

34

ARAşTIRMA SONUÇLARI TOPLANTISI 2. CİLT

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

34.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
2. CİLT

23 -27 MAYIS 2016
EDİRNE

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayın No :3491-2
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayın No :176-2

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Candaş KESKİN

23 -27 MAYIS 2016 tarihlerinde gerçekleştirilen
38. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri
Sempozyumu,
Trakya niversitesi'nin katkılarıyla gerçekleşmiştir.

Mizanpaj: Öğr. Gör. Yavuz SARSILMAZ

*Kapak Fotoğrafı : Kale Koy Sunağı, Mecideye, Keşan, Edirne.
Prof. Dr. Engin BEKSAÇ, Öğrt. Görv. şule Nurengin BEKSAÇ : Kuzey Batı
Anadolu ve Trakya'da Erken Kltistik Kaya (Kaya-Oyma ve Megalitik)
Anıtlar ve Kült Alanları Projesi Edirne ve Kırklareli İlleri Yüzey Araştirması
Kaya Sunağı ve Bağıntılı Kült Alanları alışmaları*

ISSN :1017 - 7663

*Not: Araştırma raporları, dil ve yazım açısından Dr. Candaş KESKİN
Tarafindan denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları
sorumludur.*

*Edirne Trakya Üniversitesi Matbaa Tesislerinde Basılmıştır.
Edirne 2017*

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Yener YÖRÜK (Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Burçin ERDOĞU (Zeytinlik Höyük Kazısı Başkanı- Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mehmet ÖZDOĞAN (Kırklareli Höyüğü Kazısı Başkanı, Emekli öğretim üyesi)

Prof. Dr. Rainer CZICHON (Oymaağaç Höyüğü Kazısı Başkanı- Uşak Üniversitesi-Uşak)

Prof. Dr. Engin BEKSAÇ (Trakya Üniversitesi-Edirne)

Prof. Dr. Mustafa ÖZER (Edirne Yeni Saray Kazısı Başkanı- Medeniyet Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Andreas SCHAHNER (Boğazköy Kazısı Başkanı- Alman Arkeoloji Enstitüsü-İstanbul)

Prof. Dr. Christopher ROOSEVELT (Kaymakçı Yerleşimi Kazısı Başkanı- Koç Üniversitesi-İstanbul)

Prof. Dr. Stefania MAZZONI (Uşaklı Höyük Kazısı Başkanı- Floransa Üniversitesi-İtalya)

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU (Teos Antik Kenti Kazısı Başkanı- Ankara Üniversitesi-Ankara)

Doç. Dr. Sabina LADSTATTAER (Efes Antik Kenti Kazısı Başkanı- Avusturya Arkeoloji Enstitüsü-Avusturya)

Doç. Dr. Özlem ÇEVİK (Ulucak Höyük Kazısı Başkanı- Trakya Üniversitesi-Edirne)

Dr. Sachihito OMURA (Kalehöyük Kazısı Başkanı- Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü-Kırşehir)

YAYIN KURALLARI

Genel Müdürlüğümüzce her yıl düzenlenen "Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu"nda sunulan raporlar, bu yıl da kitap olarak basılacaktır. Göndereceğiniz rapor metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

1. Yazıların A4 kağıda, 13.5x19 cm.lik bir alan içinde 10 punto ile, satır aralığı 10 punto olacak şekilde, tirelemeye dikkat edilerek, Times new Roman fontu ile 10 sayfa yazılması,
2. Başlığın 14 puntoda bold ve satır aralığı 14 punto olacak şekilde yazılması,
3. Metinde ana başlıkların büyük harflerle ve italik, alt başlıkların ise küçük harflerle ve italik olarak yazılması,
4. Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda satır aralığı 8 punto olacak şekilde yazılması,
5. Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimlerinin italik yazılması,
6. Çizim: ve resim toplamının 15 adetten fazla olmaması, fotoğrafların CD'ye JPG veya TIFF olarak kaydedilip gönderilmesi, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/inch olması,
7. Çizimlere (Çizim:.....), resimlere (Resim:.....), haritalara (Harita:.....) olarak alt yazı yazılması ve kesinlikle levha sisteminin kullanılmaması,
8. Bildirilere, bütün yazarların mutlaka isim, unvan ve yazışma adresinin yazılması,
9. Metin çıktısı ile birlikte metnin mutlaka CD'ye yüklenerek gönderilmesi gerekmektedir, CD'deki metin ile metnin çıktısı uyumlu olmadır aksi takdirde CD'deki metin esas alınacaktır

Yayınlanacak bildiri sayısının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç 1 Ağustos tarihine kadar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus / ANKARA adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

PUBUCATION INSTRUCTIONS

The papers presented in the International Symposium of Excavations, Surveys and Archaeometry will be published as before.

In order to complete a high-quality print in time, we kindly request you to send the paper texts in the format specified below:

1. Texts should be written in 10 pages on A4 paper, with Times New Roman and 10 type size within a space of 13.5x19 cm. Line spacing should be 10 points
2. Heading should be written in bold with 14 typesize and with 14 points of line space. Main headings should be written with capitals, sub-headings with lower letters. Both types of headings should be written in italics.
3. Footnotes should be placed at the bottom of the pages, with their numbers indicated in the text. Footnote texts should be written with 8 type size and line space of 8 points.
4. Book and periodical titles in the footnotes and bibliography should be written in italics.
5. Total number of drawings and photos should not exceed 15. Photos should be either in JPG or TLFF format with at least 300 dpi solution and sent in a separate file.
6. Captions should be added to drawings (Drawing:), photos (Photo :.....) and maps (Map :.....) Plate system should not be used.
7. Authors must indicate their names, titles and contact information in their papers.
8. Digital text of the paper should be added to the print-out and both texts should be identical. Otherwise the digital version will be considered default.

As sudden accumulation of papers makes it difficult to complete printing in time, papers should either be submitted during the symposium or sent to the address Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Yayınlar Şubesi Müdürlüğü, 2. TBMM Ulus / ANKARA until the 1st of August

The papers that fail to comply with those instructions or that are sent after the deadline will not be published on no account.

İÇİNDEKİLER

Semra BALCI, Yasin Gökhan ÇAKAN Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları 2015.....	1
Alpaslan CEYLAN, İbrahim ÜNGÖR, Oktay ÖZGÜL, Nezahat CEYLAN Yavuz GÜNAŞDI, Akın BİNGÖL 2015 Yılı Erzincan - Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları.....	25
Maria ANDALORO Project For The Knowledge, Preservation And Enhancement Of Rupestrian Habitats In Cappadocia And The Data Base Of Rock Hewn Paintings.....	51
Salih KAYMAKÇI Giresun İli Ve İlçeri İle Giresun Adası 2015 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	71
Metin KARTAL ,Eşref ERBİL Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (Iı), 2015.....	87
Dagmara WIELGOSZ-RONDOLINO, Maciej BOJANOWSKI, Demir ERKANOL, Marcin GŁADKI, Agnieszka JAREMEK, Michał RUSZKOWSKI Nilgün ŞENTÜRK Marmora Asiatica 1. Polonyalı Arkeopetroloji Uzmanları Göktepe ve Dokimeion'daki İlk Dönem Saha Çalışmaları İçin Türkiye'de.....	101
Ali Osman UYSAL Çanakkale İli, Lapseki, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık Ve Ezine İlçeleri Türk Dönemi Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları.....	117
Güner SAĞIR Kars İli Ve Çevresinde Yer Alan Ortaçağ Ermeni Kiliseleri (Ani Hariç) Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları.....	137
Süleyman ÇİĞDEM , Hüseyin YURTTAŞ Haldun ÖZKAN 2015 Bayburt Yüzey Araştırması Raporu.....	161
Ercan AŞKIN, Mehmet KURT Mehmet ALKAN , Hatice KÖRSULU H. Ertuğ ERGÜNER Karaman İli Ve Mersin İli Mut İlçesi Antik Dönem Yerleşimleri Ve Yerleşim Düzenlemesi Arkeolojik Yüzey Araştırması 2015 Yılı Çalışmaları.....	175

İbrahim KUNT , Mustafa ÇETİNASLAN Konya İl Merkezindeki Selçuklu, Karamanoğulları Ve Osmanlı Dönemlerine Ait Yapı Kitabeleri 2015 Yılı Yüzey Araştırması.....	189
Atiye Bahar MERGEN Bitlis İli Güroymak ve Tatvan İlçeleri Tarihöncesi Dönem 2015 Yılı Yüzey Araştırması.....	203
Çiğdem MANER Konya İli Ereğli, Halkapınar, Karapınar Ve Emirgazi İlçelerinin Yüzey Araştırması'nın (Keyar) 2015 Arazi Çalışması.....	211
Ayşe Ç. TÜRKER An Archaeological Survey Of The Early Christian-Byzantine Period On The Valleys That Reached The Hellespont: 2015 Research.....	227
F. Arzu DEMİREL , Serdar MAYDA M. Cihat ALÇİÇEK ,T. Tanju KAYA ,Ahmet İhsan AYTEK Burdur İli ve İlçelerinde Neojen Ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2015.....	245
Beate BÖHLENDORF-ARSLAN Çanakkale İli Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerindeki Bizans Dönemi 2015 Yılı Araştırmaları.....	257
Meral ORTAÇ 2015 Yılı Bolu İli Gerede ve Merkez İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	285
Hüseyin METİN , Salih SOSLU Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015.....	311
Jesko FILDHUTH, Bilge AR Polos Kalesi / Yoğuntaş Yüzey Araştırması 2015.....	325
Bahattin ÇELİK 2015 Yılı Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Çağ Ve Öncesi Yüzey Araştırması.....	337
Fikret ÖZCAN , Tuğba TAŞ , Eser YAYAN 2015 Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması.....	359
Bülent İŞLER Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2015 Yılı Yüzey Araştırması.....	381
Eric LAUFER , Martin SEELİGER , Anna PİNT Marina HERBRECHT , Felix PİRSON , Helmut BRÜCKNER Pergamon.....	399

Mehmet EKİZ , Necla DURSUN , İ.Mete MİMİROĞLU ,Şükrü DURSUN 2015 Yılı Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması.....	419
Osman DOĞANAY, Savaş ALTUN , Özge ALTUN Zengibar Kalesi (Konya-Bozkır) 2015 Yılı Yüzey Araştırmaları.....	443
Yrd. Doç. Dr. F. Mine TEMİZ Hatay İli'nde Türk Veislam Dönemi Yüzey Araştırması – 2015.....	467
Fatma Gül ÖZTÜRK Açıksaray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri Yüzey Araştırması – 2015.....	491
Hamdi ŞAHİN , Aşkın ÖZDİZBAY Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Araştırmaları 2014-2015.....	505
K. Aslıhan YENER , Müge BULU ,Murat AKAR Amık Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması Projesi 2015 Çalışmaları.....	551
Mustafa ŞAHİN Bursa İli Yüzey Araştırması – 2015.....	569
Reyhan KÖRPE 2015 Yılı Gelibolu Yarımadası Sestos Antik Kenti Ve Çevresi Yüzey Araştırması.....	591
Sachihiro OMURA 2015 Yılı Kırşehir, Yozgat İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları.....	611
Christopher RATTE, Felipe ROJAS, Angela COMMITO Notion Archaeological Survey, 2014-2015.....	617
F. Eray DÖKÜ , İsmail BAYTAK 2015 Yılı Uylupınar (Erken Kıbyra) Yerleşimi Yüzey Araştırması.....	641
Ralf BECKS, B. Ayça POLAT BECKS , Hüseyin METİN 2015 Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırmaları.....	671
Hatice Özyurt ÖZCAN Karia Bölgesi Bizans Dönemi Duvar Resimleri Üzerine İncelemeler “Latmos Bölgesindeki Çalışmalar”.....	691

NİĞDE TARİHÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI 2015

Semra Balcı*
Yasin Gökhan Çakan

ÖZET

Niğde Tarihöncesi Yüzey Araştırmaları (NİTA) Orta Anadolu’da Niğde İli Merkez İlçesi sınırları içinde yürütülmektedir. 2014 yılında başlanan yüzey araştırmasının bu yıl ikincisi gerçekleştirilmiştir. Bölgede daha önceki yıllarda yapılan araştırmalar Göllüdağ ve Melendiz Dağı çevresinde yoğunlaşmış, söz konusu alanların tarihöncesi insanları tarafından yoğun olarak kullanımını gösteren verilere ulaşılmıştır. Niğde Tarihöncesi Araştırmaları kapsamında, önceki araştırmalardan bilinen yerleşmeler ve obsidiyen kaynakları ile ilişkili olabilecek olası kamp yerleri, işlikler ve yerleşmelerin saptanması amaçlanmaktadır.

GİRİŞ

Araştırma alanı Niğde İli Merkez İlçesi sınırları içinde, Göllüdağ ve Melendiz Dağları’nın doğu yamaçları dışında kalan bölge olarak belirlenmiştir (Resim :1). Araştırma alanının sınırları Doğu-batı hattında Melendiz Dağları’nın doğusundan, doğuda Kayseri il sınırına, kuzey-güney hattında ise Nevşehir il sınırından güneyde Bor Ovası’na dek uzanmaktadır.

Yakın çevrede tarihöncesi dönem ile ilgili yapılan ilk yüzey araştırması I. Todd’un yaptığı araştırmadır (Todd 1966). Daha sonra 1993-94 Aksaray-Nevşehir-Niğde İlleri Yüzey Araştırmaları (Gülçur 1995), 1995-96 Aksaray-Nevşehir-Niğde İlleri Obsidiyen Araştırmaları (Balkan-Atlı-Cauvin 1997) ve 2007-2013 Kapadokya Obsidiyen Araştırmaları (Balkan-Atlı vd. 2008, 2011), 2008-2010, 2012 Doğu

* Yrd.Doç.Dr. Semra Balcı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.
Yasin Gökhan Çakan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarihöncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, İstanbul/TÜRKİYE.

Melendiz Yüzey Araştırmaları (Bıçakçı yayınlanmamış rapor), Kuzey Tyanitis’de yürütülen Jeo-Arkeolojik Araştırmalar (d’Alfonso- Basso 2009) yapılmıştır. Tüm bu yüzey araştırmalarından bölgenin tarihöncesi dönemleri hakkında pek çok bilgi elde edilmiştir.

Araştırma alanının sınırlarının belirlenmesinde, özellikle Göllüdağ (Kapadokya Obsidiyen Araştırmaları) ve Melendiz Dağ çevresinde yapılan sistematik yüzey araştırmaları sırasında tarihöncesi dönemlere ait yoğun buluntu alanları ile karşılaşmış olmasının büyük etkisi olmuştur. Bu alanın önemi, bölgedeki obsidiyen yataklarına yakınlığından gelmektedir. Bölgedeki obsidiyen yataklarının varlığı, tarihöncesi dönemde insanların gerek yerleşme alanı, gerekse de hareket alanı olarak kullanmalarında önemli etkisi olmuştur. Ayrıca zengin bir ekolojiye sahip olan bölgenin, özellikle de dağlık kesimlerin, su kaynağı açısından zengin olması da önemini daha da artırmaktadır.

İlk olarak 2014 yılında başlayan sistemli yüzey araştırmasına, 2015 yılında kaldığı yerden devam edilmiştir. Araştırmanın 2015 yılı çalışmaları, ilk yıl olduğu gibi, Niğde İl merkezinin kuzeyinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu alan, yaklaşık 5 m aralıklarla hizalanarak yürünmüş ve sistematik toplama yapılmıştır. Araştırma sırasında, tarihöncesi döneme tarihlenen çeşitli buluntu yerleri ile birlikte bir yerleşme yeri saptanmıştır. Ayrıca tarihöncesi buluntularının yanı sıra daha geç dönemlere ait çeşitli buluntu yerleri ve mezar alanları da tespit edilmiştir.

ÇALIŞMADA KULLANILAN YÖNTEM

Öncelikle daha önceki yıllarda tespit edilen yerlerin yeniden taranması, varsa tahribatların belirlenmesi ve bunun yanı sıra yeni alanların araştırılması yapılmıştır. Alan çalışmaları öncesinde günlük rotalar 1:25000 ölçekli haritalar üzerinden belirlenmiştir. Arazide "yoğun tarama" ve "sistemli toplama" ile buluntular toplanmış ve saptanan kültür varlıklarının koordinat, rakım gibi coğrafi konum tespitleri (GPS ve 1.25.000'lik paftalarda), yükseklik, boyut gibi ölçümleri ve kroki çizimleri, SLR ve dijital formatlarda fotoğraf çekimleri, dönem ve tür saptanması gibi dokümantasyon çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen sayısal ve

2.....

niteliksel veriler, Coğrafi Bilgi Sistemleri vasıtasıyla çeşitli analizlerin ve haritaların üretilmesine olanak sağlayacak biçimde veritabanına aktarılmıştır. Yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen taşınmaz eserlerle ilgili yerinde belgeleme yapılmış, tescilli olmayanlar mevzuata uygun bir biçimde tescil edilmesi için gerekli başvuruların yapılmıştır.

2015 YILI ÇALIŞMALARI ve BULUNTULAR

2015 yılı çalışmaları, en doğuda Uzandı Vadisi, en kuzeyde ise Gökgöl sınır oluşturacak biçimde Kırkpınar, Taşlıca ve Yeşilburç köylerinin batısı ile Hançerli köyünün kuzey ve doğusundaki alanlarda gerçekleştirilmiştir (Resim: 2). 11 gün süren arazi çalışması sonucu toplam 23 km² alan sistemli bir biçimde taranmış, 71,5 km yol kat edilmiş ve 23 buluntu yeri saptanmıştır (Resim: 3, Tablo :1). Bunlardan 22'si dağınık buluntu yeri, bir tanesi ise olasılıkla yerleşim yeridir. Buluntu numaralarına 2014 yılında bulunan alanların üzerine eklenerek devam edildiği için, ilk buluntu yeri 29 numaradan başlatılmıştır.

Buluntu Yerleri

NİTA-29: Kızılkaya'nın Güneyi

Niğde İl merkezinin kuzeyi ve Kırkpınar Köyü'nün kuzeybatısında bulunan Gebere Barajı'nın batısında ve Kuşayağı Sırtı'nın kuzeydoğusu ile Baldıran Deresi'nin doğusunda kalan ovada yer almaktadır. Bu alanda dağınık halde obsidiyen ve çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Çanak çömlek parçalarının arasında İTÇ'a ait olduğu düşünülen parçalar ile birlikte Erken Roma'ya tarihlenen bir parça tanımlanmıştır. Bulunan diğer çanak çömlek parçalarının geç dönemlere tarihlendirebileceği düşünülmektedir. Obsidiyen buluntular doğal yüzlü ve doğal yüzlü olmayan ince yonga şeklindedir. Ayrıca bu alanın 280 metre doğusunda obsidiyen dilgi parçası ele geçmiştir.

NİTA-30: Gebere Barajı'nın Batısı

Gebere Barajı'nın batısında Baldıran Deresi'nin güneyinde (Uzandı Vadisi) taş öbekleri mevcuttur. Bu noktadan doğu yönüne bakıldığında Gebere Barajı rahatlıkla görülebilmektedir. Bu alan bir takım taş duvar parçaları ile çevrili olduğundan yakın dönemde ağıl olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Geç dönemlere ait çanak çömlek buluntularının geldiği bu alanın, yakın dönemde insanlar tarafından teraslanmış olduğu görülmektedir. Obsidiyen buluntuları arasında; kırık yonga ile çok vurma düzlemlili yonga çekirdeğine rastlanmıştır.

NİTA-31: İlbis Kayası

Bulunan nokta, Uzandı Vadisi'nin güney yamacında, İlbis Kayası Sırtı'nın doğu uzantısında, çevreye hakim konumdaki kayalık bir tepe üzerindedir. Bu alanın kuzeyinde Uzandı Vadisi, doğusunda Gebere Barajı yer almaktadır. Alanda 35x20 metre boyutlarında bir yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Yapının dış duvarları yaklaşık olarak 2 metre genişliğinde, yüksekliği ise 2,5 metredir. Çevrede bulunan doğal taşların kullanımı ile harç kullanılmadan inşa edildiği anlaşılmıştır. Bazı taşların işlenmiş olduğu gözlemlenmiştir. Yapı içerisindeki bölümlendirmelere ait duvarlar da kısmen korunmuştur. Az sayıda obsidiyen yonga bulunmuştur. Çanak-çömleklerin yoğun olarak görüldüğü kesimde; dip, ağız parçaları ve iki tanesi bezemeli olmak üzere gövde parçaları (gövde parçalarının birinde, orta kısmında delik ayrıntısı görülmüştür) bulunmuştur.

Bölgenin uydu fotoğraflarına bakıldığında söz konusu yapının etrafında, yapının dış duvarından daha az genişliğe sahip bir çevre duvarının olduğu görülmüştür. Bu yapının Geç Roma/ Erken Bizans dönemine ait bir tahkimat yapısı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

NİTA-32: Uzunyaka Deresi

Uzunyaka Deresi'nin aktığı dere yatağının kuzey yamacındaki gölet bendinin yaklaşık olarak 50 metre doğusunda bulunmaktadır. Kuzeybatı yönünde

yamaç boyunca seyrek olarak buluntuların devam ettiği görülmektedir. Alanın yoğun olarak taşlık ve uzun otlar ile kaplı olması nedeniyle toprak yüzey güçlükle görülebilmektedir. Alanın çok yakınından geçen sulama amaçlı borular bölgeyi çevrelemektedir. Çanak-çömlek buluntuları arasında; az sayıda Neolitik-Kalkolitik döneme ait olabilecek gövde parçalarına, yanısıra daha geç dönem, olasılıkla Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek bir ağız parçasına rastlanmıştır. Obsidiyen buluntular arasında iki adet yonga ve artık obsidiyen parçası bulunmaktadır. Kuzeybatı yönünde devam eden buluntular arasında ise Roma Dönemi'ne tarihlenebilecek gövde parçaları ele geçmiştir.

Kırkpınar Köyü'nün kuzeybatısında, Çukurdere adlı mevsimlik derenin taşıdığı suyun biriktiği bir baraj gölü yer almaktadır. Söz konusu baraj 1/25.000 ölçekli harita paftasında görülmemektedir. Yeni inşa edildiği anlaşılan barajın ismi şu an için bilinmemektedir. Baraj inşaatı ve sulama tesisatının döşenmesi sırasında söz konusu alanın yer yer tahrip edildiği anlaşılmaktadır.

NİTA-33: Bentbaşı

Gebere Barajı'nın kuş uçuşu yaklaşık 2 km güneybatısında bulunan Çukurdere'nin batısındaki Bentbaşı Mevkii'nde bulunmaktadır. Seyrek olarak gözlenen buluntular yaklaşık olarak 150 m çapta geniş bir alana yayılmaktadır. Güney kesim kayalıktır. Bu kayalığın kuzeyindeki düzlük alanda buluntular ele geçmiştir. Obsidiyen buluntular arasında; dilgicik çekirdeği (Resim: 4.1), doğal yüzlü yan dilgi ve merkezi dilgi parçası (Resim : 4.2) bulunmuştur. Ayrıca doğal yüzü olmayan kalın yonga, doğal yüzü olmayan ince yongalar tanımlanmıştır. Kalın yonga ön kazıyıcı olarak şekillendirilmiştir (Resim : 4.3). İnce yongalardan birine verev olarak sarp düzelti uygulanmıştır (Resim : 4.4). Çanak çömlek buluntuları az sayıda olup, geç dönemlere tarihlenebilecek kırmızı astarlı taşcık katkılı kulp parçası ve sarımsı devetüyü renkte taşcık katkılı gövde parçaları şeklindedir.

NİTA-34: Uzunyaka Deresi'nin Batısı

Kırkpınar Köyü'nün batısında yer alan Gözkaya Sırtı'nın yaklaşık olarak 1 km kuzeybatısında bulunan kayalığın doğusunda yer alan, Gözkaya Sırtı'nın uzantısı olarak kabul edebileceğimiz sırt üzerinde bulunmaktadır. Sırt üzerindeki düzlük bir bölgede buluntular dağınık olarak ele geçmektedir. Çanak çömlek buluntuları arasında; yoğunluk olarak olasılıkla Geç Roma dönemine ait organik katkılı olasılıkla amphora parçaları bulunmaktadır. Bunların dışında 1 adet ağız parçası, 1 adet de Neolitik/ Kalkolitik Dönem'e tarihlenebilecek kahverengi hamurlu ve özlü gövde parçası tanımlanmıştır. Ayrıca obsidiyen bir yonga bulunmuştur.

NİTA-35: Taraça

Gözkaya Sırtı'nın güneydoğu yönüne doğru burun yaptığı yerde, 1:25.000 ölçekli paftada "taraça" olarak belirtilen alanın hemen kuzeyindeki kayalıkta 2 adet kısmen mezar odasının korunduğu yığma taş mezar bulunmuştur. Her iki mezara NİTA-35A ve NİTA-35B olarak iki ayrı buluntu yeri numarası verilmiştir. NİTA-35A kuzey kesimde, NİTA-35B ise güney kesimde yer almaktadır. Mezarların çevresinden arkeolojik malzeme ele geçmemiştir. Her iki mezarın da kaçak kazılar sonucu tahrip olduğu gözlemlenmiştir. Mezarların bulunduğu bölgenin yaklaşık olarak 100 metre kuzeyinde yüksek gerilim hattı mevcuttur

NİTA-36: Taraça

1:25.000 ölçekli paftada Gözkaya Sırtı'nın güneydoğusunda "taraça" olarak belirtilen teraslanmış 200x200 metrelik bir alanda seyrek otların görüldüğü bölgede, yoğun miktarda arkeolojik malzemeyle karşılaşmıştır. Alanın tarım faaliyetleri amacıyla teraslandığı anlaşılmakta, fakat alanda şu anda tarım faaliyeti yapılmamaktadır. Teraslamadan dolayı arazi farklı seviyedeki düzlüklerdeki alanlardan oluşmaktadır. Obsidiyen buluntular arasında doğal yüze sahip yan dilgi, doğal yüzü kalın yonga, artık parça, az sayıda doğal yüzü olmayan ince yongalar bulunmuştur. Çanak çömlek buluntular arasında bazı parçaların Neolitik/Kalkolitik Dönem'e tarihlendiği düşünülmektedir (Resim: 5). Bu parçalardan biri kırmızımsı

6.....

kahverengi ve astarlı, diğeri de kırmızımsı-kahverenginde astarlı, özlü ve düz ağızlıdır. Bir diğeri ise turuncumsu-kahverengi astarlı, özlü ve düz ağızlıdır. Ayrıca daha geç dönemlere tarihlenen iki adet gövde ve bir tutamak parçası ele geçmiştir. Bölgenin 100 metre doğusundan yüksek gerilim hattı geçmektedir.

NİTA-37: Kaynardere

Kaynardere Sırtı güneydoğu-kuzeybatı istikametinde uzanan yaklaşık 1 km uzunluğundaki bir sırttır. Sırtın Taşlıca Köyü ile Hançerli Kasabası arasındaki toprak yolun güneyinde yer alan kısmında çok sayıda mezar tespit edilmiştir.

Ele geçen az sayıdaki arkeolojik malzeme bu buluntu numarasıyla toplanmıştır. Çanak-çömlek buluntuları arasında ise; iki adet kaba gövde parçası bulunmuştur. İkisi de kiremit kırmızısı rengindedir. Obsidiyen buluntular doğal yüzlü ve doğal yüzü olmayan yonga parçaları ile dilgicikten ibarettir. Dilgiciğin sol kenarında düzelti bulunmaktadır.

Sırt boyunca yığma taş öbeklerinden oluşan tümsekler gözlenmiş, bunların bir kısmının mezar olduğu anlaşılmıştır. Bunların bazılarının mezar odası kısmen korunmuştur. Alandaki araştırma sırasında kaçak kazı sonucu tahrip olmuş toplam 10 adet mezar kalıntısı kayıt altına alınmıştır. Bunlar dışında alanda bulunan taş öbeklerinin de tahribata uğramamış mezar oldukları düşünülmektedir. Bu nedenle alanın bir mezarlık/ nekropol alanı olarak kullanılmış olma ihtimali yüksektir.

NİTA-38: Damlama Mevkii'nin Kuzeyi (Mezar)

Kuzeydoğusunda Gebere Barajı, doğu istikametinde ise Kırkpınar Köyü görülmektedir. Yığma taş mezar kalıntısı çevreye hakim bir konumda olan kayalık bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Yığma taş mezar kalıntısı küçük bir tümülüse benzemektedir. İnşa edildiği zemin düzleminden yaklaşık 2.50 m yüksekliğe sahiptir ve yığma taş tekniğiyle inşa edilmiştir. Mezar odasının duvarları beş sıra yüksekliktedir. Mezar odasının üzerini örten masif kapak taşlarından iki tanesi yerinde bulunmaktadır. Kapaklardan bir diğeri ise kaçak kazılar sonucu tahribata

uğramıştır. Mezar odası doğu-batı istikametindedir. Mezar odasının batı duvarında bir niş bulunmaktadır. Arkeolojik malzeme ele geçmemiştir.

NİTA-39: Sorulubucak Tepesi'nin Doğusu

Sorulubucak Tepesi'nin doğusunda, yüksek gerilim hattının altına denk gelen kesimde, tepenin kuzeyinden doğu yöne doğru akan mevsimlik derenin kenarında bulunmaktadır (Resim: 6). Taşlıca-Hançerli arasındaki toprak yolun yaklaşık olarak 400 metre batısındadır. Seyrek otların görüldüğü bölgede buluntular yüzeyde rahatlıkla görülebilmektedir. Çanak-Çömlek buluntuları arasında; az sayıda Geç dönemlere ait olabileceği düşünülen gövde çanak parçaları, bir adet olasılıkla Ortaçağ'a ait sırlı bir gövde parçası vardır. Obsidiyen buluntuları arasında ise; beş adet yonganın üzerinde Paleolitik Dönem patinası gözlenmiştir. Bunlardan 3 tanesi Levallois kalın yonga olarak tanımlanmıştır (Levha : 7-1, 3, 5). Ayrıca Neolitik/Kalkolitik dönemlere tarihlendirilebileceği düşünülen tablet, az sayıda tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgiler, doğal yüzü kalın yongalar, doğal yüzü olmayan kalın yongalar, doğal yüzü olmayan ince yongalar, 2 cm'den küçük yongalar, minik atıklar ve artık parça bulunmuştur. Obsidiyen buluntuların bazılarında düzelti uygulanmıştır. Bunlar budanmış dilgi (Resim : 7.7), çentikli yonga (Resim : 7.6), düzeltili yonga (Resim : 7.2) ve ara parça (Resim : 7.4) olarak tanımlanmıştır. Bunların dışında çakmaktaşıdan korteksiz kalın yonga ele geçmiştir.

NİTA-40: Höyük Tepesi

Yeşilburç Kasabası'nın yaklaşık 2 km batısında, İlgiri Sırtı ile Kurt Tepe'nin arasına denk gelen kesimde yer alan Höyük Tepesi'nde çok sayıda yığma taş mezar tespit edilmiştir. Bu mezarlardan birinin çapı yaklaşık olarak 3,5 metredir. Bu mezardan 1 adet kulp parçası bulunmuştur. Alandan bu mezarın haricinde çok sayıda yığma taş mezarlar görülmektedir. Mezarların benzer biçimde inşa edildiği görülmektedir; dörtgen planlı, 3-4 sıra yükseklikte taş duvar ile inşa edilmiş olan mezar odasının üzeri 2 ya da 3 adet yekpare kapak taşı ile kapatılmıştır. Elde edilen bu mekanın üzeri ise küçük boyutlu taşların üst üste yığılması sonucu tümülüs benzeri bir teknikte inşa edilmiştir. Alanda kaçak kazılar sonucu tahrip olmuş

mezarların dışında dağınık olarak çok sayıda taş öbekleri gözlenmiş. Bunların tahrip edilmemiş mezarlar olduğu düşünülmektedir. Yuvarlak bir plan sergileyen taş öbekleri ortalama 5.00-6.00 metre çapındadır. Mezar odaları ise ortalama 2.00x1.00 metre boyutlarındadır. Alanda tarımsal faaliyet görülmemiştir. Mezarların hangi döneme ait olduğu tanımlanamamıştır.

NİTA-41: İlengiri Sırtı

Höyüktepe'nin doğu yamacında İlengiri Sırtı'nın batısında yer alır. Taşlıca'dan gelerek Bayramkaya Sırtı'na yönelen toprak yolun ikiye ayrıldığı kesimdedir. Tarım arazisi değildir. Fakat alanda yol açmak için düzenlemeler yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle alanın kısmen tahribata uğradığı görülmektedir. Buluntu yerinden batı yöne bakıldığında Taşlıca Köyü görülebilmektedir. Doğu yöne bakıldığında ise Niğde il merkezinin bir kısmı görülebilmektedir.

Çanak çömlek buluntuları arasında; çok sayıda geç dönem olarak tanımlanabilecek gövde parçaları ile karşılaşmıştır. Olasılıkla Roma Dönemi ya da daha sonrasına ait büyük bir çömleğe ait parçalar olduğu düşünülmektedir. Obsidiyen buluntular arasında ise; iki adet doğal yüzölümlü kalın yonga bulunmuş olup bunlardan bir tanesi ön kazıyıcı olarak şekillendirilmiştir. Diğerine ise sarp düzelti uygulanmıştır. Ayrıca az sayıda kalın yonga parçaları, ince yonga parçaları, doğal yüzölümlü ince yongalar ve iki adet minik atık parça ile beraber ön omurga izli yan dilgicik bulunmuştur. Dilgiciğin kenarlarında aşınım mevcuttur.

NİTA-41A: İlengiri Sırtı

İlengiri Sırtı'nın doğusunda Uzandı Vadisi'nin ve Yeşilburç'un batısındadır. Sırtın Uzandı Vadisi'ne yakın olan kesiminde bulunmaktadır. Bu noktada duvar kalıntıları ve devrik taşların varlığı gözlenmiştir. Bunların bir mezara mı yoksa bir yapıya mı ait olduğu net olarak anlaşılamamaktadır. Alanda arkeolojik malzeme bulunmamıştır.

NİTA-42: İlengiri Sırtı'nın Güneyi

İlengiri Sırtı'nın güneyinde, Bayramkaya deresinin yaklaşık olarak 300 metre kuzeyinde yer almaktadır. Seyrek otlarla çevrili bir bölgedir. Geçmiş dönemde tarım arazisi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Obsidiyen buluntular arasında; doğal yüzü olmayan ince yonga, ince yonga parçası, tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgi parçası bulundu. Çanak çömlek buluntuları ise Roma dönemine ya da daha geç bir döneme ait olmalıdır. Bunlar gövde parçaları, çömleğe ait olduğu düşünülen kulp/tutamak parçası ve az sayıda ağız parçası şeklindedir. Ağız parçaları kahverengi ve kırmızımsı kahverenginde olup aynı zamanda astarlıdır. Ayrıca sığ bir kaseye ait olduğu düşünülen kahverengi astarlı dip/gövde parçası bulunmuştur.

NİTA-43: Gökgöl

Uzandı Vadisi'nin zirveye yakın kesimlerinin güneyinde adı Gökgöl olan, çukurluk bir mevkiide bulunmaktadır. Doğal bir göl olma olasılığı yüksek olan Gökgöl'ün doğu kısmında bir set duvarı bulunmaktadır. Bu duvar olasılıkla gölün daha fazla sus tutması amacıyla yakın geçmişte inşa edilmiştir. Gölde az da olsa su bulunmaktadır. Fakat daha sıcak yaz aylarında tamamen kuruma olasılığı yüksektir. Gökgöl'ün çevresinde yapılan araştırmalar sırasında oldukça az miktarda arkeolojik malzeme ele geçmiştir. Obsidiyen buluntular arasında; doğal yüzü ince yonga, doğal yüzü kalın yonga, ince yonga parçası tanımlanmıştır.

NİTA-44: Tahtapınar Yaylası

Tahtapınar Yaylası Gökgöl'ün yaklaşık olarak 2.00 km güneydoğusunda, güneydoğu yönde akan Avanı Deresi'nin kuzeyinde bulunmaktadır. Melendiz Dağları'nın yüksek noktalarından güneydoğu yönde Niğde İl merkezinin bulunduğu kotlara dek uzanan, derin vadilerle birbirinden ayrılan yüksek sırtlardan birinin üzerinde yer almaktadır. Çevresine nazaran düzlük bir alanda irili ufaklı yapıların yan yana inşa edilmesiyle oluşmuş yaklaşık 300x250 metrelik geniş bir alanı kaplayan yapı kompleksleri tespit edilmiştir. Yapılar yakın geçmişe dek hayvancılıkla uğraşan insanların inşa ettikleri yapılar olmalıdır. Bu denli geniş bir

10.....

alana yayılan yapı kalıntıları Melendiz bölgesinde tespit edilen en büyük yayla yerleşmelerinden biridir.

Yapıların bulunduğu kesimde ve çevresinde yoğun olarak yüzey taraması yapılmış olmasına karşın oldukça az miktarda buluntu ele geçmiştir. Obsidiyen buluntular arasında; kalın yonga parçası, ince yonga parçası, 2 cm'den küçük yonga parçası tanımlanmıştır. Çanak çömlek buluntuları arasında ise bir kısmı Roma ve Geç Roma dönemi olabileceği düşünülen parçalar bulunmaktadır.

NİTA-44A: (Mezar)

Tahtapınar Yaylası'nda tespit edilen yapı kalıntılarının yaklaşık 200 m güneydoğusunda, yamaca yakın bir kesimde kaçak kazı sonucu tahrip edilmiş yığma taş mezardır. Yığma taş mezar 4 sıra yüksekliğine kadar korunmuştur. Mezar odasının büyük kapak taşı kısmen korunmuştur. Mezar odasının ölçüleri ise 120 cm derinlikte, 2.55x1.90 m boyutlarındadır.

NİTA-44B: Tahtapınar Yaylası

NİTA-44A'nın yaklaşık 150 m doğusunda kaçak kazı nedeniyle tahrip olmuş bir başka mezar kalıntısı tespit edilmiştir. 2.75x3.65 m ebatlarındaki mezar odasının duvarları enlemesine dikilerek yerleştirilmiş ikişer yekpare taştan oluşmaktadır. Bu mezar odasının içerisinden iskelete ait uzun kemik parçaları, bir adet ön diş ve bir adet de azı dişi bulunmuştur.

NİTA-44C: (Mezar)

NİTA-44B'nin 50 metre güneydoğusunda bulunmaktadır. Kaçak kazı sonucu tahribata uğramıştır. Yığma taş mezar 3-4 sıra taş yüksekliğine kadar korunmuş vaziyettedir. Yaklaşık olarak 6.00 m çapındadır. Mezar odasının tam olarak boyutlarını vermek mümkün değildir. Alanda arkeolojik malzeme gözlenmemiştir.

NİTA-45: Taşgöl Deresi'nin Kuzeyi

Taşgöl Deresi'nin yaklaşık olarak 100-150 metre batısında, dereye bakan yamaç ve sırt kesiminde bulunmaktadır. Obsidiyen buluntuları arasında; 1 adet tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgi, 1 adet doğal yüzü olmayan ince yonga, 4 adet ince yonga parçası, 2 adet de minik atık parça bulunmaktadır.

NİTA-46: Ortasirt

Kurtderesi'nin kuzeyindeki Orta Sirt'ın doğu yamaçlarında, Taşlıca-Hançerli arasındaki toprak yolun yaklaşık olarak 500 metre batısındaki yamaçlık bir alandır. Yaklaşık olarak 750 metre çapındaki geniş bir alanda seyrek olarak obsidiyen parçaları görülmektedir. Alanda herhangi bir tarım faaliyeti görülmemektedir. Obsidiyen buluntular arasında; doğal yüzü ince yonga, dört adet doğal yüzü olmayan kalın yonga, doğal yüzü kalın yonga, iki adet 2 cm'den küçük yonga, iki adet ince yonga parçası, minik atık ve artık parça bulunmaktadır. Doğal yüzü ince yonga delici olarak şekillendirilmiştir. Doğal yüzü olmayan kalın yonganın ise sol kenarına bir çentik yapılmıştır. İnce yonga parçaların bir tanesinde görülen düzeltilerden dolayı bunun uç parçası olabileceği düşünülmektedir.

NİTA-47: Katırağılı

Kungul Mevkii'nin kuzeyinde, Katır Ağılı'nın güneyinde yer almaktadır. Çanak çömlek buluntuları arasında Prehistorik dönemlerden daha geç bir döneme ait olabileceği düşünülen turuncudan-kahverengiye renk çeşitlemesi görülen çak sayıda gövde parçası bulunmuştur. Ayrıca iki adet çömleğe ait ağız parçası, altı adet kulp parçası, altı adet çanak ağız parçası, düz dip parçası bulunmuştur. Ağız parçalarının iki tanesi düz, üç tanesi hafif dışa açılan ağızlıdır. Bir tanesinin ise dip dönüşünden dolayı sığ bir kaseye ait olduğu anlaşılmaktadır. Ağız parçalarından birinin üzerinde kırmızı boya izine rastlanmıştır.

NİTA-47A: (Mezar)

Kızıltarla Ağılı'nın güneyinde yer alan Katırağılı'nda bulunmuştur. Kaçak kazı sonucu tahribata uğramıştır. Yığma taş mezar kalıntısının mezar odası dörtgen plandadır. Mezar odası yekpare taş bloklardan inşa edilmiştir. Bu bloklar üzerindeki kapak taşları oturtulacak şekilde dizilmiştir. Mezarın yakınından Prehistorik döneme ait olmayan turuncumsu kahverengi iki adet çanak çömlek gövde parçası ele geçmiştir.

NİTA-47B: (Mezar)

Kungul Mevkii'nde bulunan barajın 400 metre kuzeyinde tespit edilmiştir. Kaçak kazı sonucu tahrip olmuştur. Diklemesine yerleştirilmiş büyük blok taşlarla oluşturulmuş mezarın üzeri kapak taşları ile örtülmüştür. Kaçak kazılar sonucu kapak taşlarının tahrip edildiği görülmektedir. Yığma taş mezar yaklaşık olarak 7.5 metre çapındadır. Mezar yapısının orta kesiminde yer alan mezar odasının ölçüleri ise; 2.75x1.90 metredir. Mezar odasının duvar yüksekliği ise 1.30 metredir. 1/25.000'lik paftada Kungul Mevkii'nin bulunduğu bölgedeki baraj görülmemektedir. Söz konusu alanda baraj inşaatı halen devam etmektedir.

NİTA-47C: Katırağılı (Mezar)

NİTA-47B numaralı mezarın 180 metre güneybatısında, Kungul Ağılı'nda bulunmuştur. İnşaat halindeki barajın yaklaşık olarak 120 metre kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Mezar, kaçak kazı sonucu tahribata uğramıştır. Yığma taş mezar kalıntısının mezar odası en az üç sıra duvar yüksekliğine kadar korunmuştur. Üzerinde iki adet kapak taşı bulunmuştur. Mezar odasının taşları yuvarlak bir biçimde dizilerek Tümülüs benzeri yapı elde edilmiş olduğu görülmektedir. Mezarın içerisinde 1 adet çanak çömlek parçası bulunmuştur.

NİTA-48: Değirmenlik

Hançerli Köyü'nün yaklaşık 500 m kuzeydoğusundaki meyve bahçelerinin bulunduğu alanın hemen kuzeyinde çevreye hakim bir kayalık tepedir (Resim: 8). Tepenin doğu ve batısında iki mevsimlik dere akmakta, bu iki dere kayalık tepenin güney yamacındaki meyve bahçelerinin bulunduğu kesimde birleşerek güneydoğu yönde akmata devam etmektedir. Kayalığın bulunduğu noktada su kaynağı bulunmaktadır.

Kayalık tepenin üzerinde ve yamaçlarında yapı kalıntıları yer almaktadır. Güney yamaçta eski bir kilise kalıntısı, kilisenin hemen batısında ise doğal kaynak suyu akan bir çeşme bulunmaktadır. Bu kalıntılar terk edilmiş eski Rum köyüne ait olmalıdır.

Kayalığın üzerinde ve yamaçlarında yoğun miktarda arkeolojik malzeme ele geçmiştir. Malzemeler tepenin üst kesimlerinde yoğunlaşmaktadır. Farklı dönemlere ait çanak çömlek parçalarının yanı sıra çok miktarda obsidiyen de ele geçmiştir. Malzemelerin ele geçtiği kesimlerde de yıkılmış duvar kalıntıları görülmektedir.

Ele geçen çanak çömlek buluntular arasında Geç Roma-Erken Bizans ve sonrasındaki tarihi dönemlere ait parçaların yanı sıra Neolitik/Kalkolitik dönemlere tarihlenebilecek prehistorik dönemlere ait parçalara da rastlanmıştır (Resim: 10). Olasılıkla İlk Tunç Çağı'na da tarihlenen tek bir parça tanımlanmıştır. Neolitik/Kalkolitik döneme tarihlendiği düşünülen parçalar açık renk hamur üzerine kahverengi ya da siyah astarlı, özlü parçalardan oluşmaktadır. Bunların 16 tanesi gövde parçasından oluşmaktadır. Bu parçalardan birinin üzerinde memecik şeklinde kabartma bulunmaktadır. İTÇ olduğu düşünülen parça devetüyü renginde, kaba, taşıyıcı katkılı hamura sahiptir ve ağız kenarı ile gövdenin yüzeyinde kırmızı boya izleri bulunmaktadır. Küçük bir çömleğe ait olduğu düşünülen bu parçanın ağız kenarından gövdeye ulaşan kulbu bulunmaktadır. Daha geç döneme ait olduğu düşünülen gövde parçaları ve az sayıda da ağız parçaları, kulplar ve dip parçası

bulunmaktadır. Bir parçada devetüyü hamur üzerine siyah bantlar haline boya bezeme yapıldığı gözlenmiştir.

Obsidiyen buluntular arasında çok vurma düzlemli yonga çekirdeği, iki adet tablet (Resim: 9.6, 7), dört adet tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgi, bir adet yan dilgi ile birlikte çok sayıda doğal yüzlü kalın ve ince yongalar, 2 cm'den küçük yongalar ve minik artıklar bulunmuştur. Yongaların ve dilgilerin bazılarının alet olarak şekillendirilmiş olduğu anlaşılmıştır. Aletler içerisinde ara parça (Resim: 9.5), budanmış dilgi (Resim : 9.8), ön kazıyıcı (Resim : 9.2), kalem (Resim : 9.9), beş adet düzeltili yonga (Resim : 9.3, 4), çentikli yonga, iki adet düzeltili dilgi görülmektedir. Bu obsidiyen buluntuların yanı sıra bir adet Paleolitik Döneme ait olabileceği düşünülen bazalttan kalın yonga üzerine *quina* tipi yan kazıyıcı tanımlanmıştır (Resim : 9.1).

NİTA-49: Kisle Tepesi'nin Batısı

Kisle Tepesi'nin yaklaşık 400 metre batısında, kuzeydoğu-güneybatı yönündeki dere yatağının doğu yamacındadır. Yontmataş buluntular arasında; iki adet obsidiyen dilgi, az sayıda yonga parçaları ve radyolit (?)/ kırmızı çakmaktaşı yonga bulunmuştur.

NİTA-50: Kisle Tepesi'nin Kuzeyi

Kisle Tepesi'nin kuzeyinde, Cehrilik Tepesi'nin güney yamacındaki alandır. Oldukça geniş bir alanda yalnızca birkaç buluntu ele geçmiştir. Obsidiyen buluntuları arasında; doğal yüzü olmayan ve doğallık yüzü ince yongalar ile birlikte iki adet de tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgi bulunmuştur. Bunların yanısıra sarı renkte çakmaktaşıdan kalın bir yonga tanımlanmıştır.

NİTA-51: Cehrilik Tepesi

Cehrilik Tepesi'nin kuzeybatı yamacında Bayramkaya Sırtı ile birleştiği kesimde yer almaktadır. Obsidiyen buluntular arasında; ince yonga parçası, doğal yüzlü yan dilgi, tek yönlü çıkarımlı merkezi dilgi bulunmaktadır.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Sonuç olarak 2015 yılı çalışmaları sırasında toplam 23 km² alan sistemli bir biçimde taranmış ve 23 buluntu yeri saptanmıştır. Bunlar seyrek buluntuların ele geçtiği ikincil buluntu yerleri olarak tanımlanmıştır. Bu buluntu yerlerinin büyük bölümünü Roma dönemi ya da daha sonraki dönemlere tarihlenen çanak çömlek parçaları ve yanısıra tarihöncesi döneme ait çanak çömlek parçaları ve obsidiyen buluntuların ele geçtiği noktalar oluşturmaktadır. Ele geçen parçaların büyük çoğunluğu uzun süre yüzeyde kalmış ve bu nedenle çeşitli doğal etkenler nedeniyle aşınmış halde ele geçmiştir.

Ele geçen yontmataş buluntular herhangi bir kamp yeri/yerleşme ya da işlişe ait olabileceğini düşündürmemiştir. Genel olarak tekil olan yontmataş buluntular Neolitik/ Kalkolitik döneme tarihlenen, çoğunlukla kırık dilgi, yonga ve artık parçalardır. Çekirdek az sayıda bulunmuştur. 2015 yılında ele geçen alet sayısı geçtiğimiz yıla oranla daha fazladır. Paleolitik Dönem buluntularına ise sadece NİTA-39 (Sorulubucak Tepesi) ve NİTA-48'de (Değirmenlik) rastlanmıştır. Geniş bir alanda tekil olarak ele geçen aletler tarihöncesi insanları tarafından bölgenin yoğun olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

NİTA-48 (Değirmenlik) buluntu yeri 2015 yılı çalışmaları sırasında bulunan tekil ve dağınık buluntu yerlerinin aksine yoğun olarak malzemenin ele geçtiği tek noktadır. Su kaynağının da bulunduğu, çevreye hakim bir konumda bulunan kayalık bir tepe ve çevresinde ele geçen buluntular bu noktanın tarihöncesi dönemde yerleşme için seçilmiş olabileceğini göstermektedir. Özellikle el yapımı kırmızı astarlı çanak parçaları ile koyu yüzlü açkılı, iç kısmı açık renkli çanak parçaları Neolitik/ Kalkolitik döneme aittir. İlk Tunç Çağı ve sonrasındaki dönemlere ait buluntuların da bu noktada ele geçiyor olması, insanların buraya daha sonraki dönemlerde de yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Kayalık üzerinde,

buluntuların en yoğun olduğu alanda muhtemelen bir kültür dolgusu vardır. Fakat bu dolgu zamanla aşınarak buluntuların yamaç kesimlere akmasına sebep olmuştur.

Araştırma sırasında tespit edilen NİTA-31 (İlbis Kayası) numaralı buluntu noktasındaki tahkimat yapısı kalıntıları ile NİTA-37 (Kaynerdere) ve NİTA-40 (Höyük Tepesi) numaralı alanlardaki mezar yoğunlukları nekropol alanı olarak tanımlanmış ve tescil işlemleri için gerekli işlemler Niğde Müzesi ile birlikte gerçekleştirilmiştir.

KATKI BELİRTME

Son derece verimli çalışmalarından dolayı 2015 yılı araştırma ekibi üyeleri Burak Falay, Gamze Karakaş, Ahmet Nazlı, Mine Öztürk, Berfin Durgunlu, Volkan Manap, Derya Talay’a ve bizlere başta çizim olmak üzere, sağladığı her türlü destek için Dr. Zehra Taşkıran’a teşekkür ederiz.

Bu proje İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir (Proje No: 54601).

KAYNAKÇA

d’ALFONSO, L., E. BASSO (2009). Archeological Survey in Northern Tyanitis: Preliminary Report of The Third Campaign (2008), 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 1. Cilt*, 1-14.

BALKAN-ATLI, N.; CAUVIN, M.-C. (1997). "1995 Yılı Aksaray, Niğde ve Nevşehir İlleri Obsidien Yüzey Araştırması". *14. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, 293-311.

BALKAN-ATLI, N.; KUHN, S.; ASTRUC, L.; ÇAKAN, G.; KAYACAN, N.; DİNÇER, B. (2008). "Göllü Dağ 2007 Survey ", *Anatolia Antiqua XVI*, 293-312.

BALKAN-ATLI, N., S. KUHN, L. ASTRUC, N. KAYACAN, B. DİNÇER, S. BALCI, 2011 "Göllü Dağ Survey 2010", *Anatolia Antiqua XIX*, 259-278.

GÜLÇUR, S. (1995). "Aksaray, Nevşehir ve Niğde İlleri 1993 Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XII-1994*, Ankara, 191-213.

TODD, I. A. (1966). "Recent Archeological Research in Turkey: Surface Finds from Various SitesCentral Anatolia", *Anatolia Studies 16*, London, 43-48.

Toplama No.	Mevkii	Coğrafi Koordinat*		MGRS**		Rakım (m)
		Enlem	Boylam	Doğu	Kuzey	
NİTA-29	Kızılkaya'nın Güneyi	38 02 59.5	34 37 13.8	42183	12588	1785
NİTA-30	Gebere'nin Batısı	38 02 57.0	34 37 31.9	42625	12517	1745
NİTA-31	İlbis Kayası	38 02 48.7	34 36 11.7	40676	12229	2035
NİTA-32	Uzunyaka Deresi	38 02 09.7	34 37 28.8	42577	11057	1653
NİTA-33	Bentbaşı	38 02 25.8	34 36 42.8	41446	11533	1812
NİTA-34	Uzunyaka Deresi'nin Batısı	38 01 56.2	34 37 23.8	42463	10638	1726
NİTA-35	Taraça	38 01 23.8	34 38 28.1	44048	9670	1528
NİTA-35A	Taraça	38 01 24.4	34 38 27.4	44029	9686	1530
NİTA-35B	Taraça	38 01 22.7	34 38 28.9	44067	9636	1524
NİTA-36	Taraça	38 01 17.5	34 38 23.6	43940	9471	1486
NİTA-37A	Kaynardere	38 01 00.7	34 38 36.0	44253	8961	1472
NİTA-37B	Kaynardere	38 00 59.4	34 38 38.8	44321	8922	1471
NİTA-37C	Kaynardere	38 00.908	34 38.738	44457	8772	1489
NİTA-37D	Kaynardere	38 00.891	34 38.693	44392	8739	1498
NİTA-37E	Kaynardere	38 00.882	34 38.672	44361	8723	1501
NİTA-37F	Kaynardere	38 00.899	34 38.657	44339	8753	1500
NİTA-37G	Kaynardere	38 00.923	34 38.617	44279	8796	1503
NİTA-37H	Kaynardere	38 00.932	34 38.588	44237	8812	1503
NİTA-37I	Kaynardere	38 00.948	34 38.564	44201	8841	1501
NİTA-37K	Kaynardere	38 01.126	34 38.173	43623	9161	1537
NİTA-38	Damlama Mevkii'nin Kuzeyi	38 01 57.1	34 37 04.2	41983	10658	1794
NİTA-39	Sorulubucak Tepesi'nin Doğusu	38 00 55.1	34 38 15.4	43753	8778	1514
NİTA-40	Höyük Tepesi	38 00 37.2	34 38 54.6	44718	8245	1527
NİTA-41	İlengiri Sırtı	38 00 34.4	34 39 20.9	45361	8170	1421
NİTA-41A	İlengiri Sırtı	38 00 31.2	34 39 53.1	46149	8085	1406
NİTA-42	İlengiri Sırtı'nın Güneyi	38 00 17.6	34 39 26.5	45507	7653	1389
NİTA-43	Gökgöl	38 02 27.6	34 35 16.0	39329	11553	2162
NİTA-44	Tahtapınar Yaylası	38 01 55.8	34 36 10.1	40665	10596	1856
NİTA-44A	Tahtapınar Yaylası	38 01 43.8	34 36 18.7	40881	10231	1837
NİTA-44B	Tahtapınar Yaylası	38 01 42.4	34 36 24.1	41014	10190	1821
NİTA-44C	Tahtapınar Yaylası	38 01 41.7	34 36 26.2	41065	10167	1815
NİTA-45	Taşgöl Deresi'nin Kuzeyi	38 00 55.7	34 37 11.7	42198	8771	1627
NİTA-46	Ortasırt	38 00 30.7	34 37 59.7	43383	8021	1549
NİTA-47	Katır Ağılı	38 01 14.3	34 35 30.0	39709	9299	1868
NİTA-47A	Katır Ağılı	38 01 19.8	34 35 26.9	39630	9467	1894
NİTA-47B	Katır Ağılı	38 01 10.6	34 35 44.9	40074	9192	1909
NİTA-47C	Katır Ağılı	38 01 05.7	34 35 40.9	39981	9038	1861
NİTA-48	Değirmenlik	38 00 26.5	34 37 03.8	42023	7867	1553
NİTA-49	Kisle Tepe'nin Batısı	37 59 12.1	34 39 13.6	45229	5628	1353
NİTA-50	Cehrilik Tepesi'nin Güneyi	37 59 33.6	34 39 22.9	45444	6297	1375
NİTA-51	Cehrilik Tepesi	37 59 48.1	34 39 16.7	45284	6741	1422
* Küresel Konumlama Sistemi WGS 84'tür.						
** Military Grid Reference System = Askeri Grid Referans Sistemi						

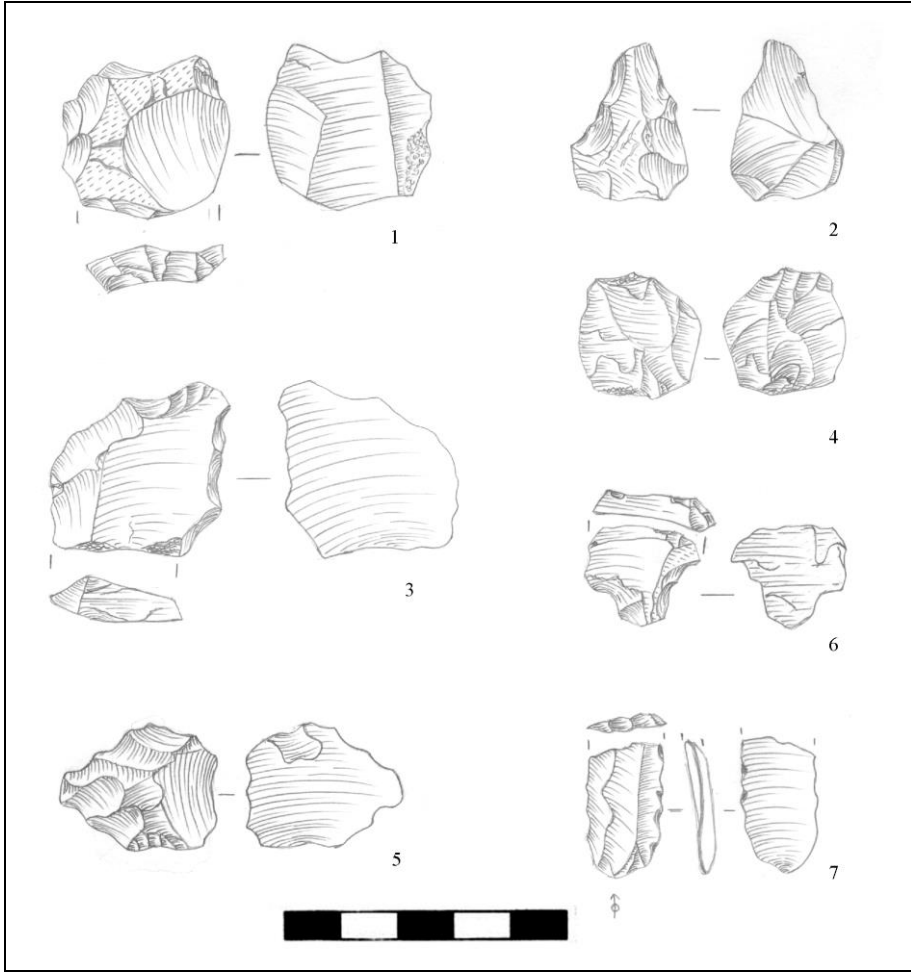
Tablo 1 – 2015 sezonunda tespit edilen buluntu yerleri ve koordinat bilgileri.

Resim 5:Taraça (NİTA-36) Neolitik/ Kalkolitik Dönem anak çömlek parçaları.

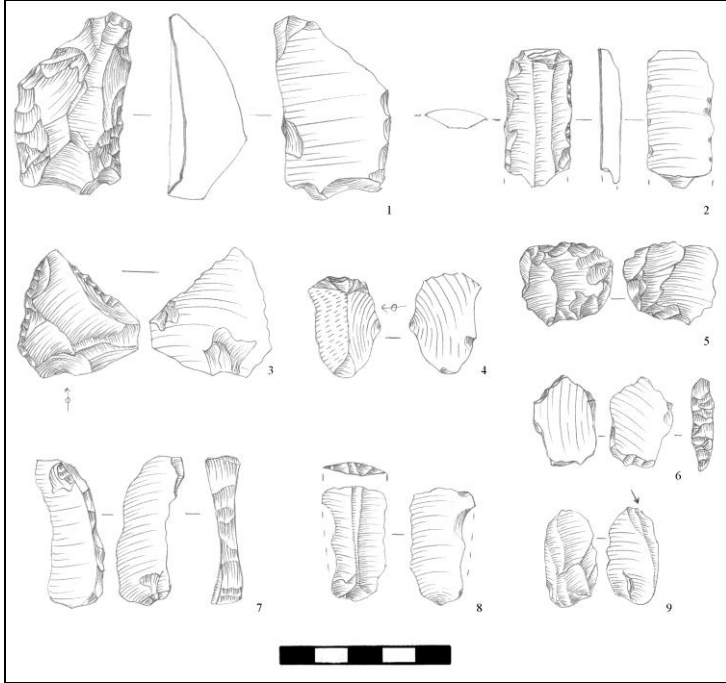
Resim 6 : Sorulubucak Tepesi (NİTA-39) genel görünüm.

Resim 7 : Sorulubucak Tepesi (NİTA-39) 1-3 Paleolitik, 4-7. Neolitik/ Kalkolitik Dönem obsidiyen buluntular (Çizim: Z. Taşkiran).

Resim 8 :Değirmenlik (NİTA-48) genel görünüm.

Resim 9 :Değirmenlik (NİTA-48) 1. Paleolitik, 2-9. Neolitik/ Kalkolitik Dönem obsidiyen buluntular.

Resim 10: Değirmenlik (NİTA-48) Neolitik/ Kalkolitik Dönem çanak çömlek parçaları.

2015 YILI ERZİNCAN - ERZURUM İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Alpaslan CEYLAN
İbrahim ÜNGÖR
Oktay ÖZGÜL
Nezahat CEYLAN
Yavuz GÜNAŞDI
Akın BİNGÖL

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün **28.08.2015** tarihli ve **166511** sayılı izinleri ile 2015 yılı yüzey araştırmaları, Erzurum ilinde Aşkale, Aziziye, Horasan, Köprüköy, Palandöken ve Yakutiye ilçeleriyle, Erzincan ilinde, Otlukbeli ve Tercan ilçelerinde yürütülmüştür. Atatürk Üniversitesi'nden Prof. Dr. Alpaslan Ceylan başkanlığında yürütülen çalışmalara Yrd. Doç. Dr. İbrahim Üngör, Yrd. Doç. Dr. Oktay Özgül, Yrd. Doç. Dr. Yavuz Günaşdı, Dr. Nezahat Ceylan ve Doktorant Gökhan Kalmış katılmıştır. Bakanlık temsilciliği görevini Recep Yavuz üstlenmiştir. Yüzey araştırmaları laboratuvar çalışmaları, Arş. Gör. Özlem Bakan, Seval Salın, Ayşenur Morkoç, İshak Küçükyıldız, Beyazıt Söylemez, Uğur Karcıoğlu, Muhammet Köse ve Yunus Karamahmut tarafından yürütülmüştür.

Bölgede 1998 yılından itibaren aralıksız yürüttüğümüz araştırmaların 2015 yılı çalışmaları da oldukça verimli geçmiş, bölgenin tarihi ve arkeolojisini

* Prof. Dr. Alpaslan CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum
- Yrd. Doç. Dr. İbrahim ÜNGÖR Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. Erzincan
- Yrd. Doç. Dr. Oktay ÖZGÜL, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum
- Dr. Nezahat CEYLAN, Atatürk Üniversitesi Lojmanları 61/6
- Yrd. Doç. Dr. Yavuz GÜNAŞDI, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Bölümü. Erzurum/Türkiye
- Yrd. Doç. Dr. Akın BİNGÖL, Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
2Yüzey araştırmaları sırasında gösterdikleri anlayış ve sağladıkları katkılardan dolayı ekip üyelerine, bakanlık temsilcimiz Recep YAVUZ'a ve bu çalışmanın gerçekleşmesine büyük katkıları olan Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Hikmet KOÇAK'a, Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM'a, Atatürk Üniversitesi Araştırma Fonu'na, DPT'ye ve Erzurum Müzesi Müdürü Mustafa ERKMEN'e teşekkür ederiz.

aydınlatması açısından önemli sonuçlar ortaya koyacağını düşündüğümüz birçok merkez tespit edilmiştir.³

Erzincan Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2015 yılı yüzey araştırmalarını Otlukbeli ve Tercan ilçelerinde yoğunlaştırdık. 2015 yılında Erzincan bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir.

ERZİNCAN-OTLUKBELİ

Kalecik Kalesi

Erzincan ili, Otlukbeli ilçesinin 7 km kuzeyinde, Teke mezrasında ve 2008 m rakımda yer almaktadır. Otlukbeli'nden Doğanarslan ve Avcıçayırı'na ulaşan yüksek ve sarp bir geçidin doğusunda bulunan kale, su kaynakları açısından oldukça zengin bir konumda bulunmaktadır. Doğal bir tepe üzerine inşa edilen kalenin güney kısmı kayalıklardan oluşmaktadır. Kalecik kalesi 40x40 m boyutlarındadır. Kalenin üzerinde kaçak kazı çukurlarına rastlanılmıştır. Bu kaçak kazı çukurları kaledeki mimari yapıların görülür hale gelmesini sağlamıştır. Kalede yaptığımız yüzey araştırmaları sonucunda az sayıda keramik verisinin olduğu tespit edilmiştir. Keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

³Ceylan, A., “1998 Yılı Erzincan Yüzey Araştırması”, 17. AST-II 2000, Ankara, 181-192; Ceylan, A., “1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırması”, 18. AST, 2001, Ankara, 71-82; Ceylan, A., “2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları”, 19. AST-II, 2002, Ankara, 165-178; Ceylan, A., “2001 Yılı Erzincan, Erzurum ve Kars İlleri Yüzey Araştırmaları”, 20. AST-II, 2003, Ankara, 311-324; Ceylan, A., “2002 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 21. AST-II, 2004, Ankara, 263-272; Ceylan, A., “2003 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 22. AST-II, 2005, Ankara, 189-200; Ceylan, A., “2005 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 24. AST-I, 2007, Ankara, 163-182; Ceylan, A. - Y. Topaloğlu vd., “2006 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 25. AST-III 2008, Ankara, 129-148; Ceylan, A. - Y. Topaloğlu vd., “2007 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 26. AST-II, 2009, Ankara, 133-150; Bingöl, A. - A. Ceylan vd., “2008 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 27. AST-II, 2010, Ankara, 375-398; Topaloğlu Y. - Y. Günaşdı vd., “2009 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 28. AST-II, 2011, Ankara, 1-21; Günaşdı, Y. - Y. Topaloğlu vd., “2010 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 29. AST-III, 2012, Ankara, 49-70.; Özgül, O. - A. Ceylan vd., “2011 Yılı Erzincan, Erzurum, Kars ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırmaları”, 30. AST-II, 2013, Ankara, 277-292; Üngör, İ. - A. Bingöl vd., “2012 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları”, 31. AST-I, Ankara, 2014, 61-77; Ceylan, N. - Y. Günaşdı vd., “2013 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları”, 32. AST-II, Ankara, 2014, 71-92; Ceylan, A. - A. Bingöl vd., “2014 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları”, 33. AST-I, Ankara, 2016, 447-472.

Kırmantepe Kalesi

Erzincan ili, Otlukbeli ilçesinin 2 km doğusunda, 1859 m rakımda ovanın tamamına hâkim bir noktada yer almaktadır. Oldukça yüksek rakımda yer alan kale, tarihi doğal yolları ve modern yolları kontrol altında tutan bir konumda bulunmaktadır. Su kaynakları açısından oldukça zengin olan kalenin çevresi verimli tarım arazileri ile çevrilidir. Kırmantepe kalesi kuzey-güney doğrultulu 55 m, doğu-batı doğrultulu ise 35 m ölçülerinde oval bir yapıya sahiptir. Kalenin çevresi bir sur duvarı ile çevrelenmiştir. İlk bakışta höyük izlenimi veren kalede, Kaçak kazıların yoğunluğu kalenin oldukça tahrip olmasına neden olmuştur. Kaçak kazılar mimari yapıların rahatlıkla izlenebilmesini sağlamıştır. Kale üzerinde yaptığımız araştırmalar sırasında elde edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Geç Demir Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

Teke Mağarası

Erzincan ili, Otlukbeli ilçesinin 7 km kuzeyinde bulunan Teke mezrasında 1492 m rakımda yer almaktadır. Teke mağarası 10 m derinliğinde, 7 m genişliğinde ve 1.70 m yüksekliğinde bir mağaradır. Teke mağarasında herhangi bir arkeolojik veriye rastlanılmamış olmakla beraber prehistorik dönemlere ait bir mağara olabileceğini düşünmekteyiz. İlerleyen zamanlarda mağarada detaylı çalışmaların yapılması faydalı olacaktır.

Telliçayırılar Yerleşmesi

Erzincan ili, Otlukbeli ilçesinin 2 km doğusunda, Kırmantepe Kalesinin eteklerinde 1715 m rakımda yer almaktadır. Kırmantepe Kalesi ile eş zamanlı yerleşim gördüğünü keramik verilerine dayanarak söyleyebiliriz. Yerleşme günümüzde tarım arazi olarak kullanılmaktadır. Telliçayırılar yerleşmesi yaklaşık olarak 150x60 m boyutlarında oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Yerleşmenin hemen batı tarafında bir su kaynağı bulunmaktadır. Yerleşmede oldukça fazla sayıda keramik verisine rastlanılmıştır. Elde edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ dönemlerine aittir.

Yatak Kalesi

Erzincan ili, Otlukbeli ilçesinin 6.5 km kuzeyinde Teke mezrasında 1940 m rakımda yer almaktadır. Kalecik Kalesi'nin 200 m kuzeydoğusunda bulunan kale, Kalecik kalesine nispeten daha küçüktür. Teke mezrasındaki vadiden geçen tarihi doğal yolun güvenliğini sağlamak amacıyla yapıldığını söylemek mümkündür. Yatak kalesinin hem doğu hem batı tarafından dere yataklarının geçtiği görülmektedir. Kalenin batısından başlayıp, kuzeyinden ve güneyinden geçen bir sur duvarının olduğu belirlenmiştir. Günümüzde bu sur duvarının büyük bir kısmının yıkıldığı gözlenmiştir. Kale yaklaşık olarak kuzey-güney yönünde 40 m, doğu-batı yönünde 15 m ölçülere sahiptir. Kalenin kaçak kazılar sonucu yer yer tahribata uğradığı görülmüştür. Keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ dönemlerine tarihlendirilmektedir.

ERZİNCAN-TERCAN

Dağçayırı Höyük

Erzincan ili, Tercan ilçesine bağlı Çadirkaya beldesinin 14 km kuzeydoğusunda, 2004 m rakımda yer almaktadır. Küçük bir tepe üzerinde meskûn bir alanda bulunmaktadır. Çok sayıda kaçak kazıya maruz kaldığı görülmüştür. Kaçak kazılar sonucu yer yer mimari yapılar ortaya çıkmıştır. Temel seviyesindeki mimari yapılarda küçük taşlarla beraber sal taşların kullanıldığı tespit edilmiştir. Höyüğün kuzey tarafında geniş ve derin bir vadinin olduğu görülmüştür. Vadinin hemen kuzey tarafında akarsu kaynakları bulunmaktadır. Höyüğün çevresinde tarım alanları ve çayırlar yer almaktadır. Dağçayırı Höyük, yaklaşık olarak 50x50 m boyutlarındadır. Höyüğün yakın çevresi yüksek dağlarla çevrilidir. Dağçayırı Höyük, Tercan'dan gelip, Çayırılı üzerinden Aşkale'ye ulaşan tarihi doğal yolun kuzeyinde yer alır. Yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen keramik verilerinin Orta Çağ özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır.

Çakmaklı Höyük

Erzincan ili, Tercan ilçesi Çadirkaya beldesinin 5 km kuzeydoğusunda, Çadirkaya düzlüğünde 1540 m rakımda yer almaktadır. Höyüğün ve çevresinin günümüzde tarım arazisi olarak kullanıldığı görülmektedir. Çakmaklı höyüğün doğu

ve batı tarafında su kaynakları bulunmaktadır. Höyük kuzey-güney yönünde 100 m, doğu-batı yönünde ise 50 m genişliğe sahiptir. Höyüğün orta kısmında 4 m derinliğinde oldukça büyük bir kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Bu kaçak kazı sonucunda mimari yapıda kullanıldığı anlaşılan taşlar görülür hale gelmiştir. Bu çukurdan çıktığı anlaşılan çok miktarda keramik verisine rastlanılmıştır. Bu höyükte tespit edilen keramik verilerinin Ortaçağ'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

Kireçlitepe Höyük

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 5 km kuzeydoğusunda dağların eteğinde, Çadirkaya ovasının başladığı yerde 1607 m rakımda yer almaktadır. Kireçlitepe'nin çevresi geniş tarım arazileri ile çevrilidir. Höyüğün hemen doğu tarafında su kaynaklarının bulunduğu görülmektedir. Oval bir plana sahip olan Kireçlitepe oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Mimari yapıların yer yer izlenebildiği höyükte çok sayıda kaçak kazı izine rastlanılmaktadır. Höyükte tespit edilen keramik verilerinin Ortaçağ'a ait olduğu anlaşılmaktadır.

Komönü Yerleşmesi

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 4 km doğusunda, Komönü olarak isimlendirilen mevki de 1513 m rakımda yer almaktadır. Bu yerleşmenin, Çadirkaya ovasına hâkim bir noktada doğal bir tepeden faydalanılarak oluşturulduğu görülmektedir. Bulunduğu mevki itibarıyla gerek ovayı gerekse Karasu ırmağını kontrol altında tutan bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşmeye ait arkeolojik kalıntılar, doğu-batı yönünde 500 m, kuzey-güney yönünde ise 150 m genişliğe sahip olan alanın, bazı kısımlarında görülmektedir. Tespit edilen keramik verilerinin Ortaçağ'a ve Demir Çağ'a ait olduğu anlaşılmıştır.

Tarlabaşı Höyük

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 13.5 km kuzeydoğusunda 2020 m rakımda yer almaktadır. Tarihi yolların hemen üzerinde konumlanan höyüğün yerden yaklaşık olarak 70 m yüksekliğe sahip olduğu görülmektedir. Höyüğün üzerinde yer yer mimari yapı kalıntıları izlenebilmektedir. Tarlabaşı Höyük ve çevresinde çok sayıda kaçak kazı çukurunun olduğu tespit edilmiştir. İncelediğimiz keramik verilerinin Ortaçağ'a ait olduğu anlaşılmıştır.

Turgutlu Höyük

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 4 km doğusunda, Komönü olarak isimlendirilen mevkide ve 1489 m rakımda yer almaktadır. Kuzeydoğu-güneybatı doğrultulu höyüğün yerden yaklaşık olarak 10 m yüksekliğe sahip olduğu görülmektedir. Höyüğün çevresi tarım arazileri ile çevrili durumdadır. Höyüğün kaçak kazılar sonucu oldukça tahrip olduğu anlaşılmaktadır. Turgutlu Höyük'te tespit edilen keramik verilerinin Ortaçağ'a ait olduğu anlaşılmıştır.

Yazıören Kalesi

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 17 km kuzeydoğusunda, Yazıören köyünün hemen içerisinde, 1918 m rakımda yer almaktadır. Yazıören kalesinin doğal bir tepe üzerine inşa edildiği ve etrafının sur duvarlarıyla çevrildiği rahatlıkla görülmektedir. Kalenin yuvarlak bir plâna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yazıören Kalesi bölgeye hâkim bir konumda bulunmaktadır. Kalenin, Çadirkaya ve yakın çevresinin en önemli kalelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Kale, Aşkale'den Tercan'a uzanan doğal yolu ve Karasu Nehrini görebilen stratejik bir konumdadır. Kalenin kuzey tarafında derin bir vadi bulunmaktadır. Vadinin tabanında ise su kaynağı olduğu görülebilmektedir. Etrafı yüksek dağ sıraları ile çevrili olan kale, 40x50 m boyutlarındadır. Kale ve çevresinde incelediğimiz keramik verilerinin İlk Tunç, Erken Demir ve Ortaçağ özelliği gösterdiği anlaşılmıştır.

Yazıören Yerleşmesi

Erzincan ili, Tercan ilçesi, Çadirkaya beldesinin 17 km kuzeydoğusunda Yazıören köyünün içinde, 1869 m rakımda yer almaktadır. Yazıören Kalesinin 750 m doğusunda oldukça geniş alana yayılmış önemli bir yerleşim yeridir. Bu yerleşimde yakın zamana kadar modern bir köyün bulunduğu gözlenmiş olup, 1992'den beri bu köyün artık kullanılmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Köy terkedilmiş olup harabe halinde ev kalıntıları bulunmaktadır. Yerleşimin doğu tarafında mimari kalıntılara rastlanılmaktadır. Yazıören Yerleşmesi ile Yazıören Kalesi arasında bir vadi bulunmaktadır. Vadinin ortasından sürekli aktığı anlaşılan bir çay bulunmaktadır. Yerleşmenin güney tarafı dağlık alanlarla çevrilidir. Tarihi yerleşim alanı, Kuzey-güney yönünde 300 m, doğu-batı yönünde ise 200 m'lik geniş bir alanı

30.....

kaplamaktadır. Yazıören Kalesi ile bağlantılı olması kuvvetle muhtemeldir. Yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ'a aittir.

Erzurum Bölgesinde Belirlenen Yerleşmeler

2015 yılı yüzey araştırmalarını Aşkale, Aziziye, Horasan, Köprüköy, Palandöken ve Yakutiye İlçelerinde yoğunlaştırdık. 2015 yılında Erzurum bölgesinde yaptığımız araştırmalarda, geçen yıllarda incelenen merkezlere yeni merkezler eklenmiştir.

ERZURUM

Kandilli Kalesi

Erzurum ili, Aşkale ilçesi, Merdiven Köyü'nün 3 km. güneyinde 2109 m rakımda yer almaktadır. Kandilli Kalesi'nin kuzey tarafı verimli arazilerle, güney ve batı tarafı ise yüksek dağlarla çevrilidir. Su kaynakları açısından oldukça zengin bir bölgededir. Kalenin güney tarafından gelip doğusuna doğru akmakta olan bir dere mevcuttur. Kale girişinin hemen güney tarafında bulunduğu ve 2.70 m genişliğe sahip olduğu görülmektedir. Kale oldukça büyük bir tepenin batı tarafına kurulmuştur. Kalenin hemen doğu tarafında ise yerleşim yerleri bulunmaktadır. Kale üzerinde kaçak kazı izleri yer almaktadır. Kalede oval planlı yapılar mevcuttur. Kaledeki oval planlı mimari yapılarda, 50x30 cm. taşlar kullanılmıştır. Kale doğu-batı inşa edilmiştir. Kalenin güneydoğu tarafında duvar izlerine rastlanılmaktadır. Duvardaki taşlar, 80x90 cm boyutlarında ve kiklopik teknikte oturtulmuştur. Yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen keramik verileri Ortaçağ ve Geç Demir Çağ'a aittir.

Kandilli Yerleşmesi

Erzurum ili, Aşkale ilçesi, Merdiven Köyü'nün 3 km. güneybatısında, Kandilli Kalesi'nin 1 km. batısında 2134 m rakımda yer almaktadır. Yerleşmenin güney tarafından bir dere geçmektedir. Ayrıca yerleşmenin güney ve doğu taraflarında küçük derin vadiler bulunmaktadır. Güney tarafı yüksek dağ sıraları ile çevriliyken hemen batı tarafı, verimli arazilerle çevrilidir. Günümüzde hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı bir yerdir. Kuzeyinde çok yüksek olmayan bir tepe bulunmaktadır. Yerleşmenin güneybatı ve batı tarafında iş makinesiyle

gerçekleştirilen büyük çaplı kaçak kazı alanları mevcuttur. Yerleşmenin duvarları güney tarafta 1.20 m. genişliğindedir. Orta kesimde ise mimari yapıların arasındaki duvar genişliği 1.50 m.'dir. Hemen üzerine yerleşmenin duvarlarından alınarak daha sonradan oluşturulmuş ve günümüzde halen kullanılan ağıl olarak yapılmış yerler vardır. Yerleşmenin duvarlarında kullanılan taşların dış ve iç yüzeyleri kabaca düzeltilerek kullanılmıştır. Yerleşme oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Yerleşmenin batı kısmındaki mimari yapıların belirgin kısmının daha erken döneme ait olduğu anlaşılmaktadır. Mimari yapılar, genellikle oval biçimlidir. Yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ'a aittir.

Merdiven Kalesi

Erzurum ili, Aşkale ilçesi, Merdiven Köyü'nün 3 km. güneybatısında, Kandilli Kalesi'nin 1 km. batısında 1990 m rakımda yer almaktadır. Kalenin batısı ve kuzeyi verimli arazilerle çevriliyken doğusu ve güneyi yüksek dağ ve tepelerle çevrilidir. Kale, 42 m uzunluk ve 19 m genişliğe sahiptir. Kale, kuzey-güney doğrultulu olarak inşa edilmiştir. Kale üzerinde, kaçak kazı izleri bulunmaktadır. Kalenin hemen kuzey tarafında yerleşim izleri mevcuttur. Kale üzerinde oval planlı yapılar göze çarpmaktadır. Aynı zamanda mezar yapısı olduğunu düşündüğümüz bir yapı da kalenin kuzeybatı tarafında yer almaktadır. Kuzeyi verimli arazilerle çevrili bölge hayvancılık açısından oldukça önemli bir merkezdir. Kalenin güney ve kuzey tarafı sur duvarlarıyla çevrilerek koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Sur duvarları, 80x70 cm dış yüzeyleri kabaca düzeltilmiş taşlardan oluşturulmuş olup, kale sur duvarlarının kalınlığı 2 m'dir. Kalenin batısı derin bir vadiyle çevrili olduğu için, sur duvarı yapılmamış ve ana kayanın tıraşlanarak kabaca düzeltilmesiyle doğal bir duvar oluşturulmuştur. Aynı özelliği doğu tarafı için de söylememiz mümkündür. Kandil Kalesi'nin güneyinden geçip doğusunu dolaşan dere, aynı şekilde bu kalenin de güneyinden geçerek doğusunu dolaşmaktadır. Keramik verisine hiç rastlanılmamakla birlikte Merdiven Köyü Kalesi, Kandil Kalesi ile muhtemelen aynı dönemde inşa edilmiştir.

ERZURUM-AZİZİYE

Söğütlü Kalesi ve Obsidyen Merkezi

Erzurum ili, Aziziye ilçesi, Söğütlü Mahallesi'nin 2 km kuzeybatısında bir tepenin üzerinde, köy yolunun kenarında bulunmaktadır. Kale, doğu-batı doğrultulu olup, yaklaşık 8.5-9 m. genişliğindedir. Kalede, keramik verisine rastlanılmamasına rağmen, obsidyen yataklarının hemen ilerisinde bulunması önemlidir. Kale, Erzurum şehir merkezinin ve ovasının hemen hemen tam ortasında yüksek bir tepenin üzerinde stratejik bir noktada yer almaktadır. Kale, kuru duvar tekniği kullanılarak inşa edilmiştir. Garnizon özelliği taşıyan bu mimari yapının, kuzeybatı sur duvarları ayakta iken, diğer tarafları ise yıkılmış bir vaziyettedir. Muhtemelen İlk Tunç Çağı mimari yapılarından bir tanesidir.

Söğütlü Obsidyen Merkezi, Söğütlü Mahallesinin 1 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Obsidyen yatağında maden arama çalışması yapıldığı görülmektedir. İşlenmiş, delici, kesici yonga tarzında obsidyenler bulunmuştur. Buranın eskiçağda obsidyen işleme merkezi olduğu kanısına varılmıştır. Ağören Köyü'nden geçen köy yolunun hemen kuzeybatısında yer almaktadır. Obsidyen merkezi, yaklaşık 10 km²'lik bir alana yayılmıştır.

ERZURUM-HORASAN

Tilkitepe Kalesi

Erzurum ili, Horasan ilçesi, Harçlı Köyü'nün 1 km güneydoğusunda 1946 m rakımda yer almaktadır. Kalenin doğusunda Postlu Baba Dağı, güneyinde Garipçe Dağı bulunmaktadır. Garipçe Dağı'nın arka tarafında Büyük Postlu Baba Dağı mevcuttur. Yukarı Kızılca'nın kuzeydoğusunda, kalenin kuzeybatısında, Köprüköy'e bağlı Ağacaşar Köyü bulunmaktadır. Kalenin güneyinden, Büyük Postlu Dağı'ndan gelen Beylik Suyu geçmektedir. Kalenin batı ve kuzey tarafı verimli arazilerle çevrilidir. Kaleden, Köprüköy'e kadar uzanan arazi görülebilmektedir. Kalenin doğu ve güneyi dağlık alanlarla çevrilidir. Bu dağlık alanlar kaleye doğal bir koruma sağlamaktadır. Kale, 31 x 38 m boyutlarındadır. Kalenin kuzeyinde ve doğusunda yerleşim yerleri mevcuttur. Tepenin üzerinde çok sayıda kaçak kazı izleri mevcuttur. Tepe üzerinde, sur duvar izi yoktur. Köylülerin ifade ettiklerine göre, sur duvar yapımında kullanılan taşlar köylüler tarafından çıkarılarak, çevre köylere satılmıştır. Kalenin güney kısmında, bir mimari yapı mevcuttur. Keramik verisi bakımından son derece zengin olan kaledeki keramikler,

Geç Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ özelliği göstermektedir.

ERZURUM-KÖPRÜKÖY

Örentaş Kalesi

Erzurum ili, KöprükÖy ilçesinin kuzeybatısında Örentaş Köyünün 1 km güneyinde bulunan mezarlık alanının hemen 10 m üzerinde 2109 m rakımda yer almaktadır. Kale, Oltu-Narman'dan gelen karayolunun da üzerinde bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı bir eskiçağ gözetleme kulesidir. Gözetleme kulesi güney-doğu doğrultulu olup, büyük kaba taşlardan oluşturulmuştur. Kuzey tarafındaki duvar, yaklaşık 2 m genişliğindedir ve büyük taşlardan inşa edilmiştir. Kalenin hemen içerisinde kaçak kazı alanları mevcuttur. Kaçak kazı alanlarında, köylülerin ifadesine göre zaman içerisinde bir takım kemiklerin çıkarıldığı söylenmektedir. Kemiklerin ne zaman çıkarıldığı ve ne şekilde oldukları hakkında herhangi bir bilginiz bulunmamaktadır.

Kalenin güney tarafı daha eğimli bir yapıda ve taşlar yerlerinden kaymış bir vaziyettedir. Diğer tarafında ise, taşlar daha yerli yerinde durmaktadır ve gözetleme kulesinin güney duvarları aşağıya doğru kaymış, muhtemelen depremde yıkılmış bir vaziyettedir ve ana yola doğru kaymış durumdadır. Taşların oldukça büyük olduğu gözlemlenmektedir. Buranın küçük bir savunma kalesi olduğunu söylememiz mümkündür. Bununla birlikte kaledeki taşlar zaman içerisinde yerlerinden sökülüp, yanı başında bulunan mezarlığın duvarının yapımında kullanılmıştır. Kale, derin vadileri kontrol altında tutan önemli bir savunma noktasıdır. Kalenin güney tarafından ana yol geçmektedir ve bu yol aynı zamanda Pasinler'e ve Erzurum'a bağlanan önemli ticaret yollarından bir tanesidir. Savunma yapısının uzunluğu 48 m. genişliği ise 14 m.'dir. Kalenin güneyinden, küçük bir dere geçmektedir. Bu dere aynı zamanda, doğal yol güzergâhını da takip eden bir durumdadır. Dolayısıyla daha çok yol kontrol amaçlı yapılmış bir savunma noktasıdır. Daha önce görmüş olduğumuz bu bölgedeki mimariyle örtüşen bir mimari yapısı olmamakla birlikte ilkel yapıdaki duvarlar da daha çok İlk Tunç Çağı kalelerinden birisi olduğunu düşündürmektedir.

Kale, aynı zamanda köylüler tarafından Kalebaşı Kalesi olarak adlandırılmakta ve Güney Mevkisi adı verilen noktada bulunmaktadır. Kalenin

karşısında, yerden 1 m yükseklikte küçük sıradağların oluşturmuş olduğu tipik vadi ve taraçalı yapılar görülmektedir. Tarım arazileri de az olmakla birlikte hemen Oltu-Narman yoluna bakan taraflarda, yolun kuzeyinde ekilebilir tarım alanları mevcuttur. Bunun dışında arazi çok dağlık ve taşlık bir alan olduğu için tarım yapmaya müsait çok fazla alan yoktur. Bununla birlikte kalenin hemen batı taraflarında bir tarla yer almaktadır. Tarla köylüler tarafından sürülmüş ve bugün ekilebilir bir arazi olarak kullanılmaktadır. Kalenin doğu, batı ve kuzey sur duvarlarındaki büyük taşlar ayakta kalmasına rağmen güney taraflarında maalesef bahsetmiş olduğumuz gibi hiçbir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Depremlerin muhtemelen bu kalenin mimari yapısını bozduğunu söyleyebiliriz.

Kalenin hemen güney eteklerindeki sur duvarlarının iki katlı olduğu görülmektedir. Alt tarafındaki duvarlar daha büyük ve küçük taşlardan kabaca oturtulmuş bir durumdadır. Kalenin girişi güney tarafındadır. Kalenin etekleri tarla olarak sürüldüğü için, keramiklerin toprağın altında kalmış olabileceğini düşünmekteyiz. Güney tarafında eğim biraz daha az olduğu için bu kısımlardaki mimari yapılar da belli olmaktadır. Güney duvarlarındaki taşlar daha büyüktür. Bu büyük taşların kuzeydeki dağ eteklerinden getirilip buraya yerleştirildiğini düşünmekteyiz. Depremler ve diğer jeolojik durumlar, kalenin mimari yapısındaki taşların durumunu son derece değiştirmiştir. Az sayıda obsidyen parçası ve birkaç adet keramik parçası bulunmuştur. Keramik olmadığından dolayı tarihlendirme imkânı zor olan kalenin, bölgedeki erken dönem mimari yapılarla örtüştüğü anlaşılmaktadır.

ERZURUM-PALANDÖKEN

Tandır Höyük

Erzurum ili, Konaklı Mahallesi'nin yaklaşık 500 m. kuzeybatısında, il merkezine 19 km mesafede, 2144 m rakımda ve alçak bir tepe üzerinde kurulmuş bir höyüktür. Höyüğün kuzeyinde Teke Deresi bulunmakta ve güney kesiminde ise Teke Deresi'nin kollarından olan küçük bir çay akmaktadır. Höyük, dağlık alanın vadiye açıldığı noktada yer almaktadır. Etrafı dağlarla çevrili olduğu için korunaklı ve kuzeyi oldukça diktir. Yaklaşık olarak 150 m yükselti farkı bulunmaktadır. 40x23 m boyutlarında olan höyüğün üzerinde kaçak kazı izleri bulunmaktadır. Höyükte tespit edilen keramik verileri; İlk Tunç Çağ, Orta Demir Çağ ve boyalı Ortaçağ keramik özelliği göstermektedir.

Teke Deresi Höyük

Erzurum ili, Konaklı mahallesinin yaklaşık 100-150 m güneybatısındaki tepelik alanda ve 2134 m. rakımda yer almaktadır. Tepenin hemen güneyinden geçen yol güzergâhı, aynı zamanda Teke Deresi Höyüğü'nün önemli bir kısmını tahrip ettiği gözükmemektedir. Höyük oldukça taşlık bir tepe üzerine kurulmuştur. Güneybatısına açılan tarım arazilerinin hemen üstünde yükselmesi dolayısıyla oldukça tarıma elverişli bir alanın üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Teke Deresi köyün kuzeyinden geçmektedir. Höyük, günümüzde de tarım ve hayvancılık yönünden oldukça zengin bir coğrafyada bulunmaktadır. Höyük üzerinde çok sayıda kaçak kazı alanı mevcuttur. Özellikle de Teke Deresi Höyüğü'nün güney kesimi, iş makinaları tarafından tamamen tahrip edilmiş durumdadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan höyüğü'nün uzunluğu 65 m. genişliği ise 35 m.'dir. Elde ettiğimiz keramik verileri, genellikle Tunç Çağı'na tarihlendirilmektedir. İlk Tunç Çağı'nda buranın kullanılmış olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Höyük, keramik ve obsidyen verisi açısından son derece zengindir Höyükteki keramik verileri İlk Tunç Çağ ve Ortaçağ'a aittir.

Mahanda Yerleşmesi

Erzurum ili, Palandöken ilçesi, Börekli Mahallesi'nin kuzeybatısında, il merkezine 13 km mesafede, Mahanda Köyü yol kenarında 1865 m yükseklikte yer almaktadır. Yerleşmenin hemen üstüne ev ve ahırlar yapılmıştır. Yerleşmenin hemen bitişiğinde su taşımak için yapılan arkın çevresinde İlk Tunç Çağına tarihlendirilen keramik verileri tespit edilmiştir. Köylülerin ifadelerine göre yerleşmeden üç adet büyük erken dönem küp mezar ortaya çıkarılmıştır. Yerleşmedeki keramik verileri Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı'ı özelliği göstermektedir.

Haydari Kalesi

Erzurum ili merkez Dereboğazı (Haydari) Köyü'nün 3 km kuzeybatısında ve 2215 m rakımda bulunan kale, Aşağı Yenice Köyü'nün batısında yer almaktadır. Haydari Kalesi batıdan gelen uzun ve derin vadilerin üzerinde yükselen tepe üzerinde kurulmuş bir Ortaçağ kalesidir. Kale üzerinde üç yerde kaçak kazı yapılmıştır. Kale, ovale yakın, üçgeni andıran bir forma sahiptir. Kalenin güneyi ile

kuzeyi arasında doğal meyil olduğundan dolayı, 25 m yükseklik farkı bulunmaktadır. Yıkılan doğu sur duvarları temel seviyesinde ayakta kalabilmiştir. Sur duvar genişliği 1.90 m'dir. Kalenin batı tarafı daha sarp kayalık olduğu için sur duvarlarının tamamen tahrip olduğu görülmektedir. Kalenin batı tarafından Keklik Deresi akmaktadır. Bölgedeki tarımın kaynağını da Keklik Deresi oluşturmaktadır. Kalenin su ihtiyacının da Keklik Deresinden sağlandığını ifade edebiliriz. Kalenin doğu tarafında Kuru Dere olarak adlandırılan kurumuş bir dere yatağı bulunmaktadır. Kale, tarıma elverişli arazilerin kontrolünü sağlamak amacıyla inşa edilmiştir. Kale sur duvarları, kuru duvar tekniğiyle yapılmasına rağmen iç mekanlarda harç kalıntıları (kireç ve kum) bulunmaktadır. Kaçak kazılarda, kalenin iç kalıntılarına ait yaklaşık 2 m'lik duvar kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Kalenin girişi, 12 m genişliğinde olup kuzeybatı tarafındadır. Kale kuzey-güney doğrultuludur. Kalenin iç sur duvar genişliği 180 cm'dir. Doğal güney girişi, 3x5.50 m boyutlarında olup, ana kayaya oyulmuştur. İç kalenin giriş genişliği 3.60 m'dir. Kalenin kuzeybatısında alt kesiminde ana kaya tıraşlanarak 6x3.30 m boyutlarında bir savunma hattı oluşturulmuştur. Kaledeki keramikler, Ortaçağ özelliği göstermektedir.

Haydari Mağarası

Haydari Kalesine 500 m. uzaklıkta, 2104 m rakımda, Keklik Deresi'nin 50 m kuzeyinde, el yapımı bir mağara bulunmaktadır. Korunaklı olan mağaranın yönü, güneye bakmaktadır. Mağaranın iç giriş yüksekliği 3.50 m, genişliği 2.40 m'dir. İç mekân genişliği 1.87 m olan mağaranın iç duvar yüksekliği 2 m'dir. Mağaranın dış mekân genişliği 2.50 m iken yüksekliği ise 5.20 m'dir. Mağaranın su kaynakları açısından zenginliği ve korunaklı yapısından dolayı prehistorik dönemlerde kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Oluklu Yerleşmesi

Erzurum ili, Palandöken ilçesi, Haydari köyü'nün 6 km. batısında ve 2112 m rakımda, yer almaktadır. Yerleşme, Haydari Kalesi'nin 2 km. güneyindedir. Yerleşmenin batısında Oluklu deresi bulunmaktadır. Yerleşme, Sütlücan ve Mayalık Dağları'nın güney eteklerine kurulmuştur. Yerleşmenin bulunduğu coğrafyada çok sayıda pınar bulunmaktadır. Bu da yerleşmenin önemini artırmaktadır. Yerleşme, günümüzde hala hayvancılık için kullanılan bir alandır. Yerleşmenin alanı 8.000

m²'lik bir alana oturmuştur. Birbirine bitişik tarzda yedişer ve onar metrelik oval planlı yapılar mevcuttur. 1.5 m'lik duvar örgüsüyle birbirinden ayrılan bu mimari yapıların üst kısımları gözlenebilmektedir. Buranın büyük bir yerleşme olduğunu düşünmekteyiz. Yerleşmenin güney tarafı ekilebilir tarım alanları iken, kuzey tarafı yüksek sıradağlarla çevrilidir. Dağların arasındaki derin ve dar vadiler, yerleşmenin batısına doğru iyice derinleşmekte ve bu bölgeden batıya doğru (Tercan-Aşkale) açılmaktadır. Yerleşmenin güneyinde Karagüney Dağları bulunmaktadır. Keramik verisi bakımından zengin olan yerleşmeden elde edilen keramikler, İlk Tunç Çağ, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ ve Ortaçağ özelliği göstermektedir. Ayrıca yerleşmede az sayıda obsidyen tespit edilmiştir.

ERZURUM-YAKUTİYE

Akdağ Kalesi-I

Erzurum ilinin 25 km kuzeyinde, Yakutiye ilçesine bağlı Akdağ mahallesinin hemen üzerine inşa edilmiştir. Erzurum'u Gürcistan'a bağlayan yol üzerinde yer alması bu kaleleri stratejik açıdan oldukça önemli kılmaktadır. Kale büyük bir tahribata uğramasına rağmen sur duvarları rahatlıkla izlenebilmektedir. Kalenin güney tarafında ki sur duvarlarından anlaşıldığına göre 3 kademeli sur duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Kalenin güney duvarlarının yaklaşık 7 m'lik kısmı ayaktadır. İlk kademe sur duvarında kullanılan taşlar yaklaşık 80x100 cm boyutlarındadır. Birinci kademe sur duvarının yaklaşık 4 m güneyinde oluşturulan ikinci kademe sur duvarlarındaki taşlar ise yaklaşık 2x2 m boyutlarındadır. Üçüncü kademe sur duvarları ise yine 80x100 cm boyutlarında ki taşlardan oluşturulmuştur. Kalenin güney tarafında ne amaçla yapıldığını şimdilik tespit edemediğimiz oval planlı bir yapı mevcuttur. Kaçak kazı izlerine rastlanılmakla beraber herhangi bir keramik verisine rastlanılmamıştır. Ancak Akdağ Kalesi-I ile aynı dönemlerde birbirleriyle bağlantılı şekilde yapıldığını düşünmekteyiz.

Akdağ Kalesi-II

Erzurum ilinin 25 km kuzeyinde, Yakutiye ilçesine bağlı Akdağ mahallesinin hemen üzerine inşa edilmiştir. Diğer iki kalenin hemen doğusunda yer almaktadır. Erzurum'u Gürcistan'a bağlayan yolun hemen üzerinde yer almasından

ötürü oldukça stratejik bir konumda yer alır. Bu özelliğinden dolayı gözetleme amacıyla yapıldığını düşünmekteyiz. Akdağ Kalesi-I ile aynı dönemlerde inşa edilmiş olması muhtemeldir. Birbirleriyle bağlantılı bir şekilde yapıldığını düşündüğümüz bu kalelerden Akdağ Kalesi-II muhtemelen diğer kaleye gözcülük yapmak amacıyla yapılmıştır. Herhangi bir keramik verisine rastlanılmamış olup kalenin hemen batı tarafında ne amaçla yapıldığını şimdilik tespit edemediğimiz oval planlı mimari bir yapı mevcuttur.

Haritada Gösterilen Merkezler

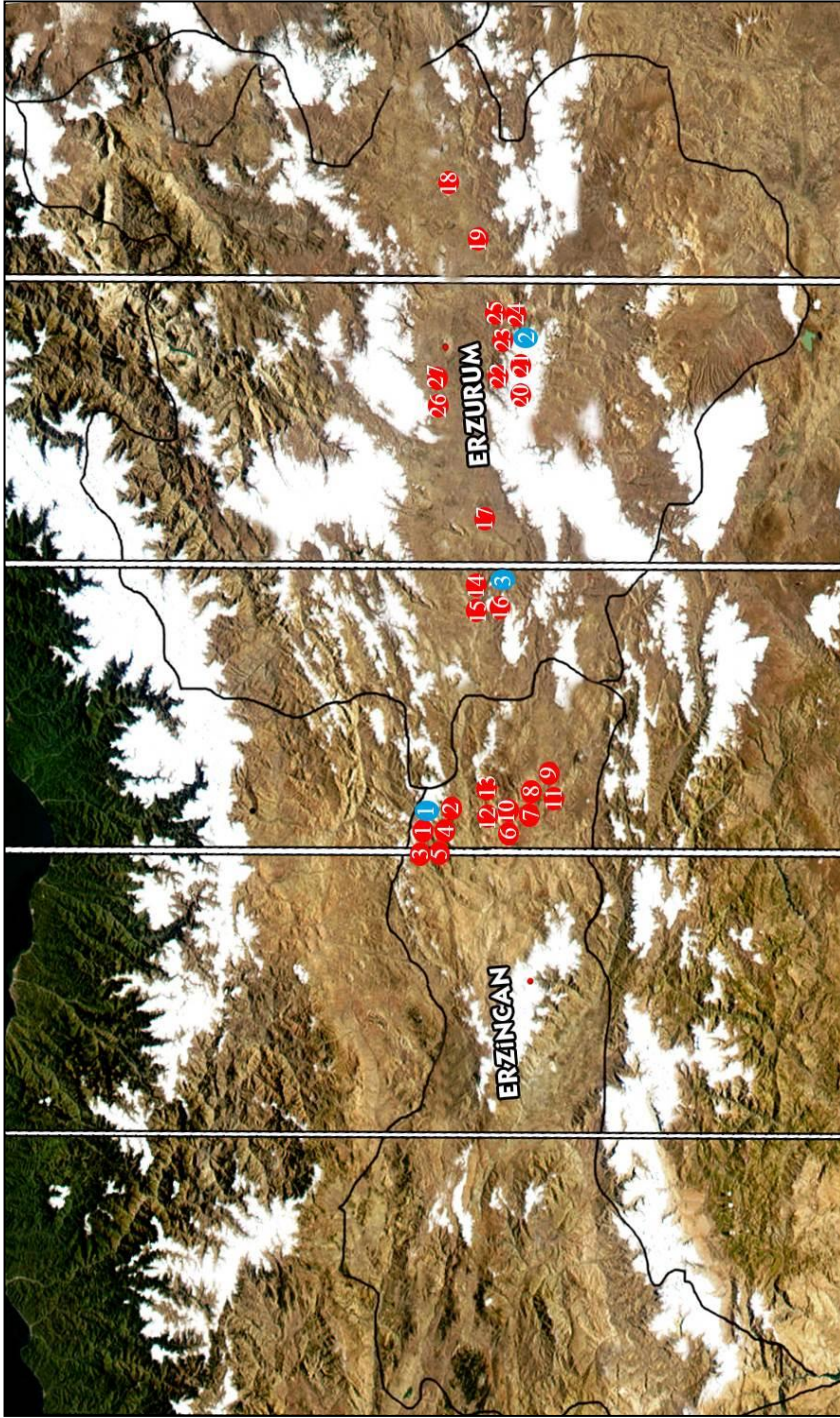
Sit

1. Kalecik Kalesi
2. Kırmantepe Kalesi
3. Teke Mağarası
4. Telliçayırılar Yerleşmesi
5. Yatak Kalesi
6. Dağçayırı Höyük
7. Çakmaklı Höyük
8. Kireçlitepe Höyük
9. Komönü Garnizonu
10. Tarla Höyük
11. Turgutlu Höyük
12. Yazıören Kalesi
13. Yazıören Yerleşmesi
14. Kandilli Kalesi
15. Kandilli Yerleşmesi
16. Merdiven Kalesi
17. Söğütlü Kalesi ve Obsidyen Merkezi
18. Tilkitepe (Harçlı) Kalesi
19. Örentaş Kalesi
20. Tandır Höyük
21. Teke Deresi Höyük
22. Mahanda Yerleşmesi
23. Haydari Kalesi
24. Haydari Mağarası
25. Oluklu Yerleşmesi
26. Akdağ Kalesi I
27. Akdağ Kalesi II

Kültür Varlıkları

1. Tandırkayalar Mezarlığı
2. Haydari Köyü Tarihi Mezarlık Alanı
3. Merdiven Köyü Tarihi Köprü

Harita -1- 2015 Yılı Erzincan-Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları

Resim 1: Kalecik Kalesi

Resim 2: Kirmantepe Kalesi

Resim 3: Teke Mağarası

Resim 4: Tellicayirlar Yerleşmesi

Resim 5: Yatak Kalesi

Resim 6: Dağçayırı Höyük

Resim 7: Çakmaklı Höyük

Resim 8: Kireçlitepe Höyük

Resim 9-:Komönü Garnizonu

Resim 10: Tarla Höyük

Resim 11: Turgutlu Höyük

Resim 12: Yazıören Kalesi

Resim 13:Yazıören Yerleşmesi

Resim 14: Kandilli Kalesi

Resim 15:Kandilli Yerleşmesi

Resim 16:Merdiven Kalesi

Resim 17: Söğütlü Kalesi

Resim 18:Tilkitepe Kalesi

Resim 19: Örentaş Kalesi

Resim 20:Tandır Höyük

Resim 21:Teke Deresi Höyük

Resim 22:Mahanda Yerleşmesi

Resim 23: Haydari Kalesi

Resim 24:Haydari Mağarası

Resim 25:Oluklu Yerleşmesi

Resim 26:Akdağ Kalesi-I

Resim 27: Akdağ Kalesi-II

PROJECT FOR THE KNOWLEDGE, PRESERVATION AND ENHANCEMENT OF RUPESTRIAN HABITATS IN CAPPADOCIA AND THE DATA BASE OF ROCK HEWN PAINTINGS

* Maria ANDALORO

From September 2nd to October 2nd, 2015, the University of Tuscia conducted the survey *Wall paintings in Cappadocia: A knowledge, conservation and development project*. The successful completion of our work in Cappadocia was

*Full Professor of History of Medieval Art and Professor Emeritus of the University of Tuscia, Viterbo. The members of the research team that contributed to the 2015 campaign are: Maria ANDALORO, Gaetano ALFANO, Michele BENUCCI, Chiara BORDINO, Paola POGLIANI, Elisa POTENZIANI (University of Tuscia); Antonella BALLARDINI, Giulia BORDI, Maria Luigia FOBELLI, Danilo RENZULLI (University of Roma Tre); Natalia ROVELLA (University of Calabria); Andrea ANGELINI, Marco CARPICECI, Carlo INGLESE ("Sapienza" University of Rome); Carmela CRESCENZI (University of Florence); Livia ALBERTI, Fazil ACIKGÖZ, Ayça BAŞTÜRKMEN Maria Cristina TOMASSETTI, Mustafa TOPTEPE, Uğur YALÇINKAYA, (restorers).
Università degli Studi della Tuscia, Riello-Beni Culturali, Largo dell'Università snc, 01100 Viterbo - Italy. Tel. +390761357145; andaloro.turchia@gmail.com.

/ This research mission is part of a larger project called "For a data bank of wall paintings and mosaics of Asia Minor (4th-15th centuries): images, materials, techniques of execution". The project includes two phases. The first one was conducted in Turkey, on the island of *Küçük Tavşan Adası* and on many other sites in the territory of the gulf of Mandalya. See: M. Andalaro, *Küçük Tavşan Adası Final Report 1996-2005*, (Cannakale, 24 May – 2 June 2006), Ankara 2007, pp. 1-14. The second phase takes place in Cappadocia. See: M. Andalaro, *Rock Paintings of Cappadocia: Images, Materials and State of Preservation*, in *XXV International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Kocaeli, 28 May - 1 June 2007), Ankara 2008, pp. 163-178; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi (Report 2007)*, in *The XXVI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Ankara, 26-30 May 2008), Ankara 2009, pp. 187-200; Ead., a cura di, *L'Università della Tuscia in Cappadocia – Kapadokya' daki Tuscia Üniversitesi*, in *La Cappadocia e il Lazio rupestre. Terre di roccia e pittura/ Kapadokya ve kayalık Lazio bölgesi. Kayaların ve resmin toprakları*, Catalog of the exhibition, (Rome, 18 June – 3 July 2009), Rome 2009, pp. 108-115; Ead., *Project on the Rock Paintings in Cappadocia. The Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi (Report 2008)*, in *The XXXI International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Denizli, 25-29 May 2009), Ankara 2010, pp. 517-533; Ead., *The project on the rock paintings in Cappadocia and the Church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Analyses and Restoration (Report 2009)*, in *The XXXII International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Istanbul, 24-28 May 2010), Ankara 2011, pp. 155-172, Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia and the church of the Forty Martyrs in Şahinefendi. Research and Preservation (Report 2010)*, in *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (Malatya, 23-28 Mayıs 2011), Ankara 2012, vol. 3, pp. 115-133; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia. Research and preservation in the Göreme Open Air Museum (Report 2011)*, in *The XXXIV I International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Çorum, May 28th-June 1st,

made possible through the permission and support provided by the General Direction of Monuments and Museums of the Turkish Republic. For the 2015 survey in particular, we are greatly indebted to our deputy Ayşe Akman, of the Archeological Museum of Antalya, who has consistently provided support for our activities in the region.

The main aim of the work carried out during the 2015 campaign was the study and documentation of the rupestrian habitats and wall paintings in the Göreme area with the aim of implementing the database and complete the virtual museum of Cappadocia.

The 2015 campaign continued the analyses of the churches of the Göreme Open Air Museum and surrounding valleys, conducted by an interdisciplinary team of art historians, chemists and photographers from the University of Tuscia, art historians from the University of Rome ‘Tre’, architects from the University of Rome ‘Sapienza’ and the University of Florence, geologists from the University of Calabria and speleologists of the Genoa Centre for Underground Studies.

2012), Ankara 2013, pp. 133-146; Ead., *Per la conoscenza, la conservazione e la valorizzazione delle chiese rupestri della Cappadocia, in Turchia e Italia. Orizzonti archeologici*, in *Arkeoloji ve Sanat*, 139 (2012), pp. 165-177; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia* (2012). *Research and preservation: 1. the Göreme Open Air Museum; 2. the church of the Forty Martyrs in Şahinefendi*, in *The XXXV I International Symposium of Excavations, Survey and Archaeometry* (Muğla, 27-31 May 2013), pp. 120-135; Ead., *Lo spazio del culto nelle chiese rupestri della Cappadocia*, in *Arkeoloji ve Sanat*, 148 (2015).

Some results were also presented at the first international Symposium on the History and Culture of Nevşehir held at Nevşehir University in November 2011: M. Andaloro, *The new Tokalı Kilise, or the Sistine Chapel of Cappadocia*, C. Bordino, *A land dwelt by God. The development of Christian Church in the region of Nevşehir (IV- XIII centuries) and its role in visual arts*, P. Pogliani, *The valorisation of the rock churches of Cappadocia through the restoration*, in *1. Uluslararası Nevşehir Tarih Ve Kültür Sempozyumu* (Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Kasım 2011). Nevşehir Üniversitesi, 16-19 Novembre 2011, Nevşehir 2012, vol. 5, pp. 5-26, vol. 2, pp. 161-184, vol. 6, pp. 289-302; and to the following international Symposium: C. Pelosi, G. Agresti, M. Andaloro, P. Baraldi, P. Pogliani, U. Santamaria, *The rock hewn wall paintings in Cappadocia (Turkey). Characterization of the constitutive materials and chronological overview*, in *e-Preservation Science*, 10 (2013), pp. 99-108; M. Andaloro, C. Crescenzi, P. Pogliani, G. Verdiani, *The St. Eustache and the Meryemana churches in Göreme. Two case studies of documentation about rupestrian heritage in Cappadocia, technical approach from the digital survey to the restoration hypothesis*, *Proceeding of the 2013 Digital Heritage International Congress*, Vienna 2013, vol. 2, p. 579; C. Pelosi, G. Agresti, M. Andaloro, P. Baraldi, P. Pogliani, U. Santamaria, *Micro-Raman and internal micro-stratigraphic analysis of the painting materials in the rock-hewn church of the Forty Martyrs in Şahinefendi, Cappadocia (Turkey)*, 7th International Congress on the Application of Raman in Art and Archaeology, 2-6 September 2013, Ljubljana, Slovenia, Polonca Ropret and Nadja Ocepek Editors, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Ljubljana, 2013, pp. 164-165.

The Göreme area features an extraordinarily dense population of painted churches in a strikingly scenic context. The visiting public can enter some of the churches on their own, while in other cases access is managed in a controlled, museum context.

During the 2015 campaign the research carried out in the Göreme area (fig. 1) addressed three objectives:

1. the study and analyses of the wall paintings and liturgical furnishings
2. the comprehension and documentation of the rupestrian habitats
3. the enhancement of the monument and landscape through the Virtual Museum of Göreme.

1. The Study and Documentation of the Wall Paintings and Liturgical Furnishings

The research was conducted in the New Church of Tokalı and in Göreme and Kiliçlar valleys:

1. In the New Church of Tokalı the research team continues its long-term involvement in the conservation project (fig. 2) 2.

The New Church decoration expresses the highest level of painting reached in Cappadocia, and the monument is one of the best-known and most visited of the entire region. The conservation-restoration project is directed in cooperation with Murat Gulyaz director of the Nevşehir Archaeological Museum, the Restoration Laboratory of Nevşehir and Fazıl Açıkgöz director of the Niğde Archaeological Museum.

2 A. Wharton Epstein, *Tokalı Kilise. Tenth-century metropolitan art in Byzantine Cappadocia*, Washington DC 1986, with previous bibliography; M. Andalaro, *Committenti dichiarati e committenti senza volto. Costantino, Niceforo, Leone per la Tokalı Kilise in Cappadocia*, in *Medioevo: i committenti*, Atti del convegno internazionale di studio a cura di A. C. Quintavalle, Milano 2011, pp. 67-86; Ead., *Per la conoscenza, la conservazione e la valorizzazione*, pp. 165-177.

In the 2015 campaign the restoration works for the paintings inside the central apse and the northern apse were completed.

2. The research was conducted in the valleys of Göreme and Kılçlar, extending to the neighboring valleys in order to reconsider wall paintings largely analyzed in previous campaigns³. The main objective was the study of the paintings and their architectural environment with particular attention on two chronological phases (the first Byzantine period and the post-iconoclastic period).

The research applied the same integrated, interdisciplinary methodology as in previous years, examining the iconographic, decorative and compositional arrangements, and the painting styles, technical procedures and materials of execution. During the 2015 campaign research continued on the oldest paintings in the region, dating back to the Early Byzantine period.

Besides studying the oldest painting in the region, we focused our attention on the post-iconoclastic period (9th to 10th century). Hence we reconsidered the Pancarlık church at Ürgüp. In addition, we have identified a number of paintings that can be dated to the end of the ninth century or the beginning of the tenth century, traditionally associated with the pictorial decorations of the so-called "archaic group" dated to 913-920: for example, those of St. Eustache and El Nazar (Göreme 11 and Göreme 1). In the El Nazar⁴ and St. John churches at Güllü Dere⁵ earlier painted layers are preserved under the tenth century paintings (figg. 3-4): that of El Nazar is very fragmented, while that of St. John is quite extensive. Neither of them has been previously studied in a systematic way.

³ M. Andaloro, *The Project on the rock paintings in Cappadocia (Report 2011)*; Ead., *The Project on the rock paintings in Cappadocia (2012)*, pp. 120-135; M. Andaloro, *Medieval rock paintings and rupestrian habitat in Cappadocia. Projects of knowledge and restoration in the church of Forty Martyrs in Şahinefendi and in New Tokalı Church in Göreme*, in *XVII.Ortaçağ Türk Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, Istanbul, 2-5 Ottobre 2013, in press; M. Andaloro, *The Project on the rock paintings*, pp. 120-135.

⁴ M. Restle, *Byzantine Wall Painting in Asia Minor*, Recklinghausen 1967, vol. I, p. 28-30, p. 101-103; C. Jolivet-Lévy, *Les églises byzantines de Cappadoce: le programme iconographique de l'abside et de ses abords*, Paris 1991, pp. 83-85; C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce un siècle après Guillaume de Jerphanion*, avec la collaboration de Nicole Lemaigre Demesnil, Paris 2015, pp. 46-47.

⁵ M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, pp. 140-141; C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce*, pp. 149-150 with previous bibliography.

In addition to the study of the oldest paintings and of the post-iconoclastic phase, we continued the study of the paintings dating back to the 10th century. Without interrupting the study of the major monuments such as the Tokalı Kilise, we focused our attention on some less-known churches, which give us a broader and multifaceted view of tenth century painting. We can mention, for example, the pictorial decoration of Saint Eustache in Göreme (fig. 5), where the Christological narrative cycle (unlike other archaic churches, with some very rare exceptions) is entirely devoted to the Infancy of Christ, including some very rare scenes, such as the killing of Zechariah on the temple stairs (fig. 6). The cycle is characterized by an unusually primitive tone. Some iconographic and compositional incongruities may reveal a slight anteriority of this church in respect to the group of archaic churches.

We also continued the study of the 11th century monuments and cave paintings. We have given particular attention to the churches of Göreme located near the modern village (known as Matiane in the Middle Ages): Yusuf Koç Kilisesi, Karabulut Kilisesi and the so-called church-cistern at Avcılar. The iconography of these decorations is quite noteworthy. At Karabulut (fig. 7)⁶ we especially see warrior saints, in addition to bishop saints combined with the Deesis in the apse. There are only two narrative scenes, that are extended representations of the Pentecost on the *naos* ceiling and the Ascension of Elijah on the north wall; these two episodes may be connected to the funerary function of the chapel. In Yusuf Koç Kilisesi (fig. 8)⁷ the program is almost entirely dedicated to the saints, with the exception of two apses and the Annunciation depicted on the north wall of the *naos*. Here, too, we meet many warrior saints, as well as the figures of the Apostles painted in pairs in the intradoses of the south aisle.

Due to close iconographic and stylistic affinities, this group seems to relate to the painted decorations of Göreme's Church 13a (fig. 9). Only during the 2015

⁶ N. Thierry, *La Cappadoce de l'Antiquité au Moyen Age*, Turnhout 2002, p. 181, pl. 39; C. Jolivet-Lévy et A. Errug, *Sacred Art of Cappadocia. Byzantine Murals from the 6th to 13th Centuries*, Istanbul 2006, pp. 106-113, Pl. 74-80.

⁷ N. Thierry *La Cappadoce*, pp. 196-197, fiche 43; C. Jolivet-Lévy et A. Errug, *Sacred Art*, pp. 150-155, PL 112-115.

campaign we were able to visit this monument, discovered by Schiemenz in 1987⁸ and subject of limited attention in subsequent studies, probably due to the poor visibility of its access. In Göreme 13a there are votive panels with figures of saints, attributable perhaps to various stages in the 10th and 11th centuries (the existence and chronology of multiple phases are still under investigation). Here, too, warrior saints play a major role, but Constantine on horseback and the Virgin with Saints Peter and Paul are also worthy of mention, since they are two rather rare themes in the region's paintings (fig. 10).

An essential part of the research involved the study and documentation of liturgical furnishings⁹. In this area we studied the morphological and technical features of the furnishings with a multidisciplinary approach, considering:

- Types: *templon*, fences and partitions of the liturgical space systems; altar, seats, chairs, *synthronon*; ambo; niches with special functions (*prothesis*); basins for water; fastenings for the suspension of lamps, niches for oil lamps and, more rarely, fixtures for torches.
- The size (height, width and depth) of the individual furnishings.
- Carved or painted decoration preserved on the furnishings, when present.

The extensive examination of the Göreme churches allowed us to observe how the liturgical furnishings comply with a consistent pattern that, over the centuries, is repeated without significant changes.

As an example of a well-preserved liturgical structure, dating back to the tenth century, we can look at the Göreme church 9 (fig. 11)¹⁰. There the space of the

⁸ G.P. Schiemenz, *Ein Neufund kappadokischer Kirchenmalerei in Goreme*, in *Epetèris Hetaireias Byzantinôn Spoudôn*, 47 (1987), p. 43-86; C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce un siècle après Guillaume de Jerphanion*, avec la collaboration de Nicole Lemaigre Demesnil, 2 voll, Paris 2015, p.28.

⁹ N. Teteriatnikov, *The Liturgical Planning of Byzantine Churches in Cappadocia* (*Orientalia Christiana Analecta* 252), Rome 1996; N. Lemaigre-Demesnil, *Architecture rupestre et décor sculpté en Cappadoce (Ve-IXe siècle)*, [Bar Series], Oxford 2010.

¹⁰ It's the chapel of the Théotokos, Saint-John the Baptiste and Saint-Georges. M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, p. 38, p. 117-119 (n° XII); C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce*, pp. 23-25 with previous bibliography.

Sanctuary has its focus in the central apse where the altar, facing east, is surmounted by a niche. A continuous bench runs across the hemicyclical apse behind the South parapet, incorporating a privileged seat. Two parapets separate the apse from the *naos*, which is overlooked by two smaller apses, each with an altar. The perimeter of the *naos* is delineated by a continuous bench, while the niche of the *prothesis* opens on the north wall next to the Sanctuary. While near the entrance, on the South wall, there is an excavated niche with a water basin.

Church 4b provides a case-study of the oldest furnishings and dates back to the pre-iconoclastic period (fig. 12)¹¹. There are excavated portions that run parallel to different phases of preserved paintings, as well as obvious traces of subsequent excavations that have affected both the Sanctuary furnishings and the spatial structure of the *naos*.

Within the 2015 survey of ecclesiastical decoration of the Göreme area and the conservation-restoration project for the Church of Tokalı we also continued investigations for the identification of the paintings' constituent materials. The methodology developed during our research project involves a series of *in situ* measurements and investigations, accompanied by sampling of pigments and mortars for subsequent laboratory analyses¹².

Images were collected using a portable Dino-Lite video-microscope; samples of plaster micro-fragments were collected for future laboratory analyses to be conducted by the University of Tuscia 'Michele Cordaro' Conservation-Restoration Diagnostic Laboratory, and by other specialised external laboratories. The team of the University of Cosenza continued its contributions to the research

¹¹ M. Restle, *Byzantine Wall Painting*, vol. I, p. 107; C. Jolivet-Lévy, *Les églises byzantines*, pp. 90-91, pl. 62; M. Andaloro, *The Project on the rock paintings*, pp. 120-135.

¹² P. Baraldi, C. Pelosi, *Scientific methodology for the study of the techniques and materials of the rocky wall paintings*, in *Eremismo e Habitat Rupestre*, Atti del VI Convegno internazionale sulla civiltà rupestre in ricordo di Giuseppe Giovacazzo, Savelletri di Fasano, 13-15 Novembre 2013, a cura di Enrico Menestò, Fondazione Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, Spoleto, 2015, pp. 351-363.

program for the detailed documentation and the investigation of the relations between the geological systems of the Göreme Open Air Museum areas¹³.

2.The Comprehension and Documentation of Rupestrian habitats

The work conducted in the Göreme and Kiliçlar valleys continued and broadened the research carried out since 2012. One of the major aspects was the systemic study of rupestrian structures' typologies and settlement features in this area, including monasteries, churches, 'civic' buildings, homes and gardens¹⁴. The aim, in part, is to understand the relation of these structures and features to the lifestyles that evolved over the centuries.

During the campaign in 2015, the focus was on the ridge between the valley of Goreme and the Kılıçlar valley, and in particular on the tuff cone in which the Tokalı church is carved and on two adjacent cones, one of which is occupied by a monastic complex. Through the stratigraphic analysis and the analysis of the negative traces left on the walls by the successive episodes of excavation and stone removal, specialists prepared preliminary chronological readings of the Byzantine settlement areas and their functional roles. Further, within the individual nuclei, the research identifies religious, habitation and production spaces.

In this area, we have studied a church located at the top of one of the conic formations about 200 m from the Tokalı church which – on a smaller scale – presents an architectural model of the entire Tokalı church complex (Tokalı I and II). A longitudinal nave (similar to Tokalı I) leads to the perpendicular, horizontal nave with three apses (similar to Tokalı II). An inaccessible room opens onto the horizontal nave and apparently looks like the parekklesion of Tokalı's church II¹⁵.

¹³M.F. La Russa, S.A. Ruffolo, N. Rovella, C.M. Belfiore, P. Pogliani, C. Pelosi, M. Andaloro, G.M. Crisci, *Cappadocian ignimbrite cave churches: stone degradation and conservation strategies*, in *Periodico di Mineralogia*, 2014, Vol. 83 (2), 187-206.

¹⁴ M. Andaloro, *The Project on the rock paintings*, pp. 120-135.

¹⁵ A. Wharton Epstein, *Tokalı Kilise*, p.12, figg. 121-122; C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce un siècle après*, p. 80.

Two other rupestrian complexes which present signs of a clear residential function were also examined in the Göreme Valley. These are the so-called “churches of the dove” (fig. 13) and the Aynalı¹⁶. Even though they have partially ceded and were reused in later periods, they reveal signs of their original purposes upon detailed analysis.

A particularly important contribution to these lines of research was provided by the architects from the Universities of Rome and Florence through three-dimensional laser scanning in preparation for relief documentation. A photographic survey was completed during the survey to document the landscape and certain rupestrian dwellings on the north face of the Göreme valley.

This photographic record is being used to develop a 360-degree interactive virtual tour of the territory, showing the context of the settlements and individual cavities (http://www.rupestrianmed.eu/virtual_tour/415/1.html)¹⁷. The photographic and video documentation of the landscape provides a visual description of the territory and some of the forms, leading up to the photogrammetric reconstruction of the structures themselves.

Furthermore a three-dimensional laser scan was used in order to record several of the Göreme rupestrian complexes (fig. 14)¹⁸:

- Sandal Church, Refectory and rooms on the first floor
- Apple Church, entrance and "courtyard"
- 21c
- 21b, Refectory
- "Cross of Malta" Church, Refectory and near rooms
- Pantocrator Church
- Refectory near St. Onophrius Church.

¹⁶ C. Jolivet-Lévy, *La Cappadoce un siècle après*, p.17.

¹⁷ C. Crescenzi, *Rilievo e documentazione di paesaggi e insediamenti del patrimonio culturale rupestre del Mediterraneo*, in *Italian survey e international experience*, Parma, 18-20 settembre, Cangemi Editore, pp. 635-640.

¹⁸ M. Carpićeci, C. Inglese, *Laser Scanning and Automated Photogrammetry for the knowledge and the representation of the architecture cave in Cappadocia: Sahinefendi and the Open Air Museum in Goreme*, CAA2014 Paris Conference, 22-25 April 2014, Paris, in press.

This work allowed us to complete the survey of all the rupestrian architectural spaces located within the Open Air Museum providing a topographic basis for the execution of various types of further documentation.

3. The Enhancement of the Monuments and Landscape through the Virtual Museum of Göreme

The development plans for Cappadocia include the enhancement of the Göreme Open Air Museum. The 2015 campaign ended the project Art and Rupestrian Habitats in Cappadocia and Central Italy (PRIN 2011-2015)¹⁹. The Virtual Museum of Cappadocia (www.museovirtualecappadocia.it) and a database of rupestrian settlements and Cappadocia's churches and their paintings were created within the confines of this project.

The virtual museum is a web application gathering the results of the field research carried out since 2006, and is divided in two parts: a *Tour* and a database titled *Cappadocia – Rupestrian Art and Habitat* (fig. 15). In different forms, these two elements reflect the complex structure of the entire project. The project objectives are to advance the knowledge, conservation and development of the rock-hewn heritage of Cappadocia, proceeding through a harmonic methodology based on interdisciplinary approaches and integrated organisational forms, under which to direct the multiple themes.

Accessing the 'Tour' in the first section, the virtual traveler to rupestrian Cappadocia can visit the Göreme Open Air Museum through an integrated pathway between rocks and paintings, 'stopping' in admirably excavated spaces and aimlessly wandering through valleys, cones and lunar landscapes. During the Tour, more than forty videos aim to explore issues like the landscape and its morphology, geology

¹⁹ The Cappadocia Virtual Museum (www.museovirtualecappadocia.it) has originated from the multi-year Italian Mission of the University of Tuscia to Cappadocia, directed by Maria Andaloro. The museum was conceived and developed as part of the 2012-2015 National Interest Research Project (PRIN) titled *Rupestrian Art and Habitat of Cappadocia (Turkey) and Central-Southern Italy: Rock, rock-hewn architecture, painting - Knowledge, conservation, development*. The project has been an initiative of the University of Tuscia and the Italian National Research Council (CNR), with the universities of Rome Sapienza, Rome Tre, Florence, Calabria-Cosenza and Modena-Reggio Emilia.

and the rocks' colors, the history, the painted decorations as palimpsests and commissions, and the rupestrian habitat and its settlements. Thus the protagonists of the University of Tuscia's ten-year mission in Cappadocia are given a voice.

The second section, consisting of the *Database*, gathers and archives the many kinds of data and supporting materials (documents, images, drawings, plans, maps) and makes them available for online browsing and research. This database aims to integrate our knowledge of the wall paintings, reconsidering them within their rupestrian context and reinterpreting them on the basis of architectural, cultural and technical-scientific studies. It hosts all the results of the Italian Mission's work since 2006. These include field research and systematic surveys dedicated to rock churches and monastic, agricultural and residential settlements of Cappadocia.

For each entry into the data base, we collected information about each monument including its: location, architectural structure, function, civil or religious furnishing and decoration. For the churches, particular attention is paid to the paintings. For each monument, the database records iconographic themes, chronology, the execution technique and the constituent materials.

The database contains the information emerging from the studies and systematic investigations conducted on the rock-hewn churches and monastic, agricultural and residential settlements of Cappadocia. It currently houses 109 data sheets, 3788 images and 8000 further data sources delivered through four search engines devoted to excavated architecture, liturgical and other furnishings, the painting programs with particular attention to the iconographic subjects and decorative motifs and, finally, scientific surveys aimed at understanding the materials and artistic techniques. It is possible to download images and data, access additional information, as well as to attach documents by requesting access to the private database: BANCADATI@MUSEOVIRTUALECAPPADOCIA.IT.

Figures

Fig. 1: Cappadocia, Göreme valley

Fig. 2 : Göreme Open Air Museum, New Church of Tokalı. The central apse after the restoration work

Fig. 3: Göreme Open Air Museum, El Nazar church. The main apse

Fig. 4 : Güllü Dere, St. John church (n. 4)

Fig. 5: Göreme Open Air Museum, Saint Eustache church

Fig. 6 : Göreme Open Air Museum, Saint Eustache church. Scene of the killing of Zechariah on the temple stairs

Fig. 7 : Göreme, Karabulut church. Pentecost on the *naos* ceiling

Fig. 8 : Göreme, Yusuf Koç church

Fig. 9 Göreme Open Air Museum, church 13a

Fig. 10 : Göreme Open Air Museum, church 13a. Scene with the Virgin between Saints Peter and Paul

Fig. 11: Göreme Open Air Museum, church 9

Fig. 12 : Göreme Open Air Museum, church 4b

Fig. 13 : Göreme valley, “churches of the dove” refectory

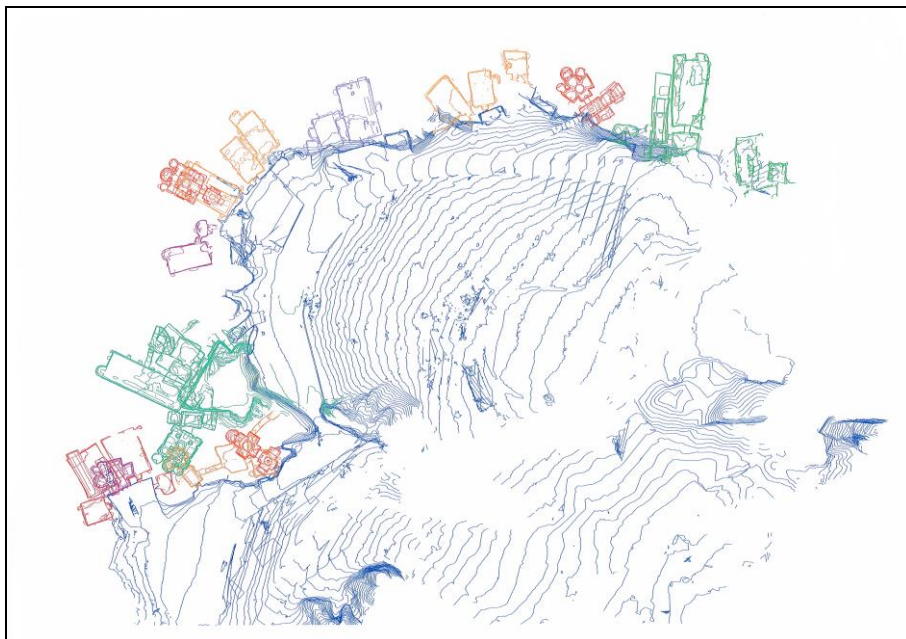

Fig. 14 : Göreme Open Air Museum, three-dimensional laser scan of the rupestrian complexes

Fig. 15: The Virtual Museum of Cappadocia (www.museovirtualecappadocia.it)

GİRESUN İLİ VE İLÇERİ İLE GİRESUN ADASI 2015 YILI ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Salih KAYMAKÇI

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Giresun ili ve İlçeleri ile Giresun Adası'nda yürüttüğümüz arkeolojik yüzey araştırmalarına 2015 yılı çalışma döneminde devam ettik. Araştırmalarımızda Erzincan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Alucra Belediyesi'nin desteğini aldık. Adı geçen kurumlara, Alucra İlçe Kaymakamlığı ve Belediye Başkanlığına; çalışmalarımızda destekleriyle bize kolaylık sağlayan Bakanlık Temsilcimiz Sayın Seval Tan'a kendim ve ekibim adına teşekkür ederim.¹

Giresun İli ve İlçeleri ile Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 2015 yılı Eylül ayı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Giresun'da daha önce yapılan çalışmalar Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. M. Ertekin Doksanaltı başkanlığında ve şahsının da ekip üyesi olarak katıldığı 2009-2011 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar daha çok Giresun kıyı kesimi ve Giresun Adası'na yönelik yapılmıştır.²

Çalışmalarımız daha önceki yıllarda sahil kesiminde yapılan yüzey araştırmalarında elde edinilen sonuçları desteklemek amacı ile daha çok ilin dağlık kesiminde gerçekleştirilmiştir. Giresun ilinin iç kesiminde bulunan ve dağlık

* Yrd. Doç. Dr. Salih KAYMAKÇI, Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yalnızbağ Yerleşkesi Erzincan/TÜRKİYE, s_kaymakci@hotmail.com

¹ Araştırma ekibi olarak; İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hulusi GÜLEÇ, Giresun Müzesi Müdür V. Arkeolog Gökhan GÜRNAL'a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Ayrıca yöre hakkında bilgi edindiğimiz İl Meclis Üyesi Sayın Durmuş CANIKLI'ya de ayrıca teşekkür ediyoruz. Araştırmalarımız sırasında desteğini gördüğümüz Alucra İlçe Kaymakamlığına, Alucra Belediye Başkanı Asım KAYMAKÇI'ya, Emniyet Müdürlüğü ve Jandarma Komutanlığı çalışanlarına ve lezzetli yemekleri ile bize destek olan Gül Lokantası'ndan Hikmet AKIN ile Bayraktar Marketleri sahibi Ramazan BAYRAKTAR ve Mehmet BAYRAKTAR'a destekleri için çok teşekkür ederim. Yüzey araştırmaları 2015 yılı çalışmalarına, İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğrencilerinden Güneş ÖZDAL ve Erzincan Üniversitesi Tarih Bölümü öğrencilerinden Rıdvan TOKAR katılmışlardır. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerine teşekkür ederim.

² Doksanaltı vd. 2010: 143-162; Doksanaltı vd. 2011: 117-145.

³ Doksanaltı-Mimiroğlu 2011: 85-102; Doksanaltı vd. 2011: 163-184.

kesimini oluşturan Alucra İlçesinde başlanan çalışmalardaki amacımız geçen yıllardan çalışmış olduğumuz sahil kesimi kültürlerinin iç kesimlerle olan bağlantılarına ulaşmaktır. (Harita: 1)

Araştırmamıza ilk olarak Alucra İlçesi'nin 25 km doğusundaki Çalgan ve Hacıhasan köylerinde başladık. Bu kesimde **Fındıklıbel Höyük** olarak adlandırılan tepeli yerleşmesi tespit edilmiştir. Burası Alucra-Şiran karayolunun yaklaşık 500 m. güneyinde, Yeşilbük yaylasının ise 3 km. kuzeybatısındadır.

Yol üzerinde bulunan ve Hacıhasan Köyü sınırları içindeki höyükte eski kaçak kazı çukurlarına rastlanılmıştır. Kaçak kazı çukurunda yerel çaytaşlarından yapılmış basit taş duvar örgüsü görülmüştür. Yüzeyde az miktarda amorf keramik parçalarına rastlanılmıştır.

Fındıklıbel Mevkii'nden sonra bu bölgenin yakınlarında yer alan **Çalgan Köyü Şelale Mevkii** incelendi. Burası Çalgan Köyü'nün yaklaşık olarak 2 km. Güneybatısında, hemen şelalenin Kuzeybatı yamacında, Alucra-Şiran karayolunun yaklaşık 3 km kuzey batısında yer almaktadır.

Yapılan incelemede Şelalenin kuzeyinde kalan alanda 12 adet su sarnıcı tespit edilmiştir. Alanda çok sayıda kaçak kazı çukurlarına rastlanılmıştır. Sarnıçlardan bazıları bu kaçak kazılarla tahrip edilmiş olup sağlam durumda olanların ise içi zamanla dolmuştur. Alanda kaçak kazıların yanı sıra doğal tahribatta görülmüştür. Az miktarda ETÇ ve II. Binyıla ait amorf keramik parçaları tespit edilmiştir.

Şelale Mevkii'nin 150 m doğusunda, Alucra İlçesi Boyluca Köyü yolunun yaklaşık 4 km. güneyinde yer alan **Şelalealtı Mevkii** de incelendi. Burada muhtemelen kaya mezarı olarak başlanmış ve yarım bırakılmış işlenmiş bir anakaya tespit edildi. Bu kaya mezarı kaçak kazılarla büyük oranda tahribata uğramıştır.

Bu köylerden sonra araştırmaya ilçenin batısında bulunan Aktepe Köyü sınırları içerisinde devam edilmiştir. Bu alandaki sistematik yürüyüşlerimiz sırasında **Paşapınar Mevkii** yerleşmesi tespit edilmiştir.

Aktepe Köyünün yaklaşık 2 km. kuzey doğusunda, Alucra taş ocağının 300 m. kuzeyinde, Aktepe Köyü Karahasan ve Çal Dağı kavşağı üzerinde taş ocağı karşısında yer alan yerleşmede ETÇ, GTÇ ve II. Binyıla tarihlenen keramik parçaları tespit edilmiştir. Bu alanda da eski kaçak kazı çukurlarına rastlanılmıştır.

Yine aynı bölgede **Kara Hasan Dağı Mevkii, Kilise Tepe’de** araştırmamız devam etmiştir. Kilisetepe, Paşapınarı mevkii karşısında, kuş uçuşu yaklaşık 1 km. mesafede, Güneygören Köyünün yaklaşık 4 km. güney doğusunda, eski Alucra-Şebinkarahisar yolunun üzerinde Aktepe Köyü yaylası yakınında bulunmaktadır. Bölgede hiçbir mimari yapıya rastlanmamakla birlikte birkaç parça amorf keramik parçası tespit edilmiş bu parçalardan da herhangi bir tarihlendirme yapılamamıştır. Bölgedeki Tümüls geleneği dikkate alınarak Kilisetepe’nin de bir tümülüs olduğu düşünülmektedir. Aktepe Köyü Karagöz Mahallesi’nde bulunan tarihi taşın devşirme olarak kullanıldığı günümüz duvarı üzerinde incelenmiştir. Üzerinde kabartma olarak yapılmış dört kanatlı yonca içinde yarım haç bulunan taşın alt kısmı kırık ve kayıptır. Geç Hristiyanlık Dönemi’ne ait bir kilisenin kalıntısı olduğu düşünülmektedir.

Araştırmamız daha sonra, ilçe merkezinin güneyinde kalan Tescilli **Sivritepe Tümülsü’nde** devam etmiştir.⁴ Kamışlı Köyü sınırları içerisinde yer alan Sivritepe tümülüsünde iş makineleri ile yapılan kaçak kazı sonucunda büyük oranda tahribatın meydana geldiği görülmüştür. Bu kaçak kazı sonucunda tümülüsteki mezar odasının tamamının, dromosunun ise büyük kısmının tahrip edildiği görülmüştür. Tümülüsün mezar odasına ait taşlar ve mimari kalıntılar etrafa saçılmış bir kısmı da iş makinesi ile çıkarılan toprak yığınlarının altında kalmıştır. Tümülüsün kuzeyinden görülmeyecek şekilde güney yönünde yapılan bu kaçak kazı sonucunda Sivritepe Tümülsünün tarihi mimari dokusunu önemli ölçüde kaybetmiştir. Tümülüsteki bu kaçak kazı hemen Giresun Müze Müdürlüğü ile yerel kolluk kuvvetlerine bildirilmiştir.

Giresun Müze Müdürlüğü’nün 1992 yılında, Sivritepe Tümülsü’nde yaptığı çalışmalar sonucunda, Sivritepe Tümülsü’nün yapılm teknikleri ve mimari

⁴ Kaymakçı 2014: 1-14.

üsluplarının Karadeniz Bölgesi'nde daha önce yapılan tümülüs kazı sonuçları ile benzer özellikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alucra İlçesi tümülüs geleneği bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Kuzeydoğu-Güneybatı uzantılı bir hat üzerinde yürüme mesafesinde tümülüsler göze çarpmaktadır.

Çalışmalarımız ilçe merkezine yakın yerde bulunan tescilli **İkiztepe Tümülüsü**'nde devam etmiştir. Tümülüste eski kaçak kazılar dışında bir tahribatin olmadığı görülmüştür.

Bu çalışmalar tamamlandıktan sonra çalışmalarımız ilçenin doğusunda Alucra-Şiran karayolu üzerinde yoğunlaşmıştır. Burada **Han Tepesi Höyük** tespit edilmiştir. (Resim: 6) Alucra – Şiran yolu geçiş bölgesinde önemli bir yerleşme olan höyük, yol güzergahını kontrol eden hakim bir tepededir. Höyük Alucra-Şiran karayolunun Alucra çıkışın 2. km'sinde yolun kuzey doğusundadır. Höyüğünün hemen güneyinde ise Bağırsak Deresi çayı bulunmaktadır.

Bir tepe üstü yerleşmesi olan ve üzerinde tarım yapılmaya devam edilen Han Tepesi höyüğünde çok sayıda keramik parçası tespit edilmiş olup bu keramikler ETÇ, II.Binyıl, Helenistik-Roma dönemlerine tarihlenmektedir. (Resim: 7) Yerleşmenin üstünde su sarnıcı da mevcuttur, fakat üstü tarla taşları ile kapanmış durumdadır. Höyük kabaca doğu-batı yönlü 300 m. kuzey-güney yönlü 200 m. ölçülerindedir. Yüzeyde yoğun olarak çatı kiremiti ve taş mimari parçalar tespit edilmiştir. Kiremitlerin üstü parmakla yapılmış üçgen oluk bezemelidir. Ayrıca II. binyıla ait ağız kısımları parmakla çentik bezemeli pithos (ağız) parçalarına rastlanmıştır. Höyük yüzeyinde öğütme taşları ile atölye artıkları da (cüruf) tespit edilmiştir.

Han Tepesi Höyük ile İkiztepe ve Sivritepe Tümülüsleri çağdaş gibi görünmektedir. Haritada da görüldüğü üzere belli bir hat üzerinde ve birbirine yürüme mesafesindedirler. Ayrıca Han Tepesi Höyüğünün üzerinde Kalkolitik Çağdan Helenistik döneme kadar keramik bulunmaktadır.

5 Kökten 1944: 659-680.

Çalışmalarımız yine aynı bölgede devam etmiştir. Kamışlı Köyünün Kumluk Mahallesindeki (Anastos) **Ada Mevkii** araştırılmıştır. Doğudan, batıdan ve kuzeyden bakılınca tümülüse benzeyen tepede araştırma yapılmıştır. (Literatürde yalancı tümülüs olarak geçiyor.) Araştırma esnasında alanda yeni kaçak kazı tespit edilmiştir. Kaçak kazı esnasında tepenin toprak dolgusunda tüneller açılmış olup bu tünellerin girişleri kemerli yapılmıştır. Alanda birden fazla tünel ve birden fazla giriş vardır. Giriş ve tünellerde yeni kazma izleri çok net bir şekilde görülmektedir.

İlçe merkezine yakın bu alanlardan sonra çalışmalarımız ilçe merkezinin kuzeybatısında bulunan Tepeköy Köyü ve civarında devam etmiştir. Tepeköy Köyünün, **Salıncak Kaya Mevkii**'nde yayla yolu üzerinde erken dönem nekropolü olduğu düşünülen bir alan incelendi. **Salıncak Kaya Nekropolü** olarak isimlendirebileceğimiz bu alanda basit sanduka veya kasa mezar kalıntıları gözlemlenmiştir. Bu mezarlar kabaca dikdörtgen formunda olup mezarların yan duvarları ve üstündeki kapak taşı işlenerek düzleştirilmiş yerel taşlardan yapılmıştır. Nekropol alanı bir yamaç üzerindedir ve yayla yolu nekropolü ikiye bölmektedir. Bu nekropol için tescil fişi hazırlanmıştır.

Salıncak Kaya nekropolünün 200m. Güneydoğusunda **Salıncak Kaya Yerleşimi** olarak adlandırılan yerleşim incelenmiştir. Bu alan Tepeköy Köyü gölet yolunun hemen batısında doğal bir tepenin üstünde bulunan tepeüstü (kayalık) yerleşimidir. Yerleşmede az miktarda amorf keramik parçaları bulunmuş olup bu parçalar M.Ö. II. Binyıla (OTÇ-GTÇ) tarihlenmiştir. Yerleşme Tepeköy Köyü yaylasının kuş uçuşu 1km doğusunda yer almaktadır. Tepede eski kaçak kazı çukurları vardır.

Çalışmalarımız daha sonra Tepeköy Köyü sınırları içerisinde devam etmiştir. Tepeköy Köyünün yaklaşık 8 km. kuzeyinde doğal bir tepenin güneybatı yamacında, tepe noktasına yakın yerde kayalık bir alanda **Gavur Kalesi** olarak adlandırılan bir yerleşim tespit edilmiştir. (Resim: 3) Ana kaya ile sınırlanmış 10x10 m. boyutlarında bir tepe üstü yerleşimi olan alan kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Kaçak kazıdan çıkan molozların içinde bulunan keramik parçaları Geç kalkolitik Çağ-ETÇ, II. Binyıl (OTÇ ve STÇ) ve zayıf olarak Helenistik –Roma dönemlerine

tarihlenmişlerdir. Bu alanda az miktarda Karaz kültürüne ait keramikler de tespit ettik. (Resim: 1-2)

Keramiklerin tespit edildiği alan tepenin batı tarafındadır. Tepe çevresine hakim bir noktadadır. Kaçak kazı yapılan alanın hemen üstünde anakaya üzerinde, erken dönemlerde muhtemelen kaya altı sığınağı olarak kullanılmış bir kaya oygusu görülmüştür. Gavur Kalesi Yerleşiminin karşısında bulunan tepede (Gavur Kalesi mevkiinin batı yamaçlarında-Burası Koç Kalesi olarak bilinmektedir.) akıntı-erozyon ile gelen çok sayıda cüraf tespit edilmiştir. Bu yerleşme için de tescil fişi hazırlanmıştır.

Çalışmalarımızın son günlerine doğru Alucra ilçe merkezinin doğusuna ağırlık verilmiştir. Burada ilk olarak, Köklüce Köyü sınırları içerisinde bulunan ve **Hönker Kalesi** olarak adlandırılan yer incelenmiştir. (Resim: 4) Hönker Kalesi Giresun-Gümüşhane il sınırı üzerinde⁶ yer almaktadır. Alan Köklüce Köyünün yaklaşık 4 km kuzey doğusunda, Şiran-Alucra karayolunun yaklaşık olarak 5 km güney doğusundadır. Hönker Kalesinin yaklaşık 300 m. kuzey batısında kalenin yamaçlarında Köklüce Köyünün yaylası bulunmaktadır. Alanda yapılan incelemede tepeyi tamamen çevrelediği düşünülen sur duvarına(?) ait kalıntılar görülmüştür. Kalenin içinde de duvar kalıntıları bulunmaktadır. Kalenin kurulduğu tepenin yamaç ve eteklerinde bol miktarda mimari taş parçalarının olması, kaledeki yerleşimin burada devam ettiğini düşündürmektedir.

Kalede kullanılan mimari taşların kalenin güney yamacındaki kayalık alandan alındığı ve işlenerek kale yapımında kullanıldığı düşünülmektedir. Kalede ve yamaçlarda çok sayıda eski kaçak kazı çukuru olduğu görülmüştür. Kalenin tam tepe noktasında bir su sarnıcı tespit edilmiştir. Horasan harçlı, basit taş duvar örgülü sarnıç 3x2 m. ölçülerinde olup oval formudur. Sarnıcın görünen derinliği yaklaşık 4 m.dir. Sarnıç içinde de kaçak kazılar yapılmış olup taş duvar örgüsü tahrip

⁶ Çiğdem 2004: 293-294-300. S. Çiğdem 2003 yılında Alucra-Şiran sınırında bulunan Könger Höyük’de (Şiran) yaptığı çalışmalarda mat, parlak ve kısmen de Karaz türüne benzeyen keramikler ile çok açık kırmızı Demirçag keramikleri tespit etmiştir. Şiran sınırındaki Könger Höyük ve Araköy/Könger Kaya Mezarı ile Alucra-Giresun sınırında kalan Hönker/Könger Kalesi bir bütünü oluşturan parçalardır. Daha sonraki çalışmalarda ilçe sınırlarına yakın yerleşim alanlarının birlikte değerlendirilmesi bölgenin Prehistorik kültürleri hakkında daha kapsamlı bilgiler verecektir.

edilmiştir. Alanda bulunan keramik parçaları ETÇ (çok az) ve II. Binyıla tarihlenmektedir. Bu Kale için tescil fişi hazırlanmıştır.

Çalışmalarımız Köklüce Köyü sınırları içerisinde bulunan **Köçek Tepe**'de devam etmiştir. Bölgedeki Tümülüs geleneği göz önünde bulundurularak bu tepenin bir Tümülüs olduğu düşünülmektedir. **Köçek Tümülüsü**, Köklüce Köyünün tam ortasında yer almaktadır. Alanda az miktarda amorf keramik parçasına rastlanmıştır. Tümülüste eski kaçak kazı çukurları görülmüştür. Tümülüs Hönker Kalesinin yaklaşık 3 km batısında yer almaktadır. Alandaki çalışmamız sırasında yanımıza gelen bir köylü bize bir sikkenin fotoğrafını göstererek bu sikkenin bu tümülüste tesadüfen bulunduğunu ifade edince bu fotoğraf dönem olarak tümülüsü tarihleme imkanı (?) sağlamıştır. Fotoğraftan anlaşıldığı kadarı ile Sikke Amisos sikkesidir. Ön yüz Nike, arka yüz ise Gorgon başı (Medusa) betimlidir. (M.Ö. 2 .yy) Sikke fotoğrafını getiren köylüye sikkenin akıbeti sorulunca sikkeyi görmediğini fotoğrafların tesadüfen eline geçtiğini sikkenin akıbeti hakkında fikri olmadığını ifade etmiştir.

Bunun üzerine bahsi geçen köylüye Taşınır Kültür Varlıkları bulanların ne yapması gerektiği hakkında detaylı bilgi verilerek eline herhangi bir şekilde tarihi eser geçmesi durumunda en kısa sürede yetkili Müze Müdürlüğüne teslim etmesi gerektiği anlatılmıştır.

Araştırmamızın son günlerine doğru Alucra İlçesinin kuzeyinde yaptığımız çalışmaları tamamlayıcı olarak **Kızlar Kalesi Mevkii**'nde çalışılmıştır. (Resim: 5) Hakim bir tepe üzerinde bulunan anakaya üzerindeki doğal bir mağaranın düzeltilerek Erken Hristiyanlık Döneminde kaya yerleşimi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Mağaranın batıya bakan ağzı horasan harçlı basit taş duvar örgüsü ile kapatılmıştır. Yakın bölgelerden elde edilen taşlar kullanılarak oluşturulan duvarın uzunluğu 7 m'dir. Duvarın görünen yüksekliği 3,5 m'dir. Duvar örgüsünün güney tarafında eni 1.30 m. olan ve yüksekliği 2 m. olan semerdam şeklinde bir giriş vardır.

Mağaranın içinde mağarayı iki ayrı mekana bölen 3,5 m uzunluğunda, görünen yüksekliği 1 m olan bir duvar tespit edilmiştir. Bu duvar örgüsü yapılan

kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Mağaranın bulunduğu alanın dik oluşu nedeniyle yerleşime giriş çıkışının zor olduğu görülmüştür. Dik bir yamaç üzerinde olan kaya yerleşiminin girişi yerden yaklaşık 4 m. yüksekliktedir. Alanda çok az amorf keramik parçasına rastlanılmıştır. Mağarada niş, fresk ve sıva kalıntılarına rastlanmamıştır. Mağaranın içinde sağ tarafta kalan ve boyutları 1,5 m olan iki küçük kaya oygusu olduğu görülmüştür.

Yine ilçe merkezine yakın bir alanda yaptığımız çalışmalar sırasında ise **Şök Puarı Mevkii** incelenerek burada bir yerleşim olduğu görülmüştür. Bu alanın daha önceden kilise mevkii olarak adlandırıldığı bilgisine de ulaşılmıştır. Yerleşim üzerinde çok sayıda eski kaçak kazı çukuru görülmüştür. Alucra ilçe merkezinin 1,5 km. kuzeyinde, Alucra-Şiran yolunun 500 m. kuzeyinde bulunan yerleşim Alucra-Koman Köyü yolunun hemen batısındadır. Yayılım alanı geniş olan Şök Puarı yerleşiminde ki alanda ve bazı kaçak kazı çukurlarında mimari duvar kalıntıları görülmüştür. Alandaki döküntü moloz mimari taşlar dizilerek tarla sınırı olarak kullanılmıştır. Tek evreli bir yerleşim olduğu düşünülen yerleşimde zayıf oranda amorf II. binyıl keramiği ve az miktarda atölye artıklarına (cüruf) rastlanmıştır.

SONUÇ

Genel olarak bakıldığında bölge kültürü kuzey-güney uzantılı değil, doğu-batı uzantılı olarak gelişim göstermektedir. Alucra'nın doğusunda kalan ve Gümüşhane'ye bağlı olan Şiran İlçesi kültürü ile devamlılık göstermektedir. Ayrıca İlçede kaçak kazı tahribatının fazla olduğu görülmüştür. Han Tepesi Höyük ile İkiztepe ve Sivritepe Tümülüsleri çağdaş gibi görünmektedir. Haritada da görüldüğü üzere belli bir hat üzerinde ve birbirine yürüme mesafesindedirler. Ayrıca Han Tepesi Höyüğünün üzerinde Kalkolitik Çağdan Helenistik döneme kadar keramik tespit edilmiştir.

2015 yılı çalışmalarımız daha çok Alucra ilçe merkezine yakın köylerde gerçekleştirilmiştir. Bunun başlıca sebebi jandarma komutanlığının bilgisi ile 2015 genel seçimler öncesi bölgenin dağlık kesiminin biraz karışık olmasıyla ilgiliydi. Bu çalışmalarımız sırasında tarihi yönden büyük öneme sahip olan Sivritepe, İkiztepe ve İğdecik Tümülüsleri ve ilçe sınırları içerisindeki kaya

mezarlarının tahribata uğradıklarını gözlemledik. Yaptığımız çalışma ve bilgilendirme gün geçtikçe yoğunlaşan tahribatı biraz olsun azaltabilecektir. Biz, kendi çalışma konumuzla ilgili bu dönem yaptığımız araştırmalar sırasında özellikle Alucra çevresinin Şiran-Çamoluk, Alucra-Yağlıdere ile bağlantı noktaları üzerine yoğunlaştık. Bu araştırmalarımız sonucunda bölgede prehistorik yerleşimler ile dağlık alandaki bağlantılarla ilgili, şu an üzerinde çalıştığımız bazı sonuçlara ulaştık. Elde ettiğimiz malzeme üzerinde yapacağımız ayrıntılı çalışmalar bölge dağlık alan kültürlerinin kendi içerisindeki durumu, çevre kültürlerle ilişkileri ve bu dağlık alanın yol bağlantıları ile yerleşme özelliklerini anlamamızda önemli yardımcıları olacaktır.

Yerleşmelerin Listesi

1. Fındıklıbel Höyük
2. Çalgan Selale Mevkii
3. Şelalealtı Mevkii
4. Paşapınar Mevkii
5. Karahasan Dağı Mevkii-Kilise Tepe
6. Sivritepe Tümülüsü
7. İkiztepe Tümülüsü
8. Han Tepesi Höyük
9. Salıncak Kaya Nekropolü
10. Salıncak Kaya Yerleşimi
11. Gavur Kalesi Mevkii
12. Hönker Kalesi
13. Köçek Tümülüsü
14. Kızlar Kalesi Mevkii
15. Şök Puarı Yerleşimi

KAYNAKÇA

ÇİĞDEM, S. VD. 2004, S. Çiğdem-H. Özkan-H. Yurttaş, 2003 Yılı Gümüşhane Yüzey Araştırması, AST 22/1, 285-300.

DOKSANALTI, E. VD. 2010, E. Doksanaltı-E. Aslan- İ. M. Mimirolu, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, AST 28/2, 143-162.

DOKSANALTI, E. VD. 2011, E. Doksanaltı-E. Aslan- İ. M. Mimirolu, Giresun İli ve Giresun Adası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, AST 29/2, 117-145.

KAYMAKÇI, S. 2014, Karadeniz Bölgesi Tümölüs Geleneğine Bir Örnek: Sivritepe Tümölüsü (Giresun-Alucra), Türk Tarih Kurumu Höyük Dergisi, Sayı: 7, 1-14.

KÖKTEN, İ. K. 1944, “Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu’da Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar”, Türk Tarih Kurumu Belleten Dergisi, 8/32, 659-680.

Resim 1: Gavur Kalesi Keramik Örnekleri

Resim 2: Gavur Kalesi Keramik Örnekleri

Resim 3: Gavur Kalesi Yerleşmesi

Resim 4 : Hönker Kalesi Keramik Örnekleri

Resim 5: Kızlar Kalesi

Resim 6: Han Tepesi Höyüğü

Resim 7 : Han Tepesi Höyük Keramik Örnekleri

SAKARYA İLİ TARİH ÖNCESİ ARKEOLOJİSİ

YÜZEY ARAŞTIRMASI (III), 2015

*Metin KARTAL
Eşref ERBİL

GİRİŞ

İlkini 2013 yılında başlatmış olduğumuz “Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi YüzeY Araştırması” çalışmalarımız 2015 yılı içinde de devam etmiştir. Heyet üyelerimiz Başkan Prof.Dr. Metin Kartal, Başkan Yardımcısı Araş.Gör. Eşref Erbil, Arkeolog Murat Özturan ve arkeoloji bölümü lisans öğrencisi Berkan Erdem’den oluşmuştur. Araştırma ekibimizin T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Temsilcisi Sakarya Müzesi arkeologlarından Sayın Melika Çatan² olmuştur. Şimdiye değin yapmış olduğumuz 2013 ve 2014 yılları çalışmalarımız Araştırma Sonuçları Toplantıları bildirilerinde yayınlanmıştır (Kartal ve diğ., 2015; Kartal ve diğ., 2016).

YÖNTEM ve ALAN

2015 sezonunda gerçekleştirdiğimiz araştırma yöntemi ilk ve ikinci sezonlarda uyguladığımız yöntemin aynısıdır. Araştırma’nın bu sezonki alan sınırları; Kaynarca, Karasu ve Kocaali kıyı ve iç kesim eski kumulları ile Sakarya ilinin güneyindeki iç karasal bölgeler olmuştur. Bu bağlamda Sakarya Merkez, Serdivan, Arifiye, Sapanca, Erenler, Karapürçek, Akyazı, Pamukova, Geyve ve

* Prof.Dr.Metin KARTAL (Araştırma Başkanı), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.
Arş.Gör.Eşref ERBİL, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Tarih Öncesi Arkeolojisi Anabilim Dalı, 06100-Sıhhiye Ankara/TÜRKİYE.

¹ Araştırma ekibi olarak; İl Kültür ve Turizm Müdürü Sayın Hüseyin YORULMAZ, Sakarya Müzesi Müdürü Arkeolog Mürşit YAZICI ile Müze Uzmanları Arkeolog Ebru INAL ve Sanat Tarihçisi Süleyman ACAR’a teşekkürlerimizi sunuyoruz. Araştırmamızın finansal giderleri hazırlamış olduğumuz proje ile Türk Tarih Kurumu tarafından karşılanmıştır. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu Başkanlığı’na bilimsel çalışmalarımıza verdikleri finansal desteklerinden dolayı teşekkürlerimizi sunuyoruz.

² Araştırmamız süresince aktif fiziki ve teknik desteklerinden dolayı Arkeolog Melika ÇATAN’a çok teşekkür ediyoruz. Kendisinin resmi olarak ilk arazi tecrübesi olmasına karşın çalışmalarımıza olan bilimsel katkıları çok büyük olmuştur.

Taraklı ilçeleri de dolaşılmıştır. Tespit edilen yerleşim yerleri ve/veya buluntu alanlarının GPS ile koordinatları alınmış ve uydu haritalarına işlenmiştir.

BULGULAR

Bu sezonki çalışmalarımız 2014 yılı araştırma sezonu buluntu alanlarından 15 numaralı buluntu yeri diye isimlendirmiş olduğumuz işlik ve konaklama alanı araştırmaları ile başlatılmıştır. 2014 yılında bu alan, araştırmamızın son zamanlarına denk geldiği için incelenmek üzere 2015 yılı çalışmalarımıza bırakılmıştı. Nitekim ilk uğradığımız alan Kaynarca İlçesi, Körük Mahallesi'ne bağlı 15 numaralı alan olmuştur.

Buradan *mousterian* kültürüne ait kenar kazıyıcılar ve prizmatik mikrodilgi çekirdekleri tespit edilmiştir. Aslında alanda bol miktarda çakmaktaşı yontmataş alet tespit edilebilmektedir. Zaten bu bilgileri 2014 yılında da bildirmiştik. Buna karşın alanın bu yıl içinde çok fazla tahrip edildiği gözlemlenmiştir. Ekibimizin alana ulaştığında 2014 yılı içinde 15.1, 15.2 ve 15.3 numaralı yerler diye isimlendirdiğimiz alanların bütününde dozerlerin çalışma yaptığı ve alanı tahrip ettiği tespit edilmiştir. Bu çalışma İstanbul'a Melen Suyu'nun götürülmesi için döşenen boru hattı ile ilgilidir. Aynı durum yine 2014 yılı içinde 14 numaralı buluntu yeri diye isimlendirdiğimiz alan için de geçerlidir. Tıpkı 15 numaralı alanda olduğu gibi 14 numaralı alan da aynı nedenden dolayı tahrip edilmiş durumdadır. 14 numaralı alandan da gözlemlediğimiz kadarıyla *mousterian* kültürüne ait ve Orta Paleolitik dönemin kenar kazıyıcı buluntuları tespit edilmiştir.

Aslında 2014 yılı araştırmalarımızda gözlemlemiş olduğumuz ancak sadece uzaktan görebildiğimiz kırmızı renkli toprağa sahip ve 2014 yılına ait 15 numaralı alanın kuzeyindeki atık toprakların bulunduğu yere bu sene gidebildik. Burası sahile çok yakın bir konumdadır ve aşağıda görüleceği üzere 2015 yılı buluntu alanlarının ilk noktası olmuştur.

1 NUMARALI ALAN: Kaynarca İlçesi - “Körük Mahallesi-10 Atık Toprak Alanı”
Koordinatlar: N. 41°09'193” E. 030°25'567” A: -1 m

Burası 2014 yılı çalışmalarımızdaki 15 nolu alanın kuzeyindedir ve bu alana yoğun bitki örtüsüne sahip bir patikayla gidilir. Alan konumu itibarıyla deniz seviyesinin de altındadır. Ancak hiçbir materyal *in situ* değildir. Burası 15 nolu alan çevresindeki Melen Suyu borularının döşenmesi sırasında ortaya çıkan hafriyat toprağının atık mevkiidir. Kırmızı topraklı bu alandan yüzey üzerinde gözlemlenen Paleolitik malzeme tespit edilmiştir. Bunlar arasında; kıyıcı alet, *levallois* çekirdek ve çeşitli yongalar yer alır. Buluntu alanı genel olarak Alt ve Orta Paleolitik dönemler ile temsil edilmiştir. Tüm bu buluntular yüksek olasılıkla 2014 yılında tespit etmiş olduğumuz 14, 15, 16 ve belki de 17 nolu buluntu alanlarının arkeolojik malzemelerinin hafriyat sonrasında buraya taşındığı bulgular olmalıdır. Bu buluntuların hiçbirisi yerinin bulgusu değildir, taşınmıştır.

2 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Camitepe Köyü-5”
Koordinatlar: N. 41°08'383” E. 030°27'346” A: 9 m

Başoğlu Köyü'nden sahil hattı boyunca doğuya doğru ilerlendiğinde Camitepe Köyü'ne ulaşılır. Bu yol boyunca Camitepe Köyü'ne gelmeden hemen önce, sahile doğru Arıfağa Mezarlığı yer alır. Mezarlığın doğusundaki düzlük alanda -ki Faruk Tazı isimli bir kişiye ait tarladır-, kırmızı renkli kumul alanda bol miktarda ve dağınık bir biçimde Paleolitik Çağ yontmataş buluntularıyla karşılaşmıştır. Alanda tabakalaşma olmamış, buna karşın farklı dönemlerin buluntularının yan yana kümелendiği bir yığılma şeklinde buluntu alanı tespit edilmiştir.

Buradan Alt Paleolitik dönemin yontuk çakıl (Resim : 1) aletleri ile birlikte iri yongaları ve döküntü parçaları yanında Orta Paleolitik dönemin çekirdek ve kazıyıcı gibi unsurlarıyla da karşılaşmıştır. Kazıyıcılar arasında; pulcuklu düzeltili tek düz ve tek dışbükey (Resim: 2) kenar kazıyıcıların yanında, basamak pulcuklu düzeltili *quina* tip dışbükey kenar kazıyıcı gibi olasılıkla daha erken karakterlere sahip aletler de yer alır. Dolayısıyla bunlar tipik Orta Paleolitik dönem *mousterian* kültür öğeleridir diyebiliriz. Çok iri bir yonga üzerine ve olasılıkla da Alt Paleolitik

döneme bağlanabilecek bir kazıyıcı (Resim: 3) da mevcuttur. Bu iri yonga *clactonian* teknikle üretilmiştir. Söz konusu buluntu aslında 2 parça halinde birbirlerinden yaklaşık 4 metre mesafede tespit edilmiştir. Kırık olan ve birleşebilen yüzeyleri çok zaman geçtiğini ve belki de on/yüzbinlerce yıl boyunca patinalaşma gösterdiğini işaret etmektedir. Az sayıda da olsa Orta-Üst Paleolitik geçişi ya da Üst Paleolitik döneme tarihlenebilecek buluntular da ele geçmiştir. Bunlardan tek kutuplu prizmatik dilgi çekirdekleri (Resim: 4) oldukça dikkat çekici buluntular arasındadır. Dikkatlice incelendiğinde alanda aslında Paleolitik sonlarını işaret edebilecek çok küçük boyutlu yongalama unsurları ile de karşılaşmıştır. Buluntu alanında bunlardan başka Paleolitik Çağ'ın farklı dönemlerine tarihlendirilebilecek birçok *ad hoc* yonga ve bunlardan başka şekilsiz yonga çekirdekleri de tespit edilmiştir.

3 NUMARALI ALAN: Sakarya Merkez - “Elmalı Köyü”

Koordinatlar: N. 40°55'960”

E. 030°21'380”

A: 52 m

Sakarya Merkez'e bağlı merkezin kuzeyindeki Karadere Köyü'nün kuzeyinde yer alır. Yol üzerinde Elmalı Köyü'ne ulaşmadan önce yolun sağındaki bir tarlada Orta Paleolitik döneme tarihlenebilecek bazı yongalar tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tarlada çok yakın zamanlara ait döven taşları da mevcuttur. Her iki yongalama arasında malzeme üzerinde çok farklı patinalar tespit edilmiştir. Orta Paleolitik buluntuya ait patina matlaşmış ve aşınmış bir yüzey şeklinde kendini göstermektedir.

4 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Kırazeğrisi Sırtı Güneyi-1”

Koordinatlar: N. 41°04'206”

E. 030°45'676”

A: 23 m

Burası Küçük Karasu Köyü'nün güneybatısında Melen Suyu boru hattının yanındaki kırmızı renkli toprak alanıdır. Buradan çok tipik ve Alt Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek bir kıyıcı ele geçmiştir. Bu alet çakmaktaşı yassı yumru üzerine

³ Bu kırık kısmın ne zaman kırıldığının makroskobik gözlemle tespit edilmesi imkansızdır. Buluntunun Alt Paleolitik döneme bağlanabileceği göz önünde bulundurulduğunda mevcut patinanın kaç yılda oluştuğunu belirtemiyoruz. Bu nedenle “on/yüzbinlerce” tabiri kullanılmış olup, bu durum sadece olasılıkları dile getirmeyi amaçlayan bir veri olarak algılanmalıdır.

yapılmış masif bir parçadır. İş gören kesici ağız kısmı olasılıkla kullanımdan dolayı yuvarımsılaşmış, körelmiştir.

5 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Kirazeğrisi Sırtı Güneyi-2”

Koordinatlar: N. 41°04’080”

E. 030°45’921”

A: 29 m

4 nolu alanın hemen doğu-güneydoğusunda yer alır. Bu alandan tespit ettiğimiz 3 adet buluntudan ikisi büyük bir olasılıkla Alt Paleolitik döneme ait olup, bunlardan birincisi bir kıyıcı alettir. Diğeri ise çok irice şekilsiz bir yonga çekirdeğidir (Resim: 5). Böylesi bir çekirdek Karain’in alt tabakalarındaki *tayacian* seviyelerden ele geçmiştir (Yalçinkaya ve diğ., 2009: 288, 297). Yalçinkaya ve kazı heyet üyeleri söz konusu bu seviyelerin günümüzden önce yaklaşık 400.000 yıldan daha eskilere ait olması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Yalçinkaya ve diğ., 2009: 288). Sakarya’da Kirazeğrisi Sırtı Güneyi-2 diye anılan yerden ele geçen bu çekirdek aslında tipolojik açıdan *polihedron* formlarına da yaklaşmaktadır.

Son olarak üçüncü buluntu ise çakmaktaşı üzerine çok tipik bir yöneşen kenar kazıyıcıdır (Resim: 6). Düz topuklu uzunca bir yonganın yonga eksenindeki sol kenarı ile topuğun karşısındaki yatay kenarın yöneştiği bir kazıyıcı olup, düzeltileri pulcukludur. Teknik ve tipolojik açıdan *mousterian* kültür grubuna bağlanır. Bu buluntu Karain’den iyi bilinen Toros-Zagros Tip *Mousterian* kenar kazıyıcılarına da oldukça benzerlik göstermektedir.

6 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Küçükboğaz Gölü Güneyi-1”

Koordinatlar: N. 41°04’417”

E. 030°45’141”

A: 19 m

4 nolu alanın batısında yer alır. Buradan ele geçen bir adet kıyıcı alet çok tipiktir. Çakmaktaşı yassı yumru üzerine her iki yüzeyden alınmış yongalarla üretilmiştir. Kesici ağızı hala keskinlik gösterir. Alt Paleolitik döneme tarihlendirilmiştir. Aletin hammaddesi çok kaliteli değildir. Dolayısıyla yongaların kopma yüzeylerinden arta kalan çıkarım negatifleri pürüzlüdür. Araştırmamızın tümü dikkate alındığında, özellikle kıyıcı ve kıyıcı alet olarak nitelenen yontuk çakıl aletlerin hammaddelerinin çok değişken olduğu önemli bir saptamadır.

7 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Küçükboğaz Gölü Güneyi-2”

Koordinatlar: N. 41°04’531’’

E. 030°44’812’’

A: -1 m

6 nolu alanın batısındadır. Buluntular arasında Alt Paleolitik döneme tarihlendirilebilecek yontuk çakıl (kıyıcı ve kıyıcı aletler) aletler ele geçmiştir. Bunlardan bazıları çakmaktaşı yumrular üzerine bazıları da kumtaşı (Resim: 7) hammadde üzerine yapılmışlardır. 7 nolu alanda klasik *mousterian* tipte olmasa da disk biçimli çekirdek formuna benzer ancak irice bir yonga çekirdeği (Resim: 8) ile *levallois* bir yonga da tespit edilmiştir. *Levallois* yonganın düzeltisi yoktur ancak topuğu yüzüklü olup tipik bir *levallois* teknolojisi gösterir. Bu yongayı teknik ve tipolojik açıdan Orta Paleolitik döneme tarihlendirmek olanaklıdır.

Öte yandan adı geçen çekirdeğin her iki yüzeyinden de yongalar alınmış olmakla birlikte ham yüzeyler de içermektedir. Böylesi buluntuları çekirdek olarak kabul edenler yanında “çekirdek biçimli alet” olarak da kabul eden araştırmacılar vardır. El içinde yontulduğu hiç kuşku götürmemesine karşın oldukça iri boyutuyla ve her iki yüzeyinden alınmış olan yonga negatifleriyle olası bir “biçimlendirme” teknolojisi de içermektedir. Bu özelliklerine dayanarak bu buluntuyu olası bir Alt Paleolitik ya da erken Orta Paleolitik dönemlere tarihleyebilmek mantıklı görünmektedir.

8 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Küçükboğaz Gölü Güneyi-3”

Koordinatlar: N. 41°04’604’’

E. 030°44’419’’

A: -2 m

7 nolu alanın batısındadır. Buradan çok küçük boyutlu bir kıyıcı ele geçmiştir. Hammaddesi çakmaktaşı olup yassı bir yumru formu vardır. Yumrunun tek bir yüzeyinden en az 4 adet yonga çıkarılmıştır. İlginç olan ise çok küçük boyutlu olmasıdır. Türkiye’de yapılmış olan araştırmalarda genellikle iri boyutlu yontuk çakıl aletler ile karşılaşmaktayız. Bu iri boyutlu yontuk çakıllar da Alt Paleolitik döneme tarihlendirilmektedirler. Buradan yani Küçükboğaz Gölü Güneyi-3’den ele geçen bu alet geleneksel açıdan Alt Paleolitik dönem gibi görünse de

boyutları itibarıyla belki de daha geç bir Paleolitik aşamaya tarihlendirilebilir. Ancak kesin bir zaman vermek mümkün görünmemektedir.

9 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Aşağıaziziye (Çöplük) Mevki Güneyi”

Koordinatlar: N. 41°04’719’’ E. 030°43’955’’ A: 4 m

8 nolu alanın batısındadır. Bu alandan 2 adet kumtaşı üzerine yontuk çakıl tespit edilmiştir. Bunlardan birisi kıyıcı, diğeri ise kıyıcı alettir. Her ikisi de oldukça yıpranmıştır. Tipolojik ve teknolojik açıdan Alt Paleolitik döneme tarihlendirilmiştir. Yukarıda 6 nolu buluntu alanında da belirtmiş olduğumuz gibi bu tip aletlerin hammaddeleri değişkendir. Bu örneklerde de görüleceği üzere kumtaşı hammadde olarak kullanılmıştır. Yoğun nemli alanlardan ele geçen bu yontuk çakıllar hammadde yapısı açısından yıpranmış ve oldukça bozulmuştur. Keskin kenar kısımları bu bozulmadan ötürü keskin kenarlarını yitirmiş, aşınmıştır.

10 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “Aziziye Mahallesi”

Koordinatlar: N. 41°04’891’’ E. 030°42’737’’ A: 50 m

9 nolu alanın batısındadır. Buradan çakmaktaşı üzerine olasılıkla Orta Paleolitik döneme tarihlenebilecek bir adet yonga ve bir adet disk biçimli çekirdek ele geçmiştir. Her iki bulgu da küçük boyutludur.

11 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “İncilli Mahallesi-1”

Koordinatlar: N. 41°04’980’’ E. 030°41’751’’ A: 72 m

10 nolu alanın batısı, Karasu Merkez’in güneyindedir. Buluntu alanı yerleşim yerleriyle artık iç içe girmiş durumdadır. Buradan bir adet *levallois* uç ele geçmiştir (Resim: 9). Uç yongasının son yongalanmış hali üst yüzeyde klasik anlamda ters “Y” formu olmasına karşın kenarlarında herhangi bir işlem yapılmadığından ötürü çok iyi bir simetri göstermez. Topuk kısmı cepheden çok tipik bir “kanat” formu gösterirken, topuk yüzeyi yüzüklüdür. Bu teknik özellik de parçanın aslında gelişkin bir *levallois* teknolojiyle üretildiğini gösterir. Yontmataş alet bu haliyle Orta Paleolitik döneme tarihlendirilebilir.

12 NUMARALI ALAN: Karasu İlçesi - “İncilli Mahallesi-2”

Koordinatlar: N. 41°05’064”

E. 030°41’241”

A: 68 m

11 nolu alanın batısı ve Karasu Merkez’in güneyindedir. Buradan ele geçen bir adet kıyıcı (Resim: 10) Alt Paleolitik döneme tarihlendirilmiş olup, yassı bir kaya kristali hammadde yumrusu üzerine tek yüzeyden alınan birkaç yonga ile üretilmiştir. Aslında bir çay çakılıdır. Sürüklenmeden ötürü dış yüzeyi pürüzsüzleşmiştir.

SONUÇ

Sakarya İli 2015 yılı araştırma sezonunda yukarıda “Yöntem ve Alan” başlıklı kısımda belirttiğimiz ilçeler araştırılmıştır. Buna karşın özellikle Sakarya’nın güney kısımlarında herhangi bir tarih öncesi buluntuya rastlanılamamıştır. Bunun nedenleri arasında; bizim rasgelemediğimiz olası bulgular ile araştırılan alanların çok fazla bitki örtüsüne sahip olması gibi sebepler yer almaktadır. Hiç kuşkusuzdur ki bölgede göremediğimiz bazı tarih öncesi buluntu alanları olabilir. 2016 yılı çalışmalarımızı bu durumu göz önüne alarak yeniden değerlendireceğiz. Bununla birlikte 2015 yılında Sakarya merkeze bağlı 1 adet, Sakarya Kaynarca’ya bağlı 1 adet ve Sakarya Karasu’ya bağlı 10 adet olmak üzere toplamda 12 buluntu yeri saptamış bulunmaktayız. Buluntu alanlarının daha çok sahil bölgesinde olması bizi şaşırtmamıştır. Nitekim 2013 ve 2014 yılı araştırmalarımızda da benzer bir durumla karşılaşmıştık. Buna karşın sahil hattı içermesine rağmen Kocaali ilçesinde sahil boyunca herhangi bir bulgu ile karşılaşılmamıştır. Bu durum da 2016 yılı çalışmaları içinde yeniden değerlendirilecektir.

2015 yılı araştırmaları sonuçlarına göre; Alt Paleolitik, Orta Paleolitik, Üst Paleolitik ve Epi-paleolitik dönemlere ait teknolojik bulgularla karşı karşıyayız. Özellikle Alt Paleolitik döneme tarihleyebileceğimiz kıyıcılar, kıyıcı aletler ve iri yongalar çok dikkat çekicidir. Yontuk çakıl endüstrisi diye adlandırdığımız böylesi buluntular Trakya’nın Yarımburgaz Mağarası buluntularıyla çok benzeşmektedir (Kuhn, 2010). Benzer bulguları 2013 ve 2014 yıllarında da tespit etmiştik. Nitekim Sakarya yüzey araştırmaları ile Türkiye’nin en zengin yontuk çakıl koleksiyonunu

elde etmiş bulunmaktayız. Yine 2015 yılı içinde Orta Paleolitik döneme tarihleyebileceğimiz *levallois* teknolojiye dair buluntular ele geçmiştir. Bunlar arasında *levallois* çekirdekler, *levallois* yongalar ve 1 adet *levallois* uç yer almaktadır. *Levallois* teknolojisi yanında Orta Paleolitik dönemin çok tipik örnekleri arasında *mousterian* kenar kazıyıcılar da yer almaktadır. Dolayısıyla Sakarya’da tipik *mousterian* kültür öğelerinden bahsetmek mümkündür. Biliyoruz ki bu kültürün Türkiye’deki sakinleri *Homo neanderthal*’lerdir. Bu insanlara ait bulgu ve buluntular Antalya’da Karain’den de tespit edilmiştir. Şu halde Sakarya’nın bu buluntularını Karain buluntularıyla da karşılaştırmak gerekmektedir. Son olarak 2015 yılı çerçevesinde az sayılarda da olsa Üst Paleolitik ve Epi-paleolitik dönemlere ait buluntular ele geçmiştir. Bunlar arasında; ön kazıyıcılar, omurgalı ön kazıyıcılar, taş kalemler, prizmatik dilgi çekirdekleri, mikrodilgi çekirdekleri ve bu çekirdeklerden üretilmiş düzenli dilgiler, mikro yongalama ürünleri gibi buluntular sayılabilir.

2013 yılında başlanan ve 2015 yılı araştırmalarıyla devam eden Sakarya İli yüzey araştırmaları çerçevesinde tüm ilçelerin sadece 5’inde tarih öncesi buluntulara rastlanmıştır. Dönemsel olarak çoğunluğu Paleolitik ve bir kısmı da Neolitik çağlara ait olan toplam 46 buluntu yeri saptanmıştır. Bunlardan; Kaynarca’daki Sarıbeyli Köyü Kömürlük Tepe ve Körük Mahallesi’ndeki 15 nolu alan ile Karasu’daki Camitepe Köyü-5 gibi lokaliteler “yerleşim-konaklama yeri” niteliklerine sahip alanlardır. Bu her üç alanda da herhangi bir katlaşım oluşmadığından ötürü farklı dönemlere ait buluntular birbirleriyle iç içe girmiş durumda ve genişçe bir alanda fakat dağınık olarak yayılmış görünmektedirler. Bu alanlarda şimdilik herhangi bir kazı yapılması mümkün görünmemektedir. Araştırma yapılan 3 sezon içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 2010’lardaki uygulaması olan “yüzey araştırmalarında envanterlik eser dışındaki hiçbir arkeolojik varlığın toplanmaması” gereğince malzeme toplanmamış ancak Sakarya Arkeoloji Müzesi’ne toplamda 88 adet envanterlik eser kazandırılmıştır. Bunların 30’u 2015 yılına aittir. Bu vesile ile Sakarya Arkeoloji Müzesi’nde yeniden yapılandırılan teşhir itibarıyla 2015 yılı içinde Tarih Öncesi Arkeolojisi seksiyonu tamamlanmış ve Sakarya yüzey araştırmalarından elde edilen buluntular sergilenmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

KARTAL, M., M.KARAKOÇ, E.ERBİL, (2015), “Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (I), 2013”, 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-1*: 9-26.

KARTAL, M., E.ERBİL, M.KARAKOÇ, (2016), “Sakarya İli Tarih Öncesi Arkeolojisi Yüzey Araştırması (II), 2014”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı-2*: 387-408.

KUHN, S.L., (2010), “The Yarımburgaz Lithic Assemblage”, *Culture and Biology at a Crossroads: The Middle Pleistocene Record of Yarımburgaz Cave (Thrace, Turkey)*, (eds. F.C.Howell, G.Arsebük, S.L.Kuhn, M.Özbaşaran, M.C.Stiner): 93-129.

YALÇINKAYA, I., H.TAŞKIRAN, M.KARTAL, K.ÖZÇELİK, M.B.KÖSEM, G.KARTAL, (2009), “2007 Yılı Karain Mağarası Kazıları”, 30. *Kazı Sonuçları Toplantısı-2*: 285-300.

Resim 1: Yontuk Çakıl (Kıyıcı Alet)

Resim 2: Tek Dışbükey Kenar Kazıyıcı

Resim 3: İri Kazıyıcı

Resim 4: Tek Kutuplu Prizmatik Çekirdek

Resim 5: Şekilsiz Yonga Çekirdeği

Resim 6: Yöneşen Kenar Kazıyıcı

Resim 7: Yontuk Çakıl (Kıyıcı Alet)

Resim 8: İri Çekirdek ve/veya Çekirdek Biçimli Alet

Resim 9: *Levallois* Uç

Resim 10: Yontuk Çakıl (Kıyıcı)

MARMORA ASIATICA 1. POLONYALI ARKEOPETROLOJİ UZMANLARI GÖKTEPE VE DOKİMEİON'DAKİ İLK DÖNEM SAHA ÇALIŞMALARI İÇİN TÜRKİYE'DE

*Dagmara WIELGOSZ-RONDOLINO

Maciej BOJANOWSKI

Demir ERKANOL

Marcin GŁADKI

Agnieszka JAREMEK

Michał RUSZKOWSKI

Nilgün ŞENTÜRK

Varşova Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü bir süre önce, Polonya Cumhuriyeti Milli Bilim Merkezi tarafından finanse edilen “Marmora Asiatica. Polonya’da arkeopetrolojiye doğru” adlı bilimler arası bir araştırma projesi başlatmıştır (Karar no: DEC-2011/01/b/hS3/02184).

Projenin temel amaçlarından birisi, Anadolu’da farklı ocaklardan elde edilen kristalimsi beyaz ve gri mermerlerin petrografik ve jeokimyasal özellikleri hakkında geniş kapsamlı bir veri tabanı oluşturmaktır.

2014 yılı Ekim ayında, Göktepe antik ocaklarında (Muğla iline bağlı) ve Dokimeion antik ocaklarında (Afyonkarahisar İline bağlı) Polonya-Türk ortak bir arkeo-jeolojik araştırma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Her iki alandaki

* Dagmara WIELGOSZ-RONDOLINO, Varşova Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Krakowskie Przedmiescie 26/28, 00-927 Varşova/POLONYA;

dagmara.wielgosz@uw.edu.pl, tel. 0048-22-5522800.

Maciej BOJANOWSKI, Polonya Bilimler Akademisi, Jeoloji Bilimleri Enstitüsü, Twarda 51/55, 00-818 Varşova/POLONYA.

Demir ERKANOL, M.T.A. Maden Arama ve Çıkarma Genel Müdürlüğü, Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı, No:139, 06800 Çankaya, Ankara/TÜRKİYE.

Marcin GŁADKI, PAST Miras Araştırma ve Analiz, Varşova/POLONYA - NORVEÇ.

Agnieszka JAREMEK, PAST Miras Araştırma ve Analiz, Varşova/POLONYA - NORVEÇ.

Michał RUSZKOWSKI, Varşova Üniversitesi, Jeoloji Enstitüsü, Żwirki i Wigury, 93, 02-089 Varşova/POLONYA.

Nilgün ŞENTÜRK, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Gözcü Sk. No:2, 06240 Ankara/TÜRKİYE.

Türkçe’ye çeviren: Tuncay GÖÇER.

Çalışmalarımıza izin veren Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkür ederiz.

Araştırmaların temel amacı, antik ocakları iki araştırma sahası olarak belirlemek ve dökümantasyon işlemi yapmak ve de mermer numuneleri toplayarak mermerlerin petrografik ve jeokimyasal parametrelerinin kapsamlı ve geniş ve de internet uygulaması şeklinde ulaşılıp kullanılabilecek GIS şeklinde bir veri tabanını oluşturmaktı. Söz konusu veri tabanı yapım aşamasında olup yakın zamanda GIS-based internet uygulaması şeklinde erişilebilir olacaktır.

Mermer ocaklarını tanımlamak amacıyla, çoğunlukla bu alana yönelik çalışmalar sonucu yayınlanmış mevcut akademik metinler, özellikle de Josef Röder (Dokimeion hakkında) ve Donato Attanasio ve diğerlerine ait (Göktepe hakkında) akademik metinleri ve aynı zamanda uydu fotoğraflarını kullandıkı. Ocakların haritalanması ve dökümantasyonu işlemleri için en önemli ve en büyük oranda yardımı olan yöntem 3 D tarayıcı kullanımı olsa da aynı zamanda mevcut total istasyon ve GPS ekipmanlarını da kullandık. Bu yöntemler bizim bu ocaklardan elde edilmiş olan taşların miktarını tahmin etmemizi ve ocakların gerçek 3D modellerini çıkarmamızı sağladı. Araştırma çalışmalarımız ve jeolojik ve arkeolojik dökümantasyon işlemi, özellikle de 3D tarama yöntemi ve bunların tamamı, modern mermer çıkarma çalışmaları nedeniyle özellikle Dokimeion antik ocak kalıntılarının kaybolmuş olmasından dolayı hayati derecede önem arzetmektedir. Göktepe antik ocaklarından on tanesinin ve Dokimeion antik ocaklarından beş tanesinin tarama işlemini gerçekleştirdik.

I. Göktepe

Göktepe antik mermer ocakları antik Caria bölgesinde, Muğla'nın kuzeydoğusunda yaklaşık 40 km uzaklıkta ve Göktepe köyüne 2.7 km mesafede yer almaktadırlar. Bu ocaklar ilk olarak 2006 yılında Ali Bahadır Yavuz, Donato

¹ J. Röder, "Marmor Phrygium. Die Antiken Marmorbrche von Iscehisar in Westanatolien", *Jahrbuch des Deutschen Archologischen Instituts* 86, 1971, 253-312; D. Attanasio, M. Bruno, A. B. Yavuz, "Quarries in the region of Aphrodisias: the black and the white marbles of Göktepe (Muğla)", *Journal of Roman Archaeology* 22, 2009, 313-348.

Attanasio ve diğerleri tarafından rapor edilmiştir². 2014 yılındaki çalışmalarımızda bunların *JRA (Journal of Roman Archaeology)* da yayınlanmış olan makalelerinde ayırdıkları şekilde dört ana sahayı inceledik³. İncelenmiş olan alanlar Harita 1 de GO1, GO2, GO3, GO4, GO5 olarak tanımlandı ve büyük harfler her bir ocağı belirtmektedir (Harita: 1)⁴.

I.1. Araştırmalar siyah ve koyu gri mermer ocaklarının yer aldığı ve 3.000 m² alanı kaplayan GO2 Sektörü ile 14.000 m² alanı kaplayan GO3 Sektöründen başladı. Her iki sektör yalnızca ince granüllü ve çoğunlukla 1 ile 5 cm arası kaba kristallerden oluşan sarımsı kalsit çizgiler barındıran siyah mermerleri üretmişlerdir (Resim: 1). Aynı zamanda bu siyah mermerlerde 0.5 cm – 11 cm çap aralığında rudist fosilleri de sıkça yer almaktadır.

Her iki sektörden yüksek ocak duvarının 8 metreyi hafifçe aştığı küçük ve orta ölçekli ocakları sınıflandırdık (GO2A ocağının modern mermer çıkarma işlemini yapılan yüzü): GO2 sektöründe beş adet, GO3 sektöründe ise altı adet ocak ya da çukur belgelendirildi. Maalesef son zamanlarda yürütülen yoğun mermer çıkarma çalışmaları GO2A (Resim: 2), GO2B (bunların güneydoğu yamacı) ve GO3C (bunun kuzeydoğu yamacı) antik ocaklarını neredeyse tamamen yok etmiştir. Buna rağmen bazı kabaca işlenmiş ve ocaklarda ya da güvenlik kulübesine (Harita: 1 de GO1 olarak işaretlenmiş) yakın yere terkedilmiş, yapımı bitirilmemiş ve daha önce hiç belgelenmemiş olan iki adet dikdörtgen koyu mermer blokları gibi antik yapıları belgelenmek mümkün oldu. Kademeli şekilde kesilmiş yüzü ile duvar kaplaması blokları olarak düşünülmüşler (Resim: 3). Bunların bir yüzünde başında N harfi bulunan 322 ve 410 sayılarının yer aldığı ve muhtemelen *numerus* N CCCXXII, N CCCCX anlamında Latince bir yazı kazılmış. Büyük bir olasılıkla bunlar çıkarılan mermer bloklarının sayısı. Bunların başında N (OY ve bitişik B)

² B. Yavuz, D. Attanasio, H. Elçi, M. Brilli, M. Bruno, "Discovery and preliminary investigation of the Göktepe marble quarries (Muğla, Turkey). An alternative source of Aphrodisias marbles", (ed. P. Jockey) *Leukos lithos. Marbres et autres roches de la Méditerranée antique. Etudes interdisciplinaires. Actes du VIIIe Colloque international de l'Association for the Study of Marble and other Stones used in Antiquity (ASMOSIA). Aix-en-Provence 12-18 juin 2006. Interdisciplinary studies on Mediterranean ancient marble and stones*, Paris (Maisonneuve et Larose) 2009, 93-109.

³ Cfr. not 1.

⁴ Göktepe bölgesinin ölçüm işlemleri Bay Michał Ruszkowski tarafından yapılmıştır.

harfi yer almakta fakat bunun ne anlama geldiği belirsizliğini korumaktadır. Aynı zamanda farklı uzunluklarda (55 cm den 185 cm ye) ve çaplarda (26 m den 50 m ye) muhtemelen aslında en az 3 sütun olarak tasarlanmış 12 adet sütun kalıntılarını belgelendirdik (Resim: 4).

I.2. Daha sonra ince granüllü beyaz ve açık gri mermer ocaklarının yer aldığı ve 28.900 m² alanı kaplayan GO4 ve 5.100 m² alanı kaplayan GO5 sektörlerini inceledik (Harita: 1).

Her iki sektör de genel olarak küçük ve orta ölçekli ocakları içerisinde bulundurmaktadırlar. GO4 sektöründe 6 adet ve GO5 sektöründe 4 adet ocağı belgelendirdik. Siyah mermer gibi aynı zamanda beyaz mermer de modern zamanda yoğun olarak çıkarılmıştır. Son zamanlarda yürütülen yoğun mermer çıkarma çalışmaları en büyük ocak olan GO4D ocağının güney batı yamacını büyük ölçüde yok etmiş ve terkedilmiş olan büyük bloklar hala zeminde yer almaktadırlar (Resim: 5).

Bu her iki sektörden elde edilen mermerler ince granüllü beyaz ya da açık gri mermerlerdir. Bazı kısımlarda beyazdan griye geçişler kolay bir şekilde fark edilmekte (örnek GO4A) ve gri mermerler sık sık düzleştirilmiş rudistler içermektedir (GO5B, Resim: 6).

Genel olarak beyaz mermerler aşırı derecede yıpranmış ve bozulmuştur ve bunlar mermer ocağının taş duvarından çıkarma işlemi sırasında neredeyse tamamen toz haline gelmiştir.

GO4 ve GO5 sektörlerinde antik döneme ait insan çalışmaları kalıntılarını belgelendirdik. GO4C ocağının bir duvarında kesilmiş olan oyuklarda farklı haç şekillerinde bir kaç adet Yunan kabartmaları ve Hristiyanlığa ait grafitiler kazılmış (Resim: 7).

Attanasio ve diğer bazılarının kronolojisine göre Göktepe ocakları M.S. 1. yüzyılın başlarında mermer çıkarma işlemi için kullanılmaktaydı ve Hadrian

dönemine kadar üst seviyeye ulaşmıştır. Faaliyetlerin en üst seviyeye çıktığı ikinci dönem ise antik çağın sonlarıdır. Bu hipotez farklı müzelerde yer alan mermer heykellerinin çok zor şekilde objektif veri sağlayan izotopik (^{13}C ve ^{18}O), Elektron Paramanyetik Rezonans (EPR) ve bazı belirtsel öğelerin (Sr, Mn) analizleri sonucu ortaya çıkarılmıştır. Nihai sonuçlar çok çeşitli analizlerin kullanıldığı istatistiki araştırmalarla elde edilmiştir. Bunun yanı sıra heykellerin mermer kaynaklarının belirlenmesi için yapılan analitik metotlar, petrografik incelemeler göz önünde bulundurulmadığından güvenilir olmamaktadır. Diğer taraftan bizim çalışma sahamız, kronolojik sıralamayı teyit etmeyi sağlayacak seramik gibi herhangi bir arkeolojik tanı malzemesi elde etmemizi sağlamamıştır. Bu nedenle ocakların mermer çıkarma faaliyeti dönemi ile ilgili soru şimdilik cevapsız kalacaktır. Bununla beraber bu ocakların birçoğu antik dönemin son kısmında terkedilmiştir. Haç biçimli bir kaç grafiti ve Tanrıya münacat içeren Yunan kabartmaları, en azından GO4C ocağının sonradan ikinci defa kullanıldığına tanıklık etmektedir. Bu ocağın topografyası dinsel inziva alanı olarak seçilmesini kolaylaştırmış ve ocak duvarlarındaki kesme oyuklar küçük bir keşiş grubu tarafından kolay bir şekilde özümsemesini sağlamıştır (Resim: 8).

II. Dokimeion

2014 Yılı Ekim ayında incelediğimiz ikinci alan antik Frigya'da Afyon ilinin 21 km kuzeydoğusunda ve günümüz İşçehisar ilçesinin 2.2 km güneydoğusunda bulunan meşhur Dokimeion antik ocaklarıdır.

Modern dönem bilim insanlarının Dokimeion mermerine ve ocaklarına olan ilgisi 19. yüzyılda başlamıştır. Bu ocaklarla ilgili günümüze kadar en iyi çalışma Josef Röder tarafından gerçekleştirilmiştir⁶. Maalesef Röder'in hazırladığı topografik planlar artık güncel değildir. 2014 yılında karşılaştığımız durum tamamen farklıydı. Elli yıl önce görülmekte olan birçok ocak Röder zamanında başlatılmış

⁵ D. Attanasio, M. Bruno, W. Prochaska, A. B. Yavuz, "A multi-method database of the black and white marbles of Göktepe (Aphrodisias) including isotopic, EPR, trace and petrographic data", *Archaeometry* 57, 2015, 218 (217-245).

⁶ J. Röder, "Marmor Phrygium. Die Antiken Marmorbrüche von Iscehisar in Westanatolien", *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 86, 1971, 253-312.

olan büyük ölçekli modern mermer çıkarma faaliyetleri nedeniyle yok olmuş ve günümüzde görülememektedir.

Röder'in çalışması bize bu alandaki çalışmalarımız için başlangıç noktasını belirlememizi sağladı. Onun hazırladığı detaylı site haritası en iyi bilinen ocakları belirlememiz için kullanıldı. Çalışma alanını, DO1, DO2, DO3, DO4 olarak dört sektöre ayırdık ve büyük harfler her bir ocağı belirtmektedir (Harita: 2).

Röder Dokimeion ocaklarını epigrafik kanıtlara göre iki ana gruba ayırmıştır:

1. Birinci grup Roma İmparatorluğu döneminde kullanılan ve bu hazırladığı haritada I den V e kadar sayılarla işaretlenen sözde Latin ocaklarını içerir. Bunlar bizim ocaklarımızdan DO1A, DO1B, DO1D, DO1E ocaklarına tekabül etmektedir. Bunların en önemlisi ve en çok bilineni Bacakale bölgesi ocaklarıdır (bizim DO1A ocağı).

2. Bizans döneminde kullanılmış olan sözde Yunan ocakları ikinci gruba kıyasla daha önceden hiçbir zaman sistematik olarak araştırılmamış. Bunlar Röder'in haritasında A dan H ye kadar harflerle işaretlenmiş ve büyük oranda bizim DO1C, DO2A, ve kısmen de DO3B ocaklarına denk gelmektedir.

Dokimeion'da 1960 yılından bu yana yürütülen yoğun modern mermer endüstrisi çalışmaları antik ocakların birçoğunu yok etmiştir. Röder tarafından ispatlanmış ve tamamen ya da neredeyse tamamen yok olmuş olan ocaklar III nolu ocak ve IV nolu ocak ile sözde Yunan ocaklarının tamamıdır (Harita: 3).

Böylece "Latin ocaklarından" hala görülebilir olan ocaklar, Röder'in I nolu ocağı (bizim DO1A) ki bunun üç farklı kısmında yoğun kazma izleri bulunan duvarlarını (Resim: 9) belgelendirdik ve en iyi korunmuş olan II nolu (bizim DO1B) ocağıdır.

Dokimeion'da yaptığımız çalışmalar sırasında, Josef Röder tarafından sınıflandırılmış olan ocaklara ek olarak on ocak daha keşfettik. Bunun sonucunda üç adet ocak DO3 sektörünü oluştururken, diğer yedi tanesi de DO4 sektörünü

oluşturmaktadır (Harita: 2)⁷. Bunların tamamı Bahçecik bölgesinde yer almakta olup Roma ocakları ile kıyaslandıklarında büyük ölçekli değil daha ziyade orta ve küçük ölçekli ocaklardır. Duvarlarının yükseklikleri 8 m ile 4 m arasında değişkenlik gösterir.

II. 1. Üçüncü sektör (DO3) 260.000 m² bir alanı kaplamaktadır.

Yeni keşfedilen ocakların boyutları küçük ile orta ölçekli arasındadır. Bu ocakların birçok kısmında antik mermer çıkarım kanıtlarını belgelendirdik.

DO3 sektörü aynı zamanda büyük modern DO3B ocağını da içinde bulundurmaktadır. Bu sektör Röder'in haritasında D1 olarak işaretlenmiş antik sözde Yunan ocağını ve orada işaretlenmemiş diğer ocak veya ocakları da bir araya getirmektedir: modern DO3B ocağında antik ocak/ocakların yüzlerini kaplayan farklı yüksekliklerdeki (her biri 10 m üzerinde) yoğun kazma izlerini hala görebilmekteyiz (Resim: 10).

DO3 sektörü ocakları ince granüllü beyaz mermer, mor breş ve aynı zamanda beyaz ya da grimsi yamalı gri mermer (Kaplan postu) çeşitlerini üretmişlerdir.

DO3 sektöründen çıkarılmış olduğunu tahmin ettiğimiz maksimum mermer hacmi 4.000 m³ tür: burada DO3B ocağını genel itibari ile modern ocak olması sebebiyle ayrı tuttuk.

II. 2. Orta ve küçük ölçekli yeni keşfedilmiş olan yedi adet ocak, Bahçecik'te 520.000 m²lik bir alanı kaplayan DO4 sektörünü oluşturmaktadırlar.

DO4 ocakları çok büyük miktarda ince granüllü mermerleri üretmiştir: sarımsı damarları bulunan beyaz mermer (Afyon Şeker), grimsi ya da beyaz yamalı gri mermer (Kaplan Postu), beyaz-mor ve beyaz-sar breşler, ve gri mermerler.

⁷ Dokimeion bölgesinin ölçüm işlemleri Bay Marcin Gładki tarafından yapılmıştır.

Modern mermer elde etme faaliyetleri DO4A ocağında hala devam etmektedir. Bu faaliyetler antik ocağın yaklaşık olarak 3/4ünü yok etmiştir.

Antik dönemde bu sektörden çıkarılmış olan maksimum mermer hacmi 13.000m³ tür.

Araştırma konusu sorularından en yaygın olanlarından bir tanesi Dokimeion'daki ocakların kullanılma zamanıyla ilgilidir.

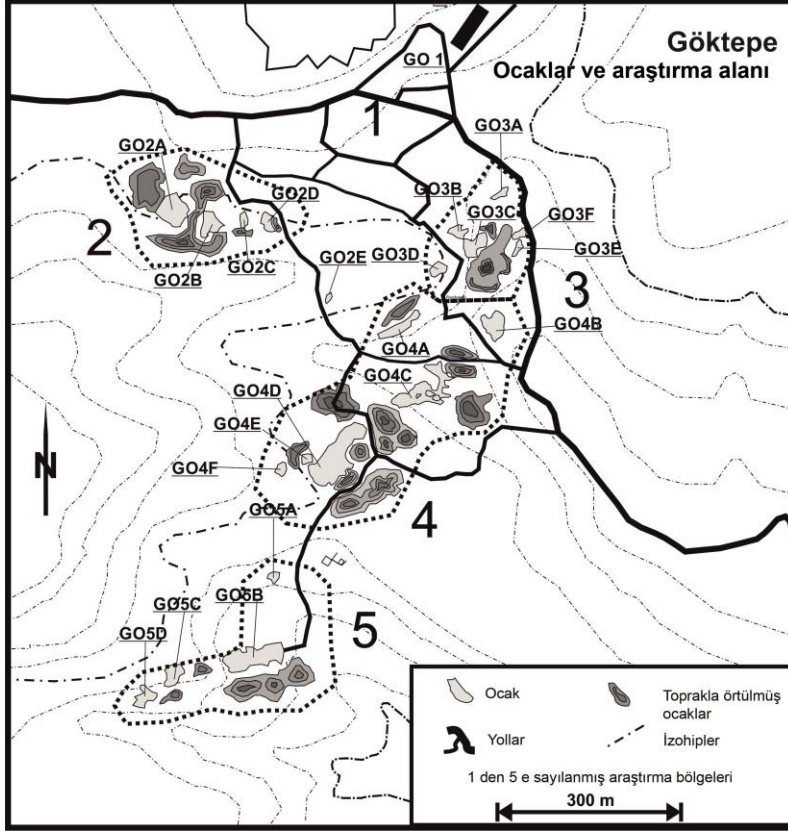
Dokimeion ocaklarının genel olarak Roma İmparatorluğu döneminde aktif oldukları kabul edilmektedir. Bu düşünce her ne kadar onu aktaranlar genel olarak Strabon hesabına (*Geog.*1.8.14) aşına olsalar da yaygın olarak tekrar edilmiştir, bu da Romalıların ocakları işler halde bulduklarını ve kendilerinin iştiraklerinin işletme ölçeği değişimi kadar az (ya da çok) olduğunu açıklar. Dokimeion'da Helenistik mermer çıkarma faaliyetleri başlangıcının en güçlü kanıtı Afyon Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır. Bu müze bir kaç mezar steline ev sahipliği yapmaktadır ve bu stellerin şekilleri Helenistik döneme işaret etmektedir. Aynı zamanda bu stellerdeki metinlerin paleografisi orta Helenistik dönemi göstermektedir. Bunlar hiç şüphe yok ki ithal malzemelerden değil, Dokimeion mermerlerinden yapılmıştır. Bu eserler, bana göre, Dokimeion'un Helenistik dönemde aktif olduğuna dair açık kanıt sunmaktadır. Bu Louis Robert'in Helenistik dönem Dokimeion *polis* kuruluş tarihi ile ilgili görüşüyle uyum göstermektedir⁸.

Bu durumda ocaklardaki faaliyetlerin başlangıç tarihi Helenistik dönemde yer almalıdır.

Sorunun ikinci kısmı: Dokimeion'da mermer çıkarma işlemi ne zaman son bulmuştur?

⁸ L. Robert, *À travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie*, Paris 1980, 240-242.

Yaygın inanışa göre, mermerler 5. yüzyılda⁹ kesin olarak ve aynı zamanda 6. yüzyılda¹⁰ ise büyük olasılıkla çıkarılmaktaydı. Bu arada, Dokimeion ocaklarındaki faaliyetler en azından 10. yüzyıla kadar uzamaktadır, bu da Afyon Müzesinde korunmuş olan 8 – 10.yüzyıllar arasına hatta 11. yüzyıla ait sayısız mermer mimari eserleriyle teyit edilmektedir. Bu hipotez de yine Louis Robert’in teziyle uyum göstermektedir¹¹.

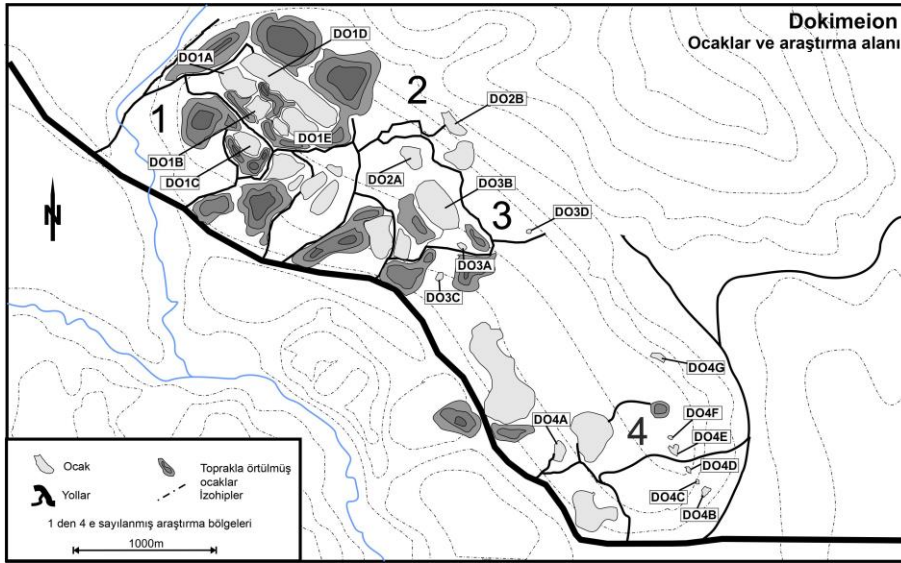

Harita 1: Göktepe araştırma bölgesi.

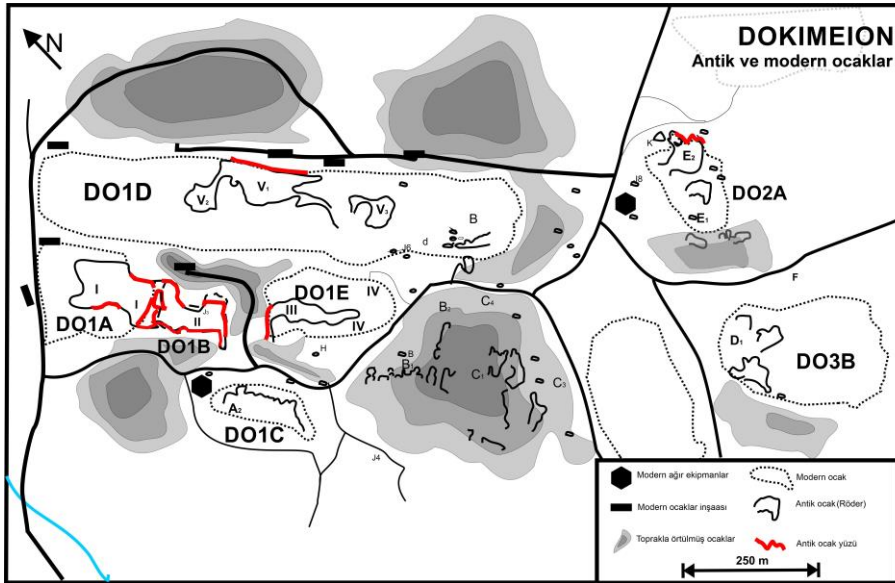
⁹ Cod. Th. IX, 28,9.

¹⁰ Paul. Sil. Soph. 621-644.

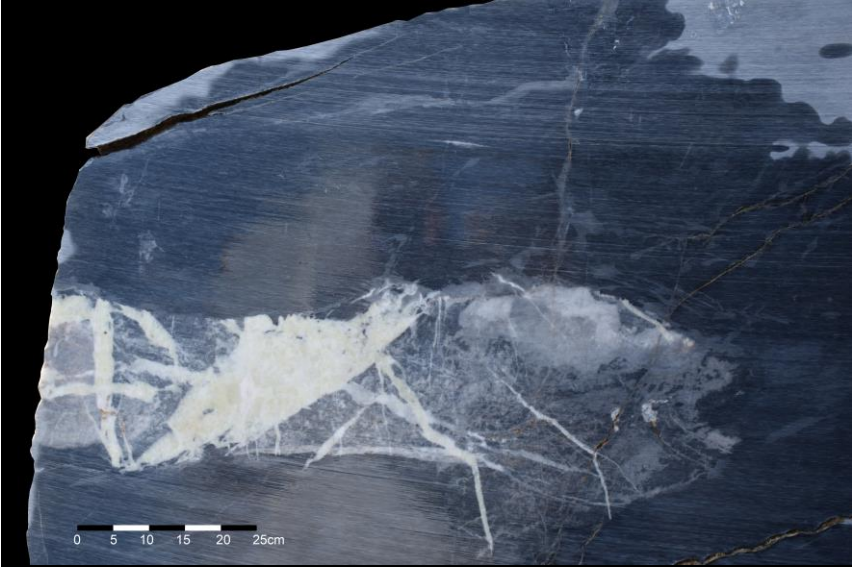
¹¹ L. Robert, "Les Kordakia de Nicée, le combustible de Synnada et les poissons-sciés. Sur des lettres d'un métropolite de Phrygie au Xe siècle. Philologie et réalités, II", *Journal des savants* 1962, 5-74; L. Robert, *À travers l'Asie Mineure. Poètes et prosateurs, monnaies grecques, voyageurs et géographie*, Paris 1980, 223-224.

Harita 2: Dokimeion araştırma bölgesi

Harita 3: Antik Dokimeion ocaklarının günümüzdeki durumu.

Resim 1: Sarımsı kalsit çizgiler barındıran ince granüllü siyah mermer

Resim 2: GO2A ocağı.

Resim 3: Basamaklı yüzeyli, üzerinde Latin kabartma bulunan blok

Resim 4: Sütun kalıntıları.

Resim 5: GO4D ocağından elde edilen modern bloklar.

Resim 6: Rudistli gri mermer.

Resim 7: GO4C ocağındaki Hristiyanlığa ait *graffiti*.

Resim 8: GO4C ocağı duvarın oyulmuş oyuklar.

Resim 9: DO1A ocağı.

Resim 10: DO3B ocağı.

ÇANAKKALE İLİ, LAPSEKİ, BİGA, ÇAN, BAYRAMİÇ, AYVACIK VE EZİNE İLÇELERİ TÜRK DÖNEMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

*Ali Osman UYSAL

Çanakkale İlinde 2005 yılından beri sürdürdüğümüz yüzey araştırmaları, yörenin Ortaçağ Bizans ve Türk dönemi ile bunu izleyen asırlara ait çok sayıda maddi kültür unsurunun tespit ve kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Bu araştırma sayesinde yörenin tarihi kimliği daha somut veriler ile ortaya konulurken bilimsel anlamda bilgi dağarcığımız da zenginleşmiştir. Birçok yapı ve yapılara ait kitâbeler tespit edilerek yayınlar ve bildiriler yoluyla bilim dünyasına sunulmuştur.

Önceki yıllarda Gelibolu yarımadasında Gelibolu ve Eceabat ilçeleri ile bunlara bağlı köy ve kasabalar; Çanakkale merkez ilçe ve köyleri, Ezine ve Ayvacık ilçeleri ile bağlı köy ve kasabaları araştırılmıştı. Yenice'nin bir kısım köyleri ile Biga merkez ve bazı köyleri de bu çalışma kapsamında dolaşılmış ve Türk dönemine ait maddi kültür verileri incelenmişti.

Projemizin 2015 yılı programında ise, henüz incelenmemiş durumdaki Bayramiç'e bağlı köyler ile Çan ilçe merkezi ve köylerinde araştırma yapılmıştır. Bu yerleşimleri kapsayan yüzey araştırması 28 Mayıs – 10 Haziran 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak Ergun Çağman Esirgemez'in bulunduğu araştırmaya; heyet üyeleri olarak Doç.Dr. Zekiye Uysal, Yrd.Doç.Dr. Mesut Dünder, Yrd.Doç.Dr. Yusuf Acioğlu ve Dr. Oğuz Koçyiğit peyderpey iştirak etmişlerdir. Seçim delayısı ile 7 Haziran 2015 günü araziye çıkılmamıştır.

* Prof.Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, ÇANAKKALE/TÜRKİYE.

1) BAYRAMIÇ İLÇESİNE BAĞLI KÖYLER:

Bayramiç İlçe merkezi ile buraya bağlı köylerin bir bölümü 2011 ve 2012 yıllarındaki yüzey araştırmaları sırasında incelenmişti.

Bu yıl ise; geriye kalan Ahmetçeli, Aşağısapçı,, Bekirler, , Bezirganlar, Cazgirler, Çatalçam, Çavuşlu, Çiftlik, Doğancıköy, Evciler, Hacıbekirler, Hacıdervişler, Hacıköy, Işıkeli, K. İbrahimler, Karıncalık, Muratlar, Pıtlırel, Saçaklı, Söğütgediği, Üçyol, Yiğitler (Yiğitaliler), Yukarısapçı, Aşağısapçı, Yukarı Şevik, Aşağı Şevik, Yeniceköy, Zerdalilik ve Zeytinli köyleri olmak üzere toplam 29 yerleşim dolaşmıştır. (Çizim:1).

Yaptığımız ön araştırma sonunda kayda değer kültür varlığı bulunmadığı anlaşılan Beşik, Daloba, Gökçeçi, Güvemcik, Güzeltepe, Kaykılar, Köylü, Kuşçayır, Örenli, Palamutoba, Serhat ve Yassibağ köylerine gitmekten vazgeçilmiştir.

Bayramiç'in Yiğitler Köyü'nün Kazdağlarından gelen konar-göçer Türkler tarafından kurulduğu sanılmaktadır. 16. yüzyıl defterlerinde ismi geçmediğine göre, köyün 17. yüzyıldaki Celâli isyanlarından sonra kurulmuş olması muhtemeldir. Köyde mimari açıdan dikkate değer bir yapıyla karşılaşılmasıdır. Câmının kuzeybatısına bitişik Ünzile Ebe yatırında herhangi bir tarihi kayıt bulunamamıştır. Köy mezarlığı tarihî görünmekle birlikte, yüzeydeki şâhidelerde yazılı olan bir örnek bulunabilmiştir. H.1291/ M.1874-75 tarihli olan mezarın ayak taşı sivri kemer biçimli olup iç yüzüne tek selvi ağacı motifi kabartılmıştır. Yine sivri kemer biçimli olan baş taşında, tepelik kısmı radyal şeritlerle dolgulanmıştır. Üzerindeki yazılara göre Kapıcızâdelerden Muhammed Ağa'nın kerimesi (kızı) Hanife Hanım'a aittir.

Karıncalık, Hacıköy, Işıkeli, Aşağısapçı, Yukarısapçı, Aşağışevik, Yukarışevik, Bekirler, Cazgirler, Çiftlikköy, Hacıbekirler, Muratlar, Söğütgediği, Üçyol, Yeniceköy, Zeytinli ve Zerdalilik köylerinde kaydetmeye

değer bir bulguya rastlanılamamıştır. Fakat Zerdalilik köyünde evlerin yassı kayrak taşlarından yapılmış oldukları görülmüştür.

Ahmetçeli Köyü'nün câmisi 1961 yılında yenilenmiş, 1969'da onarım görmüştür. (Resim:1) Fakat minare pabucunun câmiye bakan yüzüne yerleştirilmiş mermer kitâbe arkeolojik açıdan değerlidir. (Resim:2) Ulaşılması zor bir yerde bulunduğu için ölçülemeyen ve bulunduğu dar alan yüzünden tam resmi çekilemeyen kitâbenin bir çeşmeye ait olması muhtemeldir. Sülüs hatla yazılmış Osmanlı Türkçesi kitâbede sadece “Bin iki yüz elli dörtde El-Hac Hüseyin Ağa..” ibareleri okunabilmıştır. H.1254/M.1838-39 tarihli kitâbenin oradan alınarak câmi cephesinde uygun bir yere görünür biçimde monte edilmesinde yarar görüyoruz. Köyün mezarlığı tarihi nitelik taşıyor. Ağaçlar ve çalı çırpıdan dolayı incelem zorluğu çektiğimiz mezarlıkta dört adet yazılı şâhideye rastlandı. Bunlardan H.1181/M.1767-68 tarihli olan şâhidenin başlığı kırıktır. Üzerindeki yazılar tahrip olduğundan tam okunamamıştır. İkinci şâhide Hacı Eyyüb Ağa'nın kerimesi (kızı) şerife Hanife Hanım'a ait olup H.1255/ M.1839-40 tarihli. Bunun hemen yanında H.1255/M.1839-40 tarihli bir şâhide daha vardır. Fakat bu bir erkeğe aittir. Kavuklu başlığı olan şâhidenin üzerindeki Osmanlı Türkçesi yazıya göre El-Hac Hüseyin Ağa'nın oğlu Es-seyyid İbrahim Efendi adına dikilmiştir. Bunun biraz ilerisindeki bayan mezarı, muhtemelen aynı Hüseyin Ağa'nın eşine ait olmalıdır. Tepelik kısmı barok tarzda bezenmiş olan baş taşı üzerindeki yazıda “El-Hac Hüseyin Ağanın zevcesi merhume Şerife Hanife Hatun ruhiçün el-fâtiha sene 1246” bilgileri yer almaktadır. Buna göre söz konusu hatun H.1246/M.1830-31 tarihinde vefat etmiştir.

Bayramiç'in Saçaklı Köyü'ndeki câmi de yenilenmiştir. 1950-1975 yılları arasında yenilenmiş olan câminin doğu tarafındaki hazirede altı adet tarihi mezar bulunmaktadır. Câminin karşısındaki binanın önünde mermerden Bizans işi iki mermer parça göze çarpıyor. Köyde taş temel üzerine ahşap hatıllı kerpiç duvarlı geleneksel evlerden birkaç tane görülebiliyor.

Câmi haziresindeki mezarların ayak taşlarında herhangi bir dekoratif işçilik yer almıyor. Buna karşılık baş şâhidelerinin her biri kişilerin mesleklerine uygun başlıklara sahiptir. Bunlardan sol baştaki ilk mezarın baş taşı örfi destarlı kavuk

başlıklıdır. Üzerinde şöyle yazmaktadır: “*Okuyalar ruhuma fatiha lil-âlemîn/ Durağı cennet ola fî makamın emîn/ İmamzâde merhum ve mağfur/ Monla Hasan ruhuna fatiha/ sene 1179*”. (M.1765-66). İkinci şâhide de örfî destarlı kavuk başlıklıdır. Bunun üzerinde ise ; “*Ziyaretten murad olan duadır/ Bugün bana ise yarın sanadır/ El-Hac Alizâde merhum/ ve mağfur Monla Hasan / Ruhuna fâtiha sene 1179*” yazıldır. Buna göre H.1179/M.1765-66 tarihlidir. H.1227 / M.1812-13 tarihli üçüncü şâhidenin başlığı ise kâtibî kavuk biçimindedir. Üzerindeki yazıya göre Genç Ahmed Ağa’nın oğlu El-Hac Mehmed Ağa’ya aittir. Dördüncü şâhidenin başlık tipi de kâtibî tipe uymaktadır. Bu şâhidede Mustafa Ağazâde Hâfız’ın H.1127/ M.1715 tarihinde vefat ettiği kayıtlıdır. Beşinci şâhide ise H.1246/ M.1830-31 tarihli olup, Hamîdî fes başlıklıdır. Mezar taşının, El-Hac Muhammed Ağa’nın oğlu Biga sancağı alay beyi Saîd Ağa’ya ait olduğu anlaşılmaktadır. Altıncı şâhidede kâtibî başlık görülüyor. Şâhide H.1179/M.1765-66 tarihli olup Ahmed Ağa adında bir şahsa aittir.

Saçaklı Köyü’nden Doğancı’ya giderken, Doğancı sapağının hemen başında yolun sol tarafında bir çeşme bulunmaktadır. (Resim:3) Mimari bakımdan, kahverengi yekpare taş üzerine oyulmuş dilimli kemer biçimindeki kavsaranın dışında bir özelliği bulunmayan çeşmenin üzerinde; 103x46 cm boyutlarında mermerden bir kitâbe dikkati çekiyor. Beş satırlık olup Osmanlı Türkçesiyle yazılmış olan kitâbenin hattı bozuktur. Bununla birlikte bazı yerleri okunabilmiştir. Okunabilen kısımlarda “Sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât El-Hac Ahmed bin Mustafa Ali....., Saçaklı karyesinde fî 25 Eylöl (?) sene 1322...” ibareleri tespit edilebilmiştir. Rumî tarih taşıdığı anlaşılan çeşme 6 Ekim 1906 tarihinde yapılmış olmalıdır.

Saçaklı’dan geçtiğimiz **Doğancı Köyü’ndeki** câmi yenilenmiştir. Eski câmide kullanılan devşirme taşlar, şimdiki câminin avlu duvarının muhtelif kısımlarında yeniden kullanılmıştır.

Hacıdervişler Köyü’nün câmisi de diğer birçok köyde olduğu gibi yenilenmiştir. Köyün girişinde, Karadeniz bölgesindekilere benzer, ahşaptan çantı tekniğinde yapılmış bir ambar dikkati çekmektedir. Köydeki evler çoğunlukla taş duvarlı olup, duvarlarda yer yer ahşap hatıl kullanılmıştır. Köye ait mezarlık, biraz 120.....

uzakta orman içindedir. İçindeki şâhideler yazısızdır. Sadece bir şâhide üzerinde H.1277 /M.1860-61 tarihi okunabilmiştir.

Bezirganlar Köyü'nün eski câmisi metrûk haldedir. Ahşap tavan üzerine kırma çatılı olan câmi, muhtemelen 19. yüzyıl sonlarından kalmıştır. Bunun dışında köyde dikkate değer bir kültür varlığına rastlanılamamıştır.

Kazdağlarındaki Ayazma yolu üzerinde bulunan **Evciler** kasabası, nüfus açısından diğer yerleşimlerden büyüktür. 16. yüzyıl kayıtlarında Ezine kazasına bağlı gözüken Evciler'deki iki câmi de yenilenmiştir. Kasabada özellikle, ahşap hatıllı, kerpiç duvarlı evler göze çarpıyor. (Resim:4) Bunların çoğu iki katlı olup, bazılarının üst katlarında yalı baskısı ahşap kaplama görülebiliyor.

Karaibrahimler Köyü'nün içinde kaydetmeye değer kültür varlığından söz etmek zor. Köyün evlerinden bazıları, Hacıdervişler'de olduğu gibi taştandır. Evlerin çoğu tuğla duvarlı veya betonarme olarak yenilenmiştir. Tarihî mezarlık, köyün biraz yukarısındaki geleneksel köy hayırları için toplanılan bir alanın yakınında bulunuyor. Mezarlıkta yazılı olarak sadece bir şâhide tespit edilebilmiştir. Bunun üzerinde: *“Ah mine'l-mevt/ Bi-Hakk arı azâm nûr-u Kur'ân/ Gelüb kabrime ziyaret iden ihvân/ İdeler ruhum için fâtihâ ihsân/ Bursalı Ali Efendi ruhuna fâtihâ sene 1299”* yazıları vardır. H.1299/M.1881-82 tarihinde vefat eden Bursalı Ali'nin kim olduğuna dair bilgi edinilememiştir.

Bayramiç'in Pıtreli Köyü, 16. yüzyılda Ezine kazasına bağlı Pütür-ülü karyesiyle aynı yerleşim olabilir. Köydeki câmi yenilenmiştir. Fakat, yenilenmiş durumdaki minarenin kapısı üzerinde Osmanlı devri Türkçesiyle basit bir kitâbe tespit edilmiştir. (Resim:5) Alt kenarı yuvarlak kemer biçiminde kavislendirilerek kapı lentosu olarak kullanılan 53x83 cm boyutlarındaki mermer levhanın üzerinde *“Bi-mescid-i El-Hac Hüseyin Ağa bin İbrahim / An karye-i Bıtreli sene 1324”* yazılıdır. H.1324/M.1906-07 tarihli bu kitâbeden köydeki ibadet yapısının Hacı Hüseyin Ağa Mescidi adıyla söz konusu tarihte mevcut olduğunu anlıyoruz.

Köyde, bu mescitten daha eski tarihli olması gereken bir çeşmenin varlığından haberdar olundu. Eskiden câminin yanında bulunan söz konusu çeşme yıkılarak, taşlarının çoğu köy girişindeki zeytinyağı fabrikasının avlusunda bir köşeye atılmıştır. (Resim:6) Taşların birkaçı ise câminin avlusunda görülebilmektedir. Fabrika avlusundaki parçalar mermerden olup, çeşme ayakları, saçak korniş ve niş içindeki aynalık kısmına aittirler. Bunların üzerindeki kabartma selvi ağaçları, gemi çapası ve çok sayıda rozet motifleri, çeşmenin 18. yüzyıla ait olabileceğini gösteriyor. Ne yazık ki kitâbesi mevcut olmayan çeşmenin taşlarının korunması gerekiyor.

Pıtreli köyü câmisinin haziresinde yedi adet kitâbeli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezarlarla ilgili olan toplam dört adet ayak taşından sadece birisinde bezeme vardır. Söz konusu ayak taşının iç yüzünde Barok kıvrımlı asma dalı üzerinde yaprak ve üzüm salkımları tasvir edilmiştir. Baş taşlarından ilki örfî destarlı kavuk başlıklı olup H.1201/M.1786-87 tarihinde vefat eden Abdi oğlu Hacı İbrahim adına dikilmiştir. İkinci şâhidenin başlığı kâtibî tiptedir. Bu taş üzerinde Hacı İsmail Ağa'nın H.1200/M.1785-86 tarihinde vefat ettiği yazılıdır. Üçüncü şâhide yine örfî destarlı kavuk biçiminde başlığa sahiptir. Üzerindeki yazılar tahrip olmakla birlikte, H.1224/M.1809-10 tarihi ve Kethüdâ oğlu Mustafa ismi okunabilmektedir. Dördüncü şâhidede kâtibî başlık bulunmaktadır. Bunun üzerindeki yazılar da biraz tahrip olmuştur. Buna rağmen H.1200/M.1785-86 tarihi ve Işıklı Hacı oğlu ismi tespit edilebilmiştir. Beşinci şâhide örfî destarlı başlıklıdır. Yazıları daha net okunabilmektedir. Bu şâhidedeki bilgilerden Kastamonulu Muhammed Kavas'ın H.1267 / M. 1850-51 tarihinde vefat ettiğini öğreniyoruz. Altıncı şâhide bir hanıma aittir. Üzerinde iki delik bulunan Barok bezemeli başlık kısmının altında yer alan sekiz satırlık yazı “ah mine'l-mevt” ibaresiyle başlayıp tarih satırıyla sona ermektedir. Buna göre Mehmed Fevzî Bey'in halilesi (eşi) Hadice Ârife Hanım H.1315 / M.1897-98 tarihinde vefat etmiştir. Haziredeki son şâhide örfî destarlı başlığa sahip olup; Hacı Halil'in H.1191/M.1777-78 yılında vefat ettiğini belgelemektedir.

2) ÇAN İLÇESİ:

Çan İlçe merkezi ile buraya bağlı Merkez, Altıkulaç, Büyükpaşa, Çakıl, Çaltıkara, Çamköy, Çekiçler, Emeşe, Etili, Etilitepe, Hacılar, Hacıkasım, Helvacı, Hurmaköy, Karakoca, Karakadılar, Kocayayla, Küçükklü, Kumarlar, Mallı, Maltepe, Okçular, Şerbetli, Yeniçeri ve Terzialan köylerinde (toplam 25 yerleşim) incelemeler yapılmıştır. (Çizim:2)

Buna karşılık, herhangi bir kültür varlığının bulunmadığı konusunda ön bilgi edindiğimiz Ahlatlıburun, A.Çiftliği, Asmalı, Bardakçılar, Bahadırlı, Bilallar, Bostandere, Bozguç, Büyüktepe, Cicikler, Çomaklı, Danapınar, Derenti, Dereoba, Dondurma, Duralı, Duman, Doğancılar, Doğaca, Eskiayla, Göleköy, Halılağa, İlyasağaçiftliği, Kalburcu, Karadağ, Karlı, Kazabat, Kadılar, Keçiağılı, Kızılelma, Küçükpaşa, Kulfal, Koyunyeri, Mallıdere, Ozancık, Samedeli, Söğütalan, Uzunalan, Üvezdere, Yaya, Yaveler, Yaykın ve Zeybekçayır köylerine gidilmemiştir. Bu köylerin çoğu Osmanlı devrinin sonlarına doğru yöredeki konar-göçer aşiretlerin ve obaların iskaniyle oluşmuştur. Bazıları ise yine geç devirde ya da cumhuriyet döneminde Balkanlardan göç edenler için kurulmuştur. Bu nedenlerle söz konusu köylerde dikkate değer maddi kültür varlıklarının ortaya konulmadığını sanıyoruz.

Öte yandan araştırma kapsamında gezilen Çaltıkara, Çamköy, Hacıkasım, Kocayayla, Mallıköy, Yeniçeri, Çekiçler, Karakadılar, Terzialan, Hacılar, Maltepe, Altıkulaç ve Okçular köylerinde de kayda değer maddî kültür varlığı bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu köylerden geç dönemde kurulan yerleşimler oldukları dikkati çekmiştir.

Çan ilçe merkezi, 16. yüzyıl kayıtlarında kaza statüsünde gözükmektedir. Bundan hareketle en azından 15. yüzyıldan itibaren meskun bir Türk yerleşimi olduğu düşünülebilir. Bu kadar eski ve kaza statüsünde yerleşim olmasına karşılık Çan'da tarihî yapı olarak hiçbir örnekle karşılaşılabilmesi yörenin depremselliğiyle ilgili olmalıdır. Fay hattı üzerinde bulunması nedeniyle tarihte birçok kez depreme maruz kalmış olması gereken kente zarar vermiş olan en yakın tarihli depremlerden sonra câmilerin tümü yenilenmiştir.

Çan İlçesi'nde mimari bakımdan en dikkate değer yapılar **Kumarlar (Konarlar / Konar-ili) Köyü'nde** gibi görünüyor. Çanakkale-Çan arasındaki dağların Çan ovasına bakan yamaçlarındaki bir vadinin içinden akan derenin iki yakasına yerleşmiş olan Kumarlar köyü, bölgedeki köylerin çoğu gibi konar-göçer Türkler tarafından kurulmuştur. 16. yüzyılda Çatalbergos Kazası'na bağlı olan köyde tarihî câmiden başka birkaç geleneksel ev ve köy mezarlığı dikkati çekmiştir. (Resim:7) Köyün şimdi metrûk durumdaki eski câmisi, çok işlevli düzeniyle ilgi çekmektedir. (Çizim:3, Resim:8) Arşiv belgelerine göre 19. yüzyıldan kaldığı anlaşılan yapı; H.1323 /M.1905 yılında onarılmıştır. Bunu belgeleyen kitâbe, yapının ana cephesini çözen kemerlerin arasında yer almaktadır. Osmanlı Türkçesiyle mermer üzerine yazılmış kitâbede: “*Sarf-ı emvâl eyledi ehl-i kurâ/ Mahv idüb dilden saffât-ı hisseti/ Bâ-husus Muhammed Ağa rehber olub/ İtdiler ihyâ bu beyt-i izzeti 1323*” ibareleri geçmektedir. Yapıda, bir sofanın çevresine yerleştirilmiş ibadet bölümü ve sosyal amaçlara hizmet eden odalar; Erken Osmanlı devrindeki zaviye ve imaret türü yapıların çok işlevli düzenini hatırlatmaktadır. Bu işlevi bakımından, yine zaviye geleneğine dayanan köy odalarıyla da benzer tarafları vardır. Güney cephedeki büyük kemerin üzerinde yer alan seramik kakma, süsleme sanatında eski bir geleneğe dayanır. Buradaki seramik tabak, Avrupa'dan ithal edilmiş bir yarı porselendir.²

Kumarlar Köyü'ndeki geleneksel evler, çoğunlukla ahşap hatıllı taş duvarlı binalardır. İki katlı olan bu evlerden bazılarının üst katlarında ahşaptan çıkmalar ve yalı baskısı ahşap cephe kaplamaları görülmüyor. Bu evler ayrı bir inceleme konusu yapılarak tarihi değerleri ortaya konulabilir.

Kumarlar Köyü'nün doğu tarafındaki tarihi mezarlığın ortasından yol geçirilmiştir. Şâhidelerin çoğu yıkılıp toprak altında kalmıştır. Ayakta duran şâhidelerden bazılarının kitâbeli olduğu tespit edilmiştir. Bu şekilde toplam altı

¹ Biga Sancağı Mütessilimi Halil Ağa Vakfından olan Kumarlar Câmi-i Şerifi, *VGM Arşivi Şahsiyet Defteri* No: 190, sayfa 20, sıra no.132.

² Yapı hakkında daha fazla bilgi ve tartışma için bkz.; Zekiye Uysal, , “Çanakkale’de Çok İşlevli Bir Yapı: Kumarlar Köyü Camii”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:30, Erzurum.2013, s.143-158.

şâhîde belirlenmiştir. Bunlardan en eskisi H.1135/M.1722-23 tarihli olup; Veli Dede isimli bir kişiye aittir. Küçük boyutlu şâhîdeni örfî destarlı tarzda başlığı vardır. Bundan sonra kronolojik olarak Musa Kâzım Efendi ibn Mustafa'nın H.1285/M.1868-69 tarihli şâhîdesi gelmektedir. Bu da örfî destarlı başlıklıdır. Üçüncü şâhîde H.1295/M.1878 tarihli. Ebcedle de tarih düşülen, örfî destarlı tarzda başlığa sahip şâhîde üzerindeki yazılar henüz tümüyle okunamamıştır. Barok bezemeli başlığıyla bir bayana ait olması gereken H.1298/M.1880-81 tarihli şâhîdenin yazıları çok bozulduğundan okunamamıştır. H.1311/M.1893-94 tarihli şâhîde ise sivri kemer biçimli olup *Kumarlar karyesi Eşrâf hânedanından Çakır Ağa'nın zevcesi İhsâne Hatun*'a aittir. Yazılı olan son şâhîde H.1316 / M.1898-99 yılını vermektedir. Örfî destarlı başlığı bulunan şâhîde üzerinde Mehmed Ağa oğlu Ali Hüseyin Ağa adı geçiyor.

Hurmaköy'ün Câmisi 1950 yılında taş malzemeyle yenilenmiştir. Minaresinin de 1959'da yeniden yapıldığı kayıtlıdır. Hem câmî cephesi, hem de minarenin kaidesi, günümüz taş işçiliğinin ilginç bir uygulaması olarak not edilebilir. Köydeki geleneksel evlerde de taş malzeme tercih edilmiştir.

Küçüktepe Köyü yolu üzerinde, Çan çayını aşan bir köprüye ait kargir ayak kalıntıları görülmüştür. Fakat dönemi konusunda fikir edinilememiştir. Küçüktepe Köyü'nün câmisinin duvarlarında geç Osmanlı döneminden kabartmalı taşlar bulunuyor. Câmî 1946'da yandığı için yenilenmiştir. Bu yapı 1953 depreminde harap olduğundan 1961'de tekrar yenilenmiştir. Evkaf kayıtlarında Etili Tepeköy adıyla geçtiği söyleniyor. Minare kapısı üzerinde "*yapım tarihi 1695*" diye bir kayıt var. Fakat bunu doğrulayacak başka veriye rastlayamadık. Çan civarındaki bazı köylerde hayır eserleri ve vakfı bulunan Mehmed Emin Efendi'nin VGM arşivindeki H.1202 / 1787-88 tarihli vakfiyesinin H.1209 / 1794-95 tarihli zeylinde Tepe-i Sagir (Küçüktepe) köyü câmisi yanındaki çeşmenin tamiratına para ayırdığı anlaşılmaktadır. Bu çeşme şimdi mevcut değildir. Köy ile Büyük Paşa Köyü arasındaki Koca Mezarlık tarihi olmalıdır. Mezarlıkta sadece iki adet örfî tarzda şâhîde başlığı tespit edilebilmiştir. Burada kazı yapılabilirse diğer şâhideler ortaya çıkarılabilir.

Tarih-i kayıtlarda *Paşa-i Kebir* adıyla geçen **Büyükpaşa Köyü'ndeki** câmi, sözünü ettiğimiz Mehmed Emin Efendi'nin vakıf eserlerinden birisidir. Vakfiye suretine göre yanında bir de mektep yaptırılmıştır. Her iki bina da bugün mevcuttur. (Resim:9) Son zamanlarda VGM tarafından restorasyonu yaptırılan câminin kapısı üzerindeki basit kitâbede “Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Muhammed Emîn Ağa sene 1201” (M.1786-1787) kaydı okunmuştur. Bunun kuzeyindeki (L) planlı mektep binası da onarılmıştır. Yapının VGM arşivinde rölövesi var. Minaresi 1956 yılında yenilenmiştir. 1978 ve 1979 yıllarında da onarılan câminin ahşap tavan göbeği bu tamirler sırasında değişmiştir. Câmi tescillidir.

Şerbetçi Köyü'nde bir adet mezar taşından başka bulguya rastlanılamamıştır. Bugün câmi bahçesinde şadırvanın yanında duran şâhidenin üzerinde “*merhum ve mağfur Hüseyin ruhuna fatihi sene 1166*” (M.1752-53) kaydı okunabilmektedir.

Küçükklü köyü, Mehmed Emin Efendi'nin vakfiyesinde geçen *Küçekli-i Kebir* olmalıdır. Bu lokalizasyon doğru ise, köyün câmisi ve yanındaki –bugün mevcut olmayan- mektep Mehmed Emin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mevcut câmi yenidir. Fakat kapısı üzerinde 1250/1835 tarihleri yazılıdır. Yeni levhalar üzerine yazılan tarihlerin neye dayandırıldığını bilemiyoruz. Ancak, vakfiye kayıtları dikkate alındığında yapının H.1202-1209 (M.1787-1794) yılları arasında yaptırılmış olması gerekir. Köyün eski mezarlığı birkaç km kuzeybatıda bir yamaç üzerinde bulunuyor. Mezarlıkta yazılı bir şâhideye rastlayamadık. Buna karşılık alanda göze çarpan çok sayıda Bizans devri mimari parçaları, burada bir Bizans iskanına işaret ediyor olabilir.

Çan-Biga yolu üzerindeki **Helvacı Köyü'ndeki** câmi 1967'de yenilenmiştir. 1978'de yeni bir minare yapılırken, eski câminin minaresine ait kalıntı ise yeni yapının batı cephesi yanında korunmuştur. (Resim:10) VGM arşivindeki vakfiye kaydına göre bu câmi ve yanında şimdi mevcut olmayan mektep de Mehmed Emin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Buna göre, minare kalıntısı söz konusu baninin câmisine ait olmalıdır.

Çan'a bağlı **Etili**, büyükçe bir köy olmakla birlikte, maddi kültür varlığı açısından fakirdir. Câmisi yenilenmiştir. Köyde sadece birkaç ev geleneksel cephe düzeniyle göze çarpıyorlar.

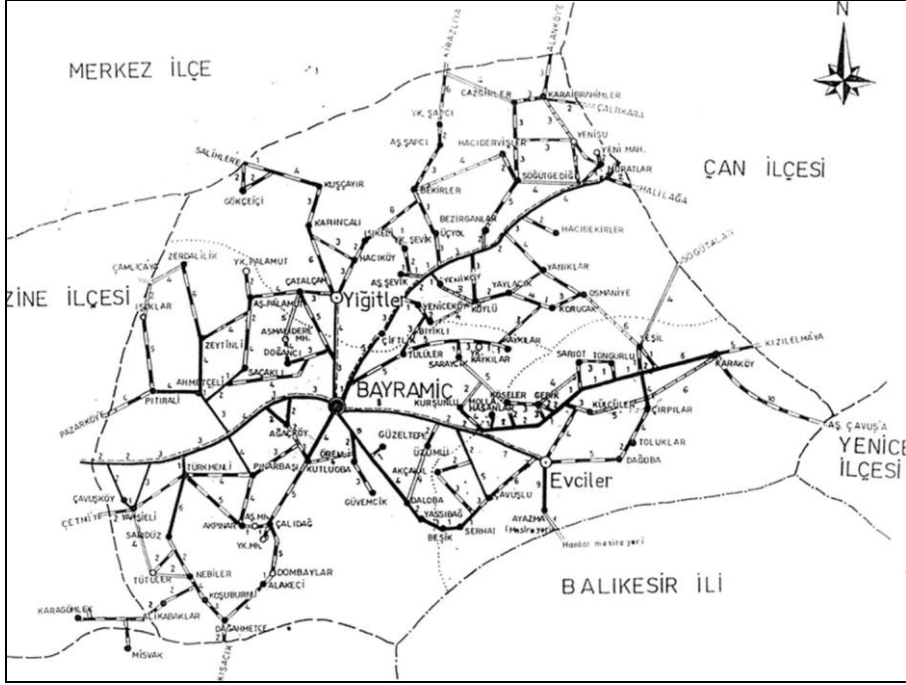
Çakalköy'de sadece geleneksel tarda bir evden söz edilebilir. Üst katı Bağdadî duvar örgülü , iki katlı ev metruktur. İçine girilememiştir.

Karakoca Köyü'ndeki câmi (Resim:11) ile onun kuzey tarafında meydanın bir köşesinde yer alan ilkokul binası tescillidir. Câmi yenilenmiş olmakla birlikte, kapının üst tarafındaki üç satırlık Osmanlı Türkçesi kitâbe, arkeolojik ve tarihi bakımdan önem taşımaktadır. (Resim:12) Pek kaliteli olmayan bir taş üzerine kabartılmış olan üç satırlık kitâbe şöyledir: "*Câmi-i Şerîfi binâ iden Hacı Mehmed/ Ağanın ehlî sâhibetü 'l-hayrât ve 'l-hasenât/ âişe Hâtunun hayratıdır sene 1196 fî 15 Zi'l-ka'de*". Buna göre câmi H. 15 Zi'l-ka'de 1196 /M. 22 Ekim 1782 tarihinde Hacı Mehmed Ağa'nın hanımı Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır.

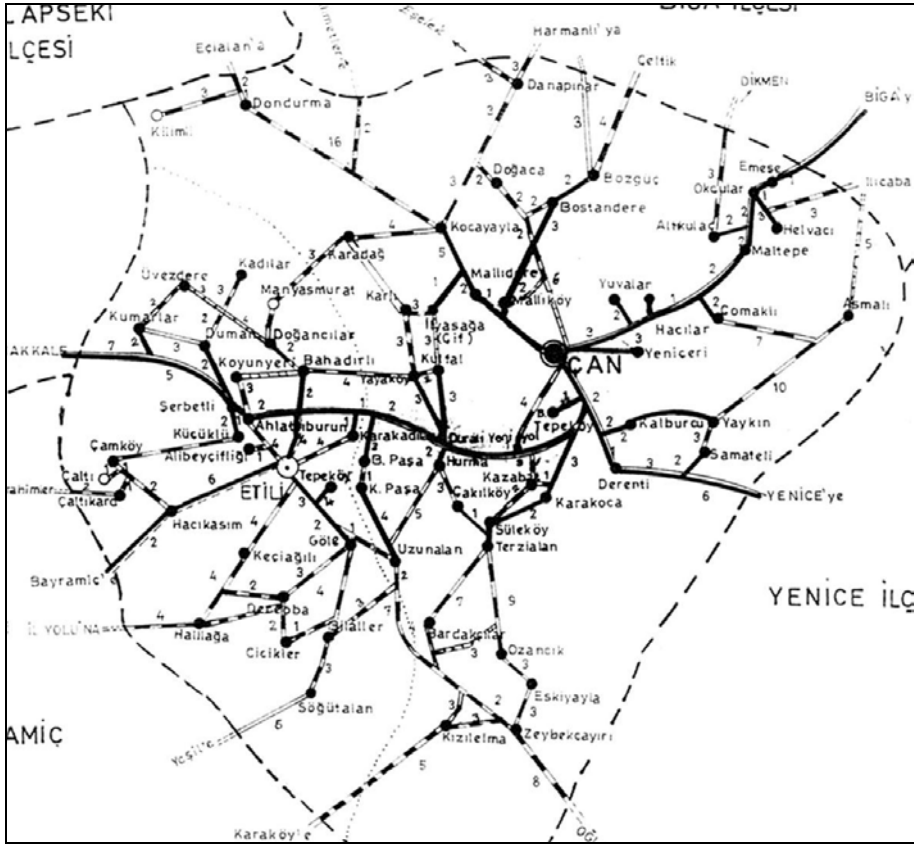
Câminin minare kaidesinin kuzeyine bitişik olan çeşme 1959 yılında yenilenmiştir. Fakat üzerindeki kitâbe bizim için değer taşımaktadır. Çünkü *kitâbede* "*Sahibü 'l-hayrât ve 'l-hasenât Mehmed Emin Ağa sene 1197*" yazılıdır. Bu kayda göre çeşme, yukarıda birkaç kere zikrettiğimiz Mehmed Emin Efendi tarafından H.1197/M.1782-83 yılında inşa ettirilmiştir. Vakfiye kaydında Mehmed Emin Efendi'nin, câminin imam ve müezzini, mum ve kandilleri için para tahsis ettikten başak, bu çeşmenin bakım ve tamiri için de para ayırdığı tespit edilmektedir. Vakfiye ve kitâbelerdeki bilgilerden anlaşıldığına göre; câmiyi yaptıran Ayşe Hatun, Mehmed Emin Efendi'nin annesi; Hacı Mehmed Ağa ise babasıdır. Mehmed Emin Efendi, annesinin câmisine bitişik bir çeşme yaptırmak suretiyle onun hayratını desteklemiştir.

Mehmed Emin Efendi'nin vakfiye suretlerinde adı geçen **Pazarköy**, bugün ilçeye bağlı köyler arasında gözükmemektedir. Çan merkeze çok yakın konumda olmalıdır. Vakfiye kaydına göre Pazarköy'de Emir Sultan Câmii demekle meşhur câminin imam ve hatibine ücret tahsis edilmiş, câminin mum ve kandilleri için de ödenek ayrılırken, yanına yaptırdığı mektep için de vakıf tahsis edilmiştir. Mehmed

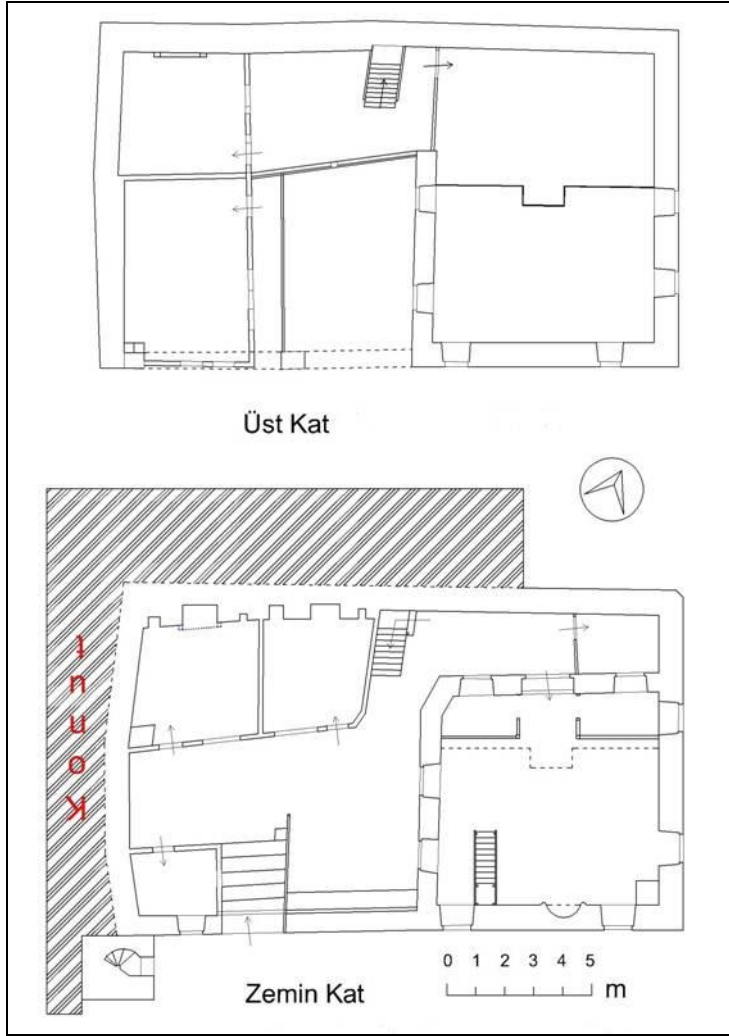
Emin Efendi, Pazarköy Câmî yanında da bir çeşme yaptırarak bakım ve onarımı için vakıf tahsis etmiştir.

Çizim.1: Bayramiç ilçe haritası

Çizim.2: Çan ilçe haritası

Çizim.3:Kumarlar Camii planı (Z. Uysal'dan)

Resim.1:Ahmetçe Köyü Camii

Resim.2:Ahmetçe Köyü minare pabucundaki kitabe

Resim.3: Saçaklı - Doğancı yolundaki çeşme

Resim.4:Evciler kasabasında bir ev

Resim.5:Pıtlırelı Köyü, cami minaresindeki kitabe

Resim.6:Pıtlırelı Köyü, çeşme taşları

Resim.7:Kumarlar Köyü'nde bir ev

Resim.8:Kumarlar Köyü Camii

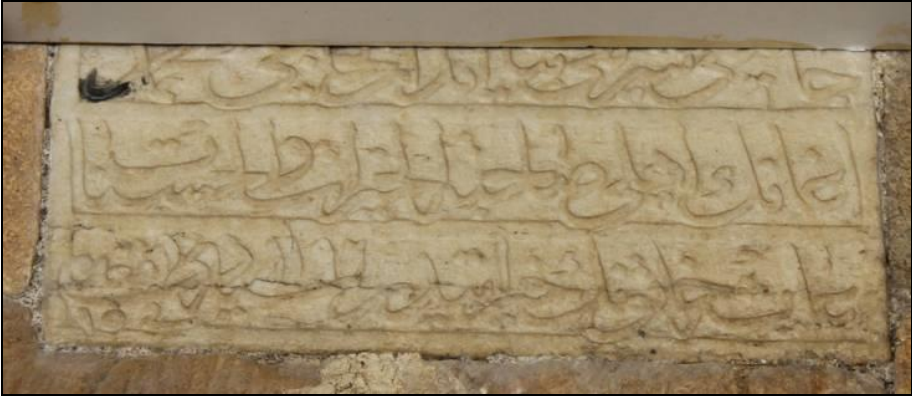
Resim.9:Büyükpaşa Köy Camii

Resim.10:Helvacı Köyü'nde cami ve eski minare

Resim.11: Karakoca Köyü Camii ve çeşme

Resim.12:Karakoca Köyü Camii kitabesi

KARS İLİ VE ÇEVRESİNDE YER ALAN ORTAÇAĞ ERMENİ KİLİSELERİ (ANİ HARIÇ) YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

* Güner SAĞIR

Kars İli ve ilçeleri kapsayan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile İstanbul Üniversitesi adına başkanlığında yürütülen “Kars İli ve Çevresinde Yer Alan Ortaçağ Ermeni Kiliseleri (Ani Hariç)” yüzey araştırması, 10-27 Ağustos 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2015 yılı yüzey araştırması ayni ve maddi olarak, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (Proje No 1: 54661, Proje No 2: 55207) ve 2005/13 no.lu genelge kapsamında resmi sponsorumuz ZEYPET Akaryakıt Gıda Petrol Ürünleri Turizm Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti. tarafından desteklenmiştir².

Araştırmanın altıncı sezonunda, Kars’ın Merkez, Arpaçay ve Akyaka ilçe merkezlerinde, ilçeye bağlı köylerde, köylere bağlı arazilerde ve askeri sınırda inceleme yapılmıştır (Harita)³. Ayrıca 2010-2014 yılları arasında incelenmiş olan

* Yrd. Doç. Dr. Güner SAĞIR, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Müzecilik Bölümü, Eski Esnaf Hastanesi, 3. kat, oda no: 1341, Beyazıt/İstanbul. guner.sagir@istanbul.edu.tr, gunersagir@gmail.com.

¹ 2015 yılı yüzey araştırmamızda, Bakanlık Temsilcimiz Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden Arkeolog Seyithan Aydemir’e uyumlu çalışma arkadaşlığı için, sadece mimari çizimler için değil her tür desteğinden dolayı Mimar Aykut FENERCİ’ye, Ermenice kaynak, yayın ve kitabelerin çevirilerini yapan İstanbul Ermeni Patrikliği’nden Sayın Vağarşag Seropyan ve Dr. Krikor DAMADYAN’a, çalışmalarımız süresince desteklerini esirgemedikleri için teşekkür ederim. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’ne, Genelkurmay Başkanlığı’na verdikleri izinler için, 25’inci Hudut Tugay Komutan Yardımcılığı’ndan Piyade Binbaşı Bülent Özdemir’e, Şahnalar Hudut Taburu’ndan Piyade Binbaşı Cumhuriyet PIÇAKCI’ya arazi çalışmalarında gösterdikleri yakın ilgi ve kolaylık için teşekkürü bir borç bilirim. Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kars Müzesi Müdürlüğü ve Simer Oteli yetkilileri ile personeline de teşekkürlerimi sunarım.

² Projeye maddi desteklerinden dolayı İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü’ne, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi’ne ve ZEYPET Akaryakıt Firması sahipleri Sayın Fatma-Yalın Yazar’a teşekkür ederim.

³ Genelkurmay Başkanlığı’nın izinleri doğrultusunda Kars 14. Mekanize Tugay Komutanlığı’nda bulunan 25’inci Hd.Tug.K.Yrd.lığı ile Türkiye-Ermenistan sınırında 1. ve 2. derece askeri yasak bölgede bulunan

Kozluca Köyü'ndeki Bagnayr Manastırı'nın ana kompleksinin ölçekli tüm çizimlerinin, Ani'nin kuzeyinde yer alan Horomos Manastırı'nda ise birbiriyle bağlantılı üç mekândan oluşan Rölikler Evi'nin (Ani Valisi Prens Vaçe (1229 tarihli), Ariuts kabri (1277 tarihli) ve Ariut Gaviti) kesit eskizlerinin kontrolleri yapılmıştır (Çizim: 1-4)⁴.

2015 yılı araştırma sezonun verilerinin yer aldığı bu metinde, inceleme yaptığımız alanlarda araştırma kapsamımız içinde olan ve olması muhtemel verileri sağlayabildiğimiz yerlere, yani Ortaçağ Ermeni kiliseleri ya da manastırlarına ait kalıntılara değinilmiştir. Bunun yanı sıra araştırma kapsamının dışında kalan, ancak diğer alan araştırmacılarının ilgisini çekebilecek tespitlere de dipnotlarda kısa açıklamalarla yer verilmiştir.

MERKEZ İLÇEDEKİ YAPILAR

Kars'ın merkez İlçesine bağlı, Akbaba (Ardos), Akdere (Akkom), Atayurt (Söğütlü/Türk Söğütlü), Aydınalan (İslamsor), Azat, Başkaya (Karahaç)⁵, Bozkale, Çağlayan (Hınzırık/Çağpar), Çakmak, Çerme, Çığırğan (Çirgan)⁶, Dikme, Doğankaya (Çalkavur), Eşmeyazı (Görhane), Gelirli (Kaniköy), Güdeli, Hacıhalil, Hapanlı, Hasçiftlik, Karacaören (Karacaveran), Karaçoban (Haramvartan)⁷,

yapılarda çalışma koşullarını belirleyen bir protokol imzalanmıştır. Bu çalışmalar, 1. ve 2. derece askeri yasak bölge için 25'inci Hd.Tug.K.Yrd.lığı'nın koordinasyonunda Subatan Hudut Taburu ve ona bağlı Baraj Sınır Karakolu, Şahnalar Hudut Taburu ve ona bağlı Cebeci ve Süngüderesi Sınır Karakolları'nda, askeri sınır bölgesi dışında kalan yerler için Arpaçay ve Akyaka İlçe Jandarma Komutanlıkları, Doğruyol Jandarma Karakol Komutanlığı'nın denetiminde gerçekleştirilmiştir. 2015 yılı için ana çalışma bölgesi olan Kağızman ve Sarıkamış İlçelerinde, terör olaylarından kaynaklanan güvenlik sorunu nedeniyle inceleme yapılamamıştır.

⁴ Bagnayr Manastırı ve Horomos Manastırı ile ilgili geçmiş yıllara ait raporlarda bilgi verildiğinden bu metinde sadece 2015 yılında yapılan işlere değinilmiş ve yeni çizilen planlara yer verilmiştir. Bagnayr Manastırı için bkz. Sağır 2013a, s.20-22, res. 7; 2013b, s.337-338; 2014b, s.448-449, çiz. 1; 2014c, s. 872, res. 14-15, çiz. 4. Horomos Manastırı için bkz. Sağır 2013a, s. 17-18, res. 10-11; 2013b, s. 338, çiz. 8-9; 2014a, s. 263-267, res. 4-8, çiz. 2-6; 2014c, s. 869-872 res. 1-13, çiz. 1-3.

⁵ Kars'ın yaklaşık 20 km batısında bulunan Başkaya Köyü'nde, bugün cami olarak kullanılan 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş bir kilise vardır. Yapı, araştırma kapsamı dışında olduğu için inceleme yapılmamıştır.

⁶ Kars'ın yaklaşık 22 km kuzeybatısında bulunan Çığırğan Köyü'nün eski ilkokulunun bulunduğu alanda eskiden bir kilise olduğu bilgisi köy sakinlerinden alınmıştır. Eski ilkokul binasının etrafında yaptığımız inceleme sırasında bir duvarda 1888 tarihli haçkar tespit edildiğinden eskiden mevcut olan kilisenin Ortaçağ'a ait olmadığı değerlendirilmiştir.

⁷ Kars'ın yaklaşık 13 km kuzeybatısında bulunan Karaçoban Köyü'nün Kars yönünden girişinde sağda, köy sakinlerinin eskiden kilise bulunduğunu söylediği alanda inceleme yapılmıştır. İncelemeler sırasında

Karakale, Kocabahçe (Alo), Kozluca, Küçük Yusuf, Söğütlü, Verimli (Hacımah), Yolaçan/Cumhuriyet (Komasor) ve Yücelen (Samavak) köylerinde, toplamda 29 köy ve arazilerinde inceleme yapılmıştır.

Çakmak Köyü, Kilise Kalıntısı

Kars kent merkezinin 6 km kuzeybatısında yer alan Çakmak Köyü, 20. yüzyıl başlarında Rus döneminde Malakan yerleşimidir. Köyün Kars yönünden girişinde sağda kalan bir tepenin yamacında kilise kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 1). Batı ve doğu duvarlarının bir kısmı günümüze ulaşmış kilisenin plan tipini belirlemek mümkün olamamıştır. Yapının, kaplama taşları tamamen dökülmüş olmakla beraber, dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiş olduğu anlaşılmıştır.

Kilise hakkında bugüne kadar yaptığımız yayın taramalarında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak mevcut duvar kalıntılarından yola çıkılarak yapılan değerlendirmede kilisenin Ortaçağ'a ait olabileceği öngörülmüştür.

ARPAÇAY İLÇEDEKİ YAPILAR

Arpaçay İlçesine bağlı, Akçakale (Ağaçkale)⁹, Akçalar (Ağcılar)¹⁰, Arslanoğlu (Kürdo), Atçılar, Aydıngün (Kızıilveran), Bardaklı¹¹, Bozyiğit (Gereşen),

kiliseden günümüze sadece bir sütun kaidesinin ulaştığı gözlenmiştir. Bu kaidenin şekli ve kesme taş malzemesine bakılarak yapının 19. yüzyıl sonu-20. yüzyıl başlarında ait olabileceği öngörülmüştür.

⁸ Kars'ın yaklaşık 26 km güneyinde yer alan Küçük Yusuf Köyü'nün sakinleri ile yapılan görüşmelerde, köyün bir Ermeni yerleşimi olduğu, eskiden bir kilise bulunduğu ve köyün girişine yakın inşa edilmiş evlerin bulunduğu alanda Ermeni mezarlığı olduğu bilgisi alınmıştır. Köy içinde mezarlık olduğu söylenilen alanda yapılan incelemelerde, Bayram Dicle'ye ait evde, biri zeminde, diğeri duvarda birer haçkar (40x50 cm) tespit edilmiştir. Bu haçkarlardan zeminde olanın mezar taşı, duvarda olanın ise bir yapıya ait olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca köyün, yamacına kurulu olduğu tepede, yöre sakinlerince Çaylı Kule diye adlandırılan alanda, askeri amaçla kullanıldığı öngörülen kalıntılar gözlenmiştir.

⁹ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 5 km güneybatısında bulunan, ismini yerleşimin güneydoğusundaki burç kalıntısından alan Akçakale Köyü'nün içinde, Selahattin Yılmaz'ın evinin arkasındaki harman yeri olarak kullanılan alanda eskiden kilise olduğu köy sakinlerince söylenen yerde inceleme yapılmış ancak herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Ayrıca köyün içindeki mezarlık alanı incelenmiş, bu mezarların bir kısmında basit haç şeklinde taşların bulunduğu gözlenmiştir. Mezarlığın yakınındaki samanlığın kapı sövesinde ise bir yapıya ait olması muhtemel 68x32 cm boyutunda geometrik süslemeli taş tespit edilmiştir.

¹⁰ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 5 km güneybatısında yer alan Akçalar Köyü'nde bugün cami olarak kullanılan 19. yüzyıl sonlarında inşa edilmiş bir kilise bulunur. Yapı, araştırma kapsamı dışında olduğu için incelenmemiştir.

Çanakıu (Kemervan), Değirmenkpr (Cedere), Doğruyol (Cala), Gediksatılmıř¹², Gldalı (İrişli), Gönülalan (İğnezor), Glyz (Pekreşen), Kakaç, Koçky, Kuyucuk¹³, Küçük Boğaz (Seydican), Kümbet, Söğütlü, Tařbař¹⁴, Tařkpr¹⁵, Telek¹⁶, Tepeköy (Tepecik), Tomarlı (Vanaza) ve Yalınçayır (Zhrap) köylerinde, toplamda 26 köy ve arazilerinde inceleme yapılmıştır.

Doğruyol (Cala/Çala) Köyü, Kilise

Arpaçay İlçesinin 28 km kuzeyinde bulunan, eski adı Cala/Çala olan Doğruyol köyünde bulunan kilise, beş kademeli platform üzerine inşa edilmiştir (Resim: 2). 1863 tarihinde, kilisenin güneyine, sadece kilisenin güney duvarından açılan kapı ile giriş sağlanan cami ve batı duvarının güneyine minare inşa edilmiřtir¹⁷. Günümüzde kilisenin doğu cephesine bitişik imam evi yer alır. Ayrıca kilisenin kuzey cephesi belli bir seviyeye kadar toprakla doludur.

Düzgün kesme taştan dolgu duvar tekniğinde inşa edilmiş kilise, tek nefli, tek apsisli, pastaforion odalı ve tonoz örtülüdür (Çizim 5). Kilisenin batı duvarının güneyde devam etmesi, yine aynı ekseninde doğuda apsis yarım dairesinin bir

¹¹ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 4 km doğusunda yer alan Bardaklı Köyü'nde araştırma kapsamında herhangi bir şey tespit edilememiştir. Ancak köyün camisinin 90'lı yılların sonunda yapılan minaresinin taşlarının Kalkankale'den yani eski adıyla Tignis Kalesi'nden geldiği bilgisi köy sakinlerinden alınmıştır.

¹² Arpaçay İlçesi'nin 9 km güneyindeki Gediksatılmış Köyü'nde Osmanlı döneminde kalma bir köprü ve bezir yağı ezme taşı vardır. Köy Muhtarı Zaman Çiçek, köprünün onarımı için yetkili makamlara dilekçe verdiğini söylemiştir.

¹³ Arpaçay İlçesinin 17 km güneydoğusundaki Kuyucuk Köyü, Rus dönemi Malakan yerleşimidir. Köyde bulunan ve kullanılan iki camiden 1909 tarihli olan kiliseden dnştrlmştir. Yapı araştırma kapsamı dışında olduğu için incelenmemiştir.

¹⁴ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 15 km kuzeyinde bulunan Taşbaş Köyü'nün bugün harman yeri olarak kullanılan alanında eskiden Ermeni kilisesi olduğu bilgisi köy sakinlerinden alınmıştır. Ancak bu alanda yaptığımız incelemelerde kiliseye ait olabilecek herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Köy içinde yapılan araştırmada, 1957 yılına inşa edilmiş köyün camisinin musalla taşının kiliseye ait bir parça (2.30x46x40 cm) olduğu anlaşılmıştır. Bu taşın Ortaçağ'da inşa edilmiş bir kiliseye ait olabileceği ihtimali göz önünde bulundurularak eskiz çizimi yapılmış, ölçü alınmış ve fotoğraflanmıştır. Yine köyün arazisi içinde kalan Çıldır Gölü kenarındaki Leylus diye adlandırılan mevkii de eskiden Ermeni kilisesi olduğu söylenen alan ve mevcut Ermeni Mezarlığı araştırılmıştır. Yapılan incelemelerde kilisenin yeri tespit edilmiş ancak plan verecek durumda olmadığı için sadece fotoğraf çekimi ile yetinilmiştir.

¹⁵ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 25 km kuzeybatısındaki Taşköprü Köyü'nde doğal kayalık üzerine yazılmış, M..767-735 yılları arasında hüküm sürmüş Urartu Kralı Sarduri'ye ait kitabe bulunur.

¹⁶ Arpaçay İlçesi'nin yaklaşık 3 km doğusunda yer alan Telek Köyü'nde Rus döneminde kalma alış vaziyette bir değirmen ve eski iki mezarlık alanı olduğu gözlenmiştir.

¹⁷ Doğruyol (Cala/Çala) Kilisesi'ne bitişik, taştan yapılmış olan cami bugün kullanılmamaktadır. Tek sahnalı cami, dört aşşap stnla desteklenmiş düz tavan ile örtülüdür ve kuzeyde aşşaptan galerisi de vardır.

kısımının algılanması, cami yapılmadan önce burada kilisenin orijinaline ait bir mekân olduğunu göstermiştir. Kilisenin batı ve doğu cepheleri, kademeli dikdörtgen duvar payeleri üzerindeki düz yastıklara oturan, ortadaki daha uzun, üç yuvarlak kemerle hareketlendirilmiştir¹⁸. Bu kademeli üçlü kemer düzenlemesinde, yanlardaki kemerlerin içinde, kemer boyunca uzanan birer üçgen niş yer alır¹⁹. Batı cephenin ana ekseninde dikdörtgen giriş kapısı yer alır. Kuzey cephede de batı ve doğu cephedeki yuvarlak kemerli düzenlemenin aynısı görülür. Ancak bu cephedeki tüm kemerler eşit uzunluk ve genişliktedir.

Ermeni mimarisi araştırmacıları tarafından Ermeni kilisesi, Gürcü mimarisi araştırmacıları tarafından Gürcü kilisesi olduğu iddia edilen yapı, aynı araştırmacılar tarafından 10.-11. yüzyıllara tarihlendirilir²⁰. Kilise hakkında Gürcü Kilisesi olduğuna dair yayınlar olsa da Thierry ve Cuneo gibi araştırmacılar tarafından Surp Asdvadzadzin Kilisesi olarak adlandırılan yapının Ermeni Kilisesi olma ihtimali göz ardı edilmemiştir²¹. Kilise ile ilgili ayrıntılı çalışmalar yapıldıktan, gerekli veriler sağlandıktan sonra daha sağlıklı sonuçlar ortaya konulabilecektir.

Gülyüzü (Pekreşen) Köyü, Kilise

Arpaçay İlçesine 27 km kuzeyinde bulunan, eski adı Pekreşen olan Gülyüzü köyünde Ortaçağ'a ait bir kilise vardır. Günümüzde kiliseyi dışarıdan, kuzey, güney ve batı duvarlarına bitişik evler olduğundan, algılamak güçtür. Ancak iç mekândan incelenebilen kilise günümüze, örtüsünün tamamı ve doğu duvarının büyük bölümü çökmüş halde ulaşmıştır (Resim: 3).

Kilise, tek nefli, tek apsisli ve pastaforion odalıdır (Çizim 6). Kilisenin güney duvarı ana eksenindeki dikdörtgen bir kapıyla yapının güney duvarına bitişik,

¹⁸ Batı cephedeki iki duvar payesinden güneydeki daha iyi korunmuş durumda günümüze ulaşmıştır.

¹⁹ Kilisenin batı cephesinin kapının yarısından itibaren güney kısmının belli bir seviyeye kadar, doğu cephesinin ise ortadaki kemerli (kemer bugün yok) bölümünün geç dönemde onarım gördüğü anlaşılır.

²⁰ Doğroyol (Cala/Çala) Kilisesi için, Ermeni kilisesi olarak bkz. Thierry 1971, s.211-212, fig. 37-41; Parsegian (ed.) 1981, A-2334, 6:018; Cuneo 1988, s. 690, no: 445; Gürcü kilisesi olarak yayınlar için bkz. Bayram-Yazar 2008, s. 268-269.

²¹ Bkz. Thierry 1971, s. 211; Cuneo 1988, s. 690.

kilise boyunca doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen uzanan, doğuda tek apsisli ve tonoz örtülü ayrı bir mekâna geçilir.

Gülyüzü (Pekreşen) Kilisesi, Gürcü kilisesi olduğu konusunda araştırmacılar arasında genel kanı olsa da, Doğruyol (Cala/Çala) kilisesi ile aynı plan tipine sahip olması ve benzer özellikler taşıması nedeniyle Ermeni Kilisesi olma ihtimali göz ardı edilemeyeceğinden araştırma kapsamında incelenmiştir²². Her iki kilise ile ilgili olarak, kaynak ve yayın taramaları ile mimari veriler dikkate alınarak değerlendirme yapılacaktır.

Kakaç Köyü, Kilise Kalıntısı

Arpaçay İlçesinin 31 km kuzeydoğusundaki eskiden Ermeni yerleşimi olan Kakaç Köyü'nde, köy sakinleri tarafından verilen bilgi doğrultusunda, 1950 yılında inşa edilmiş köy camisinin olduğu alanda inceleme yapılmıştır. Bu incelemeler sırasında kiliseye ait olabilecek, etrafa dağılmış durumda duvar kalıntılarına ve caminin güneydoğusunda eski mezarlık alanına rastlanmıştır. Tespit edilen kalıntıların fotoğrafları çekilerek belgeleme yapılmıştır.

Kümbet Köyü, Kilise Kalıntısı

Arpaçay ilçenin 4 km kuzeybatısında yer alan Kümbet Köyü'nde, bir kilisenin kalıntılarına ulaşılmıştır²³. Bugün batı ve kuzey duvarları ile apsisinin kuzey duvarının bir bölümü günümüze ulaşan kilisenin ön değerlendirmede Ortaçağ'a ait olduğu düşünülmektedir (Resim: 4, Çizim: 7).

Tomarlı Köyü, Kilise Kalıntısı

Arpaçay İlçesi'nin 10 km batısındaki, eski Ermeni yerleşimi olduğu bilinen Tomarlı Köyü'nde inceleme yapılmıştır. Köyün bir ucundaki dere yatağının

²² Yapı hakkında bkz. Bayram-Yazar 2008, s. 269-270.

²³ Kümbet Köyü'ndeki kilise kalıntısı, köy sakinlerinden İbrahim Atbaş'ın evinin yakınındadır. Köyün yaşlı sakinleri, köyde eskiden üç kilise olduğunu, günümüze sadece inceleme yaptığımız kilisenin kalıntılarının ulaştığını söylemişlerdir. Köy içinde yaptığımız araştırmada mimari plastik parçalara rastlanmıştır. Ayrıca köyün içinde geniş alana yayılmış eski bir mezarlık olduğu da görülmüştür.

yamacında, temel seviyesinde çok az bir kısmı korunmuş kilise kalıntısı tespit edilmiştir. 2015 yılı başlarında temel seviyesinde algılanabildiği köy sakinlerince belirtilen kilisenin, DSİ tarafından sel baskını sonrası yapılan çalışmalar sırasında tahrip olduğu öğrenilmiştir. Kilisenin yerinde yapılan incelemede, plan seviyesinde veri sağlanamamış, ancak kiliseye ait taşların çalışmalar sırasında etrafa dağılmış olduğu gözlenmiştir. Ayrıca kilise etrafında mezarlık alanı olduğu da tespit edilmiştir. Mevcut durumun fotoğrafları çekilerek belgeleme yapılmıştır.

AKYAKA (KIZILÇAKÇAK) İLÇEDEKİ YAPILAR

Akyaka İlçesine bağlı, Akbulak, Aslanhane, Boyuntaş (Dalaver)²⁴, Büyükdurduran (Büyükkımlı), Büyük Pirveli, Demirkent (Yeni Ergine)²⁵, Duraklı²⁶, Esenyayla (Uzun Kilise), Harmanlı, İbiş²⁷, Kayadöven²⁸, Kayaköprü (İslam Erginesi), Küçükaküzüm, Kürekdere, Küçükdurduran (Küçükkımlı), Sungüderesi (Kızıltaş) ve Yolboyu (Büyükcain) köylerinde, toplamda 17 köy ve arazilerinde inceleme yapılmıştır.

Akbulak Köyü, Kilise Kalıntısı

Akyaka İlçesi'nin 11 km kuzeydoğusunda 2. derece askeri sınırda bulunan Akbulak Köyü içinde yapılan incelemelerde, araştırma kapsamında herhangi bir şey bulunamamıştır. Ancak köy arazisi içinde bir kilise kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 5). Günümüze kuzey duvarı ve apsisinin bir kısmı ulaşmış kilisenin, yapılan ön

²⁴ Akyaka İlçesinin 16 km kuzeydoğusundaki Boyuntaş Köyü'nde, köye hâkim bir tepe üzerinde kale yerleşimi olması muhtemel geniş bir alan vardır.

²⁵ Akyaka İlçesinin 4 km güneydoğusundaki Demirkent (Yeni Ergine) Köyü, Rus döneminde Malakan yerleşimidir. Köy içinde yaptığımız incelemelerde, araştırma kapsamında herhangi bir veriye rastlanmamıştır. Ancak Kalkankale'ye, yani eski adıyla Tignis'e kadar dayanan köy arazisinde, Tignis Kalesi'ne yakın, büyük bir yerleşim ve mezarlık alanı tespit edilmiştir.

²⁶ Akyaka İlçesinin 12 km batısındaki Duraklı Köyü'nün bugün cami olarak kullanılan yapısı, 1900'li yılların başlarında inşa edilmiş bir kilisedir. Yapı, araştırma kapsamı dışında olduğu için incelenmemiştir.

²⁷ Akyaka İlçesinin 32 km kuzeydoğusunda, 2. derece askeri bölge içindeki İbiş Köyü, Türkiye-Ermenistan sınırındaki kuzeydeki son köyümüzdür. Köy içindeki incelemelerimizde, araştırma kapsamında herhangi bir veriye ulaşılammıştır. Ancak köy arazilerinde çalışmalarımıza gelecek yıllarda da devam edilecektir.

²⁸ Akyaka İlçesinin 28 km kuzeyinde, 2. derece askeri bölge içindeki Kayadöven Köyü, eski bir Ermeni yerleşimidir. Köyün yaşlı sakinlerinden aldığımız bilgi doğrultusunda, günümüze ulaşmamış kilisenin yeri kontrol edilmiş ve köyün girişinde, etrafı telle çevrilerek koruma altına alınmış Ermeni Mezarlığında inceleme yapılmıştır.

değerlendirmede, Ortaçağ'a ait olduğu düşünülmektedir. Kilisenin mevcut kalıntılarının eskizi çizilmiş ve ölçü alınmıştır.

Büyük Pirveli Köyü, Kilise/Şapel Kalıntısı

Akyaka İlçesinin 9 km batısında yer alan Büyük Pirveli Köyü'nde inceleme yapılmıştır. Köy yolunun yanında, yol seviyesinin altında kalmış kilise/şapel kalıntısı tespit edilmiştir. Yapıdan günümüze apsisinin bir kısmı, batıdaki giriş kapısı ve kuzey duvarının bir kısmı ulaşmıştır. Bu kalıntılardan yapının tek nefli ve tek apsisli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca batı duvardaki dikdörtgen kapının lentosunda Ermenice yazı olduğu anlaşılmıştır. Köy sakinlerinden alınan bilgiye göre yapı bir dönem bezirhâne olarak kullanılmıştır.

Esenyayla Köyü, Uzun Kilise

Akyaka İlçesinin 5 km doğusundaki Esenyayla Köyü içinde bulunan, literatürde Uzun Kilise/Güvercinli Kilise olarak adı geçen yapı incelenmiştir²⁹ (Resim: 6). Araştırmacılar tarafından 10.-11. yüzyıllara tarihlenen kiliseden günümüze, batı ve kuzey duvarlarının bir kısmı ulaşabilmiştir. Kilisenin, Horomos yakınlarındaki Taylar Kilise gibi, tek nefli, naosun orta bölümü kubbeli ve tek apsisli plan tipine sahip olduğu mevcut kalıntılardan söylenebilir (Çizim: 8-9). Yapının batı ve kuzey cephelerinin ana eksenlerinde, ilkinin neredeyse tamamı, ikincisinin bir kısmı görülen, içten dışa doğru daralan yuvarlak kemerli birer pencere yer alır. Kilisenin etrafında yaptığımız incelemelerde kiliseye ait olabilecek mimari plastik parçalara da rastlanmıştır.

Kayaköprü Köyü, Argina Katedrali

Akyaka İlçesinin 5 km güneyindeki Kayaköprü Köyü'nün, Osmanlı dönemindeki adı İslam Erginesi, Ortaçağ'daki adı Argina'dır. Argina, Ermenilerin Ani'den önceki katolikoslük merkezinin yerleşim yeri olduğu için çok önemlidir. 7.

²⁹ Coneo 1988, s. 683, no: 438; Kamsarakan 2001, s. 301.

yüzyıla kadar Ermeni Kamsarakan sülalesinin toprakları olan bölge, Emeni tarihçisi Sebeos'a göre, 9. yüzyıl ortalarında Ermeni Bagratlı sülalesinin idaresine geçmiştir. Ermeni Katolikosluğu, 927 yılında Dvin'den Vaspurakan (Van) Krallığı sınırları içindeki Akdamar Adası'na taşınmıştır. Katolikos I. Anania (946-968) döneminde katolikosluk ikameti, Vaspurakan Ermeni Krallığı sınırları içindeki Akdamar Adası'ndan, Bagratlı Ermeni Krallığı sınırları içindeki Argina'ya nakledilmiştir. Dönemin Bagratlı Ermeni Kralı I. Abas (928-953) ve krallık merkezi de Kars'tır. Kral Abas ve Katolikos Anania, bölgedeki çok sayıda manastır ve kilisenin inşasına öncülük etmişlerdir. 992 yılına kadar Ermenilerin katolikosluk merkezi olan Argina, katolikosluk merkezi Ani'ye taşındıktan sonra önemini kaybetmiştir³⁰.

Argina katolikosluk yapı kompleksinin bir katedral, üç ayrı kilise, bir kütüphane, bir okul, manastır odaları ve patriklik evinden oluştuğu dönem kaynakları ve yayınlardan bilinir. Katedralin batı ve kuzey duvarlarının kalıntılarının 20. yüzyıl başlarına kadar mevcut olduğu eski fotoğraflardan görülebilir. Katedralin, farklı tarihler belirtilse de, 20. yüzyıl başlarında ya da ortalarında depremde yıkıldığı araştırmacıların ortak görüşüdür³¹.

Katedralden günümüze ulaşan kalıntılar plan verecek durumda değildir. Ancak yayınlardaki planına göre katedral, orta bölümü kubbeli tek nefli, pastaforion odalı ve tek apsislidir. Bu yapının en önemli özelliklerinde biri, Ani Katedrali'ni (989-1001) ve Ayasofya'nın yıkılan kubbesini (982-992) yapan Mimar Trdat tarafından inşa edilen bilinen ilk yapı olmasıdır. Katedral, Katolikos I. Haçik (972-992) tarafından Mimar Trdat'a 973-977 yılları arasında yaptırılmıştır. Yayınlarda bahsedilen, katedralin kuzey duvarı ve batı giriş kapısı üstünde bulunan kitabeleri günümüze ulaşmamıştır. Katedralin süslü duvar payelerinden biri, süslü pencere taç

³⁰ Bu dönem ve katedral için bkz. Strzygowski 1918, 194-195, res. 591; Kırzioğlu 1953, s. 287-290, 293; Parsegian 1981, A-2202.2, 6:008; Sinclair 1987, s. 425; Cuneo 1988, s. 685, no: 440; Donabédian 2001, s. 41-42, fig.1-2; Grousset 2005, 461-463, 476, 478; Sağır 2008, s. 35-37.

³¹ Kırzioğlu 1953, s. 293, dipnot 181'de, N. Marr'ın Ani'de kazıları yaptığı sırada, 1905-1906 yılları arasında, Argina Katedralini de kazdığını, katedralin bir depremde yıkıldığını belirtir.

kemerlerinden biri ve şapelin birinin apsisi köy içinde yaptığımız incelemede tespit edilmiştir (Resim :7-8) ³².

Argina Katedrali'nin köy içindeki kalıntıları, araştırmanın son gününe denk gelmesi ve yağışlı hava nedeniyle yeterince araştırılamamıştır. Köy içindeki araştırmalarımız önümüzdeki yıllarda da devam edecektir.

Sonuç olarak, 2015 yılı çalışmaları, Kars'ın merkez ilçeye bağlı 29, Arpaçay İlçesine bağlı 26, Akyaka İlçesine bağlı 17 köy ve köy arazilerinde, askeri sınırdan yapılmıştır. Asıl inceleme yapılması planlanan Kağızman ve Sarıkamış ilçelerine terör olaylarından kaynaklanan güvenlik sorunu nedeniyle gidilememiştir.

Kars merkez, Arpaçay ve Akyaka ilçelerinde incelediğimiz köylerin çoğunda Ermenilere ait kilise yerleri ve mezarlıklar olduğu tespit edilmiş, ancak bu sunumda veri sağlayabildiğimiz merkez ilçeye bağlı Çakmak Köyü, Kozluca Köyü/Bagnayr Manastırı ve Horomos Manastırı, Arpaçay İlçesine bağlı Doğruyol (Cala/Çala) Köyü, Gülyüzü (Pekreşen) Köyü, Kakaç Köyü, Kümbet Köyü ve Tomarlı Köyü, Akyaka İlçesine bağlı Akbulak Köyü, Büyükpirveli Köyü, Esenyayla (Uzunu Kilise) Köyü ve Kayaköprü Köyü'nde yer alan kiliselere/kilise kalıntılarına değinilmiştir.

2015 yılında inceleme yaptığımız tüm alanlarda belgeleme amaçlı fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Metinde ele aldığımız tüm yapıların ya da kalıntıların, mevcut durumları elverdiği ölçüde, plan, kesit ve cephe eskizleri çizilmiş, ölçü alınmış ve fotoğraf çekilmiştir. Ayrıca ilk kez Arpaçay İlçesinin 1. ve 2. derece askeri yasak bölgesi Aslanhane Köyü'nden İbiş Köyü'ne kadar sınır hattı boyunca taranmış ve tespit çalışmaları yapılmıştır.

2015 yılında 6. yılını tamamladığımız araştırmada, 2010 yılından beri incelenen ve tespitleri yapılan kilise, şapel ve manastırlar ile kalıntıların ölçekli

³² Şapel kalıntısı, köy sakinlerinden Şehmiztan Öztürk'ün evinin önündedir. Süslü pencere taç kemeri, katedralin yıkıntıları yakınındaki bir binanın penceresinde orijinal işlevine uygun olarak kullanılmıştır. Süslü duvar payesi ise köy içinde bir evin önünde tespit edilmiştir.

izimlerinin tamamı bitirilmiştir. Ancak kilise, şapel ve manastırlarla ilgili yayın taramalarına, kitabe çevirilerine ve değerlendirme çalışmalarına devam edilmektedir.

KAYNAKÇA

Bayram-Yazar 2008

Fahriye Bayram-Turgay Yazar, “Artvin, Erzurum, Ardahan İli ve İlçelerinde Gürcü Mimarisi Yüzey Araştırması”, 28. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (28 Mayıs-1 Haziran 2007, Çanakkale)*, 25. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2008, c. 1, s. 263-284.

Cuneo 1988

Paulo Cuneo, *Architettura Armena dal Quarto al Diciannovesimo Secolo, I-II*, Rome: Deluca Editore, 1988.

Donabédian 2001

Patrick Donabédian, “The Architect Trdat” *Ani: World Architectural Heritage of a Medieval Armenian Capital* (Ed. S. Peter Cowe), Leuven, Belgium; Peeters, 2001, s. 39-67.

Grousset 2005

René Grousset, *Başlangıcından 1071’e Ermenilerin Tarihi*, (ev. Sosi Dolanoęlu), İstanbul: Aras Yayıncılık, 2005.

Kamsarakan 2001

Adèle Kamsarakan, “Les Principaux Sites d’Ani et de sa Périphérie”, *Ani: Capitale de l’Arménie en l’an mil* (Ed. R. H. Kevorkian), Paris, 2001, s. 282-301.

Kırzioğlu 1953

Mehmet Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, (1. cilt), İstanbul: Işıl Matbaası, 1953.

Parsegian 1981

V. L. Parsegian (Ed.), *Armenian Architecture, Book VI*, Leiden: Inter Documentation Company, 1981.

Sağır 2008

Güner Sağır, *Kars ve evresi, Kral Abas (928-953) Dönemi Kiliseleri: Surp Arak’elots Kilisesi ve Kümbet Kilise*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ocak 2008.

Sağır 2013a

Güner Sağır, “Kars İli ve Çevresinde Yer Alan Ortaçağ Ermeni Kiliseleri (Anı Örenyeri Hariç) Yüzey Araştırması”, 33. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (23-27 Mayıs 2011-Malatya)*, 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2013, c. 2, s. 11-34

Sağır 2013b

Güner Sağır, “Kars İli ve Çevresinde Yer Alan Ortaçağ Ermeni Kiliseleri Yüzey Araştırması 2011 Yılı Çalışmaları”, 34. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (28 Mayıs-1 Haziran 2012-Çorum)*, 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Çorum, 2013, c. 2, s. 337-348

Sağır 2014a,

Güner Sağır, “Kars İli ve Çevresi Yer Alan Ortaçağ Ermeni Kiliseleri Yüzey Araştırması 2012 Yılı Çalışmaları” 35. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (27-31 Mayıs 2013-Muğla)*, 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Muğla, 2014, c. 1, s. 261-275

Sağır 2014b

Güner Sağır, “Kars ve Çevresi Ortaçağ Ermeni Kiliseleri (Anı hariç) Yüzey Araştırması 2013 Yılı Çalışmaları”, 36. *Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu (2-6 Haziran 2014-Gaziantep)*, 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 2014, c. 2, s. 447-464.

Sağır 2014c

Güner Sağır, “10 Yüzyılda Kars ve Ermeni Dini Mimarisi” *Yeni Türkiye, Ermeni Meselesi Özel Sayısı I*, Eylül-Aralık 2014, yıl 20, sayı 60, s. 857-888.

Sinclair 1987

T.A. Sinclair, *Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey*, Vol. 1, London: The Pindar Press, 1987.

Strzygowski 1918

Josef Strzygowski, *Die Baukunst der Armenier und Europa*, Vienna (2 cilt), 1918.

Thierry 1966

Jean Michel Thierry, “A Propos de Quelques Monuments Chrétiens du Vilayet de Kars (Turquie).”, *Revue des Etudes Armeniennes* III (1966), s. 73-90, pl. XXX-XLV.

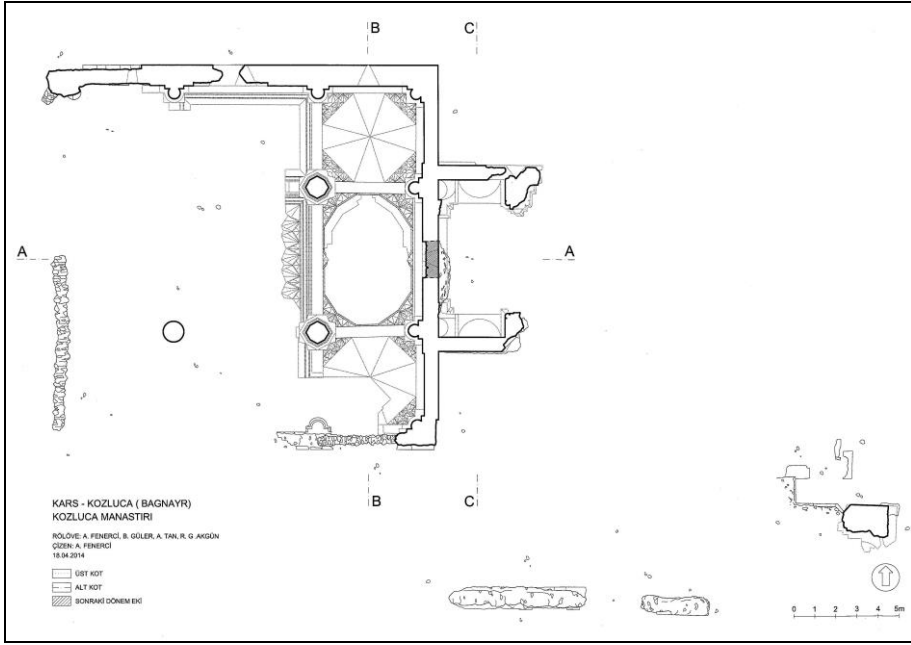
Thierry 1971

Jean Michel Thierry, “A Propos de Quelques Monuments Chrétiens du Vilayet de Kars (Turquie) II.” *Revue des Etudes Armeniennes* VIII (1971), s. 189-213, pl. V-XXXVII.

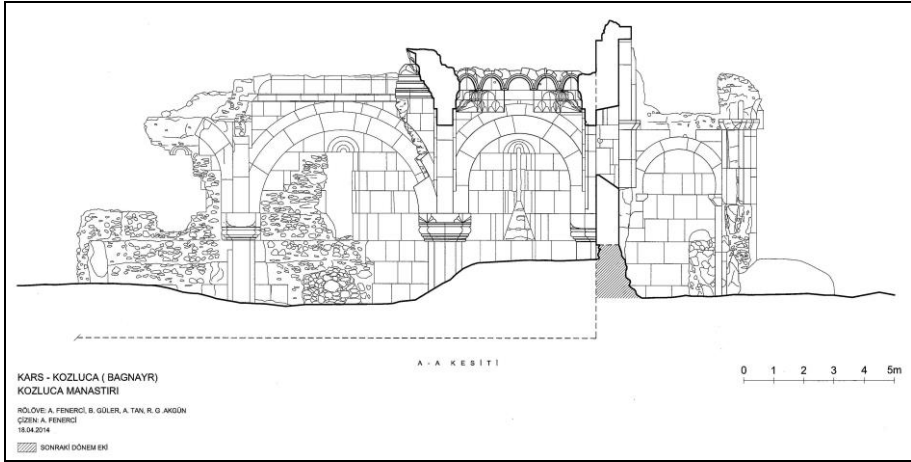
Harita, Çizim ve Resim Listesi

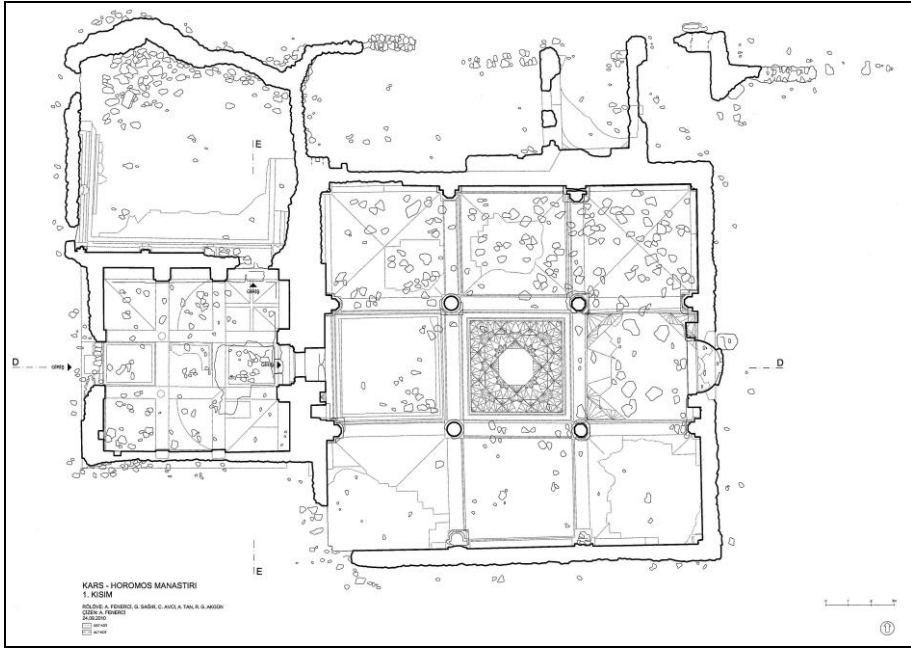
Harita: Kars İl Haritası (2015 yılında inceleme yapılan alanlar)

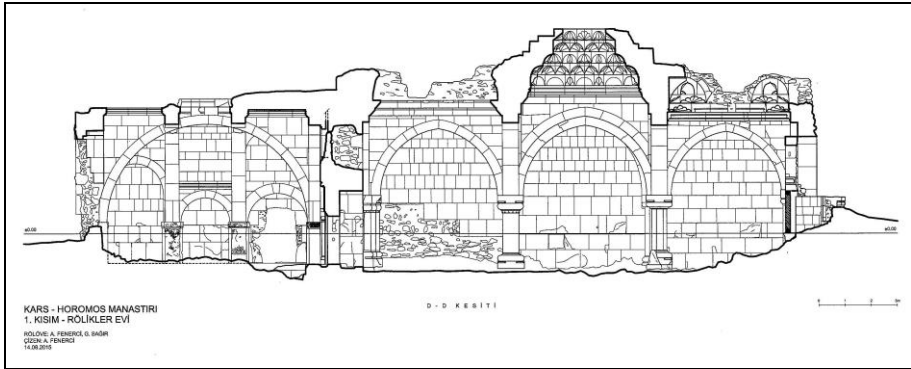
Çizim 1: Kozluca Köyü, Bagnayr Manastırı, Plan

Çizim 2: Kozluca Köyü, Bagnayr Manastırı, A-A Kesiti

Çizim 3: Horomos Manastırı, Rölükler Evi, Plan

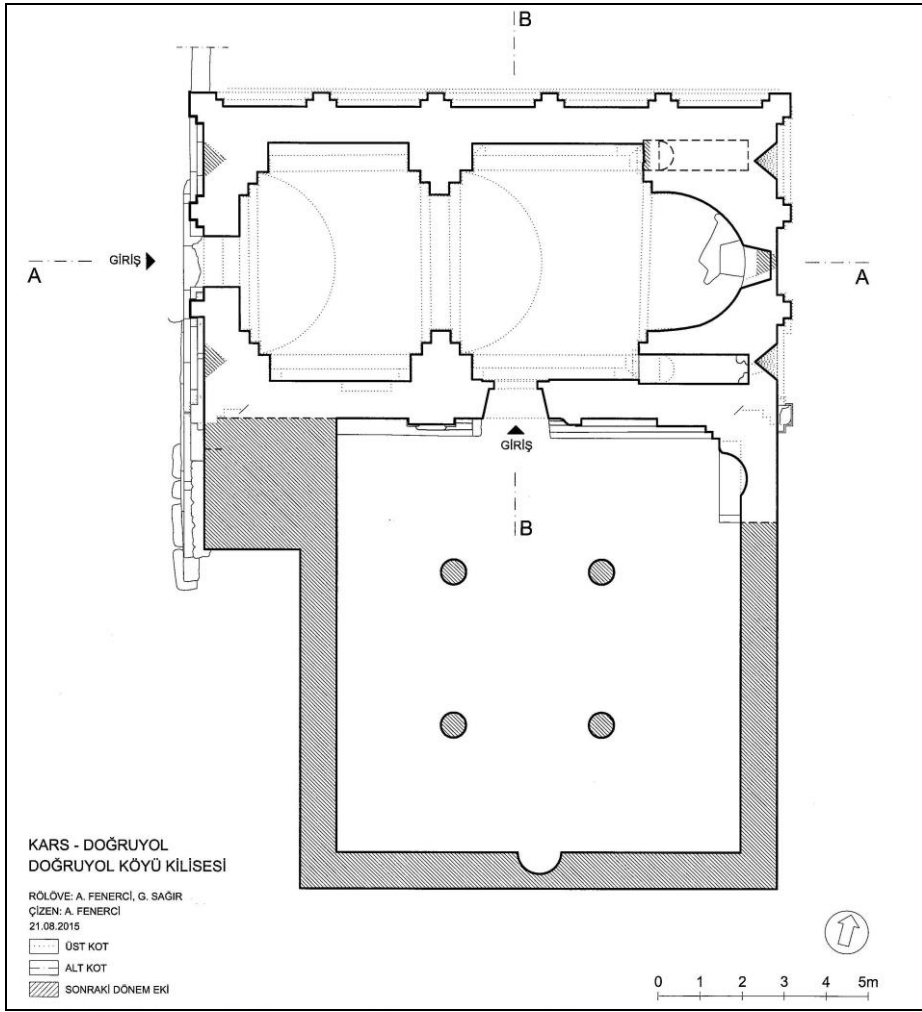
Çizim 4: Horomos Manastırı, Rölükler Evi, D-D Kesiti

Resim 1: Çakmak Köyü, Kilise Kalıntısı

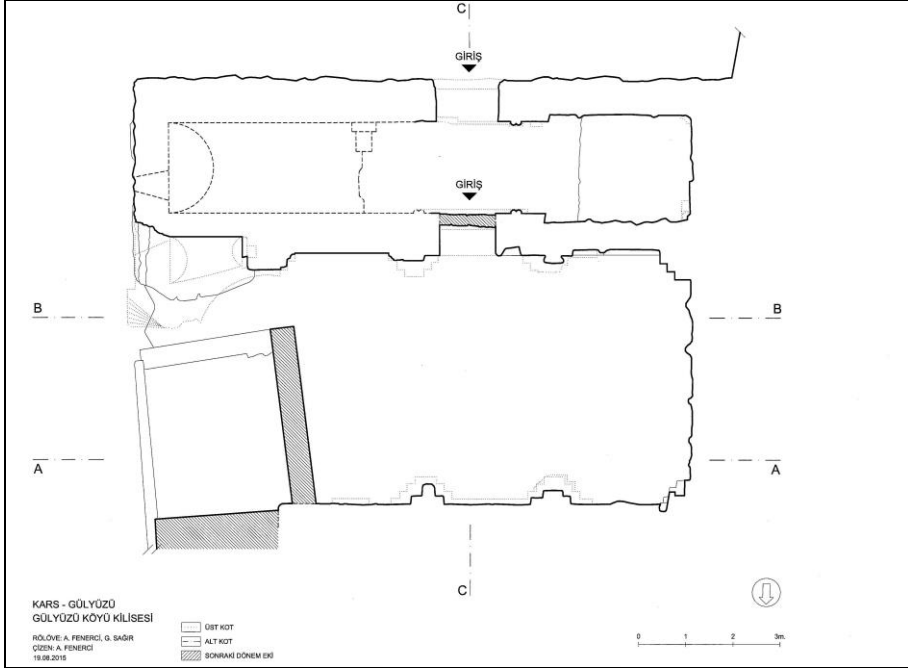
Resim 2: Doğruyol (Cala/Çala) Köyü, Kilise/Cami, Kuzeybatıdan Görünüş

Çizim 5: Doğruyol (Cala/Çala) Köyü, Kilise/Cami, Plan

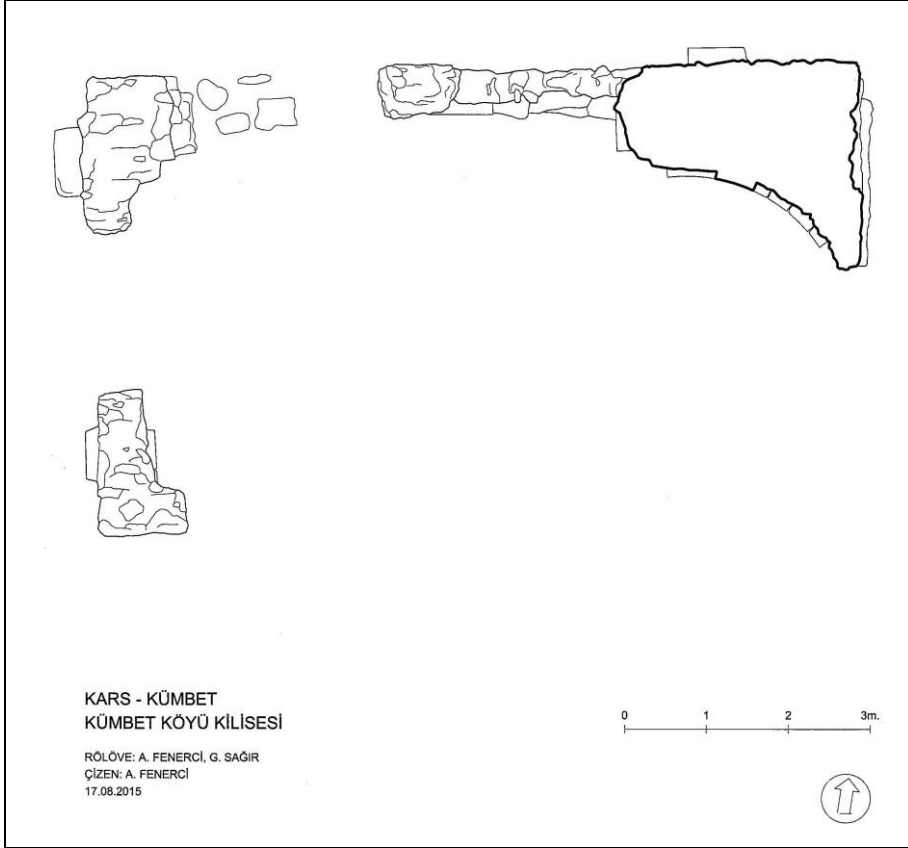
Resim 3: Gülyüzü (Pekreşen) Köyü, Kilise, Kuzey Duvar

Çizim 6: Gülyüzü (Pekreşen) Köyü, Kilise, Plan

Resim 4: Kumbet Köyü, Kilise Kalıntısı, Güneybatıdan Görünüş

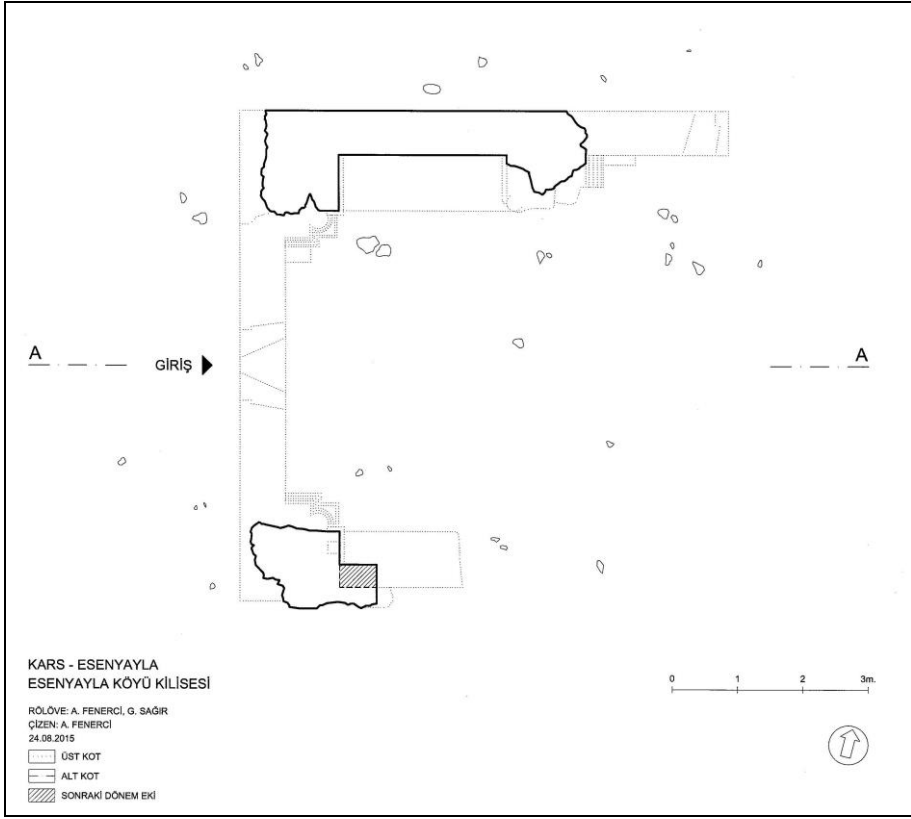
Çizim 7: Kumbet Köyü, Kilise Kalıntısı, Plan

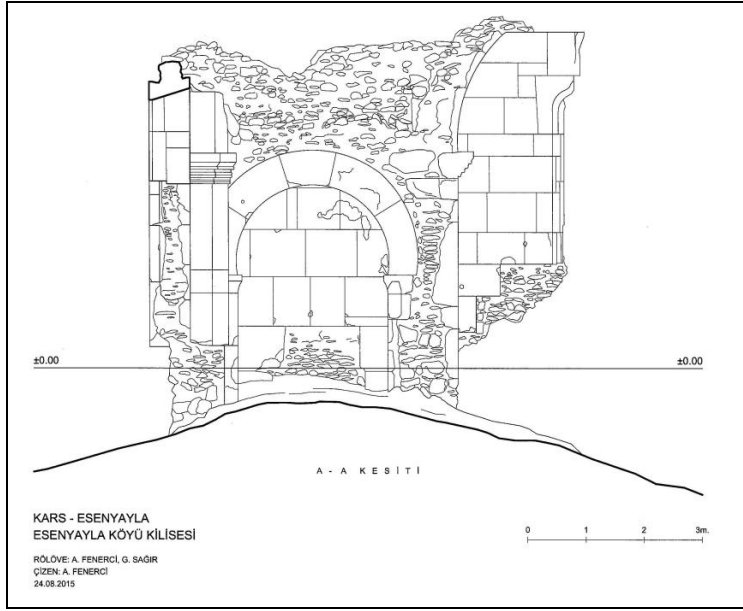
Resim 5: Akbulak Köyü, Kilise Kalıntısı, Batıdan Görünüş

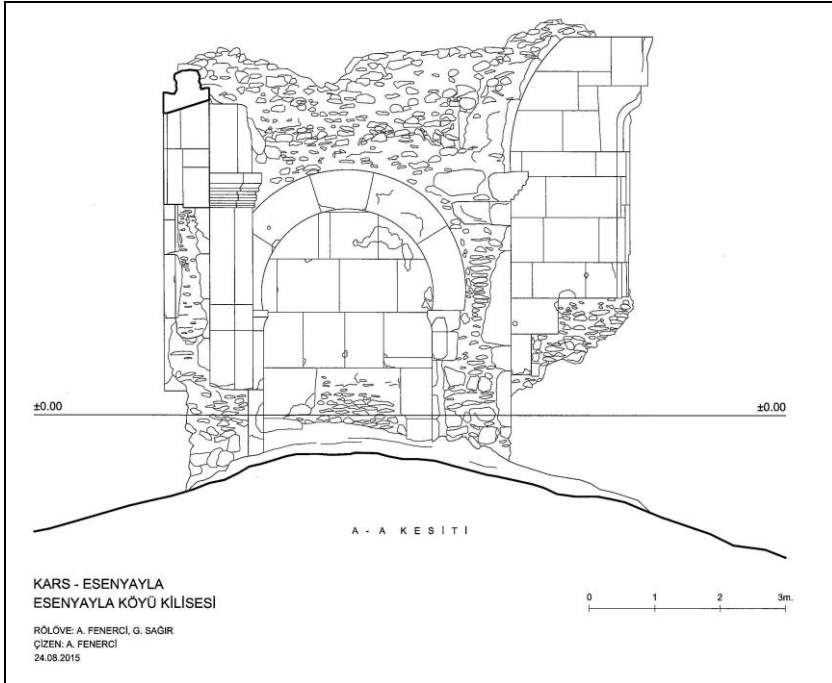
Resim 6: Esenyayla Köyü, Uzun Kilise, Doğudan Görünüş

Çizim 8: Esenyayla Köyü, Uzun Kilise, Plan

Çizim 9(1): Esenyayla Köyü, Uzun Kilise, A-A Kesiti

Çizim 9(2): Esenyayla Köyü, Uzun Kilise, A-A Kesiti

Resim 7: Kayaköprü Köyü, Argina Katedrali, Duvar Payesi

Resim 8: Kayaköprü Köyü, Argina Katedrali, Taç Kemer

2015 BAYBURT YÜZEY ARAŞTIRMASI RAPORU

*Süleyman ÇİĞDEM
Hüseyin YURTTAŞ
Haldun ÖZKAN

2015 Bayburt Yüzey Araştırması 14-21 Eylül 2015 tarihleri arasında Prof. Dr. Süleyman Çiğdem başkanlığında Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş, Prof. Dr. Haldun Özkan katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada bakanlık temsilcisi olarak Malatya Müzesinden Dilara Derici görev almıştır. Bayburt İl merkezine bağlı 22 köyde yapılan araştırmalar sonucunda şu veriler tespit edilmiştir.

1-Sancaktepe Camii: 40⁰ 09.770K 0.40⁰ 05.584 D R. 1750m Köy merkezindeki cami 1993 yılında kiliseden dönüştürülmüş, güney cephesine bir mihrap yerleştirilmiş ve camiye çevrilmiştir.Yapının orijinal planı üç nefli, bazilikal planlı olup 10.40x12.84 ebatlarındadır (Çizim: 1, Resim: 1).

2-Nurettin Dursun Evi: Sancaktepe köy merkezindeki yapı 4.89x5.32 m ebatlarında olup geleneksel “kırman” olarak adlandırılan kırlangıç örtü sistemine sahiptir Çizim:2, Resim:. 2). 1968 yılında yaptırılan evin ustası Çaykaralı Mehmet Ara’dır.

3-Hayrettin Dursun Evi: Sancaktepe köy merkezindeki yapı 3.66x3.67 m ebatlarında olup geleneksel kırman örtü sistemiyle örtülüdür. 1971 yılında Çaykaralı Mehmet Ara’ya yaptırılmıştır.

4-Sancaktepe Höyük: 40⁰ 09.771 K 040⁰ 05.586 D R. 1720 m Köyün güneyinde, köye yaklaşık 1 km mesafede yer almakta ve 20x20x5 m ebatlarındadır. Yüzeyde özellikle Eski Tunç Çağı keramikleri oldukça yoğun bir şekilde yer almaktadır.

* Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Erzurum/Türkiye, scigdem@atauni.edu.tr
Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/Türkiye, hyurttas@atauni.edu.tr
Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Erzurum/Türkiye, hozkan@atauni.edu.tr

ı A. SagonaC. Sagona, Archaeology at the North-East Anatolian Frontier I, An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province, Louvian, Paris, Dudley, M.A. 2004, 126.

5-Hasartepe Kalesi: 40° 09. 695 K 0.40° 02.334 D R. 1961 m Sakızlı Köyü'nün kuzeydoğusunda yer almaktadır. 63x24.20 m ebatlarındadır. Duvarları temel seviyesinde belirgin olup duvar kalınlığı 2 metredir. Duvarlarda harç kalıntısı görülmemektedir. Kale içerisinde 4 yapı kalıntısı bulunmaktadır. Keramik bulguları M.Ö. 2. Binden itibaren kullanıldığını göstermektedir.

6-Saraycık Köyü Camii: 40° 08.086 K 040° 03.284 D R. 1804 m 1211 tarihli eski cami yıkılarak yerine 1964 yılında yeni bir cami yapılmıştır.

7-Saraycık Ahmet Çağlar Evi: 1948 yılında yaptırılan ev, geleneksel bir Bayburt evidir. Evin tandır evinden odalara ahşap merdivenlerle çıkılmaktadır. Tandır evi geleneksel kırman örtülüdür.

8-Saraycık Süleyman Okumuş Evi: 1367 tarihli ev kitabesinde Hasan Okumuş ismi okunmaktadır. Kırman örtülü tandır evi Ziya Usta tarafından yaptırılmış. Yöresel usta ismini öğrenmemiz bakımından önemlidir.

9-Aşağı Kışlak Köyü Camii: 40° 08.086 K 040° 07.598 D R 1794 m 1955 yılında yaptırılan cami 1972 yılında yenilenmiş, camiye ait eski ve yeni kitabe batı duvarında yer almaktadır.

10- Aşağı Kışlak Köyü Çeşmesi: 1955 yılı tarihli çeşme Bayburt taşı ile yapılmıştır.

11-Adil Tosun Evi: Geleneksel bir Bayburt evidir. Kırman/kırlangıç örtülü tandır evi 6x4.48 m ebatlarındadır.

12-Celçil Memiş Evi: Geleneksel bir Bayburt evidir. 6.82x5.02 ebatlarında ve kırman örtülüdür. 1959 yılında İsmail Usta'ya yaptırılmıştır.

13-Hacı Hasan Kılıç Evi: Misafir Konağı olarak yapılmıştır. 4.90x4.52 ebatlarındadır. Geleneksel özelliklerini halen korumaktadır. Ahşap yüklük ve dolaplar bulunmaktadır.

14-Mehmet Demir Evi: Geleneksel bir Bayburt evidir. 1952 yılında değişikliğe uğramış, İbrahim Usta tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Kırman örtülü tandır evi ve 5.15x4.17 ebatlarında olup, misafir odası bulunmaktadır.

15-Aksaçlı Höyük: 40° 08.359 K 040° 06.332 D R. 1757 m Aksaçlı Köyü'nün yaklaşık 200m kuzeyinde, köyün girişinde yer alan höyük 150x110x15 m ebatlarındadır². Höyüğün güneyinde 4.70x4 ve derinliği 8 m olan bir alan kaçak olarak kazılmış durumdadır.

16-Aksaçlı Saraycık Düzü: 40° 08. 121K 040° 05.119 D R. 1842 m Aksaçlı Köyü'nün yaklaşık 2 km batısında yer almaktadır. Oldukça geniş bir alanı kapsar. Kayalık alanın özellikle batısında keramik buluntular ele geçirilmiştir. Keramikler Karaz, Demirçag ve Ortaçag özelliklerini yansıtmaktadır.

17-Güldere Köyü Zihni Kurban Evi: Geleneksel bir Bayburt evidir. 40° 07.740 K 040° 06.543 D R. 1774 m Yaklaşık 150 yıllık yapının tandır evi kırman örtülü olup, 7x6.57 m ebatlarındadır.

18- Kırklar Tepesi Kalesi: 40° 06.609 K 040° 08. 386 D R. 2066 m Yukarı Kışlak Köyü sınırlarında olan kale yaklaşık 60 m çapındadır. Kalenin girişi batı yönünden olup, temel seviyesinde duvarları bulunmaktadır. Duvarlar harçsız olup büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır. Keramik bulguları Erken Demir Çağ, Roma Dönemi ve Ortaçag'a aittir.

19-Cücüğe Yayla Yerleşmesi: 40° 04.897 K 040° 10.514 D R. 2080m Saruhan Köyü'nün kuzey doğusundadır. Cücüğe Deresinin kaynak bölgesinde yer alır. Keramik buluntusu oldukça azdır. Buluntular Ortaçag'a aittir.

20-Saruhan Kalesi: 40° 03. 970 K 040° 06.329 D. R. 2130 m Saruhan Köyünün yaklaşık 2 km kadar güneybatısındadır³ (Resim: 3-4). Doğal bir kayalık alan üzerine kurulmuştur. Vadi seviyesinden 170 m yüksekliktedir. Anakayaya göre şekillenmiştir. Doğu ve güneydoğu yönünde girişleri vardır. Kabaca düzeltilmiş kesme taşla hem harçlı hem de harçsız olarak duvar örgüsü yapılmıştır. Bu yapı

² A. SagonaC. Sagona 2004, 125-126.

³ A. SagonaC. Sagona 2004, 125.

özellikleri ve seramik buluntuları Ortaçağ özelliği gösterir. Güneybatı yönündeki kiplopik duvar örgüsü 10x4.5 m boyutlarındadır. Bu duvar örgüsü Erken Demirçağ özellikleri sergiler. Kale 86x20 m ebatlarındadır.

21-Saruhan Köyü Değirmeni: 40° 04.283 K 040° 08.689 D R. 1895m Köyün doğusunda, Erzincan yolunun batısında yer almaktadır (Resim: 5). Büyük ölçüde tahrip olmuş durumdadır.

22-Saru Han: Köyün delişmini aldığı bu han değirmeninin hemen kuzeydoğusunda, eski yolun hemen yanında, Erzincan karayolunun sağındadır (Resim: 6). 1955 yılına kadar işletilen hanın duvarlarının bir kısmı 2 metre kadar ayakta kalabilmiştir. Han 11x7.40 ebatındadır.

23-Tandırkaya Höyük: 40° 11.540 K 040° 04 159 D R 1755 m Söğütlü Köyünün yaklaşık 500m güney-güneybatısında bulunmaktadır. Höyük 70x61 m ebatlarında 30 m yükseklikte doğal bir tepe üzerindedir. Yüzeyde Karaz, Hellenistik, Roma Dönemi ve Ortaçağ keramikleri yer almaktadır.

24-Hindidibi: 40° 11.917 K 040° 04.605 D R. 1682 m Söğütlü köyünün yaklaşık 600 m güneydoğu-doğusunda büyük bir alanı kapsamaktadır. Yüzeyde Ortaçağ ve Yakın Dönem keramikleri bulunmaktadır.

25-Hindi Han: 40° 12.977 K 040° 03.082 D R. 1657 m Söğütlü Köyünün kuzeyinde Bayburt-Demirözü yolunun güneyinde Hindi Höyüğü'nün hemen batısında yer almaktadır. Günümüzde hanının muhtemel temel taşları bulunmaktadır.

26-Söğütlü Örenler Mevkii: 40° 12.976 K 040° 03.082 D R. 1958m Hindi Höyüğü'nün yaklaşık 1300 m kuzeyinde Bayburt-Demirözü yolunun sağında yer almaktadır. Yüzeyde Yakın Dönem keramikleri bulunmaktadır.

27-Yukarı Kışlak Tahsin Türkoğlu Evi: 40° 07. 123 K 040° 09.051 D R. 1859 m 1975 tarihli evin tandır evi kırman örtülü olup, geleneksel mutfığı mevcuttur. 5.87x4.53 m ebatlarındadır.

28-Saruhan Hacı Tahir Konağı: 40⁰ 04.283 K 040⁰ 08.689 D R. 1900 m 5.87x4.83 m ebatlarındaki konak 1899 tarihlidir. Duvarlarda kesme taş malzeme kullanılmıştır.

29-Saruhan Refik Yardımcı Evi: Geleneksel bir Bayburt evidir. 1941 yapımlı evin kırman örtülü tandır evi bulunmaktadır. Evin ayrıca selamlığı da özellikli bölümlerinden biridir.

30-Saruhan Tahsin Şimşek Evi: Kırman örtülü evin tandır evi 5.12x6.84 m ebatlarındadır. Kırmanı yöresel bir usta olan Şevki Yardımcı tarafından yapılmıştır. Üst katta selamlık yer almaktadır.

31-Yeniköy Değirmeni: Yeniköy-Otlukbeli yol ayrımından yaklaşık 1 km sonra yolun batısında dere kenarında moloz taş örgülüdür. Büyük ölçüde duvarları yıkılmıştır.

32-Yeniköy Alavı Düzü: 40⁰ 03.054 K 040⁰ 07.876 D R. 2077m Yeniköy'ün 5 km batısında yaklaşık 5 hektarlık alanı kapsamaktadır. Alanın kuzeybatısında Saruhan Kalesi, güneybatı yönünde de Otlukbeli-Erzincan yolu yer almaktadır. Alanı çepeçevre saran harçsız moloz taş duvar örgüsü bulunmaktadır. Oldukça ilginç bir yapısı bulunmaktadır. Sur sisteminin kuzeyi nispeten ayakta olup 1.40 m yüksekliğinde 2 m kalınlığında bir duvar örgüsüne sahiptir. Bu örgü kiplopik tekniktir. Yüzeyde bu sistemi tarihlendirmeye yarayacak herhangi bir buluntu ele geçirilememiştir

33-Yaylar Köyü Mezarlık: 40⁰ 03.649 K 040⁰ 13.642 D R. 2081 m Köyün kuzeyinde yer alan mezarlıkta üzerleri mesleki özellikleri gösteren lahit şeklinde bezemeli mezar taşları ile üzerinde 1366 tarihli bir aile mezarlığı yer almaktadır (7-8).

34-Sırakayalar Höyük 1: 40⁰ 05. 198 K 040⁰ 14.069 D R 1961 m Sırakayalar Höyük köyün girişinde yer almaktadır⁴. Höyüğün doğu yönü tamamen tahrip edilmiştir. Güney yönünde kaçak kazı izleri ve uç kısımda da mezarlık yer almaktadır. Yüzeyde Eski Tunç ve Demirçağ keramikleri yer almaktadır.

⁴ A. SagonaC. Sagona 2004, 124.

35-*Sırakayalar Değirmeni*: Yer yer büyük blok taşlar kullanılarak duvarları yapılmıştır. Değirmen 8x6.40 m ebatlarındadır.

36-*Sırakayalar II*: 40⁰ 05.470 K 040⁰ 14.196 D R.1902 m yeni mezarlığın doğusunda yer almaktadır. Yüzeyde Demirçığ keramikleri bulunmaktadır.

37-*Sırakayalar Köyü Cami*: 7.43x6.30 m ebatlarındaki caminin dış duvarları kesme taş, içi betonarme ile yenilenmiş.

38-*Sırakayalar Paşa Ali Türk Evi*: 1950 yılında Kopuzlu Tahsin Usta'ya yaptırılan geleneksel ev 4.78x7 m ebatlarındadır.

39-*Sırakayalar Zihni Türk Evi*: Geleneksel bir Bayburt evidir. 5.64x3 m ebatlarındaki ev kırlangıç örtülüdür. Yapım tarihi yazılmamakla beraber yaklaşık 100 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Tandır evi kırlangıç örtülüdür.

40-*Hacıoğlu Köyü Zihni Oruç Evi*: 7.47x6 m ebatlarındaki ev yaklaşık yüz yıllık olup tandır evi kırlangıç örtülüdür.

41- *Kopuz Köyü Cami*: 40⁰ 08. 653 K 040⁰ 13.547 D R. 1739 m Dışı düzgün kesme taş içi yenilenmiştir. 8.63x 7.81 ebatlarındadır. Kitabesinde 1361 tarihi yer almaktadır (Resim: 9-10).

42- *Kopuz Köyü Değirmeni*: 9.56x7.60m ebatlarındadır. Üst örtüsü tamamen tahrip olmuş duvarları hala ayakta. Bölgedeki geleneksel değirmenlerden biridir.

43-*Yalındam Köyü Şapeli*: Tek nefli şapelin üzeri beşik tonuzla örtülüdür. 7.00x4.5m ebatlarında dikdörtgen planlıdır.

44-*Yalındam Höyük I*: 40⁰ 10. 267 K 040⁰ 14.529 D R 1719m Köyün 1.5 m güneybatısında, köy değirmeninin batısında yer alan yaklaşık 100 m yükseklikte doğal bir tepenin doğusunda bulunan höyüğü Sagona⁶ Yalındam I/Manastır olarak

⁵ A. SagonaC. Sagona 2004, 125.

⁶ A. SagonaC. Sagona 2004, 123-124.

adlandırmaktadır. Yüzeyde Demirçağ ve Hellenistik-Roma Dönemi keramikleri yer almaktadır.

45-Hışırgöze Mevkii: 40° 10. 878 K 040° 07.399 D R. 1794m Sancaktepe Köyü'nün yaklaşık 1.5 km kuzeydoğusunda daha çok yamaç yerleşmesi özelliğindedir. Sancaktepe-Balca yolunun solunda Hışırgöze deresinin kuzeyinde dedir. Yüzeyde Demirçağ keramikleri bulunmaktadır.

46-Balca Köyü Muhammed Hanefi Türbesi: 40° 10.550 K 040° 09.506 D R. 1867m Balca Köyünün batısındadır. 2010 yılında kesme taş malzeme ile yapılan türbe sekizgen planlıdır.

47-Ziyarettepe Höyük: Höyük üzerine Muhammed Hanefi Türbesi yapılmış olduğundan büyük oranda tahrip olmuş durumdadır. Oldukça zengin bir keramik buluntusu görülmektedir. Karaz, Erken Demir, Hellenistik-Roma Dönemi, Ortaçağ, Yakın Dönem ve urne parçaları yüzeyde yer almaktadır.

48-Balcı Köyü Recep Yıldırım Evi: 40° 10.941 K 040° 10.364 D R. 1759 m Kırılmaç örtülü geleneksel yapı 6x5.61m ebatlarındadır. Mutfaktan çıkılan bir merdivenle iki odaya çıkılmaktadır.

49-Balcı Köyü Hacı Memiş Evi: 8.40x4.40 m ebatlarındaki yapı kırılmaç örtülü geleneksel bir evdir.

50-Balcı Köyü Seymen kaymak Evi: Kırılmaç örtüsü işlenmemiş küçük ağaçlardan yapılmış ve sekisi bulunmaktadır. 5.65x5 m ebatlarındadır.

51-Gökpınar Köyü Camii: 40° 13.615 K 040° 12. 372 D R. 1792 m. Düz ahşap tavan 3 ahşap sütunla taşınanan geleneksel köy camilerinden biridir. Mihrabı taştan olup etrafı bitkisel motiflerle süslüdür. Cami 9.70x7.63 m ebatlarındadır.

52-Kadıçayır Köyü Camii: 40° 11.838 K 040° 10.144 D R. 1752m Camii 1994 yılında tamamen yenilenmiştir. Cami duvarında eski camiye ait kitabe 1362 bulunmaktadır.

53-Kadıçayır Köyü Çeşmesi: Caminin doğusunda yer alan çeşme kesme taş malzeme ile yapılmıştır. 6.85x3.25 m ebatlarındadır.

54-Kadıçayır Osman Yılmaz Evi: Oldukça eski olan geleneksel evin kırılmalı örtüsü oldukça küçüktür. Ev Abdullah Usta tarafından sonradan genişletilmiştir.

55-Mutlu Köyü Camii: 40° 12. 858 K 040° 08. 350 D R. 1677m 1959 yılında toprak malzeme ile yapılan geleneksel köy caminin kırman örtüsü yıkılarak düz tavan şekline dönüştürülmüştür. Mihrabı taştan ve yağlı boya süslüdür.

56-Mutlu Köyü Nedim Söğüt Evi: Geleneksel Bayburt evlerinden biridir, sekiz sıra kırılmalı örtülü ev 5.43x4.58m ebatlarındadır.

57-Mutlu Köyü Mescidi: 7x7 m ebatlarında 7m yüksekliğinde olup, 1974 yılında tamamen yenilenmiştir.

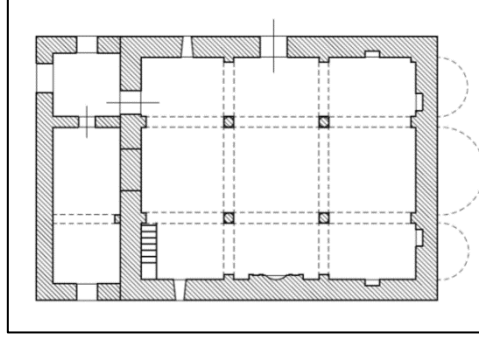
58-Mutlu Köyü Tepirtepe: 40° 12. 147 K 040° 08.097 D R. 1826 m Köyün yaklaşık 2 km güneyindedir (Resim: 11-12). Anakaya üzerine kurulmuş olan yerleşim yeri aşırı derecede tahrip edilmiştir. 80x52m ebatlarındaki höyükte Demir Çağ, Roma ve Yakın Dönem keramikleri bulunmaktadır. Ayrıca höyüğün güney ucunda öğütme taşları, sapan taşları ve taştan mamul metal döküm kabı ele geçirilmiştir. Bu eserler Kültür Müdürlüğü'ne teslim edilmiştir.

59-Mutlu Köyü Örence Höyük: 40° 11.884 K 04° 08. 699 D R. 1813 m Köyün 3 km güneydoğusunda yer almaktadır (Resim: 13-14). Yüzeyde ve kaçak kazılar sonucunda bol miktarda Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi keramikleri yer almaktadır.

60-Ozansu Köyü İbrahim Aydın Evi: 40° 05. 113 K 040° 00.013 D R. 1792 m Yapım malzemelerine göre 100 yıla aşkın bir yapım tarihi olduğu anlaşılmaktadır. Yapının boyutu ve şekli tekke veya zaviye görüntüsü vermektedir. 14x11.5 m ebatlarındadır.

61-Ozansu Köyü Camii: 1967 tarihli cami 10.83x9.82 m ebatlarındadır. Geleneksel bir köy camisidir ve içerisi kalem işi süslemeler bulunmaktadır.

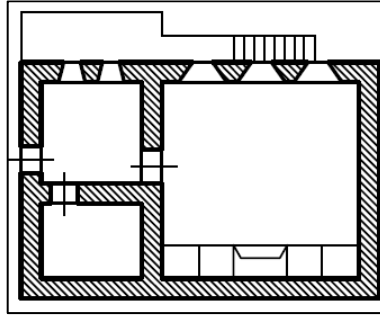
Yukarıda konum ve özellikleri ile özet şeklinde tanımlanan 2015 yılı Yüzey Araştırması ile ilgili olarak kapsamlı değerlendirmenin yapıldığı yayın çalışmalarımız devam etmektedir.

Çizim 1: Sancaktepe Cami

Resim 1: Sancaktepe Cami

Çizim 2: Nurettin Dursun Evi

Resim 2: Nurettin Dursun Evi

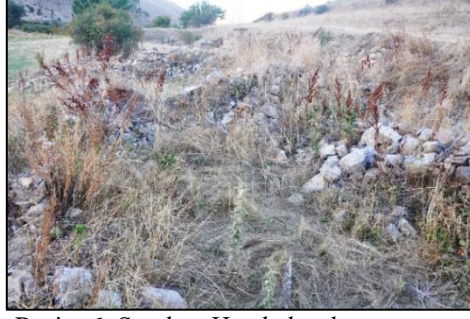
Resim 3: Saruhan Kalesi

Resim 4: Saruhan Kalesi

Resim 5: Saruhan Değirmeni

Resim 6: Saruhan Han kalıntıları

Resim 7: Yaylalar Köyü Mezarlığı

Resim 8: Yaylalar Köyü Mezarları

Resim 9: Kopuz Köyü Camii

Resim 10: Kopuz Köyü Cami Kitabesi

Resim 11: Mutlu Köyü Tepir Tepe

Resim 12: Mutlu Köyü Tepir Tepe

Resim 13: Mutlu Köyü Örence Höyük

Resim 14: Mutlu Köyü Örence Höyük

KARAMAN İLİ VE MERSİN İLİ MUT İLÇESİ ANTİK DÖNEM YERLEŞİMLERİ VE YERLEŞİM DÜZENLEMESİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015 YILI ÇALIŞMALARI

*Ercan AŞKIN
Mehmet KURT
Mehmet ALKAN
Hatice KÖRSULU
H. Ertuğ ERGÜRER

Antik dönemde Karaman İli ve Mersin İli Mut İlçesi sınırları içerisindeki yerleşimlerin incelenmesi ve yerleşim düzenlemesinin açığa çıkartılması amacıyla yürütülmekte olan arkeolojik yüzey araştırmalarının 1-23 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen 2015 sezonu çalışmaları kapsamında aşağıdaki yerleşimlerde incelemeler gerçekleştirilmiştir (Harita: 1).

Karaman Merkez İlçe'ye bağlı Yollarbaşı kasabası sınırları içerisinde Ilistra Höyüğü ve Özkes Boğazı mevki, Lale köyü eski yerleşim alanı ve Kaynar Örenyeri, Aşağı Akın köyü Hisarkaya mevki, Kılbasan kasabası, Eminler Höyük, Demiryurt (Mandason) Höyük, Süleymanhacı Höyüğü, Nunu Kalesi (Hisar Kayası); Kazımkarabekir (Pyrgoi?) ilçesi sınırları içerisinde Akarköy (Losta), Özyurt köyü

* Yrd. Doç. Dr. Ercan AŞKIN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ercanaskin@gmail.com
Doç. Dr. Mehmet KURT, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmetkurt6970@hotmail.com
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ALKAN, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: mehmedalkan@hotmail.com
Yrd. Doç. Dr. Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: hkorsulu@gmail.com
Yrd. Doç. Dr. H. Ertuğ ERGÜRER, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100 Karaman/TÜRKİYE, E-posta: ertiara@yandex.com
2015 yılı çalışmaları Bakanlık temsilcisi olarak İsmail ATCI (Karaman Müzesi), Ekip Üyesi olarak Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim elemanlarından Araş. Gör. Hatice ERGÜRER, Araş. Gör. Deniz Berk TOKBUDAK'ın katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencisi Adem ŞEN misafir olarak katılmıştır. Katkılarından dolayı kendilerine teşekkür ederiz. Araştırmaya desteklerinden dolayı Ermenek Kaymaklığı'na, Ermenek Belediyesi'ne ve Karaman Müzesi'ne teşekkürlerimi sunarız.

(Bosala) ve ilçe merkezi; Ayrancı ilçesi sınırları içerisinde Pınarkaya Örenyeri, Anbar Köyü (Sidamaria) yol güzergahında yer alan Ziya Efendi Köprüsü'nün yanındaki İslami dönem mezarlık, Kaleköy, Anbar köyü, Akçaşehir; Ermenek ilçesi sınırları içerisinde Gökçeseki (Philadelphia), Pazarkayağı mevkii, Deliktepesi Örenyeri, Damlaçalı Örenyeri (Lamatorma), Kebenağzı mevkii ve Ermenek kent merkezinin güneyindeki yamaçlar

KARAMAN İLİ ÇALIŞMALARI

Karaman Merkez İlçe Sınırları İçerisindeki Çalışmalar

Karaman il merkezinin 17 km batısında yer alan Yollarbaşı kasabasındaki Ilistra Höyük'te incelemeler yürütülmüş olup, höyük üzerinde yakın civardan getirildikleri bilinen çeşitli kalıntılar belgelenmiştir. Kilise yapısına ait olduğu anlaşılan mimari bloklar, pres ağırlık taşı gibi unsurlar burada rastlanan kalıntılar arasındadır. Ayrıca köyün yakınında bulunan ve literatürden bilinen taş döşeli antik yol üzerinde yer alan Roma dönemine ait köprü ziyaret edilmiştir.

Yollarbaşı kasabasının 4 km güneyinde yer alan Özkes Boğazı mevkiinde yürütülen araştırmalarda karşılaşılan temel bazındaki duvar kalıntıları ve seramik parçaları bu alanda bir yerleşimin varlığını ortaya koymaktadır (Resim :1).

Karaman il merkezinin 20 km güneydoğusunda bulunan Lale köyünün eski yerleşim alanında bulunan kayalık yamaçlara açılmış bir kilise ve çeşitli amaçlara hizmet eden yine anakayadan oluşturulmuş mekanlar tespit edilmiştir. Vadinin karşı yamacında da anakayaya açılmış bazı mekanlar yer almaktadır.

Lale köyü sınırları içerisinde Kaynar Örenyeri'nde tepelik bir alan üzerine yayılmış durumda bir antik yerleşime ait kalıntılar yer almaktadır². Söz konusu tepelik alanın yamaçlarında da tahrip durumda yapı kalıntılarıyla karşılaşılmaktadır. Temel bazında korunmuş duvarlar, işlenmiş anakayalar yerleşimin geniş bir alanı kapsadığına işaret etmektedir. Kayalık yamaçlara oyulmuş kaya mezarları ile anakaya zemine açılmış çok sayıdaki khamasorion kentin nekropolisinin büyüklüğünü ortaya koymaktadır (Resim : 2). Kaya mezarlarının içleri farklı düzenlemeler gösterebilmektedir. Khamasorionların ise taş kapaklara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Mezarların yanlarında küçük boyutlu sunu çukurlarına da rastlanmaktadır.

² M. Kurt, *Karaman (Laranda) Çevresindeki Kaya Yerleşimleri*, Konya 2012, 68.

Karaman il merkezinin 30 km kuzeyindeki Akçaşehir kasabasının güney tarafında yer alan bir kaya mezarı ziyaret edilerek kayıt altına alınmıştır.

Önceki sezonlarda ziyaret edilmiş olan Karaman merkezin 35 km güneyindeki Aşağı Akın köyü Hisarkaya mevkiinde yapılan çalışmalarda yüksek kayalık tepe üzerinde incelemelerde bulunulmuş, tepenin yamaçlarında gelişmiş olan yerleşim alanındaki kalıntılar belgelenmiştir. Tepe yamaçlarında yoğun yapı izleriyle ve işlenmiş anakayalarla karşılaşmıştır. Tepenin zirvesinde ise duvarlarla koruma altına alınmış apsisi bir yapı bulunmaktadır. Ayrıca güneydoğu yamaçta yer alan ulaşılması zor yüksek bir yamaca oyulmuş kaya mezarı ve hemen altındaki yazıt incelenmiştir.

Karaman il merkezinin 30 km kadar güneybatısındaki Çukur Köyü yakınındaki 2013 sezonunda da ziyaret edilmiş olan Hisar Kayası mevkiindeki Nunu Kalesi yerleşim alanında incelemelerde bulunulmuş ve yeni tespit edilmiş olan çeşitli yapı kalıntıları kayıt altına alınmıştır.

Karaman merkezin 17 km kuzeybatısındaki Kılbasan kasabası sınırları içerisindeki Sisan Höyük'te yapılan araştırmalarda höyük üzerinde temel izleri, mimari bloklar ve bir değirmen taşına rastlanmıştır.

Karaman il merkezinin 18 km batısındaki Eminler köyünde yer alan höyük üzerinde yapı kalıntıları ile karşılaşmıştır. Söz konusu yapıların büyük boyutlu mimari bloklarla inşa edildikleri gözlenmektedir.

Eminler'in 3,5 km batısında yer alan Demiryurt köyü içerisindeki höyükte yapılan incelemelerde bazı mimari bloklar ile çeşitli yapı taşlarına rastlanmıştır.

Karaman merkezin 35 km kuzeybatısındaki Süleymanhacı köyündeki höyükte incelemelerde bulunulmuş, höyüğün batı yamacında bulunan İslami döneme ait mezarlıkta Hristiyanlık dönemine ait çok sayıda mimari bloğun mezarlarda kullanıldığı gözlenmiştir.

Kazımkarabekir İlçesi Çalışmaları

Kazımkarabekir ilçe merkezinde yer alan iki adet aslan biçimli osthotek kapağı incelenmiş, bunlardan birinin ince işçilikli olduğu ve sol yanında, elinde çelenk tutan bir insan figürü işlendiği gözlenmektedir. Diğer osthotek kapağının ise daha sade bir işçiliğe sahip olduğu görülmektedir.

Kazımkarabekir ilçe merkezinin 7,5 km kuzeybatısındaki Özyurt köyü içerisindeki höyük ve höyüğün eteklerinde bulunan bir adet ezme teknesi incelenmiştir.

Kazımkarabekir'in 10 km kuzeybatısındaki Akarköy içerisinde bazıları figürlü ve yazıtlı çeşitli kalıntılarla karşılaşmıştır. Bunların bir kısmı mimari blok olup, bir bölümü ise yazıtlı mezar steli niteliğini taşımaktadır. Ayrıca köy evlerinde devşirme malzeme olarak antik döneme ait yapı taşlarının kullanıldığı gözlenmektedir.

Ayrancı İlçesi Çalışmaları

Karaman merkezin 45 km doğusunda yer alan Pınarkaya (Divaz) Örenyeri'nde yürütülen incelemeler neticesinde burada, çevresindeki tarım arazilerine hakim konumda sur duvarlarıyla koruma altına alınmış yüksek bir tepe üzerinde kurulu bir antik yerleşimin söz konusu olduğu anlaşılmıştır. Tepe üzerinde ve yamaçlarında çeşitli yapılara ait kalıntılar, işlenmiş anakayalar ve sarnıçlar bulunmaktadır. Surla çevrili alanın anakayadan oluşturulmuş giriş kapısı günümüze kısmen korunmuş şekilde ulaşmıştır. Yerleşimin nekropolisi kuzeyinde yer alan kayalık yamaçlarda gelişmiş olup nekropoliste çeşitli formlarda çok sayıda kaya mezarı ile karşılaşmaktadır³ (Resim :3). Ayrıca vadinin karşısında yer alan kayalık yamaçlarda da çeşitli amaçlarla işlenmiş anakayalara rastlanmaktadır.

Ayrancı ilçesinin 6 km batısında, Anbar Köyüne giden yol üzerinde yer alan Ziya Efendi Köprüsü yanında bulunan İslami dönem mezarlığında bir kilise yapısına ait mimari blokların mezarlarda kullanıldığı gözlenmektedir.

Ayrancı'nın 12 km kuzeybatısındaki Kaleköy içerisinde kayalık bir tepe üzerinde höyük türü bir yerleşim yer almaktadır. Tepelik alan üzerinde bazı yapı izleri takip edilebilmektedir. İşlenmiş anakayalar, köy içerisindeki antik döneme ait bazı kalıntılar ile bir adet khamasorion mezar burada rastlanan buluntular arasındadır.

Ayrancı ilçe merkezinin 15 km kuzeybatısındaki Anbar Köyü içerisindeki höyük üzerinde ve höyüğün kuzeyindeki kayalık alanda incelemelerde bulunulmuştur. Kuzeydeki Köşkerlik olarak adlandırılan kayalık alanda çok sayıda khamasorion ve kaya mezarlarıyla karşılaşmaktadır. Ayrıca literatürden bilinen ve

³ M. Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya 2011, 75-77.

köyün kuzeybatısında yer alan Koraşburnu mevkiindeki yatar vaziyette betimlenmiş insan figürü kabartması ziyaret edilmiştir⁴. Çopurkaya olarak adlandırılan bölgede ise taş döşeli bir antik yol ile bir kaya mezarı tespit edilmiştir (Resim: 4).

Ermenek İlçesi Çalışmaları

Ermenek ilçe merkezinin hemen güneyinde yer alan yamaçlarda Öldüm Bağarası, Süt Pınarı, Kızılkaya, Bezciler, Govastan, Çomak, Mahallealtı, Değirmenlik, Mezaraltı mevkilerinde sürdürülen çalışmalar neticesinde 50 civarında üzüm presi tespit edilmiştir. Üzüm preslerinin büyük çoğunluğunun anakaya üzerine yekpare olarak yapılmış oldukları gözlenmektedir (Resim: 5). Bazı örneklerin ise ezme teknesi ile toplama fıçısının ayrı ayrı kayalardan işlenmiş olması dikkati çekmektedir (Resim: 6). Bir niş ve birkaç basit mezar söz konusu yamaçlarda karşılaşılan diğer buluntular arasında yer almaktadır.

Ermenek ilçe merkezinin kuş uçuşu 12 km doğusunda yer alan Gökçeseki Örenyeri'nde yürütülen çalışmalarla antik kentin nekropolisinde yer alan mezarlar fotoğraflanmak ve ölçüleri alınmak suretiyle belgelenmiştir. Ayrıca kentin savunma sistemine ait olduğu anlaşılan duvarlar kayıt altına alınmıştır.

Ermenek'in 10 km kadar doğusunda, Gökçeseki Ören yerinin ise 4 km kuzeyinde yer alan derin bir vadinin içerisindeki yükselti alanda bulunan Pazarkoyağı mevkiinde bir antik yerleşime ait kalıntılar incelenmiştir. Antik yerleşimin büyük oranda tahribata uğradığı gözlenmekle beraber bazı yapılara ait temel bazında duvar kalıntıları ve işlenmiş anakayaların varlığı tespit edilmiştir. Yerleşimin çevresindeki kayalık alanlarda tonozlu tarzda kaya mezarlarıyla karşılaşılmaktadır (Resim :7). Bazı mezarların aslan biçimli kapaklara sahip oldukları görülmektedir (Resim: 8). Mezar kapaklarının birkaçı yamaca yuvarlanmış durumdadır.

Pazarkoyağı Mevkii'nin 1,5 km güneyinde çevresine hakim ulaşılması zor, yüksek bir kayalık tepe üzerinde yer alan Deliktaş Örenyeri'nde (Resim: 9) gerçekleştirilen incelemelerde çok sayıda duvar kalıntısı, anakayadan oluşturulmuş mekanlar, sarnıçlar ve kaya mezarlarına rastlanmıştır (Resim :10). Kalıntıların yoğunluğu ve yayıldıkları alanın genişliği söz konusu yerleşimin yoğun bir şekilde iskan gördüğüne işaret etmektedir.

4 M. Kurt, *Antik Çağda Karaman (Laranda) ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya- Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya 2011, 117, 364 Levha 193, 1-2.

5 O. Doğanay, *Ermenek ve Yakın Çevresindeki Antik Yerleşim Birimleri*, Konya 2005, 79.

Ermenek ilçe merkezinin 14 km kuzeydoğusunda ormanlık alan içerisinde yer alan Damlaçalı Örenyeri'nde çeşitli yapılara ait temel bazında duvar kalıntılarıyla ve mimari bloklarla karşılaşmıştır (Resim: 11). Çeşitli amaçlarla işlenmiş anakayalar ve kaya mezarları bu yerleşimde tespit edilen diğer kalıntılar arasında yer almaktadır. Ayrıca ön cephesindeki yazıttan tanrıça Athena'ya adanmış olduğu anlaşılan bir mağara (Resim :12) ve üzerinde yazıt taşıyan bir sütun parçası da incelenmiştir.

Pazarkayağı'nın 1,5 km kadar kuzeyinde yer alan Kebenağzı mevkiinde gerçekleştirilen incelemelerde anakaya açılmış nişler, basamaklar ve antik yol kalıntısı tespit edilmiştir (Resim: 13). Antik yol üzerinde bulunan ve yan yana duran üç niş önündeki basamaklı düzenlemeyle dikkat çekmektedir. Gülseki mevkiinde yine antik yol güzergahı üzerinde bulunan diğer niş yüksek bir kaya kütlesi üzerine açılmıştır. Söz konusu kalıntıların yakınında Suini mevkiinde içerisinden su çıkan bir mağara ve mağaranın önünde anakayadan oluşturulmuş bir havuz bulunmaktadır (Resim: 14). Yakın civarda karşılaşılan bazı temel izleri ve harman yerleri bu kesimde çiftlik yapılarının bulunduğu işaret etmektedir (Resim: 15).

Sonuç olarak, 2015 yılı çalışmaları çerçevesinde özellikle Karaman ilinin dağlık güney yarısı ile ovalık kuzey kesimindeki antik yerleşimler üzerine yoğunlaşmıştır. Söz konusu yerleşimlerde incelemelerde bulunulmuş ve belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Bu kapsamda tespit edilen kalıntılar fotoğraflanarak kayıt altına alınmış ve koordinatları belirlenerek harita üzerine işlenmiştir. Yapılan çalışmalarla yeni arkeolojik alanların tespitinin yanı sıra, yayın çalışmalarına yönelik veri elde edilebilmek amacıyla bazı yerleşimler tekrar ziyaret edilmiştir.

Çalışma alanının Karaman ilinin güney yarısını kapsayan kesiminin sahip olduğu dağlık coğrafi yapı açısından gösterdiği benzerliğin birbiriyle paralellik sergileyen yerleşimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır. Yerleşimler çevresine hakim, korunaklı yüksek tepelik alanlarda ve bu tepelerin yamaçlarında gelişmişlerdir. Mimaride anakayadan faydalanılması da yerleşimlerin ortak bir özelliği olarak ön plana çıkmaktadır. Ovalık kuzey kesimlerdeki yerleşimlerin ise bir kısmının yine çevresindeki geniş tarım alanlarına hakim tepeler üzerine kuruldukları, bir bölümünün ise höyük yerleşimler olduğu görülmektedir. Arazi çalışmaları sonucunda tespit edilmiş olan üzüm presleri ve harman yerleri antik dönemde bölgede yürütülen tarımsal faaliyetler hakkında bilgi sunmaktadır.

Resim 2: Lale köyündeki Kaynar mevkiinde yer alan khamasorion mezar örneği

Resim 3: Pınarkaya (Divaz)'daki kale (sağda) ve mezarların yer aldığı kayalık yamaçlar (solda)

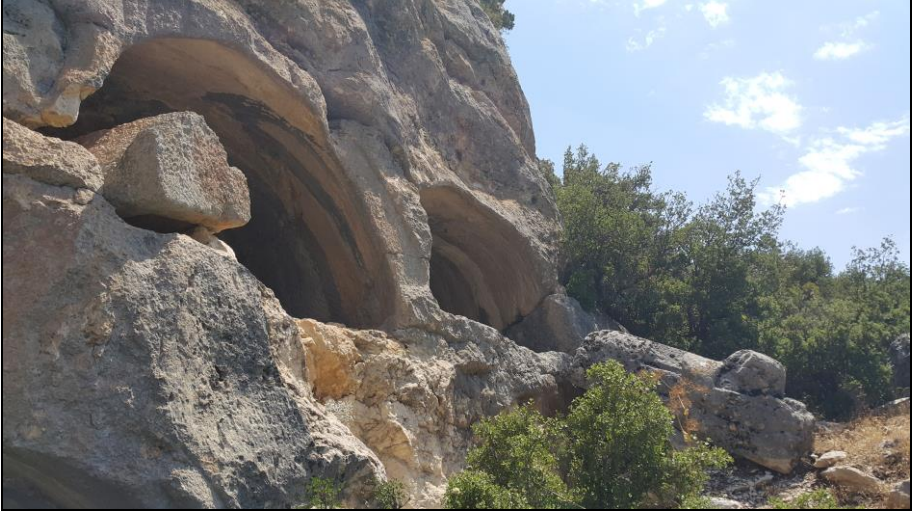
Resim 4:Çopurkaya'daki antik yol

Resim 5: Ermenek üzüm presi

Resim 6. Ermenek üzüm presi

Resim 7: Pazarkoyağı kaya mezarları

Resim 8: Pazarkoyağı aslan kapak

Resim 9: Deliktepesi

Resim 10:Deliktepesi anakayaya oyulmuş mekan

Resim 11:Damlaçalı duvar kalıntıları

Resim 12: Damlaçalı mağara

Resim 13: Kebenağzı antik yol

Resim 14:Suini mağara önünde bulunan anakayaya açılmış havuz

Resim 15:Suini harman yeri

KONYA İL MERKEZİNDEKİ SELÇUKLU, KARAMANOĞULLARI ve OSMANLI DÖNEMLERİNE AİT YAPI KİTABELERİ 2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

*İbrahim KUNT
Mustafa ÇETİNASLAN

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 21.07.2015 tarih ve 94949537-161.01-140403 sayılı yazısıyla verilen izin kapsamında gerçekleştirilen 2015 yılına ait Konya İli, Merkez İlçelerini kapsayan, “*Selçuklu, Karamanoğulları ve Osmanlı Dönemlerine Ait Yapı (İnşa ve Tamir) Kitabeleri ile Mezar Taşı ve Sandukalar*” konulu Yüzey Araştırması, Doç. Dr. İbrahim KUNT başkanlığında, ekip listesinde yer alan Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN ve Bakanlık Temsilcisi Sanat Tarihçi Muzaffer SAÇKESEN’in katılımıyla 01.09.2015 tarihinde başlamış olup aynı ekiple 15 (onbeş) gün devam eden çalışma 15.09.2015 tarihinde tamamlanmıştır.

2015 yılında başlayan yüzey araştırmasının bu ilk döneminde yapı kitabelerine yoğunlaşılmış ve çalışmanın ikinci aşamasını oluşturan sanduka ve mezar taşları ile ilgili sadece birkaç örneğin tespit edilmesi ile yetinilmiştir.

2. KONYA İL MERKEZİNDEKİ YAPI KİTABELERİNDEN ÖRNEKLER

Çalışma süresi içerisinde toplam 140 (yüz kırk) adet yapı kitabesi tespit edilmiş, söz konusu kitabeler fotoğraflanmış, stampajları alınmış, gerekli incelemeler yapılmış ve Türkçe olmayanlar asıl dillerinde kaydedilip Türkçe’ye tercüme edilmiştir.

Çalışmada toplam 91 (doksan bir) yapı kitabesi özgün yerlerinde incelenmiş, bu kitabelere İnce Minareli Taş ve Ahşap Eserler Müzesi ile Mevlana

* Doç. Dr. İbrahim KUNT, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü Konya.
Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÇETİNASLAN, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Konya.

Müzesi içerisinde sergilenen ve çeşitli yapılardan getirilmiş 49 (kırk dokuz) kitabe de dâhil edilerek incelenen kitabe sayısı 140 (yüz kırk)’a çıkarılmıştır.

İncelenen yapılar üzerinde yer alan inşa ve onarım kitabelerini yapı türlerine göre şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

34 (Otuz dört) Çeşme Kitabesi

33 (Otuz üç) Cami Kitabesi

9 (Dokuz) Mescid Kitabesi

8 (Sekiz) Türbe Kitabesi

5 (Beş) Medrese Kitabesi

3 (Üç) Darü'l-Huffaz Kitabesi

2 (İki) Baruthane Kitabesi

2 (İki) Bedesten Kitabesi

2 (İki) Hamam Kitabesi

2 (İki) Okul Kitabesi

1 (Bir) Hankah Kitabesi

1 (Bir) Zaviye Kitabesi

1 (Bir) Kervansaray Kitabesi

1 (Bir) Çarşı Kitabesi

1 (Bir) Muvakkithane Kitabesi

1 (Bir) Sebil Kitabesi

1 (Bir) Selsebil Kitabesi

1 (Bir) Sarnıç Kitabesi

1 (Bir) Şadırvan Kitabesi

1 (Bir) Kütüphane Kitabesi

1 (Bir) Su Deposu Kitabesi

10 (On) Mevlâna Dergâhı/Müzesi’ndeki çeşitli türbe ve yapı kitabeleri

12 (On İki) İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’nde sergilenen ve büyük bir çoğunluğu Alâeddin Tepesi çevresinden getirilen Konya Kalesine ait kitabe parçaları

7 (Yedi) İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi’nde sergilenen çeşitli yapılara ait okunamayan kitabeler.

Yüzey araştırması kapsamında ele alınan kitabelerin tamamının bu çalışmada ortaya konulması mümkün değildir. Bu nedenle burada dil, boyut, tarihi önem gibi çeşitli özellikleri ile öne çıkan bazı kitabelerin tanıtılmasıyla yetinilmiştir.

Hacı Hasan Camii Meram İlçesi, Şükran Mahallesi, Vali Muammer Bey Caddesi No: 48'de yer almaktadır. Caminin giriş cephesinde ve güney duvarında birer kitabe bulunmaktadır (Resim :1). Güney duvarında yer alan kitabe bu yapıya ait olmayıp, Kadı Mürsel Camii'nin inşa kitabesidir.

Giriş açıklığının üzerindeki talik hatla yazılmış 25x160 cm ölçülerindeki Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kitabe şu şekildedir:

1- شاهنشہ جهانک عبد الحمید خانک
عصر نده اشبو جامع تکرار ایلدی احیا
یاپمش ایدی مقدم مرسل بو یرده جامع
2- حاجی خلیل آغا کیم کوزلولی دیرلر آکا
بانی ثالث اولدی یاپدی بونی سراپا
مجدی مجوهر آسا تاریخنلی دیدی زیبا
جامع ایلدی انشا فیض نوری دو بالا- کتبه محمد

رفعت

سنه ۱۳۲۵

1- *Şâhinşeh-i cihânın Abdülhamid Han'ın asrında işbu câmi tekrar edildi
ihyâ*

*Yapmış idi mukaddem Mürsel bu yerde câmi Hacı Hasan ahîren tecdiden
etti inşâ*

2- *Hacı Halil Ağa kim Gözlülü derler ona Bânî-yi sâlis oldu yaptı bunu
serâpâ*

*Mecdî mücevher-âsâ tarihini düştü zîbâ Câmi' edildi inşâ feyz-i nûru dü
bâlâ – Ketebehû Mehmed Rif'at*

Sene 1325

Abdûlmü'min Mescidi Meram İlçesi, Abdülaziz Mahallesi, Aslanağzı Sokak No: 4'te yer almaktadır. Giriş açıklığının üzerinde 32x215,5 cm ölçüsünde girift bir Selçuk sülüsüyle şu iki satırlık Arapça kitabe bulunmaktadır (Resim :2):

¹ Konyalı, 1997: 371.

² Önder, 1976: 133-134; Konyalı, 1997: 281-282.

1- امر بتجديد هذا المسجد المبارك المعروف بمسجد المغاربة في أيام دولة السلطان الاعظم ظل الله في العالم غياث الدنيا والدين سلطان الاسلام والمسلمين ابي الفتح كيخسرو بن قليج ارسلان خلد الله دولته ونصر آلويته

2-العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله الراجى عفو الله وإحسانه محمود بن امير الحاج أدام الله سعادته وأحسن خاتمته في شهور سنة أربع وسبعين وستماية والحمد لله وحده صلى الله على محمد

Tercümesi:

1- *Muğârebe Mescidi olarak bilinen bu mübarek mescidin yenilenmesini, büyük sultan, Allah'ın alemdeki gölgesi, fethin babası, Müslümanların sultanı Gıyâseddin Keyhüsrev bin Kılıçarslan –Allah onun devletini devamlı kılıp yardım etsin- döneminde*

2- *Allah'ın rahmetine muhtaç, zayıf bir kul olan Mahmud bin Emîr-i Hac – Allah onun saadetini devamlı kılsın ve ona güzel bir son versin-, 674 yılında emretti. Hamd Allah'a mahsustur, o birdir, salât, peygamberimiz Muhammed'in üzerine olsun.*

Bu tamir kitabesinden anlaşıldığına göre günümüzde *Abdülmü'min Mescidi* adı ile bilinen “*Muğârebe Mescidi*” mescidi IV. Kılıçarslan'ın oğlu III. Sultan Keyhüsrev zamanında H. 674-M. 1275 yılında Emir-i Hac Zade Mahmud tarafından yeniletilmiştir.

Fakih Dede Türbesi Karatay İlçesi, Adak Sokak No:42'de yer almaktadır. Kendi adını taşıyan mescidin batısında, geniş bir bahçenin köşesinde, Ali Paşa Çeşmesinin yakınındadır. Giriş açıklığının üzerinde yer alan 93x92 cm ölçülerindeki sivri kemerli mermer kitabe altı satır halinde Arapça olarak yazılmıştır (Resim: 3).

1- هذه تربة

2- الشيخ العالم العارف المحقق بدقايق

3- العوارف والمعارف المتوجه جهة الله بالقلب والقلب

4- المتفرد في زمانه بالتوفيق والوهب امير البدلا والمجذوبين رئيس

5- النجباء والمسلوبين برهان الملة والدين فقيه پاشا بن عيسى

6- قداندرج يوم الاثنين في أواسط شهر ربيع الاول سنة ستين وثمانماية

Kitabeye göre bu yapı; 860 yılı Rebiü'l-evvel'inin ortasında Pazartesi günü ölen bilgin, bildiği ile amel eden, bilinecek şeylerin bütün inceliklerine inen,

³ Önder, 1976: 222; Konyalı, 1997: 593-594.

kalbiyle kalıbiyla Tanrıya yönelen, Tanrı'nın yardımı ve bağışıyla zamanında tek olan abdal ve meczupların emiri, soyu temiz kişilerin reisi, din ve milletin delili, İsa Oğlu Şeyh Fakih Paşa'nın Türbesi'dir.

*Sahip Ata Hankahı*⁴ Meram İlçesi, Furkandede Mahallesi, Sahip Ata Sokak, No: 89'da yer almaktadır. Sahibata Camii'nin güney cephesine bitişik olarak yapılmış hankah, günümüzde Vakıf Müzesi olarak hizmet vermektedir. Giriş kapısının üzerinde dokuz satırlık, Selçuk sülüsüyle yazılmış Arapça bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe şu şekildedir (Resim: 4)

- 1- حسبى الله
- 2- بنى وانشا هذه الخانقاه
- 3- المباركة منزلا لعباد الله
- 4- الصالحين ومسكنا لاصحاب الصفة المتقين فى ايام دولة
- 5- السلطان المعظم ظل الله فى العالم غياث الدنيا والدين ابى
- 6- الفتح كىخسرو بن قلع ارسلان برهان امير المؤمنين خلد الله
- 7- ملكه وابد دولته العبد الضعيف الراجى رحمة ربه
- 8- اللطيف على بن الحسين بن الحاج ابى بكر
- 9- تقبل الله منه فى شهور سنة ثمان وستين وستمائه

Kitabe dilimize şöyle çevrilebilir:

Tanrı bana yeter, bu mübârek hankah emirü'l-mü'mininin delili, âlemde Tanrı'nın gölgesi, fethin babası Gıyasedin Keyhüsrev İbn Kılıçaslan'ın hükümdarlığı zamanında, Allah mülkünü ebedî ve devletini müebbet etsin Latif Tanrı'nın rahmetine muhtaç zayıf kulu Hacı Ebu Bekir-zâde Hüseyin oğlu Ali tarafından, 668 yılı aylarında Allah'ın salih kullarına menzil ve suffa ehli olan müttakî kullarına mesken olmak için bina ve inşa edilmiştir. Allah kabul etsin.

Ebû İshak-ı Kazerûnî Tekkesi, Meram İlçesi, Uhud Mahallesi, Ertuğrul Sokak No:1'de yer almaktadır. Yapının Arapça ve iki satır halinde Selçuklu sülüsüyle yazılmış olan kitabesi, 22x135 cm ölçülerindedir (Resim: 5). Kitabe şu şekildedir:

⁴ Önder, 1976: 115-116; Konyalı, 1997: 928-929.

⁵ Önder, 1976: 210-211; Konyalı, 1997: 914-915.

- 1- امر السلطان الاعظم والخابان المعظم صاحب الخيرات والحسنات السلطان محمد بن الامير السعيد الشهيد المرحوم المغفور علاء الدين بك ابد الله مملكته وتقبل خيراته
- 2- بعمارة هذه الزاوية المطهرة المنسوبة الى قطب المشايخ والسالكين الشيخ ابي اسحق ابراهيم بن شهريار الكازروني تغمد الله بغفرانه في شهر ربيع الاول سنة احدى وعشرين وثمانماية

Tercümesi:

- 1- *Büyük sultan ve Hakan, hayır ve hasenat sahibi Karamanoğlu Alâeddin Bey Zâde Sultan Mehmed –Allah onun mülkünü ve hayırlarını ebedi kılsın-*
- 2- *Bu temiz zaviyeyi 821 yılında Kazerunlu Ebu İshak İbrahim İbn şehriyar adına yaptırmıştır –Allah ona mağfiret etsin.*

*Yavuz Sultan Selim Çeşmesi*⁶ Karatay İlçesi, Şems-i Tebrizi Mahallesi, Şems Caddesi üzerinde yer alır. Sülüs hatla yazılmış kitabe 42x106 cm ölçülerindedir (Resim: 6).

- 1- امر بعمارة هذا العين السلطان الاعظم ظل الله
- 2- في العالم السلطان بن سلطان سلطان شاه سليم خان
- 3- ابن سلطان بايزيد خان اعز الله انصاره في سنة ست وعشرين وتسعماية

Tercümesi:

- 1- *Bu çeşmenin yapılmasını Yüce Sultan, Allah'ın*
- 2- *Âlemdeki gölgesi, Sultan oğlu Sultan, Şah Selim Han*
- 3- *Sultan Bayezid Han'ın oğlu emretti. Allah dostlarını yüceltsin. Sene 926.*

Yüzey araştırmasında incelenen kitabelerden 3 (üç) tanesi aynı zamanda vakfiye olarak düzenlenmiştir. Taş vakfiye olarak da nitelenen bu tip kitabelerde genel kitabe bilgilerinin dışında vakıf kayıtlarında görülen çeşitli bilgilere de yer verilmektedir.

Bedreddin Muslih tarafından fıkıh ilmi okutulmak üzere 640/1242-43 yılında inşa ettirilen *Sırçalı Medrese*'nin inşa kitabesinin son satırlarında medresenin “*İmam Âzam Ebu Hanîfe eshabından olan fukahaya ve ilmi fıkıh müntesiplerine*” vakfedildiği belirtilmektedir⁷ (Resim: 7). Genel anlamda bir inşa kitabesi şeklinde yazılan metnin son kısmının vakıf bilgisi içermesi önemli bir uygulamadır.

⁶ Önder, 1976: 272-273; Konyalı, 1997: 1016.

⁷ Önder, 1976: 155-156; Konyalı, 1997: 889-891.

Konya’da Uluirmak Mahallesi’nde yer alan *Hoca Ali Camii*’nin doğu cephesindeki taş vakfiye Şerefşâh oğlu Mes’ud isimli bir kişi tarafından yaptırılan hangâha ait olup hangâhın “*fıkıh ve tasavvuf ehline gelip geçenlere konaklamak ve eskidikçe yaptırmak şartı ile vakfedildiği ve hasıl olan gelirin eşit olarak ehl-i Hurfet’e bağışlandığı*” belirtilmektedirs (Resim: 8).

Sadreddin Konevi Camii’nin giriş kapısı üzerinde yer alan inşa kitabesinde yapıda bir kütüphane (*dar’ül-küttâb*) bulunduğunu ve bu kütüphaneye asıl vakfiyede ayrıntılı olarak belirtilen kitapların vakfedildiği yazılıdır⁹ (Resim: 9).

3. İNCE MİNARELİ MEDRESE TAŞ VE AHŞAP ESERLER MÜZESİ’NDE SERGİLENMEKTE OLAN KİTABELER

Müzede sergilenmekte olan kitabeler çeşitli yayınlara konu olmuş olmakla birlikte¹⁰ bazı kitabelerin yanlış değerlendirilmiş olduğu ve kitabelerin ait oldukları yapılar ya da yapı tiplerinde çeşitli hatalara düşüldüğü görülmektedir (Resim: 10). Yüzey araştırmamız esnasında tespit edilen bazı hataları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1- Hüseyin Paşa Bağrı kitabesi, muhtemelen okunamadığından mektep kitabesi olarak kaydedilmiştir.

2- Meram Hatıplıoğlu Hamamı kitabesi, “Konya Kalesinden Kitabe” olarak kaydedilmiştir.

3- Dârü’l-Huffâz kitabesi, sadece Selçuklu kitabesi olarak kaydedilmiştir.

4- Balıklı Çeşme Kitabesi, “Konya Kalesinden Kitabe” olarak kaydedilmiştir. Bu kitabenin kaynağı Konya kalesi olsa bile, yıllarca Balıklı Çeşme üzerinde bulunduğu bilinmektedir.

5- Şeker Furuş Mescidi kitabesi, sadece kitabe ismiyle kaydedilmiştir.

6- Bekir Sami Paşa Medresesi kitabesi, muhtemelen iyi okunamadığından mescit kitabesi olarak adlandırılmıştır.

7- Kışla Saray Camii kitabesi, sadece mescit kitabesi olarak kaydedilmiştir.

8- Sabri Dede Çeşmesi, sadece çeşme kitabesi olarak belirtilmiştir.

⁸ Konyalı, 1997: 387-388.

⁹ Önder, 1976: 117-118; Konyalı, 1997: 487-489.

¹⁰ Bu konuda bkz. Erdemir, 2009.

4. SONUÇ

Yüzey araştırmamızda incelenen kitabelerden dökülme ve kırılma sebebi ile okunamayanların stampajları ve fotoğrafları üzerinden sayısallaştırma yapılmış olup, yazı karakterleri de dikkate alınarak en azından mümkün olan kelimelerin okunabilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

Konya Merkez İlçeleri olan Selçuklu, Karatay ve Meram İlçelerindeki tüm kitabelerin kısa bir zaman içerisinde tespit edilip incelenmesi oldukça zordur. Zira bazı nedenlerden görülememiş, incelenememiş kitabelerin bulunma olasılığı her zaman vardır. Bu nedenle inceleme ve araştırma işlemine zaman içerisinde devam edilecektir.

Çalışmada ortaya konan bir olgu da pek çok yapının tarihlendirilmesine imkân sağlayacak kitabelerinin bulunmadığıdır. Bu yapılar tipoloji ya da arşiv kayıtları dikkate alınarak tarihlendirilebilmektedir.

Yüzey araştırmasında elde edilen bilgi ve bulgular ile özellikle müzelerdeki çeşitli hatalı tanıtım yazıların düzeltilmesi mümkün olabilecektir. Eksik ve hatalı bilgilerin düzeltilmesi ile Konya'daki tarihi yapılarla ilgili daha sağlıklı değerlendirmelerin yapılabilmesine de imkân sağlanacaktır.

Yüzey araştırmasının devamında kitabelerin yanında mezar taşları ve sandukaların tespiti ve incelenmesi de gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda Konya şehir merkezindeki Üçler ve Musalla mezarlıkları ile çeşitli hazirelerdeki mezar taşı ve sandukaların yanında Mevlana ve İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler müzeleri başta olmak üzere Konya il merkezindeki çeşitli müzelerde sergilenen mezar taşı ve sandukalar bu kapsamda incelenecektir.

KAYNAKÇA

DURAN, Remzi (2001), *Selçuklu Devri Konya Yâpı Kitâbeleri (İnşa ve Ta'mir)*, Ankara.

ERDEMİR, Yaşar (2009), *İnce Minare Taş ve Ahşap Eserler Müzesi*, Konya.

KONYALI, İbrahim Hakkı (1997), *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi*, Ankara.

KUNTER, H. Baki (1942), "Kitâbelerimiz", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: II, Ankara, s. 431-456.

ÖNDER, Mehmet (1976), *Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)*, Ankara.

Resim 1: Hacı Hasan Camii kitabesi.

Resim 2: Abdülmü'min Mescidi kitabesi.

Resim 3: Fakih Dede Türbesi kitabesi.

Resim 4: Sahip Ata Hanchahı kitabesi.

Resim 5: Ebû İshak-ı Kazerûnî Tekkesi kitabesi.

Resim 6: Yavuz Sultan Selim Çeşmesi kitabesi.

Resim 7: Sırçalı Medrese kitabesi.

Resim 8: Şerefşâh oğlu Mes'ud Hangahı'nın günümüzde Hoca Ali Camii'nde yer alan kitabesi.

Resim 9: Sadreddin Konevi Camii kitabesi.

Resim 10: İnce Minareli Medrese Taş ve Ahşap Eserler Müzesi'nde Sergilenmekte olan kitabeler.

BİTLİS İLİ GÜROYMAK VE TATVAN İLÇELERİ TARİHÖNCESİ DÖNEM 2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

ıAtiye Bahar MERGEN

Bitlis İl sınırları içerisindeki Güroymak ve Tatvan İlçeleri'nde tarihöncesi kültürlerinin yüzey araştırması projesinin ilk dönemi tamamlanmıştır. Bitlis İline bağlı Güroymak ve Tatvan ilçelerinde Prehistorik Dönem kültürel yapısının detaylı bir şekilde ortaya konabilmesi amacıyla başlatılan arkeolojik yüzey taramasında ilk sezonunda Tatvan Kaymakamlığı ve Güroymak Kaymakamlığı ile görüşülmüş, çevre yerlisi olan kişilerin bahsettiği ve haritalarda belirlenen yerler ziyaret edilmiştir (Harita: 1). İlk sezon arazinin en verimli şekilde taranarak araştırılabilmesi için bölgenin farklı yerleri uydu görüntüleri ve haritalar yardımıyla belirlenen noktalara gidilerek mimari kalıntılar fotoğraflanmış, küçük buluntular yerinde temizlenmek, fotoğraflanmak ve çizilmek suretiyle kayıt altına alınmıştır. 2015 yılı yüzey araştırmasında belirlenen çalışma programına göre Güroymak ilçesinde 2 ve Tatvan ilçesinde 11 olmak üzere 13 yer tespit edilmiştir. Bu alanlardan 9 tanesi GT1-GT9 kadar numaralandırılmış diğerlerine numara verilmemiştir.

Sıtkı Kalesi (GT1)

Tatvan İlçesi Denizcilik İşletmesi sahasında bulunmaktadır (Resim: 1). Kısmen tahrip edilmiş güney tarafı göl kıyısında kayalık tepe höyük yerleşimidir. Höyük; Batı Yamacı, Tepe, Güney Yamacı ve Doğu Yamacı olarak dört bölümde incelenmiştir. Kuzey Yamacı inşaat ve hafriyatla imha edilmiştir. Doğu Yamacı otluk ve taşlık bir yapıya sahiptir. Höyüğün Tepesinde ve Kuzey Yamacındaki kaçak

¹Yrd. Doç. Dr. Atiye Bahar MERGEN. Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü. Tel : 0434 222 00 20. Dahili 2110. Email :bmergen@beu.edu.tr.

Yüzey araştırmasına katılan Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi Azad ÖRMEK, Bitlis Eren Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Yrd. Doç. Dr. Tevfik Emre ŞERİFOĞLU, Ar. Gör. Başak Bengi SELVİ, Tarih Bölümü Ar. Gör. Serpil AYTÜRE, teknik çizimci ve fotoğrafçı Nazlı Evrim ŞERİFOĞLU'na çalışmalarından dolayı teşekkür ederim. Bu araştırmayı gerçekleştirmemi sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, maddi destek için Şark Bilim ve Sanat Derneği'ne, ulaşım aracımızı sağlayan ve manevi desteğini esirgemeyen Bitlis Eren Üniversitesi'ne teşekkürlerimi sunarım.

kazı çukurlarında yoğun olarak obsidyen alet ve yongaya rastlanmıştır (Resim: 2). Höyüğün tepe kısmında ve yamaçlarında az sayıda Geç Kalkolitikte tarihlendirilebilecek keramik parçaları ve daha önce toplanıp bırakılmış keramik grubu görülmüştür.

Tatvan Kale Tepe (GT2)

Tatvan İlçesinde Denizcilik İşletmesi yakınında bulunmaktadır. Yamaçlarında erozyon ve insan kaynaklı yıkım oldukça fazladır.

Tatvan Kale Tepe Mezarlık (GT3)

Denizcilik İşletmesi yakınında bulunan Tatvan Kalesi'nin batı yamacında taş duvar ve insana ait kemik parçaları saptanmıştır. İskelenin ikinci kapısına bağlanan bir yol buradan geçmektedir. Kaçak kazı çukurları tespit edilmiştir.

Tatvan Kalesi Kaya Mezar Odaları (GT4)

Bitlis-Tatvan İlçesi'nin içinde, Van Gölü'nün hemen kıyısında yer alan ve Denizcilik İşletmesi'nin hemen yakınında kısmen tahrip edilmiş 3 odalı Urartu kaya mezarıdır.. 2Özfirat yüzey araştırması sırasında bu tepede yalnızca bir Urartu mezarı, kaya işaretleri ve kayalara oyulmuş bazı küçük kanallar belirlemiştir. Mezar önde çukur biçimli bir dromos ile bunun gerisindeki odalardan oluşur. Duvarlarında nişler bulunan odayı bir seki çepeçevre sarmaktadır. Herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Günümüzde tavan kısımları çökmüş ve koruma altında değildir. Duvarlarında ve iç kısımlarında yoğun insan tahribatı görülmüştür (Resim: 3).

Tuğ Kilisesi (GT5)

Tatvan İlçesi Çağlayan Mahallesinde tepede yer alan Ermeni kilisesidir. Günümüzde bostanlık olarak kullanılan bahçe içinde depo işlevi gören yapının apsisi çökmüş, giriş kapısı sağlamdır. Kaçak kazılarla içi tahrip olmuş kilise kısmen mimari plan özelliklerini korumaktadır. Yapının etrafında kırık kırmızı renkli kiremit parçalarına rastlanmıştır.

² A. Özfirat “1997 Yılı Bitlis-Muş Yüzey Araştırması Tunç ve Demir Çağları” *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XVI 1998:6.

Tatvan Antik Kenti (GT6)

Tatvan İlçe sınırları içinde Tatvan-Ahlat yolu kıyısında sahilde eski bir yerleşim alanıdır. Alan kuzey ve güney olmak üzere iki bölümde araştırılmıştır. Kuzeyde eski bir dere yatağı mevcuttur. Burada ham obsidyen parçaları tespit edilmiştir. Tüm alanda kaçak kazı çukurları görülmektedir. Alanda toprağın altında eski duvar izleri yüzeyden belli olmaktadır.

Şahmiranüstü (GT7)

Tatvan İlçesi Çekmece Köyü sınırları içinde muhtemel kale dibi yerleşim alanıdır. Bugün sürülmüş tarla olarak kullanılmaktadır. Obsidyen ham ve küçük parçalar halinde tüm arazide görülmektedir (Resim: 4).

Kalekiran Kalesi (GT8)

Tatvan İlçesi Çekmece Köyü sınırları içinde Ortaçağ ve Bizans Kaleleri gibi görünmesine rağmen muhtemelen daha erken tarihlerde iskan edilmiş olabilir. Konum olarak Rahva Ovası'na ve Van Gölü kıyısına hakim iki tepe üzerinde bulunmaktadır. Güney Tepede mimari kalıntıya rastlanmamıştır ancak keramik ve obsidyen parçalara rastlanmıştır. Kale duvarların güneydoğu ve güneybatı kısımları korunmuştur (Resim: 5). Yerel gri taş harçla sıvanarak duvar yapımında kullanılmıştır. Yamaç dolayısıyla yoğun toprak erozyonunun yanısıra insan tahribatı oldukça belirgindir.

Gre Koşke (GT9)

Güroymak İlçesi sınırları içerisinde yer alan Erken Tunç Dönemi itibarıyla iskan edilmiş höyük. Köy içinde bulunması sebebiyle fazla tahribata uğramıştır. Höyüğün güney ve doğu yamaçlarında yoğun obsidyen yongaları ile alet olabilecek parçalar bulunmuştur (Resim: 6). Tepenin doğu kısmında düzgün taş sırası saptanmıştır (Resim: 7). Tepenin batı tarafını yol kesmiştir. Höyüğün her yerinde kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır.

Grekor (Kırmızı Tepe)

Güroymak İlçesi sınırları içerisindeki alan bugün sürülmüş tarla olarak kullanılmaktadır. Az sayıda keramik gövde parçası görülmüştür.

Sarıkm

Tatvan İlçesi sınırları içinde modern yerleşmede ilkököl bahçe duvarında arkeolojik değeri olan Müslüman ve Hristiyan mezar taşları tespit edilmiştir. Ayrıca bir evin bahçe duvarında hayvan başı kabartmalı işlenmiş taş blok ve bazı başka işlenmiş taş blokların kullanılmıştır.

Batı Rahva Ovası (Demiryolu-Kirkor Dağı arası)

Demiryolu ile Kirkor dağı arasında arazideki doğal tepelerde buluntuya rastlanmamıştır. Toprak demir ve mika katkılıdır. Kaçak kazı çukurları saptanmıştır.

Harita 1: Ziyaret Edilen Yerler

Resim 1:Sıtkı Kalesi

Resim 2: Sıtkı Kalesi obsidyen buluntular

Resim 3:Tatvan Kalesi Kaya Mezarı

Resim 4:Şahmeranüstü obsidyen buluntular

Resim 5: Kalekırın Kalesi duvar kalıntıları

Resim 6: Gre Koşke obsidyen ok ucu

Resim 7:Gre Koşke duvar kalıntısı

KONYA İLİ EREĞLİ, HALKAPINAR, KARAPINAR VE EMİRGAZİ İLÇELERİNİN YÜZEY ARAŞTIRMASI'NIN (KEYAR) 2015 ARAZİ ÇALIŞMASI

*Çiğdem MANER

Konya Ereğli Yüzey Araştırması'nın (KEYAR) üçüncü arazi çalışması 17.08 - 14.09. 2015 arasında gerçekleştirilmiştir. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden Gülay Şahin temsilci olarak katılmıştır. Araştırmamıza destek olan Ereğli Müze müdürü Mahmut Altuncan'a, Ereğli Kaymakamı Ömer Lütfi Yaran'a, Halkapınar Kaymakamı Erdal Çetinbaş'a, Ereğli belediye başkanı Özkan Özgüven'e ve Halkapınar belediye başkanı Fahri Vardar'a, Ereğli, Halkapınar ve Emirgazi Jandarma İlçe komutanlıklarına ve her konuda desteğini ve dostluğunu esirgemeyen söförlüğümüz Sadiye Kaya'ya destekleri için teşekkürü bir borç bilirim. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bu çalışma için gerekli izinleri verdiği için teşekkür ederim.

Araştırma Koç Üniversitesi İnsani Bilimler Fakültesi, Koç Üniversitesi Tohum Fonu (SF 00013), Türk Tarih Kurumu, AVIS, Özkoçlar Otel, Derya Lokantası ve Serbey Turizm tarafından desteklenmektedir. ı Bunun yanında araştırmamız boyunca bize evlerini açan, yemek, ayran ve meyve ikram eden herkese minnettarız.

* Yrd Doç. Çiğdem MANER, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, 34450 Sarıyer-İstanbul/TÜRKİYE

ı 2015 yılı yüzey araştırmasına Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümünden öğretim üyesi Yrd. Doç. Sercan Yandım AYDIN, Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü doktora öğrencileri Arkeolog Muhip ÇARKI ve Bihter ESENER, Koç Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü lisans öğrencileri Yavuz Selim GÜLER ve Pelin PEKER, Ege Üniversitesi Proto ve Önasya Arkeolojisi lisans öğrencileri Aybüke NACAR ve Asiye TOPRAK, ve Ereğli Lisesi öğrencisi Meltem KAYA katılmıştır. Kendilerine özverili çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

KEYAR Ereğli Müzesine bağlı Ereğli, Emirgazi, Halkapınar ve Karapınar ilçelerinin Tunç ve Demir Çağı yerleşimlerini sistematik bir şekilde araştırmaktadır. Araştırma bölgesi önemli bir geçiş bölgesidir ve İç Anadolu ile Akdeniz, Mezopotamya ve Batı Anadolu'nun iletişim ağları hakkında önemli bilgiler vermektedir. 2013'ten beri aynı metodoloji uygulanmaktadır. Yerleşim ve arazi şartlarına göre intensive (dar alanda yoğun) ve /veya extensive (geniş alanda sistematik) yüzey araştırma teknikleri uygulanmaktadır. Genel olarak 2015 arazi dönemi çok sıcak, toprak kuru ve yüzey kuru otlarla ve dikenlerle kaplı olduğundan çoğu yerleşimde extensive tekniği uygulanamamıştır. Genel olarak yerleşim belirlendikten sonra çanak çömlekler yerinde incelenir, fotoraflanıp, çizilip bulundukları yere geri bırakılır. Magellan eXplorist' 110 ile GPS noktaları alınır, yerleşimin krokisi çizilir ve uydu resmi (google earth) kayıt edilir. İlk arazi sezonundan beri birbirini takip eden yerleşim numaraları kullanılmaktadır. Üçüncü araştırma sezonunda 44 numaralı yerleşim ile devam edilmiştir.

2015 arazi çalışmasında Halkapınar ilçesinin Bahçelievler, Büyükdogan, Çakıllar, Cumhuriyet, Dedeli, Delimahmutlu, Eskihisar, İvriz, Karayusuflu, Kayasaray, Körlü, Küsere, Osmanköseli, Seydihakıllı, Yassıkaya, Yayıklı, Yeşilyurt mahalleleri, Ereğli İlçesi'nin Kuskuncuk, Çayhan, Çakmak mahalleleri, Akgöl'ün Ereğli-Karapınar ve Ereğli-Karaman tarafları, Emirgazi İlçesi'nin Dikili Taş Mevkii, Karaören, Işıklar mahalleleri araştırılmış ve toplam onüç yerleşim yeri keşfedilmiş ve incelenmiştir (Harita 1 ve Tablo 1).

2015 ARAZI SEZONUNDA TESPİT EDİLEN YERLEŞİMLER

41. Dikilli Taş Mevkii Yerleşimi

Dikilli Taş Mevkii Yerleşimi (Resim: 1) 2014'de keşfedilmiştir, ancak 2015 arazi sezonunda detaylı olarak incelenebilmiştir. Emirgazi ilçesinin Eski Kışla mahallesi Emirgazi'nin 1 km. doğusunda bulunur. Arısama Dağı'nın eteklerinde halk arasında Dikilli Taş Mevkii olarak bilinen mevkiide 1,5 km. (K-G) and 0,7 km (D-B) büyüklüğünde bir alanda seramik yoğunluğu tespit edilmiştir. Arazi tarım için kullanılmaktadır, işlenmiş yapı taşı görülmemiştir. Seramikler Erken Tunç

212.....

döneminden Geç Antik döneme bu alanın yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir.

Eski Kışla Mahallesi 1904'den beri bilinen önemli bir yerdir. Ramsay ve Callander burada dört adet Luvi hiyeroglif yazılı mantar şeklinde IV. Tuthaliya dönemine ait Hitit sunağı ve yine Luvi hiyeroglif kitabeli dikdörtgen bir blok keşfetmiştir.² Altıncı bir parça ise Sedat Alp tarafından 1953'te Emirgazi köylülerinden satın alınmıştır.³ KEYAR yüzey araştırması sırasında Eskikışla'nın sakinlerine bu yazılı taşları hatırladıkları sorulmuştur. Dedelerinden bu hikayeye duyanlar bizi halk arasında Dikilli Taş Mevkii'yi olarak bilinen alana yönlendirmiştir ve burada bolca küp parçalarının çıktığını söylemişlerdir. Kaçak kazı delikleri ve seramik yoğunluğu burada bir yerleşime işaret etmektedir. Mimari izlere rastlanmadığından dolayı (Eski Kışla mahallesinin ve Emirgazi'nin eski evleri taştan yapılmış ve hem bu mevkiinden hem de Arısama Dağındaki kaleden getirildikleri söylenmektedir) ancak jeofizik çalışmaları mimari izleri - şayet varsa - aydınlatılabilir.

Hitit metinlerinde adı geçen Uda kenti için farklı yerler önerilmiştir. Bunların arasında Karacadağ'ında bulunan Gölören, eski adı Hyde⁴ ve Maltepe Höyük⁵ vardır. Metinler Uda kentinden Sarpa dağının görüldüğünden bahsetmektedir. Gölören'den Arısama Dağı görülür, Maltepe Höyük'ten de görülür. Ancak bu yerler önerildiğinde henüz Dikilli Taş Mevkii bilinmemekteydi. Sunakların büyük olasılıkla burada durması Dikilli Taş Mevkii'nin Uda kentinin yeri için yeni bir öneri oluşturmaktadır.

44. Bolluca Höyük

Halkapınar İlçesi, Yeniköy Mahallesi'nin 3,6 km kuzeybatısında bulunan 30 m. (K-G) x 30 (D-B) büyüklüğünde bir höyüktür (Resim: 2). Kurumuş olan Bolluca (halk arasında Bokluca Deresi olarak ta bilinir) deresinin kenarında

² Callander 1906, 178-81; Masson 1979; Hawkins 1995; 2006.

³ Alp 1973.

⁴ Belke ve Restle 1984, 174-5.

⁵ Özcan 2013, 206.

konumlanan yerleşimin aşağı yukarı 100 m yakın çevresinde de seramik dağılımı gözlemlenmektedir. Höyüğün kuzey ve doğu yamacında 7-2 m. genişlikte ve 15 m uzunlukta bir duvarın taş temeli bulunmaktadır. Duvar muhtemelen höyüğün etrafını çevrelemekteydi, sur kalıntısı olma ihtimali yüksektir. Seramikler yerleşimin Kalkolitikten Demir Çağı'na kadar iskan yeri olarak kullanıldığını göstermektedir.

45. Kaleönü Yerleşimi

Kaleönü Mevkii Halkapınar İlçesi, Ivriz Mahallesi'ne 2,7 km güneyinde ve kaya anıtının 0,3 km batısında yamaçta bulunmaktadır. Yerleşimin tepesinden tüm vadi ve diğer yandan da Ambarderesi Mevkii görünmektedir. Ereğli Müzesi'nde bulunan bir grup obsidyen okucu burada bulunmuştur. Yerleşim (Resim: 3) 1255 metre yükseklikte konumlanmış, seramik yayılımı 41 m. (K-G) x 46 m (D-B) büyüklüğünde bir alanı kapsamaktadır. Yerleşimin yüksekte kurulmasının sebebi Ivriz kaya anıtının bulunduğu bölgenin karstik topoğrafik yapısından dolayı belirli dönemlerde su altında kalmasındandır. 1930'lerden beri su havuzlarda toplanmaktadır. Kaleönü Yerleşimi'nde incelenen seramikler Kalkolitik, Eski Tunç ve Demir çağlarına tarihlenir. Mimari kalıntılara rastlanmamıştır.

46. Dibek Kalesi

Halkapınar İlçesi, Ivriz mahallesi'ne 3,4 km. güneydoğusunda 1803 metrede kurulmuş kale, uzaktan dibeğe benzediği için halk arasında Dibek Kalesi olarak adlandırılmıştır. Kale (Resim: 4) sivri bir tepenin etrafında kurulmuş, kuzey ve doğu yamaçları dik, duvar kalıntıları ise özellikle doğu ve güney yamacında görünür. Yıkık duvarlar, tepelerden aşağı düşmüş yüzlerce yapı taşları yamaçları kaplamaktadır. İncelenen çanak çömlekler Orta ve Geç Tunç ile Demir Çağı ve Roma Dönemine aittir.

Kale önemli, stratejik bir yerde kurulmuş olup, güney tarafından Mersin Çamlıyayla (Namrun Yaylası olarak ta bilinir) üzerinden Mersin'e inen yollara bağlanır. Bunlar günümüzde halen yerel halk ve göçebeler tarafından kullanılmaktadır.

47. *Avdallı Kalesi*

Halkapınar, Yeşilyurt Mahallesi'nin 2,4 km. güneybatısında bulunur. 1601m. yükseklikte doğal bir kaya kütesinin etrafına kurulmuş kalenin (Resim: 5), ayakta kalan kalıntıları güney ve güneydoğu yamacında bulunmaktadır. Güney ve güneydoğu yamacında bulunan temel kalıntıları orta boy işlenmemiş taşlardan yapılmış, kiklopik tarzda yapılan duvar kalıntıları 05 – 0,7 m. genişliktedir, ancak temellerin uzunluğu yoğun yüksek ve yoğun ottan dolayı belirlenememiştir. Aşağı yukarı 130 m. (K-G) ve 200 m (D-B) büyüklüğünde bir alanda yapı izleri bulunmaktadır. Avdallı Kalesi Toros Dağlarına olan geçişi kontrol eden kalelerden biri olmalı, hem Toros Dağları'nı hem de Konya Ovası'na hakim bir noktada kurulmuştur. Yoğun ottan dolayı herhangi bir buluntu tespit edilememiştir.

48. *Avdallı Höyük*

Halkapınar, Yeşilyurt Mahallesi'nin 2,1 km güneyinde, Yeşilyurt mezarlığının hemen arkasında ve Avdallı Kalesinin altında bulunmaktadır. Tarım arazisi olarak kullanılan höyüğün üst kısımları tahrip olmuş aşağı yukarı 82 m (K-G) ve 49 m (D-B) büyüklüğündedir. Hasat zamanı olduğundan yüzey kamışla kaplıydı ve sadece az miktarda çanak çömlek görülmüştür. Bu görülen malzemelerin özellikleri incelendiğinde, tahmini olarak Eski Tunç Çağı'na tarihlendirebiliriz.

49. *Kapaklı Yerleşimi (Kalesi)*

Kapaklı Yerleşimi; Kalesi Kalesaray'da bulunan Myndos Kalesi'nin paralelinde yer alır. Yerleşimin güney yamacı ise yoğun olarak yapı taşlarıyla kaplıdır. Sadece bir duvar temeli görünmektedir. Kale önemli bir yerde kurulmuştur, Ulukışla yolunu ve Toros Dağları'ndan Konya ovasına olan geçişi kontrol etmektedir. Çanak çömlekler Geç Tunç, Demir Çağları ve Roma Dönemi'ne tarihlendirebiliriz.

50. İvriz Evaltı Mevkii Yerleşmesi

Evaltı Mevkii Yerleşimi, Halkapınar İlçesi'nin 2,7 km. güneyinde ve İvriz anıtının kuş uçuşu 8 m. doğusunda bulunur. Arazi köyden anıta giden yolun sağ tarafında altta bulunmaktadır (Resim: 6). Bu alanda yakın zamana kadar köy evleri bulunuyormuş, ayrıca arazi birçok kere kazılmıştır ve işleminden geçmiş. Alanın güney tarafında belediye'nin tuvaletleri bulunur. 97 m. (K-G) x 38 m (D-B) büyüklüğünde bir alanda çanak çömlek gözlenmiştir. Seramikler Orta ve Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlenmektedir.

51. Gölbağ Yerleşimi

Halkapınar İlçesi, İvriz Mahallesi'nin 0,5 km. güneydoğusunda bulunur. Yamaçta bulunan bir düzlük üzerinde bir yapının temeli görünmektedir. Temeller kiklopik tarzda yapılmış, yer yer iki veya üç sıra taş halinde korunmuştur (Resim: 7). Yapı taşları ortalama 40-80 cm. uzunlukta ve 15-30 m. genişliktedirler. Yapının şekli ve boyu kesin olmamakla beraber (korunmamış duvarlar ve otların altında kalan temeller) aşağı yukarı 78 m (K-G) x 70 (D- B) m büyüklüğündedir. Seramik bulunamamıştır. Kiklopik duvar tekniği Eski Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar kullanılan bir yapı şeklindedir. Gölbağı'ndan Çamlıyayla üzerinden Mersin'e bağlanan yol güzergahları bulunmaktadır, Dibe Kalesi (No. 46) görünmektedir.

52. Mindos Kalesi

Halk arasında Kale-i Mindos olarak bilinen kale Halkapınar İlçesi, Kayasaray Mahallesi'nde bulunmaktadır, İlçesinin 8,9 km doğusunda ve mahalle merkezine 0,15 km uzaklıktadır. Kale (Resim: 8) zamanında sivri ve sarp kayanın etrafına kurulmuş, ancak 1980'lerde yapıdan ve kaya kütesinden taşların düşmesi ve yamaçta bulunan köy evlerinin çatılarına düşmesi üzerine afet bölgesi ilan edilmiş ve yaşam merkezi kayanın etrafından batısına ve güneyine taşınmış. Kaleye çıkılamamıştır. Kalesaray'dan Çamlıyayla'ya bağlanan yol güzergahları üzerinden Mersin'e inilmektedir. Kalesaray'lılar 10-15 sene öncesine kadar ticaretle kullanılan deve kervanlarının Toros Dağları'ndan indiğini hatırlamaktadırlar.

53. Karakaya

Karakaya'da bulunan kale kalıntıları Halkapınar İlçesi'nin 5,3 km. güneydoğusunda ve Eskihisar mahallesinin 1,4 km. güneybatısında bulunmaktadır. Burada bulunan kale kalıntıları halk arasında Karakaya olarak bilinmektedir. Toros Dağları'nın bir tepesinde kurulan bu kaleden günümüze sadece düzleştirilmiş kayalar ve birkaç yapı taşı ulaşmıştır. Bu kale de araştırılan diğer kaleler gibi büyük olasılıkla bir kontrol noktası olup, Toros Dağları'ndan ovaya inişi ve Akdeniz'e inen yolları korumakla mükellefti. Yoğun ottan dolayı sadece üç parça amorf gövde parçası bulunmuştur.

54. Arısama Kalesi

Arısama Dağı Emirgazi İlçesi'nin 3,4 km. kuzeydoğusundadır. Halk arasında Kötü Dağ olarak bilinen dağın doğu tarafında Belkaya Mahallesi'nin eski yerleşimi yer almaktadır. Batı tarafındaki zirvesinde ise Arısama veya Emirgazi Kalesi olarak bilinen kale (Resim: 9) 1402 m yükseklikte kurulmuştur. Kaleye iki ayrı yol çıkmaktadır. Biri Arısama Dağı'nın kuzeydoğusundan, diğeri de dağın batısından çıkan toprak bir yoldur. Zirvenin eteklerinden kaleye aşağı yukarı 200 m. bir mesafe vardır. Ancak yamaç kalenin sur duvarlarından düşmüş yapı taşları ile kaplı ve ayrıca çok dik olduğundan zorlu bir çıkıştır. Kale 2006 senesinde Karağuz ve Baldıran tarafından yayınlanmıştır.⁶ Kale aşağı yukarı (ölçü Google Earth haritasından) 102 m. (K-G) x 95 m. (D-B). Karağuz ve Baldıran makalelerinde kalenin boyutunu D-B 60 m. ve KD-GB 85 m. olarak vermektedir⁷. Kale sur ile çevrilidir, iki kulesi vardır. Kalenin içindeki yapı kalıntıları Bizans dönemine aittir. Özellikle sur duvarlarında farklı yapı evreleri bulunmaktadır, bu da kalenin belki daha da eski dönemlere ait olabileceğini veya farklı bir yapının olabileceğine işaret etmektedir. Yamaçlar ve kalenin içi taşlarla kaplı olduğundan sadece dört gövde ve bir kenar parçası bulunmuştur. Kenar Geç Geç Demir çağına tarihlenir. Bu da kalenin sadece Bizans döneminde kullanılmadığına işaret edebilir.

⁶ Karağuz ve Baldıran 2006.

⁷ Karağuz ve Baldıran 2006, 31.

41 no'lu yerleşim Dikilli Taş Mevkii Yerleşimi Arısama Dağı'nın kuzeybatısında bulunur. Daha önce bahsedildiği gibi Ramsay ve Callander tarafından burada Hitit kralı IV. Tuthalija'ya ait sunaklar bulunmuştur. Sunaklar kutsal Sarpa dağından bahseder. Hawkins'in yaptığı en son okumada Arısama Dağının Sarpa Dağı olduğunun kanısına varılmıştır.⁸ Arısama Kalesi dağın en yüksek tepesinde kurulmuştur. Hititler bilindiği gibi dağları, su kaynaklarını kutsallaştırırlardı, büyük olasılıkla bu kalenin altında Hitit dönemine ait bir kutsal alan veya tapınak bulunmaktadır.

55. Acidere Höyük

Höyük, Ereğli İlçesi, Gökçeyazı Mahallesi'nin 5,5 km kuzeydoğusundaki tarlaların ortasındadır. Höyük niteliğini kaybetmiş, tarım arazisi olarak kullanılmaktadır, dolayısıyla büyüklüğü tam olarak tespit edilememiştir. Çiftçi tarlayı sürerken bulunduğu çanak çömlekleri toplamış, bunlar Kalkolitik, Eski Tunç ve Roma dönemlerine aittir.

JEOFİZİK ÇALIŞMALARI

2013 ve 2014 arazi sezonlarında yüzey araştırması yapılan Ereğli'nin Aziziye Mahallesi'nin batısında bulunan Ereğli Karahöyük ve Yeniköy mahallelerinin doğusunda bulunan Zencirli Höyük, hem konumları, hem büyüklükleri hem de malzeme guruplarından dolayı bölgenin önemli yerleşimlerini teşkil ettiği görülmüştür ve bu höyüklerde jeofizik araştırmaları yapılmaya karar verilmiştir.⁹ Kiel Üniversitesi Yer Bilimleri Enstitüsü Jeofizik Bölümü öğretim üyesi Dr. Ercan Erkul ve Kocaeli Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Jeofizik Mühendisliği bölümü araştırma görevlisi İsmail Kaplanvural ve öğrencileri¹⁰ tarafından jeomanjetik ve jeoelektrik yöntemleri uygulanmıştır. Jeomanyetik alan değişimleri fluxgate gradient manyetometresi ile ölçülmüştür. Jeoelektrik ölçümler RESECS-Multi-elektrod-Sistemi ile yapıldı. 95 m kadar varan profiller üzerinde

⁸ Hawkins 1995, 2006.

⁹ Jeofizik çalışmaları Koç Üniversitesi Tohum Fonu (SF 00013) desteği ile gerçekleşmiştir.

¹⁰ Kader Çelik, Nurşah Söğüt, Seda Zekiye Özserçe, Yasin Genç, Hüseyin Sevim.

elektrotlar 0.5 m veya 1 m aralıklarla yere çakılmıştır. Sonuçlar yayınlama aşamasındadır.

SONUÇ

2015 arazi sezonunun en ilginç araştırmasından biri Halkapınar İlçesi sınırları içerisinde kalan Toros Dağları'nda araştırılan kaleler olmuştur (Harita 2). Bu kaleler çoğunlukla birbirlerine görüş mesafesinde kurulmuş ve Çamlıyayla üzerinden Mersin'e ve Akdeniz Bölgesi'ne olan inişleri ve Dağ'dan ovaya olan inişi kontrol etmekteydi. Genel olarak Kilikya Kapısı (Gülek Boğazı) İç Anadolu'dan Akdeniz'e inmek için en önemli güzergah olarak kabul edilir, ama araştırılan kaleler ve bağlandıkları yol güzergahları, Kilikya Kapısı dışında farklı alternatiflerin de olduğu göstermektedir. Makalede de bahsedildiği gibi bu yollar halen yerel halk tarafından kullanılmaktadır. Bu güzergahları da bundan sonra İç Anadolu ve Akdeniz ilişkilerini ve bağlantılarını çalışırken ve araştırırken göz önünde bulundurmak gerekecektir.

İkinci önemli bir sonuç ise Hitit metinlerinde adı geçen Uda Kenti'nin yeri için yeni bir önerinin sunulmasıdır. Emirgazi sunaklarının bulunduğu Emirgazi İlçesi, Eski Kışla Mahallesindeki Dikilli Taş Mevkii, Uda Kentinin yeri olarak önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Alp, S. 1973. "Eine weitere Hieroglypheninschrift aus Emirgazi und ein Rollsiegel mit Hieroglyphenlegenden aus dem Gebiet von Adıyaman südöstlich von Malatya", Neu, E., Rüster, C. (eds.) *Festschrift Heinrich Otten*, Wiesbaden, 11-16.
- Belke, K., Restle, M. 1984. *Galatien und Lykaonien* (TIB 4), Wien.
- CALLENDER, T., 1906. "Explorations in Lycaonia and Isauria, 1904", *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*, W.M. Ramsay (ed.), Aberdeen, 157-180.

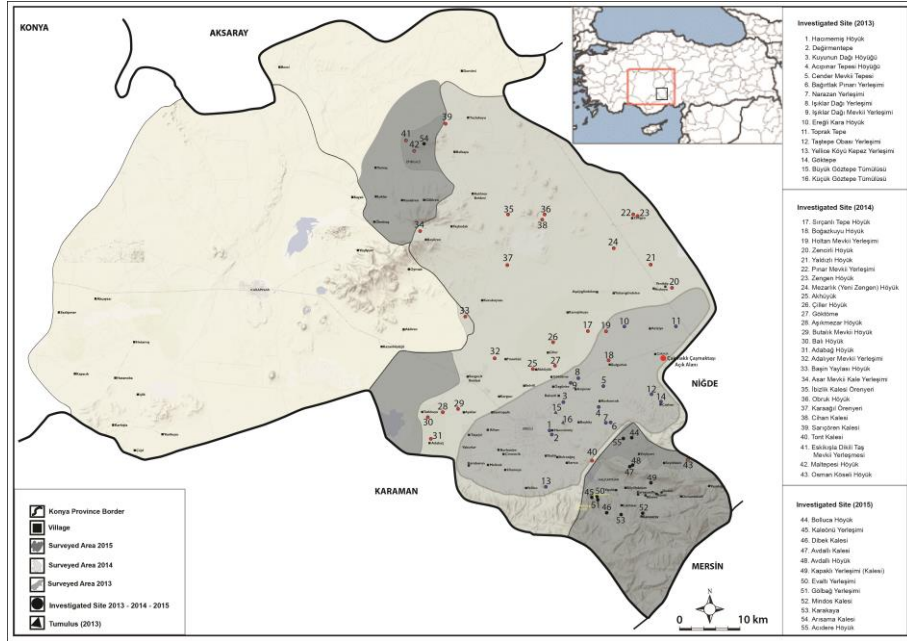
Hawkins, J. D. 1995: "Appendix 2. EMIRGAZI altars," *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (Südburg)*, StBoT Beiheft 3: 86-102.

Hawkins, J. D. 2006. Tuthaliya the Hunter, Th. P. J. van den Hout (ed.), *The Life and Times of Hattusili III and Tuthaliya IV – Proceedings of a Symposium held in Honor of J. De Roos*, 12-13 December 2003, Leiden, 49-76.

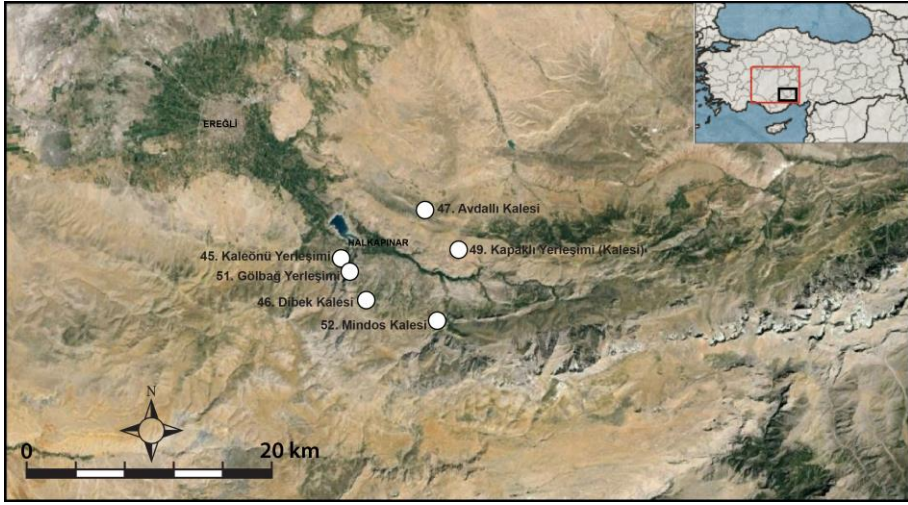
Karauguz, G., Balıran, A. 2006. Lykaonia bölgesinde bulunan iki kale üzerine bazı gözlemler, *Idol* 2006 8/31, 29-37.

Masson, E. 1979. "Les Inscriptions Louvites Hieroglyphiques des Emirgazi", *Journal des Savants*, 3-49.

Özcan, A. 2013. "Uda Şehri'nin Yeri Hakkında", *TAD* 32/53, 195-212.

Harita 1: 2013-2015 arazi sezonlarında tespit edilen yerleşimler

Harita 2: Halkapınar ilçe sınırları içinde kalan Toros Dağları'nda tespit edilen kaleler

Resim 1: Dikilli Taş Mevkii Yerleşimi

Resim 2: Bolluca Höyük

Resim 3: Kaleönü Yerleşimi

Resim 4: Dibe Kalesi

Resim 5: Aydalı Kalesi

Resim 6: İvriz Evaltı Mevkii Yerleşmesi

Resim 7: Gölbağ Yerleşimi

Resim 8: Mindos Kalesi

Resim 9: Arısama Kalesi

Tablo 1: 2015 Arazi Sezonunda Araştırılan Yerleşimler

Yerleşim No	Yerleşim İsmi	İlçe, Mahalle	UTMY /UTMX	Yükseklik
41	Dikilli Taş Mevkii Yerleşimi	Emirgazi/Eski Kışla	36S 0573134 N/ 4198743 E	1071m
44	Bolluca Höyük	Halkapınar/Yeşilyurt/Bolluca	36S 0609643 N/ 4151549 E	1362m
45	Kaleönü Yerleşimi	Halkapınar/İvriz	36S 0603637 N/ 4141310 E	1255m
46	Dibek Kalesi	Halkapınar/İvriz	36S 065922 N/ 4138607 E	1601m
47	Avdalı Kalesi	Halkapınar/Yeşilyurt	36S 0609791 N/ 4146203 E	1601m
48	Avdalı Höyük	Halkapınar/Yeşilyurt	36S 0610268 N/ 4146534 E	1495m
49	Kapaklı Yerleşimi (Kalesi)	Halkapınar/Yeşilyurt	36S 0613032 N/ 4143719 E	1512m
50	Evlatı Yerleşimi	Halkapınar/İvriz	36S 0603898 N/ 4141179 E	1177m
51	Gölbâğ Yerleşimi	Halkapınar/İvriz	36S 0604342 N/ 4140892 E	1281m
52	Mindos Kalesi	Halkapınar/Kayasaray Köyü	36S 0611852 N/ 4137977 E	1759m
53	Karakaya	Halkapınar/Eskihisar/Gavurçukuru Mevkii	36S 0608216 N/ 4138482 E	1859m
54	Arısama kalesi	Emirgazi/Eski Kışla	36S 0575419 N/ 4198344 E	1352 m
55	Acudere Höyük	Ereğli/Kuskuncuk	36S 0606483 N/ 4152702 E	1230 m

AN ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF THE EARLY CHRISTIAN-BYZANTINE PERIOD ON THE VALLEYS THAT REACHED THE HELLESPONT: 2015 RESEARCH

*Ayşe Ç. TÜRKER

The 2015 studies of the survey for the early Christian-Byzantine Period on the valleys that reached the Hellespont were carried out with the permission and appropriation by the Directorate General of Cultural Assets and Museums¹. The study aimed to detect and document the settlements of the early Christian-Byzantine period on the valleys formed by the rivers reaching the Hellespont and in their close vicinity. In these studies, architectural, architectural plastic, terracotta construction and roof covering materials of the Byzantine period as well as pottery finds were documented.

Our survey, which is started in 2010, it was one of the aimed to determine the defensive structures in and around the Hellespont in the Byzantine period and to study the problem of how its military geography had been. In our survey for this purpose, documentation studies were carried out in a total of 53 defensive structures that were dated to the Byzantine period or that we detected to have had the construction phase of the Byzantine period.

Byzantine cities have been located on the coast of the Hellespont. One of the common points of the cities is that they had a port on the coast of the strait. When the ports of the Byzantine cities on the coast of the strait and the common features of these natural ports were evaluated, it was seen that all had been located at the mouths of the valleys which had formed towards the direction of the strait and

* Prof. Dr., Department of Art History, Faculty of Arts and Sciences, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, TURKEY, ayseturker@comu.edu.tr

¹ Archaeologist Türker Türker from Çanakkale Onsekiz Mart University and Art Historian Arife Aslan as the Ministerial representative participated in our study. I thank the Directorate General of Cultural Assets and Museums for the permission to study and Türker Türker, for his contributions to the research.

surveys were performed on the valleys behind all ports that we detected on the coast of the strait. The defensive structures we detected on these valleys allowed the road network – the most important element of military geography – to become comprehensible. The road system we revealed together with the defensive structures as a result of our project studies is new for the Byzantine studies.

The valleys generated by the streams which reached the Hellespont are the Bayramdere (Paesus), Lapseki, and Bergaz (Praktius) Valleys in the upper section of the strait; the Sariçay (Rhodius) and Kalabaklı Valleys in the middle section of the strait; and the Scamander (Karamenderes) Valley in the lower section of the strait. In this paper, an evaluation of the valley roads on the Anatolian coast of the Hellespont will be made. In addition, our studies in the region are ongoing.

The Valley Roads reaching the Kapıdağ Peninsula from the Lower Section of the Hellespont and the Defensive Structures on them:

The valleys on the Anatolian coast extend to the Hellespont in the north-east - south-west direction. The largest river valley reaching the Anatolian coast of the Hellespont is Scamander (Fig. 1)². Scamander originates by being nourished by more than one source on Mt. Ida. It is almost 110 km in length and reaches the sea in the front part of Port Karanlık in the lower section of the Hellespont. The valley generated by Scamander is a natural road providing access to the Hellespont from Mt. Ida. When it is considered that the point this natural road had reached also provided transportation to the Black Sea and Mediterranean markets in the long distance and to the Marmara and Aegean markets in the short distance, it is understood that the sources, such as mines and wood, on and in the close vicinity of Mt. Ida gained an economic value with this valley.

This determines the importance of the Scamander Valley in the Byzantine period. The Scamander Valley shows three different geographical characters. They are called upper, middle and lower Scamander. Upper Scamander qualifies as a

² For Scamander valley, see A. Çaylak Türker, “Bizans Döneminde Çanakkale Boğazı ve Yerleşim Modelleri: Skamander Vadisi”, *Anadolu ve Çevresinde ORTAÇAĞ*, 4, 2010, 53-94.

valley with a narrow floor. It is distinguished from the Middle and Lower Scamander Valleys by this feature. This enables the valley to have a more advantageous location than both regions in terms of security. The episcopacy of Skepsis (Hagios Kornélios) is localized within the borders of the Kurşunlu Village in a place overlooking the narrow-floor valley of Upper Scamander³. The name of the settlement was registered as Hagios Kornélios during the consul of Kadıköy⁴. Salvage excavations were carried out in Skepsis, which would remain under the dam lake during the construction of the Bayramiç Dam, in the seasons of 1993 and 1995 by the Çanakkale Archaeology Museum⁵. During the studies, soundings were taken in the vicinity as well. On the other hand, the studies carried out for this settlement in Kurşunlu as of the 19th century do not include any finding with respect to the defensive walls of the city. Nevertheless, we detected and documented the traces of the defensive walls of the city in our studies on the Kurşunlu Hill⁶. This is a finding which was unavailable in the previous studies.

The remains seen on Tongurlu-İkizcetepe were first detected in the 1850s by Mordtmann, and which ancient city the remains at İkizce had belonged to was discussed for a long while. Following the finalization of the location of Skepsis, it was thought to have been Palaiskepsis. In spite of the failure to detect the period of the walls in the east and the south-west in the plan we obtained during our studies in this area, it might be stated that the parts of the mortared rubble core seen on the walls followed in the west belonged to the Byzantine period.

In the middle section, Scamander receives the Kursak (Andirus? in the antiquity) Tributary from the north. It progresses westwards from Bayramic. It is nourished by small brooks from the north and the south and extends in the front part of Ezine. It herein joins the Akçin Tributary and enters the Araplar Strait in the

³ About this episcopacy, see Çaylak Türker 2010, 57-58.

⁴ J. Darrouzès, *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*. Paris 1981, 75.

⁵ Ö. Özden, Ç. Türker and T. Kekeç, "1993 Yılı Skepsiz Antik Kenti Kurtarma Kazısı" *V. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara 1995, 365-386; C. Başaran, A. Y. Tavukçu and M. Tombul, "1995 Yılı Skepsis Aşağı Kent ve Nekropolü Kurtarma Kazısı", *VIII. Müze Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara 1999, 551-583.

⁶ A. Ç. Türker, "An Archaeological Survey of the Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2014 Research", *33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum, Ankara 2016, 302-305.

north. Scamander displays a feature of a valley with a wide floor between Bayramic and Ezine (Fig. 2). This quality indicates that Bayramic and Ezine in the middle section had been important marketplaces in the Byzantine period. The available archaeological data of the Byzantine period also support this.

In Middle Scamander, we studied in Örenli, Karıncalı, Akköy, and Çamköy Asarlıktepe. A low hill located near the Karıncalı Village out of them is localized as the ancient city of Gergis by the researchers⁷. Walls of a defensive structure were documented in our studies on the Asarlık Hill. The walls of the defensive structure are mostly under the surface and do not give any information on the wall technique; however, according to the mortar fragments we found, it might be stated that they had probably had a phase of use belonging to the Late Roman and Early Byzantine periods. The hill on which the castle is located is on the natural road that connects the middle section of Scamander to the middle section of the strait via the Kalabaklı Valley.

We again documented defensive walls on Asarlıktepe, Çamköy. Although the walls did not provide any information on their periods, unglazed and glazed potsherds representing the early, middle, and late Byzantine periods were detected at moderate density in our studies on the hill. The archaeological data indicating that the structure on Asarlıktepe had been used in the late Byzantine period were detected at the salvage excavations carried out in this area by the Çanakkale Archaeology Museum. It is recorded that the Zeuxippus pottery dated to the late Byzantine period was densely unearthed at these excavations⁸.

The Defensive Structures on the Valley Roads reaching Middle Scamander from the West:

The defensive structures we detected in this area are Kızkalesi, Yavaşlar-Tilkiliktepe, and Tavaklı-Sakardağ. Of them, Kızkalesi displays the late Byzantine

⁷ J. M. Cook, *The Troad*, Oxford 1973, 347.

⁸ R. Körpe, "Asarlıktepe: Skamandria Antik Kenti İçin Yeni Bir Öneri", *Festschrift für Manfred Korfmann Mauer Schau, Band 1*, Remshalden-Grunbach 2002, 370, fig. 10.

character⁹. This date is also in agreement with the pottery finds that we detected on the surface and that indicated the 12th & 13th centuries. The defensive walls on Tavaklı-Sakardağ were detected in the north-east and north-west of the hill. The pottery items and fragments of the terracotta roof covering materials that we detected on the slope in the south of the castle and that represented the Byzantine period and the architectural plastic items we detected in the Tavaklı Village indicate that the defensive structure had probably been used in the Byzantine period.

The Valley Roads reaching Middle Scamander from the South and the Defensive Structures on them:

The southern roads again originating from more than one port in the Aegean Sea and enabling one to access around Ezine and Bayramiç in the middle section of Scamander via the Tuzla Valley follow the natural roads generated by the Akçin Tributary. The important Byzantine findspots on this road route are Kocakaya in the upper section of the Tuzla Valley, Behramkale in the middle section of the valley, and Tuzla in its lower section. Gargara, localized to Kocakaya out of them, is one of the episcopal centers located within the borders of the Asian region. It was among the episcopal centers in the records of the 2nd Council of Nicaea, and it is understood that Nikephoros attended this council as the bishop of Gargara¹⁰. The name of Gargara was always available in the council records afterwards¹¹. An honor was granted to the city by Emperor Andronikos Palaiologos (1282-1328), which indicates that Gargara had maintained its importance by the end of the Byzantine Period¹². Nevertheless, the archaeological data about the Byzantine period of Gargara are unknown. The plans of the walls located on the hill which were drawn by Cook and Judeich are available. Judeich tried to obtain a city plan, whereas Cook studied in the area by taking Judeich's plan and showed the plan of a section he

⁹ Türker 2016, 305-308.

¹⁰ A.M. Talbot, *Byzantine Defenders of Images Eight Saints' Lives in English Translation*, Washington D.C. 1998, 159.

¹¹ William M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, İstanbul 1960, 100; J. T. Clarke, "Gargara, Lamponia and Pionia: Towns of the Troad", *The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts*, no. 3, Sep., 1888, 313.

¹² C.R. Fox, *Engravings of unedited or rare Greek Coins*, London 1852, 314; W. Leaf, *Strabo on the Troad*, Book XIII, Cap. I, Cambridge 1923, 262-263.

saw¹³. The primary problem we determined in our study was to determine the existing walls and place them in the topography. Secondly, we aimed to understand whether the construction traces of the Byzantine period were available in the plan we would obtain. We obtained a plan of the walls in the area; however, the walls are in ruins. Furthermore, about 45 m to the north-west of the second defensive line in the east of the hill are mortared wall fragments partially followed for about 12 m north-westwards.

The Transitional Zone between the Middle and Lower Scamander Valleys and Defensive Structures:

We studied at the Kırdağ-Çevrimtepe, Asartepe, and Pınarbaşı-Ballık localities in this area, which is also known as the Araplar Pass¹⁴. In our study on Çevrimtepe, we first aimed to obtain a plan of the walls on the hill. In our studies to attain this objective, we reached a plan of it by following the city walls which encircled the hill from three directions. According to the few unglazed and red-slipped potsherds representing the late Roman and early Byzantine periods on the hill and on its foot, it might be stated that the hill was used in the Byzantine period.

Asartepe is an approximately 160-meter-high hill in the east of the place where Scamander reaches the plain from the Araplar Pass. The hill was shown as Hisarlık by many researchers¹⁵. In our studies to attain this objective, we detected two walls at different levels in the west-east direction. The walls on the hill collapsed and it is hard to understand the wall technique; however, according to the mortared rubble core fragments we partly detected and the pottery finds indicating the early Byzantine period, it might be stated that the hill might have been used in the early Byzantine period as well.

¹³ Cook 1973, 258, fig. 11. A roughly drawn plan of Gargara is available and a reference is made to Cook in the manuscript prepared by Stupperich as well. However, it is not the drawing published by Cook. It is established that the subsequent researchers also used this drawing erroneously and made a reference to Cook, see. Stupperich, 1995, 128, Abb.1.

¹⁴ Türker 2016, 310-312.

¹⁵ Cook, 1973, 125.

Ballık was referred to as Ballıdağ in the 18th and 19th centuries. It is located in the west of the Araplar Pass and it is a hill with an approximate height of 140-145 m. On the north-western foot of this hill is the Pınarbaşı Village. The northern, southern and eastern directions of the hill were encircled by city walls. During our studies on the hill, we saw that the walls had been preserved at the foundation level and that it was difficult to determine their period; however, the pottery finds seen on the hill demonstrate that the hill was also used in the Byzantine period. They are unglazed and red-slipped pottery items which might be dated to the early Byzantine period and were detected at moderate density.

The lower Scamander is a region of ports that had provided the transportation of economic sources in the upper and middle sections to the marketplaces in the short and long distances. Enabling one to reach these ports, Scamander makes a connection with Aisepus. One reaches the Kapıdağ Peninsula via the natural roads which follow the valleys of Scamander and Aisepus. This finding of ours is also supported by the Byzantine defensive structures we documented on the road route concerned.

The Gönen (Aisepus) Valley:

The Scamander Valley, which reaches the lower section of the Hellespont, joins the Aesepus Valley via Karaköy in Mt. Ida (Fig. 3). Aesepus originates by being nourished by more than one spring in Mt. Ida. It is a valley which extends for about 55 km in the north-east - south-west direction between the Kapıdağ Peninsula and the Gulf of Edremit. With these geographical features, it constitutes another natural road that provides access to the lower section of the Hellespont and the ports in the Aegean Sea from Cyzicus – the metropolis of Hellespontus.

In upper Aisepus, studies were performed in Kızılelma, Eskiyaıyla, Asarkale, Aşağı Çavuş, Çırpılar-Asarkale, and Karaaydın-Çamhisar. In the Kızılelma Village, pottery of the late Roman-early Byzantine period is detected at moderate density over an extensive area at the locality known as Kocaçeşme or Maşatbaşı within the forestland. Highly considerable mining cinders are found on

the surface. Wall fragments built with small unhewn stones and white lime mortar are visible in this area; however, it was impossible to follow any plans. The quality of the walls and the surface finds indicate that a large late Roman-Byzantine settlement was located in this area.

The remains on Asartepe, where the castle was located, were localized as Palaiskepsis by Kiepert¹⁶. A plan of these remains was published by Mordtmann¹⁷. Nevertheless, Wiegand dated the remains on Asartepe to the Byzantine period¹⁸. Evaluations on Asarkale are also available in the reports on the surveys carried out in the region recently¹⁹. As understood from these data, there are different views about the quality and period of the building remains on Asartepe. In conclusion, the castle displays a long and narrow plan in the north-east - south-west direction, in agreement with the topography of the hill. In our studies, it is understood that Asarkale may be evaluated among the defensive structures of the 7th & 8th centuries.

There are wall traces of a defensive structure on the Kaleçalı Hill in the Aşağı Çavuş Village²⁰. The walls placed on the bedrock were built with small and irregular hewn stones and lime mortar. The wall thickness is measured as about 2.40 m. The small stones used in the masonry piled up to cover the front and rear faces of the walls upon the collapse of the walls. Therefore, it is hard to understand the character of the masonry and to determine the places of the towers. Small quantities of broken brick fragments are also detected among the stones that piled up on the interior and exterior faces of the walls. Accordingly, it might be thought that brick

¹⁶ H. Kiepert, *Specialkarte vom westlichen Kleinasien nach seinen eigenen Reisen und nach andern grösstenteils noch unveröffentlichten Routenaufnahmen*. Berlin 1892.

¹⁷ F. Babinger, *Anatolien Skizzen und Reisebriefe aus Kleinasien (1850-1859) von A. D. Mordtmann D. Ä.* Osnabrück, 1972, 285-348.

¹⁸ Th. Wiegand, *Reisen in Mysien. Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung*, XXIX, 1904, 274.

¹⁹ C. Başaran, - A.Y. Tavukçu, - V. Keleş, - E. Küçükefe - Z. A. Tavukçu, *Kuzey Troas-Parion Araştırmaları 2002. 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, Ankara 2004: 187, fig. 9. 5-192. C. B. Rose - R. Körpe, "The Granicus River Valley Survey Project, 2007" 26. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*. Ankara 2009, 347-348, fig 11.

²⁰ A. Ç. Türker, *An Archaeological Survey of the Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2012 Research*", 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1. Cilt*, 27-31 Mayıs 2013 Muğla, Muğla 2014, 195.

materials were also partially used in the masonry. The dense vegetation on the hill both complicates following the wall traces and makes it impossible to see the surface material. Few red slip ceramic wall sherds and amphora base sherds indicating the late Roman-early Byzantine period and fragments of kalypters of the Byzantine period can be seen on the hill and on its foot.

Some wall fragments situated on the bedrock were determined at the locality known as Kocatepe in the north of the Aşağı Çavuş Village. They were understood to have belonged to a defensive structure enclosing the upper altitude of the hill. Nevertheless, the walls substantially collapsed, and only the wall traces can be followed. These walls, where the white lime mortar was used as a binder, were built with irregular hewn stones. Unglazed pottery rim and handle sherds dated to the early and middle Byzantine periods are also found among the moderately dense potsherds dispersed over an extensive area within the area enclosed by the walls.

The walls of the castle detected at Asarkale in the Çırpılar Village are in ruins, and no masonry to help us detect the period and construction phases of the castle can be seen; however, Wiegand defined this castle as a castle of the Byzantine period in the late 1800s²¹. Walls of a defensive structure known as the Çamhisar Castle were detected on Dedetepesi in the Karaaydın Village. The area bordered by the walls is about 87.60 m long in the north-south direction. It can be discovered that the defensive walls were built with unhewn stones and white lime mortar. The wall technique in the visible sections indicates the middle Byzantine period.

Kabalı Hisartepe and Alacaoluk Castles were detected in the lower section of the Aisepus Valley. The highest altitude of Hisartepe is about 522 m. The wall fragments that can be followed on Hisartepe cover the north of the hill and can be followed for about 45 m in the west as well. The rest of the wall cannot be followed due to the dense vegetation. The fact that the wall in the north can be followed relatively well is because the trees had been cut to open fields in this area.

²¹ Th. Wiegand, "Reisen in Mysien", *Mitteilungen des Kaiserlich Deutschen Archäologischen Instituts Athenische Abteilung*, XXIX, 1904, 274.

The highest altitude of the hill on which the castle known as Taban or Alacaoluk is located is measured as 350 m. The east and the west of the hill are rather steep. The brooks flowing in its east and west also constitute natural defense in these directions. The hill is connected to the upper altitudes via a defile from the north. The castle can easily be accessed from the north via this road. Therefore, the fortifications in the north of the castle are strong. A possible entrance was detected in each of the north and the north-west. Consisting of two sections, the castle displays a nearly oval plan. The defensive walls cover an area with a length of about 173 m in the north-south direction and an area with a length of about 110 m in the east-west direction.

The Valley Roads reaching the Kapıdağ Peninsula from the Middle Section of the Hellespont and the Defensive Structures on them:

The two valleys reaching the middle section of the strait are Kalabaklı and Sarıçay. Episcopacies developed at the point where both valleys reached the strait, namely the episcopacy of Dardanos in Kalabaklı and the episcopacy of Abydos in Sarıçay²². Of them, the Sarıçay Valley is the second largest valley that reached the Hellespont. The Sarıçay Valley generates a natural road which enables one to access the Kapıdağ Peninsula by making a connection with the Granicus (Biga) Valley, which reaches the Marmara Sea in the south-west - north-east direction. This natural road resembles the natural road generated by the Scamander and Aisepus (Gönen) Valleys. This geographical approach of ours is supported by the defensive structures we detected on the Sarıçay and Granicus Valleys. The defensive structures we detected show that this road was secured in the Byzantine period.

The pottery finds we documented at the localities of Dardanos and Kepez at the mouth of the Kalabaklı Valley indicate the period from the 5th century to the end of the 13th century²³. The finds at the Dardanos locality are considerably dated to the early Byzantine period, and few sherds of the middle Byzantine period were

²² For Abydos see, A. Ç. Türker, "Byzantine Architectural Sculpture from Abydos" *Ancient Near Eastern Studies*, 47, 2010, 194-217.

²³ For Dardanos see, A. Ç. Türker, "Byzantine Pottery from Dardanos and Kepez in the Hellespontus", *Delton of the Christian Archaeological Society*, 34, 2013, 361-374.

documented. The pottery items dated to the middle and late Byzantine periods are considerable among the finds at the Kepez locality.

On a hill overlooking the narrow pass of the Sarıçay Valley between the mountains is the Atik Hisar Castle²⁴. The castle was constructed in a rocky and steep land and displays an irregular plan. The construction technique and the use of materials resemble those of the castles of the 13th century around Bursa.

The road coming via the coast from Kepez extends to the coastal plain on which Çanakkale was established, follows the southern shore of Sarıçay, and reaches Saraycık before it crosses Sarıçay. Extending from Saraycık eastwards, the road follows the southern shore of Sarıçay. From some point around the Atik Hisar Castle, it passes to the north-eastern shore of Sarıçay, from where it extends to Obaköy in the north-east. From Obaköy, it reaches Bodurlar, Osmanlar, and Karaçalar in the south-east. Karaçalar qualifies as an intersection here.

The second road originates from Saraycık, follows the southern shore of Sarıçay, and passes to the northern shore of Sarıçay in Belen, from where it extends for about 12 km in the south-east and again passes to Ortaca in the south. The road is divided into two in Ortaca. The first one follows the lateral brooks which reach Sarıçay from the north-east and reaches Karaçalar, from where it extends to Kumarlar, Çiftlik, and Büyük Tepeköy. The second road follows the lateral brooks which reach Sarıçay from the south-east and reaches ancient Kirazlı.

Both roads connect Sarıçay with the Granicus Valley. The road coming from Karaçalar reaches Kumarlar on the northern edge of the Granicus Valley and, from the place concerned, proceeds south-eastwards, thereby reaching Büyük Tepeköy. Proceeding eastwards via Kirazlı, the road reaches Küçükklü, Çiftlik (the Albey Farm), and Büyük Tepeköy. This region is an intersection where the roads coming from Middle Scamander and Kalabaklı join.

²⁴ A. Ç. Türker, "Atik Hisar Kalesi", *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu*, 19-20 Nisan, Ankara 2001, 193-206.

In the upper section of the Granicus Valley is the Sapan Hisar Castle. The wall technique of the castle indicates that it had a single construction phase. According to the construction materials we followed at the castle and the pottery on the surface, it might be stated that Sapan Hisar was a late Byzantine castle²⁵.

In the middle section of the valley, defensive structures were detected in Dikmen–Dikkale, Yaykın-Çalpınar, Çomaklı, and Çalköy. The hill on which Dikkale is located out of them extends in the east-west direction, and the highest point of the hill is measured as 464 m. The castle displays a nearly oval plan in the east-west direction in agreement with the topography of the hill. The area encircled by the defensive wall is about 170 m in the east-west direction and about 60 m in the north-south direction. At the north-western corner of the castle is a castle trench with a width of 8.40 m.

We detected and documented wall traces of a defensive structure on the hill called Çalpınar in the Yaykın Village. The walls are in ruins, and the masonry cannot be detected. However, the visible mortar fragments and the potsherds representing the early and middle Byzantine periods on the surface indicate that the defensive structure was used in the Byzantine period.

We detected wall fragments probably belonging to a defensive structure and having a thickness of 2 m on Asartepe of Çomaklı. According to the preserved wall fragments, it might be stated that these walls had a core made of unhewn stones and white lime mortar. These walls resemble the material and wall technique we detected at Hamdibey Asarkale. Although it is difficult to date the preserved wall fragments with the mortared rubble core, it might be stated that it was probably one of the examples of the defensive structures constructed in the 7th & 8th centuries.

Wall traces of a defensive structure were detected on the hill called Kaletepesi or Kaletaşı about 150 m to the south of Çalköy. Despite the difficulty of definitely determining the initial construction period of the structure with

²⁵ A. Ç. Türker, “The Byzantine Castle on the Granicus Valley: Sapan Hisar”, *Turkish Studies*, vol. 10/1, Winter 2015, 229-250.

substantially collapsed walls, it is understood – according to its construction technique and surface materials – that it was used in the Byzantine period.

A feature followed as of the 3rd century in the planning of defensive structures is the shifting of the settlement areas located on plain areas to those regions which were more convenient for defense due to their geographical characteristics. This became a natural phenomenon upon the invasion of many cities during the Arab invasions, and a return to the Hellenistic castles located on the hills again was provided. The reason for this is the advantages of defense brought about by the locations of the Hellenistic cities. Conveyed by Procopius, a historian in the era of Justinian, this information is also supported by the data of the fieldwork we carried out in the region.

We studied at the Pegai (Karabiga) Castle on the Lower Granicus Valley. Pegai was a settlement affiliated to the episcopacy of Parion between 674 and 678. Its name was mentioned in the sources regarding the Venetian and Genoese trade in the late 12th century. The plan and construction phases of the castle were introduced with a manuscript prepared by Müller – Weiner²⁶. We studied at the Pegai (Karabiga) Castle on the Lower Granicus Valley. Pegai was a settlement affiliated to the episcopacy of Parion between 674 and 678. Its name was mentioned in the sources regarding the Venetian and Genoese trade in the late 12th century. The plan and construction phases of the castle were introduced with a manuscript prepared by Müller – Weiner²⁷.

Defensive structures were also documented on the streams which reached Lower Granicus from the west. One of these streams is the Bakacak (Karaatlı) Tributary. The second road in the north from Karaçalar in the upper section of the Sarıçay Valley follows the lateral brooks on the western edge of ancient Mt. Markeus (Karadağ) and reaches Balcılar in the upper section of the Bakacak Valley, which reaches Granicus from the west, from where the road proceeds to Kundakçılar

²⁶ W. Müller-Weiner, “Pegai-Karabiga, Eine Mittelalterliche Stadt”, *Festschrift für Jale İnan* (ed. N. Başgelen-Mihin Lugal), İstanbul 1989, 169-176.

²⁷ For the Byzantine glazed pottery we detected in this area, see. A. Ç. Türker, “Byzantine Pottery From the Pegai Castle”, *XIth Congress AIECM3 on Medieval and Modern Period Mediterranean Ceramics*, Antalya, 19-24 Ekim/October 2015 (in print).

in the north and reaches the Hellespont via the Umurbey Valley in the west. In the east, it follows the Bakacak Valley and joins Granicus around Biga. Again on this road is Ahmetler at a distance of about 8 km from Balcılar. Like Balcılar, this point also qualifies as an intersection which enables one to reach the north, the south, and the west. We detected a defensive structure in each of Balcılar and Ahmetler. When one proceeds eastwards from this point, one reaches the Kapıdağ Peninsula.

Walls of a defensive structure were detected at *Kabaktepe* in the Balcılar Village. The highest altitude of the hill extending in the north-west - south-east direction is measured as 398 m. The castle displays an approximately oval plan extending between the altitudes of 395 and 393 m in the north-west - south-east direction in agreement with the topography of the hill²⁸.

A defensive structure is located at the Sivri Hill in the Ahmetler Village²⁹. The highest altitude of the hill extending in the north-south direction was measured as 307 m. The defensive walls extending in the north-south direction in agreement with the topography of the hill cover the altitudes of 300 through 292 m on the hill. The area bordered by the defensive walls is about 138 m long in the north-south direction and about 50 m long in the east-west direction. Nevertheless, the traces that can be followed in the north and south indicate that the castle covered a wider area in the north-south direction. The detected defensive walls are in ruins and can be seen with difficulty among the vegetation and rubble covering the surface. Large unhewn stones and brick materials were used in the masonry. The bricks were used to create regular rows of stones by placing them between the stones in different sizes. According to the breaks on the eastern wall of the castle, it might be predicted that it was probably fortified with three towers. Nevertheless, one cannot detect soundly due to the dense vegetation and the collapsed walls. Pottery and terracotta roof covering materials at moderate density which reflected the Roman and

28 A. Ç. Türker, "An Archaeological Survey of the Early Christian-Byzantine Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2013 Research", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, 2-6 Haziran 2014 Gaziantep, Ankara 2015, 197.

29 Türker 2015, 197.

Byzantine periods were found in fragments on the hill where the castle was located and on its foot.

The largest of the streams reaching the lower section of Granicus from the east is Gümüşçay. We documented traces of defensive walls on Asartepe in the Sofular Village in this region. White lime mortar containing broken bricks was used in the masonry, and it is the frequently used mortar in the structures of the Byzantine period in this region. The surveys we carried out on the hill where the castle is located and on its foot support this too.

The Valley Roads reaching the Kapıdağ Peninsula from the Upper Section of the Hellespont and the Defensive Structures on them:

The two important valleys in the upper section of the strait are the Lampsacus and Bergaz Valleys. On the Hellespontine edge of the Lampsacus Valley was the episcopacy of Lampsacus³⁰. The largest valley of the upper section of the strait is the Bergaz Valley. This valley gains importance with its location, which shortens the distance of the coastal roads coming from the lower and middle sections of the strait in the direction of the Kapıdağ Peninsula. Therefore, it is an important valley which determines the direction of transportation in the upper section of the strait³¹. Defensive structures were detected at the localities of Biberler-Kaletepesi, Kundakçılar-Madendağı, and Arabakonağı on this valley³².

Kaletepesi in the Biberler Village lies in the north-south direction, and its highest point is measured as approximately 501 m. Defensive walls which covered the hill's altitude of about 493 m were detected and documented in our study. The walls settle on the bedrock in the west of the hill. Large unhewn stones and white lime mortar were used in the masonry. Nevertheless, the locations of the towers cannot be determined on the walls that can be followed on the surface with difficulty. Pottery and terracotta roof covering materials of the late Roman and early

³⁰ A. Ç. Türker, "Lampsacus in Byzantine Period", *Bizans ve Çevre Kültürler*, Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan, İstanbul 2010, 359-367.

³¹ A. Ç. Türker, "Hellespontus'daki Praktius-Bergaz Vadisi'nden Bizans Taş Eserleri", *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim*, Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan, Ankara 2011, 553-576.

³² Türker 2015, 193-194.

Byzantine periods were detected at moderate density in the castle and on the foot of the hill where the castle was located. Accordingly, it is understood that the area where the castle was located was settled as of the late Roman period.

The Arabakonağı castle hill where the structure is located and its vicinity have dense forest fabric. Traces of a defensive structure covering altitudes of the hill from 520 to 536 m were documented in these studies. Accordingly, it is understood that the castle, shaped according to the slope of the hill, had three towers in the west, a tower in the south, and three towers in the east. Some stones which might have belonged to a wall are seen at the altitudes of the hill between 500 and 520 m.

The road originating from the Port of Lampsacus in the Hellespont and extending south-eastwards by following the north-east of the Lapseki Tributary first reaches Yeniceköy, from where it accesses Kocabaşlar. It herein joins the road coming from Umurbey and arrives at Arabakonağı. It extends to Biga and the Kapıdağ Peninsula via Arabakonağı.

In this paper, the valley roads in the Biga Peninsula have been summarized briefly. Besides the valley roads, the road extending via the coast and the castles and bridges on it were also documented during our study.

In conclusion, the data we obtained showed the presence of a road network which originated from the ports in the Hellespont and enabled one to reach Cyzicus – the metropolis of Hellespontus. In fact, the overall road system of Anatolia in the Byzantine period is known. There are important studies on the routes of the roads and the structure of the road system throughout the Byzantine period. Nevertheless, regional monographies are very limited in these studies. However, the Thema system, acknowledged to have had a significant place in the military accomplishments in the middle Byzantine period, required an active road network. A road originating from the Gulf of Edremit and reaching the Kapıdağ Peninsula is shown in general studies. Nevertheless, no information about the road routes in the Biga Peninsula is available. However, the data we obtained demonstrated the presence of a road network which originated from the ports in the Hellespont and

enabled one to reach Cyzicus – the metropolis of Hellespontus. The main roads of this road network follow the Scamander and Aisepus Valleys as well as the Sariçay and Granicus Valleys (Fig. 4). This road system, which we presented together with the defensive structures as a result of our studies in the region, is new for the Byzantine studies.

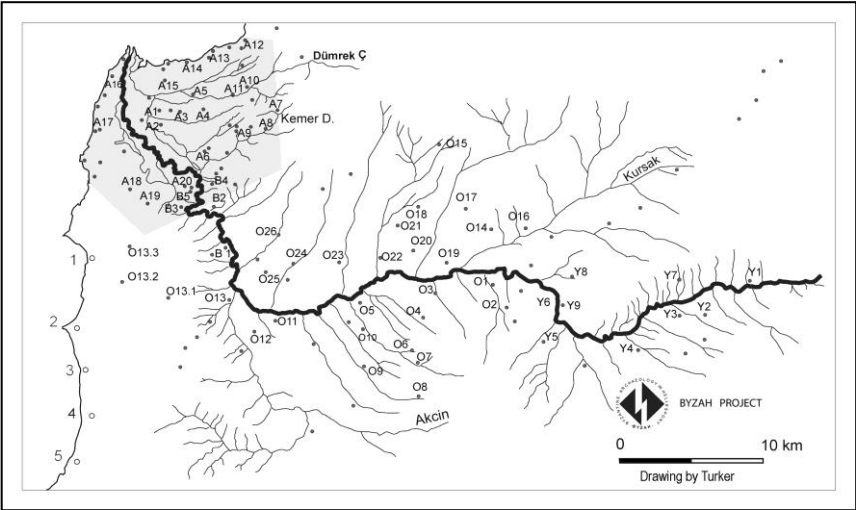

Figure 1

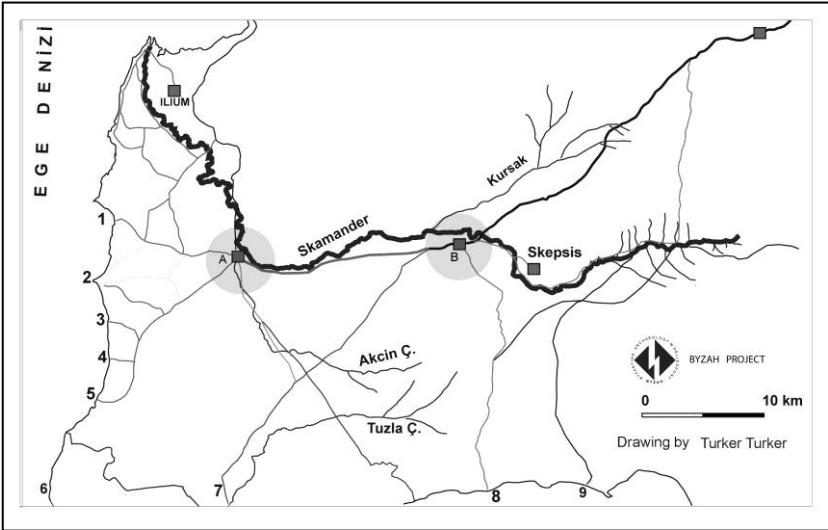

Figure 2

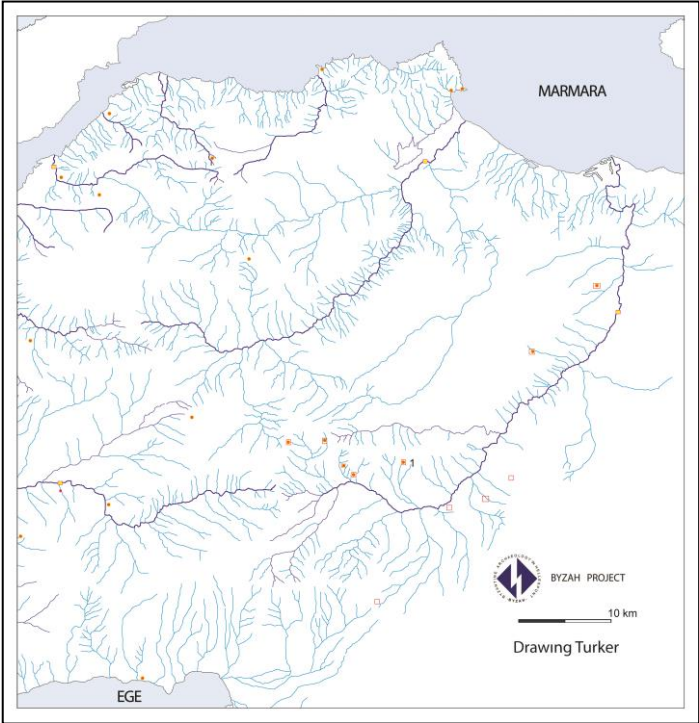

Figure 3

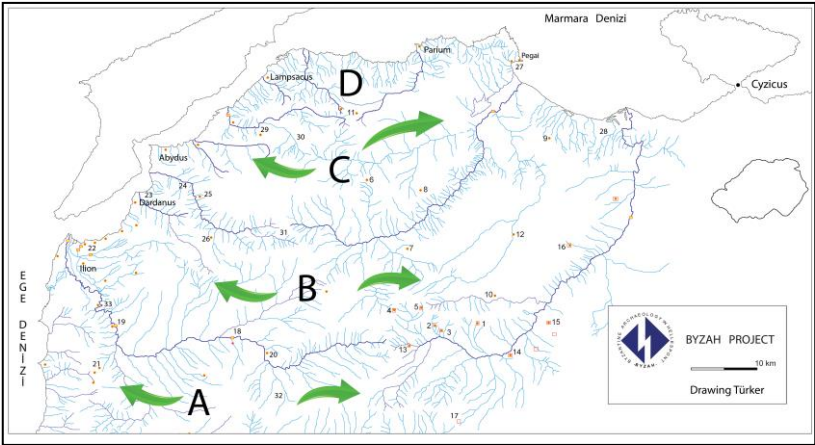

Figure 4

BURDUR İLİ VE İLÇELERİNDE NEOJEN VE PLEİSTOSEN DÖNEM FOSİL LOKALİTELERİNİN TESPİTİ YÜZEY ARAŞTIRMASI-2015

¹F. Arzu DEMİREL
²Serdar MAYDA
³M. Cihat ALÇİÇEK
⁴T. Tanju KAYA
⁵Ahmet İhsan AYTEK

Burdur İli sınırları dahilinde, fosil karasal memeli hayvan kalıntıları barındıran alanların tespitine yönelik olarak 2010 yılından bu yana sürdürülmekte olan “Burdur İli ve İlçeleri Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokaliteleri Yüzey Araştırması”nın altıncı sezonu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 29.06.2015 tarih ve 126155 sayılı yazısı ve eki, 29.06.2015 tarih ve 126144 sayılı izinlerine bağlı olarak 05.07.2015-14.07.2015 tarihleri arasında 10 gün süreyle gün süreyle gerçekleştirilmiştir⁶. Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi uzmanı Seda Deniz Kesici katılmıştır⁷.

Gerek bölgede araştırmaya konu dönemlerin varlığını gösteren çalışmalar (Wedding 1966, Karaman 1986, Price 1989, Yiğitbaşıoğlu 1990), gerekse Burdur İli

¹ Yrd.Doç.Dr. F. Arzu DEMİREL, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, İstiklal Kampüsü, 15030, Burdur/TÜRKİYE. arzudemirel@mehmetakif.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Serdar MAYDA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bornova, İzmir/TÜRKİYE

³ Prof. Dr. M. Cihat ALÇİÇEK, Pamukkale Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Denizli/TÜRKİYE

⁴ Prof. Dr. T. Tanju KAYA, Ege Üniversitesi, Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, Bornova, İzmir/TÜRKİYE

⁵ Arş. Gör. Dr. Ahmet İhsan AYTEK, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, İstiklal Kampüsü, 15030, Burdur. Elektronik posta: aytek@mehmetakif.edu.tr

⁶ Çalışmalar, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’nün desteği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın gerçekleştirilmesi için gerekli izni veren T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’ne ve destekleri için Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü’ne teşekkürlerimi sunarım.

⁷ Bakanlık temsilcimiz Seda DENİZ KESİCİ’ye, Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi yüksek lisans öğrencisi Kazım HALAÇLAR ve Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi lisans öğrencileri Gürsel Uzunçakmak, Hatice ÖZTÜRK, Feride Büşra ÖZKAN, Ayşe Nur KUŞ, Alican TELLAL ve Hasibe SAY’a özverili çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

ve Göller Yöresi'nin günümüzde ev sahipliği yaptığı biyolojik zenginlik ve bu biyoçeşitliliğin geçmişte de zengin bir hayvan varlığının bir göstergesi olabileceği varsayımından hareketle 2010 yılında başladığımız yüzey araştırmamız, her yıl bu öngörümüzü destekler nitelikte yeni bulgular sağlamış ve sağlamaya devam etmektedir (Demirel, 2012; Demirel, 2015; Demirel vd., 2013; Demirel ve Kapan-Yeşilyurt, 2014; Demirel ve Mayda, 2014; Demirel ve Mayda, 2016; Demirel vd. 2016).

2015 yılı arazi çalışması genel olarak Burdur ili sınırları dahilinde Merkez, Sultanderesi, Alyazma ve Kocakır mevkileri, Kemer İlçesi Elmacık fosil yatakları çevresinde yer alan Ardiçtekketepe, Gökyer, Kaletepe ve Gökmentepe mevkileri ve Yeşilova İlçesi çevresinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanların Burdur il haritasındaki konumları Ek-1'de görülmektedir.

Araştırmamızda ziyaret ettiğimiz alanlardan ilki geçtiğimiz yıl ziyaret edilen ve organik maddelerce zengin olduğu tespit edilen Sultanderesi Mevkisi olarak isimlendirilen Burdur-Merkez yeni Adliye binasının arkasında yer alan günümüzde Burdur Belediyesi'nin kum ocağı olarak işlettiği eski linyit ocağıdır (Resim: 1). Bu alanda atılmış eski kömür pasaları içinde bitki ve kavkı kalıntılarına rastlanmıştır (Resim: 2).

Yüzey araştırmamız Merkez, Alyazma mevkisi olarak isimlendirilen alanın doğu tarafında kırmızı renkli birimler barındıran bölgede devam etmiştir (Resim: 3), üst Miyosen yaşlı olduğu düşünülen bu alanda araştırmamız süresince bu yaş ile ilgili bir veri sağlayacak herhangi bir omurgalı kalıntısına rastlanmamıştır.

2015 yılı çalışmalarımızda fosil omurgalılar açısından en verimli alan Merkez, Yakaköy civarında bulunan Kocakırtepe mevkisi olmuştur (Resim: 4). Bu alanda geçtiğimiz yıl ve daha önceki yıllarda yoğun bir fosil varlığına rastlandığı önceki yıllara ait yayınlarımızda belirtilmiştir (Demirel ve Yeşilyurt 2014; Demirel 2015; Demirel ve Mayda 2016). Bu mevkide gerek Kocakırtepe, gerekse bu alanın güney yamaçlarındaki lokasyonlarda bu yıl yaptığımız araştırmalarımız esnasında yüzeyde ve bölgedeki geçtiğimiz kış süregiden yoğun yağış nedeniyle açığa çıkmış ve

sedimanlar içinde genel olarak iyi korunmuş halde çok sayıda omurgalı fosiline rastlanmıştır (Resim: 5).

Araştırmalarımız esnasında Burdur ili sınırları içinde fosil memeli kalıntısı içeren alanlardan birisi olan Kemer İlçesi, Elmacık fosil yataklarında çalışmalara devam edilmiş ve bu bölgede geçtiğimiz yıl Burdur Müzesi Başkanlığında ve Bilimsel Danışmanlığında Kurtarma Kazısı gerçekleştirilen Ardıttektepe Mevkisi ve fosil omurgalı kalıntı veren diğer alanlar olan Gökyer, Kaletepe, Gökmentepe mevkilerinde göl havzası içinde fosil içeren sedimanların yapısının tespiti amacıyla incelemelerimiz devam etmiştir. Bu yıl ayrıca, geçtiğimiz yıl incelemelerde bulunduğumuz jeoloji haritaları ve diğer jeolojik verilere göre geç Pliyosen-Holosen yaşlı gölsel sedimanlar içeren Yeşilova ilçesi sınırları içinde araştırmalarımız sürdürülmüş, ancak bu yıl da herhangi bir omurgalı fosil varlığına ulaşılmamıştır.

2010-2014 yılları arasında yürütülmüş olan yüzey araştırmalarımız kapsamında Merkez-Yassıgüme Köyü-Sazlıkdere Mevki yakınlarında tespit edilen ve yörenin paleobiyocoğrafyası açısından son derece önemli bir paleontolojik fauna, uluslararası bir bilimsel yayınlı bilim dünyasına tanıtılmıştır (bkz. Demirel ve Mayda 2014).

Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen döneme ait fosil omurgalı kalıntılarını tespit etmeye yönelik olarak bu yıl gerçekleştirilen yüzey araştırmamızın en önemli sonucu Burdur Müzesi'ne bağlı olarak açılacak olan Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenebilecek nitelikte ve bazıları daha önce yörede tespit edilmemiş omurgalı fosillerine ulaşılmış olmasıdır. Daha önceki yıllarda da iyi korunmuş halde fosiller vermiş olan Kocakırtepe mevkisinde bu sene bulunan memeli fosilleri ise uluslararası bir kongrede sunulmuştur (Demirel vd. 2016). Kocakırtepe faunasında öncesinde bilinen Deve (*Paracamelus gigas*) ve at (*Equus* sp.) örnekleri bu lokaliteye Erken Pleistosen yaşının verilmesini sağlamıştır. Bu sene bu mevkide yeni deve fosillerinin yanı sıra iki farklı tür at, *Equus* sp. (Resim: 6) ve *Equus* cf. *altidens* (Resim: 7) ile Anadolu Pleyistoseninde daha önce hiç rastlanılmamış ve bu açıdan ülkemizin ilk ve en yaşlı bulgusunu oluşturan çakal (*Canis etruscus*) (Resim: 8) ve *Hippopotamus* sp. (Resim :9) fosilleri paleontolojik açıdan ayrı birer öneme sahiptir. Bu örneklerin dışında lokalitede ülkemiz

Pleyistosen’inde sıklıkla gözlenmeyen ve bu açıdan kaydı ayrı önem taşıyan gergedan (*Stephanorhinus* sp.) (Resim: 10) ile ceylan (*Gazella* sp.) (Resim: 11) fosilleri de faunada ilk defa tespit edilmiştir.

Mevcut veriler ışığında değerlendirildiğinde, Yassıgüme, Kocakırtepe ve Elmacık yöresi faunalarının benzer fosil taksonları içerdiği ve biyostratigrafik açıdan yakın dönemlerde (2-1,2 milyon yıl) yataklandığı anlaşılmaktadır. 2010-2015 yılları arasında yürütülen yüzey araştırmaları neticesinde elde edilen veriler, bölgenin ilk defa paleobiyocoğrafik yapısını tanımlamaya, ayrıca yeni paleontolojik ve jeolojik verileri bilim dünyasına kazandırılmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak, Burdur İli ve ilçelerinde mevcut jeolojik verilere ve tanıklıklara dayalı olarak beş yıldır sürdürdüğümüz yüzey araştırmamız yörenin paleobiyocoğrafik öneminin ortaya konulmasını konusunda ilk kez kayıtlanan önemli veriler sağlamıştır. Burdur ili ve komşu illeri jeolojik yaş olarak Anadolu doğa tarihi açısından önemli bir aralığa tanıklık etmektedir. Bu kapsamda, yüzey araştırmamız Burdur yöresinin Pleyistosen’deki biyocoğrafyasının ve faunal korelasyonunun tamamlanabilmesi, yörede yeni karasal fosil memeli faunalarının tespit edilebilmesi, paleocoğrafik açıdan canlıların göç yolları ile bunları denetleyen jeolojik ve paleobiyolojik verilerin derlenmesi ve çoğaltılması ve ülkemizin ve yörenin doğa tarihinin aydınlatılması açısından önemli sonuçlar vermektedir.

KAYNAKÇA

DEMİREL, A. 2012. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2010. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt: 361-368.

DEMİREL, F. A., 2015. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2013. 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 393-400, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S. 2014. A New Early Pleistocene Mammalian Fauna from Burdur Basin, SW Turkey, *Russian Journal of Theirolgy*, 13/Sayı 2, sf:55-63.

248.....

DEMİREL, F. A., MAYDA, S. 2016. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2014. 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 193-204.

DEMİREL, F. A., KAPAN-YEŞİLYURT, S. 2014. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2012. 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 2. Cilt, sf. 165-173, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.

DEMİREL, A., KAPAN-YEŞİLYURT, S., YİĞİT, A., YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 2013. Burdur İli ve İlçelerinde Neojen ve Pleistosen Dönem Fosil Lokalitelerinin Tespiti Yüzey Araştırması-2011. 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 1. Cilt, sf. 307-316, *Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.

DEMİREL, F. A., MAYDA, S., ALÇİÇEK, M. C., KAYA, T. T., AYTEK, A.İ., 2016. Kocakır-2: First Record of Early Pleistocene Canis and Hippopotamus from Burdur Basın (SW Turkey). 14th European Association of Vertebrate Paleontologist, 6-10 Temmuz 2016, Haarlem, Hollanda, Sözel bildiri.

KARAMAN, E., 1986. Burdur Dolayının Genel Stratigrafisi. *Akdeniz Üniversitesi Isparta Mühendislik Fakültesi Dergisi* 2, 23-36.

PRICE, S. P., 1989. *Sedimentation and Neotectonics of the Burdur Region, SW Turkey*. Basılmamış Doktora Tezi, University of Leicester.

SARAÇ, G., 2003. *Türkiye Omurgalı Fosil Yatakları*, MTA Rapor No 10609, Ankara.

YİĞİTBAŞIOĞLU, H. 1990. "Burdur Havzasında Bulunan En Yaşlı Gölsel İz", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğrafya Araştırmaları Dergisi* s:2, Ankara.

WEDDING, H., 1966. *Burdurun Güneyindeki Kömür Zuhurları*. MTA Raporu, Ankara.

Resim 1

Resim 2

250.....

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

254.....

Resim 11

ÇANAKKALE İLİ EZİNE, BAYRAMİÇ VE AYVACIK İLÇELERİNDEKİ BİZANS DÖNEMİ 2015 YILI ARAŞTIRMALARI

*Beate BÖHLENDORF-ARSLAN

2015 yılı araştırmalarına Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fotoğrafçılık Bölümünden Öğr.Gör. Aykan Özener, Iğdır Üniversite'nden Arş.Gör. Nilden Ergün, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversite'sinden Arş. Gör. Murat Ay, yüksek lisans öğrencisi Oya Tuncel, öğrenci olarak Gözde Yılmaz, serbest arkeolog Osman Çapalov ve Amber Öncel katılmıştır. Araştırmamızda Bakanlık temsilcisi olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arkeologlarından Zerrin Akdoğan görev yapmıştır.

Yüzey araştırmasının amacı Geç Antik-Bizans Dönemlerinden geriye kalan tüm yüzey bulgularını toplu olarak değerlendirmektir. Başka bir ifade ile iskan yerleri, kaleler, çiftlik evleri, rotalar, yollar, köprüler, limanlar, kaynakların kullanımı örneğin kuyu, sarnıç ve değirmen, şap ve tuz kaynakları, taş ve maden ocaklarını belirleyerek M.S. 4. yüzyıldan M.S. 15. yüzyıla kadar, bölgenin yerleşim tarihi, ekonomik kaynakları, yol ağı ve ticaret gibi konuların aydınlatılması hedeflenmektedir.¹

Şimdiye kadarki araştırmalara göre Troas'ın güneyi Geç Antik Dönemden itibaren önemini kaybetmiştir. Troas, tanınmış haritalardaki bölgeler arası yol ağının dışında kalmaktadır. Adramytteion yönünden gelen en önemli ticaret yolu Troas'ı dışarıda bırakarak kuzeydeki Kyzikos'a yönelmektedir.² Bu konudaki genel görüş; Konstantinopol deniz rotası üzerindeki Troas'ın, önemli uğrak limanlar arasında yer almadığıdır. Gemiler Lesbos'un güneyinden ve Tenedos'un batısından seyretmektedir. Buna Paulos'un kenti Alexandria Troas da dahildir.

^{*}Doç. Dr. Beate Böhlendorf-Arslan, RGZM, Leibniz-Forschungsinstitut für Archäologie, Ernst-Ludwig-Platz 2, D-55116 Mainz; boehlendorf@rgzm.de.

¹ Böhlendorf-Arslan 2016b, 64.

² Kislinger 2010, 79.

Ancak bu güne kadar gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında toplanan veriler, tüm bunların aksine, Troas'ın söz konusu dönemde çok yoğun iskânedildiğini ortaya koymaktadır. Araştırmalarımız sonucunda, Geç Antik-Erken Bizans dönemlerinde nerede ve niçin yeni yerleşmelerin kurulduğu veya terk edildiği, Orta ve Geç Bizans dönemlerinde ise yeni iskânların konumu ve kuruluş nedenlerini yansıtan kapsamlı bir modelin oluşturulması mümkündür.³

Bu modelin oluşturabilmesi için her yıl sistemli bir şekilde araştırma bölgesindeki yeni alanlar dikkatli bir şekilde araştırılarak, toplanan bilgilerin bir veri bankasında toplanıp değerlendirilmesi gerekmektedir. 2015 yılında Ezine, Ayvacık ve Bayramiç'te önceden belirlenmiş köyler ve çevresi bu amaç doğrultusunda araştırılmıştır (Resim: 1).

Ezine çevresinde Gökçebayır, Kumburnu, Geyikli, Balıklı Köyü, Çamoba Köyü, Kemallı Köy ve Yahyaçavuş çevresinde incelemeler yapılmıştır.

Ezine yakınındaki Balıklı Köyü sınırlarında kalan Tepe Mevkii ve Harmanyeri mevkii olmak üzere iki yerleşme yerel rehberler tarafından gösterilmiştir. Balıklı köyün kuzeybatısındaki üçüncü bir yerleşme ise 2008 yılında keşfedilmiştir.⁴

Balıklı Tepe Mevkii'ndeki küçük sarp tepe üzerinde yoğun çatı kiremidi ve seramik parçaları görülmüştür. Tepenin çevresindeki duvar izlerinden, yerleşmenin etrafının bir savunma duvarı ile çevrili olduğu tahmin edilmektedir. Yüzeydeki seramikler Erken Bizans Dönemi'nden Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanmaktadır (M.S. 5.-15. yüzyıllar).

Balıklı, Harmanyeri'nde bir kaç yıl önce tarlanın sürülmesi sırasında bulunmuş olan fosiller tarlanın sınırında durmaktadır. 62 cm uzunluğunda 19 cm kalınlığındaki büyük dişin Pleistosen dönemden bir mamut veya Ormanfilie'ye

³ Böhlendorf-Arslan 2016b

⁴ Böhlendorf-Arslan 2010, 150.

(Palaeoloxodon antiquus) ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu bilgiler resim üzerinden Dr. Lutz Kindlers tarafından verilmiştir. Tarla içerisinde tespit edilen seramikler M.S. 5.-7. yüzyıla tarihlenmektedir. Tarlayı kuşatan çalılıklar arasındaki duvar olasılıkla bir savunma duvarı olmalıdır (Resim: 2).

Gökçebayır Köyü çevresinde üç adet Bizans yerleşmesi kayıt altına alınmıştır (Resim:3). Gökçebayır Geniş Ağızlı Kuyu Mevkii'nde zeytinliğin yeni sürülmesi nedeni ile yüzeyde bazı evlerin duvarları görünür hale gelmiştir. Duvarlar moloz taş, kiremit ve toprak harcıyla yapıldığı için Bizans Dönemi'ne aittir. Tarlanın çevresindeki duvar olasılıkla yerleşmenin savunma duvarı olmalıdır. Bütün alanda çok fazla çatı kiremidi ile Geç Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait seramikler göze çarpmaktadır. Alanda bulunan üç iş ağırlığı Çanakkale Müzesi'ne teslim edilmiştir. Yuvarlak iş ağırlıklar yanlarından hafif bombelidir. Bunlardan ikisi granit diğeri ise siyah bir taş türünden (steatit) yapılmış olup, üzeri perdelanmıştır (Resim: 4). Ağırlıklar yanlarında kazıma tekniği ile yapılmış yiv bezemelere sahiptir.

Gökçebayır, Çakıllı Mevkii'nde etrafı taş ile örülmüş bir kuyu yer almaktadır.⁵ 2010 yılındaki yüzey araştırmasında incelenen bölgede maki ve ağaçların kesilerek köklenmesi nedeni ile meydana gelen tahribat, çok sayıda moloz taş, demir cürufu, seramik ve çatı kiremidini görünür hale getirmiştir. Tarlanın kenarında birçok işlenmiş taş blok bir yığın halinde durmaktadır. Yüzeydeki seramiklere göre Geç Roma'dan Geç Bizans Çağı'na kadar bu alanda bir köy iskan edilmiştir. Alanda bölgede nadir olan Orta Bizans seramik parçaları da bulunmuştur.

Gökçebayır, Zindantepe'nin (Zindan Kuyusu) kuzey kıyısındaki Erken Bizans Dönemi havuzu olasılıkla bir değirmene ait olmalıdır. Zindantepe çevresinde bir koruma duvarının varlığı dikkati çekmektedir. Tepenin doruğunda kaya içerisine oyularak yapılmış bir kuyu bulunmaktadır.⁷ Alanın batısında iki parça halinde mermer sütun parçaları, yoğun çatı kiremidi ve seramikler göze çarpmaktadır. Zindantepe'nin doğu ucunda Kuruluş Yerleri mevkii yer almaktadır. Zindantepe

⁵Archäologisches Forschungszentrum und Museum für menschliche Verhaltensentwicklung, Schloss Monrepos, Neuwied/Almanya.

⁶ Bualan 2010 yılında bize Kadıyutan Mevkii olarak tanıtılmıştır: Böhlendorf-Arslan 2012, 434.

⁷ Bk. Bieg e.g. 2008, 164-166.

üzerindeki yerleşme büyük bir alanı kaplamakta ve yakındaki Kurtuluş Yeri'nin sınırına kadar uzanmaktadır.Yerleşim alandaki yoğun çatı kiremidi ve seramikler M.S. 5.-15. yüzyıllara aittir.

Kemallı köyünde, Gökçebayır'ın yaklaşık 4 km kadar güneyinde, binaların inşasında yoğun devşirme malzeme kullanımı⁸ ile bir Roma Dönemi mermer tiyatro oturma koltuğu dikkati çekmektedir (Resim: 5). Köyün kuzey ve doğusunda üç adet iskan merkezi tespit edilmiştir.

Kemallı, Koçadere Mevkii'ndeki bir tarla içerisinde bulunan çatı kiremitleri ve seramikler Erken Bizans Dönemi'ne ait bir yerleşmeye işaret etmektedir.

Kemallı, Devekaya Mevkiinde kısmen kepçe ile kazılmış alanda birkaç mermer parçası ile bir lahit parçası dikkati çekmektedir. Yüzeyde tespit edilen çatı kiremidi ve seramikler Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir.

Kemallı'nın Kümbetepe mevkiinde, kuzeyindeki tepe üzerinde bir sıra taş duvarı korunmuş yapılar göze çarpmaktadır. Tepenin kuzeyini kuşatan duvar, büyük bir olasılıkla yerleşmeyi koruyan savunma duvarı olmalıdır. Alan içerisinde yer yer kuru duvarlar ve moloz taş ile toprak harcı kullanılarak yapılmış temel kalıntısı bulunmaktadır (Resim: 6). Bu alanda da çok yoğun çatı kiremidi ve seramik (Resim: 7), yerleşmenin M.S. 5.-14. yüzyıllar arasında iskan gördüğünü ispat etmektedir.

Kumburun Köyü'ne ait olan İnlımanı koyu oldukça korunaklıdır. Buradaki İmparatorluk dönemi - erken Bizans Çağı'na ait yerleşme dalga kıran ile oluşturulmuş küçük bir limana sahiptir. Deniz dalgalarının aşındırdığı kıyıda liman yapılarının temelleri gün yüzüne çıkmıştır (Resim: 8).⁹ Alanda çatı kiremitleri, seramik ve cam parçaları görülmüştür. Koyun güney sınırını oluşturan tepe kentin akropolisi olmalıdır. Alandaki seramikler buluntuları her ne kadar M.S. 2.-7. yüzyıla ait olsa da, yoğunluk Erken Bizans Dönemi'ne aittir.

⁸ Cook 209-210.

⁹ Bieg 2008, 156-157.

Çamoba Köyü'nde bir evin bahçesinde Roma Dönemi'ne tarihlenen bir su havuzuna ait mermer ayak görülmüştür. Aynı evin yakınında haç ve kartal ile süslenmiş küçük bir Orta Bizans Dönemi başlık yer almaktadır (Resim: 9).

Çamoba Köyünebağı olan odun iskelesinin doğusunda, Taşköprü Mevkii'ndeki Roma Dönemi köprüsü beş kemerli olup opus caementitium ve devşirme parçalar ile inşa edilmiştir. Köprünün kuzeyinde açılan kanalın çevresinde çatı kiremidi ve seramikler ortaya çıkmıştır. Bu bölgedeki küçük bir tepe (Kumtepe) üzerindeki kaçak kazı çukuru çevresinde siyah astarlı Helenistik Dönem seramik parçaları görülmüştür.

Geyikli çevresinde toplam beş Bizans yerleşmesi bulunmaktadır. Geyikli'de Arap Köyü içi mevkii ve Kayalık İçi Mevkii¹⁰, birçok buluntu yeri olan Hantepe ve Derebağ mevkii ziyaret edilmiştir.

Hantepe yanındaki tepe Odun İskelesi'nin güneyindedir. Tepe Bozcaada'nın tam karşısında yer almaktadır. Tepe kaçak kazılar ile tahrip edilmiştir. Yüzede görülen seramikler, tepe üzerinde küçük bir Helenistik-Roma dönemlerine ait yerleşmenin olduğunu göstermektedir.

Derebağ Mevkii'nde tespit edilen alanda iki sütun ile çok sayıda devşirme parçalar görülmüştür. Bunlar arasında girlandlı bir lahit parçası ile triglif bloğu dikkati çekmektedir. Arazideki çok az miktarda seramiğe göre iskânı M.S. 6. yüzyıla tarihlenmek mümkündür. Bu yerleşmenin doğusundaki Sarıbağ'da, bir tarla içerisinde işlenmiş mermer bloklar, kiremitler ve çok az seramik örneği tespit edilmiştir. Alanın doğu bölgesinde opus caementitium ile yapılmış büyük bir duvar görülmüştür. Duvar çevresinde yoğun çatı kiremidi, demir cürufu ve seramikler göze çarpmaktadır.

¹⁰ Böhlendorf-Arslan 2015, 112.

Etrafı duvar ile çevrilmiş olan Kemallı Tepesinin doğu yönünde yoğun künk parçaları tespit edilmiştir. Yüzeydeki seramik ve diğer buluntular yerleşmenin M.S. 5.-15. yüzyıllarda iskân edildiğini göstermektedir.

Bayramiç ilçesinde, Doğancıköy, Saçaklı Köyü ve Çatalçam çevrelerinde incelemeler yapılmıştır:

Doğancıköy’de bir çevre duvarı içerisinde Bizans Dönemi’ne ait 12 adet devşirme parça görülmüştür. Bunlar arasında bir pencere lentosu üzerinde rozet ve kuş süslemesi yer almaktadır. Diğer devşirme parçalar köy evleri, muhtarlık ve camide kullanılmıştır. Doğancıköy çevresinde iki iskân alanı belirlenmiştir.

Doğancıköy, Marmarlar Mevkii’nde hafif eğimli bir tarladaki, yoğun kiremit ve az miktarda seramik parçaları Erken Bizans yerleşmesine işaret etmektedir.

Doğancıköy, Köy Yeri mevkiindeki tepe üzerinde yer alan yerleşmeye taş parke döşeli bir yol ile ulaşılmaktadır. Tepe üzerinde görülen çatı kiremidi ve seramiklerin yardımı ile iskân tarihi M.S. 5.-6. yüzyıl olarak tespit edilmiştir.

Saçaklı Köyündeki caminin önünde rozet süslü Orta Bizans Dönemi’ne ait mermerden bir başlık ile ve blok bulunmaktadır. Köyde 1953 yılında eskisi yıkılarak yenisi inşa edilen caminin karşısında bir Osmanlı Mezarlığı bulunmaktadır. Köyün güney ve doğusunda iki Bizans yerleşmesi tespit edilmiştir.

Saçaklı Köy, Gaba Ağaç Mevkii’nde yoğun çatı kiremidi, demir cürufu ve az miktarda seramiğin varlığı gözlenmiştir. Arkeolojik verilere göre bu alandaki yerleşme M.S. 5.-7. yüzyıllara tarihlenmelidir. Ancak burada Osmanlı Dönemi yaşamına ilişkin de bulgulara rastlanmıştır.

Saçaklı Köy, Depe Mevkii’nde yoğun çatı kiremidi ve demir cürufu yanında az miktarda seramiğin varlığı gözlenmiştir. Söz konusu yerleşimin iskân dönemi hakkında bir karara varmak mümkün olmamıştır.

Ayvacak çevresinde Arasanlı, Pınardere, Tuzla, Sazlı ve Hüseyinfakı çevresinde araştırmalar devam edilmiştir.

Arasanlı ilk olarak 2013 yılında ziyaret edilmiş olsa da olumsuz hava koşulları nedeni ile alanın yeterince incelenmesi mümkün olmamıştır. 2013 yılında keşfedilen boğaz üzerindeki aquaduka¹¹ ek olarak geçen yıl Arasanlı'nın güney ve güneybatısındaki dağda iki yerleşme daha tespit edilmiştir. Arasanlı mevkiilerinde olan yerleşmeler Pınardere mevkiilerindeki bir antik yol ile bağlanmaktadır. Yol, muhtemelen Roma Dönemi'ne ait, taşlardan inşa edilen bir su kanalını kesmektedir. Bu kanal olasılıkla su kemerine bağlanmaktadır.

Arasanlı, Hacıkaya Mevkiinde dağın arkasında, etrafında bir savunma duvarı olan iskan merkezi bulunmaktadır. Alanda çok sayıdaki tek katlı binaların temelleri görülmektedir. Duvarlar moloz taşlar, düzensiz tuğla parçaları ve toprak harcı ile yapılmaktadır. Yüzeyde bulunan çok az miktardaki seramik parçaları M.S. 13. yüzyıla aittir.

Arasanlı, Kepez Mevkiinde, dağın batı yamaçları ev temel kalıntılarının görüldüğü bir diğer yerleşmedir (Resim: 10). Burada tespit edilen çatı kiremitleri ve az sayıdaki seramik M.S. 5.-14. yüzyıla tarihlenmiştir.

Pınardere, Kabaalan Mevkii'ndeki derenin üst bölgesinde küçük bir iskan alanı yer almaktadır. Bu yerleşme alanında ağaç kökleme faaliyetleri sonrasında oluşan çukurlarda M.S. 5.-14. yüzyıla tarihlenen çatı kiremitleri ve seramikler görülmüştür. Yerleşmenin dere yatağı kıyısındaki erozyon nedeni ile meydana gelen aşınmada bir konutun duvarları ortaya çıkmıştır.¹²

Tuzla, Kabaagış Mevkii, Kurbanlık Yeri'nde Erken Bizans dönemi iskan bölgesinde nişli bir mağaranın¹³ üzerine bir kaç mezar oyulmuştur. Mağaranın üst

¹¹ Böhlendorf-Arslan 2015, 119 Res. 10.

¹² Böhlendorf-Arslan 2015, 119.

¹³ Böhlendorf-Arslan 2016a, 346.

bölgesindeki kayalık alanda kesme izleri, duvar kalıntıları, çatı kiremitleri ve seramikler bir yerleşmenin varlığını göstermektedir. Ana kaya üzerindeki oyuklardan bazıları olasılıkla şarap presi olarak kullanılmıştır (Resim: 11).Yüzeydeki seramiklere göre iskan alanındaki yaşamın M.S. 4. yüzyıldan 15. yüzyıla kadar devam ettiği söylenebilir.

Tuzla, Harmantepe'deki (Ali Bey Mevkii) büyük bir yerleşme Tuzla'nın güneyinde Skamander'in diğer tarafındadır.¹⁴ Ovanın güneydoğusundaki dağın güney batı yamaçlarında çok sayıda yapı temeli kalıntıları açıkça bir iskân alanını ortaya koymaktadır. Yerleşme Doğu Dağı'na kadar uzamaktadır. Bu alanda binaların bazılarının temelleri kesilen kaya oyukları üzerine oturmaktadır. Ana kaya üzerindeki yuvarlak oyuklar, yapıların çatılarını destekleyen ahşap direkleri akla getirmektedir. Kayalığın bir başka yerinde şarap presi çukurları göze çarpmaktadır. Şarap işliği yuvarlak bir hazne ile iki küçük derin çukurluktan oluşmaktadır.¹⁵ Bu alanlara amphora veya küçük pithoslar yerleştirilmiş olmalıdır. Büyük hazne ile küçük çukurlar birbirlerine kanal ile bağlanmıştır. Kayanın arka kısmında birkaç basamak vardır. Ovaya bakan kayanın duvarında işlenmiş büyük bir alan ve önünde yuvarlak bir su hazneli kuyu vardır. Duvar ve düzlükteki oyuklar buradaki bir yapının üst örtüsünü taşıyan hatıllar için açılmış olmalıdır. Kayalığın doğusundaki odada bir çok niş ile derin bir kanal dikkati çekmektedir. Terasın devamı muhtemelen yerleşmenin nekropol alanıdır. Burada kaya içinde oyulmuş bir mezar bulunmaktadır (Resim: 12).

Kayaya oyulmuş mekanın güneyinde defineciler tarafından açılmış büyük bir delik görülmüştür¹⁶. Bu mekanın kaya içinden oyulmuş doğu yönündeki apsis bir kiliseye ait olmalıdır (Resim: 13). Kaya içine oyulmuş üç tane mezar kaçakçılar tarafından açığa çıkarılmıştır. Kaçak kazı çukuru çevresinde kiremit ve seramikler göze çarpmaktadır. Bu alan bir kaç basamaklı bir merdiven ile üzerindeki terasa bağlanmaktadır. Söz konusu alandaki arkeolojik bulgular M.S.2.-15. yüzyıllarda iskanı göstermektedir.

¹⁴ Böhlendorf-Arslan 2016a, 345-346.

¹⁵ Böhlendorf-Arslan 2016a, 345 Res. 13.

¹⁶ 2014'te gördüğümüz kaçak kazı çukurunun 2015 yılında da anakayaya kadar kazılarak bütün mekanın açıldığı görülmüştür (Böhlendorf-Arslan 2016a, 345-346).

Ayvacic – Sazlı köyüne giden arka yolun kenarında, kayalığın eğimli kıyısındaki doğal üç oyuk içerisinde apsisler ve nişler yer almaktadır (Resim: 14). Kapıkaya denilen oyuk/mağaranın girişi kısmen kemer şeklinde düzeltilmiştir. İçerisindeki toprakdolgu nedeni ile Bizans Dönemi yapılarında olduğu gibi apsislerin doğuda yer aldığı tahmin edilmektedir.

Hüseyinfakı köyü çevresinde bulduğumuz mağaralar, kaya nişleri ve kayalıktaki kesme izleri büyük bir olasılıkla Bizans Çağına ait olmalıdır. Mağaralarla birlikte toplam dört yerleşme tespit edilmiştir.

Hüseyinfakı, Kayabaşı Mevkiindeki doğal mağaranın girişi güney doğu yönde olup, sırt duvarındaki iki niş insan elinden çıkmıştır. Aktaşlar Mevkiindeki kireç taşı ile kaplı alanda olasılıkla birkaç mezar için ana kaya kesilmiştir. Bu alandaki çok sayıda çatı kiremidinin yanında az sayıda kaba seramik tespit edilmiş ve bunlar M.S. 6. yüzyıla tarihlenmiştir. Akçaköy Mevkii ‘deki yamacın kıyısında yeni bir yol yapılmıştır. Yolun antik bir evin ortasından geçmesi nedeni ile duvarlar açığa çıkarak yıkılmış bir çatı görülmüştür. Hüseyinfakı, Kerebağ Mevkiinde ormanlık kesimdeki büyük bir kaya üzerine dört mezar ve bir çukur oyulmuştur. Bu kayanın birkaç metre doğusunda başka çukurlar yer almaktadır. Kayaya oyulmuş bu çukurların üzüm ezme ve şarap elde etme işlemimde kullanıldığı daha başka bir ifade ile şarap işliği olduğu söylenebilir (Resim: 15).

*FORSCHUNGEN ZU BYZANTINISCHEN SIEDLUNGEN IN EZİNE UND
AYVACIK (KAMPAGNE 2015)*

An der Kampagne 2015 nahmen Aykan Özener (Archäologe und Fotograf der Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi), Nilden Ergün (Archäologin der Iğdır Üniversitesi) und die Archäologen Murat Ay, Oya Tuncel Osman Çapalov und Amber Öncel sowie die Studentin Gözde Yılmaz (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi) teil. Als Regierungsvertreterin war freundlicherweise Zerrin Akdoğan von der Antikenverwaltung beigeordnet.

Das Ziel des Surveys ist die flächendeckende Erfassung aller Hinterlassenschaften der spätantiken bis byzantinischen Zeit, d.h. Siedlungen, Burgen, Farmhäuser, Straßen, Wege, Brücken und Häfen, Registrierung der Ressourcennutzung wie Brunnen, Zisternen, Mühlen, Şap- und Salzabbaufelder, Verhüttungsplätzen sowie Stein- und Erzabbauspuren vom 4. bis 15. Jahrhundert.¹⁷

Nach der bisherigen Forschungslage soll die südliche Troas ab der Spätantike ihre Bedeutung verlieren. In den bekannten Karten zu überregionalen Verkehrsverbindungen liegt die Troas daher außerhalb der wichtigen Routen, die Verkehrsstraßen zu Land „schneiden“ die Troas mit der Verbindung Adramytteion - Kyzikos von den großen Handelsmetropolen ab. Selbst der wichtige Seeweg nach Konstantinopel soll nach landläufiger Meinung die Troas nicht berühren, da die Rekonstruktionskarten die Schiffe die Inseln Lesbos im Süden und Tenedos westlich im Westen umfahren lassen, wodurch nicht einmal die Paulusstadt Alexandria Troas einbezogen wird.¹⁸

Die bisher erzielten Ergebnisse des Oberflächensurveys zeichnen ein vollkommen anderes Bild, das die Troas nun als engmaschig bebaut zeigt.¹⁹ Mit unseren Untersuchungen soll ein flächendeckendes Modell entstehen, mit dem aufgezeigt werden kann, wo und wieso in der spätantik/frühbyzantinischen Zeit neue Siedlungen entstehen, wo und wieso sie aufgegeben oder weiter besiedelt werden und wo und wieso dann in der mittel- oder spätbyzantinischen Zeit neue Siedlungen gegründet werden.

Für dieses Modell werden in jedem Jahr systematisch die noch fehlenden Landstriche und Dörfer begangen und Daten gesammelt. In der Kampagne 2015 wurden in den Landkreisen Ezine, Ayvacık ve Bayramiç Feldbegehungen durchgeführt(Res. 1).

¹⁷ Böhlendorf-Arslan 2016b, 64.

¹⁸ Kislinger 2010, 79.

¹⁹ Böhlendorf-Arslan 2016b

Im Landkreis Ezine wurde die Umgebung von Gökçebayır, Kumburnu, Geyikli, Balıklı Köyü, Çamoba Köyü, Kemalli Köy und Yahyaçavuş untersucht.

Im Dorf Balıklıbei Ezine wurden uns zwei Fundstellen Tepe Mevkii und Harmanyeri gezeigt. Eine dritte Fundstelle nördlich von Balıklı wurde 2008 begangen.²⁰

Auf dem kleinen Hügel Tepe Mevkii beim Dorf Balıklıliegen an der Oberfläche viele Ziegel und Keramik. Der Wall um den steil abfallenden Hügel könnte von einer ehemaligen Befestigung stammen. Die Oberflächenkeramik datiert die Siedlung von der frühbyzantinischen bis osmanischen Zeit (5.-15. Jh. n. Chr.).

In der Flur Harmanyeri bei Balıklı wurde vor ein paar Jahren wurde beim Pflügen ein fossiler Stoßzahn gefunden, der heute am Feldrand liegt. Dieser 62 cm lange und max. 19 cm dicke Zahn stammt entweder von einem Mammut oder einem eurasischen Waldelefant (*Palaeoloxodon antiquus*) und stammt aus dem Pleistozän.²¹Direkt im angrenzenden Feld erstreckt sich eine ausgedehnte frühbyzantinische Siedlung, die nach der Oberflächenkeramik in das 5. bis 7. Jh. n. Chr. datiert. Die Böschung am Rand könnte möglicherweise von einer Befestigungsanlage stammen (Res. 2).

Im Dorf Gökçebayır sind zahlreiche Spolien verbaut. In der Umgebung von Gökçebayır wurden drei Siedlungsstellen lokalisiert (Res. 3).

In der FlurGenişAğızlıKuyu Mevkii haben sich in einem ausgedehnten Olivengarten an der Oberfläche einige einlagige Mauern von Gebäuden erhalten. Das Feld ist von einem Wall umgeben, möglicherweise der alten Befestigungsmauer der Siedlung. Auf dem gesamten Gelände lagen sehr viele Dachziegel sowie spätbyzantinische und frühosmanische Keramik verstreut. Im Areal wurden zudem drei Spinnwirtel aus Steatit und Granit gefunden. Die sorgfältig geglätteten

²⁰ Böhlendorf-Arslan 2010, 150.

²¹Freundliche Auskunft von Dr. Lutz Kindler, Archäologisches Forschungszentrum und Museum für menschliche Verhaltensevolution, Schloss Monrepos, Neuwied/Almanya.

Spinnwirtel zeichnen sich durch ihren konischen Querschnitt und die feinen Verzierungslinien aus (Res. 4).

In einem Feld in der FlurÇakılavlu Mevkii befindet sich aus mit Steinen gesetzter Brunnen. Diese 2010 entdeckte Siedlungsstelle wurde 2015 frisch gerodet. Durch die Fällung der Bäume und Herausziehen der Wurzeln war das Gebiet stark durchwühlt. In diesem Bereich fanden sich sehr viele Bruchsteine, Eisenschlacke, Keramik und Dachziegel. Am Rand des Feldes sind viele Block- und Hausteine auf einen Haufen geschafft worden. Die Keramik an der Oberfläche datiert den Fundort von der mittel- bis spätbyzantinischen und frühosmanischen Zeit (9.-15. Jh. n. Chr.).

In der FlurZindantepeliegt am nördlichen Abhang eines Hügels ein frühbyzantinisches Kalksteinbecken, das wahrscheinlich von einer Mühle stammt. Ein Wall, der den Hügel umrundet, war wohl ursprünglich die Befestigungsmauer der Siedlung. Auf der Spitze des Hügels befindet sich ein in den Felsen eingetiefter Brunnen.²³ Im Feld westlich davon liegen zwei fragmentierte Marmorsäulen, sehr viele Dachziegel und Keramik. Die Oberflächenkeramik datiert vom 6. bis ins 14. Jh., darunter sind auch mittelbyzantinische Fragmente. Im Osten schließt an den Zindantepedie FlurKuruluş Yerler an, eine ausgedehnte Siedlung mit einer Streuung von Dachziegeln und Keramik, die die Nutzung des Ortes auf eine Zeit zwischen dem 5. und 15. Jh. n. Chr. eingrenzt.

Im Kaffeehaus des Dorfes Kemallı²⁴ steht ein römischer Marmorsitz aus einem Theater (Res. 5). Um das alte Bad von Kemallı liegen weitere Spolien. Mehrere Siedlungen gruppieren sich um das Dorf.

In der Flur Kocadere liegen in einem Feld an der Oberfläche zahlreiche Bruchstücke von Dachziegeln und Keramik, die auf eine frühbyzantinische Siedlung an dieser Stelle hinweisen.

²²Dieses Gebiet wurde uns 2010 als FlurKadıryutan gezeigt: Böhlendorf-Arslan 2012, 434.

²³Vgl. Biegu. a. 2008, 164-166.

²⁴Cook 1979, 209-210.

In der Flur Devekaya wurde ein Feld mit einem Bagger gerodet, wodurch einige Fragmente von marmornen Bauteilen zu Tage kamen, darunter auch die Reste eines Sarkophags. An der Oberfläche liegen Dachziegel und Keramik, durch die der Ort in die spätantik-frühbyzantinische Zeit datiert werden kann.

Auf einem Hügel in der Flur Kümbetnördlich von Kemallı zeichnen sich einlagige Mauern von Gebäuden ab (Res. 6). Die Mauern sind aus Bruchsteinen und Ziegelbruchstücken, gefestigt durch Erdmörtel, gefertigt. Im Norden wird das Areal mit einem Wall eingegrenzt, der offensichtlich zur ehemaligen Befestigungsmauer gehört. In diesem Gebiet liegen sehr viele Dachziegel und Keramik aus dem 5.-14. Jh. n. Chr. (Res. 7).

Die Bucht von İnlımanı gehört zum Dorf Kumburun.²⁵ Die durch an Anhöhen gut geschützte Bucht ist zusätzlich durch eine künstliche Mole vom offenen Meer abgeriegelt. Am durch das Meer erodierten Steilhang der Bucht sind Mauern von Hafengebäuden zu sehen (Res. 8). In diesem Bereich finden sich sehr viele Dachziegel, Keramik und Glas. Im Süden wird die Bucht durch einen Hügel begrenzt, auf dem sich offensichtlich die Akropolis befindet. Die Keramik datiert den Ort vom 2.-7. Jh. n. Chr. mit einem deutlichen Schwerpunkt auf die frühbyzantinische Zeit.

Im Dorf Çamobawurde uns in einem Garten ein kaiserzeitlicher Marmorfuß, möglicherweise eines Wasserbeckens, gezeigt. Im Haus daneben wird ein kleines mittelbyzantinisches Kapitell mit Kreuz- und Vogelverzierung aufbewahrt (Res. 9).

In der Flur Taşköprüerstreckt sich eine spätantike Brücke mit fünf Bögen, die aus Opus caementitium und Spolien gebaut wurde. Nördlich der Brücke wurde in einem Erdaushub von Kanalarbeiten Dachziegel und Keramik gefunden. Westlich der Brücke befindet sich ein kleiner Hügel, der an der Oberfläche durch einige

²⁵Vgl. Bieg 2008, 156-157.

Raubgruben gestört ist. Um diese konnten wir einige Fragmente hellenistischer Schwarzfirniskeramik auflesen.

Um die Kleinstadt Geyikli zahlreiche Fundstellen, die teilweise schon 2013 besucht wurden.

Die Fundstelle Hantepeliegt auf einem Hügel südlich von Odunliskelesi nahe Geyikli. Die Insel Bozcaadası ist unmittelbar vorgelagert. Die Oberfläche des Hügels ist durch sehr viele Raubgrabungen fast vollständig zerstört. Nach der Oberflächenkeramik handelt es sich hier um eine hellenistische bis römische Siedlung.

Die Fundstellen in den FlurenArpa Köy İçi Mevkii und Kayalıkİçi Mevkii in der Ebene westlich und südlich von Geyikli wurden 2013 entdeckt.²⁶ Die erneute Begehung zeigt eine breitere Streuung der Oberflächenfunde, die Siedlungen sind also größer als bisher angenommen.

In der Flur Derebağ Mevkii sind verschiedene Fundstellen lokalisiert. In einem Feld liegen zwei Säulen, in einem weiteren Feld sind mehrere Spolien zu finden, darunter auch eine Sarkophagplatte mit Girlandenverzierung und eine Platte mit Triglyphen. Im Umfeld lagen nur eine wenige Keramikfragmente des 6. Jhs. n. Chr. In Sarıbağ, einem Feld weiter östlich, finden sich behauene Marmorfragmente, Ziegel und wenig Keramik. Weiter östlich erstreckt sich in einem Acker eine dickeOpus caementitium-Mauer. In diesem Bereich konnten viele Dachziegel, Eisenschlacke und Keramik beobachtet werden. Der Hügel Kemallı erhebt sich wenige Meter weiter östlich. Um diesen herum sind zahlreiche Bruchstücke von Tonröhren zu sehen. Der Hügel selbst ist mit einem Ringwall umschlossen. Die Keramik auf der Oberfläche datiert die Ansiedlung in eine Zeit vom 5. bis in das 15. Jh. n. Chr.

Im Landkreis Bayramiç wurde die Umgebung der DörferDoğancı, Saçaklı undÇatalçamuntersucht.

²⁶ Böhlendorf-Arslan 2015, 112.

In der Umfassungsmauer von Doğancıköy stecken 12 byzantinische Spolien, darunter ein kleiner Pfosten mit Kreuz- und Rosettenverzierung. Weitere Spolien liegen bei der Moschee, vor dem Ortsvorstehergebäude und einem Dorfhaus.

In einem leicht abschüssigen Feld in der Flur Marmarlar liegen an der Oberfläche viele Dachziegel und Keramik, die auf einen Siedlungsplatz an dieser Stelle hinweisen. Die Keramik datiert diese Fundstelle in das 5.-10. Jh. n. Chr.

Auf einen Hügel in der Flur Köy Yeri („Dorfplatz“) nordöstlich von Doğancı führt eine gepflasterte Straße hinauf. Auf dem ebenen Plateau finden sich an der Oberfläche zahlreiche Fragmente von Ziegeln und Keramik, die die Siedlung an dieser Stelle auf das 5.-6. Jh. n. Chr. eingrenzen.

Vor der Moschee des Dorfes Sacaklı liegen zwei Spolien, ein Blockstein und ein byzantinischer Türstein mit Rosettenverzierung. Direkt an der 1953 erbauten Moschee befindet sich ein kleiner osmanischer Friedhof. An dieser Stelle stand eine ältere Moschee, die für den Bau der neuen abgerissen wurde.

In der Flur GabaAğaç ist auf einem abschüssigen Feld eine Streuung von Dachziegeln, Eisenschlacke und wenig Keramik zu verzeichnen, die auf eine dörfliche Siedlung des 5.-7. Jh. n. Chr. und eine osmanische Nachfolgersiedlung hinweist.

Viele Dachziegelfragmente und Eisenschlacke auf einem Feld in der Flur Depe weist auf eine weitere Siedlung hin, die aufgrund fehlender Oberflächenkeramik zeitlich nicht eingegrenzt werden kann.

Im Landkreis Ayvacık wurde die Umgebung der Dörfer Arasanlı, Pınardere, Tuzla, Sazlı und Hüseyinfakı begangen.

In Arasanlı wurde bei der Begehung 2013 ein Aquädukt entdeckt.²⁷ In der Flur Tirkeş wurde bei der Planierung eines Weges ein aus Steinen gemauerter Wasserkanal angeschnitten, der auf den Aquädukt zuführt.

In der Flur Haçıkaya erstreckt sich auf einem Bergrücken eine Siedlung, die mit einem Wall umzingelt war. Von dieser Siedlung sind noch mehrere einlagige Grundrisse von Gebäuden erhalten. Die Mauern sind aus Feldsteinen, Ziegeln und Erdmörtel gebildet. Einige Keramikfragmente, die auf der Oberfläche lagen, datieren die Siedlung auf das 13. Jh. n. Chr.

Auf dem gegenüberliegenden Berghang im Westen in der Flur Kepez zeigen Hausgrundrisse eine weitere Siedlung an (Res. 10). Dachziegel und wenig Keramik datieren die Siedlung auf das 5.-14. Jh. n. Chr.

Südöstlich oberhalb des Bachbettes der durch den Aquädukt überbrückten Schlucht in der zum Dorf Pınardere gehörenden Flur Kabaalanierstreckt sich eine kleine Siedlung. Die Oberfläche des Siedlungsplatzes ist durch Baggarbeiten an zahlreichen Stellen gestört, wodurch auch viele Dachziegel und Keramik zu Tage kamen. Diese datieren den Ort auf das 5.-14. Jh. n. Chr. Zu dieser Siedlung gehört auch die Erosionskante, die wir schon 2013 gesehen haben.²⁸ In dieser durch den Bach aufgebrochenen Kante lassen sich Hausmauern und das Ziegelband eines Hausdaches erkennen.

In Tuzla wurde in der Flur Kabaağıç(KurbanlıkYeri) eine Siedlungsstelle begangen, die schon 2014 entdeckt,²⁹ aber aus Zeitgründen nicht näher untersucht wurde. Oberhalb einer kleinen Höhle mit Nischen an der Rückwand dehnt sich eine früh- bis spätbyzantinische Siedlung aus, von der noch einzelne Mauerzüge, Felsarbeiten, Dachziegel und Oberflächenkeramik erhalten sind. Ein in einen Felsen eingeschnittenes Becken mit Zuleitung gehört wohl zu einer Weinpresse (Res. 11).

²⁷ Böhlendorf-Arslan 2015, 119 Res. 10.

²⁸ Böhlendorf-Arslan 2015, 119.

²⁹ Böhlendorf-Arslan 2016a, 346.

Die ebenfalls bei der Begehung 2014 entdeckte Siedlung in der Flur Ali Bey (Harmantepe) wurde nun ausführlich untersucht.³⁰ Dabei wurden alle Felsarbeiten, Pfostenstellungen, Brunnen, Installationen wie Weinpresse u.a. dokumentiert. Im Süden wurde ein in einen Felskegel gehauenes Grab neu entdeckt (Res. 12). Das Areal, das teilweise schon 2014 von Raubgräbern ausgegraben wurde, wurde zwischenzeitlich vollständig freigelegt. Hierbei wurden mehrere Gräber und eine Kirche ausgeräumt (Res. 13). Zu diesem Areal führt eine in den Felsen geschlagene Treppe.

In der zum Dorf Sazlı gehörenden Flur Kapıkayası sind in die Steilkante eines Felsens drei (wahrscheinlich natürliche) Höhlen nochmals mit Nischen und Absiden versehen worden (Res. 14). Die Eingänge der Höhlen sind teilweise zusätzlich bogenförmig eingeschlagen und geglättet. Da die Höhlen mit Erde stark verfüllt sind, kann eine Zeitstellung in die byzantinische Zeit nur durch die Orientierung der Apsiden nach Osten vermutet werden.

Nahe des Dorfes Hüseyinfakı sind mehrere Höhlen und Fundstellen lokalisiert worden.

In der Flur Kayabaşı sind in die Rückwand einer wahrscheinlich natürlichen Höhle, deren Ausgang nach Südosten orientiert ist, zwei Nischen künstlich eingeschlagen.

In einem Kalksteingebiet in der Flur Aktaşlar wurden einige Räume und vielleicht auch einige Gräber künstlich in den Felsen geschnitten. In diesem Gebiet sind an der Oberfläche viele Dachziegel und einige grobe Fragmente von Keramik zu finden. Die Keramik datiert den Ort in das 6. Jh. n. Chr.

In der Flur Akçaköy wurden bei den Planierungen eines neu angelegten Weges ein Haus angeschnitten, von dem nun im Profil eine Mauer und ein

³⁰ Böhlendorf-Arslan 2016a, 345-346.

verstürztes Dach zu sehen ist. Das Mauerwerk, grobe Bruchsteine, Ziegelfragmente und Erdmörtel, datieren das Bauwerk in die spätantike oder byzantinische Zeit.

In einem Waldstück der Flur Karabağist in einem Felsen eine Gruppe von vier Gräbern und eine runde Grube eingetieft. In einen Felsen einige Meter weiter östlich sind zwei Becken und ein weiteres Becken mit zusätzlicher runder Vertiefung eingeschnitten. Bei dieser Anlage könnte es sich um eine Weinkelterei handeln (Res. 15).

KAYNAKÇA

Bieg 2008

G. Bieg, B. Tekkök, R. Aslan, Die spätrömische Besiedlung der Troas – Ein Überblick, *Studia Troica* 16, 2006, 147-170.

Böhlendorf-Arslan 2010

B. Böhlendorf-Arslan, Byzantinische Siedlungen in der südlichen Troas: Kampagne 2008, 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2 (Ankara 2010) 145-166.

Böhlendorf-Arslan 2012

B. Böhlendorf-Arslan, 2010 Yılında Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri, 29. *Araştırmaları Sonuçları Toplantısı* 2 (Ankara 2012) 431-452.

Böhlendorf-Arslan 2015

B. Böhlendorf-Arslan, Çanakkale İli, Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri 2012 ve 2013 Yılı Araştırmaları, 32. *Araştırmaları Sonuçları Toplantısı* 2 (Ankara 2015) 111-130.

Böhlendorf-Arslan 2016a

B. Böhlendorf-Arslan, Çanakkale İli, Ezine, Bayramiç ve Ayvacık İlçelerinde Bizans Dönemi Yerleşmeleri 2014 Yılı Araştırmaları, 33. *Araştırmaları Sonuçları Toplantısı* 1 (Ankara 2016) 339-360.

Böhlendorf-Arslan 2016b

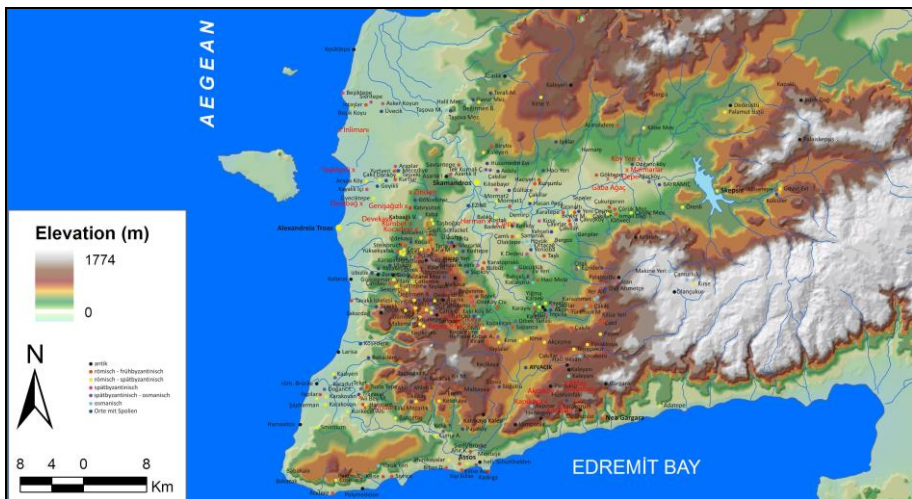
B. Böhlendorf-Arslan, Leben in der Provinz. Ländliche Siedlungen im spätantiken und byzantinischen Troas, in: F. Daim – J. Drauschke (eds.), *Hinter den Mauern und auf dem offenen Land - Leben im Byzantinischen Reich. Byzanz zwischen Orient und Okzident* 3 (Mainz 2016) 63-87.

Cook 1973

J. M. Cook, *The Troad. An Archaeological and Topographical Study* (Oxford 1973).

Kislinger 2010

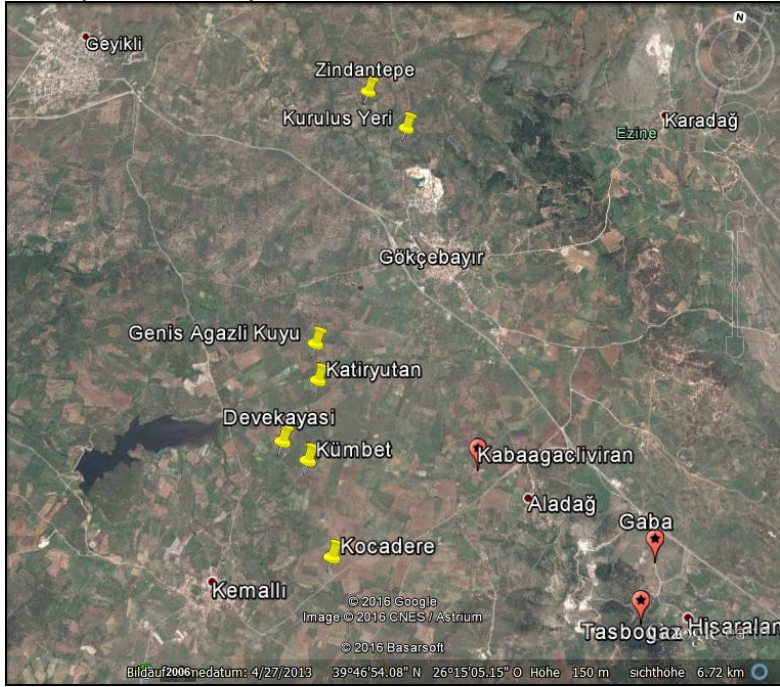
E. Kislinger, Verkehrswege und Versorgung im Byzantinischen Kernraum, in: *Byzanz. Pracht und Alltag. Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn 26. Februar bis 13. Juni 2010 (München 2010) 76-81.

Resim 1: Araştırma Bölgesi ve Bizansyerleşmeleri (kırmızıyolun 2015’de araştırılan) / Byzantinische Fundstellen im Untersuchungsgebiet (2015 rot markiert).

Resim 2: Ezine, Balıklı Köyü, Harmanyeri Mevikii'nde Bizans yerleşmesi ve sur / Wall der Befestigungsmauer der byzantinischen Siedlung in der Flur Harmanyeri, Balıklı Köy bei Ezine.

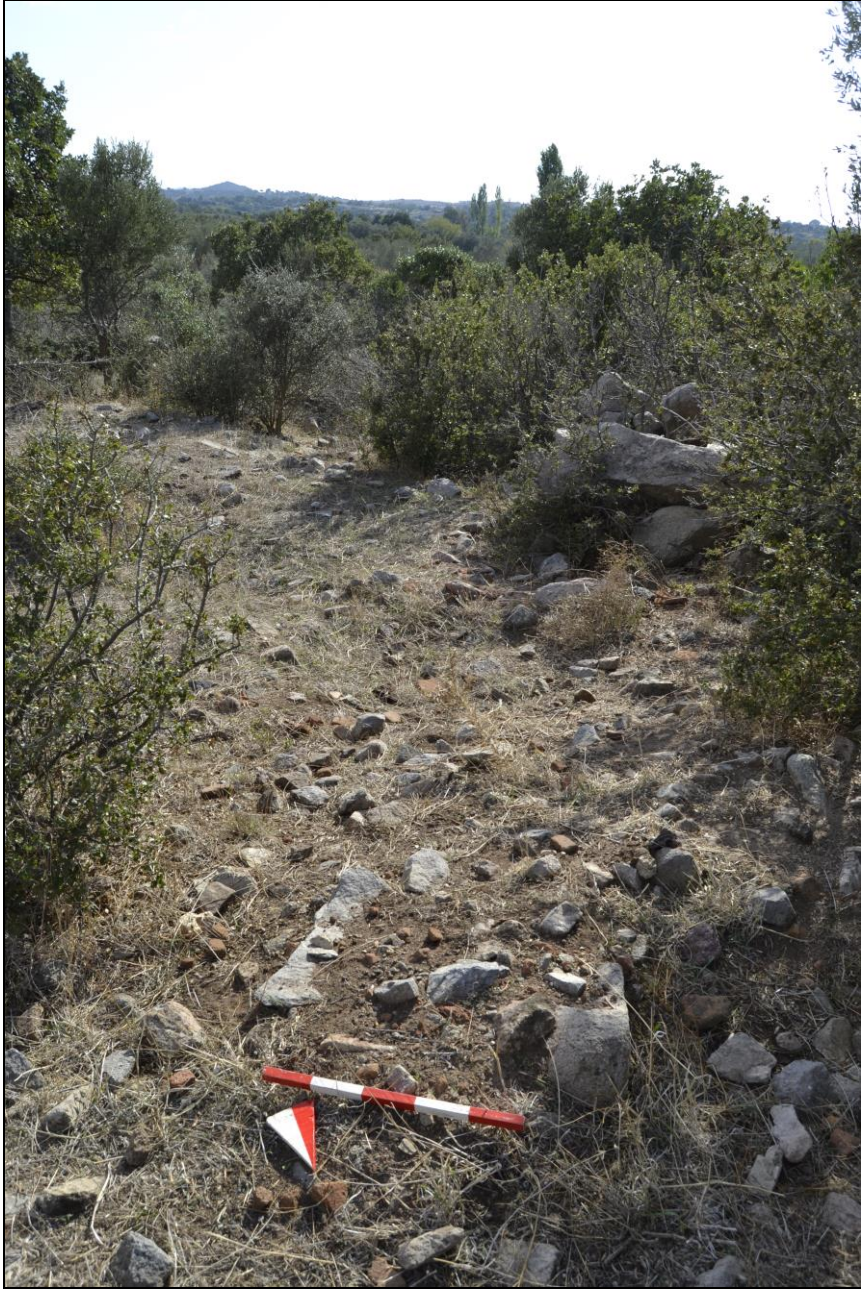
Resim 3: Gökçebayır ve Kemallı Köy çevarındaki yerleşme yerleri / Fundstellen in der Umgebung von Gökçebayır und Kemallı.

Resim 4: Gökçebayır Geniş Ağızlı Kuyu Mevkiinde bulunan ığ ağırlıkları /
Spinnwirtel aus der Flur Geniş Ağızlı Kuyu bei Gökçebayır

Resim 5: Kemallı, Roma Dönemi mermer tiyatro koltuğu / Kemallı, Römischer Sitz
eines Theaters.

Resim 6: Kemallı, Kümbettepe mevkiindeki ev duvarı / Gebäudemauern im Flur Kümbettepe, Kemallı.

Resim 7: Kemallı, Kümbettepe mevkiinde Geç Bizans seramikleri / Spätbyzantinische Keramik aus der Flur Kümbettepe, Kemallı.

Resim 8: Kumburun köy, İnlımanı mevki, sahildeki bina kalıntısı / Gebäudereste in der Steilkante der Bucht İnlımanı, Kumburun.

Resim 9: amoba Ky, Orta Bizas kartal başlık / Mittelbyzantinisches Pfostenkapitell mit Adlerverzierung, amoba Ky.

Resim 10: Arasanlı, Kepez Mevkiindeki ev temelleri / Mauerreste in der Flur Kepez bei Arasanlı.

Resim 11: Tuzla, Kabaağaç Mevkii, Kurbanlık Yeri'ndeki şarap presi / Weinpresse in der Siedlung Kurbanlık bei Tuzla.

Resim 12: Tuzla, Harmantepe'deki kaya mezarı / Felsgrab in der Siedlung Harmantepe bei Tuzla.

Resim 13: Tuzla, Harmantepe'deki kaya kilise / Felsenkirche in der Siedlung Harmantepe bei Tuzla.

Resim 14: Sazlı, Kapıkaya Mevkii, nişli mağara / Höhle mit künstlich angelegten Nischen in der Flur Kapıkaya bei Sazlı.

Resim 15: Hüseyinfakı, Kerebağ Mevkiindeki şarap presi / Weinpresse in der Flur Kerebağ bei Hüseyinfakı.

2015 YILI BOLU İLİ GEREDE VE MERKEZ İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Meral ORTAÇ

Bolu İli arkeolojik yüzey araştırmasının arazi çalışmalarından yedincisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Bolu İli Gerede ve Merkez ilçeleri ile köylerinde 03 Ağustos – 17 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Gerede ilçesinin doğu kesimi 2014 sezonunda incelenmişti. 2015 yılında ise Gerede ilçesine bağlı batı kesimdeki köyler araştırılmıştır. 2015 araştırma sezonunda Mengen'e yakın Merkez ilçesine bağlı 8 köy, Gerede ilçesi merkezi ile Gerede ilçesine bağlı 54 köy ve yayla olmak üzere toplam 63 yerleşim birimi gezilerek belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Böylece Gerede ilçesinin tüm köyleri ve yaylaların büyük çoğunluğu araştırılmıştır.

GEREDE İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Ahmetler: Köyün içinde arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır. Köyün güneydoğusunda Ören Mevkii diye adlandırılan kesim incelenmiştir. Bu alanın 50 m kadar güneyinden küçük bir çay geçmektedir. Bir kaçak kazı çukuru içinde doğu ve batı kesitlerde harçlı moloz taş duvar örgüsü görülmüştür (Resim :1). İki kesit arasında duvar tahrip oluşturmaz. Ölçülebildiği kadarıyla duvar 1 m kalınlığındadır. Bu dolgunun içinde az sayıda pişmiş toprak çatı kiremidi parçaları bulunmuştur. Seramiğe rastlanmamıştır. Tarihleme yapabilmemize olanak sağlayacak arkeolojik bir obje

*Yard. Doç.Dr. Meral ORTAÇ, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü 14030 Bolu / TÜRKİYE. ortal_m@ibu.edu.tr.

1 Araştırma 2015 yılında kurumsal ve maddi olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bolu İl Özel İdaresi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Gerede ilçesi Kaymakamlığı, Gerede ilçesi Belediyesi ve köy muhtarlıkları ile Merkez ilçe köy muhtarlıkları tarafından desteklenmiştir. Araştırmaya Bakanlık temsilen Afrodiasias Müzesi uzmanlarından Umut DOĞAN ve Edirne Müzesi uzmanlarından Ayşegül BOZKAYA katılmışlardır. Arazi çalışmalarına İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden mezun Begüm AKBAŞ, Dicle Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Aziz KUZU ve Bayram GÜNDEM özverili çalışmaları ile katkı sağlamışlardır. Epigrafik eserlerin incelenmesi konusunda İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Hamdi SAYAR ve Doktora öğrencileri Araştırma Görevlisi Oğuz YARLIĞAŞ ile Arif YACI yardımlarını esirgememişlerdir. Katkıları için adı geçen kurumlara ve şahıslara teşekkür ederim.

göremediğimizden, burasının Antik bir yerleşimin yanı sıra eski köy evlerinden birinin temelleri olabilme olasılığı da bulunmaktadır.

Ahmetler Yaylası: Ahmetler Yaylası'nda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Gerede ilçesi, Ahmetler köyü yayla yolu üzerinde bir ören yeri tespit edilmiştir. Ören yerine Gerede Bolu yolu Ahmetler sapağından Toklar Yaylası istikametine gidilen toprak yol takip edilerek ulaşılır. Bu yol Aydınlar (Akçakese) Yaylası'na varmadan az önce sola doğru döner. Kaçak kazı çukurlarında küçük moloz taş ve harçla örülmüş duvarlar ortaya çıkmıştır (Resim :2). Bir yapı planı tespit edilmemiştir. Ancak engebeli topografyadan anlaşıldığı kadarıyla münferit büyük bir yapı ya da küçük bir yerleşim burada yer almaktadır. Alanda pişmiş toprak çatı kiremitleri, tuğlalar ve opus sectile tarzında bir adet duvar süslemesi olabilecek beyaz mermer daire çerçevesi parçası görülmüştür (Resim: 3). Az sayıda monokrom kaba seramik vardır. Burası Yeniçağa ilçesi tarafından gelip Keçikalesi'ne giden yol üzerinde konaklama amaçlı Bizans ya da Osmanlı Dönemine ait münferit bir yapı olabilir.

Akçabey: Köyün Köseler, Katırcıoğlu, Doğancılar ve Merkez mahalleleri gezilmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Akçabey köyü sınırları içinde yer alan 21.12.1993 tarihinde ve 3338 sayılı kararla yerleşim yeri ve nekropol olarak 1. derece arkeolojik sit ilan edilen arazide inceleme yapılmıştır. Alan araştırma tarihlerinde yoğun olarak bitki örtüsü ile kaplı olduğundan zeminde seramik gözlemlenmemiştir ve yapı kalıntısına da rastlanmamıştır.

Aşağıovacık: Merkez Mahallesi'nde bir sütun, biri sepet formu başlığı ile birlikte olmak üzere iki sütun parçası ve kaidesi ile birlikte bir sütun kaydedilmiştir.

Aşağıovacık Yaylası: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Aydınlar: Merkez ve Battallar mahalleleri gezilmiştir, ancak arkeolojik bulguya buralarda rastlanmamıştır.

Aydınlar köyü Akçakese Yaylası: Akçakese Yaylası gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Balcılar: Merkez Mahallesi sınırları içinde yan yana üç tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüsler köyün güneyinde hemen bitişiğinde yer alır. Üç tümülüsün etrafı da ova şeklinde düzdür. İkinci tümülüs birinci ve üçüncüye göre daha küçük ve alçaktır. Köyün Aşağı Mahallesi de gezilmiştir. Burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Bucak Yaylası: Bucak Yaylası gezilmiştir, ancak arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Bünüş: Merkez Mahallesi'nde bir sütun parçası, dikdörtgen duvar bloğu, iki adet profilli dikdörtgen blok ve Aşağı Mahalle'de bir sütun parçası tespit edilmiştir.

Çoğullu: Çoğullu köyü sınırları içinde, köyün güneybatısında bir köprü tespit edilmiştir. Farklı boyutlarda iki kemerden oluşur. Köprü'nün tempan ve korkuluk duvarında çok sayıda Bizans Dönemi mimari elemanları devşirme olarak kullanılmıştır. Korkuluk duvarındaki payelerden birinde Osmanlıca kitabe bulunmaktadır. Kemer ayaklarında kenetler kullanılmışken tempan duvarında ve tonozda harç kullanılmıştır. Köprüde değişik renklerde blokların kullanıldığı gözlemlenmiştir. Duvar örgü tekniğindeki ve yapı malzemesindeki değişiklik nedeniyle köprü değişik zamanlarda onarım görmüş olmalıdır.

Köyün güneybatısında kemerli köprü'nün korkuluğunda spolien olarak kullanılmış iki adet çift yarım sütun fil ayağı, yarım sütun parçası, iki adet sütun parçası belgelenmiştir. Köyün güneyindeki Erenler Mevkii'nde iki adet sütun parçası ve köyün güneyinde köy mezarlığı içinde iki adet sütun parçası kaydedilmiştir.

Çukurca Yaylası: Mescidin kuzeydoğusunda plinthesi ile birlikte sütun parçası görülmüştür.

Dağkara: Yanşaba Mahallesi'nde bir adet postament kayıt altına alınmıştır. Merkez Mahallesi de gezilmiştir. Ancak bu mahallede bir bulguya rastlanmamıştır.

Dağkara Yanşaba Yaylası: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Demirler: Köy gezilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Dursunfakı: Köy gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Geçitler: Dümenler Mahallesi'nde sadece bir adet sütun parçası görülmüştür.

Göynükören: Hotlar Mahallesi'nde bir çift yarım sütun fil ayağı, sütun kaidesi ve iki adet sütun parçası tespit edilmiştir. Köyün Merkez, Çobanlar ve Ayvatlar mahalleleri de gezilmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Güneydemirciler: Gaziler (Kazlar) Mahallesi'nde iki adet çift yarım sütun fil ayağı, sütun formlu mezar taşı, kuş tasvirli dikdörtgen blok, çerçeveli blok ve bir sütun belgelenmiştir. Köyün Bıçakçılar (İncikler), Merkez, Kabaklar, Hacıbekler mahalleleri de gezilmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Hacılar: Merkez Mahallesi'nde bir kapı eşiği ve içbükey profilli köşe bloğu kaydedilmiştir.

Hacıveliler Yaylası: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Halaçlar: Merkez Mahallesi'nde bir adet sütun formlu mezar taşı görülmüştür.

Hasbeyler Yaylası: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Havullu: Mehmet Bey (Beylik) Mahallesi'nde bir adet çift yarım sütun fil ayağı bulunmaktadır. Merkez Mahallesi de gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Bununla birlikte Havullu kırsal kesiminde araştırma tarihlerimizden daha önce kaçak kazılar sonucu moloz taş ve harç ile duvarları örülmüş bir yapı kalıntısı ortaya çıkmıştır. Kaçak kazı çukuru müze tarafından incelenerek, güvenlik

nedeniyle kapatılmıştır. Alan tarafımdan araştırma tarihlerinden önce bilirkışı olarak incelenmiştir.

Ibrıcak: Merkez Mahallesi’nde sadece bir sütun parçası görölmüştür.

Ibrıcak Yaylası: Yayla gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Karapazar: Merkez Mahallesi’nde taban bloğu, iki adet sütun parçası ve üç adet çift yarım sütun fil ayağı tespit edilmiştir.

Koçumlar: Köyün Merkez ve Gıncallar mahalleleri gezilmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Kürkçüler: Merkez Mahallesi’nde iki adet çift yarım sütun fil ayağı, sütun kaidesi, sütun formlu mezar taşı, dört adet sütun parçası, korkuluk payesi, bir adet sütun bitimi veya başlangıcı ve bir adet dikdörtgen duvar bloğu belgelenmiştir.

Merkez: Kreteia Antik kentinin, isim benzerliği nedeniyle ve yol güzergâhları anlatımlarına göre Gerede’de olduğu düşünölmektedir. Ancak şimdiye kadar Antik kentin yeri, arkeolojik bulgularla ve kalıntılarla kesin olarak belirlenememiştir². Kentin lokalizasyonuna ilişkin ipuçları elde edebilmek için Keçikalesi’nde, Keçikalesi ile ilçe merkezi arasındaki yamaçlarda ve ilçe merkezi içindeki yükseltilerde incelemeler yapılmıştır (Resim: 4). Keçikalesi, tarihsel veriler ışığında bir Bizans ve Osmanlı kalesi olarak bilinmektedir³. Geçen yılki araştırmamızda kalenin içinde ve ilçeye bakan yamacında önemli yükseltilerin olduğunu ve buralarda yapılacak kazıların ilçenin eskiçağ tarihi ve arkeolojisi konusunda önemli veriler sunabileceğini tespit etmiştik. Geçen seneki araştırmalarımızda seramiğe rastlanmazken, bu sene kalenin sur dışında, surların hemen önünde ilçeye bakan tarafında yaptığımız yüzey taramasında erken dönemlere gidebilecek düğme tutamaklı gri monokrom seramiğe rastlanmıştır (Resim: 5). Burası kentin akropolü olabilir. Zira Kreteia kenti Gerede’de ise bu tepe akropol

² Kreteia’nın lokalizasyonuna ilişkin tartışmalar için bkz. French 1984, s. 49 vd.; Şahin 1984, s. 103, 104; French 1994, s. 113 vd.

³ İdil 2000, s. 107; Aycan 2000, s. 12 vd.

olabilecek uygun topografyaya sahiptir. Kaleden aşağı doğru inildiğinde ilçe merkezine yakın yamaçlarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır. Zaten burası oldukça diktir ve yer yer de kayalıktır. Keçikalesi'nden modern yerleşim topografik olarak gözlemlenerek Antik yerleşim olabilecek yükseltiler belirlenmiş ve bundan sonra öncelikle bu yükseltiler üzerinde araştırma yoğunlaştırılmıştır.

Keçi Kalesi'nden dikkat çeken bir yükselti Dayıoğlu Mahallesi'nde bir yükselti idi (Resim: 6). Bu yükseltinin batısı dik bir yamaç şeklinde aşağı inmektedir. Batıdan küçük bir çay ve asfalt yol geçmektedir. Burada oldukça iyi işçilikli bir dilgi bulunmuştur. Bu yüzden alanın tarihinin Tunç Çağına kadar geriye gitme olasılığı da vardır. Alanda yoğun olarak ince ve kaba, kaliteli Roma İmparatorluk ve Bizans dönemlerine tarihlenebilecek seramik gözlemlenmiştir (Resim: 7). Bunlar arasında kırmızı, gri, devetüyü renklerde monokrom; geometrik desenlere sahip boyalı seramik vardır. İnce seramikler terra sigillata ve Megara türü seramiklerdir. Burada bulunan bir dikey seramik kulp üzerinde mühür baskısı tespit edilmiştir. Alanda ayrıca kısmen yeşil sırla boyanmış koşum takımıyla birlikte at ya da eşek olabilecek küçük bir pişmiş toprak figürin bulunmuştur. Alanda mimari bir yapı planı ya da elamanı tespit edilmemiştir. Ören yerinin Gerede merkeze yakın olması ve yüzeyde kaliteli seramikler bulunması, burada lokalizasyonu henüz kesin olarak yapılamamış olan Kreteia şehrinin olabileceğini düşündürür.

Mircekiraz: Merkez Mahallesi'nde üç adet sütun formlu mezar taşı, üç adet sütun parçası ve bir adet çift yarım sütun fil ayağı kayıt altına alınmıştır.

Muratfakı: Merkez Mahallesi'nde bir adet sütun formlu mezar taşı; Çengeller Mahallesi'nde iki adet sütun parçası belgelenmiştir.

Mürdükler: Merkez Mahallesi'nde bir tanesi plinthesi ile birlikte olmak üzere iki adet sütun parçası ve altıgen bir sütun parçası tespit edilmiştir.

Nuhören: Merkez Mahallesi'nde pedestal ile Aşağı ve Merkez mahalleleri arasında tarım arazisinde olasılıkla ahşap direk kaidesi incelenmiştir. Köyün Aşağı Mahallesi gezilmiştir. Ancak köy içinde arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Aşağı ile Merkez mahalleleri arasında kırsal kesimde küçük bir yükselti dikkat çekicidir (Resim :8). Merkez Mahallesi'nin güneyinden geçen ve Aşağı Mahalle'ye giden yolun birleştiği noktadan 30-40 metre uzaklıktadır. Tepenin üzerinde dört tarafında haç motifi olan muhtemelen ahşap bir direğin içine yerleştirildiği kaide bloğu vardır. İn situ olup olmadığı kesin değildir. Tepenin üzerinde işlenmemiş büyük yerel taşlar vardır. Bununla birlikte yer yer büyük bölümü toprak içinde kalmış kısmen görülebilen dikdörtgen blok olabilecek yerel taşlar da gözlemlenmiştir (Resim: 9). Mimari bir plan tespit edilememektedir. Tepe üzerinde ve yakın çevresinde seramik, tuğla gibi küçük arkeolojik bulgulara rastlanmamıştır. Tepenin doğusundan çay geçer. Topografik yapı, haç bezeli kaide ve olası dikdörtgen bloklar burada münferit bir Bizans yapısı olabilir mi sorusunu akla getirir. Nuhören köyü kırsalında önceki yıllarda bir de höyük tescillenmiştir (Resim: 10). Burada yapılan ruhsatlı define kazısı sırasında da bugün Bolu Müzesi'nde bulunan Bizans Dönemi madeni eserlere rastlanmıştır. Bu durum da bizim tespit ettiğimiz yükseltinin münferit bir Bizans yapısı olabileceği düşüncesini desteklemektedir.

Nuhören köyünde 06.03.1996 tarihinde Koruma Kurulunun 3898 sayılı kararıyla 1. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillenen yukarıda bahsi geçen höyükte de incelemelerde bulunulmuştur. Höyüğün batısından çay, güneyinden ise Nuhören köyünden Yelkenler köyüne giden asfalt yol geçer. Bu yol aynı zamanda Gerede'den gelip Dörtdivan'a kadar giden yoldur. Tepe yüzeyi araştırma yaptığımız tarihlerde yoğun bitki örtüsü ile kaplı idi. Bu yüzden zemin çok iyi izlenememiştir. Bununla birlikte zemini görebildiğimiz yerlerde ne bir yapı izine ne de küçük buluntuya rastlanmamıştır. Bu alanın höyük olarak tescillenmesine burada yapılan ruhsatlı define kazısı sırasında ortaya çıkan Bizans Dönemi birkaç parça madeni eser sebep olmuştur.

Nuhören Yaylası: Yayla gezilmiştir, ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Rumşah Yaylası: Burada kırk mezar olduğu söylenen Kırklar Mevkii'ne gidilmiştir. Ancak arkeolojik bir bulguya rastlanmamıştır.

Salur: Merkez (Camili) Mahalle’de sütun formlu mezar taşı, sütun parçası, sütun başlığı ve haç bezeli iki adet dikdörtgen blok tespit edilmiştir. Salur köyü Körler, Uzanlar ve Ömerbeyli mahalleleri de gezilmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Salur köyü sınırları içinde, Ulusu üzerinde bir köprü bulunmaktadır. Köprü, köyün kuzeybatısında kalır. Ortadaki daha geniş olmak üzere 3 kemerlidir. Gözler arasındaki duvar eşit genişlikte değildir. Kemer tek sıra farklı renkte ve boyutlarda dikdörtgen bloklardan oluşur. Tempan duvarı ise irili ufaklı moloz taşlardan düzensiz bir şekilde örülmüştür. Harç kullanılmıştır. Köprünün tempan duvarında Bizans Dönemine tarihlenebilecek mimari blokların devşirme kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Köyde yer alan bazı blokların köyün güneybatısında yer alan Leyle Pınarı Mevkii’nden tarlalardan çıktığı bilgisi üzerine, bu mevkii incelenmiştir. Bu bölgede pınarın batısında bir yükselti görülmektedir. Yüksekliğin tepesinin küçük bir bölümünün yakın zamanda taş ocağı olarak kullanıldığı görülmüştür. Zemin kayalıktır. Herhangi bir mimari yapı kalıntısına ya da izine rastlanmamıştır. Bununla birlikte alanın yola yakın yamacında küçük bir alanda seyrek olarak monokrom gri ve kırmızı seramik izlenmiştir. Küçük bir seramik parçası üzerinde boynuzlu bir hayvanın baş kısmı, açık bej zemin üzerine kırmızı boyayla resmedilmiş izlenimi verir. Alanın doğusundan Ulusu geçmektedir. Kayalık zemin üzerinde bir yapıyı ya da yerleşimi oluşturacak yeterli yükselti olmadığından ve seramik dar alanda seyrek olduğundan alanda Antik bir yerleşim ya da yerleşim parçası veya münferit bir yapı olduğu konusunda tam bir kanı oluşmamıştır.

Leyle Pınarı Mevkii’ne yakın bir mağara da incelenmiştir. Mağaranın içi toprak ile doludur ve doğal halindedir. Mağaranın içinde sadece olasılıkla kandil koymak üzere küçük bir niş yapılmıştır. Mağaranın dışında girişin soluna dikdörtgen sığ bir niş oyulmuş, içi pembe harç ile sıvanmıştır. Sıva yüzeyi tahrip edilmiştir. Burası Hristiyanlık Döneminde belki kırsalda çobanlar tarafından dua etmek için kullanılan kutsal bir yerdi.

Samat: Merkez Mahallesi'nde sepet formlu sütun başlığı, yarım küre formlu sütun başlığı, haç bezemeli üçgen alınlık ve plinthesi ile birlikte sütun parçası incelenmiştir. Köy Habibler, Aydınlar, Orta ve Cihanlar gibi mahallelerden oluşmaktadır. Ancak mahalleler dağınık değil bir aradadır.

Sapanlurgancılar: Merkez (Sapanlı) Mahallesi'nde bir postament, iki adet çift yarım sütun fil ayağı başlığı, plinthesi ile birlikte sütun parçası, sepet formlu başlığıyla birlikte sütun parçası, iki adet profilli dikdörtgen blok, sütun kaidesi ile sütun parçası kayıt altına alınmıştır. Urgancılar Mahallesi de gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Seviller Yaylası: Yayla gezilmiştir, ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Sofular: Dervişler Mahallesi'nde sadece bir adet sepet formlu sütun başlığı görülmüştür. Merkez Mahallesi de gezilmiştir. Ancak burada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Sipahiler (Müçmerler – Mucumallar): Merkez Mahallesi'nde bir sütun parçasına rastlanmıştır.

Sofular köyü Deyişler Yaylası: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Süllertoklar: Toklar ve Süller mahallelerinde birer tane olmak üzere iki adet sütun formlu mezar taşı belgelenmiştir.

Taşlar Mandıra: Yaylada arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Tatlar: Merkez Mahallesi'nde sütun formlu mezar taşı, dokuz adet sütun parçası, postament, çift yarım sütun fil ayağı, dört adet konsollü blok, urgan bezemeli dikdörtgen blok, sütünce başlığı parçası, el değirmeni olabilecek tekne, plinthe (ya da altlık) ve Koçlar Mahallesi'nde plinthesi ile birlikte sütun parçası incelenmiştir.

Tatlar köyü sınırlarında bir tümülüs ve tümülüsün kuzeydoğusunda asfalt yolun karşısında Çakıl ya da Taşlık diye adlandırılan mevkide bir ören yeri tespit edilmiştir (Resim: 11). Ören yeri Tatlar Merkez Mahallesi'nin güneydoğusundadır. Modern köy mezarlığında bulunan 3 adet sütun parçasının ve bir evin bahçesindeki konsollu blokların bu mevkideki tarlalar sürülürken çıktıkları söylenmiştir. Ören yerinin kuzeydoğusundan ve doğusundan küçük bir çay geçmektedir. Harçlı moloz taş duvar örgüsü, bir kaçak kazı çukuru kesitinde görülmüştür (Resim: 12). Ancak bir yapı planı tespit edilememiştir. Alanda yer yer taş öbekleri gözlemlenmiştir. Gezilen alanda monokrom kaba ve ince terra sigillata türü seramik ile tuğla parçaları görülmüştür (Resim: 13).

Yakaboy: Merkez Mahallesi'nde sadece impost sütun başlığı görülmüştür.

Yakaboy Yaylası: Yayıda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Yakakaya: Köyün Merkez, Yunuslar, Evrenler, Dursunlar mahalleleri ve Ören Mevkii olarak adlandırılan kesimi incelenmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Yazıkara: Merkez Mahallesi'nde bir postament, bir sütun formlu mezar taşı ve bir sütun parçası belgelenmiştir.

Yelkenler: Merkez Mahallesi'nde bir yarım formlu sütun görülmüştür.

Yeşilvadi (Soğukoluk, Gürüyen): Köy içi, Apsarı Mahallesi yakınlarında Ören Mevkii ve Tepecik (Maşat) Mevkii incelenmiştir. Ancak buralarda arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Yenecik: Merkez Mahallesi'nde iki adet haç bezeli dikdörtgen blok, impost sütun başlığı, iki adet sütun parçası ve dikdörtgen plinthesi ile birlikte sütun parçası tespit edilmiştir.

Yeni yapar: Merkez Mahallesi'nde bir adet çift yarım sütun fil ayağı ve üç adet sütun parçasına rastlanmıştır

Yukarıovacak: Merkez Mahallesi'nde haç bezeli dikdörtgen blok, sarmaşık bezeli dikdörtgen blok, iki sütun parçası, dikdörtgen blok ve templon ya da ambon bloğu incelenmiştir.

Köyün güneybatısında yer alan Örenkaya Mevkii'ne gidilmiştir. Alanda küçük taş öbekleri ve arasında tuğla parçaları vardır. Seramik izlenmemiştir. Alanda yoğun bitki örtüsü olduğundan zemin fazla görülememiştir. Herhangi bir yapı planı tespit edilmemiştir. Örenkaya Mevkii'nin yakınından çay geçer. Burada Antik bir yerleşim olduğuna dair tam bir kanaat oluşmamıştır. Bununla birlikte eski ancak yakın geçmişe ait artık yıkılmış küçük bir köy burada bulunabilir.

MERKEZ İLÇESİ ÇALIŞMALARI

Değirmenbeli: Merkez Mahallesi'nde bir pedestal, biri ilk kullanımda sütun kaidesi olan iki pres ağırlık taşı, sütun formlu mezar taşı ve bir sütun parçası; Çilingirler Mahallesi'nde kapı eşiği, altar kaidesi ya da templon bloğu, sütun kaidesi, plinthesi ile birlikte olmak üzere iki sütun parçası, dikdörtgen profilli haç bezemeli köşe bloğu, korkuluk payesi, dikdörtgen sütun kaidesi veya vaftiz ya da su teknesi olabilecek blok; Araplar (Kaybe) Mahallesi'nde çift yarım sütun fil ayağı, phallus formlu mezar taşı, templon bloğu, üç adet volütlü impost sütun başlığı, plinthesi ile birlikte sütun bitimi, sütun parçası kaydedilmiştir. Köyün kuzeybatısında bir alan Ören Mevkii olarak adlandırılmaktadır (Resim: 14). Burada tuğla parçaları ve kaba seramik gözlemlenmiştir. Örenin ortasında dikdörtgen bloklardan inşa edilmiş bir yapı olduğu anlaşılmaktadır (Resim: 15). Ancak otlar ve çalılar nedeniyle planı ve dolayısıyla işlevi anlaşılmamaktadır. Osmanlı Dönemi ya da köyde bulunan Bizans Dönemi blokları nedeniyle Bizans Dönemine ait küçük bir yerleşim olabilir.

Değirmenderesi: Evril Mahallesi'nde sütun başlığı ya da kaidesi olabilecek blok belgelenmiştir. Merkez Mahallesi de gezilmiştir, ancak arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Merkeşler: Dumanoglu Mahallesi'nde, pres ağırlık taşı, İon sütun başlığı, sütun parçası; Tataroglu Mahallesi'nde iki adet pres ağırlık taşı, profilli dikdörtgen stel; Han Mahallesi'nde üç adet sütun formlu mezar taşı, bir korkuluk payesi; Kalenderoglu Mahallesi'nde bir dikdörtgen duvar bloğu, phallus formlu mezar taşı, pres ağırlık taşı, sütun parçası, kapı eşiği, iki adet sütun kaidesi, üç binek taşı, sütun bitimi ve plinthesi ile birlikte sütun kaidesi; Hacılar Mahallesi'nde akroterli dikdörtgen mezar steli, iki adet pres ağırlık taşı, impost sütun başlığı, sütun parçası; Dumanoglu Mahallesi'nde dikdörtgen paye başlığı ve sütun bitimi ya da başlangıcı belgelenmiştir. Köyün İzeler, Aşağı, Yukarı, Dereköy ve Derviş mahalleleri de incelenmiştir. Ancak arkeolojik bulguya rastlanmamıştır.

Mesçiçele: Kansızlar ve Göklemezler mahallelerinde birer tane sütun formlu mezar taşı görülmüştür. Sadıklar ve Şabanlar mahallelerinde ise arkeolojik bir tespit yapılmamıştır.

Müstakimler: Köyün kuzeydoğu çıkışında sütun formlu mezar taşı gövdesi; Merkez Mahallesi'nde templon bloğu ve yarım sütun parçası tespit edilmiştir.

Semerciler: Kovalaklar Mahallesi'nde iki adet çift yarım sütun fil ayağı, dikdörtgen altar ve bir kapı eşiği görülmüştür.

Taşçılar: Merkez Mahallesi'nde pres ağırlık taşı, sütun formlu mezar taşı, sütun parçası, sütünce başlığı, İon sütun başlığı; Siyamoğlu Mahallesi'nde iki adet sütun formlu mezar taşı, iki adet sütun parçası, iki adet kapı sövesi olabilecek blok, sütun kaidesi, çift yarım sütun fil ayağı, pres ağırlık taşı, dikdörtgen altar ve dikdörtgen profilli blok kaydedilmiştir.

Tokmaklar: Merkez Mahallesi'nde sekizgen paye, pedestal, çift yarım sütun fil ayağı, iki adet sütun kaidesi ya da başlığı, sütun formlu mezar taşı, sütun başlangıcı ya da bitimi, sepet formlu sütun başlığı; köy mezarlığının kuzeyinde profilli dikdörtgen blok, çift yarım sütun fil ayağı ve sütun parçası belgelenmiştir.

İLK DEĞERLENDİRMELER

Bu yılki çalışmalarımız, geçen yıllarda olduğu gibi daha çok köy merkezlerinde ve köylerin yakın çevresinde bulunan arkeolojik malzemelerin envanteri şeklinde olmuştur. Bununla birlikte bunlara ilaveten Gerede ilçesi yaylalarına da gidilmiştir. 2015 yılında tespit ettiğimiz taş eserlerin pek çoğu önceki yıllarda olduğu gibi in situ değildir. Buluntulara daha çok köy meydanlarında, camilerde, evlerin bahçelerinde, türbelerde, modern yapıların çakıl duvarlarında ve yol kenarlarında rastlanmıştır. Bununla birlikte Antik yerleşim alanı olarak Gerede ilçesi Tatlar köyü Çakıl Mevkii'nde ve Gerede merkezde Dayıoğlu Mahallesi kırsalında birer Antik Çağ yerleşim alanı tespit edilmiştir. Tatlar köyünde ören yerine yakın ayrıca bir tümülüs bulunmaktadır. Bunlardan başka Ahmetler Yaylası'na giderken Yıldız Sarayı Mevkii'nde ve Nuhören köyünde olasılıkla münferit birer yapı, Balçılar köyünde yan yana üç adet tümülüs ve Salur ile Çoğullu köylerinde birer köprü tespit edilmiştir. Nuhören köyündeki yükselti hariç diğer alanların ve yapıların sit alanı ve anıt olarak tescil edilmesi önerilmiştir. Daha önceki yıllarda tescili yapılmış alanlar da arkeolojik olarak incelenmiştir.

Bu seneki çalışmalarımızda özellikle, bir polis olduğunu bildiğimiz Kreteia'nın lokalizasyonu problemi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda Dayıoğlu Mahallesi'nde ve Keçikalesi'nde yaptığımız tespitlerin önemli olduğunu söyleyebiliriz. Gerede Merkez Dayıoğlu Mahallesi'nde yeni sürülmüş bir tarlada ve daha aşağı seviyedeki komşu tarlalarda oldukça kaliteli Roma Dönemi seramiklere rastlanması burasının basit bir yerleşim olmadığına işaret etmektedir Ancak alanda mimari yapıya ya da bloklara rastlanmaması ilginçtir. Bununla birlikte bu alan çevresine göre önemli bir yükseklik oluşturmaktadır. Zamanla yapıların üzeri tamamen kapanmış olabilir. Bir duvar izine rastlanmamasına rağmen uydu fotoğrafları burada yüksek olan kısmın bir duvar ile çevrili olduğu izlenimini vermektedir. Dayıoğlu Mahallesi Gerede Merkeze oldukça yakın bir konumdadır. Eğer Dayıoğlu'nda tahmin ettiğimiz gibi bir Antik yerleşim var ise, bu büyük olasılıkla Kreteia kenti olmalıdır. Bu durum ayrıca Gerede ve Kreteia arasındaki isim benzerliği ile de örtüşmektedir. Dayıoğlu Mahallesi'nde incelediğimiz tarla yeni sürülmüş olduğundan zemini iyi görebilmemizi ve tarayabilmemizi sağlamıştır. Böylece kaliteli seramikler ile karşılaşmıştır. Seramiklerin kalitesi de basit bir köy yerleşiminden çok, burada bir Roma şehrinden bahsetme olasılığını kuvvetlendirir. Keçikalesi Dayıoğlu'ndaki bu alanı tepeden gören

bir konumdadır. Keçikalesi'nde rastladığımız seramiğe dayanarak burasının kentin akropolü olabileceği düşüncesini de ortaya atabiliriz. Bugün burada yer alan kalenin duvarlarına bakılacak olursa burası, Bizans Döneminde yollara hâkim olması ve savunma kolaylığı nedeniyle bir kaleye dönüşmüş olmalıdır. Osmanlı Döneminde de kale kullanılmaya devam edilmiş görünür. Bu tezlerin doğruluğunu ispatlayabilmek için her iki alanda jeofizik çalışmalarının ve arkeolojik sondajların yapılarak bu konularda daha fazla veriye ulaşılması gerekmektedir. Burada yapılacak kazıların ilçenin tarihi ve arkeolojisi için önemli sonuçlar vereceği aşîkârdır.

Yukarıdaki saptamalarımıza karşın Gerede'nin taş eserlerin yoğunluğu bakımından diğer ilçelere özellikle Mengen'e göre daha zayıf olması dikkat çekicidir. Zira Mengen civarında Antik bir kentin varlığı dahi bilinmez. Hâlbuki Kreteia Antik Çağda polis olarak adlandırılmaktadır. Gerede'de çoğunlukla kalitesi oldukça düşük sütun parçalarına rastlanmıştır. Bir Antik kenti bünyesinde barındırmasına rağmen, Gerede merkezde ve çevre köylerde bu kadar az taş eserle karşılaşmamız oldukça dikkat çekicidir. Bununla birlikte bunun farklı sebepleri olabilir.

Yerleşim yeri saptama çalışmalarımız dışında bu seneki çalışmalarımız sırasında kayıt altına aldığımız buluntular bize geçen yıl olduğu gibi bu yıl da daha çok Bolu'nun Antik Çağ mezar türleri hakkında bilgiler vermiştir. Alt ve üst bitimleri çeşitli profillerle biçimlendirilmiş büyük bir sütun şeklindeki mezar taşlarına ya da adak sütunlarına Gerede ilçesinde de rastlanmıştır⁴. Bunlar çoğunlukla musalla taşı olarak kullanılmışlardır. Ancak Gerede örnekleri çoğunlukla Merkez ilçe örneklerine göre taş cinsi bakımından daha az kaliteli, profil ya da yazıt işlenişi bakımından da daha az özenlidir. Gerede'de üst köşeleri akroterli ya da akrotersiz dikdörtgen mezar taşına oldukça seyrek rastlanır. Gerede'de çok sık olmasa da phallus / mantar formlu mezar taşlarına da rastlanmıştır.

⁴ Bolu'daki bu tür mezar taşları için bkz. Dörner 1952; Becker – Bertau 1986; Adak – Akyürek Şahin – Güneş 2008; Ortaç 2011a; Ortaç 2011b; Ortaç 2012; Ortaç 2013a; Ortaç 2014a; Ortaç 2014b; Ortaç 2016.
⁵ Bolu'da phallus/mantar formlu mezar taşları için bkz. Arık 1944, s. 344; Dörner 1952, s. 64 vd, Levha 27/184-186; Dörner 1981, s. 90; Christof 2008, Kat.no 70, Resim 5; Adak-Akyürek Şahin-Güneş 2008, s. 110, 111; Ortaç 2011a, s. 331; Ortaç 2011b, s. 468, Resim 5; Ortaç 2014b, s. 5 ve 11; Ortaç 2016, s. 178, 179.

Sadece mezar taşları konusunda değil mezarların kendileri konusunda da bu çalışmamız sırasında yeni veriler elde etme olanağı bulduk. Bolu'da halkın yığma olarak tabir ettiği tümülüslerin varlığı zaten daha öncelerden bilinmekteydi. Bizim araştırmamızda bu tümülüslere, bir tane Tatlar köyünde ve üç tane Balcılar köyünde olmak üzere dört tane daha eklendi. Gerede engebeli bir araziye sahiptir. Pek çok yerde uzaktan tümülüs gibi algılanabilecek yükseltiler vardır. Ancak bunlar yakından incelendiklerinde tümülüs olmadıkları anlaşılmaktadır. Bölgede deprem araştırmaları yapan jeologlarla arazi çalışmalarımız sırasında karşılaştığımızda, bize verdikleri bilgiye göre, bu yükseltiler, muhtemelen deprem sonucunda basınçla oluşan üzeri zamanla toprakla kaplanmış kaya çıkıntıları olmalıdırlar. Tümülüs görüntüleri nedeniyle pek çoğunun üzerinde kaçak kazı çukurları vardır. Kireçtaşıyla yapılmış basit lahit mezarlar Gerede'de mevcuttur. Rastladığımız örnekler bezemesizdir.

Gerede'de kaliteli taş ve iyi işçiliğe sahip ornament bezemeli üst yapı bloklarına rastlanmamıştır. Gördüğümüz çok sayıdaki sütun gövdesi, sepet formu ve volütlü impost sütun başlığı, Attika tipi sütun kaideleri, çift yarım sütun fil ayakları⁶, haçlı levhalar, korkuluk payeleri ve kapı blokları daha çok Bizans mimarisini hatırlatmaktadır. Çok sayıda yivsiz 30-40 cm çaplı sütun parçası görülmüştür. Sütunlar çoğunlukla modern mezarlıklarda mezar taşı ya da evlerin önünde binek taşı olarak kullanılmıştır.

Merkez ilçesinin Mengen ilçesine yakın kesimlerindeki köylerinde önceki yıllarda Merkez ilçesinin diğer köylerinde olduğu gibi çok sayıda pres ağırlık taşı tespit edilmiştir⁷. Buna karşın Gerede'de geçen sene olduğu gibi bu sene de pres ağırlık taşına rastlanmamıştır. Buradan yola çıkarak Gerede'nin Antik Çağda tarımda üzüm yetiştiriciliği ile uğraşmadığı söylenebilir. Soğuğu ile bilinen

⁶ Çift yarım sütun fil ayakları Bolu'da sık sık karşımıza çıkmaktadır. Ortaç 2011a; Ortaç 2011b; Ortaç 2012; Ortaç 2013a; Ortaç 2014a; Ortaç 2014b; Ortaç 2016.

⁷ Pres ağırlık taşlarına Merkez ilçesinde daha önceki yıllarda yaptığımız araştırmalar sırasında da rastlanmıştır. Ayrıca Mudurnu'da da bu tür bloklar belgelenmiştir: Ortaç 2013b. Bu sene Merkez ilçesinde incelediğimiz köyler, Mengen sınırındadır. Mengen'de 2012 ve 2013 yılları yüzey araştırmalarımız sırasında çok sayıda pres ağırlık taşı tespit edilmiştir: Ortaç 2014a ve b. Bizden önce Dörner, Mengen'in Güney, Elemen, Kayışlar, Konak köylerinde - fotoğraflardan anlaşıldığı üzere - beş adet pres ağırlık taşı görmüştür. Dörner, bu blokların üzerindeki haç tasvirlerine dayanarak bunların kiliselerde altar bloğu olarak kullanıldıklarını düşünür. Dörner 1952, s. 36, 66, 67, Kat.no 197, 198, 200-202, Levha 29, 30; Belke, Güney köyünde cami duvarı içinde benzer süslemelere sahip iki altar bloğu yayınlamıştır. Belke 1996, s. 204, Resim 57, 58.

Gerede’de iklim şartları, üzüm yetiştiriciliğine izin vermemiş olmalıdır. Gerede Antik Çağda üzüm ve şarap ihtiyacını olasılıkla Mengen ve yakın çevresinden sağlamış olmalıdır.

Bu yılki araştırmalarımızda çok fazla kitabe bulunmamıştır. Kitabeli örneklerin çoğu mezar taşıdır. Bu kitabeler henüz transkrip edilme aşamasındadırlar. Yüzey araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz buluntuların durumuna bakılacak olursa Gerede’nin özellikle Roma ve Bizans dönemlerinde daha yoğun olarak iskan edildiği söylenebilir. Bununla birlikte 2.5 m yükseklikteki Geç Dönem duvarların dahi tepelerin en yüksek noktalarında üzerlerinin neredeyse tamamen toprak ve bitki örtüsü ile kapandığı araştırmamız sırasında gözlemlendiğinden daha erken yerleşimlerin üzerinin toprak ve bitki örtüsü ile tamamen kapanmış olması olasılık dışı değildir. Zira hemen hemen her köyde köylülerin verdiği bilgilere göre ören olarak adlandırılan bir yer vardır. Bunların büyük bölümüne gidilmiştir. Ancak yüzeyde Geç Dönem seramikleri dışında bir şey görülememektedir. Buralarda ancak bilimsel arkeolojik sondajlarla veri elde etmek mümkündür.

KISALTMALAR ve BİBLİYOGRAFYA

- ADAK-AKYÜREK ŞAHİN-GÜNEŞ 2008: M. Adak - N. E. Akyürek Şahin - M. Y. Güneş, “Neue Inschriften im Museum von Bolu (Bithynion/Klaudiupolis)”, *Gephyra* 5, 2008, s. 73-120.
- ARIK 1944: R. O. Arık, “Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor”, *Belleten* 8, 1944, s. 341-384.
- AYCAN 2000: İ. Aycan, “Geçmişten Günümüze Tarih Boyunca Gerede”, içinde: *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede*, (Gerede 2000), s. 11-16.
- BECKER BERTAU 1986: F. Becker Bertau, *Die Inschriften von Klaudiu Polis*, (Bonn 1986).
- BELKE 1996: K. Belke, *Paphlagonien und Honorias*, (Wien 1996).
- CHRİSTOF 2008: E. Christof, “Anikonische Grabmarker in Kleinasien: Die sog. Phallossteine”, *Epigraphica Anatolica* 41, 2008, s. 147-171.

- DÖRNER 1952: F. K. Dörner, *Bericht über eine Reise in Bithynien, Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse, Denkschriften* 75, Bd. 1, (Wien 1952).
- DÖRNER 1981: F. K. Dörner, *Vom Bosphorus zum Ararat. Kulturgeschichte der antiken Welt*, (Mainz 1981).
- FRENCH 1994: D. F. French, “The Location of Cretia Flaviopolis in Bithynia”, *Epigraphica Anatolica* 3, 1984, s. 49-58.
- FRENCH 1994: D. F. French, “Inscriptions from Gerede and Region”, *Epigraphica Anatolica* 23, 1994, s. 113-117.
- İDİL 2000: V. İdil, “Eskiçağ’da Gerede (Krateia) ve Keçi Kalesi”, içinde: *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunun 700. Yılında Geçmişten Günümüze Gerede*, (Gerede 2000), s. 105-108.
- ORTAÇ 2011a: M. Ortaç, “Bolu İli Yüzey Araştırması 2009”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 28/1, (32. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 24 - 28 Mayıs 2010, İstanbul)*, (Ankara 2011), s. 329-348.
- ORTAÇ 2011b: M. Ortaç, “2009 Yılı Bolu İli Merkez İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırmasından Bazı Kesitler”, içinde: A. Yaman – A. Aktaş Yasa – E. Öztürk – B. Kaya Yiğit (ed.), *Uluslararası Köroğlu, Bolu Tarih ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri (17 - 18 Ekim 2009 Bolu)*, (Bolu 2011), s. 464-483.
- ORTAÇ 2012: M. Ortaç, “Bolu İli Yüzey Araştırması 2010: Merkez ve Mudurnu İlçeleri ile Köyleri”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 29/1, (33. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 23 - 28 Mayıs 2011, Malatya)*, (Ankara 2012), s. 129-154.
- ORTAÇ 2013a: M. Ortaç, “Bolu İli Yüzey Araştırması 2011: Merkez, Dörtdivan ve Yeniçağa İlçeleri ve Köyleri”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 30/1, (34. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 28 Mayıs - 1 Haziran 2012, Çorum)*, (Çorum 2013), s. 115-130.
- ORTAÇ 2013b: M. Ortaç, “Bolu Merkez, Mudurnu, Yeniçağa ve Dörtdivan İlçeleri Antik Çağ Tarım Teknolojisi: Pres Ağırlık Taşları (Litularlar)”, içinde: G. Kökdemir (ed.), *Orhan Bingöl’e 67. Yaş Armağanı. A Festschrift for Orhan Bingöl on the occasion of his 67th Birthday*, (Ankara 2013), s. 407-432.
- ORTAÇ 2014a: M. Ortaç, “Bolu İli Yüzey Araştırması 2012: Mengen İlçesi Çalışmaları”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 31/1, (35. Uluslararası*

Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 27-31 Mayıs 2013, Muğla), (Muğla 2014), s. 245-260.

ORTAÇ 2014b: M. Ortaç, “2013 Yılı Bolu İli Merkez ve Mengen İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 32/2, (36. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 02-06 Haziran 2014, Zeugma Müzesi Gaziantep)*, (Ankara 2014), s. 1-22.

ORTAÇ 2016: M. Ortaç, “2014 Yılı Bolu İli Gerede İlçesi Arkeolojik Yüzey Araştırması”, içinde: *Araştırma Sonuçları Toplantısı 33/1, (37. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu, 11-15 Mayıs 2015, Atatürk Üniversitesi Erzurum)*, (Ankara 2016), s. 171-192.

ŞAHİN 1984: S. Şahin, “Zwei Meilensteine aus der Gegend von Claudiopoli – Krateia”, *Epigraphica Anatolica* 3, 1984, s. 101-105.

Resim 1: Gerede Ahmetler köyü Ören Mevkii duvar örgüsü.

Resim 2: .Gerede Ahmetler Yıldız Sarayı Mevkii duvar örgüsü.

Resim 3: Gerede Ahmetler Yıldız Sarayı Mevkii buluntuları.

Resim 4: Gerede Keçikalesi önündeki yükselti ve Dayıoğlu Mahallesi'ne doğru bakış.

Resim 5: Gerede Keçikalesi seramikleri.

Resim 6: Gerede Dayıoğlu Mahallesi ören yeri.

Resim 7: Gerede Dayioğlu Mahallesi ören yeri seramikleri.

Resim 8: Gerede Nuhören köyü Bizans yapısı (?)

Resim 9: Gerede Nuhören köyü Bizans yapısı (?) duvar bloğu.

Resim 10: Gerede Nuhören höyüğü

Resim 11: Gerede Tatlar köyü Çakıl Mevkii.

Resim 12: Gerede Tatlar köyü Çakıl Mevkii duvar örgüsü.

Resim 13: Gerede Tatlar köyü Çakıl Mevkii seramikleri.

Resim 14: Merkez ilçe Değirmenbeli köyü Ören Mevkii.

Resim 15: Merkez ilçe Değirmenbeli köyü Ören Mevkii *in situ* bloklar.

KREMNA ve ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015

*Hüseyin METİN
Salih SOSLU

“Kremna ve Çevresi YüzeY Araştırması” üçüncü sezon çalışmaları Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi adına, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın sağladığı resmi izinle, Bakanlık temsilcisi Side Müzesi uzmanlarından Melih KILIÇ’ın katılımıyla 16 Ağustos – 06 Eylül 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Kremna kent merkezi başta olmak üzere önceki iki araştırma sezonunda belgeleme çalışmaları yapılan İnarası’nda total station ile plan çalışması yapılarak üçüncü sezon araştırmasının ilk evresi tamamlanmıştır. Araştırmanın ikinci evresinde ise Kremna’nın güneybatı hakimiyet alanının sınırı olarak belirlenen Boğazköy/Panemoteikhos’a kadar olan bölümde detaylı olarak arazi taraması yapılmış, tespit ve tescil çalışmalarına yer verilmiştir (Resim: 1). Araştırmalarımızı yakından takip eden ve maddi destek sağlayan Türk Tarih Kurumu Başkanlığı’na ve Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Merkezi’ne (AKMED) gösterdikleri ilgi ve alakadan dolayı ne kadar teşekkür etsek azdır. Ayrıca Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi’ne, Bucak Kaymakamlığı’na ve Bucak Belediyesi’ne teşekkür ederiz.

Kremna: Kent İçi Çalışmalar

Üçüncü sezon Kremna kent içi çalışmalarında Batı Sur Duvarları, Nekropolis Oda Mezar ve Kilise’de çalışmalar yapılmıştır. Batı surlarda 2012 yılında İŞKUR destekli, Burdur Müzesi’nin kontrolünde ve şahsımın bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilen Çevre Düzenlemesi ve Bitki Temizliği Çalışmaları 2015 yılında da sürdürülmüştür. Yoğun çalı örtüsü kaldırıldığı için sur ve kulelerin bazı bölümlerinde büyük tahribatların meydana geldiği görülmüştür (Resim: 2). Surların

* Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen – Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Kampüsü, Burdur/TÜRKİYE (hmetin@mehmetakif.edu.tr).
Öğr. Gör. Salih SOSLU, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, Burdur/TÜRKİYE.

önünde ilk göze çarpan, yoğun bir blok yığınının vadiye kadar kaymış olmasıdır. Lahit kapaklarından, tapınak cephelerine ve sütun gövdelerine kadar çeşitlilik gösteren mimari yapı elemanlarının yanı sıra farklı boyuttaki blok taşları görülmektedir. Bu yoğun malzemelerin ilk bakışta surlarda kullanıldığını söylemek mümkündür. Fakat yapılan temizlik çalışmalarının ardından, 6 m. yüksekliğinde 2 m. genişliğindeki surların bu denli yoğun bir blok oluşturamayacağı sonucuna varılmıştır. Öyle ki, blok yığınlarının surların hemen dip kısmında değil de yaklaşık 4-5 m. ileriden başlaması, surlarla ilintili olamayacağı düşüncesini pekiştirmiştir. Dolayısıyla sur dışında ayrı bir savunma hattı oluşturmak amacıyla yoğun malzemenin gelişigüzel yığıldığını söylemek olasıdır.

Bitki temizliği sonrasında batı surların dışındaki kilisenin hemen batısında kaçak kazılar sonrasında tahrip edildiği anlaşılan ana kayaya oyulmuş bir oda mezarı belgelenmiştir (Resim: 3). Mezar, güneydeki nekropolis yoluna bitişiktir. Yan yüzlerinin belli bölümleri taş örgülü olan mezarın güneyden 4.5 m'ye denk gelen bölümünde üzerindeki ana kayaya destek amaçlı kaba yivlerle oluşturulmuş yarım sütun bulunmaktadır. Benzer bir başka sütun ise, kuzey köşede yer almaktadır. Mezar tahrip bir durumda olsa da, Kremna nekropolisinde tespit edilmiş ilk oda mezar olması yönüyle önemlidir.

Batı Surları dışında yer alan ve kentin Hristiyanlık Dönemi'ne dair önemli yapılarından olan kilise, oda mezarın doğusundaki eksende yer almaktadır (Resim: 4). Üç nefli kilisenin apsis bölümü tahrip olmasına karşın kuzey duvarı oldukça sağlamdır. Kilisenin atrium bölümü oldukça tahrip durumda olmakla birlikte, in-situ halde birkaç sütun bulunmuştur.

Kremna Kent Çevresi:

İnarası

Üçüncü sezon araştırmasının ilk evresinde İnarası'nın total station ile plan çalışmasının

yapılması amaçlanmıştır (Resim: 5). Bu sebeple ilk olarak temenosun doğusundaki basamaklı bölümün krokisi ve ölçüleri alınmıştır. Daha sonra temenosun girişi

kapısının taş planı çıkarılmış ve temenos içerisinde örnek olarak ileride restitüsyon denemesi için mimari parçalar çizilmiştir. Temenosun yaslandığı tepede kalıntıların yoğunluğu dikkat çekmiştir. Bu alanda basamaklarla çıkılan kaya kutsal alanına yaklaşık 2.90 m. uzaklıkta in-situ kapı mili tespit edilmiştir.

2013 yılı birinci sezon araştırmalarında gözden kaçan tepe üzerindeki tapınağa çıkan basamakların bitişiğinde yuvarlak ateş sunağı ve tapınağın güneydoğusunda bir seki keşfedilmiştir. Diğer taraftan temenosun giriş kapısına zarar veren çalılar kesilmiş ve bu yılki İnvarası plan çalışmaları tamamlanmıştır. Ayrıca kontrol amaçlı yapılan incelemelerde kutsal alan ve yerleşimde beş adet kaçak kazı çukuru da tespit edilmiştir.

Bucak Asartepe

Bucak İlçe merkezindeki Toki evlerinin güneyinde, yüksek bir kayalık tepe üzerine konumlanmaktadır (Resim 6). Yaklaşık 900 m. yükseltide düzensiz taşlarla örülmüş kuzeybatı-güneydoğu çapı 155 m. olan sur duvarı kalıntıları bulunmaktadır. Halk tarafından Asartepe olarak adlandırılan tepenin giriş bölümü muhtemelen daha az eğimli olan güney yönündedir. Surlar içerisinde herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Bu nedenle bulunduğu yerde hakim noktada olduğu için karakol-gözetleme kulesi işlevi taşıyor olmalıdır. Bu türden yapılar güneybatı Pisidia'da oldukça yaygındır (Büyük Şarmantepe, Pancarlı Tepe, Çakalasartepe v.b).

Kumar Yaylası/Hyia? Antik Kenti

Bucak İlçesi'nin Susuz Köyü'nün 3.5-4 km. kuzeydoğusunda bulunmaktadır (Resim :7). Susuz'da bulunan bir yazıtle, G. Bean ve S. Mitchell tarafından Hyia? olarak lokalize edilse de, tarafımızca kesin bir kanıya varılamamıştır. Çünkü 2015 araştırma sezonunda keşfedilen Karapınar-Asartepe Susuz'a daha yakındır. Dolayısıyla araştırmacıların Hyia? olarak isimlendirdiği yer, doğal olarak Karapınar-Asartepe'de olabilir. Kentin etrafı sur duvarları ile çevrili olup kuzeybatısı ve doğusu sarp uçurumlu, güneyi ise diğer yönlerle oranla daha az engebeli olup, girişi bu yöndedir. Güneyde sur duvarlarına yakın bir yerde duvarları

harçlı bir yapı tespit edilmiştir. Söz konusu yapının çevresinde yerleşime ait mekanlar ve kalıntılar tespit edilmiştir. Bunlardan ana kayaya oygu mekanlar (Hyia? surlarının güneyi) İnarası ve Karapınar'daki mekanlar ile büyük benzerlik göstermektedir. Mekanların yakınında, günümüzde ulaşım amacıyla kullanılan yolun hemen kenarında, kalkan betimli bir ostotheke parçası tespit edilmiştir.

Kremna territorumunda sıkça rastlanan bir yerleşim düzeni göstermesinden (kale-kent) dolayı, burada da su ihtiyacı oldukça önemli olmuştur. Bu nedenle kentin muhtelif yerlerine ana kayaya oygu-kısmen üst bölümü taş sırasıyla örülmüş sarnıçlar yapılmıştır (Resim: 8). Kentin Hellenistik Dönem özelliği gösteren surları yaklaşık 1050-1070 rakımında başlamaktadır. Giriş kapısının sağında arka duvarı polygonal teknikle örülmüş ve kademeli olarak yükseltilmiş bir Agora? yer almaktadır. Sur duvarları içerisinde 1094 m. rakımda bir mağaranın keşfedilmesi de oldukça sevindirici olmuştur. Mağaranın çevresinde yapılan kaçak kazı çukurlarının atık topraklarında Prehistorik Dönem seramiklerine rastlanmıştır. Bu veri İnarası, İncirdere Mağarası örnekleri gibi güneybatı Pisidia'da Prehistorik Dönem mağara yerleşimlerinin olduğu görüşünü pekiştirmiştir.

Panemoteikhos

Burdur-Antalya karayoluna yaklaşık 1 km. mesafede yer alan Boğazköy'dedir. Köy camisinin bahçe duvarının sağ ön köşesinde bir heykel altlığı bulunmaktadır. S. Mitchell tarafından tespit edilen heykel altlığının yazıtı, zamanla aşındığından veya cami duvarının iç kısmına denk gelmesinden dolayı tarafımızca görülemedi. Köyün hemen doğusunda büyük bloklarla polygonal teknikle örülmüş bir sarnıç ve sarnıcın iç bölümünde küçük taşlarla örülmüş sıvalı bir duvar tespit edilmiştir (Resim: 9). Sarnıç yan yana iki mekanlı olup, arası kemerli kapılarla birbirine bağlanmıştır. Sarnıcın kuzeybatısındaki kayalık alanda ise yirminin üzerinde khamosorion mezara rastlanmıştır. Mezarlardan en ilginç olanı ise doğal kaya kovuğu içerisine açılmış arkosollü mezardır. Sarp kayalık ve yer yer düzlüklerden oluşan kentin, su ihtiyacı doğusundaki derin vadinin güney yamaçlarında, yaklaşık 1200-1300 m. mesafeden geldiği ve bugün yukarıdaki yaylaya giden patika yol güzergahında, kısmen ana kayaya açılmış su olukları tespit

edilmiştir. Oluklar, belli mesafelerde kare biçimli dinlendirme havuzlarına bağlanmışlardır.

Boğazköy/Örentepe

Burdur-Antalya karayolunun 400 m. batısında, çevresi düz bir arazi olan 810 m. rakımlı doğal bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Polygonal teknikte çift sıra taş ile örülü 1.40 m. genişliğindeki sur duvarları Bucak Asartepe ile oldukça benzerdir. Sur duvarlarının kuzeydoğusu tahrip olmuştur ve iç bölümünde yoğun mekan kalıntıları tespit edilmiştir. Mekanlar surlara paralel inşa edilmiştir. Yerleşimin en yüksek kesiminde bir kilise kalıntısına rastlanmıştır. Kilise 12x30 m. ölçülerindedir. Kilisenin apsis ve narteks bölümleri belirgin olmasına karşın, diğer bölümleri oldukça tahrip olmuştur. Kilisenin en ilginç tarafı narteksinde 6.30x6.00 m. ölçülerinde sarnıcının bulunmuş olmasıdır. 2014 yılı ikinci sezon araştırmasında keşfedilen Keraitai Akropolisi'ndeki tapınak ve yanındaki sarnıç ile benzerlik göstermektedir.

Uğurlu Höyük

Burdur-Antalya-Kızılkaya yol kavşağının yaklaşık olarak 30-40 m. yakınındadır. 80 m. çapındaki höyüğün üzeri ağaçlar ile kaplı olduğu için az miktarda, Erken Tunç Çağı'ndan Hellenistik-Roma Dönemi'ne değin çeşitlilik gösteren seramik buluntusu tespit edilmiştir.

Avdancık/Asarlitepe

Bucak İlçesi'ne bağlı Avdancık Köyü'nün güneydoğusundaki tepe üzerinde yer almaktadır ve ovaya hakim bir konumdadır. Batısı kısmen düzlük olup, bu alanda yapı kalıntıları bulunmaktadır. Tepenin bir bölümünde polygonal taşlarla oluşturulmuş sur duvarlarına rastlanmıştır ve surlar içerisinde teras duvarları tespit edilmiştir. Tepenin zirvesinde Boğazköy-Örentepe'de olduğu gibi bir sarnıç bulunmuştur. Ele geçen seramikler, tarihleme açısından yetersizdir.

Altı Kapılı Bizans Kaya Kilisesi

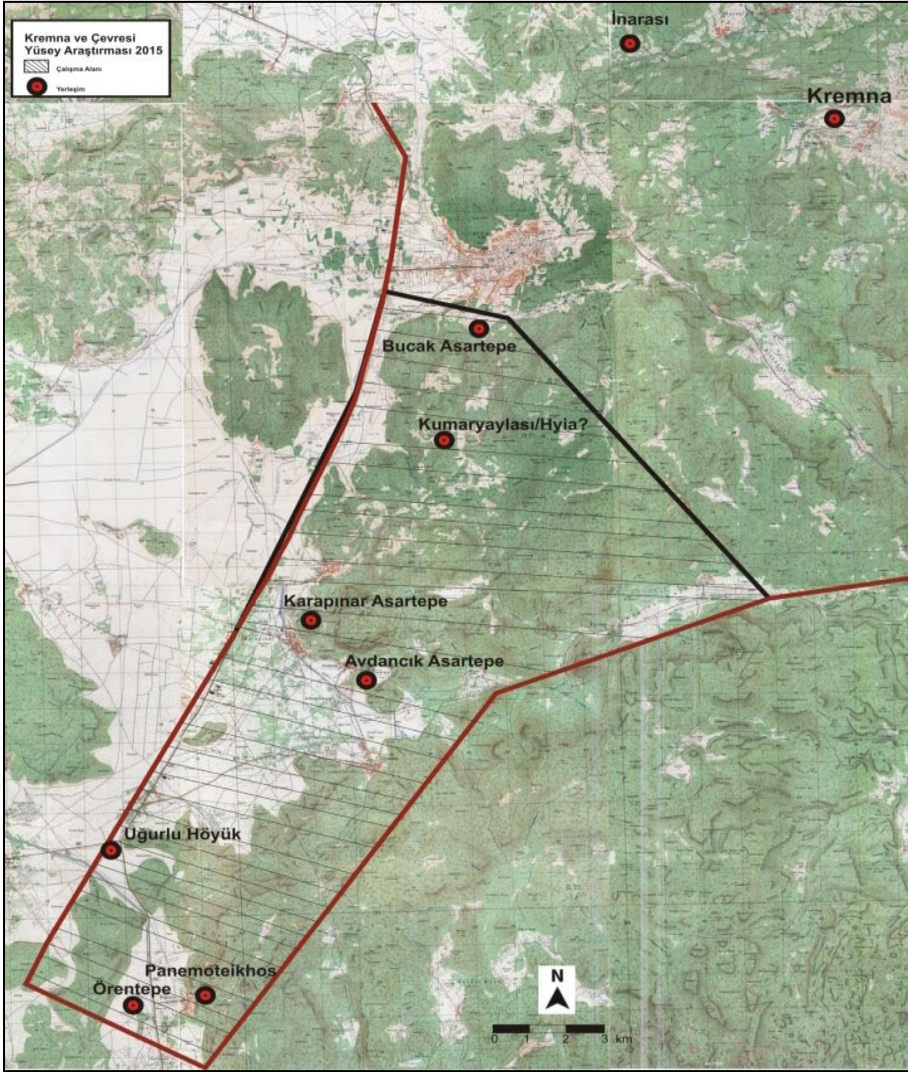
Üçüncü sezon araştırmasının en önemli keşiflerinden birisidir. Bucak İlçesi, Avdancık Köyü'nün kuzeybatısındaki sarp kayalık tepenin güney yamaçlarında, yaklaşık 1040-1050 m. rakımında Hristiyanlık Dönemi'ne ait kaya kilisesi keşfedilmiştir. Kilise, doğal bir mağaranın önünde oluşan küçük bir düzlemde yer almaktadır (Resim: 10-11). Bulunduğu yer altı kapılı mevkii olarak bilinir. Köylüler tarafından verilen bilgiye göre 1970'li yıllarda kapılardan üçü sağlam bir şekilde görülebilmekteydi. Ancak daha sonra yapılan kaçak kazılar nedeniyle kapılar bugün tamamen yıkılmış durumda olduğu görülmüştür.

Kilise, yaklaşık 10.50x10.50 m. ölçülerindedir. Yüzeyde yoğun harç ve fresko kalıntılarına rastlanmıştır. Kilisenin kuzeyindeki mağaranın önü muhtemelen yapı inşa edilirken taş duvarla kapatılmış; duvarlar ise freskolarla bezenmiştir. Kayaya oygu kilisenin apsisinin duvarlarında belli bölümlerde kırmızımsı kahverengi boya kalıntıları tespit edilmiştir. Kilisenin en dikkat çekici yanı, apsisin üstündeki kayalıkta Hristiyanlık ile ilgili ikonaların işlendiği freskoların yer almasıdır. Ayrıca kilisenin kuzeybatı köşesinde üzeri sıvalı ait bir mezar, önünde ise yuvarlak ağızlı içi sıvalı oldukça iyi korunmuş bir sarnıç tespit edilmiştir.

Karapınar/Asartepe

Bucak İlçesi, Karapınar Köyü'nün birkaç yüz metre kuzeyindeki tepe üzerinde konumlanmaktadır. Güney yamaçlarda yaklaşık 950 m. rakımlarında kentin surlarına ait kalıntılara rastlanmıştır. Surların iç bölümlerinde ise farklı kodlarda Avdancık/Asarlitepe'de olduğu gibi belli bölümlerde doğu-batı doğrultulu duvar kalıntıları tespit edilmiştir. Kentin girişi de bu yönde olup, kapı genişliği 1.50 m. olarak ölçülmüştür. Üst kesimlerde İnarası, Karadığın yerleşimleri ve Hyia? antik kenti örneklerine benzer nitelikte kısmen ana kayanın işlenmesiyle oluşturulmuş mekanlara ait kalıntılar belgelenmiştir. Yerleşimin en yoğun görüldüğü mevkii doğu yamaçlarıdır. Tepenin güney ucunda tüm ovaya hakim noktada yuvarlak planlı bir kuleye ait kalıntılar bulunmuştur. Asartepe'nin zirvesi küçük bir vadiyle ikiye bölünmüş olup, geçiş bölümü güneyindeki 3 m.'lik yol ile sağlanmaktadır. Yolun

sağında yaklaşık 12x8.40 m. ölçülerinde in-antis planlı bir tapınak yer almaktadır. Tapınağın kuzeyindeki hafif yükseltili alan kentin akropolisi olarak nitelendirilebilir. Yerleşimde iki adet sarnıç, iki adet ışık tespit edilmiştir (Resim: 12). Yoğun sigillata seramik parçalarının yanı sıra birkaç parça Prehistorik Dönem ve Erken Hellenistik Dönem'e ait seramikler bulunmuştur. Bu bağlamda Karapınar-Asartepe'de 2015 yılında yapılan çalışmalar bir ön tespit niteliğinde olup, 2016 araştırma sezonu içerisinde bu yerleşimde tespit çalışmalarının sürdürülmesi planlanmaktadır.

Resim 1: Kremna, 2015 Yılı Araştırma Sahası

Resim 2: Kremna. Batı Surları

Resim 3: Kremna Nekropolis. Oda Mezarı

Resim 4: Kremna. Kilise

Resim 5: İnarası Kutsal Alan. Genel Görünüm

Resim 6: Bucak/Asartepe

Resim 7:Kumar Yaylası/Hyia?. Basamaklı Yapı

Resim 8:Kumar Yaylası/Hyia?. Sarnıç

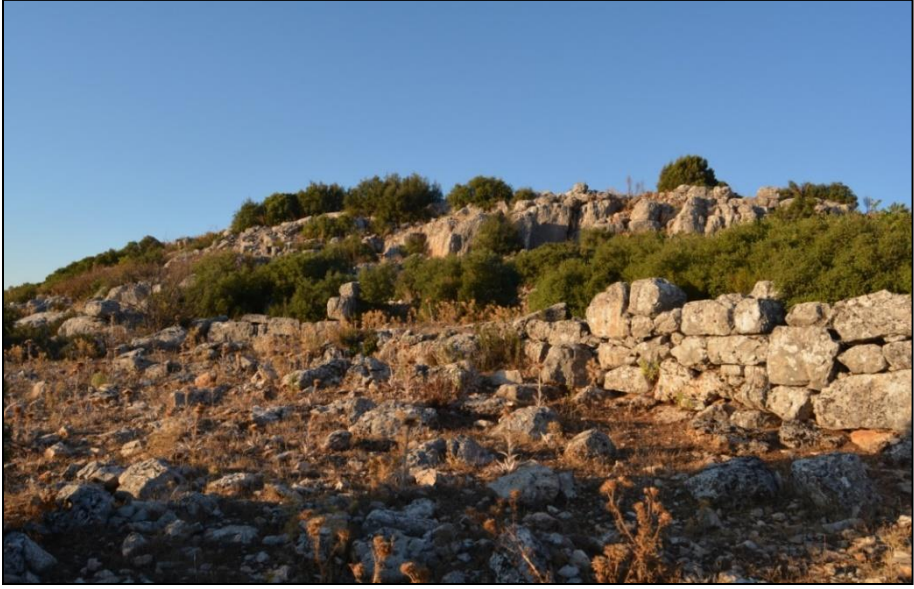
Resim 9: Panemoteikhos. Sarnıç

Resim 10: Altı Kapılı Bizans Kaya Kilisesi

Resim 11: Altı Kapılı Bizans Kaya Kilisesi. Meryem'e Müjde

Resim 12: Karapınar/Asartepe

Resim 13: Karapınar/Asartepe. İşlik

POLOS KALESİ / YOĞUNTAŞ YÜZEY ARAŞTIRMASI 2015

Dr. Jesko FILDHUTH
Bilge AR

GİRİŞ:

Polos Kalesi / Yoğuntaş Yüzey Araştırması çalışmasının ilk aşaması 3-22 Ağustos 2015 tarihleri arasında İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü (DAI) ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) ortak çalışması olarak Dr. Jesko Fildhuth ve Yrd. Doç. Dr. Bilge Ar'ın başkanlığında yürütüldü. Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen çalışmaya katılan Gökhan Korkmaz'a (Kırklareli Müzesi) çalışmaya olan ilgisi ve titiz çalışmasından dolayı, Kırklareli Müzesi Müdürü Derya Balkan'a ise nazik desteğinden dolayı minnettarlık duymaktayız. Ayrıca alan çalışması sırasındaki misafirperverlikleri ve önemli destekleri için Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'a (İstanbul Üniversitesi) ve Aşağı Pınar Kazı Ekibine teşekkürlerimizi sunmak isteriz. Çalışma aynı zamanda İTÜ Mimarlık Fakültesi öğrencileri Asya Ece Uzmay, Görkem Günay, Mustafa Sayan ve doktora öğrencisi Ilgın Külekçi'nin katılımı ile gerçekleşmiştir.

Polos Kalesi, Kırklareli merkezine 22 km mesafede şehrin Kuzeybatısında yer alan kuvvetli sur duvarlarına sahip bir Orta ve Geç Bizans dönemi yerleşimidir (Resim: 1). Bizans döneminde aynı zamanda Skopelos adı ile de anılan şehir 8. yüzyılda bir piskoposluk merkezi olarak kurulmuş 1373 yılında Osmanlı hakimiyeti altına girmiştir. Bugünkü Yoğuntaş yerleşiminin üzerinde 405 m yüksekliğinde Güneyde Ergene ovasına hakim Kuzeye doğru uzanmakta olan Istranca Dağ dizisinin (Yıldız Dağları) parçası olan bir tepe üzerinde konumlanmıştır (Resim: 2). Kale Bizans İmparatorluğu ve Bulgar yönetimi arasındaki sınır hattında stratejik bir

¹ Dr. Jesko FILDHUTH, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü, Gümüssuyu / İnönü Caddesi 10
34437 İstanbul.

Yrd. Doç. Dr. Bilge AR, İTÜ Mimarlık Fakültesi, Taşkışla, 34437, İstanbul.

noktada bulunmaktadır. İlk Bulgar devletinin başkenti Pliska ile Konstantinopolis arasındaki en kısa yolu gözler şeklinde, yolun hemen üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu yolu korumak, işgalci düşmanları durdurmak ve yaklaşan ordularla ilgili başkente bilgi vermek gibi görevler üstlenmektedir. Yolun kontrolü askeri faydalarının yanı sıra ticaretin kontrol edilebilmesi açısından da oldukça önemlidir. Ek olarak Skopelos bölgenin başkenti Adrianopolis'e (Edirne) bağlı bir bölgesel idari alt merkez olarak işlev görmektedir.

ALANIN GENEL TANIMI VE ARAŞTIRMA TARİHİ:

Sur içi bir yerleşime ev sahipliği yapan tepenin üzerindeki düzlük 390 m uzunluğunda (Doğu-Batı doğrultusunda) ve en kalın olduğu Batı ucunda 140 m, ortada 80m ve Doğu ucta 30 m eninde kabaca dikdörtgen bir şekle sahiptir. Alan büyük ölçüde düz bir zemine sahip olmakla birlikte iç kale içinde ikinci bir avlunun bulunduğu Güneydoğu köşesi en yüksek noktayı teşkil etmektedir. Kuzeybatıda arazi düzlüğün en düşük kottaki noktasını oluşturmak üzere alçalmaktadır. Eğimin güney tarafında surların dışında kalan büyük, tonozlu bir sarnıç bulunmaktadır.

Alan her ne kadar uzun süredir biliniyor ve kesin bir şekilde Skopelos isimli Bizans yerleşimi olduğu kanıtlanmış ve hatta ilgili Bizans kaynaklarından bir derleme bile yapılmış olsa da (Soustal 1991: s. 446-447) kalıntılar hakkında sadece bazı kısa tanımlar yayınlanmıştır (Lampusiades 1938: s. 257-258; Ertuğrul 1997: s. 2-3; Kurtuluş 1997: s. 33). Alanın çizilmiş tek planı Bilkent Üniversitesi'nde 1997 yılında tamamladığı yüksek lisans tezi içinde H. Kaya tarafından (Kaya, 1997) hazırlanmış, ancak bu planda sadece sur duvarlarının güzergahı işaretlenmiş detay ölçeğine inilmemiştir. Ayrıca tez alanın topoğrafyası ve sur duvarlarının haricindeki yapılar hakkında bilgi vermemektedir.

Bu sebeple üç haftalık yüzey araştırması çalışması boyunca total station ölçüleri yardımıyla sur sistemini, kale içi ve dışındaki strüktürleri, kuzey eğimde bir genişlemeyi ve tepenin güneyindeki antik yolun kalıntılarını kapsayan tüm mimari detayları içeren yeni bir genel plan oluşturulmuştur (Resim: 3). Ek olarak iç kale ve

büyük güney sarnıç yapısı gibi en iyi korunmuş alanlar için tek tek taşlar detayında çizimler hazırlanmıştır.

SONUÇLAR:

Sur Duvarları:

Duvarlar kısmen yıkılmış olmakla birlikte surlar terasın konturunu takip ettiğinden duvar hatları hala izlenebilmektedir. Sur duvarlarının toplam uzunluğu 1150 m'dir ve duvar kalınlığı 2-3 m arasında değişmektedir. Korunmuşluk durumu göz önüne alındığında duvarların orijinal yüksekliği bugün kesin olarak saptanamamaktadır. Ancak kalıntılardan mazgallı siperler arasında bir yürüyüş bantının olduğu tahmin edilmektedir. Eğrisel duvar farklı büyüklükte ve farklı şekillerde (dikdörtgen, yuvarlak, yarım daire ve çokgen) inşa edilmiş 31 burç ile kuvvetlendirilmiştir (Resim: 3). Burçlar çoğunlukla duvarın yön değiştirdiği noktalarda ve savunmanın en güç olduğu bölümlerde yer almaktadır. En yüksek olarak korunmuş burç 6 m ile günümüze ulaşmış olan burç T1'dir. Burçların çoğu eğimin daha yumuşak olduğu güney tarafa doğru yönlendiği görülmektedir. Farklı inşaat aşamalarına ve surların uzun bir dönem boyunca kullanıldığına işaret eden çok sayıda farklı duvar teknikleri görülebilmektedir. (Aşağı bkz.)

İç Kale:

Düzlüğün Kuzeybatı tarafında yer alan iç kale alanının en yüksek kısmını çevrelemektedir. Kabaca bir dikdörtgeni andıran planı ile 0.25 ha büyüklüğünde bir alanı kaplamaktadır. Alanın en büyük burcu (T2) da dahil olmak üzere 5 adet burcun kalıntıları belirlenebilmiştir. İç kalenin güneyinde alçakta kalan ve içeriğinde bir kuyudan başka yapı bulunmayan bir avlu yer almaktadır. Kuzey taraf daha yüksektir ve bir kaya bloğunun üzerinde yer almaktadır. İç kale çevre duvarları üzerinde herhangi bir kapı izine rastlanmamakla beraber buraya girişin Doğu tarafta yer aldığı düşünülmektedir.

Kuzeye Genişleme:

Tepenin kuzey tarafında, yerleşimin bu yönde genişlediğine işaret eden ikinci bir dış duvara ait izler bulunmuştur. Ancak duvarla çevrili bu ikinci alan içinde yapı izlerine rastlanmamakla birlikte alanın kayalık ve dik yapısının tarıma, bahçelere ve hayvancılık için çiftliklerin yapımına uygun olmadığı görülmüştür. Bu dış sur duvarının burada bulunan yakın çağlarda eklenen bir duvarla çeşme hizmeti gören tatlı su kaynağını korumak amacıyla yapılmış olması varılan en gerçekçi sonuç önerisi olarak öne çıkmıştır.

Duvar teknikleri:

Farklı yerlerde görülen duvar örgü teknikleri ve harç yoğunlukları sur duvarları için farklı kronolojik inşa aşamaları olduğunu ortaya koymaktadır:

- Tüm düzlüğün surlarla çevrelendiği, iç kalenin inşa edildiği ve yerleşimin olduğu ana inşa aşaması duvar tekniği C ile gösterilmiştir. Az şekillendirilmiş orta büyüklükteki yerel taşlar yoğunlukla düzensiz sıralar halinde gri-beyaz sert harç içine gömülerek kullanılmış, yassı taşlar ve yeniden değerlendirilmiş tuğlalar ile hatıl hatları oluşturulmuştur. Bu aşamanın 8. yüzyıla tarihlendirilmesi mümkündür (Resim: 4).
- Burç T2'nin eski bir inşa aşamasını temsil eden, burcun arka kısmında rastlanan duvar tekniği A, burcun orijinal halinde dikdörtgen bir plana sahip olduğunu, bu sebeple izole bir gözlem kulesi şekline işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Kule ikinci bir inşa aşaması ile (duvar tekniği B) Batı yönünde geliştirilerek günümüzdeki beşgen planına ulaşmıştır (Resim: 5).
- Duvar tekniği D ve E sur sistemine daha sonradan yapılan ekleri teşkil etmektedir. Bu aşamalar hem kulelere yeni eklenen genişletme ve kuvvetlendirme amaçlı ekleri hem de sisteme tamamen sonradan eklenen yeni kuleleri içermektedir. Örgü tekniği yerel taş ve tuğla bantlarının almalı dizilimi ile tanımlanabilir (Resim: 6).

Su kaynağı:

Orta Bizans sur içi yerleşimlerinin önemli bileşenlerinden biri çoğunlukla sarnıç şeklinde ortaya çıkan su kaynaklarını korumaya yönelik strüktürlerdir. Şehrin kuzeye genişleyen kısmında yer alan su kaynağından yukarıda bahsedilmişti. Ana savunma duvarının içinde ise doğal kaynak suyu bulunmamaktadır. Sur duvarları içinde su depolanan alanlar Kuzeybatı ve Güneybatı yönlerinde zemine gömülü olarak bulunan iki orta büyüklükteki sarnıçtan ibarettir. Şehrin en büyük sarnıcı ise (yaklaşık 24 x 18 m) güney tarafta ana savunma duvarının dışında yer almaktadır (Resim: 7).

-Sarnıç yüksek ihtimalle kuzey güney doğrultusunda paralel uzanan üç adet beşik tonoz ile örtülüdür. Bunlar güney tarafta aynı şekilde tonoz ile örtülmüş olan dar bir geçit ile birbirine bağlanmaktadır. Güneybatı köşesinde muhtemelen bir kuyu ve su haznesinin bakımı için servis girişi olarak işlev gören kule benzeri bir yapı bulunmaktadır.

Bu kadar yüksek bir strüktürün ana duvarın bu denli yakınında bulunması savunmacılar açısından bir dezavantajdır. Bir zamanlar burada bulunan bir doğal su kaynağının bu yapı ile koruma altına alınmış olması bu durumun açıklaması olabilir. Sarnıcın arkasındaki sur duvarının kötü korunmuşluk durumu sebebiyle sarnıcın bu duvara bağlı olup olmadığı, eğer bağlıysa nasıl bağlandığı ve dolayısıyla bir dış burç olarak kullanılmış olup olamayacağı anlaşılamamaktadır.

Su kaynakları alanın en kritik ögesi gibi görünmektedir: bir kuşatma halinde alanın kendi kendine yetebilmesi için biri alışılmamış büyüklükte olmak üzere üç adet su haznesi, iç kalede bir kuyu ve sur içinde muhtemel bir duvarsız su kaynağı bulunmaktadır.

Kapılar ve sokaklar:

Kapılara ait mimari kalıntı bulunmamaktadır. Bugün alana giriş kuzey tarafta büyük sarnıcın üzerinden, buradaki sur duvarlarını yıkarak geçen modern bir sıkıştırılmış toprak yol ile sağlanmaktadır. Burada Bizans döneminde de bir giriş olma ihtimali tamamen yok sayılamaz. Ancak alana ana girişin eğimin en düşük olduğu

Kuzeybatı tarafından yapıyor olması daha akla yakın bir öneridir. Bu kısımda duvarlar oldukça kötü durumda olmakla birlikte taş yığınlarından bir girişin iki yanını koruyan iki kulenin varlığı anlaşılabilmektedir.

Yerleşim içindeki ana yolların güzergahı topoğrafya tarafından belirlenmiş durumdadır. Bir yol Kuzeybatıdan Güneydoğuya uzanırken diğeri alanın ortasındaki biraz daha yüksek düzlükte Doğu – Batı doğrultusunda uzanmaktadır.

Sur duvarları içinde kalan yapılar:

Genel olarak sur duvarları içinde kalan yapıların korunmuşluk durumu iyi değildir. Yıkılmış binalar bulundukları yerlerdeki dağınık taşlardan anlaşılabilmektedir. Ancak pek azının temel duvarları plan rekonstrüksiyonları gerçekleştirilebilecek kadar okunabilmektedir. Ek olarak düzlüğün bazı kısımları yoğun bitki örtüsü ile kaplanmış olduğundan yerleşim örgüsünün analizinin yapılması kısıtlı kalmaktadır. Ancak görülebilen alanlarda yapılan incelemeler sonucu sur duvarları içinde kalan tüm alanın –tanımlanamayan geniş boşluklar hariç- binalar ile kaplı olduğu anlaşılmıştır. Ek olarak Strüktürlerin yoğunlaştığı alanlar, özellikle muhtemelen küçük ölçekli konutlardan oluşan Güneybatıdaki alçak kısımlar ile düzlüğün ortasındaki alan, tanımlanabilmektedir. Doğu ve Güneybatı tarafları ise muhtemelen kayalık yapısı sebebiyle daha seyrek olarak işgal edilmiştir.

Yerleşimin bir piskoposluk ve bölgesel yönetimin merkezi olması bazı kamu yapılarının tahmin edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bunların bir kısmının depo ve ambar binaları olduğu (çevre yerel nüfustan vergi olarak toplanan malzeme çeşitleri için) düşünülebilir. Sur duvarına doğrudan dayanan strüktürler halinde en Doğu kısımda 20’şer m. uzunlukta yer alan yapıların bu yapılar olarak tanımlanması muhtemeldir. Sur duvarları haricinde çok sert bir harcın kullanıldığı tek yapı olan sur içinin en büyük binası iç kalenin doğusunda yer almaktadır. 20 x 20 m boyutlarındaki bu yapının piskoposluk kilisesi veya yerel yöneticinin ve idarenin başının makamı olabileceği düşünülmektedir.

Sur duvarları dışında kalan yapılar:

Tepenin Güney eteklerinde sur duvarının dışında yaklaşık 500 m boyunca takip edilebilen antik bir yolun kalıntıları tespit edilmiştir (Resim: 8). Güzergahı önce Güneydoğudan Kuzeye doğru tepenin yarısına kadar yükselmekte daha sonra 350 m kadar Kuzeybatı yönünde devam etmektedir. Bu dönüş noktasında başka bir patika surlarla çevrili tepenin Batı eteğinde, bir giriş kapısı olduğu düşünülen tepedeki düzlüğün Kuzeybatısındaki en alçak noktasına birleşecek şekilde yükselmektedir. Bu patika oldukça dar ve dik iken aşağıdaki yol (yaklaşık 5 m) çok daha geniş ve düzgün inşa edilmiştir (Resim: 9). Aşağı yolun güney tarafında eğimle ilintili olarak pek çoğu hala yerinde olan ve büyük taşlardan oluşan bir dizi yer almaktadır. ~~Ek olarak~~ Yol hafif bir eğimle yükselmekte olduğundan ağır malların öküz arabalarıyla taşınmalarına uygundur, ancak döşenmiş olmadığından kış aylarında ve yağışlı dönemlerde taşımacılığa elverişli değildir. Yol özellikle iç kale burçları olmak üzere Güney sur duvarları üzerindeki burçlardan net bir şekilde görülebilmektedir ve dolayısıyla kolaylıkla kontrol altında tutulabildiği söylenebilir. Buna ek olarak yolun Kuzeybatı yönüne saptığı noktanın yanında vergi toplama noktası olabilecek en az iki yıkılmış yapı tespit edilmiştir. Bu sebeplerle izi sürülen yolun yukarıda bahsi geçen Konstantinopolis'ten Skopelos'tan geçerek Bulgaristan'a ulaşan Bizans ticari ve askeri yol olması muhtemeldir. 17. yüzyılda kafillesi ile birlikte Walachia'ya giderken Skopelos'ta duraklayan ve o dönemde çoktan terkedilmiş olan kale ile ilgili de kısa bir tanım yapan Evliya Çelebi'nin notlarından bu yolun Osmanlı çağlarında da hala önemini korumakta olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ertuğrul 1997

Ö. Ertuğrul, "1995 Yılı Trakya Bölgesi'nde yapılan Roma-Bizans Devri Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV / 2*, 1997, 1-14.

Kaya 1997

H. Kaya, "The Byzantine Fortresses of Yoğuntaş, Keçikalesi and Pınarhisar in the Kırklareli Region", *Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi*, Ankara, 1997.

Kurtuluş 1997

İ. H. Kurtuluş, "Trakya Bölgesi Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale Illerinde. Türk Dönemi Kaleleri", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV / 2*, 1997, 31-54.

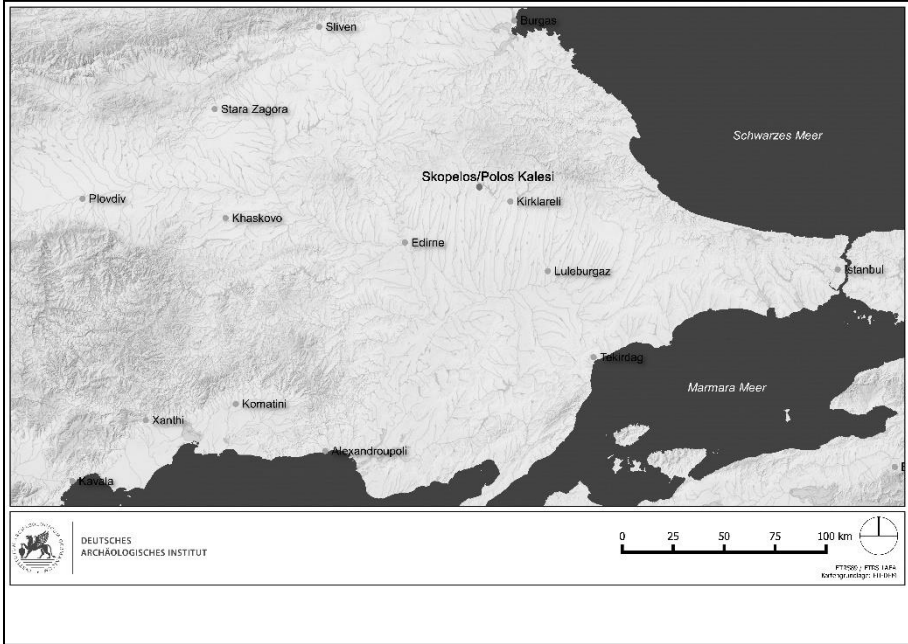
Lampusiades 1938

G. Lampusiades, "Odoiporikon", *Thrakika 10*, 1938, 253-263.

Soustal 1991

P. Soustal, "Thrakien (Thrake, Rhodope und Haimmimontos) ", *Tabula Imperii Byzantini 6*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1991.

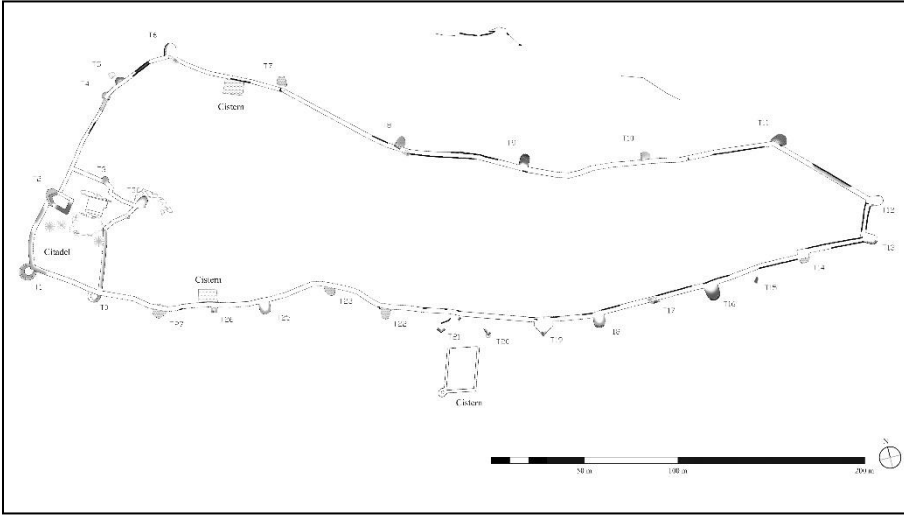
Resimler:

Resim 1 : Trakya bölgesi genel planı üzerinde Skopelos'un konumu (Harita: EU-DEM; çizim: B. Ludwig)

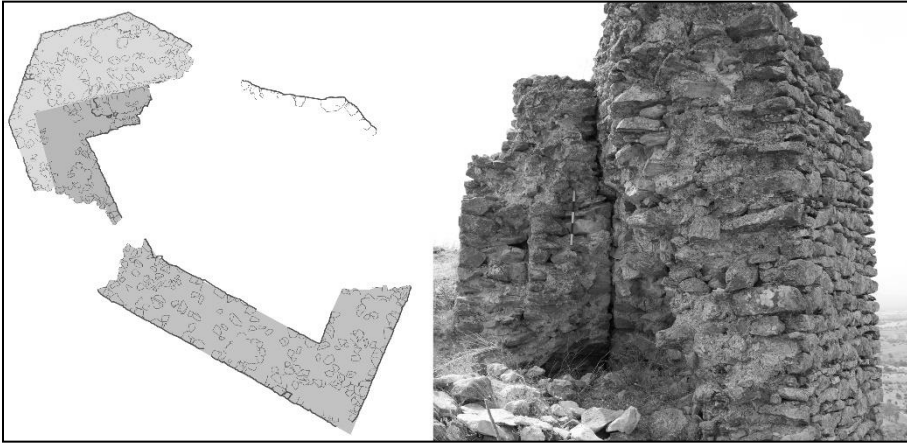
Resim 2:Polos Kalesi'ne güneyden bakış (Fotoğraf: J. Fildhuth)

Resim 3: Surların planı (Çizim: G. Günay)

Resim 4 :Duvar tekniği C ile inşa edilmiş burç T25'e güneyden bakış (Fotoğraf: J. Fildhuth)

Resim 5 :Sol: Burç T2'nin taş detayında planı ve renklendirilmiş inşa aşamaları (Çizim: A.E. Uzmay) Sağ: T2'nin batı tarafındaki ikincil genişlemeye doğudan bakış (Fotoğraf: J. Fildhuth)

Resim 6:Burç T1'in dış katmanında duvar tekniği D (Fotoğraf: J. Fildhuth)

Resim 7 : Büyük sarnıca kuzeyden bakış (Fotoğraf: J. Fildhuth)

Resim 8 : Skopelos ve çevresinin planı (Harita: Google, Basarsoft, CNES/Astrium;
Çizim: J. Fildhuth – G. Güna

2015 YILI ŞANLIURFA İLİ MERKEZ İLÇESİ NEOLİTİK ÇAĞ VE ÖNCESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

ıBahattin
ÇELİK

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni, Türk Tarih Kurumu Başkanlığı, Şanlıurfa Eyyübiye İlçesi Belediye Başkanı Mehmet Ekinci, Peten Turizm Reklamcılık'tan İffet Özgönül ve Ardahan Üniversitesi 2015/6 nolu Bilimsel Araştırma Projesi'nin katkıları ile gerçekleştirdiğimiz Şanlıurfa İli, Merkez İlçesi sınırları içerisinde kalan kırsal alanlardaki Neolitik dönem ve öncesi çağlara ait yüzey araştırması, 01.09.2015 tarihinde başlamış, 19.09.2015 tarihinde sona ermiştir. 2015 yılı çalışmaları, bakanlık temsilcisi Ramazan Baylan ile birlikte Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencilerinin katılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

2015 yılı yüzey araştırması, 2013 ve 2014 yılında olduğu gibi yine aynı bölgede, Şanlıurfa'nın doğusunda yer alan *Tektek Dağları* içerisinde bulunan köylerde ve kırsallarında gezilerek açık hava istasyonları, yamaç yerleşimleri, kayaltı sığınakları, mağaralar ve höyükler araştırılmıştır. Bölgedeki zorlu şartlar göz önüne alınarak, burada yer alan tescilli yapılmamış veya bilinmeyen ören yerlerinin de incelenmesi yapılmakta, bunların da tescil fişleri hazırlanmaktadır.

Şanlıurfa merkez ilçesinde 2015 yılında yapılan yüzey araştırmasında, kentin güneydoğusunda yer alan ve kent merkezine yaklaşık 60-70 km mesafedeki

-
- 1 Doç. Dr. Bahattin ÇELİK, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenisey Kampüsü, 75000-ARDAHAN. E-posta: bahattincelik@ardahan.edu.tr
- 2 2015 yılı araştırmalarına katıldıkları için Harran Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğrencileri Gurbet HANALP, Mehmet AKARSLAN, Fevzi AY, Ömer YILMAZ, Leyla BARAN, Serap AKKUŞ, Pınar KAPLAN, Mehmet BULUT, Dilek ZİREKBİLEK, Emine ATAŞ, Selda FIRTINA, Gülperi EKİNCİ, Melisa ÇAKIR, Bedih DOĞAN, Ümran ALAGÖZ, Cesur UMAN ve Memduh YÜREKLİ'ye çok teşekkür ederim.

köylerde gezilerek araştırma yapılmıştır. Tektek dağları bölgesindeki alanlarda bulunan söz konusu köy ve mezralardaki arkeolojik alanlar sırasıyla; Örenli Köyü Köyiçi Yapıları (Resim: 1), Dağyamacı Köyü Antik Taşocağı Kabartmaları (Resim: 2 ve Resim: 3), Tosunlu Köyü Deçe Batı Mevkii (Resim 4), Sarpdere Keçli Mevkii (Resim: 5), Orta İkizce Köyü Damal Harap Mevkii (Resim: 6), Aşağı İkizce Köyü Aksoy Tepe (Resim: 7), Aşağı İkizce Köyü Yağmurlu Mevkii (Resim: 8), Bağışlar Köyü Suvan Tepesi (Resim: 9, Resim: 10), Büyük Arpalı Köyü Mağara Mevkii (Resim: 11), Büyük Arpalı Köyü Güneybatı Mevkii (Resim: 12), Kırçıçek Köyü Mınzile Mevkii 1, Kırçıçek Köyü Mınzile Mevkii 2 (Resim: 13), Küçük Kösecik Köyü Tuzak Alanı (Resim: 14), Kargılı Köyü Kilise Yapısı, Kargılı Köyü Zakzuk Kalesi Ahır Yapısı, Kargılı Köyü Zakzuk Kalesi, Güvenli Höyük, Güvenli Kuzey Mevkii, Karakuş Köyü At Mevkii 1, Karakuş Köyü At Mevkii 2, Karakuş Köyü Yusuf Harabesi 1, Karakuş Köyü Yusuf Harabesi 2, Karakuş Köyü Yusuf Harabesi 3, Karakuş Köyü Kırmızı Tepe Yamaç Yerleşimi ve Karakuş Köyü Kırmızı Tepe Tuzak Alanı incelenmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda, özellikle çakmaktaşı ve obsidyen buluntuların yoğun olduğu yerleşimlerde daha detaylı çalışmalar yapılmıştır. *Tektek Dağları* bölgesinde yapılan 2015 yılı çalışmalarında İslami dönemden başlayıp Bizans, Roma, Demir Çağı, Tunç Çağı, Kalkolitik, Neolitik ve Paleolitik Çağ'a kadar uzanan oldukça geniş bir dönemle karşılaşmıştır. Bazı sitlerin kaçak kazılar nedeniyle tehlike altında oldukları, eğer bir an önce tedbir alınmaz ve buralarda kurtarma kazıları yapılmaz ise bunların da çok yakın zamanda kültür tabakaları ile birlikte tümüyle yok olacakları sonucuna varılmıştır. Höyükler dışında bölgeye özgü yamaç yerleşimleri yine tespit edilmiş ve incelenmiştir. 2015 yılında yapılan araştırmalar sonucunda 25 arkeolojik buluntu yeri saptanmıştır (Harita: 1).

ÖRENLİ (GİSEYİR) KÖYÜ

Şanlıurfa'nın 60 km güneydoğusunda ve Tektek Dağlarının içinde yer alan Örenli Köyü'nün içinde duvarları sağlam yapılar tespit edilmiştir (Harita 1. 1; Resim 1). Bu yapılar, ana kaya üzerine oturtulmuş kare planlı avlulu iki atriumlu yapının kenarında yer alan 8x5m ve 5x5m boyutlarında iki yapı olup günümüze kadar sağlam olarak gelmiştir. Bu yapıların dışında, ana kaya oyulmuş yaklaşık 7x4 m boyutlarında güneye bakan bir ahır da bulunmakatadır. Ayrıca, yapıların bulunduğu

338.....

kaya zeminde birkaç satır Süryanice kitabeye rastlanmıştır. Ele geçen küçük buluntular buranın, geç Roma, erken Bizans ve İslami dönemde kullanılmış olduğunu göstermektedir.

DAĞYAMACI KÖYÜ DOĞU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 58 km güneydoğusunda, Tektek Dağları girişinde, Dağyamacı Köyü'nün 1 km doğusunda bulunan bir vadinin güney yamacında yer alan kervan yolu, ilk kez 2014 yılı yüzey araştırmasında incelenmiş, burada bulunan kabartmalar üzerine çalışmalar yapılmıştır³. 2015 yılında da bu alanın daha doğusuna gidilerek incelemelere devam edilmiştir (Harita 1.2; Resim 2 ve Resim 3). Çalışmalar sonucunda, 2014 yılında bulunan kabartmalara benzer yeni bir kabartmanın daha bulunması, buranın kervan yolu üzerinde bulunan bir taş ocağı olduğunu kanıtlamıştır⁴. Ele geçen kabartmaların stillerine bakılarak bunların daha çok M.Ö. 5 yüzyıla, Persler dönemine ait kabartmalar olduğu anlaşılmaktadır.

TOSUNLU KÖYÜ DEĞE BATI MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 60 km güneydoğusunda, Tosunlu Köyü'nün 500 m batısında yer alan Değе Mevkiinin batısında bulunan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.3; Resim 4). Burada yapılan incelemeler sonucunda, yerleşim güneye bakacak şekilde, iki kayalık sırtın arasına konulanmıştır. Tarım aktiviteleri nedeniyle üzerinde herhangi bir mimari unsura rastlanmamıştır. Yapılan araştırmalarda küçük buluntu olarak, Erken Tunç Çağı, erken Bizans ve İslami döneme ait seramiklere, erken Bizans dönemine ait camdan yapılmış bilezik parçasına, Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan yapılmış dilgi, yonga, kazıyıcı, obsidyenden yapılmış dilgi parçası ve bazalt taşından ezgi taşı parçası ele geçmiştir. Bu tarz yamaç yerleşimlerine bölgede daha önceden de rastlanmıştır.

SARPDERE KÖYÜ KEÇLİ MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 58 km güneydoğusunda bulunan Sarpdere Köyünün 2,5 km kuzeyinde yer alan Keçli Mevkii'nde bir kayalık zeminde iki grup halinde Süryanice

³ Çelik 2015a: 83, Res. 11-12; 2016: 413, Res. 9.

⁴ Kabartmaların tümü ile ilgili olarak daha detaylı bir yayın ayrıca yapılacaktır.

⁵ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

kitabeye rastlanmıştır (Harita 1.4; Resim 5)⁶. Ana kaya zeminine kazınarak yazılmış olan bu yazıtların M.S. 2. yüzyıla geç Roma dönemine ait olduğu düşünülmektedir.

ORTA İKİZCE KÖYÜ DAMAL HARAP MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 65 km güneydoğusunda bulunan Orta İkizce Köyünün 2 km kuzeyinde, Damal Harap Mevkide yer alan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.5; Resim 6). Tarım aktiviteleri nedeniyle yüzeyindeki mimari buluntular tahrip olmuştur. Yerleşim güneybatıya bakmaktadır. Doğusunda, kuzeyinde ve güneyinde kayalık tepeler bulunmaktadır. Burada yapılan incelemeler sonucunda erken Bizans seramikleri, az sayıda boyalı Kalkolitik dönem seramiği ve obsidyen ve çakmaktaşıdan dilgi, yongalara, alet olarak çakmaktaşıdan kazıyıcı ve uç parçaları saptanmıştır. Benzer yamaç yerleşimlerine bölgede yoğun olarak rastlanılmaktadır⁷.

AŞAĞI İKİZCE KÖYÜ AKSOY TEPE

Şanlıurfa'nın 61 km güneydoğusunda bulunan Aşağı İkizce Köyünün 1 km güneyinde bulunur. Aksoy Tepe'sinin üzerinde iki tane soyulmuş Tümülüs yer almaktadır (Harita 1.6; Resim 7). Tümülüslerin arasında, iki adet yuvarlak planlı yapı kalıntısı tespit edilmiştir. Bu alanda Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan yonga, delici, kazıyıcı ve dilgi parçalarına, obsidyenden iki adet dilgi parçasına, orta Paleolitik döneme ait bir adet iki yüzeyli alete ve Epi-paleolitik döneme ait olduğunu düşündüğümüz küçük unipolar çekirdeklere rastlanmıştır.

AŞAĞI İKİZCE KÖYÜ YAĞMURLU MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 61 km güneydoğusunda yer alan Aşağı İkizce Köyü'nün 1,5 km güneyinde yer alan Yağmurlu Köyü istikametinde bulunan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.7; Resim 8). Batıya bakan bir yamaç yerleşimi olan Yağmurlu Mevkiide, tarım aktiviteleri nedeniyle yüzeyinde herhangi bir mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Burada yapılan incelemelerde geç Roma, erken Bizans ve İslami döneme ait seramik parçaları, çakmaktaşıdan dilgi parçaları, uç parçaları, kenar kazıyıcılar ve obsidyenden yapılmış bazı dilgi parçalarına rastlanmıştır. Benzer yamaç yerleşimleri önceki çalışmalardan da bilinmektedir.

⁶ Araştırmalarımızda tespit edilen Süryanice kitabeler üzerine ayrıca yayın yapılacaktır.

⁷ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

⁸ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

BAĞIŞLAR KÖYÜ SUVAN TEPEŚİ

Şanlıurfa'nın 70 km güneydoğusunda yer alan Bağışlar Köyünün 2,5 km doğusunda bulunur (Harita 1.8; Resim 9). Suvan Tepesi olarak adlandırılan yer tepenin biraz güney eteğinde yer alır. Bu tepede geç döneme ait üç adet tümülüs de bulunmaktadır. Yapılan incelemede yüzeyinde yuvarlak planlı yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait bu alanda, unipolar çekirdek, dilgi, yonga, kazıyıcı, uç parçası, boncuk, bazalt taşından havaneli ve ezgi taşı parçası tespit edilmiştir (Resim 10).

BÜYÜK ARPALI KÖYÜ MAĞARA MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 65 km güneydoğusunda bulunan Büyük Arpalı Köyünün 2 km doğusunda yer alan bir tepenin batıya bakan yamacında yer alır (Harita 1.9; Resim 11). Buraya, Mağara Mevkii denilmektedir. Mağaranın önünde büyük taşlarla örölmüş bir sıra taş avlu bulunmaktadır. Yapılan incelemede, erken Bizans dönemine ait bej renkte seramikler, çakmaktaşıdan dilgi ve kazıyıcılar, bazalt taşından ezgi taşı tespit edilmiştir.

BÜYÜK ARPALI KÖYÜ GÜNEYBATI MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 65 km güneydoğusunda bulunan Büyük Arpalı Köyünün 2 km güneybatısında yer alan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.10; Resim 12). Yamaç yerleşimi sırtını doğusunda bulunan kayalık bir sırta yaslamıştır. Yerleşimde geç döneme ait yapıların temel izlerine rastlanmıştır. Yapılan incelemelerde erken Bizans dönemine tarihlenen bej ve turuncu renkte seramiklere, çakmaktaşıdan dilgi, yonga ve çekirdeklere rastlanmıştır. Benzer yamaç yerleşimleri bölgede yoğun olarak mevcuttur⁹.

KIRÇIÇEK KÖYÜ MINZİLE MEVKİİ 1

Şanlıurfa'nın 53 km doğusunda bulunan Kırçıçek (Yılan Harabesi) Köyünün 500 m doğusunda bulunan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.11). Yerleşim batıya bakmaktadır. Buraya Minzile Mevkii 1 adı verilmiştir. Tarım aktiviteleri nedeniyle yüzeyinde herhangi bir mimari unsura rastlanmamıştır. Buna benzer yamaç

⁹ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

yerleşimlerine bölgede yoğun olarak rastlanılmaktadır¹⁰. Burada yapılan incelemelerde, erken Bizans ve Roma dönemine ait bej ve turuncu renkte seramikler, yivli seramikler, çatı kremiti parçaları, çakmaktaşıdan dilgi, kazıyıcı, sırtlı dilgiler ve obsidyenden dilgi parçaları tespit edilmiştir.

KIRÇIÇEK KÖYÜ MINZİLE MEVKİİ 2

Şanlıurfa'nın 53 km doğusunda bulunan Kırçıçek (Yılan Harabesi) Köyünün 2 km doğusunda bulunan bir yamaç yerleşimidir (Harita 1.12). Buraya Minzile Mevkii 2 adı verilmiştir. Sırtını kayalık bir tepe yaslamış olan yerleşim batıya bakmaktadır. Bu yerleşime benzer yamaç yerleşimlerine bölgede yoğun olarak rastlanılmaktadır¹¹. Hayvan ağılları yapmak için bu alanda büyük taşlarla avlular oluşturulmuştur. Yapılan incelemelerde Paleolitik döneme ait lavallois uçlar, Neolitik döneme ait dilgi, kazıyıcı ve uç parçaları, obsidyenden yonga parçaları, bazalt taşından havaneli parçası, turuncu renkte erken Bizans dönemi seramik parçaları tespit edilmiştir (Resim 13).

KÜÇÜK KÖSECİK KÖYÜ TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 50 km kuzeydoğusunda bulunan Küçük Kösecik Köyünün 4 km batısında yer alır. Yaban Hayvanı Tuzak Alanı olarak kullanılan bir alandır (Harita 1.13; Resim 14). İki iç içe geçmiş üçgen şeklinde yapılmış bir tuzak alanı olup yaklaşık 100 dekarlık bir alana sahiptir. Büyük üçgenin kuzey bölümü açıktır. Kurt Tepesi Neolitik yerleşiminin 3 km doğusunda yer alır. Tuzak alanı yassı taşların domino taşları gibi yan yana dizilmesi ile oluşturulmuştur. Önceki araştırmalarımızda benzer tuzak alanları Selamet Köyü Guhera Abid Mevkii ile Tahtik Köyü Batı Mevkide tespit edilmiştir¹². Burada yapılan incelemede, orta Paleolitik döneme ait çakmaktaşı buluntulara rastlanmıştır.

KARGILI KÖYÜ KİLİSE YAPISI

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Kargılı Köyünün 500 m doğusunda bulunur. Ana kayaya oyularak yapılmış bir kaya kilisesidir (Harita 1.14; Resim 16). Kilise yapısı 6.30 m X 6, 65 m boyutlarında olup sonradan güney

¹⁰ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

¹¹ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 410, 412, Res. 1.

¹² Güler ve Çelik 2015: 79, Res. 3; Çelik 2015a: 84, Res. 18; 2014a: 314, Res. 6.

bölümü 5,10 m X 2,60 m açılarak genişletilmiştir. Giriş bölümü doğuya bakar, kemerli ve geniş bir yapıdır. Girişin karşısında bir apsis bulunmakta, bu apsisin etrafında Süryanice kitabeler yer almaktadır. Apsisin kuzeyinde bir arkosolium yer almaktadır. Kilisenin dışında yine batıya bakacak şekilde bir apsis bulunmaktadır. Aynı zamanda her iki tarafında merdivenler yapılmıştır. Merdivenlerin hemen yanında ise arkosoliumlu bir kaya yapısı daha bulunmaktadır. Burada yapılan araştırmalarda erken Bizans dönemine ait seramikler ele geçmiştir.

KARGILI KÖYÜ ZAKZUK KALESİ AHIR YAPISI

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Kargalı Köyünün 1 km doğusunda yer alır (Harita 1). Kalenin hemen güney eteğine yapılmış, ana kayaya oyulmuş bir ahır yapısı olduğu düşünülmektedir. Benzer bir yapı Örenli (Gıseyır) Köyü içinde de bulunmaktadır¹³. Yapının bir girişi ve iki küçük penceresi vardır ve güneye bakmaktadır. Yapı içindeki duvarlarda yemlik için yapıldığını düşündüğümüz oyuklar vardır. Bu yapının geç Roma veya erken Bizans dönemine ait olduğu tahmin edilmektedir.

KARGILI KÖYÜ ZAKZUK KALESİ

Şanlıurfa'nın 52 km güneydoğusunda bulunan Kargalı Köyünün 1 km doğusunda yer alır. Burası, Zakzuk Kalesi olarak bilinmektedir (Harita: 1). Kale çok büyük bir kale olup her tarafa hâkim bir konumdadır. Önceki çalışmalarımızda, Yanık Kale adlı benzer bir kale Sumaklı Köyü kırsalında da tespit edilmiştir¹⁴. Burada yapılan incelemelerde kale içinde 8 adet armut tipi sarnıca rastlanmıştır. Ayrıca, kalenin içinde dikdörtgen planlı yapı kalıntıları bulunmaktadır. Yapılan incelemelerde, geç Roma ve erken Bizans dönemine ait seramikler görülmüştür.

GÜVENLİ HÖYÜK

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Güvenli (Davudi) Köyünün içinde yer alan bir höyüktür (Harita: 1). Höyük, küçük bir höyük olup ana kaya üzerine kurulmuştur. Höyüğün güney kısmı köy evleri ile kaplıdır. Ayrıca, höyüğün üzerinde küçük bir köy mezarlığı bulunmaktadır. Yapılan incelemeler sonucu,

¹³ Bkz. Örenli (Gıseyır) Köyü adlı başlık altında benzer bir ahırdan bahsedilmektedir.

¹⁴ Çelik 2016: 414, Res. 13.

Çanak Çömleksiz Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Geç Roma ve Erken Bizans dönemine ait buluntulara rastlanmıştır.

GÜVENLİ KÖYÜ KUZEY MEVKİİ

Şanlıurfa'nın 65 km doğusunda bulunan Güvenli Köyünün 200 m kuzeyinde yer alan bir işlik yeridir (Harita: 1). Neolitik dönemde kullanıldığı düşünülmektedir. Yapılan incelemelerde, Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait unipolar çekirdek, dilgi parçaları, ok ucu parçaları ve kazıyıcılar ele geçmiştir.

KARAKUŞ KÖYÜ AT MEVKİİ 1

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 1 km kuzeydoğusunda yer alır. Burası, At Mevkii 1 olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1.19). Bu tarz yamaç yerleşimleri bölgede daha önce de tespit edilmiştir¹⁵. Yapılan incelemelerde, erken Bizans dönemine ait seramikler dışında Neolitik döneme ait ok ucu, kazıyıcı ve düzeltili yonga parçalarına rastlanmıştır. Ayrıca, At Mevkii 1 yerleşiminin güney batısında tuzak alanı bulunmaktadır.

KARAKUŞ KÖYÜ AT MEVKİİ 2

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 1 km kuzeydoğusunda yer alır. Burası, At Mevkii 2 olarak isimlendirilmiştir (Harita: 1.20). Bu alanda yapılan incelemelerde yabani hayvanları avlamak için bir tuzak alanı tespit edilmiştir. Tuzak alanı üçgen şeklinde açık olan bölümü batıya bakmaktadır. Benzer tuzak alanları Guhera Abid Mevkii ile Tahtuk Mevkii'de bulunmaktadır¹⁶. Tuzak alanının taşları domino taşı şeklinde dizilmiş büyük yassı taşlardan oluşmaktadır (Resim: 20). At Mevkii 2 tuzak alanının güneybatısında, Kırmızı Tepe yamaç yerleşimi, Kırmızı Tepe tuzak alanı ve At Mevkii 1 yamaç yerleşimi yer alır.

KARAKUŞ KÖYÜ YUSUF HARABESİ 1

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 2 km kuzeydoğusunda yer alır. Burası, Yusuf Harabesi 1 olarak isimlendirilmiştir (Harita

¹⁵ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 415, Res. 14.

¹⁶ Çelik 2014a: 314-315, Res. 6; Çelik 2015a: 84-85, Res. 18; 2016: 415, Res. 14.

1.21). Bu tarz yamaç yerleşimlerine bölgede daha önceden de rastlanmıştır¹⁷. Tarım aktiviteleri yapılmış olan güneye bakan bu yamaç yerleşiminde mimari unsurlar yoktur. Yapılan incelemelerde, erken Bizans dönemine ait çok az seramik dışında Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan dilgi, yonga, kazıyıcı, uç parçaları, bezemeli bir bileyi taşı ve obsidyenden dilgi parçalarına rastlanmıştır.

KARAKUŞ KÖYÜ YUSUF HARABESİ 2

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 2,5 km kuzeydoğusunda yer alır. Burası, Yusuf Harabesi 2 olarak isimlendirilmiştir (Harita 1). Benzer yamaç yerleşimleri bölgede yoğun olarak bulunmaktadır¹⁸. Burası, tarım aktiviteleri yapıldığından mimarisi yok olmuş bir yamaç yerleşimidir. Yapılan incelemelerde erken Bizans dönemine ait çok az seramik dışında Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan dilgiler, omuzlu dilgiler, kazıyıcılar, uç parçaları, delici parçaları ve obsidyenden dilgi parçaları ele geçmiştir.

KARAKUŞ KÖYÜ YUSUF HARABESİ 3

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 1,5 km kuzeydoğusunda yer alır. Burası, Yusuf Harabesi 3 olarak isimlendirilmiştir (Harita 1). Tarım aktiviteleri nedeniyle yüzeyinde mimari unsura rastlanmamış batıya bakan bir yamaç yerleşimidir. Benzer yerleşimlere bölgede daha önceden rastlanmıştır¹⁹. Yapılan incelemelerde Erken Tunç, geç Roma ve erken Bizans dönemine ait çok az sayıda seramik dışında Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait çakmaktaşıdan çekirdek yenileme parçalarına, omuzlu ve normal dilgilere, kazıyıcılara, uç parçalarına ve obsidyenden dilgi parçaları ele geçmiştir.

KARAKUŞ KÖYÜ KIRMIZI TEPE YAMAÇ YERLEŞİMİ

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 1 km doğusunda yer alır. Burası, Kırmızı Tepe Yamaç Yerleşimi olarak isimlendirilmiştir (Harita 1.24). Tarım aktiviteleri yapıldığından mimarisi yok olmuş batıya bakan bir yamaç yerleşimidir. Bu tarz benzer yerleşimlere bölgede yoğun olarak

¹⁷ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 415, Res. 14.

¹⁸ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 415, Res. 14.

¹⁹ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 415, Res. 14.

rastlanmaktadır²⁰. Yapılan incelemelerde geç Roma, erken Bizans seramiklerine ve Osmanlı dönemine ait bir parça mavi motifli porselene rastlanmıştır. Ayrıca, Neolitik döneme ait dilgi parçası, kazıyıcı, unipolar çekirdek, taş kalem ve kloritten bir taş parçasına rastlanmıştır.

KARAKUŞ KÖYÜ KIRMIZI TEPE TUZAK ALANI

Şanlıurfa'nın 50 km güneydoğusunda bulunan Karakuş Köyünün 1 km doğusunda yer alır. Burası, Kırmızı Tepe Yabani Hayvan Tuzak Alanı olarak isimlendirilmiştir (Harita 1). Bu alanda yapılan incelemelerde yabani hayvanları avlamak için bir tuzak alanı tespit edilmiştir. Bu tuzak alanına benzer yerler olarak Guhera Abid Mevkii ile Tahtuk Mevkide gösterilebilir²¹. Tuzak alanının kuzeybatı köşesinde muhtemelen geç dönemlere ait yaklaşık 10x10 m boyutlarında bir yapı kalıntısı bulunmaktadır. Tuzak alanının taşları domino taşı şeklinde dizilmiş büyük yassı taşlardan oluşmaktadır. Kırmızı Tepe yamaç yerleşimi ile Kırmızı Tepe tuzak alanının kuzeydoğusunda At Mevkii 2 tuzak alanı ile At Mevkii 1 yamaç yerleşimi yer alır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırma sonucu toplam 25 arkeolojik yer incelenmiştir. Gezilen köyler arasında belirlenen arkeolojik unsurlar üzerine genel bir değerlendirme yapılacak olursa, özellikle tespit edilen yerleşimlerin çoğunda erken Bizans dönemi ile Neolitik dönemin yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Diğer dönemlere ait buluntulara daha az rastlanmaktadır. 2013 yılından bu yana Tektek Dağları'nda sürdürülen çalışmalarda, bölgedeki yamaç yerleşimlerinden anlaşıldığı kadarıyla bölgede her dönemde iskânın söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır. Bölgede yoğun olarak Neolitik döneme ait buluntulardan çakmaktaşı ve obsidyenden dilgi ve yongalar ve bunlardan yapılan aletlere rastlanmaktadır. Ayrıca bölgede, yabani hayvanları avlamak için hazırlanmış tuzak alanlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Şimdiye kadar bölgede 4 tuzak alanı tespit edilmiştir. Bu tuzak alanlarının yakınlarında, Neolitik döneme tarihlendirilecek yerleşimlere de rastlanmıştır. Bu yıl tespit edilen ve Küçük Kösecik Köyü'nün batısında bulunan

²⁰ Güler ve Çelik 2015: 4-6; Çelik 2014a: 313-316. ; 2016: 415, Res. 14.

²¹ Çelik 2014a: 314-315; Çelik 2015a: 84-85, Res. 18, 2016: 415, Res. 14.

tuzak alanı, Kurt Tepesi²² yerleşiminin yaklaşık 3 km doğusunda bulunmaktadır. At Mevkii 2 ve Kırmızı Tepe tuzak alanlarının hemen yanında, At Mevkii 1 ve Kırmızı Tepe yamaç yerleşimleri yer almaktadır. Her iki tuzak alanının duvarlarına ait taşlar, yassı ve büyük taşlarla domino taşları gibi ard arda örülmüştür. Bu durum Küçük Kösecik Batı Mevkii tuzak alanında da aynı şekildedir. Bununla birlikte, Tahtik Köyü Batı Mevkii tuzak alanındaki duvar taşları, yan yana dizilmiş olarak yerleştirilmiştir²³.

2015 yılı yüzey araştırmalarında, yamaç yerleşimlerinden farklı, küçük höyük diyebileceğimiz ana kaya üzerine kurulmuş 2 adet tepe yerleşimi tespit edilmiştir. Bu yerleşimler, Aşağı İkizce Aksoy Tepesi ve Bağışlar Köyü Suvan Tepesi yerleşimleridir. Bu yerleşimlerin her ikisinde de yuvarlak planlı yapı kalıntıları görülmüş ve sadece Çanak Çömleksiz Neolitik döneme ait buluntular ele geçmiştir. Bu yerleşimlere benzer bir yerleşim 2013 yılı araştırmalarımızda Yıldızlı Siluba Mevkide tespit edilmiştir²⁴. Ayrıca, bu yerleşimlerde görülen yuvarlak planlı yapı kalıntılarının benzerleri, Hamzan Tepe, İnanlı, Herzo Tepe gibi yerlerden de bilinmektedir²⁵.

Bir diğer unsur da, saptanan yerlerin günümüzde tarım alanı olarak kullanılmaya devam ettiği ve buna bağlı olarak yerleşimlerin yüzeyindeki mimari unsurların tahrip edilmiş olmasıdır. Söz konusu arkeolojik değer taşıyan yerlerde, devam eden tahribatın önüne geçilebilmesi amacıyla yerleşimlerin korunması gerekmektedir.

Tektek Dağları ile Harran Ovası arasında yer alan Dağyamacı Köyü'nün doğusunda bulunan M.Ö. I. bin ortalarına tarihlendirilen kabartmalar 2014 yılında bölgede tespit etmiş olduğumuz buluntulardır. 2015 yılında aynı alanın doğu bölümü incelenmiş, burada da yine aynı döneme ait kabartmalara rastlanmıştır. Bundan dolayı, bu alanın daha çok taş ocağı gibi kullanılan bir alan olduğu sonucuna varılmıştır.

2013 ve 2014 yılında tespit etmiş olduğumuz bölgeye özgü yamaç yerleşimleri, 2015 yılında yapılan çalışmalarda da hemen hemen her Köyün kırsal kesiminde

²² Çelik 2014a: 315, Res. 8-9; Güler ve Çelik 2015:

²³ Çelik 2016: 415, Res. 14; Çelik 2015a: 84-85, Res. 18.

²⁴ Güler ve Çelik 2015: 80; Çelik 2015b: 444-445.

²⁵ Güler ve diğ 2013: 293, 295; Çelik 2010: 259, Fig. 3-4.

rastlanmıştır. Ancak, bu yerleşimlerin hiç birinin yüzeyi günümüze sağlam olarak gelememiştir. Bu tarz yerleşimler, bölgede tarım toprağının az olmasından dolayı çoğunlukla tarlaya dönüştürülmüşlerdir. Son yıllarda, bölgede yapılan yoğun müstakil ev inşaatları Köyün dışına, kırsalına yapılmakta ve bölgedeki köy yerleşimleri dağınık yerleşimler haline dönüşmektedir. Bunun sonucunda da kırsaldaki arkeolojik ören yerleri tahrip edilmektedir. Bu nedenle, köylere yakın arkeolojik alanların bir an önce tescil edilerek koruma altına alınması gerekmektedir.

2015 yılında kontrol etmek amacıyla gittiğimiz önemli bir buluntu yeri ise 2014 yılında tespit ettiğimiz Kırıçı Köyü Harbetsuvan Tepesi'dir²⁶. Yaptığımız incelemede, bazı dikmetaşların üzerinde yer alan kabartmaların tahrip edildiği görülmüştür. Çanak çömleksiz Neolitik döneme tarihlenen Harbetsuvan Tepesi'ndeki "T" şeklinde dikmetaşlar burada bir kült merkezinin varlığına işaret etmektedir. Bu yerleşim alanında yapılmış kaçak kazılar nedeniyle, buranın çok yakın zamanda tarihi eser kaçakçıları tarafından tamamen yok olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, çok acil bir şekilde bu yerleşimin bulunduğu alana bir bekçi tahsis edilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, 2013 ve 2014 yıllarında olduğu gibi 2015 yılında da Tektek Dağları'nda toplam 18 gün boyunca yapmış olduğumuz çalışmalar sonucunda 25 yer tespit edilmiştir. 2016 yılında izin çıkması halinde, projemiz planlandığı şekilde Tektek Dağları bölgesinde daha geniş bir alanın taranması ve Neolitik döneme ait yerleşimlerin bağlantılarının araştırılması amaçlanmaktadır. 2015 yılı araştırmalarımızda oldukça önemli bulgular elde edilmiştir. Ancak bölgenin sarp dağlar ve dar vadilerle kaplı olması nedeniyle araştırmalar önümüzdeki yıllarda da devam edecektir. 2015 yılında hedeflenen Tektek Dağları bölgesinin orta ve doğu bölümü tam olarak incelenememiştir. 2016 yılında, Tektek Dağları bölgesinde araştırmalara devam edilecektir.

²⁶ Çelik 2014b: 12-14, Fig. 7-8.

KAYNAKÇA

ÇELİK, Bahattin, "Hamzan Tepe in the Light of New Finds", *Documenta Praehistorica* XXXVII, 2010, 257–268.

ÇELİK, Bahattin, 2014a: "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey araştırması, 2013.", 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 02-06 Haziran 2014 Gaziantep*, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Cilt, 2014, 311-328.

ÇELİK, Bahattin, 2014b: " Differences and Similarities Between the Settlements in Şanlıurfa Region where "T" Shaped Pillars are Discovered.", *TÜBA-AR*, Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, Sayı.17, 2014b: 9-24.

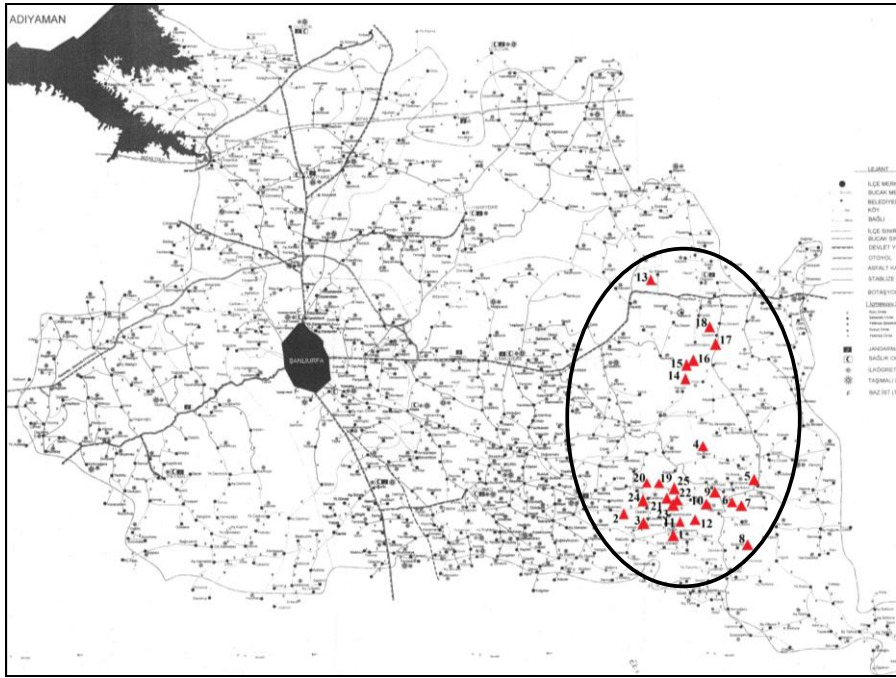
ÇELİK, Bahattin, 2015a: "Şanlıurfa İli Yüzey Araştırması", *BELGÜ*, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 2, 79-99.

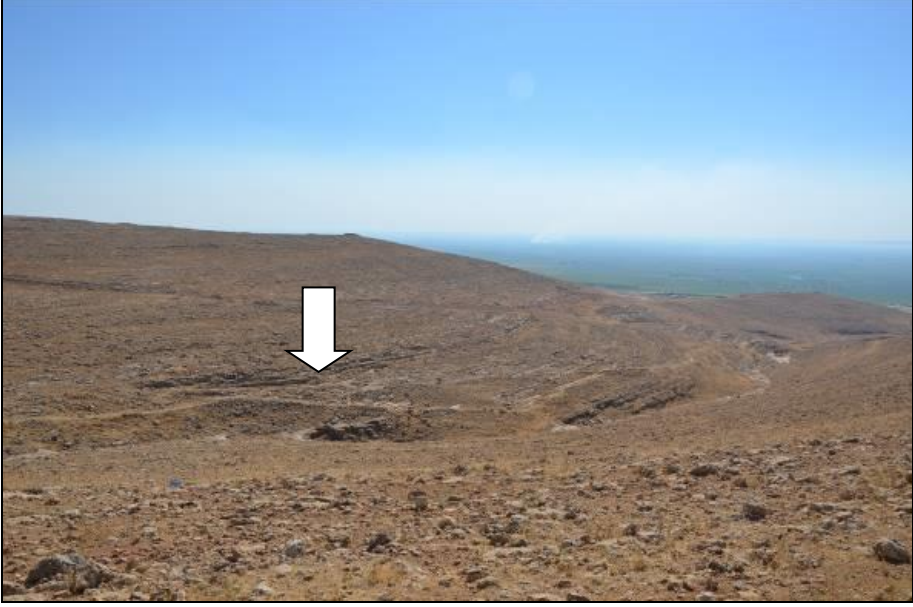
ÇELİK, Bahattin 2015b: " Neolithic Settlements of Şanlıurfa in Southeastern Turkey." *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia* (Eds. E. Laflı ve S. Patacı), BAR Int. Ser. 2750, Oxford, 441-452

ÇELİK, Bahattin, 2016: "Şanlıurfa İli Merkez İlçesi Neolitik Dönem ve Öncesi Yüzey Araştırması, 2014.", 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı, 11-15 Mayıs 2015 Erzurum*, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, II. Cilt, 409-426.

GÜLER, M. ve Bahattin ÇELİK, 2015: M. GÜLER - B. ÇELİK, "Şanlıurfa Bölgesi Neolitik Dönem Araştırmaları." *BELGÜ*, Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 1, 2015, 1-27.

GÜLER ve diğ. 2013: GÜLER, Gül, B. ÇELİK, M. GÜLER "New Pre-Pottery Neolithic sites and cult centres in the Urfa Region." *Documeta Praehistorica* XL, University of Ljubjana, DOI:10,4312\dp.40.23, 2013: 291-304.

Resim 2: Dağyamacı Köyü Doğu Mevkii Taş Ocakları Kuzeyden Görünüm.

Resim 3: Dağyamacı Köyü Doğu Mevkii Taş Ocağı Kabartmalarından Bir Örnek.

Resim 4: Tosunlu Köyü Deçe Batı Mevki Batıdan Görünüm.

Resim 5: Sarpdere Köyü Keçli Mevkii Süryanice Kitabeler.

Resim 6: Orta İkizce Köyü Damal Harap Mevkii Buluntuları.

Resim 7: Aşağı İkizce Köyü Aksoy Tepesi Buluntuları.

Resim 8: Aşağı İkizce Köyü Yağmurlu Mevkii Batıdan Görünüm.

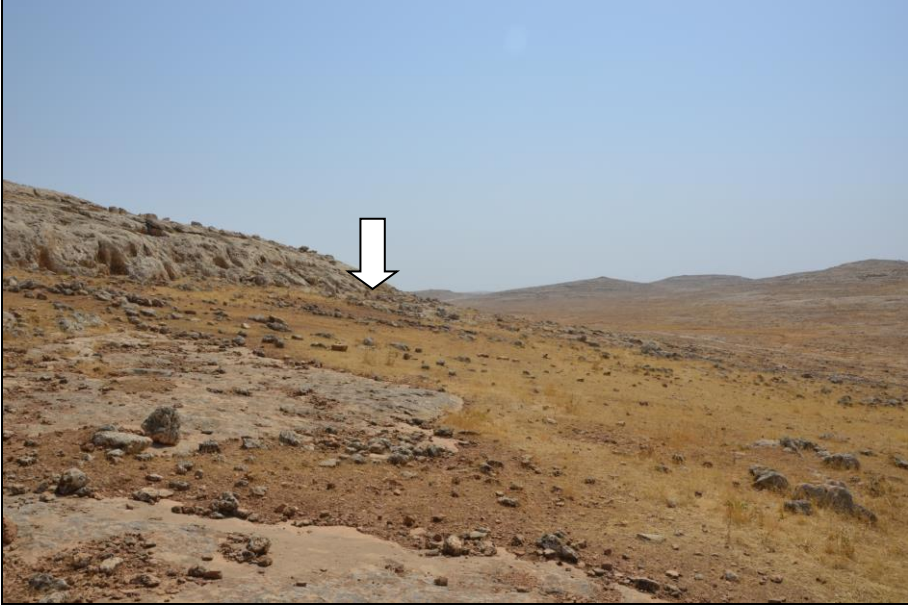
Resim 9: Bağışlar Köyü Suvan Tepesi Yerleşiminin Güneyden Görünümü.

Resim 10: : Bağışlar Köyü Suvan Tepesi Yerleşimi Buluntuları.

Resim 11: Büyük Arpalı Köyü Mağara Mevki Batıdan Görünüm.

Resim 12: Büyük Arpalı Köyü Güneybatı Mevkii Kuzeyden Görünüm.

Resim 13: Kırçıçek Köyü Minzile Mevkii 2 Yüzey Buluntuları.

Resim 14: K. Kösecik Köyü Tuzak Alanını Çevreleyen Taşlardan Detaylı Görünümü

2015 KUZEY PİSİDİA YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Fikret ÖZCAN
Tuğba TAŞ
Eser YAYAN

Kuzey Pisidia Yüzey Araştırması 2015 yılı çalışmaları 12.06.2015-30.06.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Çalışmalar, Kuzey Pisidia Bölgesi'ndeki yerleşmelerde savunmaya yönelik yerleşmelerin ön plana çıkması ve daha önceden başlanan çalışmaların tamamlanmasına yönelik olduğundan 2015 yılında da çalışma programında belirtildiği üzere Eğirdir (Prostanna), Sarıdris (Mallos) ve Kapıkaya'daki antik yerleşmelerde gerçekleştirilmiştir.

Olağan yüzey taraması, belgeleme, çizim gibi çalışmalar dışında, Prostanna Antik Kenti haritalandırma çalışmasının büyük bir kısmı tamamlanmıştır. Kentin kuzey kısmındaki bazı yerler ve Mt. Viarus dışındaki savunma yapıları dışında topografik haritanın tamamına yakını hazırlanmıştır (Harita: 1). Böylece ilk kez Prostanna Antik Kenti'ne ait sayısal verilere dayalı bir harita oluşturulmuştur ve daha sonra yapılacak çalışmalara büyük kolaylık sağlayacaktır.

2015 yılında yapılan çalışmalar, çekirdek yerleşme çevresinde yeni yapı veya yapı topluluklarının tespiti, Prostanna ve Mallos'ta mevcut sit alanlarının genişletilmesi gerektiğini göstermiştir. Özellikle Prostanna'nın kuzeybatısındaki

* Doç. Dr. Fikret ÖZCAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/Türkiye.

Tuğba TAŞ, M.A., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/Türkiye.

Eser YAYAN, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 32500 Çünür-Isparta/Türkiye.

¹ Çalışmalarımıza Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Uzmanı Halil GÖRGÜLÜ katılmıştır. Bu yılki çalışmalar, 2014 yılında olduğu gibi Süleyman Demirel Üniversitesi Öğretim Üyeleri, Yüksek Lisans öğrencileri ve lisans öğrencilerinden oluşan bir ekiple yürütülmüştür. Gerek bakanlık temsilcimiz Sayın Halil GÖRGÜLÜ'ye, gerekse ekibimizdeki tüm katılanlara oldukça kötü hava şartlarına rağmen görev bilinciyle hareket etmelerinden dolayı özel olarak teşekkür etmek istiyorum. Çalışmalarımıza Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğü, Eğirdir ve Sarıdris Belediyeleri ulaşım, konaklama ve iye gibi çalışmalarımızı kolaylaştıran yardımlarda bulunmuşlardır. SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı ve Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü de çalışmalarımıza maddi destek sağlamıştır. Adı geçen bu kurum ve kuruluşlara burada teşekkürü borç bilirim.

² Prostanna haritasının oluşmasını sağlayan ekip üyemiz Harita Yük. Müh. Durmuş AKTÜRK'e zor arazi şartları altındaki özveri çalışmasından dolayı teşekkür etmek istiyorum. Kapıkaya ve Mallos kentlerinin haritalandırma çalışmalarına da bu yıl başlanmıştır.

antik yol, güney ve güneybatısındaki uç karakolları, Mallos'un güneyindeki kent nekropolü her iki antik yerleşmedeki mevcut SIT koruma alanlarının genişletilmesini gerekli kılmaktadır.

1. MALLOS

Isparta İli'nin Sarıdris Kasabası yakınlarındaki Mallos Antik Kenti'nde ancak kısa süreli bir çalışma yapılmış olup bunlar 2014 yılında yapılmış olan yüzey araştırmasının devamı niteliğindedir. Antik kentin modern yerleşimlerin dışında kalmış ve yeterince korunamayışı nedeniyle kent kaçak kazıcıların mekânı haline gelmiştir. Antik kentin yerleşim sahasında çok sayıda kaçak kazı çukuru tespit edilmiştir. Geçen yıl da gözlenen kaçak kazı çukurlarının sayısının ikiye katlanması nedeniyle öncelikli olarak bu kaçak kazılarda ortaya çıkan duvar kalıntıları ve açığa çıkmış malzeme incelenerek kentin yerleşim tarihine ilişkin daha kesin veriler elde edilmeye çalışılmış, ayrıca mevcut hasarın envanteri çıkarılmıştır. Tespit edilen kaçak kazı çukurlarının GPS ile koordinatları alınmış ve belgelenmiştir. Mallos akropolünün doğu kısmındaki yerleşim sahasında açığa çıkan yapı kalıntılarındaki duvar tekniği ve yüzeyde bulunan keramikten hareketle yapılan gözleme göre Mallos'ta Geç Antik Dönem'de oldukça yoğun bir yerleşme vardır.

Mallos Nekropolü Alanı

Mallos nekropol alanı Akropol'ün yaklaşık 400 m güneybatısında yer alan, güney yönünde yumuşak, kuzey yönünde sert eğimli bir tepe üzerindedir. Nekropol alanı içerisinden doğu-batı doğrultusunda Eğirdir Gölü yönünden gelen bir yol geçmektedir. Bu yol Antik kentin güneybatı yoludur ve mezarlar yolun kuzey ve güney yakınlarına sıralanmıştır ve yayılım sahası yolun her iki yakasında yaklaşık 40'ar metre derinliğinde bir kuşak şeklindedir, nekropol alanının uzunluğu ise takriben 650 m civarındadır, mezar sayısı tam tespit edilememekle birlikte 500'den fazla olmalıdır. Yolun kuzey ve güney kısımları boyunca devam eden nekropol alanında tespit edilen mezarların genel olarak sandık mezar tipinde olduğu gözlenmiştir. Mezarların etrafı bir sıra işlenmemiş ya da az işlenmiş kireç taşlarıyla çevrilmiştir. Mezarların bazılarında İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Dönem'e tarihlenen çatı kiremidi de kullanılmıştır. Buna örnek olarak ele alınan çatı kiremidi 48x55 cm ölçülerinde olup mezar kapak taşı olarak kullanılmıştır. Kiremidin ön yüz kenar

360.....

kısımında iki sıra çerçeve şeklide kanal görülmektedir. Bu kanalar alt kısımda içe dönük ve üçgen oluşturacak şekilde sonlandırılmıştır. Bu form tipi Salamis Antik Kenti çatı kiremitleriyle de benzeşmektedir (Çizim: 1).

Genel olarak mezarlar kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Nekropol alanında çok sayıda kaçak kazı çukuru bulunmaktadır. Kaçak kazı çukurlarında ve çevresinde pişmiş tuğla mezar kapakları ve çok sayıda farklı boylarda metal çiviler tespit edilmiştir. Az da olsa bazı yerlerde de insan kemiği parçalarına rastlanmıştır. Genel olarak yolun kuzey kısmındaki mezarların Geç Hellenistik-Roma Dönemi'ne, yolun güneyindeki mezarların ise daha çok Geç Antik Dönem'e ait olduğu izlenimi edinilmiştir. Ayrıca nekropol sahası içinde üst duvarları tahrip edilerek varlığı zor teşhis edilebilen bazı mezar yapılarının izlerine rastlanmıştır.

2. PROSTANNA

Akropolün Kuzeybatısındaki Yapılar Topluluğu

Prostanna'daki sivil yerleşmenin genelde kentin doğusunda ve kuzeyinde olduğu varsayılmaktaydı. Özellikle kentin ve akropolün kuzeybatı sahasında 300 m yakınlarına dek hiçbir yapı kalıntısına rastlanmaması ve yüzeyde bulunan seramik, çatı kiremidi, taban tuğlası gibi yerleşmeye işaret edecek buluntuların çok az olması, bu alanda sahada herhangi bir yerleşme olmadığı kanısını güçlendirmişti. 2015 yılı çalışmalarında kentin 1,5 km'ye kadar olan çevresinin kontrol amacıyla yeniden taranması sırasında akropolün takriben 700 m Kuzeybatısında, akropol eteklerinin sona erdiği noktalarda, kot farklılarında sert düşüşlerin sona erdiği yerde G yapısı dışında Prostanna'nın en iyi korunmuş yapılarından birine rastlandı (Resim: 1). Duvarları iyi korunmuş, özenli işçiliğe sahip bu yapının girişi güneydendir. 8,60 m x 6,60 m ölçülerindeki yapı içinde çatı kiremitleri ve taban tuğlalarına rastlanmıştır. Özenli işçiliğe sahip yapıya ait diğer bloklar ise etrafa dağılmış halde durmaktadır. Yapıya geçici olarak anıt mezar adı verilmişse de bunun bir mezar yapısı olmaktan çok bir küçük tapınak veya kamusal yapı olması yüksek ihtimal taşır. Yapının takriben 10 m güneyinden başlamak üzere çok hücreli başka yapılara da

³ Çoşkun, A., Salamis Kenti Çatı Kiremitleri Üzerine Bazı Gözlemler, *Anatolia* 33, 2007, 9-27.

rastlanmıştır. Bu alanda başka yapıların da olabileceği düşüncesiyle yapılan araştırmalarda beklentilere karşılık veren diğer yapılara da rastlanmıştır. Bu yapının güneybatısında stoa benzeri bir yapı kalıntısının olması, çevrede bir sarnıç ve birbirine mesafeli tek başına yapıların bulunması bizi burada extraurban bir küçük yerleşmenin olduğu düşüncesine sevk etmiştir. Prostanna'ya ait küçük yerleşme olarak kabul edilen bu yapıların bulunduğu alan üstte hafif eğimli ve daha batıda bir plato halindedir ve Prostanna'da agora alanı dışında iskâna en uygun yerdir. Prostanna'nın askeri yerleşme karakteri nedeniyle böyle bir yerleşmenin Pax Romana öncesi olması mümkün görünmemektedir. Prostanna'daki çalışmaların son günlerine denk gelmesi nedeniyle ayrıntılı inceleyemediğimiz bu alanda gelecek yıl daha ayrıntılı çalışmanın yapılması hedeflenmektedir.

Mons Viarus'taki Savunma Yapıları (Eğirdir Sivrisi)

Viarus Tepesi, Prostanna yerleşim sahasının kuzeyinde yer almaktadır. Viarus Tepesi Prostanna yerleşmesi üzerine hâkim konumdadır. Tepenin yüksekliği 1680 m'dir. Viarus'un kuzeyi ve doğu kısımları yarılarla çevrili olup güneybatı uzantısı üzerinde 36S 0309232 UTM 4192308 koordinatlarında güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan, çift cidarlı, düzgün kesilmiş blok taşlarla yapılmış, yaklaşık 5,00 m uzunluğunda, Hellenistik Dönem kule yapısına ait temel bulunmaktadır. Viarus Tepesi'nin 500 m güneyinde bir sırt üzerinde konuşlandırılmış bu kulenin yapıldığı yer, Prostanna'nın çevresini gözetlemeye oldukça uygundur (**Resim 2**). Bu yapı Geç Antik Dönem'de yapılmış olan sur hattının uç noktasında olup duvarlarda yoğun miktarda harç bulunmaktadır. Mons Viarus'taki savunma yapılarının sadece Geç Antik Dönem ve Bizans Döneminde yapılmadığı, Hellenistik Dönem'de de Viarus'un güney yamacının bir geri çekilme ve sığınma alanı olarak kullanıldığını göstermesi açısından bu kulenin önem taşımaktadır.

Güney Uç Karakolu

Uç karakol Akropolisin yaklaşık 400 m güneyinde, askeri yolun 20 m doğusundaki bir sırt üzerine güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda konumlandırılmıştır. Karakolun takip edilebilir güneybatı-kuzeydoğu uzunluğu 9,80 m'dir. Güneydoğu-kuzeybatı genişliği 6,20 m ve dikdörtgen planlıdır. Duvarları çift cidarlı olup malzeme olarak düzgün kesilmiş yerel kireçtaşından oldukça büyük

bloklar kullanılmıştır. Akropoliste bulunan A kapısını net olarak görmektedir. İçerisinde seramik parçalarına ve çatı kiremidine rastlanılmıştır. Bu karakolun işlevi kentin güneyine uzanan yolu ve aynı zamanda kentin güneyindeki alanları denetim altında tutmak ve bu yöndeki gözetleme faaliyetlerine imkân sağlamaktır.

Güneybatı Uç Karakolu

Güneybatı uç karakolu Akropolisin yaklaşık 350 m güneybatısındadır, rakım olarak diğer uç karakolundan daha düşük kotta olmasına karşın onunla görüş bağlantısı vardır. Ayrıca Akropolis A kapısından da kolayca görülebilmektedir. Bu uç karakol günümüzde kullanılan Eğirdir Dağ-Komando okulunun batı kenarından başlayıp Prostanna akropolünün güneybatısına yönelen modern askeri yolun Prostanna'nın güneybatısına yöneldiği yerdedir. Bu modern yolun da belli aralıklarla Isparta-Eğirdir yoluna çıkan antik yolun güzergâhını izlediği tespit edilmiştir. Yol yapım çalışmaları sırasında uç karakolun bulunduğu alanın hemen güneybatısında taş ocağı açılmış ve bu sırada da bu savunma yapısının temellerine ait bloklar yerlerinden kaldırılıp başka yerlere taşınmış, yapı tahribe uğramıştır. Yapının bulunduğu alan bir plato niteliğindedir, ölçüleri yapılan tahribat nedeniyle kesin belirlenememekle birlikte genişliği 10m uzunluğu ise 20 m civarındadır. Güneybatı Uç karakolunun işlevi, antik kentin batısından gelip güneyine yönelen yolun güvenliğini ve kontrolünü sağlamak olmalıdır. Aynı zamanda konumu itibarıyla kentin güneybatısındaki derin vadinin gözlenmesi için en uygun yerdedir.

Akropoldeki Yapılar

Akropol'ün güney kısmında geçici nitelikte veya özensiz yapılar varken kuzey kısmında daha özenli yapılmış kamusal ve dinsel nitelikte yapı ve yapı kompleksleri bulunmaktadır. Akropolün güney kısmında, sur duvarlarının çevrelediği alan içinde farklı boyutlarda kare ve dikdörtgen planlı, tek hücreli veya kompleks yapılar bulunmaktadır. Bu yapılar özellikle A girişi yakınlarında konuşlanmış olup Akropol güney sur duvarıyla aralarında yaklaşık 3-20 m mesafe bulunmaktadır. Yapıların akropol savunması amacıyla yapıldığı ve buradaki askeri personelin iskânına hizmet ettiği düşünülmektedir. Hücrelerin ayrı girişlerinin olması, birbirine birleşik oturma birimlerden geçişlerin olmaması bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Yapılarda devşirme malzemenin ve bazı yerlerinde harç kullanılması, bu yapıların Geç Antik

Dönem’de de kullanıldığına işaret etmektedir. Yapıların güneye bakan eğimli araziye açılan kısmında terasların bulunması ortak özelliktir (Resim 3).

Antik Yol

Antik yol, Prostanna Antik Kenti’nin kuzeybatısında bulunmaktadır (Resim 4). Yol kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Zemin döşeme taşları in situ durumdaki yol 390 m izlenebilmektedir. Yol döşemesi olarak 30-40 cm boyutlarında taşlar kullanılmıştır ve her iki kenar daha düzgün biçimlendirilmiş taşlar kullanılarak sınırlandırılmıştır. Genişliği 3,30 m olan yolun zemin döşemesinin oldukça özenli olduğu, sert eğimle akan yağmur suyunu yanlara nakledecek şekilde, aşırı yağış durumlarını da göz önüne alarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Yolun orta kısmına iki sıra halinde daha düzgün şekillendirilmiş büyükçe taşlar döşenmiştir. Yolun bu kısmı en yüksek yeridir ve buradan her iki yana doğru hafif eğimlidir. Bu yol yukarıda bahsi geçen güneybatı uç karakolu yönüne gitmektedir. Yol muhtemelen günümüzdeki Eğirdir-Isparta yoluna yönelerek oradan Prostanna’nın kuzeyindeki tepenin yamaçlarından Parlais’e yönelmekteydi. Ancak yine günümüzdeki Eğirdir-Isparta yolu yakınlarından yolun bir kolu da Seleukeia Sidera veya Sparda’ya gitmekteydi. Yöre halkından edinilen bilgilere göre, bu antik yol 1992 yılına ulaşım amacıyla kullanılmıştır. Yolun büyük bir kısmının rekonstrüksiyonu yapılabilmektedir. Ancak Prostanna’nın batı yamaçlarının ağaçlandırılması ve 1992’deki yeni yol yapımı sırasında ağır iş makinalarının tahribatı sonucu yolun önemli kısmı yok olmuştur. Prostanna agorasının güneybatısındaki dükkânların önünden başlayarak akropolisin kuzeybatısındaki savunma kulesinin kuzeyinden geçen yol muhtemelen kuzey-güney doğrultusundaki antik yolla birleşmekteydi. Bu durumda kuzeybatıdan Prostanna’ya en yakın ulaşım buradan sağlanıyordu.

Prostanna’nın Eğirdir yönüne giden bir yolu da vardır. Bu yol da belli aralıklarla Akpınar Köyü yakınlarına dek izlenebilmektedir. Ancak Mallos’a bağlantının nasıl sağlandığı henüz açıklığa kavuşmamıştır.

Alınlık Parçası

36S 0309182 UTM 4191957 koordinatında tespit edilen alınlık parçası Prostanna Antik Kenti Akropolü ‘B’ girişinin takriben 250 metre doğusundaki hafif

yüksek bir teras üzerinde bulunan ve “Küçük Tapınak” olarak isimlendirilen yapının kuzey doğusunda yer almaktadır. Teras yamacında devrik halde bulunan alınlığın üçgen oluşturan tepe kısmı da dâhil olmak üzere büyük bir bölümü tahrip olmuştur. Korunagelmiş ölçüleri, 1,82 m uzunluğunda 1,14 m genişliğindedir. Yerel kireç taşından monolit halde yapılan alınlık oldukça sade biçimdedir. Alt silmesinde dış sırası bulunan iki fascialı bir arşitravı ve tympanon kısmında yer alan dış sırası haricinde herhangi bir süsleme ögesine rastlanılmamaktadır. İç kısmında ise 12,5 cm uzunluğunda 6,5 cm genişliğinde muhtemel üst örtüyü taşıyan ahşap hatılın oturduğu bir yuva yer almaktadır. Alınlık haricinde etrafta yoğun miktarda profilli mimari parçaların bulunması bu alandaki tapınağın doğal veya beşeri bir etken ile tahribata uğradığını göstermektedir (Çizim: 2). Tipolojik olarak Adada Antik Kenti Traian Tapınağında bulunan alınlık ile benzerlik göstermekte olup Traian Tapınağı alınlığı baz alınarak bir rekonstrüksiyon denemesi yapılmıştır (Çizim: 3).

3. KAPIKAYA

Antik Dönem’deki adını henüz bilmediğimiz Kapıkaya antik yerleşmesi zaman içinde kentleşme sürecine girmiştir. Kuzeybatısında bulunan Sandalion ile birlikte bu yerleşme kuzey-güney doğrultusundaki ulaşım ağını denetim altında tutmaktaydı. Antalya-Isparta karayolundaki modern ulaşım ağından üç tünelden ikisinin Sandalion ile Kapıkaya arasında, dolayısıyla bu iki askeri yerleşme arasında olması bu iki yerleşmenin, ne türden bir zorlu coğrafyayı kontrol altında tuttuğu, dolayısıyla doğrudan askeri amaçlı kurulmuş olduğunu anlaşılır kılmaktadır. Kapıkaya’nın Antik Dönem’deki adı bilinmese de mutlaka bir kent olduğu aşîkârdır. Burada kentleşmeye işaret eden bir agora, bir açık hava toplantı yeri, özenli işçiliğe sahip en az üç tapınak, yerel stilde üretilmiş heykeller ve hepsinden önemlisi geniş bir alana yayılmış iskân mahalli vardır. Dağlık coğrafyası ve konut mimarisinde en küçük alanın dahi teraslandırılarak yerleşme ya da iskân amacıyla kullanılması, yerleşmenin araziye uyumlu şekle getirilmesi Helenistik mimarinin tipik özelliğidir. Eğimli arazinin teraslandırılması ve doğal arazi şartlarından azami derecede yararlanılması yerleşme tarihinin Roma Geç Cumhuriyet Dönemi’nin iç karışıklıklarının olduğu MÖ 1. yy’dan çok daha erkene, MÖ 3. yy’la gittiğine işaret etmektedir. Özellikle yerleşmenin doğusunda, ilk yerleşim evresine ait olduğunu düşündüğümüz duvarlardaki yapım tekniği, doğal kaya yüzeylerinin savunma ve

iskân mimarisine dâhil edilmesi, Büyük İskender sonrası kurulan Latmos Herakleiası'ndaki yerleşme modeliyle büyük benzerlik göstermektedir. Yerleşmenin doğusundaki Ulutepe'nin Prostanna ile doğrudan gözetleme ve haberleşmeye imkân sağlaması, Kapıkaya ile Prostanna arasında stratejik açıdan da bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Pax Romana ile birlikte refah dönemine rağmen Kapıkaya'daki çekirdek yerleşmedeki nüfusun çok artmadığını, ancak bu yerleşmenin chorasında köy benzeri yerleşmelerin çoğalarak yerleşme territoriumunda buraya bağlı nüfusun çoğaldığını söyleyebiliriz. Kapıkaya yakınında kurulmuş, Çukurköy arazisindeki antik yerleşme stratejik bir öneme haiz değildir ve Kapıkaya Antik yerleşmesi olmaksızın uzun süreli ayakta kalması söz konusu olamaz. Akla en yatkın düşünce, Çukurköy ve henüz varlığı tespit edilememiş bazı küçük yerleşmelerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kapıkaya'ya bağlı yerleşmeler olarak daha kolay yaşam olanakları sağlayan yerlere taşınmış olmasıdır. Kapıkaya'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde yapıların varlığı, yerleşmenin batısındaki nekropolün MS 3. yy'da hala kullanılmış olması, Kapıkaya'nın eski yerleşmeye bağlılık, merkezi öneme sahip bazı kùltlerin ya da dini yapıların burada bulunması nedeniyle hala önemli bir yerleşme olduğunu göstermektedir. Ancak ana ulaşım ağı üzerinde bulunmaması, askeri önemini yitirmesi, küresel yeni parametrelerin oluşması gibi nedenlerle Kapıkaya pek çok askeri yerleşme veya küçük kent gibi İmparatorluk Dönemi'nde önemini yitirmiş, yol ağı bağlantısı ve ticaret olanakları yanında Roma'yla ilişkilerini daha canlı tutma becerisini gösteren çevrenin parlayan yıldızı Sagalassos'un gölgesi altında kalmıştır. Sivil iskâna yönelik yapılar ise genellikle kentin batı ve güneybatı eteklerindedir. Kentin kuzeybatısında nekropol alanında yarı işlenmiş, kireçtaşından bir heykel parçası ve kentin değişik yerlerinde tespit edilmiş heykel parçaları burada yerel heykeltıraşlık eseri üretimine işaret ederler. Kapıkaya, Mallos gibi merkez ulaşım ağlarının üzerinde olmayan yerleşmelerde olduğu gibi, MS 6. yy. sonrasında; Erken Hristiyanlık Dönemi'nde önemli bir sığınma yeri olarak tekrar güncellik kazanmış olmalıdır. Buna yerleşim içinde iki kilise ve Açık hava toplanma yeri karşısında bulunan muhtemelen bir kiliseye ait trikonchos tipinde baptisterium (Resim: 5) tanıklık etmektedir. Yerleşmenin yakın çevresinde savunmaya uygun yerlerde iki kilise kalıntısına da rastlanması, yerleşimin zayıf noktası olan güney kısmında savunma duvarlarının onarım görmesi ve güneyden kuzeye agora içlerine dek değişik düzenlemelerin yapılması,

yerleşmenin kuzeyindeki girişin yeniden tahkimi, Kapıkaya'nın Geç Antik Dönem - Erken Hristiyanlık Dönemi'ndeki öneminin altını çizmektedir. Kendi iç dinamikleri, üretim potansiyeli ve önemli merkezlerle bağlantısı olması yoluyla değil, aksine istikrasızlık dönemi gibi dış etkenler ve kolay erişilebilir olmaması nedeniyle Kapıkaya yerleşmesi, belki de yerleşme tarihinde Hellenistik Dönem'de ve uzun bir zaman sonra Erken Hristiyanlık Dönemi'nde kendisinden her yönden üstün olan en yakın büyük komşusu Sagalassos'la eş değer konuma sahip olmuş, hatta ondan daha önemli konuma gelmiş olmalıdır. Kapıkaya yerleşmesi Hellenistik Dönem'den Erken Hristiyanlık Dönemi'ne dek tüm siyasi, askeri ve dini gelişmeleri bünyesindeki yapılarla yansıttığından sadece yerleşmedeki yapıların tek tek tanımlanması yerleşmenin anlaşılmasına yeterli değildir. Burada yapılan çalışmalar yerleşmenin çevresiyle birlikte genel karakterini anlamaya yönelik olup, kent içinde ve çevresindeki yapıların ayrıntılı etüdüne 2016 yılında başlanacaktır. Aşağıda bu yıl üzerinde çalışılan veya yeni tespit edilen yapılardan bazılarına değinilecektir.

A Yapısı

Pazar yapısı olduğu düşünülen yapının kuzeydoğu duvarının 19,5 m, kuzeybatı duvarının 4,74 m, güneybatı duvarının ise 4,65 m korunabildiği belirlenmiştir. Yapının duvarları 10,01x2,56 m ölçülerinde olup yoğunluklu olarak duvar bosajlı ve oldukça büyük bloklardan oluşmaktadır (Resim: 6). Ara ara ise küçük dikdörtgen bloklarla desteklenmiştir. Güneydoğu duvarının solundan sağa doğru 4,60 m ilerlediğimizde giriş olarak tahmin edilen bir bölüme rastlanmıştır. Yapının hem ön kısmında hem de arka kısmında birden fazla giriş yeri bulunmaktadır. Yapının iki farklı evresi vardır ve iki katlıdır. Yapının güneydoğusunun stoa olması gereklidir. Yapı içerisinde hatıl delikleri bulunmaktadır. Pazar yapısının alt kısımlarında belli aralıklarla pencere tarzı iki blok arasında boşluklar vardır. Ana kaya kullanılarak duvar örülmüştür. Yapının iç kısmının güneybatı zeminini oluşturan ana kayanın yüzeyi tıraşlanarak rahat kullanılabilir bir zemin oluşturulmuştur. Yapının iç kısmındaki bloklar arasında yine üzerinde himationlu, büst şeklinde bir erkek figürü olan ve palmye dalı, Pisidia kalkanı ve mızrak kabartmaları olan bloklar bulunmaktadır. Bu blokların Pazar yapısının ön cephesinde ya da yan duvarlarında kullanılmış olması gereklidir. Haiz olduğu kabartmalar nedeniyle bu yapının önemli bir kamusal yapı olması gereklidir.

B Yapısı

Helenistik Dönem’de yapılmış, kare plana sahip olmayan (25,80x13,30x17,20m), bouleuterion (B) ya da açık hava toplantı yeri olduğu düşünülen yapı, agoranın kuzeybatı köşesinde, A yapısının 50 m batısındadır (Resim: 7). Güneydoğu, güneybatı ve kuzeybatı oturma sıraları kısmen günümüze kadar ulaşmıştır. Bu toplantı yerinin temeli kısmen ana kayaya, kısmen de batıdaki istinat duvarı üzerine oturtulmuştur. Güneydeki oturma sıraları ana kayaya oturtulmuş biçimdedir. Yapının güney kanadında altı, kuzeyinde dört oturma sırası vardır. Yapının güneybatı köşesinden dar bir giriş vardır, doğudaki geniş giriş ise Geç Antik Dönem’de müdahaleye uğramış ve değiştirilmiştir. Yapının doğusunda, takriben 10 m karşısında bir baptisterium vardır. Muhtemelen Erken Hristiyanlık Dönemi’nde bu açık hava toplantı yerinin işlevi değiştirilip dini ayinlerin yapıldığı bir yer haline gelmiştir. Yapının güney ve kuzey oturma sıraları birbirine paralel değildir, doğudaki sıraları da teras duvarı üzerine oturtulmuş olması nedeniyle teras duvarının seyrini izler ve güney ve kuzey oturma sıralarının köşelerine dik açıyla bağlanmaz. Böylelikle uzunlukları farklı, bilinen kare veya dikdörtgen planlı yapılardan ayrılır. Üst yapısının ve taşıyıcı öğelerin ahşaptan olması gerekir. Bu yapının benzer örneklerine doğrudan rastlanmaz, ancak yapı teknikleri açısından Mallos’taki açık hava toplantı yeriyle benzerlik gösterir. Helenistik Dönem’de oldukça yaygın olan bouleuterion, odeion gibi kapalı toplantı mekânlarının kendine has yorumu olması açısından Kapıkaya ve Mallos açık hava toplantı alanları oldukça ilginç örnekler oluştururlar. Bu türden yapılara İonia Kentleri kadar köklü geçmiş olmayan Pisidia’daki yerleşmelerde rastlanması şaşırtıcı değildir. Sicilya’daki Morgantina’da da benzer bir açık hava toplantı alanı bulunur. Bu yapıların ahşap üst mimariye sahip olması da olasılık dâhilindedir. Yapının iç kısmında kaçak kazı yapılmıştır.

Çeşme

Kapıkaya yerleşim sahasının güneybatısında yer alan tarım arazisinin kuzeyinde tespit edilen çeşme yapısı 36 S 0302034 UTM 4169233 koordinatındadır (Çizim 4). Yapı iki bölümden oluşmaktadır. Yapının giriş bölümünün kuzeyinde su toplama havuzu bulunmaktadır. Bu havuz kısmı 0,64 m genişliğindeyken yapının

tam uzunluğu 5,62 m'dir. Yapıda farklı boyutlarda taşlarla birlikte yüzeyi özenle tıraşlanmış blok taşlarının kullanıldığı gözlenmiştir. Büyük bir blok taşın ise üzerinde kolları merkezden uçlara doğru genişleyen Latin Haçı ve alt kolun iki yanında Alpha ve Omega harfleri yer almaktadır. Su kaynağı önüne yapılmış olan çeşme Geç Antik Dönem'e aittir veya Geç Antik Dönem'de yeniden biçimlendirilmiş olmalıdır.

İşlik

36 S 0302077 UTM 4169254 koordinatında, agora meydanının yaklaşık 300-350 m güneydoğusunda, çeşme yapısının 100 m kuzeydoğusunda bir zeytinyağı işliğı bulunmaktadır. İşliğin çapı 1,80 m'dir. İşliğin üst yüzeyi üzerinde 130 cm genişliğinde, 16 cm derinliğinde bir hazne bulunmaktadır. İşlik bölgenin kayaç yapısı olan kireçtaşı üzerine işlenmiştir. Ayrıca agoranın kuzeydoğusunda da başka bir zeytinyağı işliğine rastlanmıştır.

Bir diğer zeytin işliğı ise kentin kuzeyinde, pazar yapısının 50 m kuzeydoğusunda, kamu yapısı veya kutsal amaçla kullanıldığı düşünülen I numaralı yapının ise güneyinde yer almaktadır. Zeytin işliğinin içinde bulunduğu Z yapısının Güneydoğu koordinat noktası 36 S 0302138 UTM 4169648, Kuzeydoğu koordinat noktası ise 36 S 0302133 UTM 4169653'tür. Kentte zeytinyağı üretildiğine işaret eden bir moritarium (zeytin işliğı), biri kırık ve biri tam olmak üzere iki orbis (ezme silindir) taşına ve presleme mekanizmasına ait olduğu düşünülen bir bloğa rastlanmıştır. Zeytin işliğı, oldukça büyük boyutlu bloğun kesilmesiyle oluşmuş olup dış konturları kabaca işlenmiştir. Çapı 178, yüksekliği 61 cm olan moritariumun ortasında miliariumun yerleştirildiği dikdörtgen bir yuva ve kenarında yukarıdan aşağıya doğru inen üç bombe görülmektedir. Bu bombeler moritariumun iç kısmında çember oluşturmaktadır ve hafif dışa çıkıntılı basamak şeklinde olup dıştan içe doğru kıvrılarak dış ve iç bükey görüntü vermektedir. Lagina Kutsal Alanında, Antiokheia ve yakın çevresinde de birebir olmamakla birlikte benzerlerine rastlanmıştır⁴ (Resim: 8, Çizim: 5).

⁴ Pamir, H., Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri, *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri 06-08 Kasım 2008* (ed. Ü. Aydınöğlu - A. Kaan Şenol), KAAM, Mersin, 75-96. Tırpan A. A.- Büyükozer A., *Antik Çağda Anadolu'da*

Yakın çevrede zeytin ağacı bulunmamasına karşın Kapıkaya'da ve onun kuzeybatısındaki Sandalion'da çok sayıda zeytinyağı işliğine rastlanması ilk bakışta oldukça şaşırtıcı görünmektedir. Hâlbuki coğrafyacı Strabon Geographika adlı eserinde Kapıkaya'nın yaklaşık 40 km kuzeydoğusundaki Tymbrida antik kentinden bahsederken burada üzüm ve zeytin yetiştirildiğinden (Strab. XII,7,2) söz etmektedir. Strabon'un verdiği bilgiler şüpheli gibi görünse de ne derecede haklı olduğu, Kapıkaya çevresinin bitki örtüsünün kısmen modern ağaçlandırma ile değiştirildiği, Kapıkaya'nın kuzeybatısındaki çok önemli bir savunma yerleşmesi olan Sandalion'dan çevrenin gözetlenmesiyle anlaşılmaktadır.

Kilise

Çeşme yapısının yaklaşık 150 m kuzeydoğusunda, Akropolis'in 900-950 m güneybatısında, 18,90x69,00 m ölçülerinde, dikdörtgen planlı, kuzeybatı kısmında narteks bulunan bir kilise yapısı tespit edilmiştir (Resim: 9). Ana nef ya da naos denilen kısım 5,90x7,46 m genişliğindedir, korunan en yüksek derinliği 2 m'dir. Narteksi sınırlayan duvarlar hasar görüp yıkılmıştır. Girişin sağ köşesinde in situ durumda bir blok bulunmaktadır. Yapı Geç Antik Dönem'de üç farklı dönemde farklı işlevlerle kullanılmıştır. Yapının kuzey duvarı üzerinde sıva kalıntıları bulunmaktadır, bağlayıcı malzeme olarak harç kullanılmıştır. Narteks ile naosu bağlayan alanın kuzeydoğu noktası 36 S 0302135 UTM 4169215, güneybatı noktası 36 S 0302131 UTM 4196213 koordinatlarındadır.

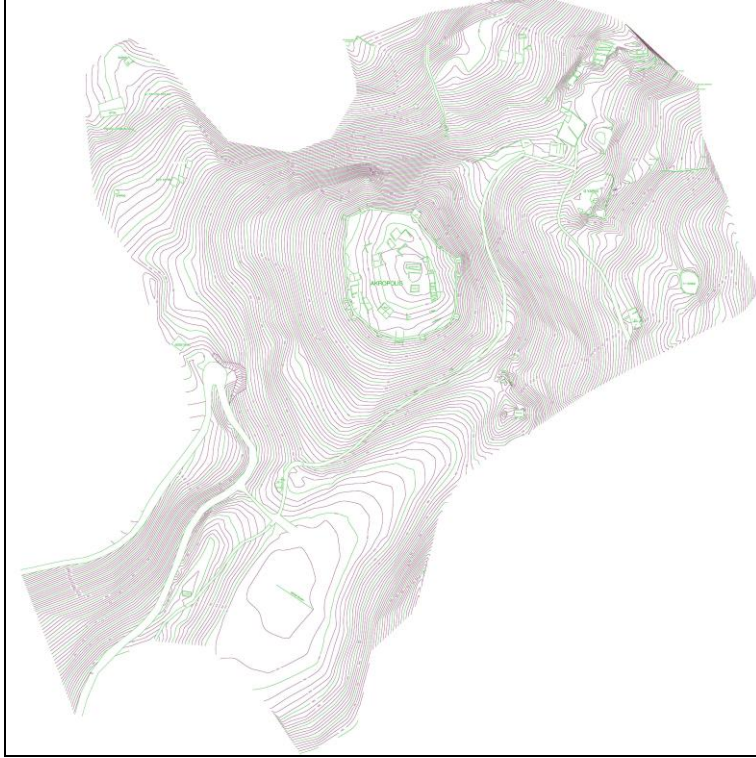
Apsisli yapının duvar arasında bir koridor bulunmaktadır. Korunabilen ölçüsü 2,60 m olan apsisin en uzak noktasından duvara uzaklığı 3,00 m'dir. Apsisin içten içe genişliği 3,5 m, dış genişliği 4,7 m'dir. Yapının üst kısmı moloz taşlar kullanılarak tekrar onarım görmüştür.

KAYNAKÇA

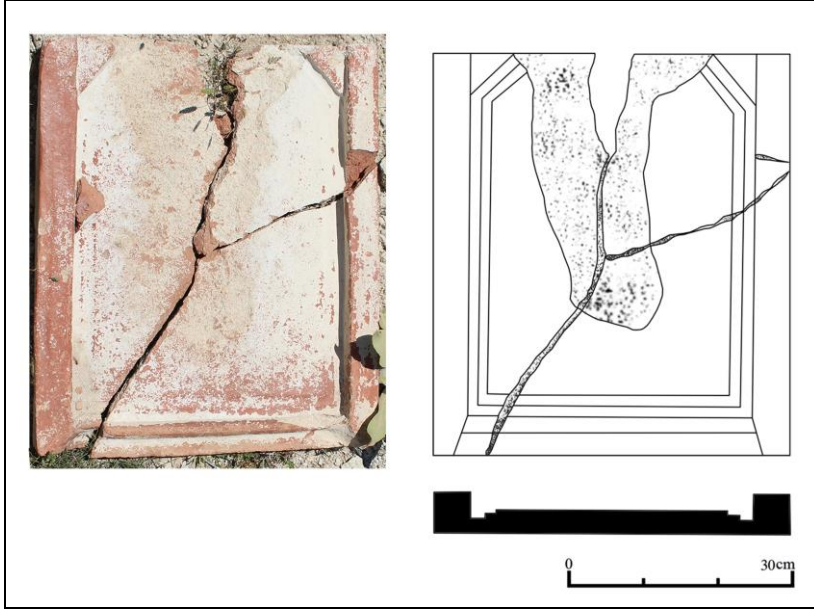
Çoşkun 2007, Çoşkun, A., Salamis Kenti Çatı Kiremitleri Üzerine Bazı Gözlemler, *Anatolia* 33, 2007, 9-27.

Pamir 2008, Pamir, H., Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri, *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri 06-08 Kasım 2008* (ed. Ü. Aydınöğlu - A. Kaan Şenol), KAAM, Mersin, 75-96. Tırpan A. A.- Büyüközer A., *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi, Sempozyum Bildirileri 06-08 Kasım 2008* (ed. Ü. Aydınöğlu - A. Kaan Şenol), KAAM, Mersin, 227-240.

Resimler Listesi

Harita 1: Prostanna, Antik Kent Haritası.

Çizim 1: Mallos Nekropol Alanından Çatı Kiremidi ve Çizimi.

Resim 1: Prostanna, 'G' Yapısı.

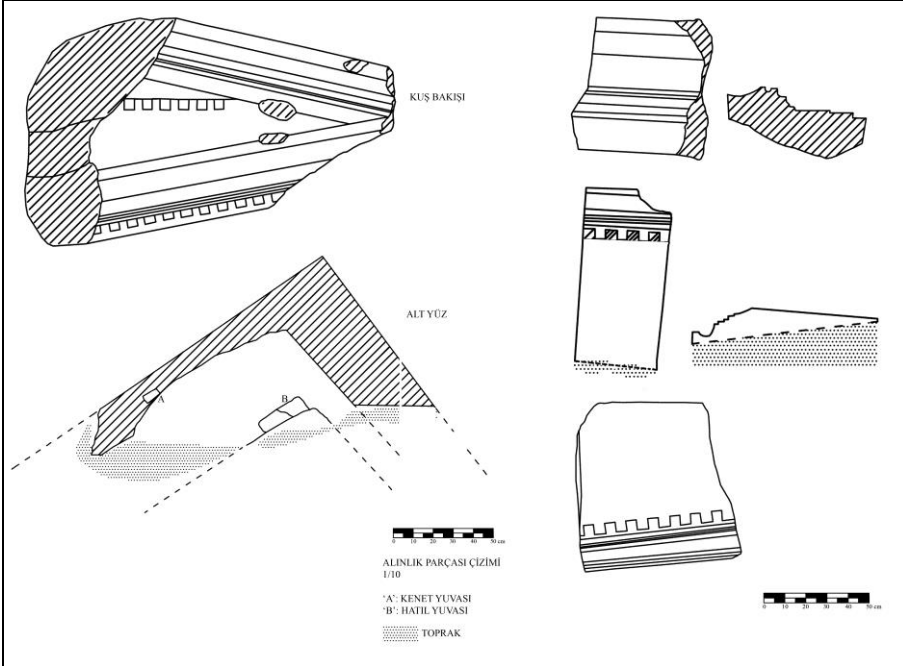
Resim 2: Viarus Tepesi'ndeki Sur Duvarı.

Resim 3: Prostanna Akropolü ve Agora.

Resim 4: Prostanna'nın Kuzeybatısındaki Antik Yol.

Çizim 2: Prostanna, Alınlık ve Mimari Parçaların Çizimi.

Çizim 3: Prostanna, Alınlık Parçasının Rekonstrüksiyon Denemesi.

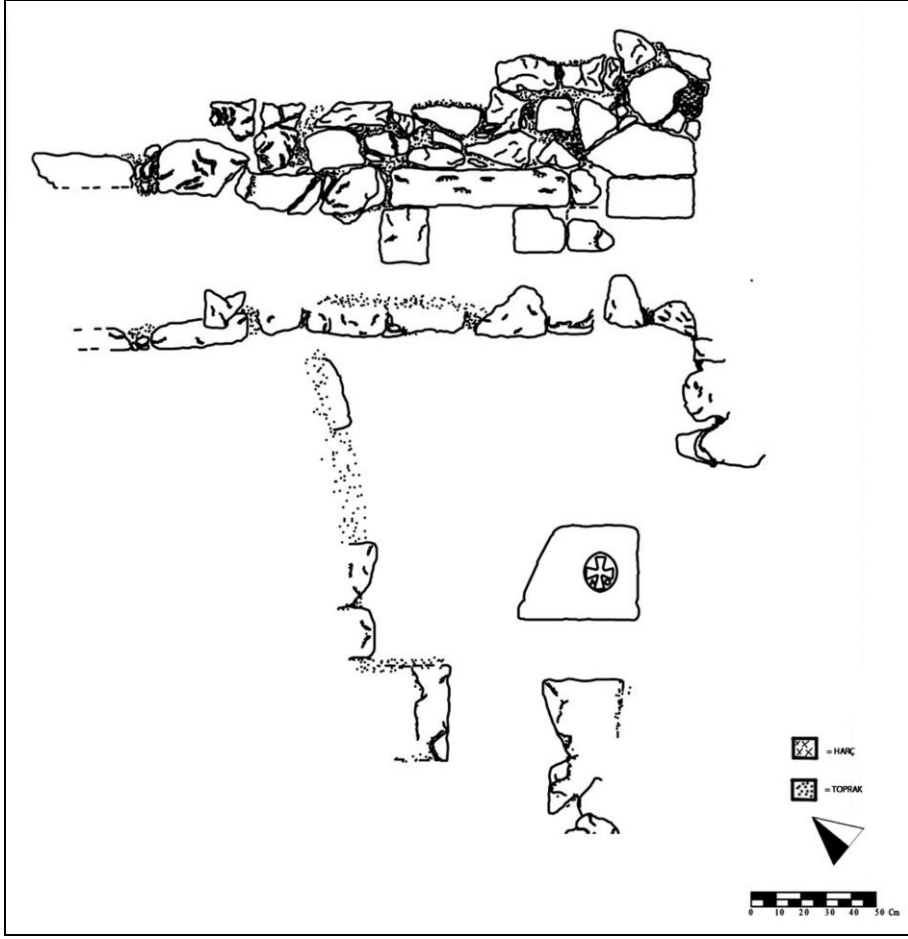
Resim 5: Kapıkaya Antik Kenti Agorasındaki Baptisterium.

Resim 6: Kapıkaya Agorası, 'A' Yapısı.

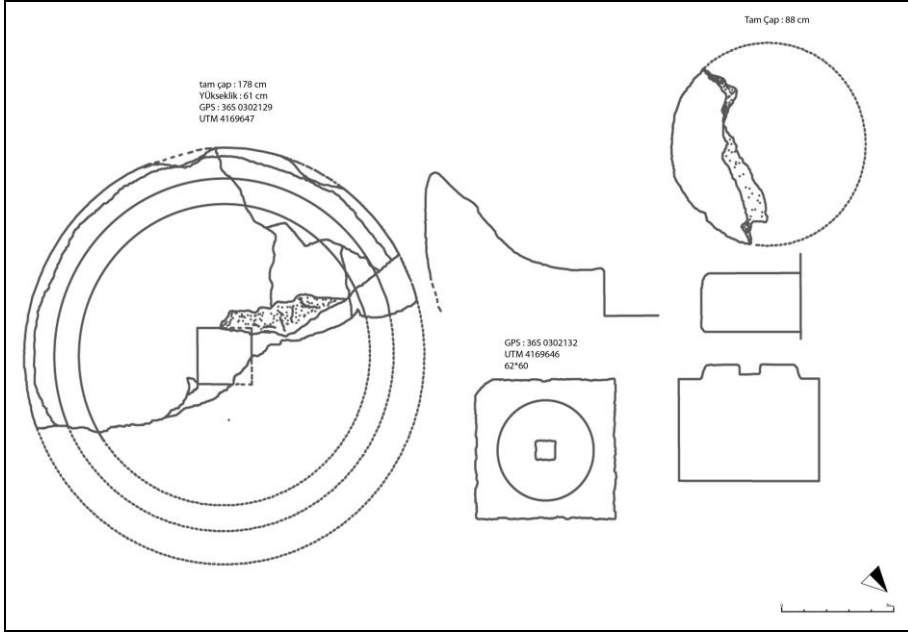
Resim 7: Kapıkaya Agorası, Açık hava toplantı yeri.

Çizim 4: Kapıkaya yerleşim sahasının güneybatısındaki Çeşme.

Resim 8: Kapıkaya, Zeytin İşliği.

Çizim 5: Kapıkaya, Zeytin İşliği.

Resim 9: Kapıkaya, Kilise.

LİKYA BÖLGESİ ALACADAĞ ÇEVRESİNDEKİ BİZANS YERLEŞİMLERİ 2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMASI

•Dr. Bülent İŞLER

Antalya İli, Demre İlçesinin kuzeyindeki Alacadağ, doğuda Arif Çayı'nın (Arykandos) aktığı vadi, batıda Myros Vadisi, güneyde Myra ve kuzeyde Kasaba Ovası ile sınırlanan dağlık alanda yer alan Gürses, Muskar ve Çağman köyleri ile Beymelek Beldesi sınırları içinde kalan Geç Antik ve Ortaçağ yerleşimleri, yüzey araştırmasının konusunu oluşturur. Söz konusu bölgede, 2014 ve 2015 yıllarında yaptığımız yüzey araştırması çalışmalarında, bilinenlerin dışında engebeli araziye dağılmış halde, çok sayıda yeni küçük yerleşim birimi tespit edilmiştir¹.

Bizans yerleşimleri üzerine yürüttüğümüz yüzey araştırmasında, bölgedeki dini ve sivil mimari örneklerinin belgelendirilmesi, belgelendirilen binaların işlev ve tarihlendirme sorunlarının tartışılması, yerleşimler arası antik yol ağının tespit edilmesi ve bölgedeki tarımsal üretimin sanat ortamına katkısının belirlenmesi amaçlanır. Yüzey araştırmasıyla öncelikle yayınlardaki eksikliklerin giderilmesi, daha önce yayımlanmamış yerleşimlerdeki mezar, konut, kilise, şapel, vaftizhane, işlik ve sarnıç gibi binalarla birlikte bölgenin tam bir envanterinin çıkartılması hedeflenmektedir. Tespiti yapılan tüm binaların Galileo marka, uydudan GPS'li

• Öğr. Gör. Dr. Bülent İŞLER, Ankara Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Beşevler Ankara/TÜRKİYE

¹ Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü öğretim görevlisi Dr. Bülent İŞLER başkanlığında 28 Ağustos-11 Eylül 2015 tarihlerinde yürütülen çalışmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Nilgün ŞENTÜRK, Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü Araştırma Görevlisi Dr. Nesrin Aydoğan İŞLER, Harita Mühendisi Süleyman Memioğlu'nun katılımıyla gerçekleşti. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile yürütülen çalışmalara Suna-İnan KIRAÇ Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AKMED) maddi destek sağlamış; Demre Belediyesi ulaşım için bir arazi aracı tahsis etmiştir. Başta özveriyle çalışan ekip üyeleri olmak üzere AKMED çalışanlarına ve Demre Belediye Başkanı Sayın Süleyman TOPÇU'ya çalışmamıza sağlamış oldukları destekler için teşekkür ederim.

koordinat alabilen iki frekanslı alet yardımıyla ölçüleri alınmakta; netcad ortamında 1/25.000lik haritalar üzerine konumları işlenmektedir. Ayrıca alınan ölçüler Autocad programına aktararak binaların bilgisayar ortamında çizimleri yapılmaktadır. Çalışmalarımız sırasında bulunan taş eserler de süsleme, malzeme-teknik özellikleri bakımından sınıflandırılarak, çizim ve fotoğraflar eşliğinde tanımlanmaktadır.

Beymelek'te Yapılan Çalışmalar:

Demre İlçesine bağlı Beymelek, sahilindeki büyük lagünüyle bilinir. 2014 yılında lagün çevresinde yaptığımız çalışmalarda, lagünün doğu kıyısında üç şapel belgelendirilmişti. Bu yılki çalışmalarda lagünün batı sahilinde yeni bir şapel, lagün içindeki adada iki konut ile deniz içinde büyük bir limana ait olabilecek kalıntılar tespit edildi (Harita: 1).

Şapel: Beymelek Lagünü'nün batı kıyısında bulunan bina, 2014 yılında tanıttığımız 1 ve 2 numaralı şapellerin planını tekrar etmektedir. Deniz kıyısında konumlanan şapelin güney duvarı ana kayaya bitişik yapılmıştır. Yapı 4.20x6.75 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır (Resim: 1). 1.20 m. derinliğindeki dışa taşkın yapılan apsis içten ve dıştan yarım yuvarlak planlıdır. Yapıya giriş batı duvarı ortasındaki 1 m. genişliğindeki açıklıktan giriş sağlanmıştır. Örtüsü ve apsis duvarları tamamen yıkılmıştır. Ancak güney ve kuzey duvarlarının üstünün içe doğru kavis yapmasından yapının beşik tonoz örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Güney ve kuzey duvarları ortasında karşılıklı duran iki duvar payesi yapının tonozunun bir kemerle desteklendiği göstermektedir. Şapelin güneydoğu yanındaki kayalar, düzgünleştirilerek olasılıkla deniz kıyısında bir iskele oluşturulmuştur. Şapelin birkaç metre uzağında, denizin içinde, olasılıkla Roma çağına tarihlenebilecek bir lahit mezar bulunmaktadır.

Lagün adasında iki konut: Beymelek Su Ürünleri Müdürlüğü'nün yardımıyla ulaştığımız lagün içindeki adanın üstünde, biri adanın doğu, diğeri adanın batı kıyısında konumlanan iki konut ile adanın batı kıyısında antik bir

2 B. İşler (2016) Likya Bölgesi Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri 2014 Yılı Yüzey Araştırması, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, cilt 1, Ankara, s. 57-60.

iskeleye ait olabilecek kalıntılar tespit edildi. Adanın oldukça sık bitki örtüsüyle kaplı olmasından dolayı sadece doğu kıyısındaki konutun planı çizilebildi.

5.80x4.30 m. ölçülerindeki konutun duvarlarının büyük bölümü yıkık haldedir. 0.55 m. kalınlığındaki duvarlarıyla tek katlı olduğu anlaşılan konuta giriş kuzey duvarı ortasında bulunan giriş açıklığından sağlanmıştır. Adanın batı tarafındaki konut yapısı da benzer ölçülerdedir.

Deniz içinde liman kalıntıları: Lagünün kuzey kıyısı boyunca, deniz içine çökmüş halde bazı mimari kalıntılar tespit edilmiştir. Yaklaşık 1 km. uzunluğunda bir alanı kaplayan, yan yana dizili blok taşlardan oluşan kalıntılar burada büyük bir antik limanın varlığına işaret etmektedir. Limanın doğu ucunda, bir metre kadar suyun altında, halkın hamam olarak adlandırdığı bir binanın duvarları seçilebilmektedir. İşlevini belirleyemediğimiz binanın taş ve tuğla kullanılarak örülen kalın duvarlarının iç kısmı mermer kaplamalıdır. Söz konusu yapı kalıntıları tamamen deniz altında olmasından dolayı, yapıların konumlarının haritaya işlenmesi dışında başka herhangi bir çalışma yapılamamıştır.

Su altında ve kıyıda tespit edilen dini ve sivil yapılarla birlikte düşünüldüğünde, Beymelek'te önünde limanı bulunan küçük bir yerleşimin varlığı kanıtlanmaktadır. Kaynaklarda bahsedilmeyen buradaki kıyı yerleşimi, küçük bir balıkçı köyü niteliğinde olmalıdır. Olasılıkla Kekova Adası'ndaki kentin denize gömülmesine neden olan deprem, buradaki limanın ve yerleşimi de etkileyerek 2 m. kadar suya batmasına neden olmuştur.

Belören Köyü, Karabel Mahallesi'ndeki Çalışmalar:

2014 yılı çalışmamızda Karabel Mahallesi'nin kuzeybatısındaki, Çam Dağı'nda bir tepenin üzerinde yer alan Alacahisar Kilisesi ve ek yapılarını çizim ve fotoğraflarla ayrıntılı olarak belgelendirmiştik. 2015 yılı çalışmalarımızda ise kilisenin yakın çevresinde üç konut/çiftlik evi ile birkaç evden oluşan küçük bir yerleşim birimi daha tespit ettik (Harita: 2).

Çam Dağı Konut 1: Belören köyü Karabel mahallesinden Çam Dağı'na çıkan yolun güneyinde bir tepe üzerinde konumlanır. Yapının bulunduğu yer Alacahisar kilisesinin 500 m. kadar güneydoğusundadır. Dıştan 10.00x20.20 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı, içte 0.60 m. kalınlığındaki bir duvarla iki bölüme ayrılmıştır (Plan: 1). Yapıya giriş güney duvarındaki 1 m. genişliğindeki tek kapıdan sağlanmıştır (Resim: 2). Kapıdan içten 7.25x7.30 m. ölçülerinde kare planlı güneydeki oda/bölüme girilir. Güney odanın kuzey duvarı ortasındaki 1.10 m. genişliğindeki diğer kapıdan kuzey odaya geçilir. Kuzeydeki oda ise 9.80x7.30 m. ölçülerinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının duvarlarının üst kısmı tamamen yıkılmıştır. Dolayısıyla örtüsünün şeklinin nasıl olduğuna dair bir veri bulunmamaktadır. Ancak yaklaşık 1 m. kalınlığındaki duvarları yapının iki katlı olabileceğini düşündürmektedir.

Çam Dağı Konut 2: Belören Köyü Karabel Mahallesi'nden Çam Dağı'na çıkan yolun batısında bir tepe üzerinde konumlanır. Yapının bulunduğu yer Alacahisar kilisesinin 300 m. kadar güneyindedir. Dıştan 14.20x6.20 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapı içte, 0.60 m. kalınlığındaki bir duvarla iki bölüme ayrılmıştır (Plan: 2). Yapıya batı duvarındaki 1.50 m. genişliğindeki tek açıklıktan giriş sağlanmıştır. Kapıdan içten 4.70x5.06 m. ölçülerindeki kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı olan batıdaki odaya girilir. Batıdaki odanın kuzey duvarının ortasındaki 1.10 m. genişliğindeki diğer kapıyla doğudaki odaya geçilir. Doğudaki oda ise 7.35x3.60 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Yapının duvarlarının üst kısmı tamamen yıkılmıştır. Dolayısıyla örtüsünün şeklinin nasıl olduğuna dair bir veri bulunmamaktadır. Ancak yaklaşık 0.65 m. kalınlığındaki duvarları yapının tek katlı olabileceğini düşündürmektedir.

Çam Dağı Çiftlik Evi ve İşlik: Yapı kalıntıları Karabel Mahallesi'nden Çam Dağı'na çıkan yolun kuzeyinde 1200 m. rakımlı alçak bir tepe üzerinde konumlanır. Tarım alanlarıyla çevrili olan tepenin üzerinde dört odalı bir çiftlik evi ile birlikte tarımsal üretime yönelik iki işlik ve bir sarnıç tespit edilmiştir.

Yerleşimdeki yapıların duvarları kısmen ana kayanın biçimlendirilmesiyle oluşturulmuştur. Yapıların örtüsü ve duvarlarının üst kısmı büyük ölçüde yıkıktır. Yerleşimin merkezinde, dikdörtgen alan içinde birbirine çapraz yerleştirilmiş dört odadan oluşan bir çiftlik evi/konut bulunur. Güneydoğu odanın duvarları ancak temel seviyesinde günümüze ulaşmıştır. Odanın zemini altında ana kaya oyularak oluşturulmuş bir kat bulunur. Zemin altı katın içinin büyük ölçüde toprakla dolu olması nedeniyle planı şimdilik çıkarmak mümkün olamamıştır. Yaklaşık kare planlı kuzeydoğu odanın kuzey duvarı ortasında 1.10 m. genişliğinde 0.50 m. derinliğinde yarım yuvarlak bir niş bulunur. Odanın kuzeybatı köşesindeki kapıdan batı taraftaki diğer odalara geçilir.

Konutun batı yanında kuzey-güney doğrultusunda uzanan bir işlik bulunur. İşliğin kuzey tarafı duvarları ana kayanın biçimlenmesiyle oluşturulduğundan çatı seviyesine kadar ayaktaadır (Resim: 3). Kuzey duvarı ortasında 0.30 m. derinliğinde 0.45 m. genişliğinde bir baskı kolu yuvası ve baskı kolu önünde 2.50x2.85 m. boyutlarındaki ezme havuzu bulunur. Duvarların üst seviyesinde ahşap kalas yuvarının izleri yapının çatı seviyesi ve biçimi hakkında önemli veriler sunmaktadır. İşlik günümüzde keçi ağılı olarak kullanılmaktadır.

Konutun kuzey yanındaki kayalık alanda başka bir işlik ve işlikle bağlantılı bir sarnıç bulunmaktadır. İşlik 1.40x1.55 m. ölçülerinde 0.50 m. derinliğindeki ezme teknesiyle bağlantılı 1.40 m. çapında biriktirme havuzundan oluşur. Duvarları olmayan işlik açık işlikler grubunda değerlendirilebilir. İşliğin yanında 8 m. kadar derinliğe sahip halen kullanılmakta olan bir sarnıç bulunur.

Bölgede yerleşimlerin uzağında, tarım alanları kenarına tek başına konumlanan bu tip konutlara çok rastlanmaktadır. Konutlar genellikle iki kat olup, alt katlar depolama, üst katlar yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Her bir konutun yanında bir sarnıç ve tarımsal üretime yönelik işlikler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür konutlara çiftlik evi ya da bey evi demek uygun olacaktır.

Çam Dağı Köy Yerleşimi: Çam Dağı'nda, Alacahisar Kilisesi'nin 500 m. kadar güneyinde birkaç konuttan oluşan küçük bir yerleşim birimi tespit edildi.

Ancak yerleşimdeki yapılar temel seviyesinde günümüze ulaşabilmiş olmasından dolayı yapıların planını çıkartmak ve işlevini belirlemek mümkün olmamıştır. Çoğu yerde duvarları takip etmek bile mümkün olmayan yapılar olasılıkla burada küçük bir köy yerleşiminin varlığına işaret etmektedir. Ayrıca yerleşimin 100 metre kadar güneyinde bir sarnıç ile ana kayaya oyma bazı mekanlar bulunmaktadır. Yerleşimdeki yapıların koordinatları alınarak konumunu harita üzerine işledik.

Belören Köyü, Alakilise Mevkiindeki Çalışmalar:

Alakisle Yerleşimi: Alakilise yerleşiminin yaklaşık 1 km. güneydoğusundaki yerleşimde bir küçük şapel, 10 kadar konut bir şarap üretim işliği dört sarnıç ve iki mezar tespit edildi. Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu ve Demre Müzesi kayıtlarına göre tescilli olduğu anlaşılan yerleşim, tescil fişlerinde Alakisle olarak adlandırılmıştır. Yerleşimdeki yapıların kroki çizimleri ve küçük ölçüleri alınarak buluntular fotoğraflar eşliğinde belgelendirildi. Ulaşımı oldukça güç olan yerleşimdeki çalışmalarımızı 2016 sezonunda bitirmeyi hedeflemekteyiz.

Yerleşimdeki yapılar güney-kuzey doğrultusunda uzanan vadinin doğu ve batı yamacına konumlanmaktadır. Vadinin ortasında yerleşimin merkezinde içten 7.65x3.40 m. ölçülerinde tek nefli kilise yer alır (Plan: 3). Yapının 0.70 m. kalınlığındaki duvarları tonoz başlangıcına kadar sağlamdır. Yapıya batı duvarı ortasındaki 1.20 m. genişliğindeki kapıdan giriş sağlanır. Doğuda 2 m. genişliğinde 1.25 m. derinliğinde dışa taşkın, içten ve dıştan yarım yuvarlak planlı apsis yer alır (Resim: 4). Kilisenin biri apsis içinde diğeri güney duvarı ortasında iki pencere açıklığı bulunmaktadır. Güney ve kuzey duvarındaki iki çift duvar payesi, yapının iki destek kemerine sahip beşik tonoz örtülü olduğunu göstermektedir.

Vadinin batı yamacının üzerinde bir mezarlık alanı belirlendi. Mezarlık alanında üç mezarın ölçüleri alınabildi. 1.80x0.80 m. ölçülerindeki mezarlardan birinde insan kafatası ve kemikleri görülmektedir. Mezarın üzerinin bir kısmı yaslı taşlarla kapatılmıştır.

Yerleşim içinde çevreye dağılmış halde 6 adet kapı lentosu, 2 adet paye başlığı, 1 adet vida ağırlık taşı ve 1 adet üstü bezemeli taş eser tespit edildi. İşlevi belirlenemeyen bir taş üzerinde bir aslan ve bir haç motifinin bir bölümü görülmektedir (Resim: 5). Yerleşimdeki ışık yapısının yaklaşık 50 m. aşağısında bir vida ağırlık taşı bulundu. Oldukça kaliteli işçilik gösteren taş eser bölgedeki benzer örnekleri de dikkate alınarak 5. yüzyıl sonu 6. yüzyılın başlarına tarihlenebilir. Yerleşimde bulunan taş eserlerin ölçüleri alınarak çizim ve fotoğraflarla belgelendi.

Çağman Köyü 'nde Yapılan Çalışmalar:

Çağman Köyü, Güceyman Tepesi 'ndeki Kilise: Çağman Köyü'nün yaklaşık 1 km. kadar batısındaki tepede konumlanan yerleşim iki ayrı yapıdan oluşur. G.E. Bean tarafından ilk kez 1960 yılında tespit edilen yapı hakkında M. Harrison makalesinde çok kısa bilgi verir³. İfadesinden yapının taşlarının modern yerleşimde kullanılmış olduğu ve yapının o dönemde de oldukça kötü durumda olduğu anlaşılır. P. Grossmann ve H.G. Severin yapının planı ile birlikte yapı hakkında daha ayrıntılı bilgiler aktarır⁴. Yapı içinde tespit ettikleri mimari taş eserleri tanıtarak bir mezartaşı üzerindeki Yunanca metine yayınlarında yer verirler. 2015 yılı çalışmamızda öncelikle yerleşimdeki yapıların güncel durumlarını gösteren kroki çizimleri yaparak buluntuları fotoğraflar eşliğinde belgelendirdik. Yapı içinde yaptığımız incelemelerde bir lahit parçası ile bir sütun kaidesi bulduk. Ancak P. Grossmann ve H.G. Severin'in kitaplarında yer verdikleri kitabeyi bulamadık. Ulaşımı oldukça güç olan yerleşimdeki çalışmalarımızı 2016 yılında da sürdüreceğiz.

İlk tespitlerimize göre yerleşimde doğu batı yönünde yerleştirilmiş bir kilise ile kilisenin doğusunda bir ek yapı bulunmaktadır. Her ikisi de oldukça harap halde günümüze ulaşan yapıların duvarları temel seviyesinde izlenebilmektedir.

Kilise üç nefli bazilikal plan tipindedir. 14.50x4.50 m. ölçülerindeki orta nef doğuda 3.90 genişliğinde ve 2.30 m. derinliğinde içte ve dışta yarım yuvarlak

³ R. M. Harrison (1963) Churches and Chapels of Central Lycia. *Anatolian Studies* 13, s. 137.

⁴ P. Grossmann- H.G. Severin (2003) *Frühchristliche und byzantinische Bauten im südöstlichen Lykien, Ergebnisse zweier Surveys*, IstForsch 46, Tübingen, s. 111-114.

dışa taşkın apsisle sonlanır. Apsis içine bir bayrak direği dikilmiştir. 2.70 m. genişliğindeki kuzey nefin doğu duvarının ortasında 0.80 m. genişliğinde bir kapı bulunur. Kilisenin batısında 4.50 m. genişliğinde kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı narteks bölümü bulunur. Narteksten kilisenin neflerine açılan birer kapı vardır. Daha batıda kilisenin bir avlusunun olduğunu gösteren dair duvar kalıntıları tespit edilmektedir.

Kilisenin doğusundaki yapı üç yapraklı yonca planlıdır. Oldukça küçük boyutlu yapının içi toprak dolmuştur. Yapının sadece 2.30 m. genişliğinde ve 1.10 m. derinliğindeki kuzey apsis ile doğu apsisin bir bölümü görülebilmektedir.

Kilise içinde ve çevresinde toplam üç adet taş eser tespit edildi. Olasılıkla bir lahit kapağı olan ilk parça üzerinde bir kuş ve bir haç kabartması bulunmaktadır (Resim: 6). Kilise içinde bulunan diğer parça ise attika tipi sütun kaidesidir. Ayrıca kilisenin bulunduğu tepenin güney yamacında, set duvarı içinde bir değirmen taşı tespit edildi (Resim: 7).

Myra Vadisi'ndeki Çalışmalar:

Kasaba ovasından sahildeki Myra antik kentine uzanan vadide yaptığımız çalışmalarda, vadinin Danabaşın Zeytinlik mevkiinde yamaca konumlanmış bir konut ile konutun 2 km. kadar güneybatısında yer alan manastır topluluğunu belgelendirdik.

Myra Vadisi Konut: Demre/Myra nehrinin güney yanından Kasaba Ovası'na giden yolun kenarında iki katlı bir konut yapısı tespit edildi. Konut Myra nehrinin güney yanındaki dik yamaçta konumlanmıştır. 7.05x6.90 m. boyutlarında yaklaşık kare planlı yapının ikinci kat duvarları ve örtüsü yıkılmıştır (Plan :4, Resim: 8). Alt kata giriş kuzey duvarı ortasındaki 1.40 m. genişliğindeki kapıdan sağlanmıştır. 0.70 m. kalınlığındaki alt kat duvarlarında başka bir açıklık bulunmamaktadır. Kalan izlerden yapının üst kat girişinin doğudan sağlandığı anlaşılmaktadır. Üst kat girişi önünde merdiven bulunmamakta, yamaç eğiminden yararlandığı görülmektedir.

Danabaşın Zeytinlik Mevkii Manastır Yerleşimi: Demre/Myra nehrinin güney yanından kasaba ovasına giden yolun kenarında, Danabaşın Zeytinlik olarak adlandırılan mevkide bir kilise, vaftizhane⁵, iki konut, bir sarnıç ve kiliseye bitişik halde bazı mekanlar bulunmaktadır. İlk kez T.A.B. Spratt ve E. Forbes tarafından keşfedilen yapı topluluğu daha sonraki dönemlerde bölgeye gelen birçok araştırmacı tarafından kısaca değinilmiştir. Ancak yapı topluluğu ile ilgili en ayrıntılı bilgi ve planı P. Grossmann ve H.G. Severin tarafından verilir⁶. 2015 yılı çalışmamızda yerleşimdeki yapıların güncel durumlarını gösteren plan ve kesit çizimleri yapılarak yapıları fotoğraflar eşliğinde belgelendirdik.

Yerleşimin merkezini oluşturan kilise üç nefli bazilikal planlıdır. Yapının batı duvarı çatı seviyesine kadar sağlam olarak ulaşmıştır (Resim: 9). Diğer duvarlar ise büyük ölçüde yıkık haldedir. Kalan izlerden nef ayırımının beş çift örme paye ile sağlandığı anlaşılmaktadır. Daha sonraki bir dönemde payeler arasının örülerek kapatıldığı anlaşılmaktadır. Yan neflerin yaklaşık iki katı genişliğindeki orta nef, doğuda içten ve dıştan yarım yuvarlak planlı dışa taşkın apsis ile sonlanır. Orta nefin batı duvarında üstte ikiz bir pencereye ait açıklık görülür. Batı duvarındaki pencere içinde oldukça kötü durumda günümüze gelebilen duvar resmi kalıntıları vardır. Güney nef duvarlarının bir kısmı ana kayanın düzeltilmesiyle oluşturulmuştur. Kilisenin batısında kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlı bir narteks bölümü bulunmaktadır. Narteksten kilisenin neflerine birer kapı açıklığı bulunur.

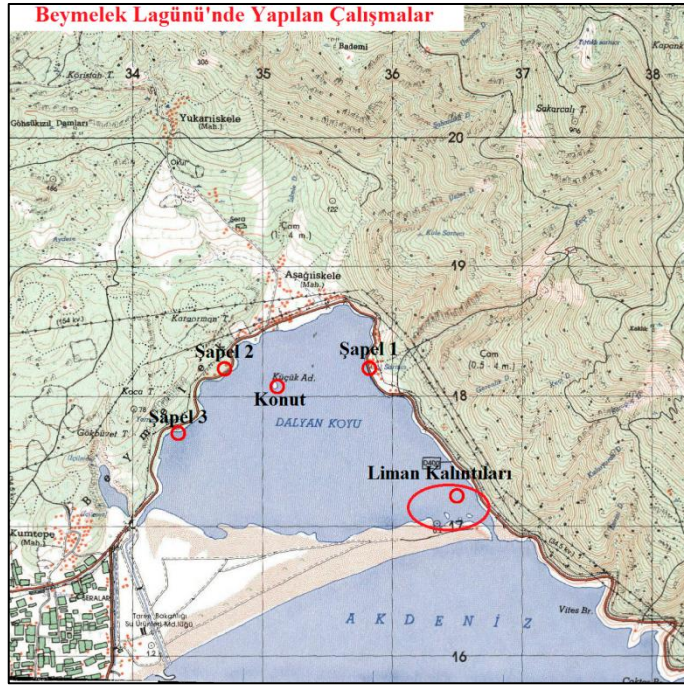
Kuzey nef duvarındaki bir kapı ile kilisenin kuzey yanındaki mekanlara; kuzey nefin doğu duvarındaki başka bir kapıdan kilisenin kuzeydoğu köşesine sonradan eklenen vaftizhane yapısına geçiş sağlanmıştır. Kilisenin kuzey yanındaki yapı doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı iki bölümden oluşur. Kiliseye göre 1.5 m. kadar daha alt kotta yer alan yapının işlevine yönelik bir bulguya rastlanmamıştır. Kilisenin kuzeydoğusunda olasılıkla vaftizhane işlevli mekan doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğuda içten ve dıştan yarım yuvarlak planlı dışa taşkın apsis bulunur. Yapının apsis içinde, kuzey ve güney duvarında bazı

⁵ T.A.B. Spratt ve E. Forbes (1847), *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis*, London, s. 123.

⁶ P. Grossmann ve H.G. Severin, *a.g.e.* 2003, s. 17-20.

pencere açıklıklarının olduğu görülmektedir. Yapıya giriş batı duvarındaki, hem kiliseden hem de kilisenin kuzey yanına bitişik yapıdan birer açıklıkla sağlanmıştır. Yapı içinde vaftiz teknesine dair bir ize rastlanamamasına rağmen, benzer örneklerine göre burası vaftizhane işleviyle kullanılmış olmalıdır.

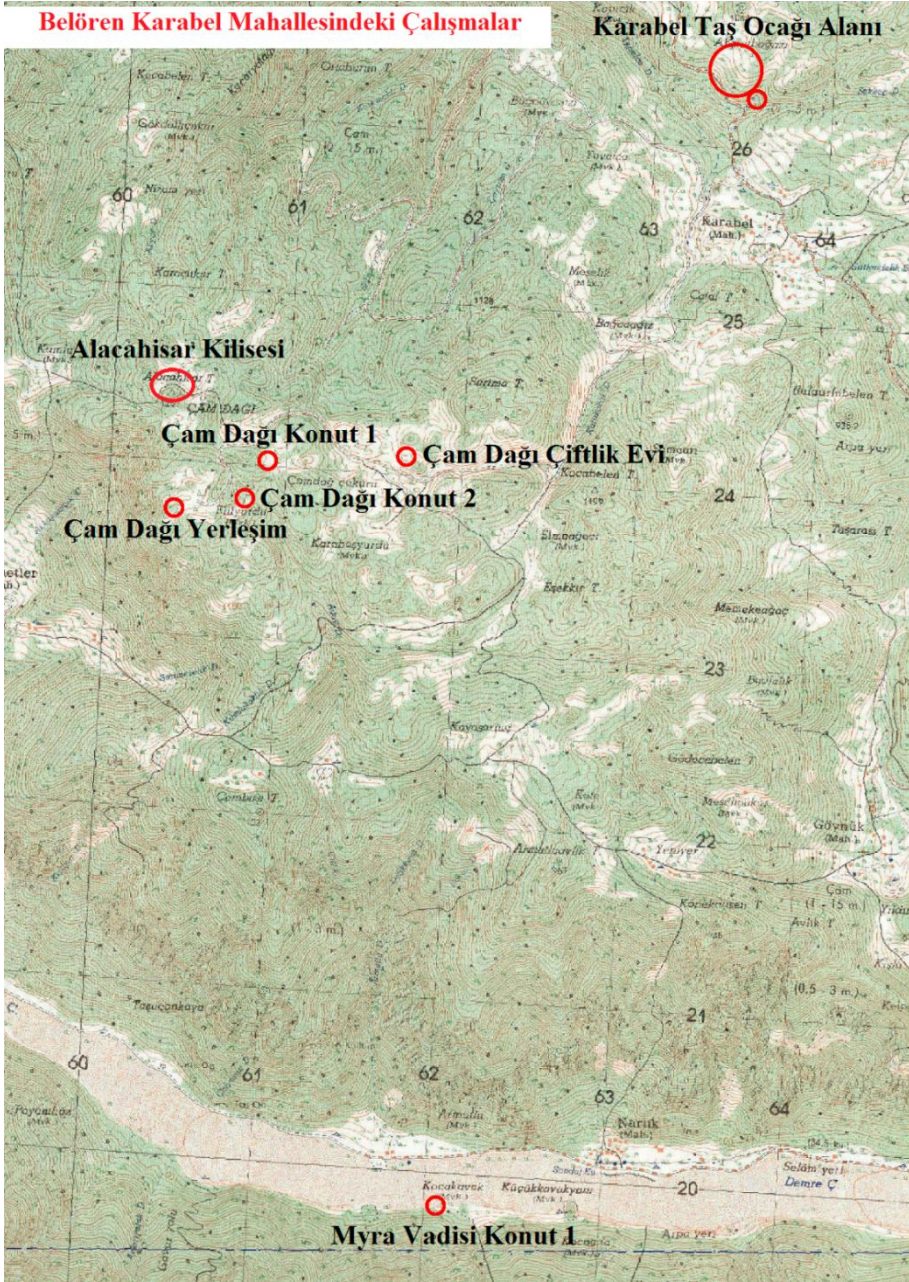
Kilisenin güney yanında yaklaşık kare planlı bir yapı daha bulunur. İki katlı olduğu anlaşılan yapının alt kat duvarları büyük ölçüde sağlamdır. 1.20 m. kalınlığında harç kullanılmadan inşa edilen yapının duvarlarında kullanılan taş boyutları yapıyı Bizans öncesine tarihlendirmeyi mümkün kılar.

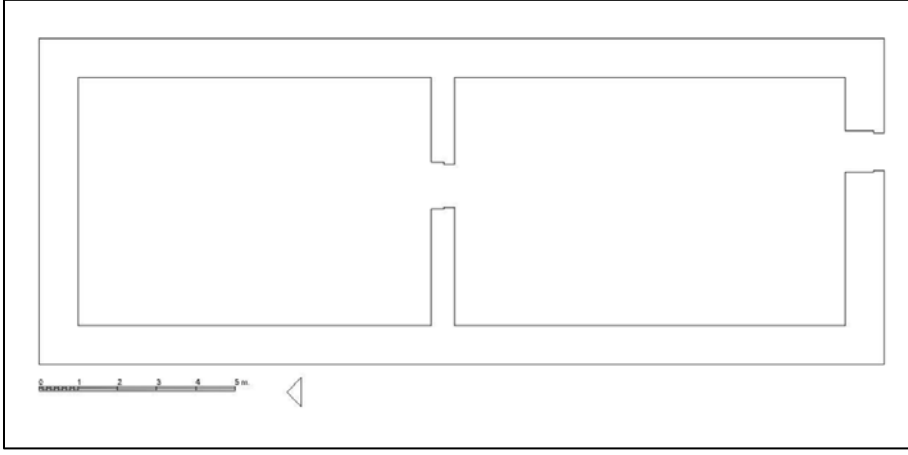
Harita 1 : Beymelek Lagünü çevresindeki yapıların konumları

Resim 1: Beymelek 3 numaralı şapelin güneyden görünümü

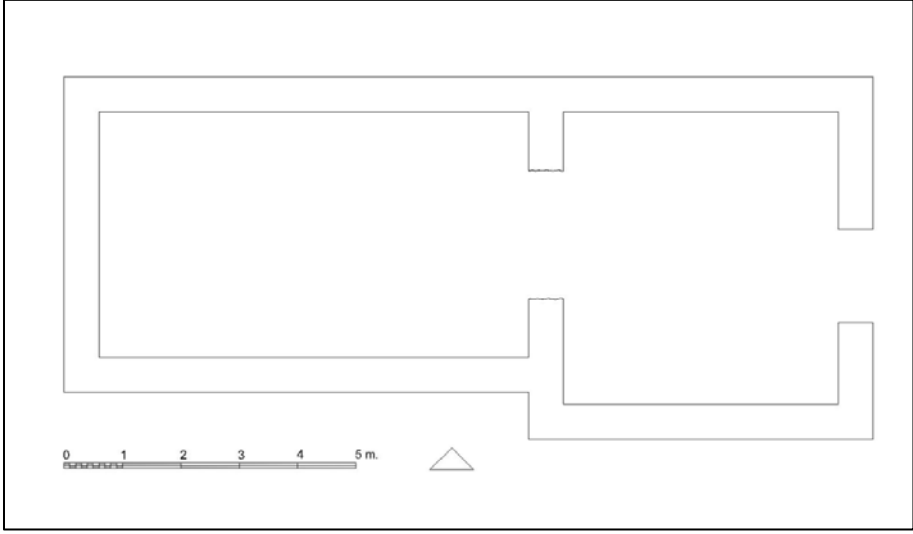
Harita 2: Karabel çevresinde tespit edilen yapıların konumlarını gösteren harita

Plan 1: Çam Dağı Konut 1, plan

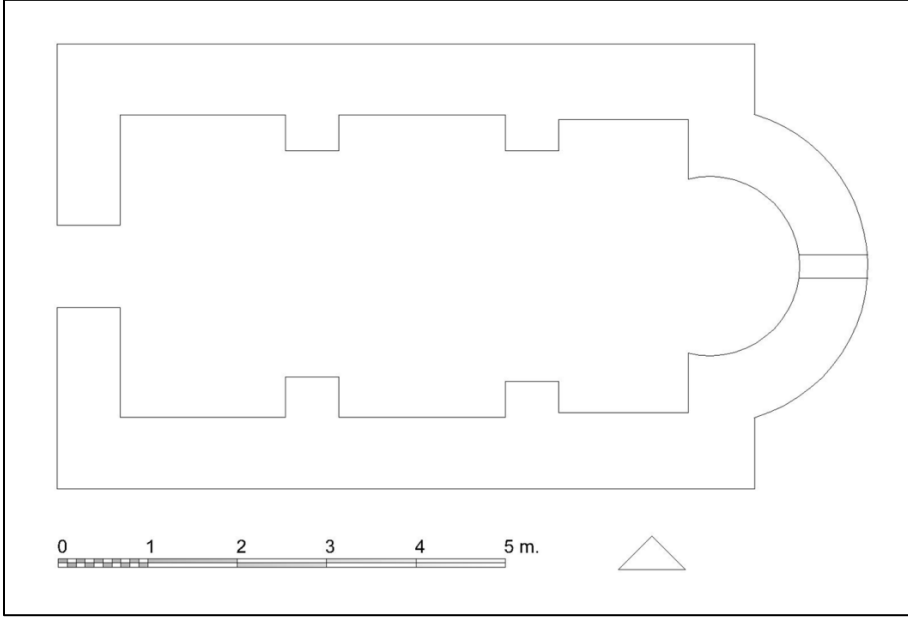
Resim 2: Çam Dağı Konut 1, güney duvarı ortasındaki kapı açıklığı

Plan 2: Çam Dağı Konut 2, plan

Resim 3: Çam Dağı çiftlik evi, işliğin yukarıdan görünümü

Plan 3 :Alakisle yerleşimi, şapelin planı

Resim 4: Alakisle yerleşimi, şapelin içten görüntüsü

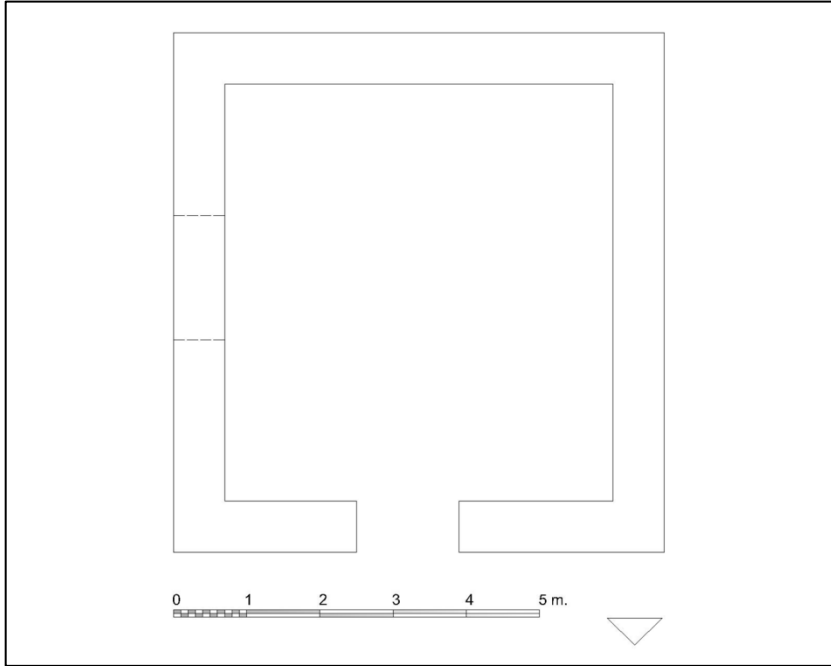
Resim 5: Alakisle yerleşimi, arslan ve haç motifli taş eser

Resim 6 :Çağman Güceyman Tepesi, kilise içinde bulunan lahit parçası

Resim 7 :Çağman Güceyman Tepesi, değirmen taşı

Plan 4 :Myra Vadisi, konutun planı

Resim 8: Myra Vadisi, konutun iç görüntüsü

Resim 9: Danabashın Zeytinlik Mevkii, Manastır kilisesinin doğudan genel görüntüsü

PERGAMON

Eric Laufer
Martin Seeliger
Anna Pint
Marina Herbrecht
Felix Pirson
Helmut Brückner

GİRİŞ

Pergamon çevresinde bu yıl yapılan çalışmaların odak noktasını *European Research Council* tarafından desteklenen ve “*Rome's Mediterranean Ports Advanced Grant*”ın bir parçası olan “*The Maritime Topography of the Ancient Kane Peninsula: A Micro-Regional Approach to the Impact of Harbours and Anchorages on Politics, Economy and Communication of a Western Anatolian Landscape. Kane Regional Harbour Survey*” projesine devam edilmesi oluşturmuştur. Kane (Bademli) ve Kara Göl'deki jeoarkeolojik araştırmaların merkezinde, çeşitli Roma dönemi yapı kalıntılarının belgelenmesinin yanı sıra jeofiziksel görüntüleme çalışmaları ile Pitane'de (Çandarlı) bir keramik yüzey araştırması bulunmaktadır.

Kane Yarımadası'ndaki Yüzey Araştırması (“Kane Regional Harbour”)

Önceki yıl Pergamon kazısı kapsamında Kane Yarımadası kıyı şeridinin araştırılması amacıyla başlanan yüzey araştırmasına 2015'te de devam edilmiştir. Kıyı boyunca devam edilen arkeolojik çalışmaların yanı sıra, ikinci bir ekip de yarımada'nın kıyıya yakın dağlık hinterlandında araştırma yapmıştır (Resim: 1). 2014

Metni Türkçeye çeviren İ. Banu DOĞAN'a çok teşekkür ederiz. Ayrıntılı ön raporlar *Archäologischer Anzeiger*'de yıllık olarak yayınlanmaktadır. Daha geniş bilgiye www.dainst.org/index_650_de.html adresinden ulaşılabilir. Bu yılki çalışmalar 24.09–30.09.2015 tarihlerinde yapılmıştır. Alman Arkeoloji Enstitüsü Pergamon Kazısı, bu yıl da çalışmalarını destekleyen tüm kurum ve kişilere teşekkür eder. Bunların başında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Bergama Müzesi ile Almanya Büyükelçiliği Kültür bölümü (Ankara) gelmektedir. Maddi katkıda bulunanlar ve işbirliği yapanlar, ilgili bölümlerde yer almaktadır. Bakanlık temsilcisi olarak çalışmalarımıza katılan Sayın Corrado Ozan RIJAVEC (İstanbul 5no.lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü) ve sayın Sebhat ATAY'a (MTA Ege Bölge Müdürlüğü) tüm yardım ve desteklerinden dolayı teşekkür ederiz.

ı Bkz. E. Laufer, F. Pirson u. a., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2014 içinde, AA 2015/2, 139–150.

yılında kullanılan yöntemlere ek olarak 2015'te Kane, İlica, Çandarlı ve Mardalıç Adası'nda *Octocopter*, daha doğrusu *Quadrocopter* kullanılmıştır. Bu yolla sağlanan hava fotoğrafları özellikle kıyıya yakın sığ su kesimindeki buluntu durumunun anlaşılmasına yönelik önemli gözlemler yapılmasına katkıda bulunmuştur (krş. Resim: 3).

Bugünkü Karadağ Yarımadası Pergamon'un yak. 30 km batısında uzanır ve Midilli'nin güneydoğu kıyısının karşısında, görüş mesafesindedir (Resim: 1). Yarımadanın kuzeyinde Dikili Körfezi yer alır, güneyinde ise Elaia Körfezi (Çandarlı Körfezi) ve Aliğa bulunur. Antik yazarlar –kısmen örtük bir biçimde- yarımadanın dağ kitlesi, aynı isimde bir burun (olasılıkla Denizköy'de) ve bir kent için Kane/Kanai toponimini aktarmaktadır².

Yarımadanın kıyı şeridi Dikili ve Çandarlı arasında çoğunlukla kayalık ve sarpıtır. Bununla birlikte yine de liman olarak kullanmaya elverişli yerleri vardır: özellikle antik kent Kane'nin (Bademli) küçük dilleri ve Pitane (bugünkü Çandarlı), Denizköy'deki büyükçe kumsallar ile Kane-Bademli'nin doğusundaki birkaç daha küçük kumluk koy. Kaynaklarda antik liman yeri olarak yarımada sahillerinde sadece Kane ve Pitane'nin adı geçmektedir ve buraları kesin olarak tanımlanmıştır. Ancak aynı zamanda kıyı şeridinin başka yerlerinde de antik yerleşim izleri bilinmektedir³, böylece yerleşme ve liman yerlerinin o dönemde farklılaşan hiyerarşisinden söz edilebilir. Kane'nin güneybatısında, yarımadanın önünde Arginus Adaları uzanır, bu adalardan MÖ 406 yılındaki deniz savaşının seyir yeri ve Peloponnes savaşları bağlamında donanmaların demirleme yeri olarak bahsedilmektedir.

Önceki yıl Kane'de yapılan arkeolojik çalışmalar⁴ (Res. 2) 2015 yılında tamamlanmıştır. Liman koyunun batısında öncelikle, olası dalgakıran yeniden

² Kaynaklara genel bir bakış için: J. Stauber, Die Bucht von Adramytteion I. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 50 (Bonn 1996), 277. 286-288 (Dağ/Burun) ve 273-275 (Kent).

³ Stauber a. y. (n. 2) 287 d.

⁴ Laufer a. y. (n. 1) 139–150.

araştırılmıştır. Hem bizim gözlemlerimiz hem de jeofizik araştırmaları, 2014'te keşfedilen taş yoğunluğunun doğal bir kara dili üzerine kurulmuş olduğunu önermektedir. Dolgu taş setin uzunluğu yaklaşık 70 metredir; genişliğin ise deformasyondan dolayı kesin olarak bilinmesi zor olsa da taban kısmının en az 30 m olması mümkündür. Bu koy alanının denizsel sismik 2014⁶ ile taranması bu dalgakıranın güneydoğusunda bulunan bir liman havzasının yerinin belirlenmesine imkan vermiştir. Bu yıl ek olarak 100 m daha güneydoğuda sığ suda ikinci bir dalgakıran kolu olabilecek başka bir taş yoğunluğu gözlenmiştir. Ölçümler liman havzasının 100 m genişlikte ve en az 40 m derinlikte olduğunu göstermiştir. Liman havzasının geniş tarafı koya doğru açık olduğu halde olasılıkla her iki taş set ile denizdeki fırtınalardan yeterince korunuyordu. İki dalgakıran da basit yapım tekniğinden yola çıkılarak Roma öncesi döneme tarihlenebilir.

2014'te körfez bölgesinde çok özenli örülmüş kırmızı andezit taş bloklardan bir duvarın *in-situ* kalıntıları gözlenmiştir⁷. 2015'te batı koyundaki bayırın kenarında da buna benzer *in-situ* bloklar belgelenmiştir. Bunlar çakıllardan oluşan bir duvarın deniz cephesine aittir; kara cephesi bayırın arkasında gizlenmiş durumdadır. Orijinal halinde duvarın kalınlığı ve boyutunun nasıl olduğu belirsizdir. Sığ suda toplam uzunluğu 290 m olan, olasılıkla doğa gücüyle yığılmış malzemeden oluşan bu bloktaş duvarın, kıyı şeridinin dönemecini takip ederek, yaklaşık yüz büyük andezit bloktan oluşan döküntü alanı haritalanmıştır (Resim: 2); Bu sonuncu eskiden batı koyu kıyısının tamamını sarıyor ve topoğrafya ve yapım tekniğine bakılırsa kent suru görevi görüyor olmalıdır. Bu sorunun denetlenmesi için Kanlı Tepe'nin batı yamacında jeomanyetik tarama çalışmaları yapılmıştır. Manyetogram burada güçlü bir duvar yapısına ait kanıt sunmuştur; bu strüktür yamaç yönünde doğrusal olarak tepeye çıkmaktadır (Resim: 2). Bulgular burada kent suruna ait başka bir kesimin bulunduğunu doğrulamaktadır; duvarın bu seyri 2014'te arazinin durumu ve yüzeyde bulunan birkaç kaymış bloktan dolayı tahmin edilmekteydi.

⁵ A. Fediuk, HR Marine Seismic and Magnetic Investigation of the Ancient Kane Harbour Bay, Turkey (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Christian-Albrechts-Universität Kiel 2015) 55-57.

⁶ Kiel Christian-Albrechts Üniversitesi'nden bir ekip tarafından yürütülmüştür (W. Rabbel yönetiminde). Bkz. Laufer a. y. (n. 1) 145 vd. Res. 73-74 ve Fediuk a. y. (n. 5).

⁷ Laufer a. y. (n. 1) Res. 68 ,deniz surları?'.
.....401

Kane/Bademli'nin yaklaşık 4 km güneyinde, Arginus Adası, Kalemadası'nın güney tepesinin karşısındaki sahil şeridinde Ilıca denen mutevazı bir hamam yapısı yer alır (Resim: 3). Burası, belgelenmesi 2015 yılında tamamlanan bir Roma dönemi yapı kompleksinin yanındadır. Birçok mekânın arka duvarları, yüksek kıyı seddi içinde kısmen korunagelmiş, buna karşılık kıyı çakıl şeridindeki ön mekânlar deniz tarafından yok edilmiştir. Yaklaşık 30 m uzunluğundaki en az beş mekân düz bir sıra halinde birbiriyle bağlantılıdır; yapı kompleksinin derinliği - korunma durumuna bağlı olarak- bilinmemektedir. Çeşitli seviyelerde taban döşemesi kısmi olarak in situ halde korunagelmiştir. Duvar tekniği, yapı kompleksinin -içinde antik dönem sonrasının da bulunduğu- birçok yapı evresi olduğunu göstermektedir. Yeni döneme ait bir termal hamam doğrudan yapısal ilişki ve çeşitli yapı tekniğine ilişkin göstergeler, burasının öncü yapısının bir Roma dönemi termal hamam olduğunu düşündürmektedir. Kıyı çizgisinden yaklaşık 16 m. ileride, sıg su bölgesinde büyük devşirme bloklardan bir taş dizisi belgelenmiştir; bu da kıyının sağlamlaştırıldığını, yani bir rıhtımı işaret eder. 2015'te kıyından yalnızca 300 m kuzeyde araştırmada şimdiye dek fark edilmemiş olan ikinci bir Roma yapı kompleksi keşfedilmiştir (Resim: 4). Konum, korunma durumu ve yapı tekniği ayrıntılarına göre güney Ilıca'daki yapıyla yakın akrabadır. Çok sayıda doğrusal sıralanmış mekânın yapısal kalıntıları arasında özellikle iyi durumda korunagelmiş *caementicium* döşemelerden söz edilmelidir. Bu döşeme parçalarının eni ve net biçimde ortogonal olan kenarları, aralarında bir (yüzme) havuzunun bulunma olasılığına işaret etmektedir. Sahil şeridinde güney Ilıca'ya kadar birçok termal kaynak bulunmaktadır, bu nedenle kuzey Ilıca'daki yapının da antik dönemde ılıca olarak işlev görmüş olması olasıdır.

Mardalıç Adası (Resim: 1) Kane kıyısı güneybatı kesiminin (Denizköy) önünde bulunmaktadır ve tahminen antik Elaioussa ile özdeşdir⁹. Batı kıyılarında birbirine paralel iki küçük koy uzanır, bu koylar birbirinden çok dar bir kara diliyle ayrılmaktadır. Arkalarında, Adolf Hoffmann'ın ilk defa 1993 yılında tanımladığı,

⁸ Laufer a. y. (n. 1) 146 Res. 75.

⁹ Stauber a. y. (n. 2) 288 vd.

Roma dönemine ait bir yıkık yapı kompleksi¹⁰ vardır ve burası 2015'te dört günlük bir çalışmayla belgelenmiştir (Resim: 5, 6). Burası, 3-4 sıra halinde kademelenmiş mekânlardan oluşan, uzunlamasına dörtgen plana sahip bir yapı kompleksidir; oldukça büyük olup yaklaşık 102 m uzunluğa, 27 m genişliğe sahiptir. Orta kısmı deniz seviyesinin çok az üstündedir, bu nedenle *opus caementicium* tekniğiyle örülmüş duvarlar sürekli olarak tahribata maruz kalmıştır. Dar kayalık şerit üzerindeki konumunun hassas biçimde hesaplanmış olduğu anlaşılmaktadır. Hoffmann'ın burasının bir deniz villası (*villa maritima*) olduğu yolundaki önerisi ilk bakışta çok uygundur; plan, olası yapı evreleri, buluntuların rekonstrüksiyonu ve yorumu da elbette ayrıntılı olarak analiz edilmelidir.

Pitane'nin antik kent bölgesi (Resim: 7) şimdiye dek sistematik olarak araştırılmamıştır. 2015'te, yarımadanın tamamına yayılan, tarihi kenti de içeren Kane yüzey araştırmaları sırasında yalnızca kısıtlı kapsamda araştırılabilmiştir. Yarımadanın kıyıları boyunca kısmen sahil kenarında kısmen de sığlık alanda duvar sıraları tek tük dağınık halde bulunmaktadır, bunlar içinde Carl Schuchhardt'ın zamanına dek uzunca kesimi korunagelmış olan başka bir deniz duvarı da vardır¹¹. Yine Schuchhardt tarafından „Altertümer von Pergamon“ cilt I,1'de (1912) yayımlanan planda görülen, kentin batı tarafındaki antik dalgakıran günümüzdeki güçlü dalgakıranın altında kalmış gibi görünmektedir. O dönemde, başucunda kulesi olduğu haliyle belgelenen eski dalgakıranın konumu, günümüzdeki dalgakırana entegre halde olan ve 2015 yılında üzerinde çok küçük parçalar halinde antik keramik bulunan küçük bir adayla uyumludur. Bundan başka, Schuchhardt tarafından yalnızca araziye bakarak sezinlenen büyük antik yapıların (tiyatro, stadyum) varlığını destekleyecek bir gösterge günümüzde bulunmamaktadır.

Çandarlı'daki Kane yüzey araştırması kapsamında yapılan araştırmalar öncelikle yarımadanın sırtlarında bulunan yaklaşık 290x200 metrelik büyük bir kent içi alana odaklanmıştır. Arkeolojik sit alanı olduğundan ötürü modern yapılaşmadan muaf olan alan, kayalarla zeytin ağaçlarından oluşmaktadır. Alanın doğu kenarında,

¹⁰ A. Hoffmann, Eine römische Meervilla an der kleinasiatischen Westküste, *IstMitt* 43, 1993, 437-443.

¹¹ A. Conze – O. Berlet – A. Philippson – C. Schuchhardt – F. Gräber, *Stadt und Landschaft, AvP* 1 (Berlin 1912/1913) 99 (Res.).

Siegfried Loeschke tarafından 1911 yılında¹² yapılan, Çandarlı malı olarak adlandırılan keramiğe ayrılan eski kazı alanı da araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırılan alanda olası keramik üretim yerleri bakımından geniş çaplı olarak jeofiziksel tarama ve keramik yüzey araştırması yapılmıştır. Bu alanda yüzeyde yapı kalıntıları bulunmamaktadır. Jeomanyetik araştırmanın ilk sonuçları aranan çanak çömlek fırınlarına ya da başka bir yapılaşmaya ilişkin bir ipucu sağlamamıştır. Ancak taranan alanın güney ucunda konut yapılaşmasına ait strüktürler olabilir.

Alanda birçok buluntu yeri yüzeydeki keramik varlığına göre araştırılmıştır. Geçen yılda da olduğu gibi, keramik belgelemesine ilişkin resmi hükümler uyarınca parçalar yerinde çalışılmış ve orada bırakılmıştır. Bundan dolayı çalışma ve belgelemenin sorunsalı bellidir ve Pitane'nin keramik çeşitliliği üzerine yalnızca sınırlı bir bakış sunar. Buluntu yerleri, yarımada'nın merkezindeki mümkün olan en çok ve farklı araştırma alanını kapsayacak şekilde seçilmiştir. Her bir buluntu yeri için plan kare uygulanmış, ölçüm yapılmış ve keramik parçaları sayılmıştır. Sadece tanısıl değil tanısıl olmayan parçalar da tamamıyla dikkate alınmıştır. Yine Elaia'daki yüzey araştırma çalışmalarının belgeleme yöntemine bağlı olarak, plan karelerin değerlendirilmesinin yanı sıra dar yollardaki buluntu yerleri de incelenerek adımlanmıştır. Böylece belgelenen malzeme ağız ve kaide profilleri ile kulpları, kusurlu pişenleri ve keramik döküntüleri içermektedir.

2015/05 buluntu yeri diğer araştırılan buluntu yerleriyle karşılaştırıldığında kil artığı, kusurlu pişirme ve çatma desteği gibi yüksek bir üretim artığı varlığı gösterir. Malzeme kronolojik olarak en azından Klasik dönemden Geç Antik döneme kadar erişir. Daha eski buluntular Hellenistik döneme tarihlenebilen Attika üretimi siyah parlak astarlı keramik parçalarını, içme kaplarını ve balık tabağı denen kapları içerir. Ancak her iki dönem de buluntu malzemesi içinde çok sayıda örnekle temsil edilmemektedir. Literatürde 'Kragenschüssel' olarak geçen, kabaca MS 1.-2. yüzyıla tarihlenen çanak parçalarına çok sık rastlanmaktadır. Bu malzemenin daha hassas olarak tarihlenmesi arzulanmaktadır, ancak bunu yerinde belirlemek mümkün

¹² S. Loeschke, Sigillata-Töpfereien in Tschandarli, AM 37, 1912, 344-407.

değildir. Pitane'deki tüm buluntu yerlerinde belgelenen parçaların büyük bölümü Çandarlı malı ya da Geç Roma C malı olarak sınıflandırılmıştır. 2015 yılında kısıtlı zaman baskısı ve güç çalışma şartları altında yürütülen keramik yüzey araştırması en azından, Doğu Ege'nin önemli bir üretim yerinde sürdürülen araştırmalar açısından buluntu yerlerinin potansiyelini göstermiştir.

Kane yarımadasının hinterlandında yapılan iki haftalık yoğun yüzey araştırması bir yandan yerleşmeler ve tahkimat yapıları hakkında 2006'dan 2012'ye kadar Pergamon çevresinde yürütülmüş olan yüzey araştırması esnasında edinilen bilgilerin artırılmasına hizmet etmiştir (Resim: 1)¹³. Diğer yandan ise şimdiye kadar bilinen yerlerin bölgesel gidiş geliş ağına ve denize nasıl bağlandığı incelenmiş olacaktır. Araştırılan buluntu yerlerinin hiçbirinde kıyıya doğrudan bir bağlantıya ait işaret bulunamamıştır. Buna karşılık kuzeyden güneye doğru giden, Kane yarımadasının batı kenarının tamamının faydalandığı dik bir yolun iyi korunagelmış kalıntıları bulunmuştur: Bu yolun Bademli'den çıkıp güney yönünde Asarlık'tan geçtiği, Çoban Alanı'nın üst kısmına kadar birçok defa izlenmiş olup orada yaşayanların verdiği bilgiler doğrultusunda krater gölü Kara Göl'e (bkz. aşağı) kadar gitmektedir. Yol daha iyi korunmuş güney kısmında yaklaşık 1,1 km kadar bir mesafe boyunca sıkı yerleştirilmiş andezit taşlarından oluşmaktadır ve kısmen de kaba işlenmiş kayalarla devam etmektedir. Tarihlenebilir malzeme olmasa da, kanıtlanabilir en eski evrenin tekniği, topoğrafik bağlam ve kıyıya alternatif doğrudan bağlantının olmayışı antik döneme tarihlenmesini önermektedir. Söğütlü Kale ve Asarlık gibi yerleşim ve sığınma yerleri bu yol üzerinden Kane merkezi ve limanına kavuşuyor olmalıydı (Resim: 1). Gelecekteki çalışma sezonları için daha kapsamlı bir ağı ve buna ek olası buluntu yerlerinin takip edilmesi yararlı olacaktır:

¹³ M. Zimmermann, F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2009 içinde, AA 2010/2, 181 Res. 47; M. Zimmermann, F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2010 içinde, AA 2011/2, 154–158 Res. 83–86; M. Zimmermann, F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2011 içinde, AA 2012/2, 211–213 Res. 46; M. Zimmermann, F. Pirson ve diğ., Pergamon – Bericht über die Arbeiten in der Kampagne 2012 içinde, AA 2013/2, 119–121 Res. 40–42.

Bunlar, bir yandan Bademli'den çıkan, sözü edilen kavşak yeri, diğer yandan güney yönünde Pitane'ye¹⁴ (Çandarlı) giden yerlerdir.

Arginus Adaları'nın Gizemi – Kane Yarımadası'nda Yapılan Jeoarkeolojik Araştırmalar

En parlak dönemi Helenistik Döneme kadar Geç Klasik döneme rastlayan Antik Kane liman kenti bölgesinde, 2014 yılındaki ön hazırlık çalışmalarından sonra, »Kane Regional Harbour Survey« kapsamında ilk defa olarak jeoarkeolojik çalışmalar yapılmıştır (Resim: 8. 9). Ek olarak krater gölü Kara Göl'ün kıyısında (Resim: 11) bölgenin polen profiline zemin oluşturacak bir sondaj yapılmıştır.

Thukydides 8. 101 ve Strabon 13.2.2'de üç Arginus adasının sözü geçse de, Piri Reis haritasında (1526) yalnızca iki ada vardır¹⁵. Günümüzde bölge antik Kane ile bugünkü Bademli arasında (Resim: 9), deniz seviyesinin çok az üzerinde, yer yer bataklık olan bir bölgedir. Orada bir zamanlar Kane'de bulunan adayı karadan ayıran bir boğazın olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bunu incelemek üzere 2015'te toplam 8 karot sondaj açılmıştır (Resim: 9).

Özet olarak Bad 1 sondajında için (Res. 10) aşağıdaki gelişmeler kurgulanabilir. MÖ 2. bin yılın başıyla 6. yüzyıl arasında Bad 1 sondaj noktası hep denize yakındı ancak yalnızca büyük deniz dalgalarıyla su baskınına uğruyordu. Suyun derinliği maksimum 0,5 m olmalıdır. MÖ 6. yüzyılda ya da biraz daha geç dönemde sulak alanı yürünebilir hale getirmek amacıyla çevreden buraya malzeme getirmiş olmalıdır. Tamamen karalaşmadan önce, alan düzensiz olarak dalgaların etkisine maruz kalmıştır. İnsan etkisini gösteren bir başka örnek de kurşun içeriğinin 1,55 m u. F.ın üstüne yükselmiş olmasıdır. Bu da Kane'nin Geç Klasik ve Hellenistik Çağ'daki parlak dönemiyle uyumludur.

¹⁴ Krş. Conze a. y. (n. 11) 100 vd. ve s.64'teki haritada gösterilen güney Kane yarımadasındaki yüksek sayıda muhtemel "yerlerin" listesi.

¹⁵ Projeye detaylı bir tarihi ve arkeolojik giriş için bakınız: Laufer a. y. (n. 1) 139–150.

Tüm karotların değerlendirilmesi –özellikle Bad 2, 3 ve 9’un (Resim: 9)- Kane ve Bademli arasındaki bataklığın zaman içindeki yer değişimi üzerine bilgi verir. Antik kentin parlak döneminde bataklık en dar halindedir –kısmen antropojen etkisine bağlı olarak- karasal hale gelmiş ve böylece önceleri (hemen hemen) ada olan yer kesin olarak yarımada halini almıştır. Bir yarımada yerleşme yeri olarak karaya yakın bir adadan daha elverişlidir, çünkü oturanlar bir taşıta bağlı kalmaksızın hinterlanda daha kolay ulaşabilirler. Bu kara köprüsünün genişliği diğer karotların değerlendirilmesiyle daha kesin olarak belirlenebilecektir.

Jeoarkeolojik bilgilerin ışığında bir kez daha tarihi kaynakları “beyaz parlayan” Arginus adaları açısından incelemek yararlı olacaktır. Bir zamanlar üç olan adanın iki tanesinin bugün hala iyi görülebilen Garip Adası ve Kalem Adası olduğu şüphe götürmez (krş. Resim: 9, No. 1 ve 2). MÖ 5. yüzyılda Thukydides’in 8.101.2.4’te onları “karanın Arginusları” diye sayması karaya yakınlık hususunda önemli bir ipucudur. Araştırmalarımız alanın antik Kane’de yer aldığını, karaya her zaman çok yakın uzandığını onaylamıştır. Dar yarımada olasılıkla yalnızca karaya doğru esen rüzgârla belli bir zaman sular altında kalmakta sonra da karadan ayrılmaktaydı. “Karanın Arginusları” şeklindeki alışılmadık tanımın altında yatan belki de budur. Bu düşüncelerin yanı sıra, Thukydides’in zamanında deniz seviyesinin bugünkünden daha derin (yak. 2–2,5 m) olduğu dikkate alınmalıdır.

Daha 2010’da Kara Dağ Yarımadasının krater gölü Kara Göl’ün (Res. 8) Kara Dağ’ın güç erişilen bölgesindeki uzak konumu nedeniyle incelenerek adımlanması sırasında tarihi polen tortuları için potansiyel rezervuar oluşturan doğal bir çöküntü oluşu dikkati çekmiştir (Resim: 11). 2015 yılında, deniz kıyısında 6,90 metreye ulaşan sondaj Kğö 2 daldırılabilmiştir (Resim: 11). İlk araştırmalar olasılıkla bir paleodenizde çökelen tortuları içeren çok iyi bir polen yatağı göstermiştir¹⁶. Profilin Carbon 14 tarihlemesi henüz yapılmamıştır. *Olea*, *Juglans* und *Cerealia*’nın güçlü varlığına dayanarak 3,50–3,90 m u. F kesiminin kabaca MÖ 800 ile MS 400e kadar bir aralığa tarihlenebileceği tahmin edilebilir. Ayrıntılı

¹⁶ Polen analizi Lyudmila S. Shumilovskikh tarafından yapılmıştır (Göttingen).

palinolojik, sedimentolojik ve mikrofaunaya ilişkin araştırmalar güvenilir bir yaş tayini modeli ile birlikte önemli bir polen profili ortaya çıkaracaktır.

Resim kaynakçası:

Bütün resimler AAE Pergamon arşivindendir (İstanbul – Berlin)

Res. 1: Jona Schlegel – Bernhard Ludwig. Veri temeli: DLR RESA Rapid Eye Image, ekim Eylül 2011

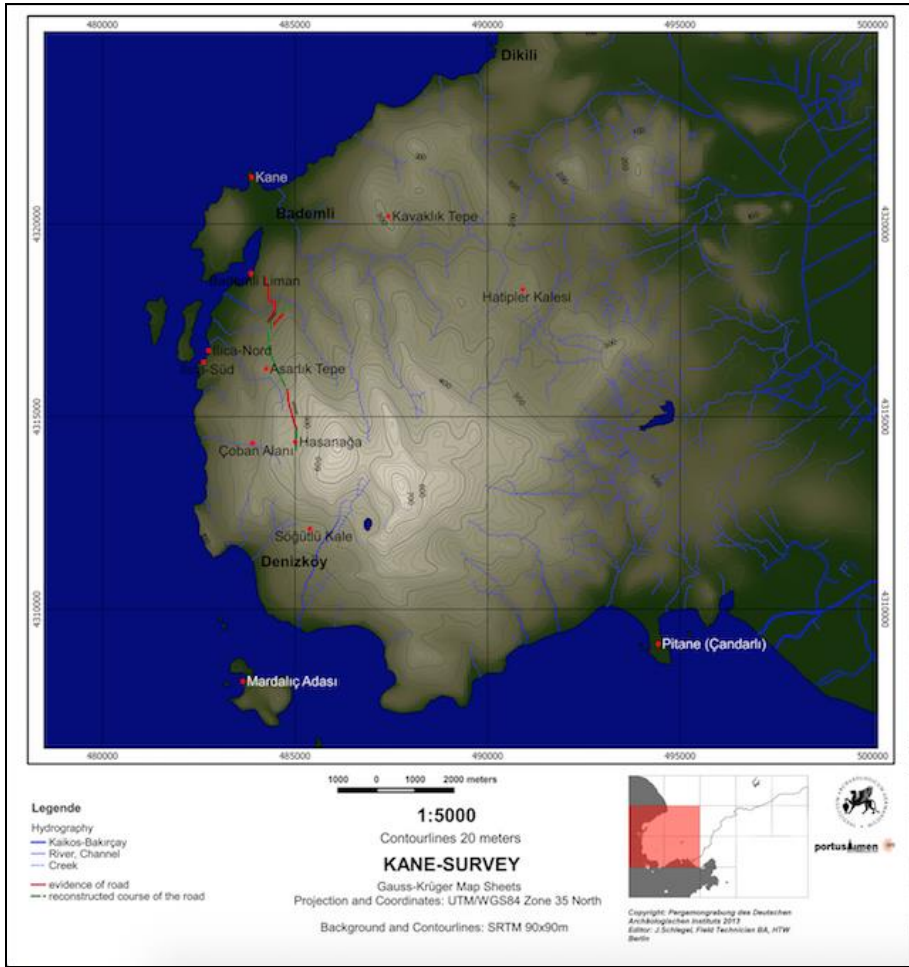
Res. 2. 7: Karlsruhe Yüksekokulu – Karlsruhe Institut für Technologie. Hazırlayan: İhsan Yeneroğlu – T. Topal – E. Laufer

Res. 3: B. Ludwig

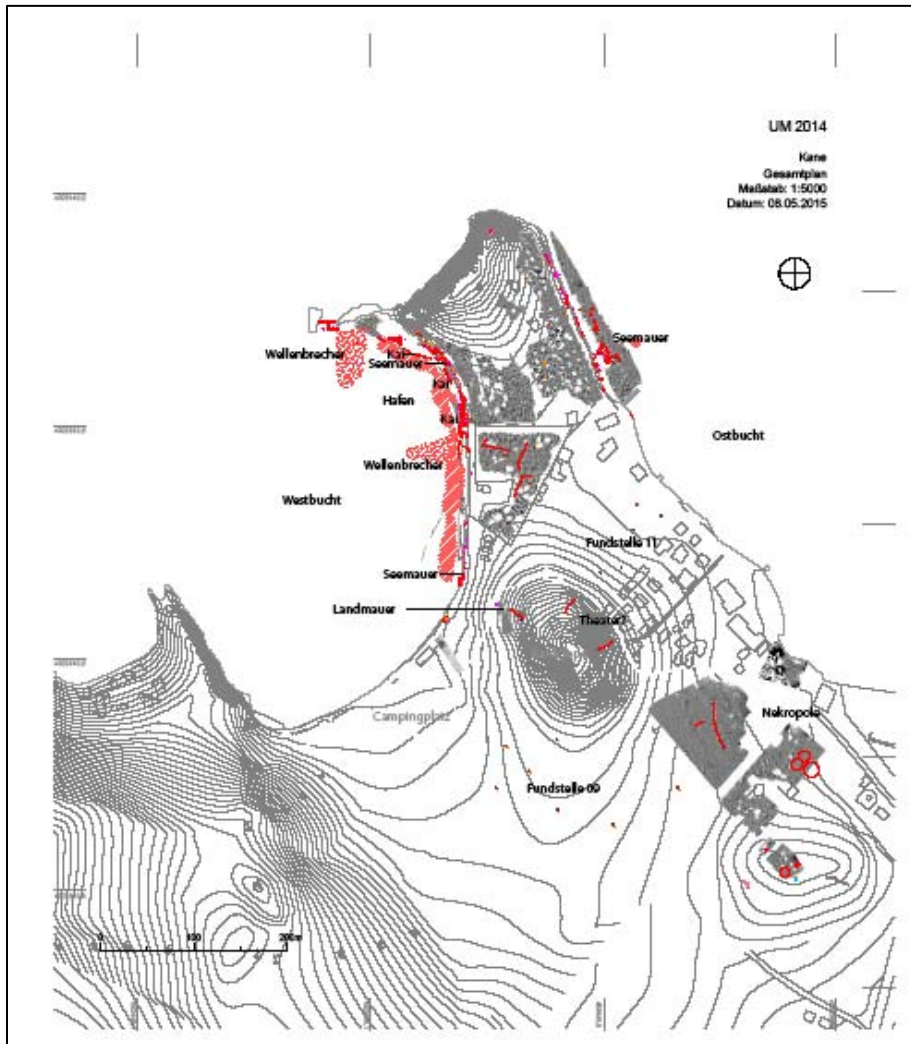
Res.5: E. Laufer

Res. 6: S. Feuser

Res. 8–11: M. Seeliger

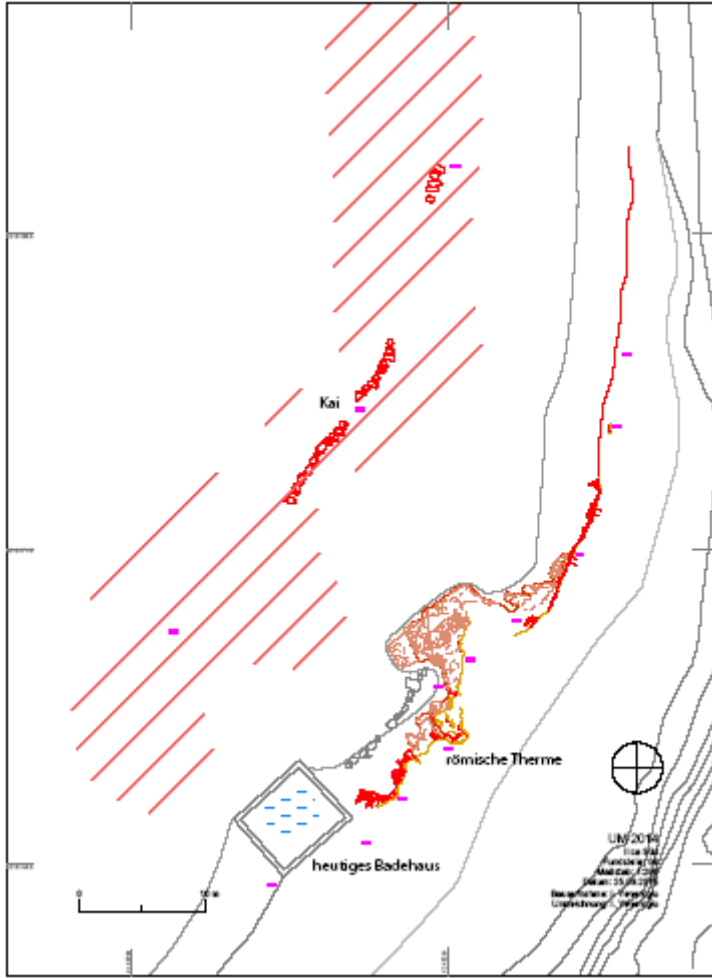
Resim 1 : Kane Yarımadası, Antik yerlerin planı ve 2015 çalışma sezonunun araştırma alanı

Resim 2:Kane, şehir planı (2015 durumu)

Resim3: Güney Ilıca, antik termal kompleksin planı (Buluntu yeri 2014/06).
Ölçeksiz

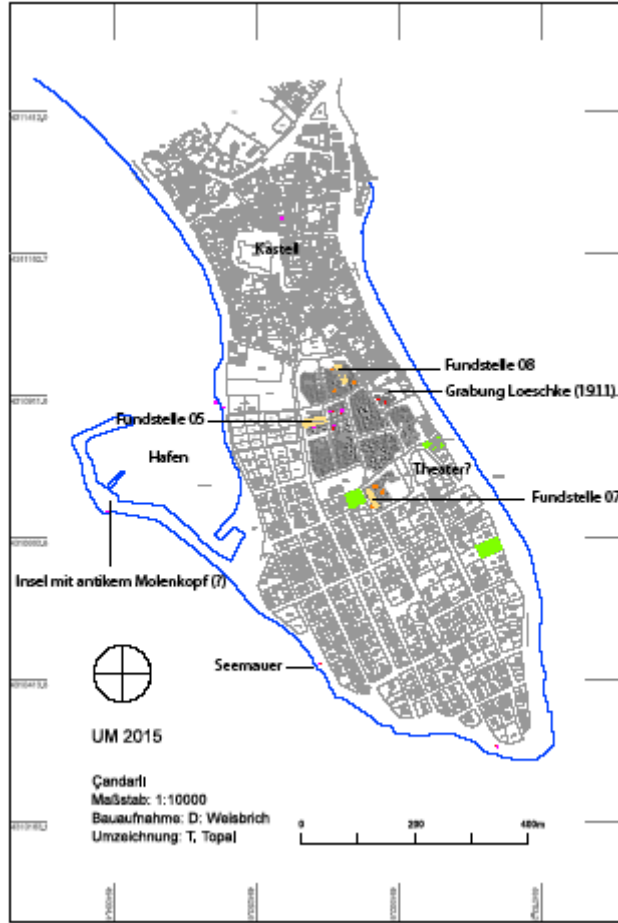
Resim 4: Kuzey Ilica, antik yapı kompleksinin hava fotoğrafı (Bulutlu yeri 2015/02)

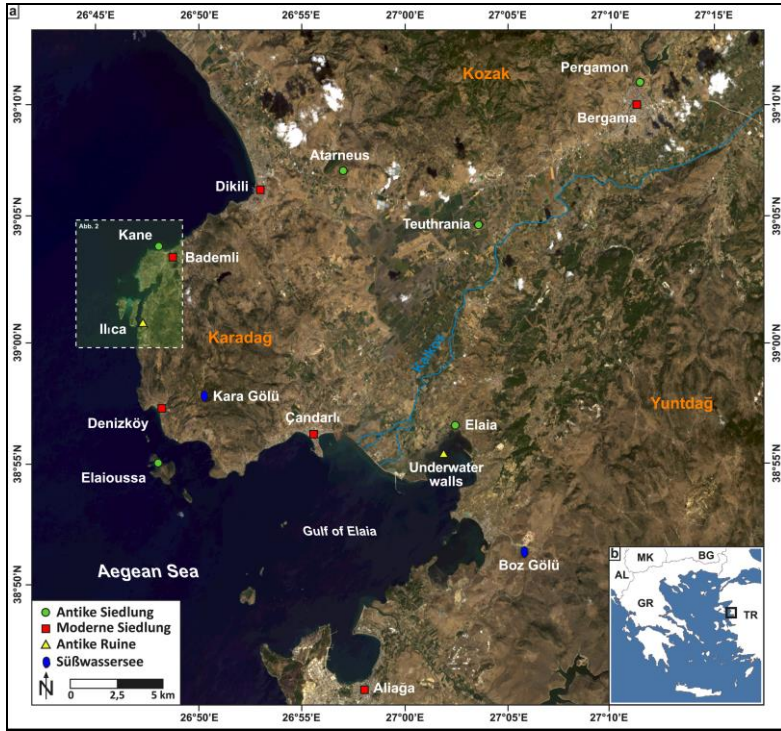
Resim 5: Mardalıç Adası, ‘Villa’ panoraması (kırmızıyla belirtilmiş), güneyden
(arka planda Denizköydeki Kane Yarımadası burnu)

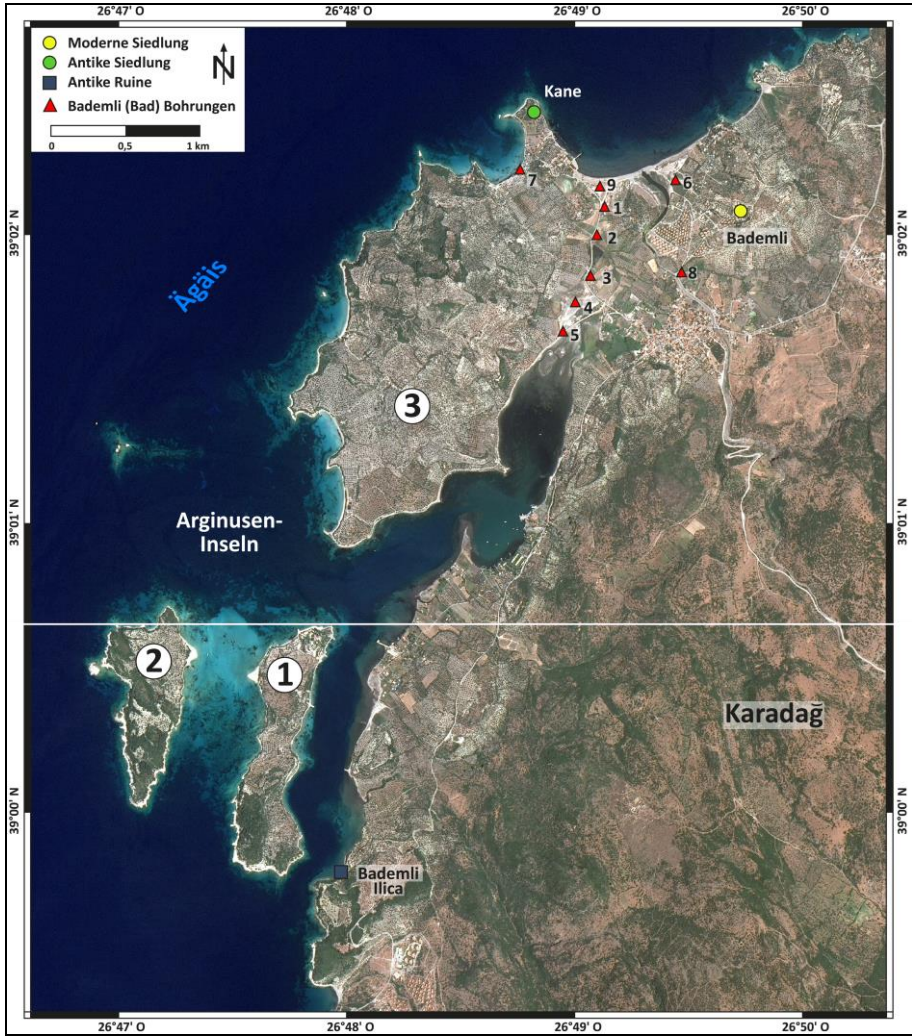
Resim 6: Mardalıç Adası, 'Villa'nın merkezi. GD-KB görünümü

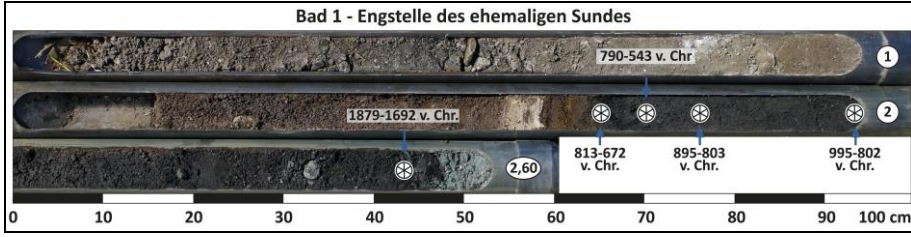
Resim 7: Pitane, şehir planı (bugünkü kadastro ile)

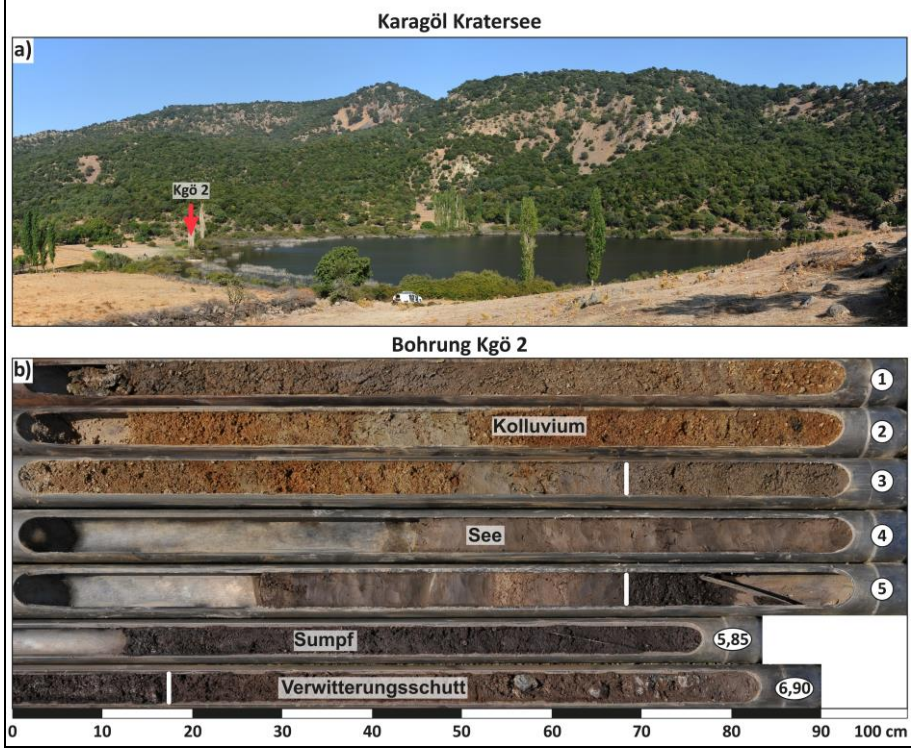
Resim 8: Kane, Jeoarkeoloji. Araştırma bölgesi. (a) Uydu fotoğrafı (23.09.2013 tarihinde Landsat 8, RGB-Kompozit, Kanal 4, 3, 1). (b) Üzerinde araştırılan bölgelerin gösterildiği Ege genel haritası

Resim 9: Kane, Jeoarkeoloji. Sondaj yerlerini gösteren, antik Kane ve modern Bademli arasındaki araştırma bölgelerinin ayrıntı çekimi (23.05.2015 tarihine ait Pléiades 1 uydu fotoğrafı; RGB-Kompozit, Kanal 3, 2, 1)

Resim 10 : Kane, Jeoarkeoloji. Karot Bad 1. Karot sondajların her biri 1 m uzunluğundadır; sondaj yüzeyi sol üst, 2,60 metrede son derinlik sağ alt.

Resim 11 : Kane, Jeoarkeoloji. Krater gölü Kara Göl, deniz kıyısındaki sondaj yerleri, (a) Genel fotoğraf; Bakış yönü: Batı. (b) Kgö 2 karotu. Karot sondajların her biri 1 m uzunluğundadır; sondaj yüzeyi sol üst, 6,90 metrede son derinlik sağ alt. Araziye uyacak şekilde çökelti ortamının ilk yorumu eklenmiştir.

2015 YILI NİĞDE İLİ VE İLÇELERİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

*Mehmet EKİZ
**Necla DURSUN
***İ.Mete MİMİROĞLU
****Şükrü DURSUN

1.GİRİŞ

“Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması” başlıklı 2015 yılı çalışmalarına Niğde Müzesinden Uzman Arkeolog Yakup ÜNLÜLER’in katılımıyla 03.09.2015 tarihinde başlanmış 15 gün süren çalışmalar 17.09.2015 tarihinde tamamlanmıştır.

2015 yılı çalışmalarında Niğde Merkezdeki 3 mahalle ile merkeze bağlı 8 köyde inceleme yapılmış olup toplam 30 eser incelenmiştir. Bunlar; Hamamlı, Kumluca, Ahmetpınarı Mahalleleri ile Fertek, Hançerli, Koyunlu, Küçükköy, Kırkpınar, Taşlıca, Fesleğen ve Yeşilburç Köyleridir.

İncelenen eserlerin bazıları daha önce yapılan çalışmalara konu olmuş, bazıları ise ilk kez ekibimiz tarafından ele alınmıştır. Bunlar içerisinde tarihi eser niteliği taşıdığı düşünülen eserler için tescil fişleri hazırlanarak, tescillenmesi konusunda Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na öneride bulunulmuştur.

* Doç.Dr. Mehmet EKİZ, Niğde Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, NİĞDE

** Yrd.Doç.Dr. Necla DURSUN, Selçuk Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi, El Sanatları Tasarımı ve Üretimi Bölümü, KONYA

*** Yrd.Doç.Dr. İ.Mete MİMİROĞLU, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü KONYA

**** Arş.Gör. Şükrü DURSUN, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, KONYA

1 Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmalarını destekleyen Kültür ve Turizm Bakanlığına; 2015 yılı çalışmaları için maddi destek sağlayan Türk Tarih Kurumuna teşekkür ederiz.

2. ESERLER

2.1. Camiler ve Mescitler

2015 yılı çalışmalarında Niğde merkezde ve merkeze bağlı köylerde toplam 5 camii incelenmiştir.

Bu camilerden en erken tarihli örnek M. 1673 tarihli Ömer Ağa Camisidir.

Ömer Ağa Camisi Niğde Merkeze bağlı Fertek Kasabası, Zafer Mah. Cemal Atay Meydanında yer almaktadır. Hicri 1089 (M.1673) yılında Ömer Efendi Vakfınca yaptırılmıştır. Yapı malzemesi sarımtırak renkte ince yonu trakit taşıdır. Son dönemlerde çok sayıda müdahale ile özgünlüğünü yitirmiş durumdaki cami, tek kubbe ile örtülü kare planlıdır. Kuzeyinde sütunlara oturan sivri kemerlerin sıralanmasıyla meydana gelen dört bölümlü son cemaat yeri teşkil edilmiştir. Son cemaat yerinin doğusunda caminin kuzeydoğu köşesine bitişik olarak tek şerefeli minaresi yükselmektedir. Harim kısmında oldukça sade özellikler sergileyen caminin güneyinde, tepeliği istiridye kabuğu formunda olan dilimli kavsaraya sahip mihrap yer alır. Yağlı boya ile boyanmış olan mihrap süslemesizdir. Mihrabın hemen sağında yer alan minber ahşaptır² (Resim: 1).

Niğde merkez Kayaardı mevkiinde yer alan Gazi Osman Paşa Camisi, Enine dikdörtgen planlı ahşap tavanlıdır. Son cemaat yeri olmayan yapı, harim ile köşk tipi minareden oluşur. Ahşap hatıllı cephe duvarında sarımtırak renkte kaba yonu taş; duvarlarının köşe bağlantısı ile cümle kapısı, mihrap, sütun ve kemerlerde sarımtırak renkte ince yonu taş; örtü sisteminde ise ahşap malzeme kullanılmıştır. Eser kitabesine göre 1815-16 tarihlerinde inşa edilmiştir⁴.

Gazi Osman Paşa Camisi ile aynı tarihte inşa edilen Koyunlu Köyü Yusuf Efendi (Aşağı Göleğan) Camii, Aşağı Mahalle Gölbaşı Sokakta yer almakta olup, 1816 tarihinde inşa edilmiş geç dönem Osmanlı eseridir. Eğimli bir arazi üzerinde

² ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.543-544.

³ Anonim, *Niğde Kültür Envanteri 2009*, Niğde, 2009, s.91.

⁴ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.147.

yer alan eserin doğusunda tek kubbeli sekizgen baldaken şadırvanı bulunmaktadır. Düzgün kesme taşlarla inşa edilen caminin, üç kemerli kubbelerle örtülü son cemaat mekânı bulunur. Son cemaat mekânının batısında, caminin kuzeybatı köşesine bitişik olarak, tuğla malzeme ile inşa edilmiş çift şerefeli minaresi yükselmektedir. Kareye yakın dikdörtgen ölçülerdeki harim kısmı, sütunlar üzerinde doğu-batı doğrultusunda uzanan kemerlere oturan ahşap tavan ile örtülüdür. Güney duvarın ortasında çeyrek daire kavsaralı mihrap yer almaktadır. Batıda ise ahşap minber bulunur. Yapının iç kısmında mihrap dahil bütün duvarlar belirli bir yüksekliğe kadar 2000 onarımında yapılmış Kütahya çinileri ile kaplanmıştır. Bu restorasyonla eser özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir.

Kırkpınar Köyü Camii, köyün doğusunda, patika yolun hemen güneyinde eğimli bir arazide yer almaktadır. Düzgün kesme taş ile inşa edilen eser, sadece harimden oluşan kübik gövde üzerinde tek kubbeli mekândan ibarettir. Dıştan 10x10 m ölçülerindedir. Oldukça sade özelliklere sahip duvarlardan güneydekine iki, doğudakine de bir pencere açılmıştır. Batı cephe tamamıyla sağır bırakılmış olup, kuzeyde harime giriş çıkışın sağlandığı kemerli kapı bulunmaktadır. Yapının kubbesi dışta sekizgen kasnağa oturmaktadır. Kuzey cephede düz lentolu olan kapı açıklığı üzerinde sivri kemerli alınlık bulunmaktadır.

Yeşil renge boyanan alınlıkta yine boyama ile H. 1282-M. 1865/1866 tarihi işlenmiştir⁵. Harimde girişin hemen önünde ise ahşap kadınlar mahfili bulunmaktadır. Mahfil son zamanlarda üzerine konulan kalaslar nedeniyle kısmen yıkılmıştır. İç kısımdaki duvarlar genelde kalem işleri ile süslenmiştir (Resim: 2).

Taşlıca Köyü Camii merkezi planlı, harim ile köşk tipi minareden oluşmaktadır. Kitabesine göre H.1265/M.1849 yılında “Uhruç Ağa” tarafından yaptırılmıştır İnşasında ince-kaba yonu taş ve moloz taş kullanılmıştır. Caminin kuzey tarafında yer alan avlusuna, kuzey duvarında açılan söveli ve basık kemerli kapıdan girilir. Harim merkezi planlı şemaya sahiptir. Merkezi kubbe dört yandan çapraz tonozlarla desteklenerek iç mekân genişletilmiş, köşeler ise yine küçük

⁵ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.595.

⁶ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.590.

çapraz tonozlarla kapatılmıştır. Kible duvarının ortasına yerleştirilen ve onarımlar sırasında boyanan kesme taş mihrap, iç mekâna 10-15cm çıkıntı yapmaktadır. Caminin kuzey cephesinin batı köşesine köşk tipi minare yerleştirilmiştir. Minareye yirmi üç basamaklı taş merdivenle çıkılır. Minarenin sade tutulan kök kısmı üçer dilimli kemerlerle dört silindirik taş sütunun üzerine oturmaktadır⁷.

2015 yılı çalışmalarında incelenen tek mescit Ahmetpınarı Mahallesiindeki Hanım Kadı Mescididir. Mescit, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı Geç Dönem Osmanlı eseridir. Dışta oldukça sade özellikler sergileyen yapının doğu cephesi dışındaki diğer cepheleri moloz taş örgülü sağır duvarlara sahiptir. Doğü cephe, ortada bir ayak ile yanlarda duvara oturan çift kemerli sistemiyle, harime giriş ve çıkışın sağlandığı bölüm olarak tasarlanmıştır. Kemerlerde düzgün kesme taşlar tercih edilirken, diğer bölümlerde kaba yonu ve moloz taş tercih edilmiştir. Kemerleri taşıyan ayağın üzerinde, kemer köşeliklerine denk gelen alanda mermer bir kitabe görülmektedir. Yapının inşası hakkında bilgiler içermeyen kitabede ‘Ve Gale Resulullah...’ yazısı yer almaktadır. Harim kısmı ortada kuzey-güney doğrultusunda çifte kemer ile iki sahına bölünmüştür. Mihrap, doğudaki sahinin güney duvarının ortasında, yarım daire niş üzerinde yükselen konik kavsaralıdır (Resim:3).

2.2. Türbeler

Niğde merkeze bağlı Koyunlu Köyünde yer alan, kime ait olduğu bilinmeyen türbe, hafif eğimli arazi üzerine kuzey-güney doğrultusunda yerleştirilmiştir. Tek katlı ve dikdörtgen planlıdır. Dıştan 6.10x9.50m ölçülerinde olan eser, duvarlarda moloz, kemerlerinde de kaba yonu taş ile inşa edilmiştir. Dışta sade duvarlara sahip olan yapı, iç kısımda takviye kemerleri ile desteklenen beşik tonoz ile örtülü dikdörtgen mekâna sahiptir. İç kısımda yakın zamanlarda konulmuş sandukalarla birlikte bir de sedir yer almaktadır. Tonoz ve kemerler dahil bütün duvarlar beyaza boyanmıştır (Resim: 4).

⁷ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.620-621.

2.3. Hamamlar

Fertek Hamamı, Cumhuriyet Mah. Galip Bey Caddesinde, yol seviyesinden daha düşük kotta yer almaktadır.

Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir planlı olan yapı, giriş açıklığının üst kısmında yer alan Karamanlıca mermer kitabesine göre 1852-1853 yıllarında inşa edilmiştir⁸. Mevcut haliyle özgünlüğünü büyük ölçüde muhafaza eden hamam, 1990 yılı başlarına kadar kullanılmıştır. Bu tarihten sonra çeşitli onarımlar görmesine karşın, günümüzde hizmete kapalıdır. Kitabesine göre banisi Turşucuoğlu Stilyanostur⁹.

Soyunmalık, ılıklik, sıcaklık bölümlerinden oluşan yapıda, mekanlar kuzeyden güneye doğru sıralanış gösterir. Kare planlı soyunmalıktan sonra ılıklik ve sıcaklık cepheden bir miktar taşıntı yaparak uzanır. Sonrasında ise cepheden taşıntı yapan su deposu bulunmaktadır. Soyunmalık bölümünün üzeri köşelerde tromplara oturan, sekizgen kasnak üzerinde yükselen aydınlık fenerine sahip taş bir kubbe ile örtülüdür. ılıklik doğu-batı doğrultulu ve dikdörtgen biçimlidir. Sıcaklık kısmının girişinin hemen önünde kuzey-güney yönünde iki kemer ile üç üniteye ayrılan doğu batı doğrultulu enine bir mekân teşkil edilmiştir. Sıcaklığın kuzey yanı boyunca uzanan dikdörtgen planlı ve beşik tonozlu su deposu, sıcaklık kısmı ile deponun batı ucuna dik bir konumla yerleşmiş dikdörtgen formulu ve beşik tonozlu külhan arasındadır¹⁰ (Resim: 6).

Hamamlı Hamamı, diğer ismiyle Kurdunus (Hamamlı) olarak anılan eserdir. Yapı, Kumluca Köyü ile Hamamlı Köyünü birbirine bağlayan yol üzerinde,

⁸ ÖZKARCI, Mehmet, “Niğde-Fertek'te Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri ve Türk Mimarisindeki Yeri”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler, II*, C.2, Ankara, 2006, s. 1242.

⁹ EKİZ, Mehmet, “Niğde’de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2014, s.96.

¹⁰ EKİZ, Mehmet, “Niğde’de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2014, s.96.

Kumluca Köyü'nün çıkışında, hafif eğimli arazi üzerinde kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır¹¹.

Kitabesi bulunmayan eserin banisi ve ustası hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Karamanlılara ait olan ve 1914 yılında Grek harfli ancak Türkçe olarak yazılan "Nevşehir Salnamesi"nde yer alan "... Kodonostasion yeniden inşa edilmiş ve bundan dört sene evvel birde hamam yapılmıştır"¹² ifadesi salnamenin yazıldığı tarihten (1914) dört yıl önce hamamın yapıldığına işaret etmektedir. Buna göre hamam 1910 tarihinde yapılmış olmalıdır. Eser plan özelliklerini kısmen koruyabilmiştir. Soyunmalık kısmı tamamen yıkılarak ortadan kalkmış olan yapı, günümüzde köye ait bazı malzemelerin saklandığı bir depo hüviyetindedir. Hamamın mekânları, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık olmak üzere kuzeyden güneye doğru sıralanmaktadır¹³ (Resim: 5).

2.4. Çeşmeler

Hacı Osman Efendi Çeşmesi, Bahçelievler Mah. Kemalettin Arıkan Sokağında yer almaktadır. Bölgede yaygın olarak görülen sarımtırak renkli düzgün kesme taşlarla inşa edilen eser, 2.32x2.40x3.90m ölçülerinde, cephede dikdörtgen hatlarda olup, kademeli sivri kemerli nişe sahiptir. Kemer üzeni hizalarında uzanan profilli silme ile iki kademeli bir görünüm sergiler. Duvar kenarlarındaki ters U formunda silme mukarnas dilimleri ile şekillendirilmiştir. Lülesi olmayan çeşmede su burudan akmaktadır. Tamamı düz olan alınlığında ise beyaz mermerden bir kitabe bulunmaktadır.

Kitabede H.1215-M.1800-01 tarihi ile birlikte Hacı Osman Efendi ismi okunmaktadır¹⁴.

¹¹ EKİZ, Mehmet., "Niğde'de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2014, s.101.

¹² ANONİM, *Papa Georgios Cemiyeti, 1914 Nevşehir Salnamesi*, (Çev. A. Öger – O. Özdem), Nevşehir, 2014, s.73.

¹³ EKİZ, Mehmet, "Niğde'de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 5, 2014, s.101.

¹⁴ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.728.

Hançerli Kilisesi Çeşmesi, kilisenin güneyini kuşatan yüksek istinat duvarının içine yerleştirilmiştir. Yapının geneli gibi düzgün kesme taş ile inşa edilen çeşme, iç kısımda kaş kemerli formunda sivri kemerli niş, dış kısmında ise daha büyük ölçeklerde sivri kemerlidir. Bütün yüzeyleri sade özelliklerde olan eserin içteki kemerinin hemen üzerinde Karamanlıca ve Rumca yazılmış beyaz mermer kitabesi bulunmaktadır. Kitabede, kilise kitabesinde olduğu gibi 1832 tarihi görülmektedir. Kaynak suyu aktığı görülen çeşmede lüle bulunmaz. Su doğrudan metal borudan akmaktadır (Resim: 9-10).

Fesleğen Köyü Çeşmesi, çamaşırhanenin hemen kuzeyinde, batı köşeye bitişik olarak yapılmıştır. Sivri kemerle çevrili niş kısmına sahip çeşmenin üst kısmı düz yapılmıştır. Alınlığında sivri kemerli taslık olarak nitelendirilebilecek sivri kemerli iki niş bulunmaktadır. Üstte ise mermer kitabesi yer almaktadır. Çeşmelerde lüleler bulunmamakta, su doğrudan metal borulardan akmaktadır. Yalak kısmı zeminden yüksek tutulmuştur. Buradan su her iki yöne yönelerek, hayvanların su içmesi için tasarlanmış daha büyük boyutlu yalaklara akmaktadır (Resim: 11).

İnşa kitabesine göre, H.1228/M.1813 tarihinde yaptırılmıştır¹⁵.

Fatih Çeşmesi, Ferteke Kasabası, Cumhuriyet Mahallesi, Fatih Parkı içerisinde. Örneğine çok rastlanmayan bir plan özelliği sergileyen çeşme, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, dıştan 5x7m ölçülerindedir. Düzgün kesme ve kaba yonu taşlarla inşa edilen eserde, doğu ve batı cepheleri düz duvarlara, kuzey ve güney cepheleri sivri kemerli açıklıklara sahiptir. Üstte ise pandantiflerle geçiş sağlanmış merkezi kubbe yer alır. Yapıdaki kaynak su, zeminden aşağıda tutulan dikdörtgen planlı geniş havuza akmaktadır (Resim: 7).

İmamlar Çeşmesi, Ferteke Kasabası, Cumhuriyet Mah. Gölbaşı Sokağında, müstakil bir evin beden duvarına bitişik durumdadır. Düzgün kesme taş ile inşa edilen çeşme, dıştan 1.20x2.50x3.20m ölçülerindedir. Sivri kemerle çevrili niş kısmına sahip eserin üst kısmı hafif eğimli yapısıyla beşik çatı görünümü sergiler. Alınlığı tamamıyla düz olup, lüle bulunmamakta ve su akmamaktadır. Yalak kısmı

¹⁵ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.736.

zeminden yüksek tutulmuştur; ancak günümüzde içi doldurulmuştur. Kitabesi bulunmadığı için banisi ve tarihi bilinmemektedir¹⁶.

Orta Pınar Çeşmesi, Fartek Kasabası, Cumhuriyet Mah. Dr. Sadık Güngör Caddesindeki Aile Göl Parkında, bahçe içerisinde uzanan duvarın arasında kalmıştır. Kaba yonu ve moloz taş ile inşa edilen eser, eyvanlı çeşmelerdendir. Yüksekliği 2.85m, genişliği 3.35m ve derinliği 4m.'dir. Sivri takviye kemerleri ile desteklenen tonoz ile örtülü olan çeşme, güney cephede açık, diğer cephelerde kapalı yapılarak eyvan formu elde edilmiştir. Kuzey duvarının alt kısmından akan kaynak suyu, zeminde çeşme eyvanının dışına doğru uzanan kanal formunda havuza dökülmektedir¹⁷.

Hançerli 1 Nolu Çeşme (Meydan Çeşmesi), Hançerli Köyünde en büyük çeşme olma özelliğini taşımaktadır. Düzgün kesme taş ile inşa edilen eser, dıştan 1x3.5x4.5m boyutlarındadır. Eğimli bir arazinin yamacında olması sebebiyle yarlardan uzanan moloz taşlı duvarların arasındadır. Ön yüzünde sivri kemerli bir nişi bulunan çeşme tamamen sade yüzeylere sahiptir. Oluklu taş lülesi bulunurken, kitabe yoktur. Çeşme önünde kanallar şeklinde uzanan yalaklar sıralanmaktadır. Kitabesi olmadığı için inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen eserin 19-20. yy.da yapılmış olduğu düşünülmektedir (Resim: 8).

Hançerli 2 Nolu Çeşme, Meydan çeşmesi olarak kullanılan çeşmenin hemen kuzey doğusunda bir üst sekide yer almaktadır. Bahçe duvarına bitişik inşa edilen eser, moloz ve kaba yonu taş örgülüdür. Sivri kemerli niş şeklinde tasarlanan cephesinde yer yer düzgün kesme taş kullanılmıştır. Niş içinde su deposuna açılan dikdörtgen metal bir kapak, dikdörtgen bir taslık ve "V" formu kurna bulunmaktadır. Çeşmenin yalağı kurnaya dikey ekseninde uzanan, hayvanların su içmesi için düzenlenmiş kanal biçimindedir. Kitabesi olmadığı için inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen eser, 19-20. yy.da yapılmış olmalıdır. Günümüzde kullanılmamaktadır.

¹⁶ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.731.

¹⁷ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.733.

Küçükköy Çeşmesi, köy çamaşırhanesinin doğu duvarına bitişik yapılmıştır. Dıştan 1.50x2.5x4m boyutlarındaki eser, düzgün kesme taş ve moloz taş ile inşa edilmiştir. Sivri kemerli derin bir nişe sahiptir. Kemerler yatay düzlemde uzanan profilli silmeler üzerinde yükselmektedir. Üst kısmı kırma çatı şeklinde hafif eğimlidir. Oldukça sade özellikler sergileyen çeşme beyaz renge boyanmıştır. Su akan bölüme günümüzde modern bir çeşme takılmıştır. Alttaki yalak ise yine yakın dönemlerde betonarme olarak yapılmıştır.

Kumluca Eski Aravan Çeşmesi, dıştan 1.45x4.10x4.40m boyutlarındadır. Çeşmenin üstü kesme taştan düz örtüyle kapatılmıştır. Doğu yüzünde 55cm derinliğinde ve 320cm genişliğinde sivri kemerli niş bulunur. Çeşme iki lüleli yapılmıştır. Ana nişin batı duvarında su kabı koymak için kaş kemerli bir niş bulunur¹⁸.

2.5. Çamaşırhaneler

Küçükköy Çamaşırhanesi, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olup, moloz taş örgülüdür. Yapının cepheleri oldukça sadedir. Doğu cephenin biraz güneyine açılmış kapı ile iç kısma giriş çıkış sağlanmaktadır. Dikdörtgen planlı iç mekânın örtüsü takviye kemerli beşik tonozdur. Batıda çamaşırhaneye su girişi sağlayan çeşmeler yer almaktadır. Zeminde ise atık suyun dışarı çıktığı kanal bulunmaktadır. Kuzey ve güney duvarlarına simetrik olarak ocak nişleri yerleştirilmiştir. Örtüsü düz dam şeklindedir. Günümüzde bölgede yaşayanlar tarafından depo olarak kullanılan eser işlevini yitirmiştir (Resim: 12).

Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olan yapı, dıştan 7x10m ölçülerindedir. Düzgün kesme taş ve kaba yonu taşlarla inşa edilen yapının cepheleri oldukça sadedir. Dışta düz damla örtülüdür. Doğu cephede dikdörtgen kapı ile yapıya giriş çıkış sağlanmaktadır. Kapının her iki yan köşesinde basık kemerli, cephe üzerinde de dairesel pencere bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı iç mekânın örtüsü takviye kemerli beşik tonozdur. İç mekânın batı duvarına çeşmesi,

¹⁸ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Cilt: I, Ankara, 2014, s.746.

çamaşırhaneinin kuzey ve güney duvarlarına simetrik olarak yedişer adet olmak üzere toplam 14 tane basık kemerli ocak nişleri yerleştirilmiştir (Resim: 11).

Kitabesine göre Çamaşırhane 1905 yılında Ahmet oğlu İbrahim tarafından yaptırılmıştır.¹⁹

2.6. Kiliseler

Fertek Kilisesi (Yeni Camii), Zafer Mahallesinde yer almakta olup, günümüzde camii olarak kullanılmaktadır. Eser kitabesine göre 1831 tarihinde, Kara Maho oğlu Hacı Nikola Karamanlis tarafından inşa ettirilmiştir. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan kilise, üç nefli bazilikal planlıdır²⁰. Kilisenin batısında bulunan ve yapıyı kuzey ve güney yönünde çevreleyen revaklı bölüm bir narteks görünümlü olup, batı kısmının merkezindeki bölüm batıya doğru yarım daire planında dışa taşmaktadır. Kilisenin naosuna batı cephesinde bulunan üç kapı ile girilmektedir. Naos çift sıra şeklinde yerleştirilmiş sütunlarla üç nefe ayrılmıştır. Nefler beşik tonozlar ile örtülüdür. Naos, kuzey, güney ve batı yönünde yönelen bir galeri katına sahiptir. Doğuda yer alan ana apsis ile iki yanda yer alan yan apsiler içten yarım daire planlı, dıştan düz cephelidir. Kilisenin kuzey ve güney cephelerinin doğu bölümünde birer ek mekân yer almaktadır. Bu mekanlara naosa açılan kapılardan giriş sağlanmaktadır.

Yapıda, revaklarda yer alan düz tavanlarda zengin ahşap süslemeler, naostaki sütun başlıkları ile kapı ve pencere lento ve kemerlerinde taş süslemeler; Apsis duvarlarında ve kuzey ek mekanda freskolar yer almaktadır. Ek mekandaki freskolar büyük oranda tahrip olmuş olmasına rağmen, apsistekilerde Tanrı, Pantokrator İsa ile melek figürleri görülebilmektedir.

Günümüzde depo olarak kullanılan güneydeki ek mekânda yapılan incelemelerde kilisenin orijinal altarı tespit edilmiştir. Mermerden yapılmış olan altar, silindirik bir kaide ve gövde ile kare üst bölümden meydana gelmektedir.

¹⁹ ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Ankara, 2014, s.704.

²⁰ PARMAN, Ebru, “Niğde Çevresi Araştırmaları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Ankara, 1988, s.132.

Silindirik olan gövdenin üst kısmında yer alan ve altların üst bölümünü oluşturan tablanın oturduğu çıkıntı üzerinde tek satırlık bir kitabe yer almaktadır.

Hañçerli Kilisesi, Hañçerli Köyü merkezinde yer alan eser, 1832 yılında inşa edilmiş olup günümüzde camii olarak kullanılmaktadır²¹. Eğimli bir arazinin tesviye edilmesi sonucu elde edilen bir alana yerleşen yapı, düzgün kesme taş ile inşa edilmiştir. Üç nefli bazilikal planlı olan eserin batısına bir narteks yerleştirilmiştir. Narteksten üç farklı kapı ile naosa geçilmektedir. Doğu-batı doğrultusundaki çift sıra sütunlarla üç nefe ayrılan naos, dıştan kırma çatı, içten ise tonoz örtülüdür. Naosun doğusunda yarım daire planlı bir ana apsis ile yanlarında birer yan apsis bulunmaktadır. Apsislere farklı boyutlarda nişler yerleştirilmiştir. Günümüzde iç kısımları sıvalı olan eserde herhangi bir fresk kalıntısı tespit edilmemiştir.

Hañçerli Manastırı, Hañçerli Köyünün kuzey doğusunda yer almaktadır. Bir çevre duvarı ile çevrilmiş olan manastır; doğal bir su kaynağının bulunduğu yalçın bir kayalığın batı yüzüne kurulmuştur. Yakınında bir akarsuyunda bulunduğu manastır, bazilikal planlı bir kilise, tek nefli bir şapel, çeşme ile farklı büyüklükteki hizmet mekânlarından meydana gelmektedir. Günümüzde çevre duvarları kısmen ayakta olan manastırın orijinal girişi yıkılmıştır. Dik bir kayalığın batı yönünde yer alan manastır yapılarından çeşme kısmen ayakta. Çeşmenin kuzeyinde manastırın ana kilisesinden daha önce yapıldığı düşünülen şapel yer almaktadır. Doğu-batı doğrultusunda yerleştirilmiş olan şapelin sadece batı ve kuzey duvarının bir bölümü ayakta. Duvarların diğer kısımları temel seviyesinde izlenebilen şapelin orijinal girişinin güneyde olduğu düşünülmektedir. Şapelin doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir apsis bulunmaktadır. Şapelin freskolar ile süslendiği günümüze ulaşabilen naos duvarlarındaki kalıntılardan anlaşılmaktadır (Resim: 15).

Manastırın güneybatısında bulunan ve katholikon görevi gören kilisesi doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Herhangi bir kitabe tespit edilemeyen yapının kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Üç nefli bazilikal planlı olan kilise

²¹ PARMAN, Ebru, "Niğde Çevresi Araştırmaları", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Ankara, 1988, s.145.

doğusunda revak görünümünde bir nartekse sahiptir. Revaklı bölümdeki üç kapıdan naosa girilmektedir. Günümüzde üç kapıda örülerek kapatılmıştır. Örtüsü günümüze ulaşamayan kilisenin kuzey ve güney naos duvarları yoğun tahribata maruz kalmıştır. Orijinal naos zemininin yaklaşık 1-2 metre toprak ile dolduğu naosta nefleri birbirinden ayıran sütunların izleri de zorlukla seçilebilmektedir. Naosun doğusunda içten ve dıştan yarım daire planlı bir ana apsis ile iki yan apsis yer almaktadır. Yapının doğu cephesinde izlenebilen ana apsis ile yan apsislere ilaveten doğu cephenin kuzey ve güney ucuna diğerlerine nazaran daha dar birer apsis çıkıntısı daha eklenmiştir. Yarım daire planlı olan bu yan apsislerin naos içlerinde bir karşılıkları bulunmamaktadır.

Mevcut izlerden imar faaliyetinin yarım kaldığı anlaşılan kilisede naos duvarları beyaz boya üzerine mavi çizgilerden oluşan basit bir süslemeye sahiptir. Yapıda görülen diğer bir süsleme ise dış cepheler ile sütun balıklarında görülen zengin taş işçiliğidir. Manastırın servis mekânlarını oluşturan mekânlar manastır kompleksinin doğu ve kuzey bölümlerinde yer almaktadır. Farklı büyüklükte bulunan mekânların tamamı dikdörtgen planlıdır. Kesin olarak işlevleri tespit edilemeyen mekânların beşik tonoz örtüye sahip oldukları mevcut izlerden anlaşılmaktadır.

Küçükköy (Aziz Nikolaos) Kilisesi, köy merkezinin dışında yer alan eserin inşa kitabesi bulunmamakla beraber, 1834 yılında yenilendiği ve Hagios Nikolaos'a atfedildiği bazı kaynaklardan öğrenilmektedir²². Kesme taştan, üç nefli bazilikal planda inşa edilen eserin etrafı, moloz taşlarla inşa edilmiş duvarlarla çevrelenerek oldukça geniş bir avlu meydana getirilmiştir. Batıda üç bölümlü bir narteksi bulunan yapının naosu, doğu-batı doğrultusunda üç neflidir. Orta nef sütunlara oturan kemerlerin oluşturduğu sıralı kare alanlar üzerindeki kubbelerle, yan nefler ise beşik tonozlarla örtülüdür. Batıda girişin hemen üzerinde muhtemelen kadınlar için ayrılmış bir galeri yer almaktadır. Doğuda ise yarım daire planlı, beden duvarlarından dışa taşkın üç apsisi bulunur. Bunlardan ortadaki ana apsis, diğerlerinden daha büyüktür. Kilisenin iç kısmında tahribatlar bulunmasına karşın

²² RESTLE, M., HILD, F., *Tabula Imperii Byzantini 2 Kappadokien*, Wien, 1981, s.294.

naosun, freskolar ile süslenildiği görülmektedir. Ayrıca yapının dış cephelerinde bulunan bazı konsollar ile kuzey ve güney cephede yer alan silmelerin ucunda ejder başı kabartmaları bulunmaktadır (Resim: 13-14).

Taşlıca Köyü Kilise Kalıntısı, köy merkezinde yer alan eser büyük oranda yıkıktır. Günümüzde sadece apsis bölümünün kısmen görülebildiği eserin düzgün kesme taştan inşa edildiği kalıntılardan anlaşılmaktadır. Planı kesin olarak tespit edilemeyen yapının 1960'lı yıllarda yıkıldığı ve malzemelerinin yakın bölgedeki evlerin yapımında kullanıldığı, köydeki yaşlılar tarafından söylenmektedir.

Yeşilburç Kilisesi, Kilisenin batısındaki naosa giriş kapısı üzerindeki on iki satırlık kitabesine göre eser, Sultan Selim Dönemi'nde, Konya Metropolitisi Kinlos yönetimindeki, Diakoz Stephanos tarafından 1807 yılında tamir edilmiştir²³. Sarı renkli kesme taş malzemeden doğu-batı yönünde inşa edilen eser, üç nefli bazilikal planlıdır. Batıda bir narteksi bulunan kilisenin naosu iki sıra halindeki dörder sütun ile üç nefe ayrılmıştır. Naosun doğusunda içten yarım daire planlı, dıştan çokgen bir ana apsis ile her iki yanına birer yan apsis bulunmaktadır. Fresk süslemeler ile kalem işi bezemeler kilisenin süsleme programını oluşturmaktadır. Yapının doğusunda kare planlı ve dörder sütunlu iki katlı ve üstü kubbeli bir çan kulesi vardır.

Kumluca Kilisesi, kesme taş malzemeden inşa edilen kilise, üç nefli bazilikal planlıdır. Yapı girişte yer alan 9 satırlık Karamanlı kitabesine göre 1835 tarihinde inşa edilmiştir²⁴. Günümüzde yıkılmış bir avlu duvarı ile çevrili olan yapının batısında bir narteks yer almaktadır. Kilisenin naosu çift sıra halinde yerleştirilmiş sekizer sütunla üç nefe ayrılmıştır. Naosun doğusunda ortada ana apsis, yanlarda ise birer yan apsis yer almaktadır. Kilisenin fresko süslemelere sahip olduğu, orta nefin tonoz örtüsündeki Hz. İsa ve havarileri ile ana apsisteki melek ve Hz. Meryem tasvirlerinde anlaşılmaktadır.

²³ PEKAK, Sacit, "18-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hristiyan Dini Mimarisi", *XVI: Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt:2, Ankara, 1999, s.28.

²⁴ EYİCE, Semavi, "Anadolu'da Karamanlıca Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe Kitâbeler)", *Belleten*, Cilt: XLIV, Sayı: 176, Ankara 1980, s.692.

3. SONUÇ

Niğde İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırmalarında 2015 sezonunda elde edilen veriler, Geç Osmanlı Dönemi Niğde Müslüman ve Hristiyan yapıları hakkında önemli bilgiler içermektedir. Merkeze yakın köy ve mahallelerde çok sayıda kilise yapılmış olduğu görülürken, bunların mimari üslupları hem kendi içerisinde hem de Kayseri, Aksaray gibi bölgelerdeki geç dönem kiliseleri ile benzerlik göstermektedir. Öyle ki mimari üslubun yanında, bunların özellikle 19. yy.da inşa edilmiş olmaları belirli bir merkez tarafından kontrolü sağlanarak yapıldığı düşüncesini akla getirmektedir.

Bölgedeki camiler, Anadolu'da yaygın olarak görülen tek kubbeli cami geleneğinin devamı niteliğindedir. Tek kubbeliler dışında kalanlar ise sütunlara oturan kemerler üzerinde yükselen ahşap örtü sistemleri ile hemen hemen her dönemde görülebilen cami grubu içindedir.

Niğde bölgesinde çok yaygın görülen yapı türlerinden olan çamaşırhaneler, Türk Mimarlık tarihinde çok fazla örneği olmayan eserlerdendir. Bunlar, özellikle su kaynakları yakınında kurulmuş, düzgün kesme veya moloz taş örgülü duvarlara sahip, dıştan düz dam içten ise takviye kemerlerle desteklenen tonozlarla örtülü eserlerdir. İç kısımda duvarlarda niş şeklinde yer alan ocaklarda sular ısıtılmış ve yıkama işlemi yine bu bölümde gerçekleştirilmiştir (Resim: 11).

Bu tür yapıların banyo yapmak için kullanıldığı ve “yunak” olarak adlandırıldığı da belirtilmektedir²⁵.

Araştırmalarımız sırasında yaygın olarak görülen eserler arasında çeşmelerde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapı grubu da Müslüman ve Hristiyanlar tarafından inşa edilen eserler arasında yer almaktadır. Hançerli 2 nolu çeşme kitabesinde kullanılan dil bu görüşün en somut örneğidir (Resim: 10). Kuruluş bakımından her biri farklı özelliklerde olan bu eserler içerisinde sivri kemerli nişe sahip olanlar ön plana çıkarken, eyvanlı veya kubbeli örnekler de mevcuttur.

25 ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Ankara, 2014, s.427.

Yüzey araştırmasında elde edinilen bulgular, Niğde’de kültür varlıklarının oluşumuna ve gelişimine ışık tutacak nitelikte eserler olduğunu göstermektedir. Araştırma yapılan kesimde Hristiyan nüfusun çoğunlukta olduğu bölgelerdeki eserler hem işçilik hem süsleme bakımından özenli bir görünüm sergilerken, Müslüman nüfusun yaşadığı bölgelerdeki eserlerin daha sade özelliklerde yapılmış olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Anonim, *Niğde Kültür Envanteri 2009*, Niğde, 2009.
- Anonim, *Papa Georgios Cemiyeti, 1914 Nevşehir Salnamesi*, (Çev. A. Öger – O. Özdem), Nevşehir, 2014.
- EKİZ, Mehmet, “Niğde’de Hristiyan Türklere Ait Olduğu Düşünülen Üç Hamam”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.5, 2014, s.95-117.
- EYİCE, Semavi, “Anadolu’da Karamanlıca Kitâbeler (Grek Harfleriyle Türkçe Kitâbeler)”, *Belleten*, Cilt: XLIV, Sayı: 176, Ankara 1980, s.683-696.
- ÖZKARCI, Mehmet, *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Niğde 51*, Ankara, 2014.
- ÖZKARCI, Mehmet, “Niğde-Fertek’te Osmanlı Dönemi Mimarî Eserleri ve Türk Mimarisindeki Yeri”, *XIV. Türk Tarih Kongresi Ankara: 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler, II*, Cilt: 2, Ankara, 2006, s. 1233-1248.
- PARMAN, Ebru, “Niğde Çevresi Araştırmaları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, Ankara, 1988, s.277-289.
- PEKAK, Sacit, “18-19. Yüzyıllarda Niğde ve Çevresinde Hristiyan Dini Mimarisi”, *XVI: Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt:2, Ankara, 1999, s.25-48.
- RESTLE, M., HİLT, F., *Tabula Imperii Byzantini 2 Kappadokien*, Wien, 1981.

Resim 1: Ferteke Ömer Ağa Camii Genel Görünüş

Resim 2: Kırkpınar Köyü Camii İçten Görünüş

Resim 3: Hanım Kadı Mescidi İçten Görünüş

Resim 4: Koyunlu Türbesi İçten Görünüş

Resim 5: Hamamlı Hamamı Genel Görünüş

Resim 6: Fertek Hamamı İçten Görünüş

Resim 7: Ferteke Fatih Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 8: Hançerli 1 nolu Çeşme (Meydan Çeşmesi) Genel Görünüş

Resim 9: Hançerli Kilise Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 10: Hançerli Kilise Çeşmesi Kitabesi

Resim 11: Fesleğen Köyü Çamaşırhanesi ve Çeşmesi Genel Görünüş

Resim 12: Küçükköy Çamaşırhanesi Genel Görünüş

Resim 13: Küçükköy (Aziz Nikolaos) Kilisesi Genel Görünüş

Resim 14: Küçükköy (Aziz Nikolaos) Kilisesi İçten Görünüş

Resim 15: Hançerli Manastırı Genel Görünüş

ZENGİBAR KALESİ (KONYA-BOZKIR)

2015 YILI YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Osman DOĞANAY

**Savaş ALTUN

***Özge ALTUN

Bakanlık Temsilcisi olarak Malatya Müzesi'nden Müze Araştırmacısı Erkan Mirik'in görev aldığı Zengibar Kalesi 2015 yılı yüzey araştırmalarına, ekip üyelerinden Öğretim Görevlisi Özge Altun, Doktora öğrencisi Savaş Altun ve 5 Lisans öğrencisinin katılımıyla 05.11.2015'de başlanmış ve çalışmalar 23.11.2015 sonlandırılmıştır. Kısa aralıklarla 19 gün süren çalışmalar esnasında Bozkır Öğretmenevinde ve Hacılar Mahallesi'ndeki Köy Odası'nda ikamet edilmiştir.

2015 yılı çalışmaları, çalışma programına büyük oranda dikkat edilerek sürdürülmüştür. Ancak, kalıntılar sahasının kullanılabilir güncel bir hâlihazır haritası olmadığından 2015 yılı içerisinde Konya Büyükşehir Belediyesi Koruma-Uygulama ve Denetim Bürosu tarafından çalışmalarımıza destek mahiyetinde çıkarılan harita ve kent planının (Plan ve Harita 1) kontrol edilmesi, hataların ve eksiklerin yerinde tespit edilip sonraki çalışmalarda düzeltilmesi amacıyla 2015 yılı yüzey araştırmalarının kapsamı ve programında küçük değişiklikler yapılmıştır.

2015 yılı çalışma programında antik kente ulaşan yolların tespitine yönelik olarak yeni ve güncel metodlarla ölçümler yapıp elde edilen koordinat bilgilerinin hâlihazır üzerine aktarılması gibi daha ileri safha çalışmaların masa başı uygulamalarına geçilmiştir. Ayrıca çalışma programına uygun olarak Zengibar Kalesi'nin doğu yönündeki Hacılar Mahallesi çevresinde çalışmalar yapılmıştır.

* Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, AKSARAY.

** Dr., Selçuk Üniversitesi, KONYA.

*** Öğrt. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi Bozkır MYO, KONYA.

2015 yılı araştırmaları kapsamında antik kentin özellikle nekropol alanlarına yönelik olarak da çalışmalar yürütülmüştür. Tespit edilen üç ayrı nekropoldeki mezar tipleri ayrı ayrı incelenerek çalışmalar sürdürülmüştür.

Kentin kuzeyinde, güneyinde ve batısında konumlanan nekropoller ve mezarlar farklı özelliklere sahiptirler. Kentin kuzey tarafı vadi tabanından dik bir şekilde yükselmektedir. Sur duvarlarının yapıldığı kayalık ile uçurumun başladığı alanda Kuzey Nekropolü oluşturulmuştur. Kentin güneyi aynı zamanda kentin ana girişinin olduğu kısımdır. Girişten vadi tabanına iniş kuzeye göre daha az eğimli ve kayalık alan daha azdır. Batı da ise kayalık alan fazladır, fakat vadi tabanına iniş çok fazla eğimli değildir.

Nekropollerin konumlandırıldığı alanlar, kentin fizikî yapısıyla ilişkili olduğu kadar, güneyindeki ve batısındaki giriş-çıkış sağlayan kapıların gzerghına göre konumlandırıldığı görülmektedir. Bu duruma Isauralıların kente giriş-çıkış yaparken ölülerini sürekli hatırlamak ve ziyaret etmek istemeleri, ayrıca mezarların güvenliğini de bu şekilde sağlamak istemeleri neden olmuş olabilir. Bu etkenler göz önüne alındığında Güney Nekropolü, kentin güneyindeki Akropol Kapısı'nı görececek şekilde konumlandırılmıştır. Fizik olarak yeteri kadar geniş bir alana yayılacak özellikte olması, mezarların sayısal çokluğunu açıklayabilir. Batı Nekropolü, batı Kent Kapısı'nı görececek şekilde konumlandırılmıştır. Fizik olarak yeteri kadar geniş bir alana sahiptir. Fakat tespit edilen mezar sayısı, Güney Nekropoldeki mezar sayısı kadar fazla değildir. Bu durumun yapılacak kazı çalışmaları sonrası değişeceği kanaatindeyim.

Mezar tipleri, mimarilerine, kullanılan malzemeye, nitelikli veya basit işçilikleri mezarı yapılan kişinin statüsüne ve zenginliğine göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Kentteki mezarların çeşitliliği ve bazı mezar tiplerinin bölgede yaşayan yerel halkın ve kentte hkimiyet kurmuş olan glerin etkisiyle oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Zengibar Kalesi'nde henüz kapsamlı bir kazı çalışması yapılmadığı için tespit edilen mezarların tipolojileri ilgili bölümde ayrıntılı değerlendirilmiştir.

Yukarıdaki yapılan tespitler doğrultusunda kentin toprak altında henüz ortaya çıkmamış mezarları olma ihtimali yüksektir. Fakat bunlar ilerleyen zamanlarda yapılabilecek çalışmalarla ortaya çıkartılabilecek ve şimdilik yaptığımız tipolojilerin değişmesine ya da gelişmesine neden olabilecektir.

Güney Nekropolü (Resim: 1-5):

Zengibar Kalesi olarak bilinen Isaura antik kentinin Güney Nekropolü kalıntıları günümüz yerel coğrafi adlandırmalara göre güney yöndeki Kızıldağ ile kentin kalıntılarının da yer aldığı ve sur duvarlarıyla çevrili olan Asar Dağı arasındaki dar boğazda konumlanmış durumdadır. Boğaz batı yönde kayalık dar bir geçitle Ulupınar ve Yazdamı köylerinin düzlüklerinden oluşan tarım alanlarına, doğu yönde ise Hacılar Köyü'nün engebeli tarım arazileri ve meşeliklerden oluşan koruluklarına doğru açılmaktadır. Güney Nekropolündeki irili ufaklı birçok su kaynağına ek olarak nekropolün batı yönünde Balpınarı ve Ulupınar olarak isimlendirilen iki önemli su kaynağı daha bulunmaktadır. Nekropole tarafımızdan verilen bu adlandırma, mezarlarla ilişkili kalıntıların kentin güneyinde yer almış olmasından dolayıdır.

Kızıldağ ve Asar Tepe arasındaki kısmen düzlüklerden oluşan saha söz konusu tepelere doğru yavaş yavaş yükselmektedir. Kuzey yöndeki Asar Tepe'de sur duvarlarına kadar olan kesimlerde bu yöndeki nekropole ilişkin kalıntılar büyük oranda gözlemlenirken, Kızıldağ yönündeki yamaçlarda ise nekropole dair izler cılız olarak takip edilebilmektedir. Kızıldağ yönüne doğru uzanan yamaçlar daha çok Bizans dönemi dini yapıları tarafından işgal edilmiş durumdadır. Çünkü arazinin bu yönü su kaynakları bakımından zengindir. Öyle ki iki tepe arasındaki düzlükten Kızıldağ yönüne doğru çıkarken düzlüğün bitiminde yer alan bir kilisenin ayazma olarak işlev gördüğü anlaşılmaktadır.

Olasılıkla, geniş bir sahayı içine alan Güney Nekropolü'nün kuzeyindeki Asar Tepe yamaçları Isaura kentinin neredeyse tamamına cevap verebilmiş, zaman içinde ihtiyaç oldukça arazinin uygun yerlerine de mezarlar yapılmıştır. Böyle bir

genişleme söz konusu olduğunda daha çok da Kızıldağ'ın doğu tarafındaki düzlükler tercih edilmiştir (Harita: 2).

Güney Nekropolü'ne genel olarak bakıldığında, Isaura kentinin en büyük ve uzun süre kullanıldığı anlaşılan bu nekropol sahasında anıt mezarlar, mezar stelleri, oygu tekne mezarları, lahit mezarlar, kaya mezarları ve ostoteklerden oluşan çok sayıda ve tipte mezarların bu nekropolün çeşitli noktalarında yer aldıklarını görmekteyiz. Bu mezarlar arasında mezar stelleri sayıca ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra anıt mezarlar nekropolde önemli bir sayıda temsil edilmektedir. Diğer mezar tiplerinin ise az sayıdaki örnekleri tespit edilmiştir. Bu sıralama nekropoldeki kazı öncesi durumu ifade etmektedir. İleride yapılabilecek kazı çalışmalarıyla bu değerlendirmeler konusunda farklı durumların ortaya çıkabileceğini düşünüyoruz.

Güney Nekropolü'ndeki mezar tiplerinin çeşitliliği ve bazı mezar tiplerinin diğerlerine oranla son derece fazlaca yer etmiş olması, yapılan araştırmalara göre Güney Nekropolü'nün Isaura kenti tarafından kesintisiz olarak çağlar boyunca kullanılmış olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Ayrıca gerek Isaura kentinde ve gerekse de Isauria Bölgesi'nin genelinde sayıları çok az olan anıt mezarlardan farklı plân tipinde yedi anıt mezarın sadece Güney Nekropolü'nde tespit edilmiş olması kentin bu yöndeki nekropolü'nün önemine dair ipuçları sunmaktadır. Yapılan çalışmalar neticesinde söz konusu anıt mezarların Isaura kentine Akropol Kapısı vasıtasıyla ulaşan önemli bir antik yolun çevresinde kümелendiği anlaşılmıştır. Bu yola dair izleri Akropol Kapısı'nın hemen çıkışında uzunca bir süre takip edebilmekteyiz. Düzlük alanda kaybolan yolun izleri boğazın batı yönündeki kayalıkta net olarak görülebilmektedir. Düzlükteki toprak zeminde yolun izleri korunamamış ya da bu kesimdeki yol toprak altında kalmış olmalıdır. Anadolu genelinde böylesi antik yolların çevresinde yer almış anıt mezar geleneğinin kökeninde Roma kültür izlerini buluyoruz.

Antik kente bugün ulaşımı sağlayan stabilize yol Güney Nekropolü içerisinden geçerek Akropol Kapısı yakınlarından Isaura kentinin agorasına kadar ulaşmaktadır. Topoğrafik durumu itibarıyla kente en kolay ulaşım bu noktadan

sağlanmaktadır. Öyle ki antik dönemlerde de Isaura kentinin en önemli ve en korunaklı askeri çıkış kapısı da güney surlarındaki Akropol Kapısı'dır ve bu kapı yoluyla kente ulaşan en önemli yol da günümüzde olduğu gibi Güney Nekropolü'nden geçip batı taraftaki kayalık kıstağı aşarak batı düzlüklerine inmektedir. Olasılıkla Via Sebaste'nin kollarından birine şimdiki Bozkır İlçe merkezi civarında bağlanan bu yolun izlerini yakın çevrede yer yer görebilmekteyiz. Hatta kentin batısındaki Kent Kapısı'ndan çıkan bir başka yol da batı yönde bir süre sonra güney nekropolü'nden uzanıp gelen yolla birleşerek Via Sebaste'nin ana koluna ulaşıyor olmalıydı.

Güney Nekropolü'ndeki mezarların arazide dağılımları homojen bir özellik göstermemektedir. Sadece kısmen de olsa anıt mezarların buradaki antik yol boyunca sıralandığı söylenebilir. Yola dair saptanabilecek net güzergâh anıt mezarların konumuna ilişkin sağlıklı neticeler verecektir. Henüz sitemli bir kazı çalışması yapılmadığı için anıt mezarlara yapılan gömüler hakkında şimdilik kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak gözlemlendiği kadarıyla birkaç gömünün yapıldığı anıt mezar büyük oranda tapınak plan tiplerinde ve naos olarak nitelendirebileceğimiz ana mekânından ölüye ait bir veya birkaç lahit barındırmaktaydı.

Güney Nekropolü'nde birkaç tipolojiye oturtabileceğimiz mezar stellerinin sayıca fazla oluşu ve bunların genellikle nekropolün doğu kesimlerindeki düzlüklerde yoğunlaşmış olması nekropolün kullanım evrelerine ilişkin bazı ipuçları sunmaktadır. Şematik özellikleri bakımından büyük benzerlikler gösteren mezar stelleri olasılıkla 100–150 yıllık bir süre içerisinde kremasyona yönelik gömüler için kullanılmış, bu örneklerin kimileri de Bizans Dönemi içlerine kadar tekrar tekrar aynı işlevde kullanılmaya devam etmiştir. Bazıları yazıt da içeren mezar stelleri büyük olasılıkla M.S. 2. yüzyıldan itibaren antik kentte yoğun olarak kullanımı görülen mezar tiplerindendir.

Güney Nekropolü'nün özellikle Kızıldağ yönündeki kesimi ve Ulupınar tarafındaki dar geçit kaya mezarı yapmaya elverişli kayalık alanlar sunmasına rağmen nekropolde sadece bir tane kaya mezarına yer verilmiş olması şaşırtıcıdır.

Oysaki kaya mezarları Isauria Bölgesi'nin genelinde sayıca ilk başta gelen mezar tiplerindendir. Isaura'da ise, güney batı sur dışı alandaki taş ocağı içerisinde yer alan basit bir kaya mezarını saymazsak, sadece üç kaya mezarı görülmektedir. Batı Nekropolü'nde oldukça zengin cephe düzenlemesine sahip bu kaya mezarlarına ise kremasyon gömünün yapıldığını mezar odası düzenlemesi sebebiyle kesin olarak biliyoruz.

Güney Nekropolü'nde anıt mezarların ve özellikle mezar stellerinin yanında az sayıda temsil edilen lahit mezarlar, oygu tekne mezarlar (Khamosorion) ve ostotekler buradaki ölü gömme geleneğinin çeşitliliği konusunda ipuçları vermektedir. Mevcut verilerden anlaşılan o ki Güney Nekropolü'nde hem inhumasyon ve hem de kremasyona yönelik gömüleri barındıran mezar tipleri vardı. Belli dönemlerde bunlardan birisinin ağırlık kazandığı, diğerinin de zaman zaman pek tercih edilmeyen mezar tipleri ve gömü şekilleri oldukları sanılmaktadır.

Isaura kentinin özellikle sur duvarları dışında çok sayıda taş ocaklarına sahip olduğu görülmektedir. Kentin bilhassa savunma sistemine ait malzemelerin kent dışındaki kayalıklara açılan taş ocaklarından kesilen taşlardan inşa edildiği bilinmektedir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde Güney Nekropolü'ndeki gerek anıt mezarlar, lahitler ve gerekse de mezar steli ve ostotekler gibi nekropole dair mezarların taş malzemeleri de büyük olasılıkla bu taş ocaklarından kesilerek getirilmiştir. Ancak bu taş malzemelerden kimilerinin daha önceki başka yapılarda kullanıldığı, atıl duruma düşen kimi yapı taşlarının ise çeşitli tiplerdeki mezar stelleri yapımında kullanıldığı ya da anıt mezarlarda yeniden yapı taşı işlevini kazandığı tespit edilmiştir.

Kazı öncesi saptadığımız kalıntılar, mezar tipleri ve kimi mezar tiplerinin zenginliği, hatta günümüzde kolay ulaşılabilir olması sebebiyle uzun süredir çevre köylerdeki modern yapılar için yağmalanan kalıntılara rağmen güney nekropolü mevcut durumuyla bile Isaura kentinin zenginliğine ışık tutmaktadır. Kazı sonrası durumun çok daha ilginç bilgiler sağlayacağı kuşkusuzdur. Nekropoldeki mezar tipleri ve alt tipolojilere dair tespitler ilgili bölümde Isaura kentinin her üç nekropolüyle birlikte ayrıca değerlendirilecektir.

Batı Nekropolü (Resim: 6-7):

Isaura'nın Batı Nekropolü, Kent Kapısı'nın batısındaki Ulupınar ve Yazdamı Köyü'ne doğru olan kısmen kayalık yamaçları ve tarım arazilerinden oluşan düzlükleri içine almaktadır. Bu sahalar günümüzde Tuzlanın Üstü, Teknenin Önü Delikkayanın Önü, Koçların Yanı, Kocakalenin Üstü, Arısuğu, Sesveren Kale, Yarıkpınar, Dındılın Taşı, Sütüklü Boğaz, Sarıkgüney, Eksiranlı, Sökkün, Tongularmut mevkilerinden oluşur. Antik kentin sur duvarları dışında yer alan bu nekropol sahası büyük oranda batı yönü işgal etmiş olması sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir.

Vadi tabanından başlayıp batı sur duvarlarını oluşturan kayalık alana kadar nekropol alanı oluşturulmuştur. Sur duvarlarının dışında kalan nekropol alanında birbirlerine farklı uzaklıklarda değişik tipte mezar örnekleri, tapınım amaçlı basamaklı sunaklar ve kayalar üzerine kazınmış yazıtlar bulunmaktadır.

Batıya doğru gittikçe alçalan bu sahalar günümüzde Yazdamı ve Ulupınar köylerinin tarım arazilerinden oluşmaktadır. Küçük çaplı meyve bahçelerinden oluşan düzlükler güney batıdaki bir kaya yarığında çıkan kaynak suyuyla beslenen ağaçlar ve üzüm bağlarıyla kaplıdır. Düzlükteki iki köyü meşelikten oluşan küçük bir tepe ayırmaktadır. Batı nekropolü'nün kalıntıları yer yer bu tepenin eteklerine kadar uzanmaktadır. Isaura'nın iki büyük kapısından çıkarak batıya doğru açılan ana yolların her ikisi de batı nekropolü'nden geçmektedir.

Batı Nekropolü'ndeki mezarlar büyük oranda buradaki tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden etkilenmiştir. Buna rağmen korunan mezar örnekleri azımsanamayacak sayıda ve çeşitliliktedir. Nekropolde, Güney Nekropolü'nde olduğu gibi mezar stelleri sayıca fazladır. Bunu oygu tekne mezarlar (Khamosorium) izlemektedir. Kaya mezarları 3 önemli örnekle, yeraltı tonozlu örgü mezar ise bir örnekle temsil edilmektedir. Buradaki ostotekler ana kayaya oyulan kaya ostotekleri şeklinde olup antik kentin bu türdeki tek iki örneğidir. Kuzey Nekropolü'nde çokça tespit edilen arcosolium tipi mezarlardan ise burada tek bir örneğe rastlanmıştır.

Batı Nekropolü kazı öncesi mevcut durumu itibarıyla Güney Nekropolü'nden oldukça farklı özelliklere sahiptir. Olasılıkla nekropol sahalarının fizikî yapısına bağlı olarak ortaya çıkan bu farklılıkların bir diğer sebebi de kentin nekropollerinin farklı zaman içerisinde kullanılmış olmasıdır. Belki de dönem içerisinde bir nekropol alanı yoğun olarak kullanılırken bir diğer nekropol alanı zamanla terk edildi.

Batı Nekropolünde görkemli cepheye sahip üç kaya mezarı cephe düzenlemeleri açısından kentin, hatta Isauria Bölgesi'nin bu türdeki kaya mezarlarının en erken örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı Nekropolü'nde her ne kadar kaya mezarı dışındaki mezarlar hemen hemen Güney Nekropolü örnekleri ile çağdaş izlenimler vermiş olsa da batı nekropolü kaya mezarları bu yöndeki nekropol sahasının en azından kaya mezarları bazında daha erken dönemlerde kullanılmaya başlandığına işaret etmektedir.

Batı Nekropolü'nde, kentin diğer iki nekropolü'nde görülmeyen bir tek yeraltı tonozlu örgü mezar bu nekropolü ayrıcalıklı kılan bir başka mezardır. İleriki kazı çalışmalarında benzer örneklerinin artacağını umduğumuz bu tür mezarlar az da olsa bölgenin genelinde yer yer tespit edilmiştir. Plân itibarıyla bölgedeki diğer örneklerinden farklı olmayan bu mezar tipi batı nekropolü'nün uygun arazi yapısı sebebiyle tercih edilmiş olmalıdır.

Batı Nekropolü'ndeki mezar stelleri gerek boyutları ve gerekse de şematik özellikleri bakımından Isaura nekropollerinin diğer mezar steli örneklerinden oldukça farklıdır. Sağlam olarak korunan yazıtlı örneklerine pek rastlanmasa da Batı Nekropolü mezar steli Isaura'nın diğer örneklerine göre geç tarihli olmalıdır.

Batı Nekropolü Isaura kentinin stratejik yönden saldırıya en çok maruz kalabilecek yönünde konumlanmış olmasına rağmen mezar tipleri ve sayıları bakımından diğer iki nekropolden geri değildir. Olasılıkla kente bu yönden ulaşan iki ana yolun arasında kalmış olması sebebiyle bu yöndeki nekropol her dönem

kullanılmıştır. En erken kullanımı ise buradaki kayalıklarda açılan kaya mezarı şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Batı Nekropolü'ndeki mezar tiplerine baktığımızda buradaki gömü türlerinin de Güney Nekropolü gibi hem inhumasyona hem de kremasyona yönelik olduğu düşünülmektedir. Kremasyon gömüyü kaya mezarlarından kesin olarak çıkarabilmekteyiz.

Batı Nekropolü'ndeki mezarlarda, özellikle mezar stellerinde ve bir tek yeraltı tonozlu örgü mezarda kullanılan malzemelerin de büyük oranda daha önceki yapılarda kullanılan yapı malzemeleri olduğu, bunların da kent çevresinde yer alan çok sayıda taş ocağından kesilen yerel kireç taşından oluştuğu saptanmıştır.

Kuzey Nekropolü (Resim: 8-9):

Isaura kentinin kuzey ve kuzey batı yönü doğu tarafı gibi sarp kayalıklarla çevrilidir. Doğal bir savunma hattı oluşturan bu kayalıkların uç kısımlarından geçen kuleler kentten çok daha uzak mesafeleri gözetlemeye de imkân sağlamaktadır. Buradaki kayalıklardan antik kente çıkan bazı dar açıklıklar bugün bile sur duvarları üzerinde yer yer görülebilmektedir. Kenti çevreleyen surların daha önceki başka yapılardan sökülen taşlarla inşa edildiğini kuzey yöndeki sur duvarlarında daha net bir şekilde görmekteyiz. Bu yöndeki sur duvarlarının kimi noktalarında devşirme olarak kullanılan mezar stelleri tespit edilmiştir.

Antik kentin kuzeyindeki bu sur duvarlarının dışında ve hemen bitişiğindeki kayalık alanda küçük bir nekropolün varlığı öteden beri bilinmektedir. Buradaki nekropol sahası kuzey yön itibarıyla Kuzey Nekropolü olarak adlandırılmıştır. Kayalık yapısına uygun olarak Kuzey Nekropolü mezarları da belli bir mezar tipi şeklinde oluşum gösterir.

Kuzey Nekropolü'ndeki kayalık alandaki kaya blokları genellikle kuzey-güney yönlü olarak uzanmaktadır. Bu şekilde uzanan ve batı tarafında düzgün hatlar

sunan kaya bloklarının batı yönüne yan yana açılan arcossolium tipi mezarlar Kuzey Nekropolü'nün tipik mezar örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ana kayanın sert kaya yüzeyine ulaşılana kadar yay formunda oyulmasıyla meydana getirilen sert kaya dokusunun zeminine genellikle tekli olarak açılan oygu tekne mezarlar Isaura kentinin oygu tekne mezarlarının farklı bir varyasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. Oygu teknelerin tonoz şeklindeki bir kaya zeminine açılmış olması bunları kentin Batı Nekropolü'ndeki oygu tekne mezarlardan ayırmaktadır.

Kuzey Nekropolü'ndeki arcossollü oygu tekne mezarların şuna kadar tespit edilenleri tamamıyla her arcossol içinde tek bir oygu tekne mezar olarak karşımıza çıkmaktadır. İlerideki kazı çalışmalarında çoklu örneklerin de çıkabileceğini umuyoruz. Çünkü Isauria Bölgesi genelinde bu tür arcossolium içindeki oygu tekne mezarların ikili, üçlü, hatta çoklu örneklerine bile rastlanmaktadır.

Oygu tekne mezarların yoğunlaştığı kuzey-güney yönlü uzanan kaya formasyonunun hemen önündeki sahada temelleri açıkça görülen, hatta in situ mimarî blokları halen görülebilen yapı kalıntıları daha çok Bizans Dönemi karakteri göstermektedir. Oygu tekne mezarların çoğu defneciler tarafından tahrip edilmiş ancak mezar buluntuları hakkında kesin bir kanıta ulaşamamıştır. Dolayısıyla sahada yapılması gereken detaylı bir kazı çalışması sonucunda buradaki mimarî yapı kalıntıları ile arcossolium tipi mezarlar arasında bir bağlantının ya da bağlantısızlığın olduğu söylenebilecektir. Şimdilik mezarların da Bizans karakterinde olup olmadığı kesin olarak söylemek mümkün görünmemektedir.

Kuzey Nekropolü olarak isimlendirdiğimiz dar sahanın hemen bitişiğindeki sur duvarlarının iki yanında dağınık olarak tespit edilen mezar stelleri Isaura kenti mezar stelleri içerisinde diğer örneklerinden farklı özellikler sergilemektedir. Söz konusu mezar stellerinin tipolojik özelliklerine dair tespitler ilgili bölümde ayrıca değerlendirilecektir. Bu mezar stellerinin buradaki sur duvarlarında yapı taşı olarak kullanıldığı ancak defneciler tarafından yerlerinden sökülerek çevreye atıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla bu mezar stellerinin sur

dışındaki arcosollü mezarların bulunduğu nekropol sahası ile bağlantısını kesin olarak ispatlayamıyoruz. İlerideki kazı çalışmalarında burada benzer özellikli mezar stellerinin de saptanabileceği ihtimal dâhilindedir.

Kuzey Nekropolü olarak ifade edebileceğimiz sahada sur duvarlarının hemen içinde yer alan kayalık alanın kimi noktalarında buradaki olası tek ve bütün bir nekropole dair izler görülebilmektedir. Bunlardan biri de burada saptanan oygu tekne mezardır. Kentin diğer nekropollerindeki örneklerinden farklı olmayan bu mezara ait üçgen alınlıklı bir kapak da hemen yakınlarda parçalanmış olarak halen görülebilmektedir. Bu tip lahit kapağının benzer örneklerine farklı bölgelerde ve kimi kapak parçalarına kentin diğer nekropollerinde benzerlerine yer yer rastlanmaktadır.

Isaura kentinin Kuzey Nekropolü her ne kadar bu yöndeki sur ve kulelerden oluşan savunma sistemleri tarafından ikiye bölünmüş olsa da kentin bu yöndeki nekropolü genel itibarıyla bir bütünlük arz etmektedir. Sur duvarları olasılıkla çok daha sonraki bir dönemde buradaki nekropolün neredeyse ortasından geçirilmiş, hatta nekropole dair arkeolojik malzemeler sur duvarlarında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Zaten kentin genelinde, özellikle sur duvarlarının yapımında bu gibi ikinci kullanıma dair izleri sıklıkla görebilmekteyiz.

Kuzey Nekropolü'nün hemen bitişiğinde, bugün sur içinde kalan sahada küçük bir taş ocağının da varlığı saptanmıştır. Olasılıkla gerek buradaki nekropol için gerekse de bu yöndeki surların ve kulelerin yapımında buradaki ocaktan kesilen taşlar kullanıldı.

Kuzey Nekropolü'nde mezar tipleri kentin diğer nekropollerindeki örneklerine nazaran pek bir çeşitlilik ve sayıca çokluk göstermese de şimdilik arcosolium tipi örnekler ile oygu tekne örneklerin inhumasyona, mezar stellerinin ise kremasyon gömüye yönelik olduğu söylenebilir.

Nekropol genel itibariyle kayalık alanları ihtiva etmiş olması sebebiyle sadece kaya böylesi kayalık alanların sunduğu mezar tiplerini barındırmaktadır. Güney ve Batı Nekropolü'ne göre oldukça dar bir alanda konumlanan Kuzey Nekropolü sadece çevreye hâkim, uzakları seyredabilen konumu itibarıyla kısa bir süre kullanılmış olmalıdır. Bu avantajına rağmen kent genelindeki her çeşit mezar tipini barındırabilecek alan özelliklerine sahip değildir. İlerideki kazı çalışmalarıyla nekropolü genel karakteristiği ortaya konabilir.

Bölge coğrafyasının dağlık ve engebeli olması bölge halkının ekonomik açıdan yeteri kadar refah içinde yaşamalarına imkân vermediği anlaşılmaktadır. Coğrafyanın vermiş olduğu olumsuz etkilere rağmen geride bıraktıkları eserlerden Isaurialıların kendilerine özgü bir kültür ve buna bağlı olarak bir sanat anlayışı geliştirdikleri görülmektedir.

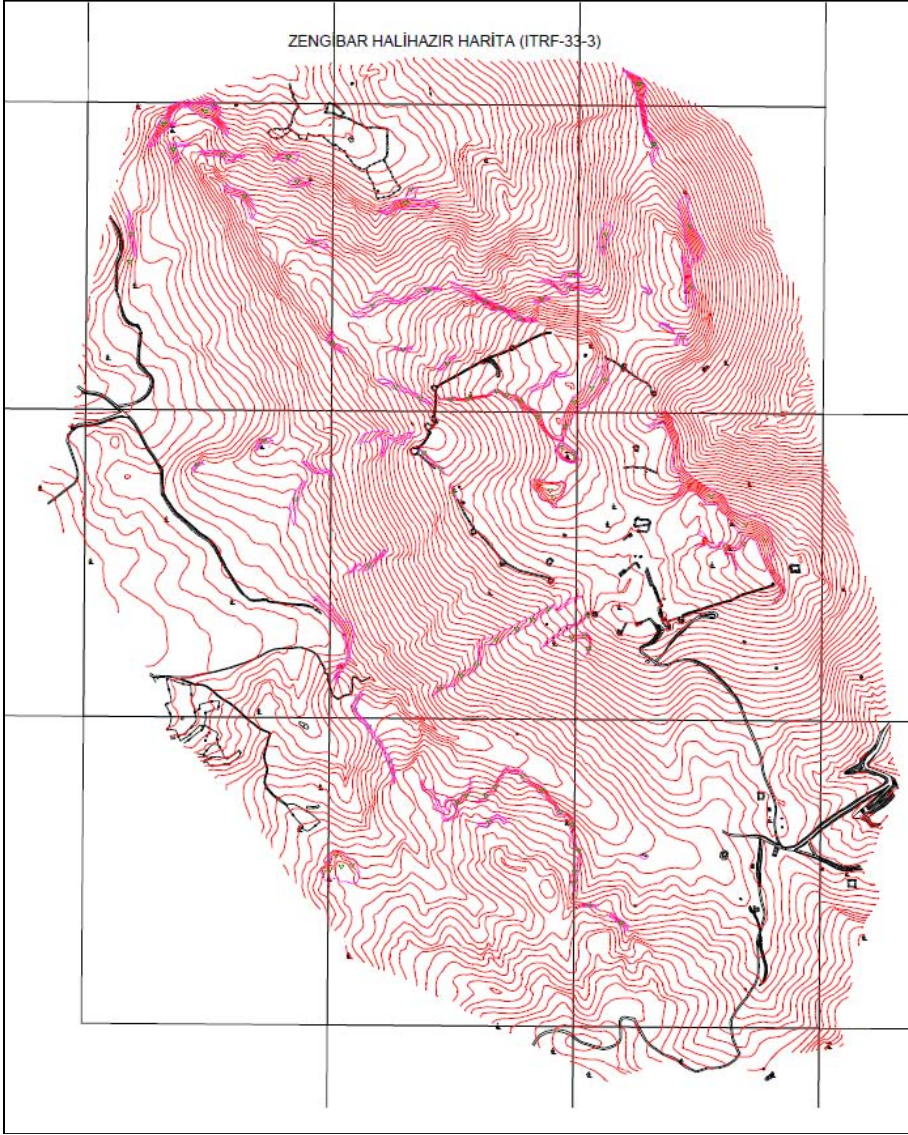
Coğrafyadan ileri gelen bu olumsuzluklar Isaurialıların Akdeniz ve orta Anadolu halklarıyla neredeyse her dönem etkileşim içinde olmasına neden olmuştur. Gerek kendi kültür ve sanat anlayışları gerekse diğer bölgelerle etkileşimin boyutunun değerlendirilmesini sağlayacak olan Isaura kenti nekropolleri ve mezar tipleri bu açıdan önemlidir.

Kent yüksek bir tepe üzerine kurulmuştur. Savunma odaklı bir yapılanmaya sahip kentin etrafı surlarla çevrilmiş ve yerleşim için gerekli alan sur duvarları içinde sınırlı bir şekilde dağılmıştır. Bu sınırlı arazi Isaurialıların ölüleri için yapacakları mezarları, dağlık topografyanın en uygun yerinde konumlandırma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Belirgin şekilde üç ayrı yönde gruplanan nekropolde kentin yukarıda değinilen sebeplerden dolayı farklı mezar tiplerine sahip olduğunu göstermektedir. Mezar tipleri mimarilerine, kullanılan malzeme, basit-nitelikli işçilik açısından ve mezarı yapılan kişinin statüsüne göre farklılık göstermektedir.

Tespit edilen mezarlar tahrip edildiğinden kesin olarak tarihleme yapacak ve dönem özelliklerini değerlendirecek arkeolojik buluntulardan yoksundur. Fakat mezarların tarihlemesinde ve ölü gömme geleneklerinin tespitinde, cephe

düzenlemesinden, kullandıkları kabartma süslemelerden ve mezar mimarisinden değerlendirebileceğimiz özelliklerden yararlanılacaktır.

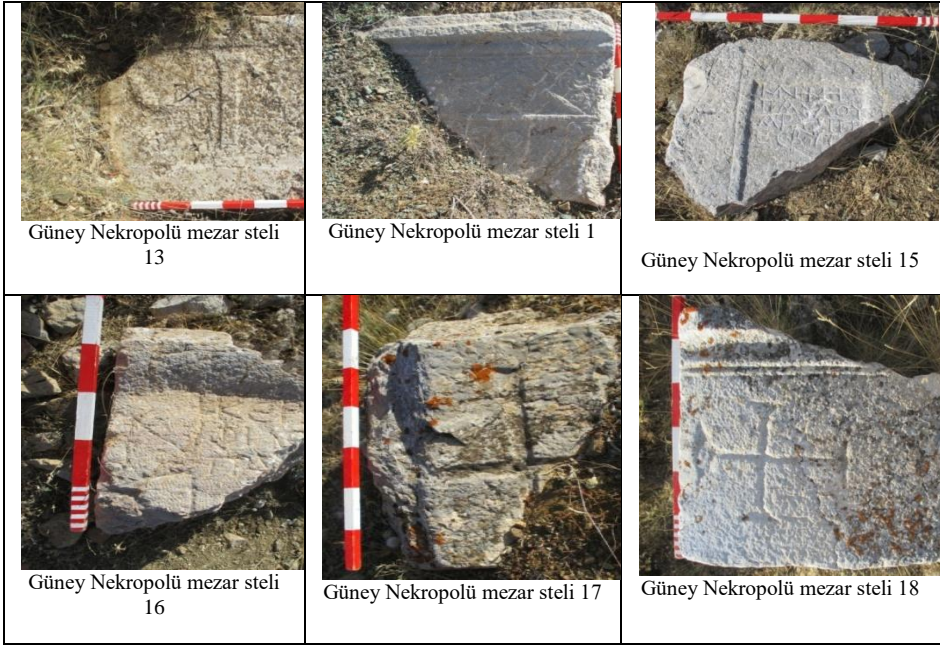

Plan ve Harita 1: Zengibar Kalesi Hâlihazır Çalışmaları

Resim: 1

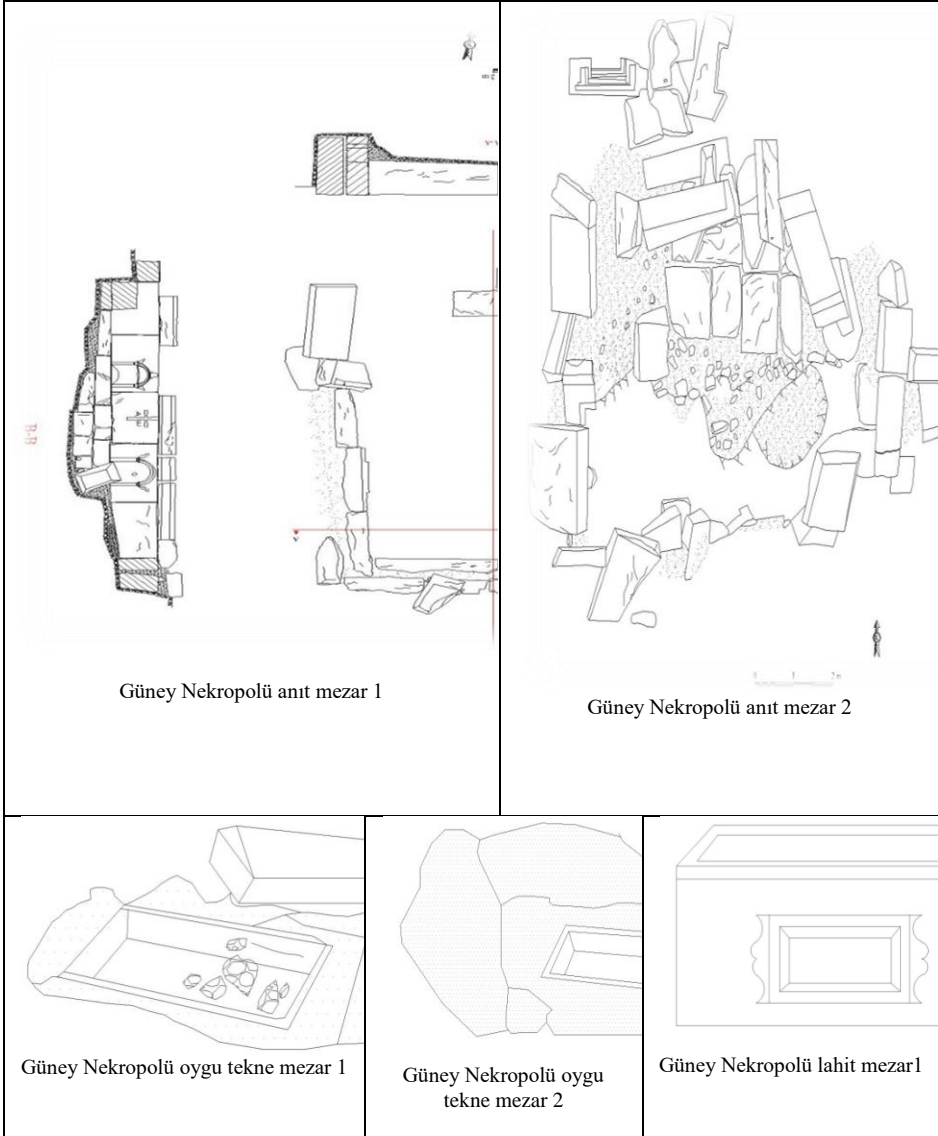

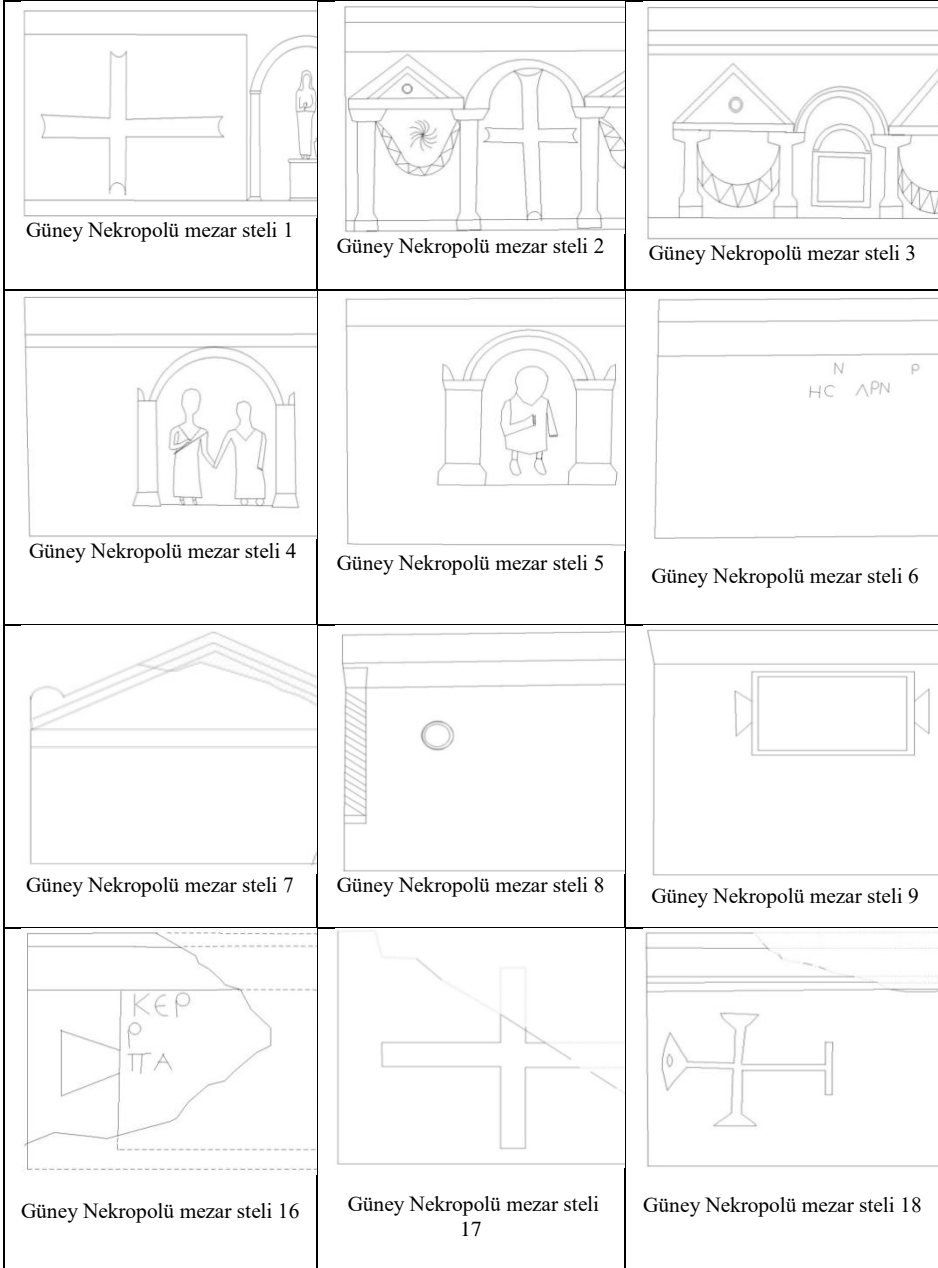
Resim: 2

Resim: 3

Resim: 4

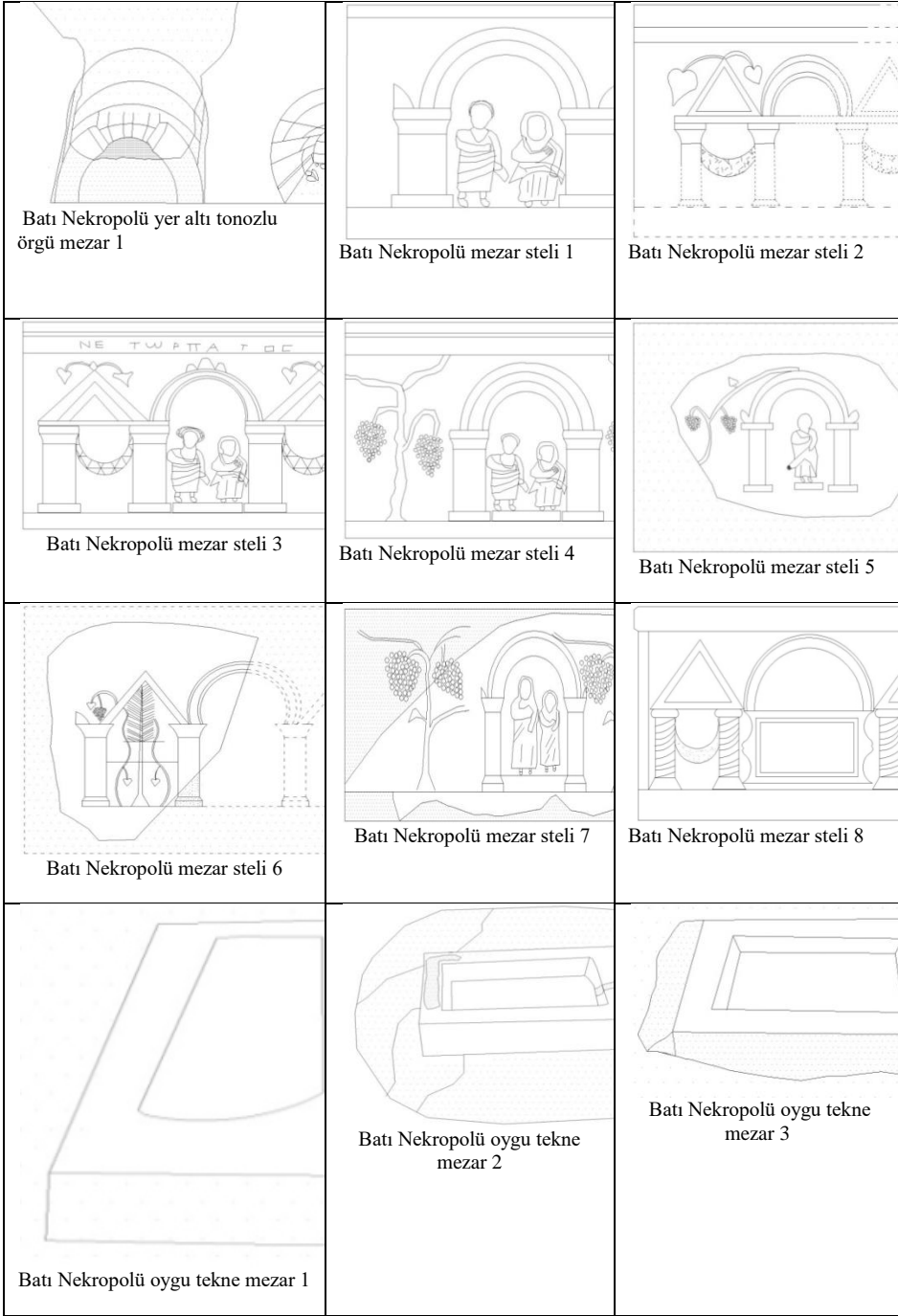

Resim: 5

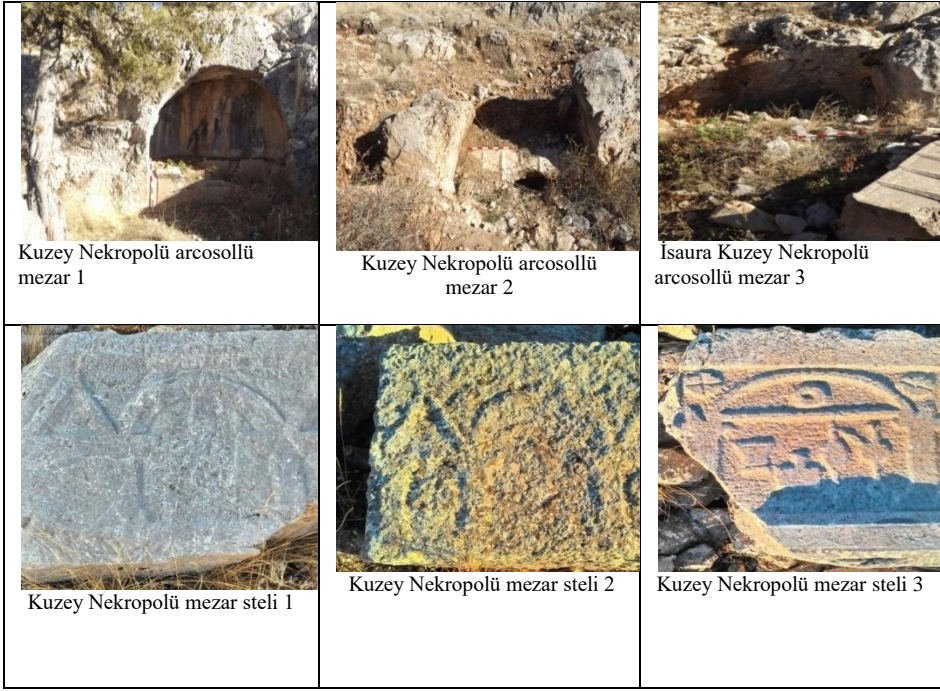

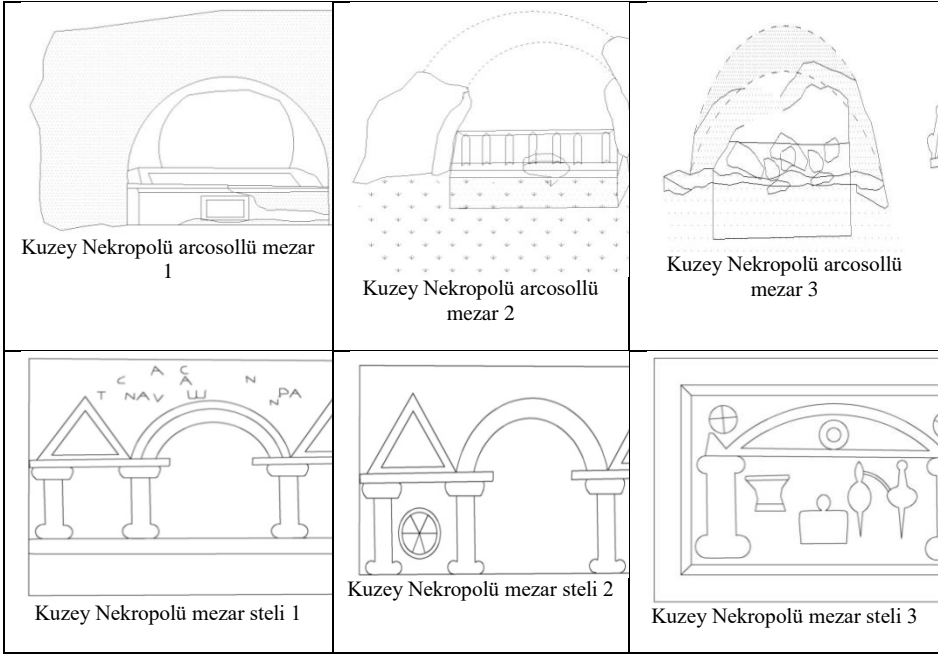
Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

HATAY İLİ'NDE TÜRK VE İSLAM DÖNEMİ

YÜZEY ARAŞTIRMASI – 2015

* F. Mine TEMİZ

"Hatay İli, Antakya, Samandağ, Yayladağı, Altınözü İlçeleri ile İskenderun Körfezi'nde 7. Yüzyıl ve Sonrası Türk ve İslam Dönemine Ait Kültür Varlıklarının Tespiti"ne yönelik Yüzey Araştırması, 18.08.2015 - 08.09.2015 tarihleri arasında yapılmıştır.

Araştırma, Batıyaz, Eriklikuyu, Büyükoba, Çamlıyayla, Yaylıca ve Çubukçu Mahalleleri ile Yayladağı ilçe merkezinde yürütülmüştür. Bu yerleşimlerde; 4 cami, 3 kilise, 1 okul, 1 mescid, 1 türbe, 150 konut, 3 değirmen, 4 çeşme, 4 köprü, 1 Su Bendi, 1 Naura, 1 mezarlık ve çeşitli etnografik nitelikte kültür varlıkları incelenerek fotoğraflarla belgelenmiştir.

Tespit edilen taşınmaz kültür varlıkları arasında, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyanlar için envanter fişleri düzenlenmiş ve tescilleri önerilmiştir. Bazı yapıların çeşitli bozulmalar ve müdahaleler sonucu korunması gerekli kültür varlığı niteliğini kaybettiği görülmüştür. Ancak bunlar da korunagelen kısmi özellikleri ile yörenin geleneksel mimarisini yansıtmaları nedeniyle araştırma kapsamına alınmıştır. Bu yapıların özgün durumları hakkında, kullanıcılarından da bilgiler alınarak dokunun bütününe ve mimari tipolojiye katkıları irdelenmiştir. Bu eserler, sadece fotoğraflarla belgelenmiştir. Konutlarda, farklı tiplerden en az birer örnek seçilerek ölçüleri alınmış ve dijital (Autocad) ortamda çizimleri yapılmıştır. Çalışma sırasında inceleme yapılan taşınmazların koordinatları WGS 84 sistemine uygun olarak alınmıştır. Köylerin yerleşim dokuları ile mimari yapıların ve etnografik eserlerin tamamı fotoğraflarla belgelenmiştir.

* Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Tayfur Sökmen Kampüsü
31040 Antakya-HATAY. E-Posta: temizmine5@gmail.com
Yrd. Doç. Dr. F. Mine TEMİZ başkanlığında yürütülen araştırmada, Arkeolog Murat KAPLAN bakanlık temsilcisi, Arş. Gör. Servet ÇAYAN ve Arş. Gör. Müge SATI, araştırmacı olarak görev almışlardır.

Araştırma sırasında tespit edilen ve incelenen konutlardan belli bir tipolojiyi yansıtan örnekler ile yaygın tipolojinin dışındaki istisnai örnekler ve belirgin bir özellik gösterenler seçilerek çalışma raporunda ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Burada konutların genel özellikleri ile yetinilecek diğer kültür varlıkları ise ayrı ayrı tanımlanacaktır.

BATIYAZ MAHALLESİ: Hatay İli, Samandağ İlçesi'ne 10 km. mesafede, dağlık bir arazi üzerinde konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Mahalle, dağlık bir arazide kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Yerleşim, mahalle merkezinde bulunan ve günümüzde cami olarak kullanılan Eski Kilise çevresinde gelişmiştir. Mahallenin güneyine doğru yapılaşma devam etmektedir. Yerleşim dokusu çevresindeki alanlar yoğun olarak defne ağaçları ile kaplıdır.

Eski Kilise (Cami): Mahallenin merkezinde yer alan kilise doğu-batı doğrultusunda, içten 13.66m x 7.20 m. dıştan, 14.88 m. x 7.94 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı ve bölmesiz tek mekândan ibarettir. İbadet mekânına batı duvarın kenarlarında yer alan iki adet basık kemerli kapıdan girilir. Güney ve kuzey duvarlarında beşer adet basık kemerli altlık, üçer adet, üstten teğet sivri kemerli üstlük pencere bulunur. Doğu duvarındaki apsis sökülerek duvar düz şekilde örülmüştür. Mevcut izler, apsisin üst iki yanında ve doğudaki giriş kapılarının üzerinde birer adet yuvarlak pencerenin bulunduğunu düşündürmektedir. 1965 yılında camiye dönüştürüldüğü söylenen yapının, kuzeydoğu köşesine minare, güney duvarın ortasına mihrap nişi yapılmıştır. Mihrap yapılırken bunun yerinde bulunan özgün pencere kapatılmıştır. Özgün durumunda ahşap konstrüksiyonlu olan döşeme sonradan B.A. olarak yapılmıştır. Beden duvarları kesme taş kaplıdır.

Meryem Ana Kilisesi: Mahallenin kuzey yönünde, yüksek bir mevkide bahçeler içerisinde konumlanan tescilli kilise, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı ve üç nefli bir yapıdır. Güneydoğuda iki, güneybatıda bir giriş kapısı ile naosa ulaşılmaktadır.

Naos, ortada bağımsız 10 adet sütun ile üç nefe ayrılmıştır. Kuzeydoğuda, neflerin hizasında üç apsis yer alır. Kuzeybatı, güneydoğu ve güneybatı duvarları

gömmme sütunlarla desteklenmiştir. Orta nefte, apsis duvarından kuzeybatıya doğru ikinci ve üçüncü sütunların arasında kalan alan kubbe ile diğer kısımlar ise haç tonozlarla örtülmüştür. Kuzeydoğu duvarında, apsisler arasında dilimli kaş kemerli ve dilimli kemerli küçük nişler yer alır. Kuzeybatı duvarda basık kemerle sonlanan bir vaftiz teknesi ve niş bulunmaktadır. Yapıda süsleme oldukça azdır. İç mekânda vaftiz teknesini çevreleyen kemer çevresinde eş kenar dörtgenler içersinde kabartma olarak yapılmış üç adet haç motifi yer alır. Yapının güneydoğu ve güneybatı dış cephelerinde, alt ve üst pencereler arasında silmelerle hareketlendirilmiş bir friz dolanmaktadır.

Moloz taş malzemeyle inşa edilen yapının iç mekânında, sütunlar, kemerler ve pandantiflerde, sütun başlıklarında, güneydoğu ve güneybatı duvarlarının dış yüzeylerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Otel: Batıyaz mahalle merkezindeki yapı, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda konumlanmıştır (tanımlamaya devam ederken kolaylık açısından anayönler kullanılacaktır). Güneyden sokakla sınırlı olan yapı, kuzeyde boş araziye, doğuda ve batıda ise komşu yapılara bakmaktadır.

Yapı, bir bodrum ve bir ana kattan oluşur. Kot farkından dolayı ortaya çıkan bodrum katı yapının kısmen kuzey tarafını kapsar. Burada depo vb. amaçlarla kullanıldığı düşünülen küçük boyutlarda ve alçak tavanlı dört mekâna yer verilmiştir. Mekânlara ulaşım kuzey cephelerindeki birer kapıyla sağlanmaktadır. Mekânların duvarlarında pencere ve kapı dışında herhangi bir açıklığı bulunmamaktadır.

Bodrumun ana katla bağlantısı, kuzey cephedeki çift yönlü merdivenler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Ana (ön) cephesi güneyde olan yapının üst (ana) katında, orta eksende, sonradan bölüme ayrılmış olan geniş bir salon ve bunun doğusunda ve batısında çeşitli işlevler için kullanılan mekânlar yer almaktadır. Doğuda birbiri ile bağlantı sağlayacak biçimde düzenlenmiş olan mekânlar konaklama, tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçlar için kullanılmıştır. Duvarlarında kapaklı dolap, niş ve raflara yer verilmiştir. En doğuda yer alan mekânlara ise girilememiştir. Mekânlara güney cephe boyunca sundurmadan girilir. Holün batısında ise mutfak, kiler, fırın ve

tuvaletler bulunmaktadır. Salonun güney ve batı duvarlarına yaslanan “L” biçimli iki kollu merdiven düz betonarme çatıya çıkmaktadır.

Moloz taş ve kesme taş malzemeyle inşa edilen yığma yapının döşeme ve kirişleri betonarmedir. Yapının cepheleri ve duvarlar çimento esaslı sıvalıdır. Ana kattaki mekânların zeminleri bitkisel ve geometrik desenli geç dönem karolar ile döşenmiştir.

Günümüzde bir bölümü atıl durumda olan yapının bazı mekânları kahvehane, fırın, kiler, mutfak amaçlı olarak hizmet vermektedir. Batı tarafındaki mekanlar muhtarlık olarak kullanılmaktadır.

Köprü: Batıyaz Deresi üzerinde bulunan tek gözlü köprü, sivri kemerli büyük bir açıklığa sahiptir. Köprü moloz taş malzemeden inşa edilmiştir. Kemer açıklığı ise düzgün kesme taştandır.

Genel Özellikler: Mahalledeki konutlar, genellikle avlu ile çevrilidir. Kimi zaman oldukça büyük olan avlular bahçe işlevi de görmüştür. Bazı konutlar ise bahçeler içerisinde bağımsız olarak yerleştirilmiştir ve herhangi bir sınırı yoktur. Konutlar, tek ya da iki katlıdır. Bitişik düzende odalı ve sofalı olmak üzere iki tip plan görülmektedir. İki katlı yapıların her iki katı da yaşama birimleri olarak değerlendirilmiştir. Konutlarda kapı ve pencere açıklıkları genellikle düzdür. Bazı konutlarda ise kapı ve pencereler içten basık kemerli dıştan düzdür. Konutlarda ocağa yer verilmemiştir. Isınma, mangallarla sağlanmıştır. Bir konutta mangalın üzerine konduğu zeminde açılan yarım küre biçimli bir oyuğun etrafını kare biçiminde çevreleyen kesme taşlarla çevreleyen düzenlemeye rastlanmıştır.

Malzeme genellikle moloz taş; kapı, pencere sövelerinde, kemer açıklığı ve köşelerde ise düzgün kesme taştır. Duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

ERİKLİKUYU MAHALLESİ: Hatay İli, Samandağ İlçesine 18 km. mesafedeki mahalle, dağlık bir arazi üzerinde konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde konumlanan mahallede dağınık bir yerleşim görülmektedir. Yerleşim dokusunun bulunduğu alan ağaçlık ve çevresi ormanlık arazidir. Büyük baş hayvancılıkla uğraşan mahalle halkı, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar narenciye, incir ve üzüm yetiştirmektedir.

Değirmen: Eriklikuyu Mahallesi'nin kuzey yönünde, yerleşim dokusunun dışında ormanlık alan içerisinde bulunan yapı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir plana sahiptir. Girişi doğu duvarın güney kenarındadır. Duvarın kalan kısmının yaklaşık orta kısmında bir pencere açıklığı, güney duvarın orta kısmında küçük bir niş bulunur. İç kısmında, batı ve güney duvara yaslanan bir taş seki yer alır. Batı duvarın pencerenin aksında, kısmen toprağa gömülmüş durumda, kemerli kanal ağız izlenebilmektedir. Yığma moloz taşla inşa edilen yapının duvarlarının bir kısmı ve örtünün tamamı yıkılmış durumdadır. İç kısımda dairesel değirmen taşlarına ait iki parça mevcuttur.

Genel Özelliler: Mahalledeki konutlar avlulu, avlusuz ya da bahçeler içinde bağımsız olarak inşa edilmiştir. Bazen bir yapının bir cephesi diğer yapının avlu duvarını oluşturmaktadır. Konutlar, tek ya da iki katlıdır. İki katlı yapılarda alt katlar da yaşama birimleri olarak değerlendirilmiş kimi zaman da ahır işlevi görmüştür. Konutlar bitişik düzende sıralı odalardan meydana gelmiştir. Kapı ve pencere açıklıkları düz, basık kemerli ya da kaş kemerlidir. Pencere ahşap parmaklıklarla korunmuştur. Yapıların her iki katında sundurmanın dar kenarları genellikle duvarla sınırlanmış, pencere ya da nişlerle hareketlendirilmiştir.

Malzeme moloz taş veya kesme taştır. Bazı yapıların kapı, pencere sövelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Duvarlarda bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka kiremitle kaplanmıştır.

BÜYÜKOBA MAHALLESİ: Hatay İli, Samandağ İlçesine 27 km. mesafedeki mahalle, dağlık bir arazide konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Mahalle dağınık bir yerleşim dokusuna sahiptir. Evler kimi zaman sokak kenarında birbirine bitişik, kimi zaman da bahçeler içerisinde bağımsız durumdadır. Yerleşimde halk hayvancılıkla uğraşmaktadır. Ceviz ve incir yetiştirilmektedir.

Genel Özelliler: Mahalledeki konutlar avlusuz olarak inşa edilmiş, kimi zaman doğrudan sokağı sınırlamakta, kimi zaman da bahçeler içinde yer almaktadır. İki ya da daha fazla konut birbirine bitişik olarak inşa edilebilmektedir. Konutlar bitişik düzende odalardan meydana gelmiştir. İki katlı olarak inşa edilen evlerde alt katlar ahır, üst katlar yaşama alanları olarak değerlendirilmiştir. Odalarda dolap, niş ve carraların üst hizalarında uçları testere biçiminde sonlanan ahşap raflar dolanmaktadır. Bazı konutların odaları tekne tavanla örtülmüştür.

Kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Pencerelem yatay ve dikey yönlü ahşap parmaklıklarla kapatılmıştır. Yapıların her iki katında sundurmanın dar kenarları kapatılmış, kapı, pencere ya da nişlerle hareketlendirilmiştir. Üst kat sundurmasının dar kenarlarından biri bazen sedir olarak değerlendirilmiş, bir örnekte sundurmanın uzun kenarının bir ucunda, bu yönde çıkma yapan bir kerevete rastlanmıştır.

Malzeme moloz taş ve kesme taşdır. Duvarlarda ahşap hatıllara yer verilmiştir. Bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

ÇAMLIYAYLA MAHALLESİ: Hatay İli, Samandağ İlçesine 26 km. mesafedeki mahalle, dağlık bir arazide konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Eğimli bir arazi üzerinde kurulan mahallede dağınık bir yerleşim hâkimdir. Evler sokak kenarında bazen birbirine bitişik, bazen de bağımsız durumda konumlanmıştır. Mahallede az da olsa ceviz yetiştirilmektedir.

Genel Özelliler: Avlusuz olarak inşa edilmiş olan konutların ön cepheleri kimi zaman doğrudan sokağa, kimi zaman da bahçeye açılmaktadır. Konutlar bağımsız ya da başka konutlara bitişik olarak, tek ya da iki katlı inşa edilmiştir. Evler bitişik düzende odalardan meydana gelmiştir. İki katlı yapıların alt katları ahır, üst katları

yaşama birimleri olarak değerlendirilmiştir. Bazı konutlarda her iki kat da yaşama birimlerine ayrılmıştır. Odalarda dolap, niş ve carraların üst hizalarında uçları testere biçiminde sonlanan ahşap raflar dolanmaktadır. Bazı konutların odaları tekne tavan örtülüdür.

Kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Pencereleer ahşap parmaklıklarla kapatılmıştır. Yapıların her iki katında sundurmanın dar kenarları kapatılmış, kapı, pencere ya da nişlerle hareketlendirilmiştir.

Malzeme moloz taş ve kaba yonu taştır. Taş duvar örgüsü yer yer ahşap hatıllarla desteklenmiştir. Bağlayıcı malzeme ve sıva olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

YAYLICA MAHALLESİ: Hatay İli, Samandağ İlçesine 17 km. mesafedeki mahalle bir yamaç üzerinde konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Kuzeyden güneye doğru eğimli bir arazi üzerinde kurulan mahallede, dağınık bir yerleşim görülmektedir. Mahallede eski ve yeni yerleşim dokusu iç içedir. Tarım arazileri verimsiz olan mahallede, zeytin, defne, narenciye, erik ve incir yetiştirilmektedir.

Kilise Kalıntısı: Yerleşimde, Kilise Mahallesi olarak bilinen mevkide, yüksek bir noktada bulunan yapının, bir kısmı kayalık zemine oturan büyük boyutlu (muhtemelen daha önceki bir yapım evresine ait) blok taşlar üzerinde inşa edilmiş, üç nefli, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı olduğu anlaşılmaktadır. Daha geniş olan orta nef, doğu tarafta, yarım daire planlı bir apsisle sonlanır. Büyük ölçüde yıkılmıştır. Güney nef tamamen yıkılmıştır. Kesme taş kaplı orta nefin güney duvarının oturduğu iri blok taşlar batıya doğru uzanmaktadır. Bu yöndeki muhdes yapı bu duvarlar üzerine inşa edilmiştir. Kuzeydeki pastoforion hücresinin doğu bölümü ve tuğla tonoz örtüsü kısmen ayaktadır. Orta nefin örtüsü mevcut değildir. Roma dönemine ait bir yapı üzerine oturan Bizans döneminde inşa edilmiş bir kilise olmalıdır.

Değirmen: Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda dikdörtgen planlı, kuzeydoğuda ana kayaya yaslanan ve üç yönde, 1'er metre kalınlığında moloz taşlarla örülen duvarlarla çevrili bir havuz ile bunun güneydoğu duvarının güneybatı kenarında yer alan kemerli bir kanal ağzına bağlanan ve kuzeydoğu, güneybatı doğrultusunda, güneybatıya doğru dik bir eğimle inen künklerin bağlandığı duvar parçasından ibarettir. Künkler, mevcut değildir. Güney batıda olduğu belirtilen değirmen evine ait bir kalıntı, yoğun bitki örtüsü nedeniyle izlenememektedir.

Su Kuyusu: İskân alanının dışında, Su Kuyusu Tepesi olarak bilinen mevkide bulunur. Mevki, ismini bu yapıdan almış olmalıdır. Eğimli bir arazide yer alan yapı, dairesel planlıdır. Yer yer değişen ölçülere sahip olmakla birlikte ortalama 60 cm. kalınlıktaki taş duvarları üstten alta doğru genişler. Yöre halkı tarafından su kuyusu olarak bilinmektedir. Sulama suyu biriktirmek için yapılmış olmalıdır.

Şeyh İsa Mezarlığı: Mezarlık, mahalle yerleşim dokusunun dışında, yerleşimin güneydoğu yönünde bulunmaktadır. Mezarlıkta özellik gösteren iki mezar ve yerde bağımsız halde bulunan bir adet baş taşı yer almaktadır.

Birinci mezar sanduka tiplidir. Dairesel tepelikli bir baş taşı ile düzgün bir şekil göstermeyen ayak taşından meydana gelmiştir. Taş sandukanın üzeri, baş ve ayak taşları çimento esaslı malzemeyle sıvanmıştır. İkinci mezar, iki kademeli taştan platform üzerine yerleştirilmiş baş ve ayak taşlarından meydana gelmiştir. Dikdörtgen prizmatik gövdeli baş taşı, bir boyunla gövdeden ayrılan dairesel formlu tepeliğe sahiptir. Ayak taşı ise basık kemer formu ile sonlanmaktadır. Yerde bağımsız vaziyetteki dikdörtgen prizmatik baş taşının ise bir boyunla gövdeden ayrılan küresel başlığı bulunmaktadır. Mezar taşlarından hiçbirisinde tarih, isim ya da dua ibareleri bulunmamaktadır.

Genel Özellikler: Mahallede konutlar avlulu ya da avlusuz olarak inşa edilmiştir. Avlusu bulunmayan bazı konutların bir cephesi bahçeye, diğer cepheleri sokağa açılmaktadır. Avlulu olan kimi konutların ikinci katlarında, kot farkından dolayı odaların doğrudan sokağa açılan kapıları bulunmaktadır. Bağımsız olarak inşa edilen konutlar, bitişik düzende odalardan meydana gelen tek ya da iki katlı yapılardır. İki katlı konutların her iki katı da yaşama birimleri olarak değerlendirilmiştir. Odaların

duvarlarında dolap, niş, carralık ve kitabiyelere yer verilmiş ve bunların üst hizalarında uçları testere biçiminde sonlanan ahşap raflar dolanmaktadır.

Kapı ve pencere açıklıkları düz ya da basık kemerlidir. Pencere yatay ve dikey yönlü ahşap parmaklıklarla kapatılmıştır. Bazı konutlarda taş konsollarla taşınan balkonlara yer verilmiştir. Sundurmalı yapıların bazılarında sundurmanın dar kenarları kapatılmış, pencere ya da nişlere yer verilmiştir.

Malzeme moloz taş ve kesme taştır. Bazı yapıların duvarlarında bitkisel ya da geometrik süslemeli devşirme malzemelere rastlanmıştır. Bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

ÇUBUKÇU MAHALLESİ: Hatay ili, Samandağ İlçesine 17 km. mesafedeki mahalle, kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde konumlanmıştır.

Yerleşim Dokusu: Eğimli arazi üzerindeki mahallede, dağınık bir yerleşim görülmektedir. Yerleşim dokusu bahçeler ve ekili dikili alanlar ile çevrilidir.

Cami: Mahallenin kuzey yönündeki cami, batı ve kuzey cephelerden avlu ile sınırlıdır. Özgün durumunda enine dikdörtgen planlı olduğu anlaşılan cami, zamanla ihtiyaçlar doğrultusunda kuzeye doğru genişletilmiştir. Özgün harim bölümünde güney duvarın orta aksında bir mihrap ve iki yanında birer pencere, doğu ve batı duvarlarda da birer pencere yer almaktadır. Büyük ölçüde değişime uğrayan camide mihrap mermer ile kaplanmış, pencereler plastik doğrama olarak yenilenmiştir.

Genel Özellikler: Mahallede konutlar avlusuz olarak inşa edilmiştir. Ön cepheleri genellikle bahçelere bakan konutların diğer cepheleri sokak ile sınırlıdır. Evler bağımsız ya da birbirine bitişik olarak inşa edilebilmektedir. Kimi evlerin, birbirine dik yönde sokakları sınırlandıran cephelerinde duvar köşeleri pahlanmıştır. Konutlar tek ya da iki katlıdır. Bazen bitişik düzende odalardan meydana gelen yapılar, bazen de her iki katta tek odadan ibarettir. Bazı konutlar kot farkından yararlanılarak bir buçuk katlı inşa edilmiştir.

İki katlı yapıların alt katları genellikle ahır olarak düzenlenmiş, üst katları yaşama birimlerine ayrılmıştır. Odaların duvarlarında dolap, niş ve carralık yer

verilmiştir. Bunların üst hizalarında uçları su dalgası biçiminde sonlanan ahşap raflar dolanmaktadır.

Kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Pencereleler ahşap parmaklıklarla korunmuştur.

Malzeme moloz taş, kaba yonu taş ve kesme taştır. Bağlayıcı malzeme olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Ahşap konstrüksiyonlu çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

YAYLADAĞI: Hatay'ın güneyinde yer alan ilçenin, doğusunda ve güneyde Türkiye-Suriye sınırı bulunmaktadır. Etrafı dağlarla çevrili olan ilçe merkezi düz bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Rakım 613 m'dir.

Yerleşim Dokusu: İlçe merkezinde üç mahalle bulunmaktadır. Eski doku Kasım Bey Camii ve Rum Ortodoks Kilisesi çevresindeki mahallelerde yoğunlaşmıştır. İlçede yeni yapılaşma artmış, eski ve yeni doku iç içedir. Tarım arazilerinin oldukça geniş bir alanı kapladığı ilçede, gelir kaynakları tütün, defne yağı, zeytin ve meyvedir.

Kasım Bey Camii: Çamaltı Mahallesi, Çakmak Sokak'ta bulunan cami tescillidir. Caminin kuzeyinde bulunan avlunun doğudan ve batıdan sokakla bağlantı sağlayan birer girişi bulunmaktadır. Caminin harimine giriş, avludan yüksek bir kotta bulunan son cemaat yerinden sağlanmaktadır. Basık kemerli harim giriş kapısı üzerinde kitabeler bulunmaktadır. Ayrıca, kuzey cephedeki iki pencerenin üst orta hizasında da kitabe yer almaktadır. Enine dikdörtgen planlı caminin harim bölümü, iki sıra halindeki kemer dizileri ile üç sahına ayrılmıştır. Sivri kemerler yanlarda gömme ayaklara, ortada ise bağımsız dört sütun üzerine oturmaktadır. Sütun başlıklarının her biri birbirinden farklı süslemelere sahiptir. Güney duvarın orta aksında yarım daire planlı mihrap nişi yer almaktadır. Mihrap güney cephede dışa taşıntı yapmaktadır. Kesme taş malzemeden inşa edilen cami, ahşap konstrüksiyonlu beşik çatıyla örtüldür. Üzeri alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Caminin kuzeybatı yönünde, avluda bağımsız konumda minare bulunmaktadır. Kare kaide üzerine çokgen gövdeli olarak yükselen minare, tek

şerefelidir ve şemsiye tipi külahla kapatılmıştır. Minare düzgün kesme taştan inşa edilmiştir.

Avlunun ortasına sonradan çokgen gövdeli bir şadırvan ilave edilmiştir. Avlunun kuzeyinde ise Kur'an Kursu ve tuvaletler yer almaktadır. Yapı yakın tarihlerde restore edilmiştir.

Rum Ortodoks Kilisesi: İlçe merkezindeki kilise yapısı tescillidir. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı kilisenin doğu cephesinde dışa yarım daire biçiminde taşıntı yapan apsis bölümü bulunmaktadır. Kuzey ve güney cephelerinde birer girişi bulunmaktadır. Kuzeydeki yuvarlak kemerli giriş, sokak kotundan yüksekte olduğundan taş basamaklı merdivenler ile buraya çıkış sağlanmaktadır. Kapı üstündeki bir taşta kabartma olarak işlenmiş haç motifi yer almaktadır. Yapının bu cephesindeki pencereler de yuvarlak kemerlidir. Moloz taş malzemeye inşa edilen kilisenin ahşap konstrüksiyonlu çatısı Marsilya tipi kiremitle örtülüdür. İbadet mekânına girilememiştir.

Kasım Bey Köprüsü: 12. Yüzyıla tarihlendirilen köprü, sivri kemer açıklıklı beş gözden ibarettir. Kaba yonu taş kullanılarak inşa edilen köprünün kemer açıklıklarında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır. Köprü 2015 yılında restore edilmiştir.

Kureyşi Köprüsü: Kureyşi Deresi üzerindeki tescilli köprü, Fransız işgali dönemine tarihlendirilmektedir. Basık kemerli iki gözden oluşan köprüde kemer açıklıkları geniş tutulmuş, kilit taşları cephede vurgulanmıştır. Cephelerde kemer ile korkuluk arasındaki bölümde yüzeyleri bosajlı taş malzeme kullanılmıştır. Kemer, korkuluk ve ayaklar kesme taştandır.

Ağrımaz Köprüsü: Ağrımaz Çayı üzerindeki tescilli köprünün, Fransız işgali döneminde yapıldığı belirtilmektedir. Doğu-batı doğrultusundaki köprü, tek gözlü ve basık kemerlidir. Kemer kilit taşı cephede alttan ve üstten taşıntı yaparak vurgulanmıştır. Taş malzemeden inşa edilen köprünün korkuluklarında ve kemer açıklığında kesme taş kullanılmıştır.

Değirmen Kalıntısı: Kasım Bey köprüsünün kuzeydoğusunda bulunan ve Kureyşi Deresine yakın konumdaki değirmenden günümüze moloz taş malzeme ile inşa edilmiş bazı duvar parçaları kalmıştır. Doğudan batıya doğru eğimli arazi üzerinde uzanan duvar parçasının üzerinde günümüzde mevcut olmayan su arkı ve künklerin bulunduğu düşünülmektedir.

Ali Ağa Bendi: Kureyşi Deresi üzerinde yer alan kireç harçlı taş dolgusu kısmen günümüze gelmiş su bendenin tespit edilebilen yaklaşık ölçüleri 18.80. m uzunluk, 2,5 m. genişliktedir. Buna bağlı su arklarıyla çevresindeki ekili alanların sulandığı ve ilerisindeki bir değirmenle de bağlantılı olduğu yöre halkı tarafından belirtilmiştir.

Naura Kalıntısı: Kureyşi Deresi yakınında bulunan, kenarlarının her biri yaklaşık 3.80 m. uzunluğunda dörtgen planlı, yaklaşık 5 m. yüksekliğinde yığma taş yapı parçasıdır. Ortası dairesel planda boş bırakılmış, günümüzde toprakla dolmuştur. Çevresi ile herhangi bir bağlantı noktası tespit edilememiştir. Bölgede akarsu çevrelerindeki ekili alanların sulanmasında Osmanlı döneminden beri yaygın olarak kullanılan ve “naura” olarak isimlendirilen su dolaplarının bağlı olduğu yapısal sisteme ait bir kalıntı olmalıdır.

Ümbereşe Çeşmesi: Tek yüzlü, sivri kemer nişli, yamaç çeşmesidir. Tas nişi dilimli kemerlidir. Kesme taş kaplıdır. Yamaç üzerinde kalan tepe kısmında namaz kılındığı yöre halkı tarafından aktarılmıştır. Tas nişi üzerindeki üç satırlık kitabesine göre Muhammed bin el Hacı Şerif Ağa Osman el Latif tarafından H. 1278 – M. 1862’de yaptırılmıştır.

Hacı Cav Cav Çeşmesi: Yuvarlak kemerli tek yüzlü nişe sahip taş çeşme ve batısındaki 5 m. x 2.70 m. ölçülerinde, dikdörtgen planlı tonozlu su haznesinden ibarettir. Su haznesine sonradan bir kapı açılmış, yapı, çevresinde ve üzerinde inşa edilen bir B.A. yapının içinde kalmıştır ve bu yapıya dâhil bir mekân olarak kullanılmaktadır.

Avcılar Çeşmesi: Tek yüzlü, sivri kemer nişli, yamaç çeşmesidir. Sivri kemerli nişin her iki yanında şemse şeklinde birer motif işlenmiştir. Kesme taş kaplıdır. Önceleri

Atatürk Caddesi ile Fevzi Çakmak Caddesi'nin kesiştiği köşede bulunan çeşme, daha sonradan sökülerek Yayladağ'ın çıkışındaki piknik alanı içerisine taşınmıştır.

Genel Özellikler: İlçede konutlar avlulu inşa edilmişlerdir. Bir cephesi avlu ile sınırlı yapıların diğer cepheleri sokağa, bazen de bahçelere bakmaktadır. Konutlar bağımsız ya da birbirine bitişik olarak inşa edilebilmektedir. Konutların çoğunda sokaktan avluya, avludan da konuta girilir. Bazı örneklerde ise konut sokağı sınırlar, giriş sokaktadır ancak üstünde ve iki yanındaki mekanların arasında yer alan bir geçitle orta kısımdaki avluya ulaşılır. Bu durumda üst kata çıkan merdiven de avluda yer alır.

Yayladağı evlerinin bir özelliği avlunun yol kotundan yüksek tutulması ya da avlunun konuta girişi sağlayan alan dışında kalan bölümünün yükseltilerek ekili alan haline getirilmesidir. “*Hökere*” denen bu yükseltilmiş alan, yerleşim alanı içindeki toprak yapısının bitki yetiştirmeye elverişli olmaması nedeniyle uygun bir toprak dolgu elde etmek amacıyla oluşturulmuştur. Hökere, çevresindeki düşük kottaki alandan, taş duvarlarla desteklenmiş ve yalıtılmıştır.

Evlerde iç sofalı ve bitişik düzende olmak üzere iki tip plan uygulaması görülmektedir. Tek ya da iki katlı olarak inşa edilen konutların bazılarında kot farkından yararlanılıp zemin kattaki odaların altında mekânlar elde edilmiştir. Bazı konutlarda avlunun farklı yerlerinde tuvalet ve banyo gibi ihtiyaçlar için ayrı ayrı mekânlar inşa edilmiştir.

İki katlı yapıların her iki katı da genellikle yaşama birimlerine ayrılmış, bazen de ahır olarak düzenlenmiştir. Odaların duvarlarında kapaklı dolaplara, raflı nişlere, carralıklara, yüklüklere ve ocaklara yer verilmiştir. Kapı ve pencere açıklıkları düzdür. Bazı istisna yapılarda ise yuvarlak kemerli kapı ve pencerelere rastlanmıştır. Kimi yapılarda odalar tekne tavan örtülüdür.

Bitişik düzendeki konutların ikinci katındaki odalarının önünde ahşap sundurma bulunmaktadır. Sundurmanın dar kenarları herhangi bir duvar ile sınırlandırılmamıştır. Bazı konutların ikinci kat odalarının sokağa bakan cephelerinde balkonlara yer verilmiştir.

Malzeme moloz taş ve kaba yonu taştır. Bağlayıcı malzeme ve sıva olarak saman katkılı çamur kullanılmış, üzeri havara ile sıvanmıştır. Konutlardaki odaların zeminleri alt katta taştan, üst katta ahşaptandır. Ahşap konstrüksiyonlu beşik çatılar, alaturka ya da Marsilya tipi kiremitle kaplanmıştır.

ETNOGRAFİK ESERLER

Çalışmalarda, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yılında araştırma yapılan yerleşim yerlerinde tespit edilen etnografik malzemelerin benzerlerine ek olarak farklı tipte ahşap sandıklar, rahle, havan, halı çırpıcı, kirmen gibi örnekler belgelenmiştir. Tespit edilen eserler malzemesine göre şu şekildedir:

Seramik Eserler: Carra (su testisi), Çalkağı Carrası (Ayrın Çalkalama Kabı), Habiye (küp), Sırri (Sırlı Küp), Çömlek, Yoğurma Kabı, Arı Tütsüsü.

Taş Eserler: El Değirmeni, Su Teknesi, Soku Taşı.

Cam Eserler: Katremis (cam kavanoz), şarap damacanası.

Madeni Eserler: Nacak, Bileme Aleti, Fener, Gaz Lambası, Kazan, Çanak, Tabak, Halı Çırpıcı.

Ahşap Eserler: Sandık, Cimem, Sepet, Ambar, Ayna, Kirmen (yün eğirme aleti), Tırmık, Elek, Havan, Rahle.

KAYNAKÇA:

TEMİZ, F. M. “Hatay İli’nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması– 2011” 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 2, 267- 276, Çorum, 2013.

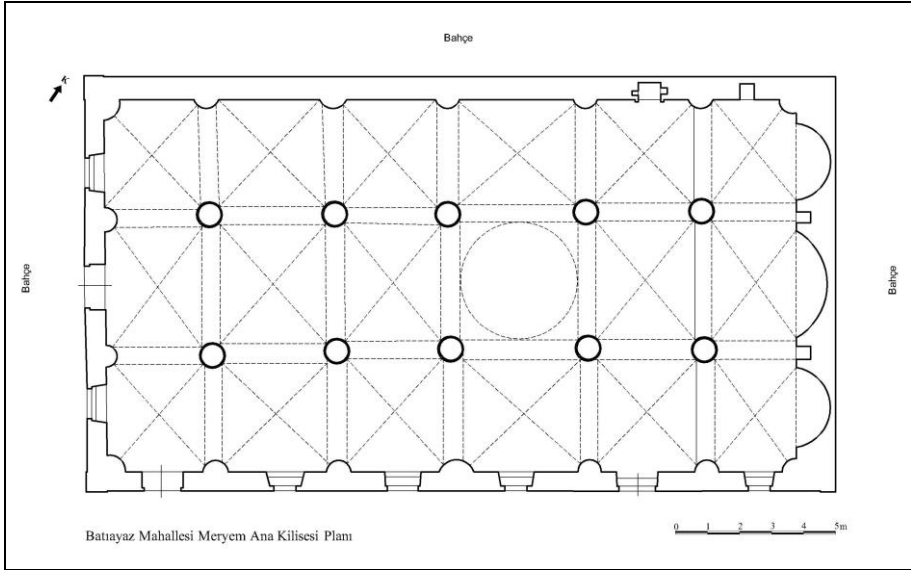
TEMİZ, F. M. “Hatay İli’nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması–2012” 31. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. 2, 31- 42, Muğla, 2014.

TEMİZ, F. M, “Hatay İli- Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırmaları 2011-2013”, *Hatay Arkeolojik Kazı ve Araştırmaları*, Mustafa Kemal Üniversitesi Yay. No: 50, Antakya, 2014, s.367-391.

TEMİZ, F. Mine, “Hatay İli’nde Türk ve İslam Dönemi Yüzey Araştırması-2014”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C.1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü yay, s. 495-518.

Resim 1: Batıayaz Mahallesi Eski Kilise (Cami) Dış Görünüş

Çizim 1: Batıayaz Mahallesi Meryem Ana Kilisesi Planı

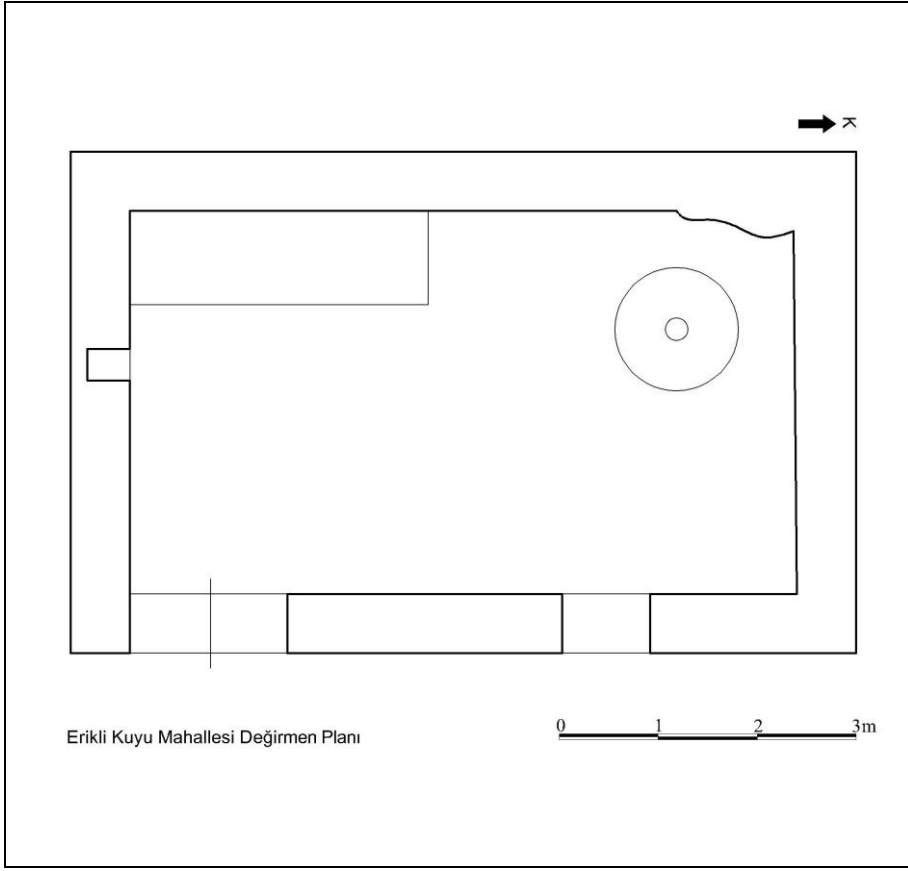
Resim 2: Batıyaz Mahallesi Meryem Ana Kilisesi İç Görünüş

Resim 3: Batıyaz Mahallesi Otel Dış Görünüş

Resim 4: Batıayaz Mahallesi Bir Ev Örneği

Çizim 2:Eriklikuyu Mahallesi Değirmen Planı

Resim 5:B y koba Mahallesi Bir Ev  rneği

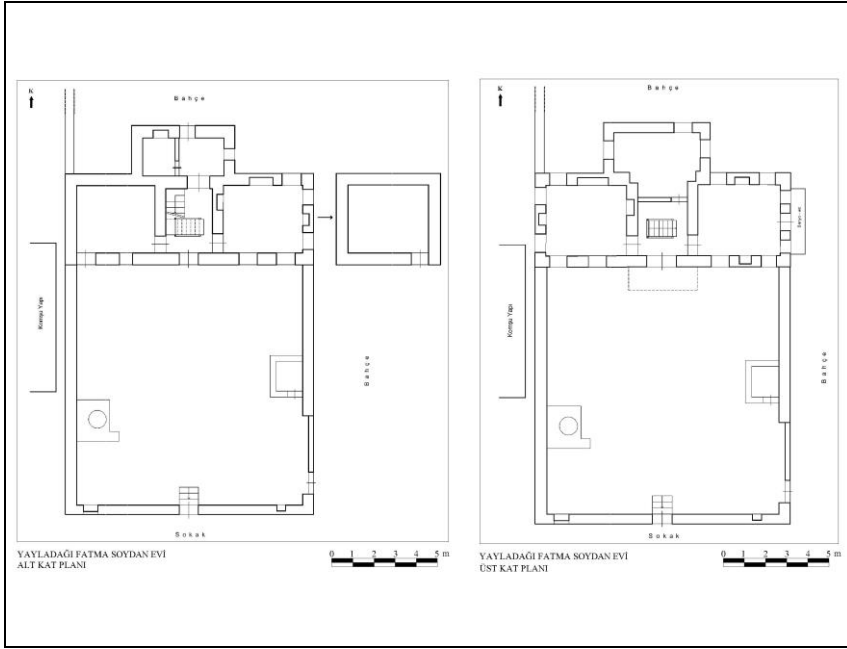
Resim 6:Yaylıca Mahallesi Bir Ev  rneği

Resim 7:Yaylıca Mahallesi Su Kuyusu

Resim 8: Yayladağ Kasım Bey Camii Harim

Çizim 3: Yayladağı Fatma Soydan Evi Alt ve Üst Kat Planları

Resim 9: Yayladağı Fatma Soydan Evi- Sofa

Resim 10:Yayladağ Köprü Örnekleri

Resim 11:Yayladağ Naura Kalıntısı

SANDIK

KİRMEN

HALI ÇIRPICI

Resim 12: Yayladağ Etnografik Eserlerden Örnekler

AÇIKSARAY VE ÇEVRESİNDE BİZANS DÖNEMİ YERLEŞİMLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI – 2015

ıFatma Gül ÖZTÜRK

GİRİŞ

Nevşehir İli, Gülşehir İlçesi sınırları içerisinde kalan Açık Saray Örenyeri, Gülşehir'in 4 km güneyinde, Nevşehir-Gülşehir yolu üzerinde yer almaktadır (Resim: 1).² Yüzey Araştırmasının sınırları, Açık Saray Örenyeri ile birlikte, yakınlıkları ve gösterdikleri bazı ortak mimari özelliklerden dolayı örenyerinin hemen kuzeyinde Döllük Mevkii'ni; güneyinde Çat Vadisini ve örenyerinin 3 km kuzeybatısında bulunan Karşı Kilise (Saint Jean Kilisesi) ve çevresi ile Büyükkale Mevkii'ni içine alacak şekilde belirlenmiştir. Bu sınırlar içerisindeki tüm Ortaçağ sivil ve dini mekânları ile bu mekânlarda tespit edilen duvar resimleri (Karşı Kilise duvar resimleri hariç) çalışmanın konusudur.

2013 yılı çalışmamız sonucunda Açık Saray Örenyerinde toplam 9 adet yapı grubunun (Alan 1-9); ve toplam 13 bağımsız kilisenin rölöveleri alınarak mimari çizimleri tamamlanmıştır (Resim: 2).³ Bir avlu çevresinde kayaya açılmış mekanlardan oluşan ve kayaya açılmış dikkat çekici cepheleri olan bu yapı grupları literatürde Avlulu Kompleksler olarak geçmektedir. Avlulu Komplekslerin Kapadokya genelinde kırkın üzerinde örneğine rastlamaktayız. Bu yapı gruplarının, 10. ve 11. yy.'da yaşamış arazi sahibi ve ordu ile doğrudan ya da dolaylı yollardan

¹ Doç. Dr., Çankaya Üniversitesi, gulozturk@cankaya.edu.tr

2013 yılında ilki gerçekleştirilen "Açık Saray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri" başlıklı Yüzey Araştırmasının 2015 yılı çalışmaları T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izni ile başkanlığında 1-10 Eylül tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Ekip arkadaşlarım İç Mimar Aykut FENERCİ'ye ve Sanat Tarihçisi Yard. Doç. Dr. Tolga UYAR'a (Nevşehir Üniversitesi), Bakanlık temsilcisi Niğde Müzesi Müdürlüğü uzmanı Özge ÇAVUŞOĞLU'na ve tüm emeği geçenlere katkı ve destekleri için teşekkür ederim.

² Açık Saray Örenyeri Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 12.11.1999 gün ve 1123 sayılı kararı ile 1. derece doğal + 1. derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenmiştir. Burada bulunan kaya oyma mekânlardan birçoğu 1997 tarihinde tescillenmiştir.

³ 2013 yılı Yüzey Araştırması sonuçları için bkz. F. G. ÖZTÜRK, "Açık Saray ve Çevresinde Bizans Dönemi Yerleşimleri Yüzey Araştırması – 2013," 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, ed. Y. Koşar, 2014, 1. Cilt, 535-552.

ilişki içinde bulunan Bizans elit sınıfına ait konutlar olduğu günümüzde genel kabul görmektedir.⁴

2015 Yılı Çalışma Alanları ve Yürütülen Çalışmalar

Açıksaray Örenyeri'nde 2013 senesinde tespit edilen ancak rölöve ve çizimleri yapılmamış olan alanlarda çalışmalara devam edilmiştir. Çat Vadisi'nde ve Büyükkale Mevkii'nde genel tarama yapılmıştır. Karşı Kilise ve yakın çevresinde tarama ve belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Bu sene Döllük Mevkii'nde çalışma yapılmamıştır.

AÇIKSARAY ÖRENYERİ

Düzensiz Yerleşim 1

Açıksaray'da sınırları daha tanımlı olan ve özenli açılmış cephelerle süslenmiş 9 adet yapı topluluğuna, literatürdeki adı ile Avlulu Komplekslere ek olarak sınırlarını tanımlamakta ve tarihlendirmekte zorlandığımız çok katlı düzensiz yerleşim alanları da bulunmaktadır. 2015 sezonunda, Açıksaray Örenyerinin güney sınırında bulunan düzensiz yerleşimin bir kısmının örnekleme amacıyla rölövesi alınarak çizimi yapılmıştır (Resim: 3-4).

'Düzensiz Yerleşim 1' olarak adlandırdığımız bu kısım işlev açısından en çok veri veren yer olduğu için seçilmiştir. Buranın ağırlıklı olarak üretim amaçlı ve depolama/ ambar amaçlı kullanıldığını düşünmekteyiz. Bu yerleşim farklı dönemlerde kullanılmış ve bir çok değişikliğe uğramış. Birbirine tünellerle bağlı farklı kotlardan oluşmakta.

⁴ Kapadokya Avlulu Komplekslerinin genel değerlendirmesi ve tarihlendirmesi için bkz. L. RODLEY, *Cave Monasteries of Byzantine Cappadocia*. Cambridge 1985; T. F. MATHEWS/A.-C. DASKALAKIS-MATHEWS, *Islamic-Style Mansions in Byzantine Cappadocia and the Development of the Inverted T-Plan*. *Journal of the Society of Architectural Historians* 56:3 (1997) 294-315; V. KALAS, *Rock-Cut Architecture of the Peristrema Valley: Society and Settlement in Byzantine Cappadocia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York University, New York 2000; R. OUSTERHOUT, *A Byzantine Settlement in Cappadocia*. DOS 42. Washington, D.C. 2011 (Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Birinci Baskı: Washington, D.C. 2005); F. TÜTÜNCÜ, *The Land of Beautiful Horses: Stables in Middle Byzantine Settlements of Cappadocia*. Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi. Ankara 2008; F. G. ÖZTÜRK, *A Comparative Architectural Investigation of the Middle Byzantine Courtyard Complexes in Açıksaray-Cappadocia: Questions of Monastic and Secular Settlement*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Ankara 2010; ve F. G. ÖZTÜRK, *Negotiating between the Independent and Groups of Courtyard Complexes in Cappadocia*, A. Brown/A. Leach, *Proceedings of the Society of Architectural Historians, Australia and New Zealand: 30, Open*. Gold Coast 2013, vol. 2, 837-849.

Şarap İşlikleri

Bir tanesi ‘Düzensiz Yerleşim 1’ in içinde olmak üzere toplam 6 şarap işliğinin rölöve çalışması ve çizimi yapılmıştır. Yerleşimin içinde yer alan ve bir parçası olarak çizilen şarap işliği ayrıca numaralandırılmamıştır. Yerleşimin hemen yakınında bulunan ve diğer mekanlardan bağımsız olan şarap işlikleri ise 1’den 5’e kadar numaralandırılmıştır. Açıksaray Örenyerinin güney kısmına denk gelen ve ‘Düzensiz Yerleşim 1’ in hemen bitişiğinde yer alan bu şarap işlikleri burada üretimin yoğunluğuna işaret etmektedir. Söz konusu yerleşimin kendisinde de yaşam mekanlarından ziyade gıda depolama mekanları öne çıkmaktadır.

Şarap işliklerinin özenli açılmış kemerli havuzları bunların Açıksaray’daki Bizans yerleşimi (Alan 1-9) ile çağdaş olabileceğini düşündürmektedir. Şarap işlikleri farklı büyüklükte dirler. Genel olarak şarap işliği üzümün ezildiği bir havuz, şıranın toplandığı bir hazne ve bunları birbirine bağlayan kanaldan oluşurlar. Ezme havuzu hazneye göre büyüktür ve yukarıda yer alır, genelde dikdörtgen formdadır. Şıranın toplandığı hazne ise genelde dairesel formdadır. Bazı şarap işliklerinde haznenin içinde sıra olduğu görülmüştür.⁵

Örneğin, Şarap işliği 2’de hem ezme havuzu hem de toplama haznesi korunmuştur. İkisi de kemer ile süslenmiştir. Ön cephesi tamamen yıkılmış olan şarap işliği orijinal olduğunu düşündüğümüz bir kapıdan yan bir odaya açılmaktadır. Burası ambar olarak kullanılmış izlenimi vermektedir (Resim: 5-6).

Şarap İşliği 3

Orijinal işlevinin şarap işliği olduğunu düşündüğümüz ve 3 nolu şarap işliği olarak adlandırdığımız mekan Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kayıtlarına göre ‘cami’ adı altında tescillidir. Açıksaray

⁵ Kapadokya’da şarap üretimi geleneği 20. yy.’a kadar fazla bir değişikliğe uğramadan sürdürülmüş görünmektedir. Şarap işliklerinin Ortaçağ yerleşimleri ile ilişkilerini değerlendirebilmek için bölgedeki başka örneklerle de bakmak önem taşımaktadır. Avlulu Kompleksler içerisinde Erdemli yerleşimi çok sayıda şarap işliği ile öne çıkmaktadır. Bkz.

N. KARAKAYA, Erdemli’de Ekmek ve Şarap. *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ* 2 (2008) 33–53. Kapadokya şarap işlikleri üzerine başka örnekler için bkz. N. PEKER/B. T. UYAR, Güzelöz-Başköy ve Çevresi Bizans Dönemi Yerleşimleri 2011, A. Özme, 30. *Araştırma Sonuçları Toplantısı: 28 Mayıs–1 Haziran 2012, Çorum*. Çorum 2013, vol. II, 147–156. Kapadokya’da şarap üretimi için ayrıca bkz. E. BALTA, The Underground Rock-Cut Winepresses of Cappadocia. *Journal of Turkish Studies [Türklük Bilgisi Araştırmaları]* 32:1 (2008) 61–88.

Örenyerinde tespit ettiğimiz en büyük şarap işliğidir. Sonradan güney duvarına açılmış olan ve mihrap olduğu düşünülen niş nedeniyle ‘cami’ ismi ile tescil edilmiştir. Yan yana açılmış kemerli iki büyük ezme havuzu kısmen tahrip olmuştur. Şıra hazneleri seçilememektedir. Düz tavanın ortasında alt tarafı yok olmuş sütün başlığı parçası asılı kalmıştır. Havuzlara komşu kuzey duvarında depolama amaçlı kullanılmış olabilen derin nişler vardır.

Mezarlık

Alan 3.1-3.2’nin üstüne denk gelecek şekilde dip dibe platoya açılmış 60’ın üzerinde mezar tespit edildi. Bu alanın rölövesi alınarak eskiz çizimi yapıldı. Benzer mezarlıklara Açıksaray yerleşimi ile benzerlik gösteren Aksaray’a bağlı Çanlı Kilise yerleşiminde de yoğun olarak rastlanmaktadır.⁶ Mezarlar Doğu-Batı yönünde baş kısımları daha geniş ve Batı yönünde olacak şekilde açılmıştır. Aralarında bebek mezarları da vardır (Resim 7-8).

KARŞI KİLİSE MEVKİİ

Karşı Kilise (Saint Jean Kilisesi)

Karşı Kilise tescillidir ve giriş ücretli bir örenyeridir. Karşı Kilise’nin özellikle yakın zamanda restore edilmiş olan duvar resimleri daha önce farklı araştırmacılar tarafından çalışılmış ve yayınlanmıştır. Bu çalışmalarda Karşı Kilise’nin resim programı apsisinde bulunan kitabe sayesinde 1212 yılına tarihlenebilmiştir.⁷ Söz konusu duvar resimleri ve kitabe üstteki kiliseye aittir.

Karşı Kilise bir koniye üst üste açılmış iki kiliseden oluşur. Daha eski olan ve altta yer alan kilise serbest haç formundadır. Merkezdeki kubbesi üstteki kiliseyi açarken veya öncesinde yıkılmıştır. Alttaki kiliseye tahrip olmadan önce bir narteksten girildiği ortadır. Açıksaray’da, 2013 sezonunda tespit edilen ve belgelenen 4 adet serbest haç planlı kilise büyüklükleri, mimari ve dekoratif

⁶ Bkz. OUSTERHOUT (2011)

⁷ Karşı Kilise ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. GUILLAME DE JERPHANION, *Une Nouvelle Province de l’art byzantin: les églises rupestres de Cappadoce* (Paris: P. Geuthner, 1925) Vol. II, 5-16; C. JOLIVET-LÉVY, *Images et espace culturel à Byzance: L’exemple d’une église de Cappadoce* (Karşı Kilise, 1212), M. Kaplan, *Le sacré et son inscription dans l’espace à Byzance et en Occident*. Paris 2001, 163-181; ve N. PEKER, Gülşehir Karşı Kilise Duvar Resimleri, A. Ödekan/E. Akyürek/N. Necipoğlu, *Change in the Byzantine World in the Twelfth and Thirteenth Centuries, First International Sevgi Gönül Byzantine Studies Symposium, Istanbul 25-28 June 2007, Proceedings*. Istanbul 2010, 572-581.

detaylar, ve kırmızı boya ile yapılmış geometrik motifler incelendiğinde Karşı Kilise’de altta bulunan bu eski kilise ile büyük benzerlik göstermekte ve aynı atölye tarafından yapıldığını düşündürmektedir. Karşı Kilise’deki bu alt kilisenin 11. yy.’da açılmış olduğu düşünülmektedir.⁸ Alt kiliseye narteks bölümünden kuzeyde şarap işliği güneyde ise olası keşiş hücreğine giden bir tünel açılmaktadır. Üstteki kiliseye çıkan orijinal kayaya oyma merdiven tahrip olmuştur. Günümüzde metal bir merdivenle ulaşılan üstteki kilisenin tabanı çökmüş olup, taban alanının yarısını kaplayan ahşap bir strüktür sayesinde ziyaretçilere açılmıştır. Üstteki kilise tek nefli ve beşik tonozludur (Resim 9-10).

Karşı Kilise Mevkii – Kilise 1 ve Keşiş Hücresi

Karşı Kilisenin hemen doğusunda ‘Komşu Kilise’ adı altında tescil edilmiş kilise ve bu kilisenin yanı başına açılmış ve keşiş hücresi olabilecek mekanın rölövesi alınarak çizimleri yapılmıştır. 3 nefli düz tavanlı kilisenin orta nefinin tavanında eşit kollu haç kabartması vardır (Resim 11).

Karşı Kilise Mevkii – Kilise 2

Karşı Kilisenin batısında tespit ettiğimiz 3 kilisenden biridir. ‘Şapel’ adı altında tescillidir. Serbest haç planlıdır. Kare şeklinde bir narteksi vardır. Resim izine rastlanmayan kilise oldukça iyi durumdadır. Narteksten naosa geçilen kapının üzerinde kırmızı boya ile çizilmiş malta haçı izi vardır. Templonu tahrip olmadan günümüze ulaşmıştır. Açıksaray Örenyerinde bulunan serbest haç planlı kiliselerle benzerlik göstermektedir (Resim 12).

Karşı Kilise Mevkii – Kilise 3

Giriş duvarı tamamen yıkılmış olan kilise 3 Karşı Kilisenin batısında yer alır. 3 nefli ve 3 apsislidir. Nefler beşik tonozludur. Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kayıtlarında tescilli olduğuna dair bilgiye rastlanamamıştır (Resim 13-14).

⁸ C. JOLIVET-LÉVY (2001) 165.

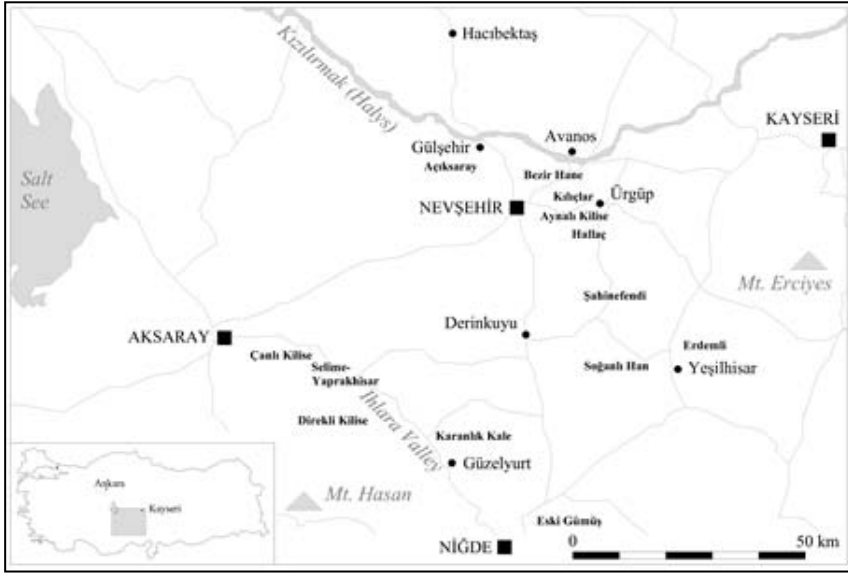
Karşı Kilise Mevkii – Kilise 4

Karşı Kilisenin batısında yer alan diğer bir kilise neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Yeteri veri günümüze ulaşamadığından buranın çizimi yapılmamıştır. Nevşehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kayıtlarında tescilli olduğuna dair bilgiye rastlanamamıştır.

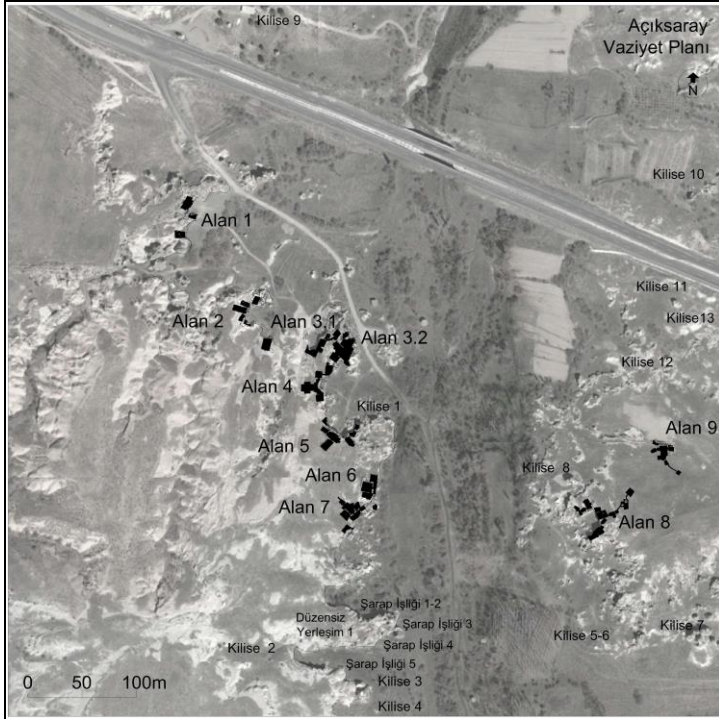
2015 YILI SEZON SONU DEĞERLENDİRMESİ

2013 yılında ilki gerçekleştirilen, 2014 yılında Yüzey Araştırması Başkanının bir yıl boyunca yurt dışında olması nedeniyle ara verilen Yüzey Araştırmasının 2. sezon çalışması Eylül 2015’de gerçekleştirilmiştir. 2015 sezonunda Çat Vadisinde ve Büyükkale Mevkiinde yapılan taramalarda Açıksaray yerleşimi ile doğrudan ilişkilendirilebilecek sivil veya dini mekanlar bulunamamıştır. Bu nedenle, 2015 sezonu sonunda büyük oranda hedeflerine ulaşan Yüzey Araştırmasının üç sezon olarak öngörülmesi olmasına rağmen sonlandırılmasına karar verilmiştir. Yüzey Araştırması sonucunda Açıksaray üzerine uluslararası yayın yapılmıştır⁹; Açıksaray Örenyeri için işaretleme/ bilgilendirme çalışması Nevşehir Müze Müdürlüğü ile birlikte gerçekleştirilmiştir; Gülşehir’in ve Açıksaray’ın tanınırlığının artırılması için yurtiçi ve yurtdışında çeşitli bildiriler sunulmuştur.

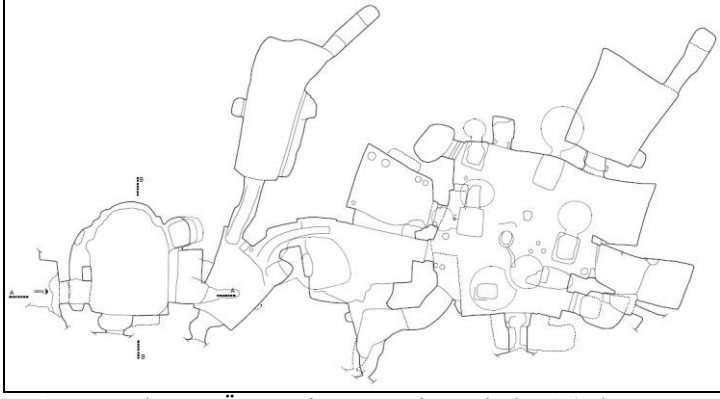
⁹ “Açıksaray ‘Open Palace’: A Byzantine Rock-Cut Settlement In Cappadocia” *Byzantinische Zeitschrift* 107(2): 127–152, 2014.

Resim 1: Kapadokya Haritası (F. G. Öztürk)

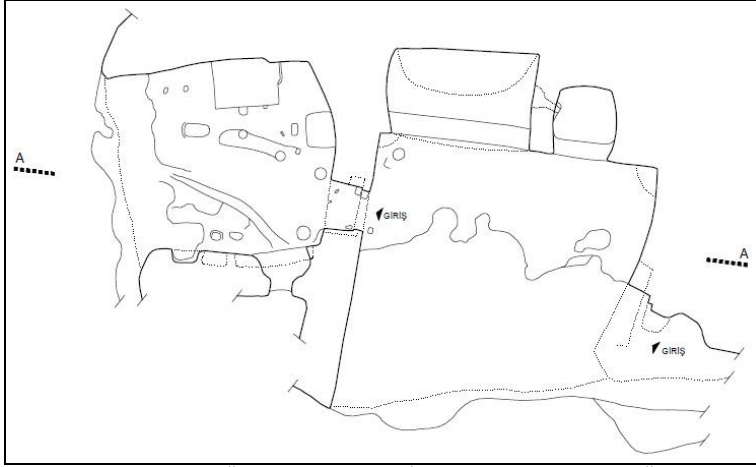
Resim 2:Açıksaray Örenyeri - Vaziyet Planı (rölöve/çizim F. G. Öztürk ve A. Fenerci; Google Earth resmi, erişim: 19.03.2009)

Resim 3: Açıksaray Örenyeri - Düzensiz Yerleşim I (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

Resim 4: Açıksaray Örenyeri - Düzensiz Yerleşim I (A. Fenerci)

Resim 5: Açıksaray Örenyeri - Şarap İşliği 2 (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

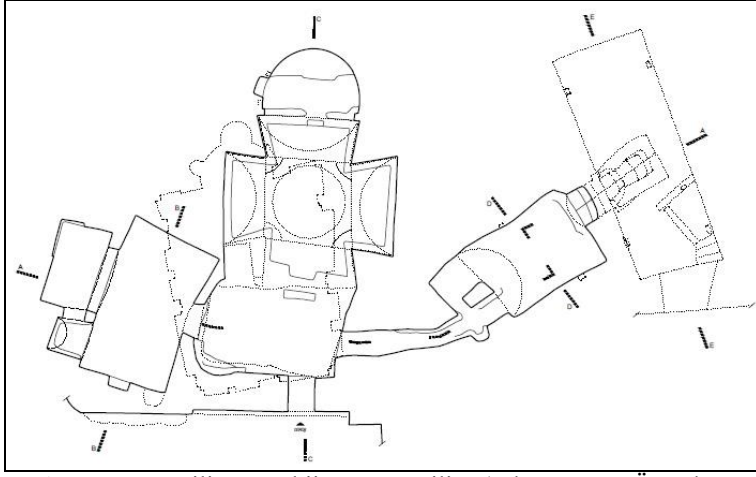
Resim 6: Açıksaray Örenyeri - Şarap İşliği 2 (A. Fenerci)

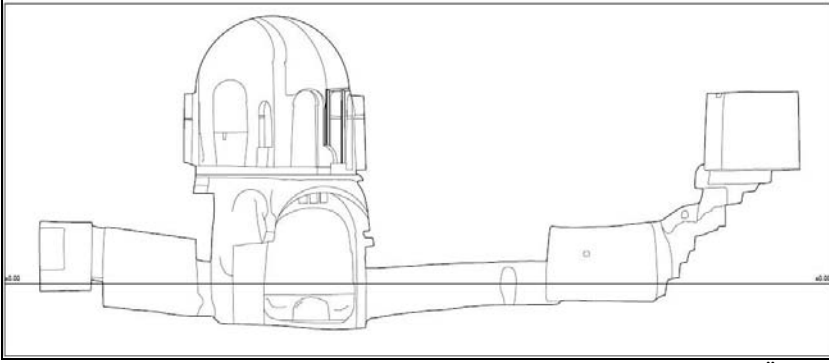
Resim 7: Açıksaray Örenyeri - Mezarlık (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

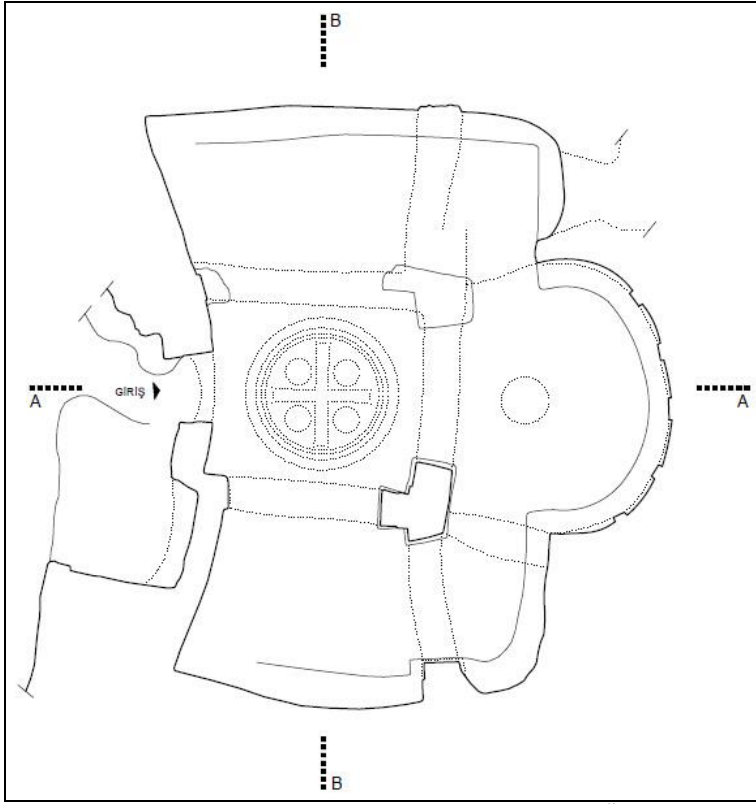
Resim 8: Açıksaray Örenyeri - Mezarlık (A. Fenerci)

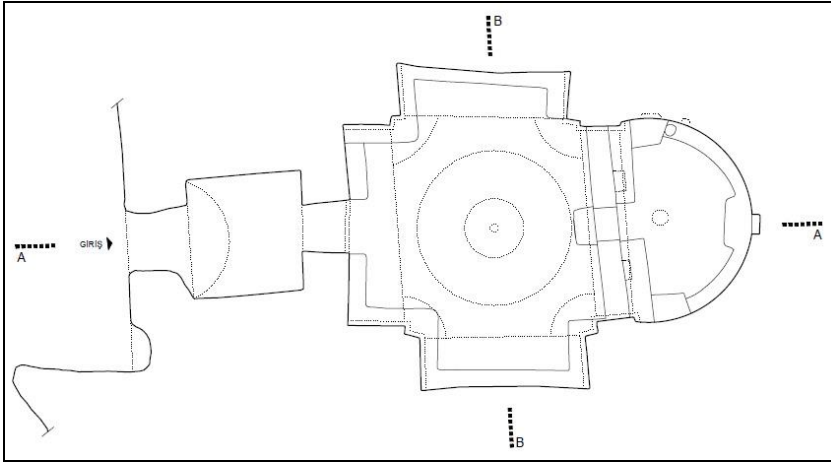
Resim 9: Karşı Kilise Mevkii – Karşı Kilise (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

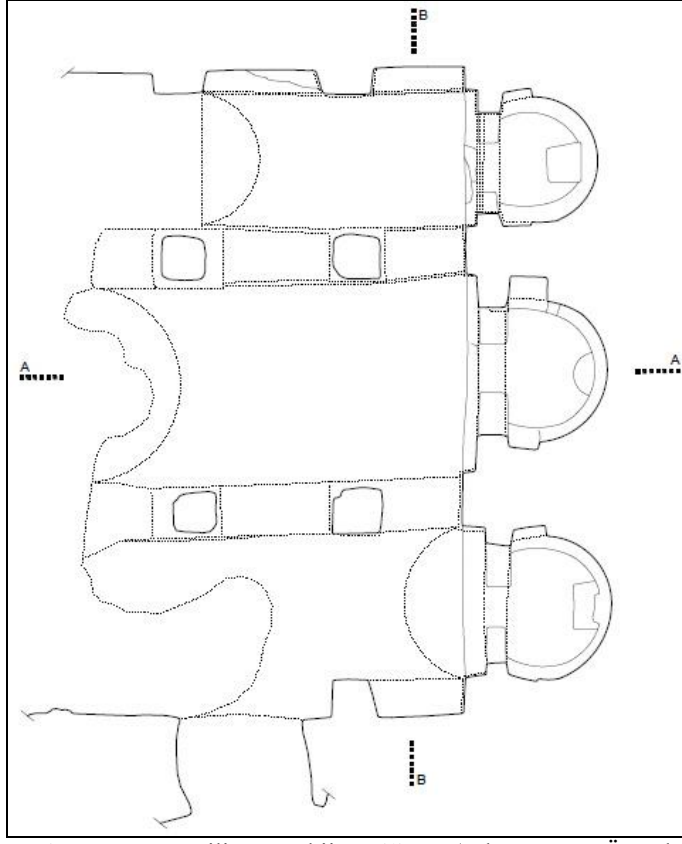
Resim 10: Karşı Kilise Mevkii – Karşı Kilise AA-Kesiti (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

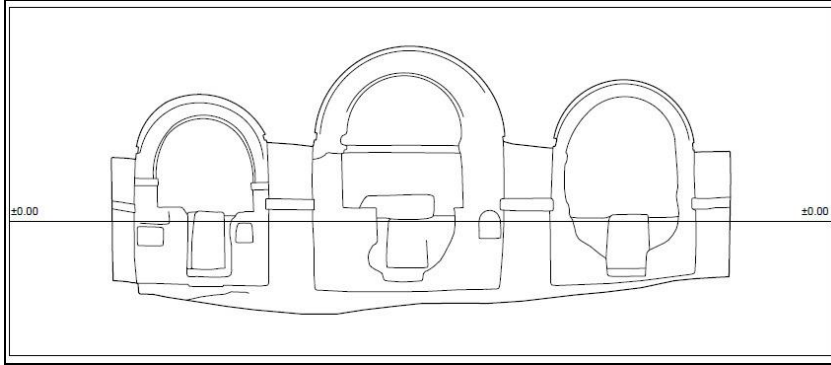
Resim 11: Karşı Kilise Mevkii – Kilise 1 (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/
çizim A. Fenerci)

Resim 12: Karşı Kilise Mevkii – Kilise 2 (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/
çizim A. Fenerci)

Resim 13: Karşı Kilise Mevkii – Kilise 3 (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

Resim 14: Karşı Kilise Mevkii – Kilise 3 BB-Kesiti (rölöve F. G. Öztürk ve A. Fenerci/ çizim A. Fenerci)

Yazışma Adresi:
Doç. Dr. Fatma Gül ÖZTÜRK
Çankaya Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Çukurambar Mah. Öğretmenler Cad. No: 14,
06530 Çankaya/ANKARA

e-posta: gulozturk@cankaya.edu.tr

DAĞLIK KİLİKİA YERLEŞİM TARİHİ VE EPIGRAFYA ARAŞTIRMALARI 2014-2015

* Hamdi ŞAHİN
**Aşkın ÖZDİZBAY

2014 YILI ÇALIŞMALARI:

Mersin İli, Erdemli, Silifke, Mut, Gülnar, Aydınçık, Bozyazı, Anamur Çamlıyayla ve Tarsus ilçelerinde Yerleşim Tarihi ve Epigrafiya Araştırmalarına başkanlığım altında, Yrd. Doç. Dr. Aşkın Özdizbay, Klasik Filolog Figen Şahin (MA), Klasik Filolog Sinem Küçüköğlü, Restoratör Nazım Can Cihan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen ise Karaman Müzesi uzmanlarından İsmail Atçı katılmışlardır².

2014 yılı çalışmalarımız üç amaca yönelik sürdürülmüştür:

- 1- Antik yerleşmelerin tespiti, çizim ve belgeleme çalışmaları
- 2- Antik yazıtların tespiti

1- Antik yerleşmelerin tespit, çizim ve belgeleme çalışmaları:

Alliören:

Yerleşme, Mersin'in Silifke İlçesi, Narlıkuyu Mahallesi, Alliören mevkiinde yer almaktadır. Yerleşme antik dönemde Dağlık Kilikia'nın önemli bir kenti olan Korykos'un territoriumunda bulunuyordu. Çalışmalar yoğun arkeolojik yüzey araştırması, mimari belgeleme, çizim ve epigrafik araştırmaları kapsamıştır. Silifke Belediye'sinin katkılarıyla, ekibe dahil olan Harita mühendis ve teknikerleri ile cors ölçüm aletiyle yerleşmenin bir genel planı çıkarılabilmektedir.

*Doç. Dr. Hamdi ŞAHİN, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı 34459 Vezneciler, İstanbul.

**Yrd. Doç. Dr. Aşkın ÖZDİZBAY, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı 33459 Vezneciler, İstanbul.

¹ Yüzey araştırmalarımıza desteklerinden dolayı İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı'na (Proje No: 44164 ve 44891) teşekkür ederiz.

² Arazi çalışmalarımıza izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkürü borç biliriz.

Yerleşme kuzeybatıda hafif yükselen bir tepecik ve onun güney güneydoğu ve güneybatısı etrafındaki yamaçlarda yayılmaktadır. Doğu ve güneydoğusu derin bir vadiye bakmaktadır. Yerleşme yaklaşık 421 m.'lik çapa sahiptir. Yerleşmenin boyutu ve özellikle güneyindeki teraslarda yer alan tarım alanları, harman yerleri, işlikler ve çiftlik evi burasının tarımsal karakterli bir yerleşim olduğunu göstermektedir. Özellikle Doğu Dağlık Kilikia'da bu tür yerleşimler Roma İmparatorluk ve Erken Bizans dönemlerinde çok artmıştır. Daha çok zeytinyağı ve tahıl üretiminin yapıldığı bu tür küçük kırsal yerleşimler kendilerine yetmekle birlikte, territoriumlarında bulundukları kentlerin limanlarına da tarımsal ürün akışı sağlıyorlardı. Allıören de bahsedilen karakterde bir yerleşim olarak varlığını sürdürmüş olmalıydı (Resim: 1).

Allıören'deki yapıların çoğunu konutlar oluşturmaktadır. Bunlardan birçoğu yıkılmıştır ve planlarını belirlemek çok zor, çoğu sefer imkânsızdır. Önemli kısmının söve ve lentoları *in situ* olarak korunmuştur. Konutlardan duvar yükseklikleri belli bir yüksekliğe kadar korunmuş ve sınırları belirlenebilenlerden 12 tanesinin ayrıntılı tanımları ve çizimleri yapılmıştır. Duvar örgüleri polygonal (çokgen), pseudo isodomik rektogonal ve harçlı moloz taş duvar olmak üzere farklı teknikler göstermektedir. Duvarların çoğu çift yüzlüdür. Konutlarda görülen polygonal duvar örgüsü Doğu Dağlık Kilikia için karakteristiktir (Resim: 2-3). Bu duvar tekniği bölgede Hellenistik Dönem'den, Geç Antik Dönem'e kadar, gittikçe özensizleşerek kullanılmıştır³. Konutların planları belirlenenlerin tek ya da iki mekânlı oldukları saptanmış, bir kısmının da iki katlı olduğu, duvarlarındaki ikinci katı taşıyan hatıl deliklerinden anlaşılmıştır. Bazı konutların duvarlarına ocaklar da inşa edilmiştir. Planları belirlenen konutlar 16-40 m² arasında değişen büyüklüğe sahiptir. Konutların plan ve eklemelerinden uzun süre kullanıldığı, bir çok değişiklikler geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu sürenin, yapıların mimari özelliklerinden yola çıkarak Roma İmparatorluk Dönemi'nden, bazı konut lentolarındaki rozet

³ Polygonal duvar tekniğini, işleniş şekli, derz, işçilik ve kenar şekillerine göre, ayrıntılı sınıflama örnekleri için bkz.: Scranton 1941: 16-18; Lugli 1957: 48-67; Tomlinson 1961: 133-140; Akarca 1987²: 113; Tırpan 1994: 411; Tırpan – Söğüt 1998: 164-165. Bölgedeki polygonal duvar tekniği ile ilgili çalışmalar için bkz.: Matchatschek 1967: 65-67; Tırpan 1994: 405-424; Tırpan – Söğüt 1998: 161-186; Durukan 1999: 79-91; Durukan 2004: 39-63;; Durugönül 1998: 11-53; Söğüt 2006: *passim*.

içindeki haç kabartmalarından Bizans Dönemi içlerine kadar uzandığı söylenebilir. Hatta bunlardan bir kısmı yöreye yerleşen Yörükler tarafından günümüze kadar çeşitli eklemelerle bir süre kullanılmıştır.

Konutlar dışında daha büyük ölçekli olan 5 adet yapı kompleksi saptanmıştır. Bu yapıların mimari özellikleri konutlara nazaran daha özenlidir. Burada iyi korunmuş ve işlevi hakkında fikir yürütülebilen üç yapı kompleksinin kısa tanımı yapılacaktır.

Y1 kodlu yapı yerleşimin kuzeybatı yamacında yer alır. Kuzey duvarı oldukça iyi korunmuştur. İki kapı ortasında bir pencere yer almaktadır. Doğu duvarı kuzey duvarından daha kötü korunmuştur, ancak bir kısmı ayaktadır. Yapının diğer kenarları izlenememektedir ve iç kısmı yıkıntılarla doludur. İç kısmının orijinal planı daha sonraki dönemlerde bozulmuş ve eklemeler yapılmıştır. Duvarları oldukça büyük polygonal ve yamuk bloklardan oluşturulmuş, ancak polygonal duvar tekniğini gösteren testere ağızlı taşlar kullanılmıştır (Resim: 4). Bu teknik Roma İmparatorluk Dönemi'nde bölgede Kurşun Kalesi Tapınağı'nda da görülmektedir⁴. Yapının doğu kenarında girişi mevcuttur. Bu girişin önündeki bloktaki hatıl yuvaları ve duvar yüksekliği ikinci bir katı düşündürmektedir. Yapının içinde, güney bölümünde bir Dor sütunu bulunmaktadır. Sütunun *abacusu*, *echinusu* ve gövdesi birlikte işlenmiştir. Yapının dışında da oldukça iyi korunmuş monoblok bir Dor sütunu bulunmaktadır. Ancak söz konusu sütunların bu yapıyla bir bağlantısı saptanamamaktadır. Çok yüksek ihtimalle sonradan buraya taşınmıştır. Bu yapı genel görünümü itibarıyla büyük bir çiftlik yapısı olmalıdır.

Y3 kodlu yapı ise yerleşmenin batı sınırında yer almaktadır. Yapının hemen batısı derin bir vadinin yamaçlarına bakmaktadır. Yapının girişi güneyindendir; kapıya ait söveler ve lentosu korunmuştur (Resim: 5). Kuzey duvarı yaklaşık ikinci kat yüksekliğine kadar korunmuştur ve iç kısmında hatıl delikleri bulunmaktadır. Duvarlar küçük rektogonal bloklarla çift yüzlü olarak örülmüştür; duvarın arası küçük moloz taşlar ve harçla doldurulmuştur. Yapının dört mekândan oluştuğu

⁴ Şahin – Özdzıbay 2014 : 87.

anlaşılmaktadır. Yapının güneydoğu ve kuzeydoğu köşelerinde tabana yuvarlak kuyu benzeri hazneler açılmıştır ki, bunlar zeytinyağı preslerine ait hazneler olmalıdırlar. Bu yapı da bu özellikleri itibariyle bir çiftlik evi olmalıdır.

Y5 kodlu yapı yerleşmenin en yüksek noktasında, tepeciğin zirvesinde bulunmaktadır. Bu yapının planını belirlemek olası değildir, sadece mimarisine ait parçalar alanda dağılmıştır. Söz konusu alanda bir iş makinasıyla düzleme çalışması yapıldığı ve bu esnada belki de bir kısmı ayakta olan yapının yıkıldığı; parçalarının tahrip edilerek etrafa dağıtıldığı anlaşılmaktadır (Resim: 6). Yapının mimari parçaları arasında büyük rektogonal kireçtaşı bloklar, alınlığa ait *tympanon* parçaları, arkhitrav parçaları ve triglif-metop frizi bulunmaktadır. Tahribat esnasında bloklar üst üste yığıldığı için diğer mimari parçaları saptamak mümkün olamamıştır. Arazinin en görünür ve hakim noktasında bulunan bu mimari parçaların, ilk bakışta Dor düzeninde çok da büyük olmayan bir tapınağa ait olabileceğini akla getirmektedir. Ancak yine bu alanda tespit edilen bir parça, büyük bir lahdin teknesinin oturacağı, ortası oyulmuş, lahit teknesi kaidesine çok benzemektedir (Resim: 7). Ayrıca, daha önce gösterilen Y1 kodlu yapının içinde ve önünde yer alan sütunlar, yüksek ihtimalle bu yapıya ait olmalıydılar. Bu durumda, söz konusu mimari parçalar, bölgede iyi korunmuş örnekleri bulunan tapınak tipli anıtsal bir mezara ait olmalıdır.

Yerleşmenin tamamına dağılmış, ancak daha çok güney ve güneydoğusunda yoğunlaşmış 10 adet sarnıç saptanmıştır (Resim: 8). Bunlar dışında bölgeye özgü tonozlu konstrüksiyonlarıyla oldukça sağlam inşa edilmiş ve günümüze kadar kullanılmıştır. Yerleşmenin su ihtiyacı, yağmur sularını depolayan bu sarnıçlar yoluyla karşılanmıştır. Söz konusu sarnıçların tonozlu kısımlarının üzeri daha sonradan bir çok devşirme malzemenin de kullanıldığı kireç taşı bloklarla adeta bir kutu gibi örülmüştür. Böylece dikdörtgen bir plan oluşmuştur. Sarnıçların bir çoğunda, üst kısımlarında kuyu bilezikleri korunmuştur. Bir kısmında da üst kısmına çıkmak için merdivenler yapılmıştır.

Yerleşmede 5 adet zeytinyağı üretimine yönelik işlik saptanmıştır (Resim: 9). Bu işliklerde akıtaçlı ve hazneli baskı kollu presler ile daire formlu kırma taşları

508.....

belgelenmiştir. Presler ana kaya oyularak yapılmıştır. Bunların bir kısmı daha küçük boyutlu, bir kısmı ise büyük atölyelere aittir. Böylece bu kırsal yerleşimde zeytin yağı üretiminin yapıldığı ve yüksek ihtimalle ya buradan ya da kıydan Korykos üzerinden satışının gerçekleştirildiği ileri sürülebilir.

İlginç bir durum olarak, yerleşmede çok az mezara rastlanmıştır. Saptananlar üç tanedir ve yerleşimin kuzeydoğusu ile güneybatı sınırında yer almaktadırlar (Resim: 10). Bunlar tekneleri ana kayaya oyulmuş, semerdam kapaklı basit khamasorion tipi lahit mezarlardır. Üçü de daha önceden açılmış ve kapakları kırılmıştır. Az mezar olmasının sebebi şöyle açıklanabilir. Önceden var olan lahit mezarlar açıldıktan sonra, kapakları taşınarak kullanılmış, tekneleri de dolgu toprakla kapanmış olabilir. Tabii bir çok Alliörenlinin lahit mezarı bile olmamış ve doğrudan toprağa gömülmüş olmalıdırlar. Ayrıca, Alliören'in batısında yer alan yamaçta da kaya mezarları bulunmaktadır. Asıl nekropolis olarak, yerleşim dışı olarak bu uygun alan kullanılmış olmalıdır.

Alliören yerleşmesi hakkında topladığımız verileri genel yorumlarsak, kısaca şunlar söylenebilir: Alliören'in territoriumunda yer aldığı MÖ. 2. yy.'da polis statüsüne kavuşan Korykos kenti, önemini Roma İmparatorluk Dönemi boyunca korumuş ancak MS. 3. yy'dan itibaren önemini yitirerek bir kome-köy statüsüne düşmüştür. MS. 5. yy. başlarından itibaren ise tekrar güçlenmiş ve Erken Bizans Dönemi'nde en geniş sınırlarına ulaşmıştır s. Alliören'deki yapıları kesin tarihlemek mümkün olamasa da, mimari teknikler yardımıyla Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik-Erken Bizans Dönemi'nde yoğun mimari hareketlilik ve nüfus yoğunluğu olduğu anlaşılmaktadır. Güneyindeki liman kenti Korykos ile yakın ve hayati bağlara sahip olması gereken Alliören yerleşmesi, tarımsal bir yerleşim olarak, ürün fazlasını Korykos limanı aracılığıyla satıyor olmalıydı. Bu ürünler içinde, pres düzeneklerinden anlaşıldığı kadarıyla endüstriyel ürünlerde zeytin ve zeytinyağı; tarım arazilerinin ve harman yerlerinin büyüklüğü ve çokluğu nedeniyle de tahıllar ön planda olmalıydı.

s Hild – Hellenkemper 1990 :315 ; Şahin 2009: 264.

Yukarı Tol 1:

Taşkıncık Mahallesi'nin 2 km güneyinde, Roma dönemine tarihlenen bir yerleşme tespit edildi. Yerleşmedeki konutlar polygonal duvar örgüsüne sahiptir. Yerleşmenin kuzeyinde, 15,40 m uzunluğunda, 7,20 m genişliğinde, 2,30 m yüksekliğinde ve 2 odadan oluşan büyük bir konut bulunmaktadır. Muhtemelen 2 katlı bir çiftli evi olan yapının girişi güneydendir. Kapı lentoları ayakta, doğu odasının kapı lentosu üzerinde şimşek demeti ve tanımlanamayan bir kabartma, batı odasının batısında ise daha geç bir evrede inşa edilmiş yığma taştan bir oda mevcuttur. Yapının hemen güneydoğusunda ana kayaya oyulmuş basamaklı sunu çukurları bulunmaktadır. Yapının hemen güneyinde muhtemelen daha sonradan inşa edilmiş, girişi kuzeye bakan bir başka konut daha bulunmaktadır. Yerleşmenin batısındaki bir konut içerisinde bir mezar sunağı tespit edilmiştir. Sunak alt ve üstten profilidir. Karın kısmının ortasında bir erkeğe ait bir büst bulunmaktadır. Büst cepheden resmedilmiş, sağ el göğse doğru, sol el ise karın kısmına doğru eğilmiştir. Yüz kırık; yüzün hemen solunda hilal kabartması mevcuttur. Mezar sunağının hemen doğusunda ve batısında küçük 3 adet sarnıç bulunmaktadır. Büyük yapının 50 m. güneyinde bir khamasorion tespit edilmiştir. Kapağı aslan kabartmalıdır. Büyük yapının 10 m doğusunda, mezar sunağının bulunduğu konutun hemen 30 m. güneyinde ise bir işlik bulunmaktadır. İşlik tek sıkma- tek toplama havuzludur.

Yukarı Tol 2:

Yukarı Tol 1 yerleşmesinin yak. 1 km güneyinde bulunan, doğu-batı doğrultulu uzanan yerleşmenin kuzeybatısında, daha sonradan düzensiz devşirme blok taşlarla inşa edilmiş, ön odaya sahip bir yapı tespit edildi. Yapının girişi güneydendir. Yapının arka odasının ortasında bir mezar sunağı bulunmaktadır. Sunağın üzerindeki yazıt doğal tahribat nedeniyle okunamamaktadır. Söz konusu yapının doğusunda ise ana kaya düzlenerek düzensiz blok taşlarla inşa edilmiş 20 m genişliğinde 5 m uzunluğunda bir başka yapı mevcuttur. Yapının kuzey duvarları

korunmuş olup girişı doğudandır. Söveleri ve lentosu ayaktadır. Yerleşmenin doğusunda 3x5 m ölçülerinde bir başka konut bulunmaktadır. Konutun kuzeyden ve güneyden iki kapısı bulunmakta olup kuzeydeki kapısı daha sonraki dönemlerde taşlarla kapatılmıştır. Yerleşmenin yaklaşık 10 m doğusunda doğu-batı doğrultulu muhtelif yapı kalıntılarına ait bir alan bulunmaktadır. Ancak yapıların nitelikleri duvarların çökmüş olması ve planlarının belirlenememesi nedeniyle tam anlaşılamamaktadır. Bu yapı alanında mevcut ayakta duran 2 lento üzerinde kalkan, üzüm salkımı, diğerinde ise 2 üzüm salkımı arasında şimşek demeti bulunmaktadır. Bu yapı, alanının batısında bulunan ve olasılıkla bir çiftlik evi olabilecek yapı kalıntısından daha geç bir evreye ait olmalıdır. Bu nedenle yerleşmenin en erken Roma İmparatorluk Dönemi'nin M.S. 2.-3. yy'dan itibaren M.S. 5.-6. yy' a kadar yerleşime sahne olduğu söylenebilir. Çiftlik yapısı olarak tanımladığımız Roma imparatorluk Dönemi yapısının hemen güneyinde ve batısında tek sıkma tek toplama havuzlu, boyutları yak. 3x2 m olan zeytinyağı ışıkları bulunmaktadır. Çiftlik yapısının yaklaşık 50 m batısında peş peşe sıralanmış 2 adet khamasorion bulunmaktadır. Yerleşmenin 30 m kuzeyinde ana kaya üzerinde kapağı sağlam üçüncü bir khamasorion bulunmakta olup, yan yüzlerde tanımlanamayan iki kabartma mevcuttur. Yerleşmenin hemen batısında ise 1 adet khamasorion daha tespit edilmiştir. Lahit kapağı kırık ve kapağın ortasında aslan başı kabartması mevcuttur. Yerleşmenin doğusunda ve batısında olmak üzere 15 m çaplarında 2 adet harman yeri bulunmaktadır. İşliklerin hemen yanında ise birer adet sarnıç bulunmaktadır.

Yukarı Tol 3:

Tol 2 yerleşmesinin 300 metre batısında Roma Dönemi'nde yerleşime sahne olduğu anlaşılan bir yerleşme daha saptanmıştır. Doğu-Batı doğrultulu uzanan yerleşmenin hemen doğusunda 10x5 m boyutlarında, daha geç bir evrede duvarları güçlendirilerek bir konuta dönüştürülmüş olan bir işlik atölyesi tespit edilmiştir. Konutun girişı kuzeydendir. Yapının batı duvarında devşirme olarak mezar sunağı yerleştirilmiştir. Yerleşmenin batısında muhtelif yapı kalıntıları mevcuttur, söve ve lentolar kısmen ayaktadır. Yerleşmenin kuzeyinde iki sıkma iki toplama havuzlu bir işlik mevcuttur. Yerleşmenin güneydoğusunda 1 khamasorion, güneyinde ise 1

sarnıç bulunmaktadır. Yapının duvarında 4 satır Eski Yunanca yazıtlı bir mezar sunağı tespit edilmiştir.

2- *Antik yazıtların tespiti:*

A- *Silifke İlçesi Çalışmaları:*

Keşlitürkmenli köyünün yaklaşık 7 km güneydoğusunda bulunan ve Kepez olarak adlandırılan doğal bir mağara tespit edildi. Mağara yaklaşık 100 metrelik bir inişten sonra iki galeriye açılmaktadır. Mağara içerisinde, büyük bir ihtimalle mağaranın dışından içeriye yuvarlanmış ve bu nedenle de kısmen zarar görmüş olan sunak üzerindeki yazıt kopyalandı, estampağı alındı ve fotoğraflandı. Yazıttan anlaşıldığı kadar, sunak Athena Oreia'ya (Dağlarda oturan Athena) adanmıştır.

Cambazlı Köyünün yaklaşık 6 km güney batısında yer alan Akçaören Mevkii'nde Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait yuvarlak bir mezar sunağı saptandı. Sunağın üzerinde yer alan 4 satırlık Eski Yunanca mezar yazıtı kopyalandı, ölçüleri alındı ve fotoğrafları çekildi.

Cambazlı Köyü, Taşkınıcık Mahallesi sınırlarından geçen Cambazlı-Olba antik yol üzerinde epigrafik araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Antik yol üzerinde 4 adet mil taşı tespit edildi. Bunlardan ikisi kırıktır. Mil taşlarının bir tanesi üzerinde yazıt tespit edildi ancak doğal tahribattan dolayı yazıtlı yüzey bozulduğundan okunamadı.

2007 yılından bu yana yazıt kataloğu oluşturmak amacıyla araştırmalar gerçekleştirdiğimiz Uzuncaburç (Diokaisareia) antik kentinde epigrafik belgelemeye devam edildi. Bu kapsamda Olba (Uğuralanı) ve Uzuncaburç (Diokaisareia) arasındaki antik yol belgelendi. Antik yol üzerinde Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait kırık mil taşları tespit edildi. Mil taşları üzerindeki yazıtlar doğal tahribat nedeniyle okunamadı.

Uzuncaburç'un Gazi Mahallesi'nin hemen batısındaki tarımsal nitelikli arazide, kaçak kazı sonucunda açığa çıkmış olan bir kaya mezarı incelendi. Kaya mezarının hemen önünde yuvarlak bir mezar sunağı tespit edilmiştir. Sunak üzerinde yer alan

ve 4 satırdan oluşan Eski Yunanca yazıttan anlaşıldığına göre Trebemis, oğlu Trebemis için mezar sunağını kendi parasıyla diktirmiştir.

Antik Dönem’de Korykion Antron⁶ olarak adlandırılan, günümüzde ise Silifke İlçesi Narlıkuyu Mahallesi’nde bulunan Cennet Obruğu’nun içerisinde, kalker bir blok üzerinde 8 satırlık Eski Yunanca yazıtı tespit edilmiştir. Blok sol üstten ve soldan kırıktır. Yazıttan meclis ve halkın, Athenodora adlı bir kadını rahibelik görevi nedeniyle onurlandığı anlaşılmaktadır.

Silifke İlçesi, Yeğenli Köyü sınırları içerisinde yer alan Kurşun Kalesi’nde 2013 yılında yaptığımız çizim çalışmaları ve epigrafik araştırmalara 2014 yılında devam edilmiştir. Kurşun Kalesi stoasında önceki yıllarda tespit etmiş olduğumuz yazıt buluntularına 2014 yılında iki adet yeni yazıt daha eklenmiştir. Yazıtlardan biri dikdörtgen bir sunak üzerinde yer almaktadır. Yazıtlı kısmı oldukça tahrip olmasına rağmen, mevcut okunabilen kısımlarından sunağın Tanrıça Selene’ye adanmış olduğu anlaşılmıştır. Stoa’nın güneydoğu köşesinde kalker bir blok üzerinde yer alan ikinci yazıt ise 3 satırdan oluşmaktadır. Mevcut harf kalıntılarının izlerden, yazıtın Teukros hanedanına bağlı başrahip Zenophanes’in oğlu Zenophanes oğlu Zenophanes’e adanmış olduğu anlaşılmıştır.

Yeniçıktı köyünün 6 km kuzey batısında yer alan antik yolda incelemelerde bulunuldu. Yol kenarında 1 adet mil taşı tespit edildi. Mil taşı kırık 2 parça halinde olup, üst bölüme ait parçanın birisinde Eski Yunanca ile yazılmış 5 satırdan oluşan bir yazıt tespit edildi. Yazıt kopyalandı, belgelendi ve estampajı alındı.

Silifke İlçesi’nin yaklaşık 5 km batısında bulunan Ayatekla (Meryemlik) yerleşmesinde ve mağarasında epigrafik araştırmalar yapılmıştır. Ayatekla Mağarası’nın duvarlarında Eski Yunanca harf kalıntılarına rastlandı. Aşırı bozuk durumda olan harfler, büyük bir ihtimalle muhtemelen taşı işaretleleridir.

6 Hild – Hellenkemper 1990: 314 vd.

B- Erdemli İlçesi Çalışmaları:

Erdemli'ye bağlı Ayaş Beldesi 'nin yaklaşık 10 km kuzeyinde bulunan Çatıören tapınağında belgeleme çalışmaları yapıldı. Bu kapsamda tapınak alanında bulunan iki yazıt kopyalandı ve 2015 yılı çizim ve belgeleme çalışmaları için ön incelemelerde bulunuldu.

Erdemli'ye bağlı Kızkalesi Beldesi sınırlarında bulunan Korykos antik kentinde, kentin demografik yapısına ilişkin epigrafik belgeleme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu kapsamda B Nekropolü olarak adlandırılan alanda mezarlar ve yazıtların fotoğrafları çekilmiştir.

Korykos ve Olba antik kentleri arasındaki antik yol güzergahının GPS ile koordinatları alınmıştır. Bu çalışma esnasında antik yol üzerinde bulunan 4 adet mil taşı tespit edilmiştir. Bu mil taşlarından bir tanesi üzerinde bir kaç harften oluşan yazıt kalıntısı tespit edilmiştir.

2007 yılından bu yana Kanytella (Kanlıdivane) antik köyü ve arazisinde yürüttüğümüz epigrafik araştırmalara 2014 yılında da devam edilmiştir. Çalışmalar sonucunda 3 adet yeni yazıt tespit edilmiştir. Bunlardan ilki yerleşmenin kuzey doğusunda, anıt mezarın hemen 30 metre batısında, kalker taşından ve kırık bir sütun üzerinde yer almaktadır. 11 satırdan oluşan, Roma Dönemi'ne ait Eski Yunanca, mezar yazıtından, Menodotos oğlu Menodotos'un mezarı kendisi, karısı ve çocukları için yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Bu yazıtın yaklaşık 50 m güneyinde yuvarlak bir sunak tespit edildi. Profilli olan sunak, üstten ve son satırın hemen altından çataktır. Üzerinde 4 satırdan oluşan, Eski Yunanca mezar yazıtı bulunmaktadır. Yazıttan Sarpedon adlı bir kişinin, bu sunağı adını okuyamadığımız karısına diktirmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşme merkezi girişinin hemen 50 m batısında ise kalker taşından bir blok tespit edilmiştir. Bloğun yazıtlı yüzeyi doğal tahribat nedeniyle oldukça zarar görmüştür. Bu nedenle üzerinde yer alan yazıtın ancak birkaç harfi okunabilmiştir. Harf karakterleri yazıtın MÖ 1. Yüzyıla ait olabileceğini göstermektedir.

C- Tarsus İlçesi Çalışmaları:

Tarsus İlçesi araştırmalarımız kapsamında, Tarsus İlçesi'nin yaklaşık 10 km kuzeyinde bulunan Sağlıklı Köyü antik yol güzergahının GPS ile koordinatları alınmıştır. Antik yol üzerinde daha önce yayımlanmış⁷ olan mil taşı buluntusu kopyalanmış ve estampajı alınarak mevcut edisyonla karşılaştırılmıştır.

D- Çamlıyayla İlçesi Çalışmaları:

Çamlıyayla İlçesi'nin Bağçatağı Köyünün 3 km doğusunda yer alan Ormanlık alanda ana kaya üzerine 2 satırlık yazıt tespit edilmiştir. Yazıtın harf yükseklikleri 14-21 cm arasında değişmektedir.

2015 YILI ÇALIŞMALARI:

2015 Yılı Dağlık Kilikia Yerleşim Tarihi ve Epigrafya Çalışmaları kapsamında yerleşim tarihi ve bölgenin antik demografisine ilişkin arkeolojik belgelemeler ve epigrafik araştırmalar Mersin'in Silifke, Erdemli, Mut ve Anamur ilçelerinde yürütülmüştür. Silifke ve Erdemli ilçelerindeki çalışmalar, bu ilçeler sınırları içinde bulunan Seleucia ad Calycadnum, Korykos ve Elaiussa Sebaste, antik kentleri ve Korasion ile Kanytella yerleşmelerinin territoriumları içinde bulunan kırsal yerleşimler belgelenmiştir. Söz konusu kırsal yerleşimlerin birçoğunun antik isimleri bilinmemektedir ve modern isimlendirmelerle anılmaktadırlar. Söz konusu yerleşmeler şunlardır: Adamkayalar, Akhayat, Yonuzlu, Duvararası, Kanytella (Kanlıdivane), Kurşun Kalesi, Körüklük, Andızlımıdık, Kaleliburun ve Korykion

7 French 2014: No. 39.

Antron. Mut ilçesinde Adrassos yerleşimi, Anamur ilçesinde ise Anemourion antik kenti incelenerek, belgelenmiştir.

Yukarıda anılan yerleşmelerde öncelikli olarak bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir. Yerleşmelerin yayılım alanları ve sınırları belirlenmiştir. Ardından yerleşmelerde bulunan mezar (daha çok lahit tipinde), ışık, sarnıç, çiftlik evi, konut, kilise, tapınak gibi yapılar tespit edilerek, GPS ile koordinatları alınmış ve harita üzerine yerleştirilmiştir. Ardından ayrıntılı tanımları yapıp, fotoğrafları alınmıştır. Planları belirlenebilen yapıların çizimleri yapılmıştır. Son olarak ise drone ile yerleşimlerin hava fotoğrafları çekilmiş, böylece yerleşimlerin daha iyi algılanabilmeleri sağlanmıştır. Sonuçta yapılan işlemlerle bu yerleşimlerin yapılarıyla birlikte dağılım alanları ve genel bir planları elde edilebilmiş, karakterleri hakkında yorum yapılabilecek bilgiler toplanabilmiştir. Aşağıda incelenen yerleşmeler hakkında bilgiler verilecektir:

Adamkayalar: Erdemli İlçesi, Kız Kalesi Mahallesi, Adamkayalar Mevkii'nde yer alan bir yerleşmedir. Yerleşme, rakımı 325 m olan, akropolis karakterli yüksek bir tepede yer alır. Yaklaşık 1700 m²'lik bir alanı kapsamaktadır. Kuzeyi ve doğusu, özenli polygonal örgülü, Hellenistik Dönem'e tarihlenen kuleli bir sur sistemiyle korunur. Yerleşmenin güneyde ve batısını derin ve dik yamaçlı bir vadi sınırladığı için buralarda savunma sistemi inşa etmeye ihtiyaç kalmamıştır. Yerleşmenin Roma ve Geç Roma dönemlerinde bir değişim geçirdiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde tam tepenin merkezinde kümelenmiş konutlar inşa edilmiştir. Bu konutların çevresinde sarnıçlar, ışıklar ve khamasorion mezarlar yer almaktadır. Arazinin özellikle güney ve batısı tarım alanları ve harman yerleri oluşturmak üzere teraslanmıştır (Resim:11).

§ 2015 Yılı çalışmalarımıza başkanlığım altında Yrd. Doç. Dr. Aşkın Özdzibay, Araş. Gör. İpek Dağlı Dincer (MA), Klasik Filolog Figen Şahin (MA), Klasik Filolog Sinem Küçükoğlu (MA), Klasik Filolog Canan Basan, Restoratör Nazım Can Cihan ve öğrencilerimiz Nedim Güvenç ile Merve Özer; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı temsilen ise Karaman Müzesi'nden Yeter Çetin katılmışlardır. Özverili çalışmalarından dolayı tüm ekip üyelerimize teşekkür ederiz. 2015 yılı çalışmalarımıza izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığına teşekkürü bir borç biliriz. 2015 yılı çalışmalarımız TÜBİTAK (Proje no: 114K268) ve AKMED tarafından desteklenmiştir. Her iki kuruma da destekleri nedeniyle teşekkür ederiz.

Konutlarda genelde araziden elde edilmiş rektogonal ya da polygonal örgülü duvarlar kullanılmıştır. Bu konutların karakteristik özelliği hemen hepsinde odaların içinde ikinci bir katı taşımaları için kemerlerin bulunmasıdır. Bir çok konutta bu kemerler sağlam şekilde günümüze ulaşmıştır. Konutlar genelde iki odalıdır. Planları saptanabilen 5 konut ayrıntılı olarak belgelenmiştir. Ancak, bitişik nizamda inşa edilmiş en az 10 konutun bulunduğu anlaşılmaktadır.

Yerleşmede konutları çevreleyen teraslarda beş adet ana kayaya işlenmiş işlik tespit edilmiştir. Konut alanlarına ve mezar alanlarına yakın işlikler olduğu gibi, yerleşmenin en güneyinde tekil işlikler de tespit edilmiştir. Bu işlikler zeytinyağı ve şarap üretimine yöneliktir. İşlikler dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadır. Sadece birisi (İ1) yuvarlak toplama havuzuna sahiptir.

Yerleşmede tespit edilen toplam üç sarnıç da kireçtaşı ana kayaya oyulmuş, basit yuvarlak sarnıçlardır. Adamkayalar'da, diğer yerleşmelerde karşımıza çıkan kemerli veya tonozlu sarnıçlara rastlanamamıştır.

Mezarlar konutları çevreleyen ana kayaya oyulmuş khamasorionlardan oluşmaktadır. Çoğunlukla yerleşmenin kuzeyinde kümelenmişlerdir. Bir adet de kuzeybatıda vardır. Lahit kapakları akroterli ve bezemesizdir. kapaklar. Bununla birlikte, Yerleşmenin batısında, Şeytan Deresi Vadisi'nin dik yamaçlarında iyi bilinen ve bu mevkiye ismini veren MÖ 1-MS 1. yy.'dan figürlü mezar kabartmaları bulunmaktadır.

Akhayat: Silifke İlçesi, Atayurt mahallesi, Karadedeli Köyü yakınlarında bulunan bir yerleşmedir. Antik Seleukeia ad Calycadnum territoriumunda yer alıyor olmalıydı. Aşağı Dünya obruğuna yakındır. Yaklaşık 5765 m²'lik bir alanı kaplamaktadır.

Yerleşme Konutlarla beraber kuzey- güney doğrultusunda uzanmaktadır. Batı ve kuzey sınırı işlenmemiş kayalıklarla belirlenebilmektedir. Bu yerleşmede de taş ihtiyacı yerinden karşılanmış.

Yerleşmenin doğu ve batısında olmak üzere iki konut alanı saptanmıştır. Konutların planını belirlemek oldukça zordur. Duvarları genellikle rektogonale yakın polygonal örgü tekniğiyle inşa edilmiştir. Genellikle 2 odadan oluşmaktadırlar. Bazı konutlarda ikinci kat için inşa edilmiş olan kemerler de korunmuş. Konutlar yerleşmenin ortasında toplanmıştır ve 2 adet sokakla birbirlerinden ayrılmıştır. Ayrıca yerleşmenin merkezine yakın içinde bir işlik de bulunan büyük bir çiftlik evi vardır. Khamasorion lahit mezarlar, işlik ve sarnıçlar bu konutları çevrelemektedirler.

Toplam 4 adet belirlenen işlikler konut alanlarına yakın inşa edilmiştir. Hepsi ana kayaya inşa edilmiştir. Dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadırlar. Sadece 14 yuvarlak toplama havuzludur.

Sarnıçlar çoğunlukla yerleşmenin doğusunda, geniş tarım alanlarının olduğu alanlarda yoğunlaşmışlardır. 8 adet tespit edilmiştir. Sarnıçlar Adamkayalar'daki gibi kayaya oyma basit sarnıçlar değil fakat geniş, dörtgen şeklinde ana kayaya oyulmuş, üzeri iri ufaklı taşlarla kapatılmış, bazen kuyu bileziğine sahiptirler. Modern zamanlara kadar kullanılmış oldukları, eklemelerden anlaşılmaktadır.

Akhayat'ta 13 adet lahit mezar tespit edilmiştir. Bunlar teknesi ana kayaya oyulmuş, kapakları tam plastik khamasorion tipi mezarlardır. Özellikle yerleşmeyi kuzeyde ve batıda çevreleyen kayalık alanda yoğunlaşmışlardır. Genelde kuzey-güney doğrultululardır. Bu yerleşmede bir bebek lahdi de tespit edilmiştir. Bazı lahit kapaklarının uzun kenarına işlenmiş haç kabartmalarından, yerleşmenin daha çok Geç Roma-Bizans dönemlerinde iskân edildiği anlaşılmaktadır (Resim: 12). Yerleşmenin kuzeydoğusunda 1 adet Khamosorion tespit edildi. Lahit kapağında ağzında dal tutan bir güvercin ve her iki yanında A ve O harfleri bulunan (doğum ve ölüm) Malta haçı kabartması tespit edildi.(M.S. 5.-6.yy.)

Sarnıçların doğu kısmında tarlaların olduğu yerlerde inşa edilmiştir. Burada harman yerleri de belirlenebilmiştir. Yerleşmedeki en dikkat çekici özellik olan Harman Yeri yerleşmenin en güneyinde yer almaktadır.

Akhayat, elde edilen verilere göre, Roma ve özellikle Geç Roma Dönemi'nde iskân edilmiş, küçük ölçekli kırsal bir yerleşimdir.

Yonuzlu: Silifke İlçesi, Atayurt mahallesi, Karadedeli Köyü yakınlarında bulunan bir yerleşmedir. Aşağı Dünya obruğundan yak. 200 m. ve Akhayat yerleşmesinden ise yak. 800 m. doğudadır. Antik Seleukeia ad Calycadnum territoriumunda yer alıyor olmalıydı.

Arazinin çevresini işlenmemiş ve yerleşmenin sınırını işlenmemiş ana kayalar oluşturur. Adamkayalar ve Akhayat ile kıyaslandığında nispeten daha düz bir arazide konumlanmıştır. Yerleşmenin güneybatısında ve güneyinde bir vadi, batı kısmında ise yoğunlukla tarım alanları yer almaktadır.

Konutlar çoğunlukla kuzey-güney doğrultuludur. Konut duvarlarında polygonal örgü çok kullanılmış, fakat bazı konutlarda rektogonal duvar örgüsüne de rastlanmıştır (Resim: 13). Bazı konutlar duvarlarla çevrili işliklerin üzerine daha geç bir dönemde yeniden inşa edilmiştir. Yerleşme içinde ve obruk çevresinde toplam 40 adet konut belirlenmiştir.

İşliklerin tümü kireçtaşı anakayaya oyulmuştur. Toplam 6 tane saptanmıştır. Hem Aşağı Dünya Obruğu çevresinde hem de Yonuzlu'da işlikler saptanmıştır. Bunlar dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadır.

Sarnıçlar da hem obruk çevresinde hem de yerleşme de bulunmaktadır. Toplam 6 adet saptanmıştır. Sarnıçlar, dörtgen şeklinde anakayaya oyulmuş, üzeri iri ufaklı taşlarla kapatılmış, bazen kuyu bileziğine sahip inşa edilmiş sarnıçlardır. Buradaki sarnıçlar da tarım alanlarına yakın inşa edilmiştir.

Yonuzlu yerleşmesinde tespit edilen mezarların tümü ana kayaya oyulmuş tekne ve tam plastik kapaklardan (khamasorion) oluşmaktadır. Hepsi kuzey- güney doğrultuludur. Yerleşmeyi çevreleyen kayalık alanlarda ve obruğun çevresinde yoğunlaşmışlardır. Bu alanlarda, Yonuzlu'daki konut yoğunluğu da düşünülünce, daha fazla mezar olması beklenebilirdi fakat günümüzde ana kayadan taşları alıp, kullandıkları için bu mezarların çoğunun tahrip olma olasılığı yüksektir.

Yonuzlu'daki tarım alanların boyutları 30 m X 10 m.'dir, Aşağı Dünya Obruğu'nun da kuzeybatısı teraslanmış ve tarım arazisi olarak kullanılmış olmalıdır. Yerleşmenin en öne çıkan ögesi, güneyde yer alan, Akhayat yerleşmesindekinden çok daha düzgün, büyük ve özenli oluşturulmuş harman yeridir. Yerleşmenin büyüklüğü göz önüne alındığında, nüfusu yüksek, canlı bir tarım aktivitesine sahip olmuş bir kırsal yerleşimle karşı karşıya olduğumuz açıktır. Bu yerleşim muhtemelen Hellenistik, ancak kesinlikle Roma ve Geç Roma-Bizans dönemlerinde iskâna sahne olmuştur.

Duvararası:

Silifke İlçesi, Atayurt mahallesi, Karadedeli Köyü yolu üzerindeki Duvararası Mevkii'nde bulunan bir yerleşmedir. Akhayat ve Yonuzlu yerleşmelerinin kuzeybatısında bulunur. Antik Seleukeia ad Calycadnum territoriumunda yer alıyor olmalıydı.

Duvararası hafif eğimli bir tepe yamacında kurulmuş, kırsal nitelikli bir köy yerleşmesidir. Yerleşmede khamasorionlar tipi lahitler, ışıklar, sarnıçlar ve konutlar tespit edilmiştir.

Konutlar yerleşmenin merkezinde kümelenmişlerdir. Bu yerleşmenin konutları genellikle polygonal duvar örgüsüyle inşa edilmiştir ve diğer yerleşmelere nazaran çok fazla, toplamda 5 adet yöreye özgü kabartmalı lento blokları tespit edilmiştir. Konutların duvar örgülerinden daha çok Roma Dönemi'nde inşa edilmiş oldukları söylenebilir. Yerleşmede yaklaşık 20 konut tespit edilmiştir (Resim: 14).

Duvararası yerleşmesinde toplamda 3 işlik tespit edilmiştir. İşliklerin tümü kireçtaşı anakayaya oyulmuştur. Dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadırlar.

Yerleşmede toplam 5 adet sarnıç saptanmıştır. Sarnıç tipleri çeşitlilik göstermektedir . Adamkayalardaki gibi anakayaya oyulmuş basit tip sarnıçlar olduğu gibi, Akhayat ve Yonuzlu'daki gibi üzeri büyük taşlarla kapatılmış daha geniş, inşa edilmiş sarnıçlara da rastlanmıştır.

Yerleşmede toplam 6 adet lahit mezar saptanmıştır. Mezarlar çoğunlukla yerleşimi doğudan ve batıdan çevrelemektedirler. Diğer yerleşmeleri içinde en farklı tipteki lahit mezarlar bu yerleşmededir. Khamasorionlar tipi lahitler dışında, bir adet tam plastik lahit, bir adet ise bir uzun bir de kısa yüzü tam plastik olarak işlenmiş khamasorion tespit edilmiştir. Söz konusu khamasorionun teknesi girlandlı, kapağı da bezemelidir.

Yerleşmenin güneydoğusu ve güneyi geniş tarım alanlarıyla çevrilmiştir. Bu tarım alanları, taşlar bir yere yığılarak oluşturulmuş ve uzun bir duvar görünümünde devam etmektedir. Yerleşmenin modern ismi de buradan geliyor olmalıdır. Diğer yerleşmelere göre daha geniş tarım alanlarına sahip gibi görünmekle birlikte, diğer yerleşmeler kadar fazla sarnıca ve işliğe sahip değildir Aynı zamanda bu yerleşmede belirgin bir harman yeri de tespit edilememiştir.

Duvararası yerleşmesi daha çok Roma Dönemi'nde iskân görmüş olmalıdır.

Çavuşören: Silifke Atayurt Mahallesinin 4 km kuzeyinde yer alan Çavuşören yerleşmesine gidildi ve yapılan ön inceleme esnasında az sayıda konut yapısına, çok sayıda sütun parçaları ve tapınak olma ihtimali yüksek olan bir yapının kalıntılarına rastlanılmıştır. Tapınak yapısının incelenmesi esnasında bir lento üzerinde Hermes'e ait olan bir atribü (Kerykeion) gözlemlenmiştir. Lento tapınak yapısının Güneydoğusunda kuzey-güney istikametinde bulunmaktadır. Tapınak yapısının ikinci lentosu yapının güneyinde bulunmaktadır. Lentonun üzerinde çelenk

bulunduğu gözlemlenmiştir. Yapının kuzey-batı ve güney-batı köşeleri günümüze değin koruna gelmiştir. Yerleşmedeki sütun parçalarının bir kısmı in situ halindedir.

Kanytella (Kanlıdivane): Erdemli İlçesi, Ayaş Mahallesi'nde yer alır. Bölgenin en iyi korunmuş ve en anıtsal kırsal yerleşimlerinden biridir. Antik Dönem'de Elaiussa/ Sebaste'nin territoriumunda yer alıyordu.

Bir obruk çevresinde gelişmiş olan Kanytella yerleşimi, özellikle günümüze kadar iyi korunmuş biçimde ulaşan anıtsal kiliseleri, mezarları ve kulesiyle dikkat çekici bir yerleşmedir. Yerleşimin bu yapıları daha önceden incelenmiş ve bir monografi ile bilim dünyasına sunulmuştur. Biz Kanytella'daki çalışmamızda demografik veriler sağlamak amacıyla özellikle konutlar üzerine eğildik.

Konutlar genelde yerleşmenin ortasında kümelenmişlerdir. Duvar örgüleri ise daha çok rektogonal örgü gösterir. Bunun yanı sıra Polygonal ve moloz taş örgüye de rastlanmıştır. Konutlarda en belirgin özellik ikinci kat kemer kullanımıdır. Konutlar genellikle iki odalıdır. Bazı konutlarda mazgal pencerelere rastlanmıştır. Kanytella (Kanlıdivane) yakın zamanlara kadar yerleşim görmüş bir yerdir. Bu sebeple özellikle konutların orijinal planlarında birçok değişiklik yapılmıştır. Ancak anlaşıldığı kadarıyla, bu yerleşmede konutlar özellikle Geç Roma ve Bizans dönemlerinde inşa edilmişler ve yerleşme de zaten bu dönemlerde büyümüş ve önem kazanmıştır. Yerleşmenin kuzeyinde yuvarlak mezar sunağının estampajı alındı. Yerleşmenin batısında bir lahit üzerindeki (daha önce yayımlanmış) mezar yazıtı kopyalandı ve estampajı alındı. Yerleşmenin nekropolis bölgesinde yuvarlak bir mezar sunağının kopyası ve estampajı alındı.

Nekropol alanında kopyalanan bir önceki mezar sunağının doğusunda bir lahit üzerinde daha önce yayınlanmış 2 satırlık Eski Yunanca yazıt kopyalandı.

Kurşun Kalesi: Silifke İlçesi, Yeğenli Köyü, Kurşun Kalesi mevkiinde yer alır. 986 m. rakımla oldukça yüksek bir yerde bulunmaktadır. Antik Dönem'de Olba-Diokaisareia'nın territoriumunda yer alıyor olmalıydı.

Kurşun Kalesi bir tepe üzerine kurulmuş küçük bir tepe üstü yerleşmesidir. Tepenin en yüksek yerinde bir tapınak ve stoa yer alır. Yerleşme güney ve güneydoğuya doğru yayılır. Alanda tapınak ve stoa dışında, kilise, konutlar, sarnıçlar ve işlikler tespit edilmiştir. Tapınak ve stoa önceden Doç. Dr. Hamdi Şahin ve Yrd. Doç. Dr. Aşkıım Özdizbay tarafından çalışılmış ve bu yerleşmenin en başında bir Selene kutsal alanı olması gerektiği kanıtlanmıştır⁹. Bu seneki çalışmamızda tapınak ve stoa dışındaki öğeler üzerinde durulmuştur.

Konutlar stoa'nın kuzeyinde, kuzeydoğusunda ve güneyinde kümelenmiştir. Birçoğunun duvarı ana kaya şekillendirilerek oluşturulmuştur. harçsız polygonal örgü veya rektogonal duvar örgüsü de kullanılmıştır. Y1 olarak kodlanan yapının büyük bir konut olduğu düşünülmektedir. Burası en az iki odalı ve önünde bir giriş kısmı olan, ana kaya üzeri polygonal örgülü bu yapı, daha sonra değişikliğe uğramıştır.

Yerleşmede iki adet işlik saptanmıştır. Biri stoanın güneyinde, diğeri ise doğusundadır. İ1 (İşlik 1) ana kayaya oyulmuş, basit, yuvarlak toplama havuzundan ibarettir. İ2 (İşlik 2) ise kilisenin apsisinin hemen doğusunda, dörtgen bir çerçeve içine yuvarlak bir toplama havuzu oyulmuştur. Ezme kalasının girdiği dörtgen hatlı yuvası ve ağırlık taşı işliğin güneyinde yer almaktadır. Bu yuvarlak toplama havuzunun hem doğusunda hem de kuzeyinde iki adet akıtıç mevcuttur.

Kurşun Kalesi'nde saptanan 5 sarnıç stoanın kuzeyinde, güneyinde ve güneydoğusunda yer almaktadır. Biri hariç tümü kuzey-güney doğrultuludur. Sarnıçların tümü kemerli inşa edilmiştir. Üzerleri küçük ve düzensiz taşlarla kapatılmıştır.

Konutlardan uzakta, yerleşmenin doğusunda apsisi kayaya oyulmuş küçük bir kilise saptanmıştır. Diğer kısımları rektogonal bloklardan inşa edilmiş kilisenin içi yıkıntıyla doludur (Resim: 15).

⁹ Şahin – Özdizbay 2014, *passim*.

Kurşun Kalesi'nde, ilginç bir durum olarak, bir kaya mezarı olabilecek mezar dışında, yerleşmenin çevresinde herhangi bir başka mezara rastlanmamıştır. Burada yaşamış olanlar muhtemelen ölümlerini daha uzakta belirledikleri bir mevkiye götürüyorlardı.

Kurşun Kalesi yerleşmesiyle ilgili daha önce şu şekilde bir öneri getirmiştik: “Kurşun Kalesi yerleşmesinde tapınak inşasından önce, tapınağın bulunduğu mevkiinin doğal bir kutsal alan olarak kullanılmış olmalıdır. Alan aynı zamanda tapınak, stoa, konutlar ve mezarlar için bir taş ocağı olarak da kullanılmıştır. Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde tüm imparatorlukta görülmeye başlayan siyasal barış ortamı ve ekonomik refah, inşa faaliyetlerinin artmasına imkân vermiştir. Kurşun Kalesi tapınağı, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde tüm imparatorlukta görülen barış ve görece refah artışıyla artan inşa faaliyetleri esnasında inşa edilmiş olmalıdır. Yapı, en erken İmparator Vespasianus Dönemi muhtemel olmakla birlikte, genel olarak MS 1. yy.'da inşa edilmiş olmalıdır. Mimari açıdan tapınakla şekillenmeye başlayan kutsal alana MS 1.-2. yy.'da kişisel bağışlar sonucunda bir stoa eklendiği yazıtlar vasıtasıyla sabittir. Bu stoaya ait dükkân olabilecek mekânların bulunmayışı, yazıtlarıyla Selene'ye adanmış olması, kutsal karakterli bir stoa olması gerektiğini göstermektedir. Tapınağın inşası için, bilinçli olarak arazinin en yüksek ve belirgin yerinin seçildiği anlaşılmaktadır. Tapınağın çevresindeki konutlar ve bunlara ait ışıklar ise önceden sadece kutsal alan karakteri taşıyan alana, MS 3.-4. yy ve sonrasında eklenerek, burasının aynı zamanda bir yerleşme özelliği kazanmasına yol açmıştır. Bu dönemde tapınak, arkhitravı üzerine kazınmış yazıttan anlaşıldığı üzere bir mezar olarak kullanılmış olmalıdır. Yerleşme devamlılığı büyük bir olasılıkla MS 4.-5. yy.'a kadar sürmüştür.” Yaptığımız araştırma sonucu bu fikrimiz değişmemekle birlikte, kilisenin varlığı dolayısıyla yerleşimin MS. 7. yy'a kadar sürmüş olabileceğini ileri sürebiliriz.

Körüklük: Silifke İlçesi, Susanoğlu Mahallesi, Körüklük mevkiinde yer alan bir yerleşmedir. Oldukça küçük bir kırsal yerleşim olan Körüklük, Seleukeia ad Calycadnum territoriumu içinde olmalıydı.

Körüklük yerleşmesinin doğusu büyük kireçtaşı ana kayalar ile çevrilidir. Yerleşmenin sınırını yine bu kayalık alanlar belirliyor. Bu kayalar üzerinde bazen

doğal bazen yapay olmak üzere yatay kanallar açılmıştır. Yerleşmede kullanılan taşlar bu alanlardan alınmış. Yerleşmenin güneyinde yoğun, modern ve devşirme bloklardan oluşturulmuş yörük evleri bulunmaktadır.

Konutlar belli bir alanda, nispeten merkezde bir arada toplanmıştır. Duvarlarda çoğunluklu olarak ana kaya kullanılmıştır, ancak polygonal örgü de görülmektedir. Bu yerleşmede planı belirlenebilen 3 adet konuttan oluşan bir konut kompleksi detaylı olarak çalışılmıştır. Konutlarda, daha önceki yerleşmelerde gördüğümüz üzere, ikinci kat kemeri de kullanılmış.

Körüklükte 3 adet işlik saptanmıştır ve bunlar doğuda yoğunlaşmıştır. İşliklerin ikisi (İ1 ve İ2) kireçtaşı anakayaya oyulmuştur. Dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşturulmuşlardır. Sarnıç 1'in kuzeyinde yer alan İ3 ise Büyük rektogonal taşlarla oluşturulmuş duvarlarla çevrilmiştir. Kuzey duvar üzerinde ezme kalası için hatıl delikleri gözlemlenmiştir. Güneydoğu köşede ise yuvarlak, derin toplama havuzu bulunmaktadır. İşlik bir mekan içinde yer alıyor olmalıdır.

Körüklükte tespit edilen tek sarnıç konut alanlarının hemen doğusunda yer alır. Yöreye özgü, kemerli büyük bir sarnıçtır. Güneydoğu köşesinde büyük bir kurna vardır ve üzerinde kuyu bileziği mevcuttur. Sarnıcın üzeri daha sonraki, muhtemelen modern zamanda küçük taşlarla kapatılmıştır (Resim: 16).

Yerleşmede tespit edilen tek mezar kuzey-güney doğrultulu, ana kayaya oyulmuş bir tekne ve akroterli kapaktan oluşmuş khamasorion tipi bir lahittir.

Küçük bir kırsal yerleşim olan Körüklük'ün de Roma ve Geç Roma-Bizans dönemlerinde yerleşim gördüğü mimari incelemelerle saptanabilmektedir.

Andızlımıdık: Silifke İlçesi, Susanoğlu Mahallesi, Andızlımıdık mevkiinde yer alan bir yerleşmedir. Körüklük yerleşmesinin 1 km kadar güneyinde yer alır. Oldukça küçük bir kırsal yerleşim olan Andızlımıdık, Seleukeia ad Calycadnum territoriumu içinde olmalıydı (Resim: 17).

Andızlımıdık derin bir vadiye uzanan burunun en uç noktasında inşa edilmiş Hellenistik Dönem'e ait bir kuleli tahkimatın etrafında yer alan, 4 birimli daha geç dönemlere ait konut alanı, 3 adet khamasorion tipi lahit ve 2 adet sarnıçtan oluşan küçük bir yerleşmedir.

Polygonal duvar örgülü Hellenistik Dönem'e tarihlenebilecek kule ve ait olduğu Hellenistik Dönem surunun doğu yönünde, bu sura bitişik olarak daha geç dönemlerde eklenmiş, 4 birimli, düzensiz moloz taşlardan oluşturulmuş bir konut yerleşimi tespit edilmiştir.

Burada hiç işliğe rastlanmamıştır. Yerleşmede yer alan her iki sarnıç da kuzey-güney doğrultulu, içi sıvalı ve kemerli sarnıçlardır.

Yerleşmede üç adet khamasorion tipi lahit tespit edilmiştir. Üzerlerinde herhangi bezeme yoktur.

Andızlımıdık yerleşmesinin ilk işlevi bir gözetleme yeri olduğunu göstermektedir. Konumu itibarıyla Hellenistik Dönem'de, akropolis karakterli mevkiisi nedeniyle, vadiyi ve ileri güneydenden gelecek tehlikeleri gözetlemek üzere burada Polygonal taşlarla inşa edilmiş küçük bir kuleli sur yapılmış olmalıdır. Geç Roma Dönemi'de ise işlevini kaybetmiş bu sura bitişik bir konut alanı inşa edilmiştir. Bu inşa edilirken surun duvarlarından da yararlanılmıştır. Andızlımıdık'taki yerleşme bir köy olamayacak kadar küçüktür. Belki burada birbiriyle akraba bir kaç aileden oluşmuş küçük bir mezra benzeri iskân söz konusu olmalıdır.

Kaleliburun: Silifke İlçesi, Susanoğlu Mahallesi, Kaleliburun mevkiinde bulunan bir yerleşmedir. Körüklük yerleşmesinin kuş uçuşu yaklaşık 2 km. doğudadır. Yerleşme Seleukeia ad Calycadnum territoriumu içinde yer alıyor olmalıydı.

Yerleşme vadiye bakan yüksek bir burun üzerinde yer almaktadır. Bu arazinin batısı ve kuzeyi kayalık alanlarla sınırlanmıştır. Yerleşme doğudan batıya teraslar halinde inmektedir. Nekropolis ve işlik alanları yerleşmenin batı yamacındaki

kayalık alanda yer almaktadır. Doğuda ise vadiye doğru teraslar halinde uzanan tarım alanları bulunmaktadır.

Yerleşmedeki konutlar iyi bir şekilde korunmuş. 2 tane büyük çiftlik evi olarak tanımlanan yapıya sahip. Bizans dönemine tarihlenen, iyi bir şekilde korunagelmış bir kilisesi de mevcuttur. Konutlarda genelde polygonal örgüyle, harçsız örülmüş çift yüzlü duvarlar görülmekle birlikte, rektogonal örgü de vardır. Genelde iki mekânlıdır. Çiftlik yapıları ise doğu-batı doğrultulu. Çiftlik yapılarında kısmî olarak polygonal örgü görülse de ağırlıklı olarak rektogonal örgü ön plandadır. İlk çiftlik evi (Y1) 3 mekânlı, ikinci çiftlik evi (Y2) ise 5 mekânlıdır (Resim: 18).

İşlikler konutları çevreleyen teraslarda yer almaktadır ve 3 adet tespit edilmişlerdir. Tümü ana kayaya oyulmuş dörtgen bir ezme teknesinden ve bu tekneye bir olukla bağlı yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadır. İki örnekte (İ2 ve İ3) bu dörtgen teknelerin bir uzun kenarına büyük blok taşlardan inşa edilmiş, ezme kalasının içine girmesine yarayan duvar iyi bir şekilde korunmuştur.

5 adet saptanmış sarnıçların biri hariç (S4) hepsi kemerli sarnıçlardır. Hatta bazı örneklerin (S1 ve S2) üzeri neredeyse düz kemerle kapatılmıştır. İçleri sıvalıdır. S4 kodlu sarnıç Y1'in köşesinde, S3 ise K1'in hemen yanında yer alıyor. Diğer üç sarnıç ise yerleşmeyi çevreleyen kayalık arazi üzerine oyulmuştur.

7 adet saptanmış mezarlar konutları çevreleyen ana kayaya oyulmuş khamasorion tipi mezarlardır. Bu yerleşmeye özgü bir özellik olarak iki örnekte (KH 5 ve KH7) kapakların büyük dörtgen bloklardan işlenmemiş olarak bırakılmış olmasıdır.

Kaleliburun yukarıda sayılan örnekler içinde, işlikler ve mezarlar dahil olmak üzere en geniş alana yayılmış yerleşimlerden biridir. Mimari özelliklerinden anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen Hellenistik Dönem'den ama kesinlikle Roma Dönemi'nden itibaren iskâna sahne olmuştur. Yerleşmede küçük ama iyi korunmuş sayılabilecek bir kilisenin bulunuyor olması; çiftlik yapılarının mimari özellikler,

burada Geç Roma ve Bizans dönemlerinde de yüksek nüfuslu bir kırsal yerleşmenin varlığını kanıtlamaktadır.

Pınarlı 1: Silifke Ovacık Mahallesi'nin 1km batısında Yenibahçe Vadisinde İmamlı'nın güneyinde bulunan Pınarlı mevkiinde bir yerleşme tespit edildi. Yerleşmenin kuzeydoğusunda bir mezar sunağı tespit edildi. Yerleşmede 10-15 konut ve 2 adet ışlık görüldü. Konutlarda polygonal duvar örgüsüne rastlandı. Yerleşmenin kuzeydoğusunda kabartmalı bir sunak daha tespit edildi. Üzerinde muhtemelen yazıt var olup alt tarafı görülememiştir.

Pınarlı 2: Pınarlı 1 mevkiinin 200 m güneybatısında Pınarlı 2 yerleşmesi tespit edildi. Yerleşme tepeüstü yerleşmesi olup yaklaşık 100x80 m boyutlarındadır. Yerleşmede 7x8 m ölçülerinde 4 konut tespit edildi. Konutların lentoları ayakta ve yer yer duvar kalıntılarından anlaşıldığı üzere ilgili yerleşmenin M.S. 4.-6.yy.lar arasında yerleşime sahne olduğu görülmüştür. Yerleşmenin güney noktasında iki ışlık ve bir dikdörtgen sarnıç tespit edildi. Yerleşmenin merkezindeki harman yerinin çapı yak. 10 m. civarındadır. Amphora parçaları ve yerleşmenin eteğinde de tarımsal nitelikli araziler görülmüştür.

Korykion Antron: Silifke İlçesi, Narlıkuyu Mahallesi, Cennet-Cehennem Obruğu'nun hemen yanında bulunan Hellenistik Dönem Tapınağı etrafında gelişmiş küçük bir kırsal yerleşim vardır.

Konut, ışlık ve sarnıçtan oluşan yerleşme, daha sonradan kiliseye dönüştürülmüş olan tapınağın güney-güneydoğusuna doğru yayılmıştır.

Yerleşmede toplam 6 konutun sınırları belirlenebilmiştir. Konutların hepsi kuzey-güney doğrultusunda yer almaktadır. Çok odalı mekânlardan oluşmaktadırlar. Duvarlarda küçük rektogonal taşlardan harçlı şekilde inşa edilmiştir ve çift yüzlü duvar sistemi çoğunluktadır. İkinci kat için kemer kullanımı ise çok yaygındır . Bir konut içinde (K4/İ1) ışlık de yer almaktadır. Bu tip konut içi ışıklere Akhayat yerleşiminde de rastlamıştır.

Toplam 2 adet saptanan işliklerin tümü kireçtaşı ana kayaya oyulmuştur. İlk işlik yuvarlak toplama havuzundan ve karşı duvarda izlerine rastlanılan büyük hatlı deliklerinden oluşmaktadır. Ezme teknesi muhtemelen taş yıkıntısı ya da bitki örtüsü altında kaldığı için görülememiştir. Diğer işlik ise dikdörtgen büyük bir ezme teknesinden ve derin, yuvarlak bir toplama havuzundan oluşmaktadır.

Sarnıçlar 2 adet olarak tespit edilmiştir. Geniş, dörtgen şeklinde anak ayaya oyulmuş, üzeri iri ufaklı taşlarla kapatılmış, bazen kuyu bileziğine sahip, inşa edilmiş sarnıçlardır. Şu ana kadar araştırılan yerleşmeler içinde karşılaşılan çift tonozlu en büyük sarnıç, Korkyion Antron'da tespit edilmiştir.

Helenistik Dönem'de tapınağı ile önemli bir kült merkezi olan Korykion Antron, önemini Roma ve Geç Roma-Bizans dönemlerinde de korumuştur. Bu dönemde Cennet Obruğu içine, daha önceden kutsal bir mağara olan yerin önüne bir kilise inşa edilmiş, Korykion Antron Tapınağı kiliseye dönüştürülmüştür. Bu dönemde burada 6 konut, işlikler ve sarnıçlardan oluşan bir yerleşim de oluşmuş olmalıdır.

Adrassos: Mut İlçesi'nde, Yalnızcabağ Köyü yakınlarında bulunan Adrassos yerleşmesi, yüksek rakımlı bir tepe üzerinde ve vadi kenarında kurulmuş bir yerleşmedir. Asıl yerleşim Roma Dönemi'nde görülmektedir. Buraya Romalı emekli askerler yerleştirilmiştir. Söz konusu yerleşmenin nekropolisi oldukça geniş bir alana yayılmakla birlikte, güneyinde bulunan asıl yerleşmenin bulunduğu tepede neredeyse hiç bir mimari kalıntı kalmamıştır. Sadece bir kaç sarnıç tespit edilebilmektedir, geri kalan yüzey bina yıkıntılarının moloz taşlarıyla kaplanmıştır.

Bu yerleşmenin nekropolisinde daha önceden E. Alföldi-Rosenbaum tarafından 1980 yılında "The Necropolis of Adrassus (Balabolu) in Rough Cilicia (Isauria)" isimli kapsamlı bir yayın yapılmış ve lahit tipolojisi incelenmişti. Ancak bu ziyaretimizde bazı yeni mezar yazıtları bulunmuştur:

Adrassos yerleşmesi Nekropol alanındaki kaya mezarlarında mezar odası içerisinde arka duvarında mezar yazıtı tespit edildi. Mezar odasında boya kalıntıları mevcuttur. Lahdin sandık ve kapak kısmı sağlam koruna gelmiştir. Arka duvarda

tespit dilen mezar yazıtında haç işaretleri görülmüştür. Mezar yazıtı hakkında ayrıntılı bilgi yazıt fişinde mevcuttur.

Dalissandos: Mut ilçesinin yaklaşık 6 km kuzeyinde bulunan Dalissandos (Sınabıç) antik kentinde arkeolojik ve epigrafik araştırmalar gerçekleştirildi. Kent merkezinin doğusunda yer alan sırt üzerinde savunma duvarlarına ait kalıntılar gözlemlendi. Bu alanda yoğun çatı kiremidi parçaları da tespit edildi. Kente ait nekropolis, yarım ay şeklinde kenti çevrelemektedir. Roma-Erken Bizans Dönemi'ne ait çok sayıda lahit görülmüştür. Lahitler üzerinde yer alan yazıtlar belgelenmiş ve fotoğraflanmıştır.

Anemourion: Anamur İlçesinde bulunan Anemourion antik kenti, Dağlık Kilikia'nın en önemli ve en büyük kentlerindendir. Önümüzdeki yıl Yerleşim Tarihi ve Epigrafya araştırmaları kapsamında detaylı çalışacağımız Anemourion hakkında bu sene bir ön çalışma gerçekleştirilmiştir. Deniz kıyısındaki elverişli konumu, zengin bir liman kenti olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte kentin en büyüdüğü dönem Roma İmparatorluk Dönemi'dir. Kentteki bir çok yapı bu döneme aittir. Özellikle, ölümler kenti ismini tam anlamıyla hak eden nekropolisi tonozlu mezar evleriyle doludur. Yanı sıra, hamamları, odeionu ve diğer sivil yapılarıyla, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kilikia'da yaşanan refahı gözler önüne seren bir antik kenttir. Kentin Nekropolisi yine E. Alfoldi-Rosenbaum ve S. Onurkan tarafından, araştırılmış ve 1971 yılında çift dilli olarak "Anamur Nekropolü. The Necropolis of Anemurium" ismiyle yayımlanmıştır. Bu seneki çalışmalarımızda bir çok mezarın toprak altında kaldığını ve dolayısıyla incelenemediğini gözlemledik. Benzer şekilde, kentin diğer yayılım alanlarında da henüz ortaya çıkmamış önemli yapıların bulunabileceği açıktır.

Mil Taşları ve Antik Yollar:

2015 yılı çalışmaları kapsamında, Dağlık Kilikia Bölgesi'nin antik yol güzergahlarının belgelenmesi ve yeni mil taşı buluntularının tespitine yönelik yürütülen yüzey araştırmalarında yazıtlı ve yazısız olmak üzere toplam 22 adet mil taşı buluntusu tespit edilmiştir.

1. Hüseyinler Antik Yol (Yukarı Tol Mevkii):

1. 1: Cambazlı sınırları içerisinde yer alan Yukarı Tol Mevkii, Hüseyinler'in yaklaşık 8 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Burada bir tanesi yol kenarında, altı tanesi daha sonraki bir dönemde döşeme yolu doldurmak için kullanılmış olan toplam yedi adet mil taşı tespit edilmiştir. Mil taşları antik yol döşemesine gömülü olduğundan yazıtları okunamamıştır.

2. Karyağdı Vadisi:

Cambazlı'nın yaklaşık 4 km ve Hüseyinler'in yaklaşık 11 km batısında bulunan Karyağdı Vadisi girişinde altı adet mil taşı tespit edilmiştir. Antik yolun hemen kenarında tespit edilen mil taşlarının 5 tanesi yazıtlı olup, birçoğu doğal tahribat nedeniyle zarar görmüştür. 1995 yılında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda Karyağdı Vadisi'nde dört adet mil taşı saptanmıştır. Rapordan anlaşıldığı kadarıyla bu dört mil taşından biri Eski Yunanca ve Latince olmak üzere çift dilli, diğeri ise Latince ve Tetrarşi Dönemine tarihlendirilmektedir (Bkz. M. H. Sayar, "Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1995", *Araştırma Sonuçları Toplantısı* XIV/1, 118). Raporda belirtilen Latince mil taşı burada no. 2.6 başlığı altında yer almaktadır. Eski Yunanca-Latince olduğu belirtilen diğer mil taşı ise görülememiştir. Karyağdı Vadisi'nde saptanan mil taşları (no. 2.1-2.6) aşağıdaki gibidir:

2.1. : Kireç taşından, yuvarlak mil taşı. Alt ve üst kısmı kırık. Üzerinde Eski Yunanca üç ayrı yazıt mevcuttur. Yazıtlı kısımların büyük ölçüde ve tahrip olmasından dolayı ancak kısmen okunabilmektedir. Okunabilen mevcut harf izlerinden, mil taşının MS 293-305 yılları arasında dikildiğini söylemek mümkündür.

Yükseklik: 1,50 m Çap: 0,45 m Harf Yüksekliği: 0,025-0,055 m

2.2. : Kireç taşından, yuvarlak mil taşı. Alt ve üst kısmı kırık. Üzerinde Eski Yunanca 9 satırlık yazıt mevcuttur. Yazıtın büyük bir kısmı doğal tahribattan dolayı okunamamaktadır. Yazıtın 5-9. satırları arasındaki bilgilerden, mil taşının Tetrarşi Dönemi'ne (MS. 293-305) dönemine tarihlenebileceğini söylemek mümkündür.

Yükseklik: 0,75 m Çap: 0,50 m Harf Yüksekliği: 0,025-0,050 m

2.3. : Kireç taşından, yuvarlak ve kaideli mil taşı. Doğal tahribat nedeniyle mil taşı üzerindeki yazıtın ancak son kısmında yer alan Eski Yunanca dört harfli yazıt kalıntısı okunabilmektedir. Diokaisareia olarak tamamladığımız bu kısımdan anlaşılacağı üzere, söz konusu mil taşı Karyağdı Vadisi ve Diokaisareia arasındaki antik yolu belgeliyordu. Bu ifadenin altında, büyük bir ihtimalle mil verisine ilişkin bir bilgi bulunmaktaydı.

Yükseklik: 1,83 m Çap: 0,59 m Harf Yüksekliği: 0,035-0,040 m

2.4. : Kireç taşından, yuvarlak mil taşı. Alt ve üst kısmı kırık. Mil taşı toprağa gömülü olması nedeniyle okunamadı.

Yükseklik: 1,98 m Çap: 0,60 m (mevcut)

2.5. : Kireç taşından, yuvarlak mil taşı. Alt ve üst kısmı kırık. Mevcut izlerden yazıtlı olduğu anlaşılan mil taşı, büyük ölçüde tahribata uğraması nedeniyle okunamamaktadır.

Yükseklik: 2,03 m Çap: 0,53 m

2.6. : Kireç taşından, kaideli, arka yüzeyi kaba işlenmiş mil taşı. Üzerinde tahribat nedeniyle ancak kısmen okunabilen yedi satırlık Latince yazıt bulunmaktadır. Yazıtın 3. satırında net bir şekilde İmparator Maximianus'un adı okunabilmektedir. Bundan sonraki satırlarda Maximinus (Daia) ve Constantinus'un adları yer almaktadır. Bu nedenle mil taşının MS. 306-307 yılları arasına tarihlenmesi gerekmektedir.

Yükseklik: 2,40 m Çap: 0,56 m Harf Yüksekliği: 0,03-0,06 m

3. Dikenlialan:

Karyağdı Vadisi'nin içerisinden kuzeye doğru yönelen antik yol Olba üzerinden Diokaisareia'ya ulaşmaktadır. Antik yola ait kalıntılar buradan sonra önemli ölçüde kesintiye uğramaktadır. Diokaisareia'nın yaklaşık 7 km kuzey-kuzeybatısında bulunan Dikenlialan Mevkii'nde 200 m kuzeyinde yeniden bir antik yola ait döşemeler tespit edilmiştir. Antik yolun hemen üzerinde kireç taşından, kaideli, yuvarlak bir mil taşı tespit edilmiştir. Mil taşı alttan ve üstten kırık ve anepigrafiktir.

Yükseklik: 1,15 m Çap: 0,63 m

532.....

4. Bozağaç:

Dikenlialan'nın yaklaşık 2 km batısında ve Diokaisareia'nın 7 km kuzeyinde bulunan Bozağaç Mevkii'nde, Diokaisareia – Dikenlialan güzergahından sonra kuzey-kuzeybatıya doğru yönelen antik yolun bir bölümü tespit edildi. Antik yol üzerinde, kireç taşından, yuvarlak ve üç parçaya bölünmüş halde bir mil taşı tespit edildi. Kırık parçalar üzerinde herhangi bir yazıt kalıntısına rastlanmadı. Söz konusu bu mil taşı buluntusu, antik yol güzergahının Diokaisareia – Dikenlialan – Bozağaç istikametinde ve kuzeybatıya yönelerek ilerlediğini kanıtlamaktadır.

Yükseklik: Üst parça: 1,04 m

Çap: Üst parça: 0,58 m

Orta ve alt parça: 0,60 m Çap: Orta ve alt parça: 0,60 m

Antik yol güzergahı Bozağaç üzerinden Hotamış'a doğru ilerlemekte ve burada çatallanmaktadır. Batıya doğru ilerleyen güzergah Kirobası'na (Mara) ulaşmaktadır. Ancak 2015 yılı çalışmalarımız kapsamında Hotamış'tan kuzeye doğru ilerleyen ikinci bir yol güzergahı saptadık. Hotamış'ın yaklaşık olarak 7 km kuzeyinde bulunan Kocaoluk Mevkii'nde saptadığımız bu antik yol, Kocaoluk'un yaklaşık 4 km kuzeyinde bulunan Saraydın'a (Yenimahalle) kadar takip edilebilmektedir. Buradan kuzeye doğru yöneldiği anlaşılan antik yola ait kalıntılara, Saraydın'ın yaklaşık 5 km kuzeyinde bulunan Ayaştürkmenli Mevkii'nde rastladık. Antik yolun genişliği 4-4, 5 m arasında değişmekte olup üzerinde yer yer tekerlek izlerine rastlamak mümkündür. Ortalama 30-40 cm çapında taşlarla döşenmiş olan antik yol üzerinde herhangi bir mil taşı buluntusuna rastlayamadık. Ancak antik yolun döşeme tekniği, güzergah üzerindeki antik yollar ile örtüşmektedir. Bu nedenle Ayaştürkmenli antik yolunun da aynı inşa programının bir bölümü olduğu söylenebilir.

6. Söğüt Vadisi:

Ayaştürkmenli'nin yaklaşık 10 km kuzeybatısında bulunan Söğüt Vadisi'nde genişliği 3,5-4 m arasında değişen bir antik yol tespit edildi. Antik yolun bu bölümü, Ayaştürkmenli'den kuzeye doğru takip edebildiğimiz antik yolun devamı olmalıdır. Nitekim antik yolun bu bölümünde kireç taşından ve yuvarlak bir mil taşı tespit edildi. Ancak mil taşının büyük bir kısmı toprağa gömülü olmasından dolayı, toprak üstündeki kısmında herhangi bir yazıt görülemedi.

Yükseklik: 1,70 m

Çap: 0, 50 m

Söğüt Vadisi'nden kuzeye doğru yönelmeye devam eden antik yolu kısmen takip edebilmek mümkündür. Buranın yaklaşık 6 km kadar kuzeyinde bulunan Alanboğsak Mevkii'nde bu antik yola ait olabilecek kalıntılar gözlemlendi. Söz konusu antik yol Alanboğsak Mevkii'nin yaklaşık 6 km kuzeyinde bulunan Borcakesiği'ne kadar takip edilebilmektedir.

7. Borcakesiği:

7. 1: Borcakesiği Mevkii'nde tespit ettiğimiz 4,70 m genişliğindeki antik yol kalıntısı üzerinde üç adet mil taşı tespit edilmiştir. Kireç taşından yapılmış olan birinci mil taşı antik yolun hemen güneyinde bulunan yükseltinin aşağısında saptanmıştır. Çok parçalı mil taşının insan eliyle tahrip edilmiş olduğu üzerindeki izlerden anlaşılmıştır. Mil taşı üzerinde herhangi bir yazıta rastlanmamıştır.

7. 2: Aynı antik yol güzergahında, kireç taşından, yuvarlak ve üç parçaya bölünmüş ikinci bir mil taşı tespit edilmiştir. Mil taşı gövdesinin ortasına ait olan parçasının üzerinde kırmızı boyayla yazılmış harf izlerine rastlanmıştır.

Yükseklik: 1.parça: 1,04 m Çap: 1.-3.parça: 0,53 m

2. parça: 0,55 m 2. parça: 0,54 m

3. parça: 0,34 m

7. 3: 7. 2 no'lu mil taşının hemen güneyinde kireç taşından, yuvarlak ve iki parçaya bölünmüş üçüncü bir mil taşı daha tespit edildi. Mil taşının üst parçasında oldukça silik durumda birkaç harf bulunmaktadır. Yazıtın geriye kalan kısmı, yazıtlı yüzeyin aşınmış olması nedeniyle okunamamaktadır.

Yükseklik: Üst parça: 1,00 m Çap: Üst parça: 0,415 m

Alt parça: 0,475 m Alt parça: 0,52 m

Harf Yüksekliği: 0,035 m

8. Kazanpınar:

Borcakesiği'nden kuzeybatıya doğru yöneldiği anlaşılan antik yola ait kalıntıların devamı, buranın yaklaşık 3 km kuzeybatısında bulunan Kazanpınar Mevkii'nde

tespit edildi. Kazanpınar'ın yaklaşık 1, 5 km kadar kuzeybatısında saptadığımız mil taşı, antik yol güzergahının kuzeye doğru yönelmeye devam ettiğini göstermektedir. Kireç taşından, yuvarlak ve üç parçadan oluşan mil taşı üzerinde herhangi bir yazıt görülemedi.

Yükseklik: 1. parça: 0,40 m (kaide)
0,39 m (kaide)

Çap: 1. parça:

2. parça: 1,00 m
0,35 m

2. parça:

3. parça: 0,74 m
parça:0,37 m

3.

Antik yol güzergahı, Borcakesiği Mevkii'nden sonra, buranın 1 km kuzeyindeki Askerpınar üzerinden Susama Yaylası'na doğru ilerlediğini, Susama Yaylasının yaklaşık 5 km kadar kuzeyinde bulunan Yılanlıkeben/Gölyeri Mevkii'nde tespit edilen iki mil taşı kanıtlamaktadır.

9. Yılanlıkeben/Gölyeri

9. 1: Kireç taşından, yuvarlak, üst kısmı kırık, iki parça halinde, anepigrafik bir mil taşı.

Yükseklik: üst parça: 1,65 m
alt parça: 0,36 m

Çap: 0,42 m

9. 2: Kireç taşından, yuvarlak, dört parça halinde, anepigrafik bir mil taşı.

Mil taşı: Yükseklik: 1. parça: 0,27 m
0,38 m

Çap: 1. parça:

2. parça: 0,63 m
m

2. parça: 0,34

3. parça: 0,40 m

3. parça: 0,49 m

4. parça: 0,34 m

4. parça: 0,39 m

Antik yol Gölyeri Mevkii'nden sonra büyük bir olasılıkla Belveren Mevkii 'nden geçerek, Aldan Dağı ve Kızıl Dağ arasındaki doğal geçit üzerinden Karacaziyaret -

Taşkale güzergahı üzerinden Laranda'ya (=Karaman) ulaştığını düşünmekteyiz. Antik yol güzergahının bu kısmının 2016 yılında araştırılması planlanmaktadır.

2015 yılı çalışmalarımız kapsamında ikinci bir antik yol güzergahının Kazanpınar Mevkii'nden ayrılarak doğuya doğru ilerlediği tespit edilmiştir. Bu güzergah üzerinde saptanan mil taşları aşağıdaki gibidir:

10. Ardıçkuyusu:

Kazanpınar Mevkii'nin yaklaşık 2 km doğusunda bulunan Ardıçkuyusu Mevkii'nde, bir mil taşı tespit edilmiştir. Mil taşı parçalanmış olduğundan herhangi bir yazıt rastlanamamıştır.

11. Taşoluk 2:

Ardıçkuyusu'nun yaklaşık 1500 m doğusunda saptadığımız, kireç taşından, yuvarlak, alttan ve üstten kırık durumda olan bir mil taşı, güzergahın doğuya doğru yönelmeye devam ettiğini göstermektedir. Mil taşının yüzeyi aşınmış olduğundan dolayı herhangi bir yazıt kalıntısına rastlanamamıştır.

Yükseklik: 0,78 m (mevcut)

Çap:

0,32 m

12. Taşoluk:

Taşoluk (2) Mevkii'nin yaklaşık 1 km doğusunda büyük bir ihtimalle iki ayrı bir mil taşına ait olan kireç taşından ve yuvarlak parçalara rastlanmıştır. Mil taşlarına ait parçalar yolun güneyine doğru yuvarlanmış ve altı parçaya bölünmüştür. Tahribat nedeniyle herhangi bir yazıt kalıntısına rastlanamamıştır.

Yükseklik: 1. parça: 0,45 m

Çap: 1. parça:

0,44 m

2. parça: 0,49 m

2.

parça:0,20 m

3. parça: 1,13 m

3. parça:

0,50 m

4. parça: 0,49 m

4. parça:

0,60 m

536.....

5. parça: 0,85 m
0,50 m

5. parça:

6. parça: 0,63 m
0,35 m

6. parça:

13. Musacık:

Antik yol güzergahı Taşoluk Mevkii'nden sonra doğuya doğru yönelmeye devam etmektedir. Taşoluk Mevkii'nin yaklaşık 1 km doğusunda kireç taşından, yuvarlak, iki parçaya bölünmüş ve gövdesinin yarısı toprağa gömülü halde anepigrafik bir mil taşı tespit edildi.

Mil taşı: Yükseklik: 2,25 m

Çap: 0,47 m

2015 yılı çalışmalarımız kapsamında tespit edilen diğer yazıtlar ise aşağıdaki gibidir:

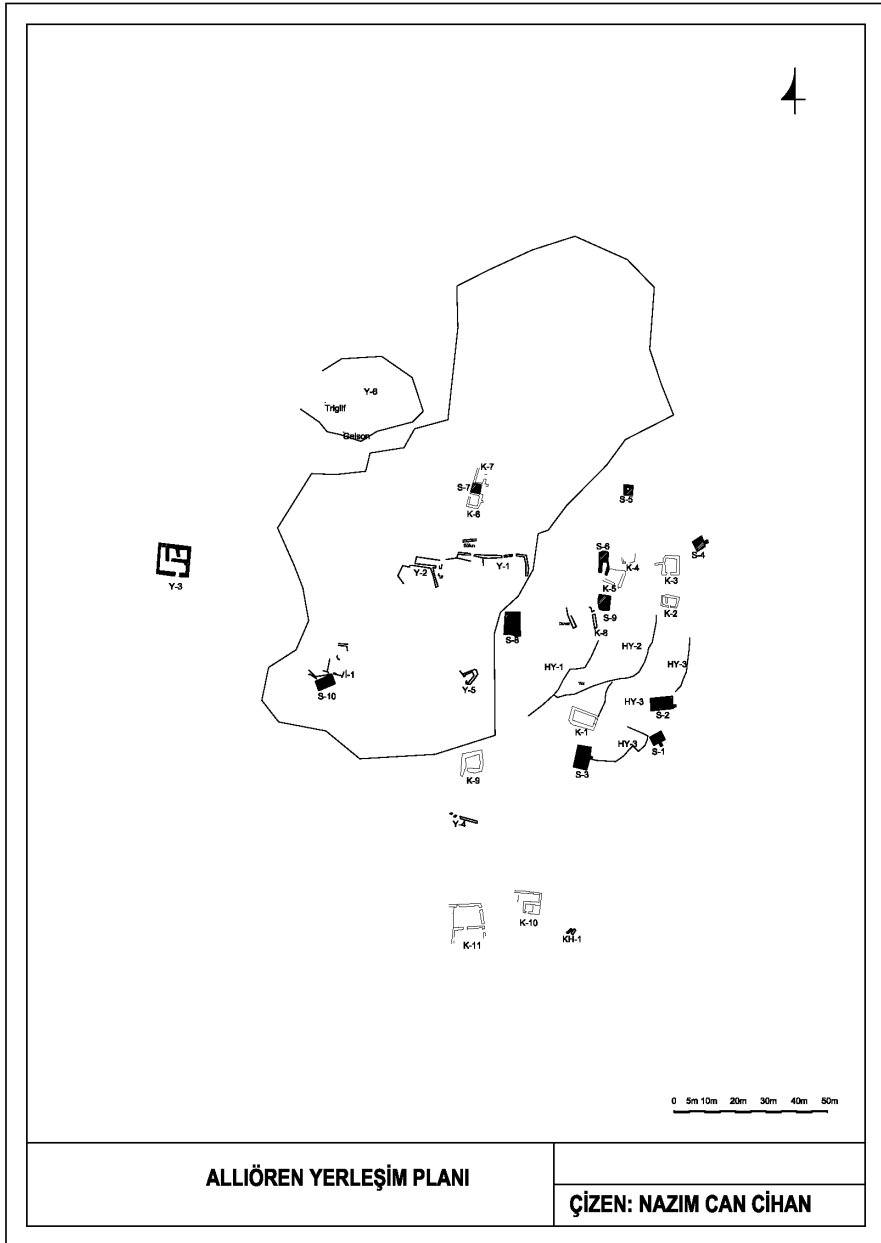
- 1- Uzuncaburç Tolaz Mevkii: Mezar yazıtı
- 2- Mut Türkmenpınarı Mevkii: Mezar yazıtı
- 3- Silifke Karadedeli Aşağı Dünya Obruğu Mevkii: Kabartmalı yuvarlak mezar sunağı üzerinde mezar yazıtı
- 4- Silifke Karadedeli Aşağı Dünya Obruğu: Kabartmalı yuvarlak mezar sunağı üzerinde mezar yazıtı
- 5- Silifke Bademliören Mevkii: İki adet yazıtlı mezar sunağı
- 6- Silifke Özboynuinceli Köyü Susama Mevkii Boyanlık Kalesi Mevkii: Mezar yazıtı
- 7- Silifke Saraydın Mahallesi Aksuat Vadisi Mevkii: Mağara duvarında bir adet mezar yazıtı
- 8- Uzuncaburç Nekropolisi: Kaya mezarları içerisindeki lahit ve lahit kapakları üzerinde toplam 3 adet mezar yazıtı.

Kaynakça:

- Akarca 1987² A. Akarca, *Şehir ve Savunması*, 1987².
- Durugönül 1998 S. Durugönül, Türme und Siedlungen im Rauhen Kilikien, *AMS* 28, 1998.
- Durukan 1999 M. Durukan, “Hisarkale Garnizonu ve Bu Merkezde Polygonal Teknikte İnşa Edilmiş Olan Mezarlar”, *Olba II*, 1999, 79-91.
- Durukan 2004 M. Durukan, “Olba Bölgesi ve Bölgede Kullanılan Polygonal Duvar Tekniği”, *Anatolia* 26, 2004, 39-63.
- French 2014 D. H. French, Roman Roads and Milestones of Asia Minor III, Fasc. 3. 7, Cilicia, Isauria et Lycaonia, BAR Electronic Monograph 2014.
- Hild – Hellenkemper 1990 *Tabula Imperii Byzantini 5. Kilikien und Isaurien*, 1990.
- Lugli 1957 G. Lugli, *La Tecnica Edilizia Romana*, 1957.
- Machatschek 1967, A. Machatschek, *Die Nekropolen und Grabmäler im Gebiet von Elaiussa Sebaste und Korykos im Rauhen Kilikien*, 1967.
- Scranton 1941, R. L. Scranton, *The Greek Walls*, 1941.
- Söğüt 2006, B. Söğüt, *Dağlık Kilikya (Kilikia) Bölgesindeki Çokgen Taş Duvarlı Mezarlar*, 2006.

- Şahin – Özdizbay 2014, H. Şahin – A. Özdizbay, “Dağlık Kilikia Kurşun Kalesi Tapınağı ve Stoasına İlişkin Yeni Öneriler”, *Adalya* XVII, 2014, 85-121.
- Şahin 2009, “Doğu Dağlık Kilikia Kentlerinin Territoriumları, Yerleşme Türleri ve Değişimler”, *Colloquium Anatolicum* VIII, 2009, 257-289.
- Tırpan – Söğüt 1998, A. Tırpan – B. Söğüt, “Batı Ovalık Kilikya’da Çokgen (Poligonal) Taşlı Duvar Örgü Tekniği”, *Olba* I, 1998, 161-186.
- Tırpan 1994, A. Tırpan, “Kilikia Tracheia’da Poligonal Taş Örgülü Duvarlar”, *XI. TTKongr.*, Ankara, 05-09 Eylül 1990, 1994, C. I, 407-424.
- Tomlinson 1961, R. Tomlinson, “Emplekton Masonry and Greek Structure”, *JHS* LXXXI, 1961, 133-140.

Resim Listesi

Resim 1: Alliören Yerleşim Planı.

540.....

Resim 2: Allhören'den polygonal duvar örgülü bir konut örneği.

Resim 3: Allhören'den rektogonal örgülü bir konut örneği.

Resim 4: Allhören. Y1 kodlu yapı. Güneyden görünüm.

Resim 5: Allhören, Y3 kodlu yapı, Güneybatıdan görünüm.

Resim 6: Allhören, Y5 kodlu yapının bulunduğu alandaki tahribat.

Resim 7: Allhören, Y5 kodlu yapı kalıntıları arasındaki lahit tekne kaidesi?

Resim 8: Allhören. Sarnıç örneği.

Resim 9: Allhören. Zeytinyağı işliğı örneğı.

Resim 10: Allören. Khamasorion tipi lahit mezarlar.

Resim 11: Adamkayalar. Drone fotoğrafı.

Resim 12: Akhayat. Lahit örneği.

Resim 13: Yonuzlu. Konut örneği.

Resim 14: Duvararası. Konut örneği.

Resim 15: Kuşunkalesi. Kilise.

Resim 16: K r kl k. Sarn    rneği.

Resim 17: And zl m d k. Drone fotoğrafı.

Resim 18: Kaleliburun. Çiftlikevi.

AMİK OVASI BÖLGESEL YÜZEY ARAŞTIRMASI PROJESİ 2015 ÇALIŞMALARI

¹ K. Aslıhan Yener

²Müge Bulu

³Murat Akar

Prof. Dr. Kutlu Aslıhan Yener başkanlığında 1995 yılından beri yürütülen Amik Ovası Bölgesel YüzeY Araştırması Projesi'nin 2015 yılı programı kapsamında, Hatay'ın Reyhanlı ilçesi Tayfur Sökmen Köyü'ndeki Aççana Höyük Kazievi'nde bulunan depoda çanak çömlek çalışması yapılmıştır.⁴

Çalışmanın temel amacı, 1995-2010 yılları arasında yapılan yüzeY araştırması sırasında sistematik olarak toplanıp kayıt edilen çanak çömlek gruplarının yeniden değerlendirilmesidir. Bu bağlamda odaklanılan ve üzerinde çalışma yapılan dönem M.Ö. 2. Binyıl olmuştur. Yeniden başlatılan yüzeY araştırması projesinin ilk monografında (Yener 2005), Orta Tunç ve Geç Tunç dönemlerine ait çanak çömlekleri ayırt etmenin zorluğu ifade edilmiş ve bölgede sistematik kazıların başlatılmasının ihtiyacı önemle vurgulanmıştır. Bunun sonucu olarak ise söz konusu dönemlere ait seramikler “M.Ö. 2. Binyıl” ya da “Orta veya Geç Tunç Çağı” gibi geniş bir tarih altında değerlendirilmiştir. Bu ön değerlendirmeler sırasında bölgede referans alınabilecek kısıtlı sayıdaki çalışma ve yayınlardan biri olan Sör Leonard Woolley'nin Aççana Höyük, antik Alalah monografı (1955) temel alınmıştır, ki bu da kronolojisi ve çanak çömlek seriasyonunda birçok problem tespit edilip düzeltilmesi için üzerine birçok çalışma

¹ K. Aslıhan YENER, Emeritus Profesör, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, akyener12@gmail.com.

² Müge BULU, doktora öğrencisi, Koç Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, mbulu@ku.edu.tr.

³ Murat AKAR, Yardımcı Doçent, Mustafa Kemal Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, muratakar@mku.edu.tr.

⁴ Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar, İstanbul Üniversitesi'nin “Uluslararası ve İnterdisipliner Hitit Tarih Atlası” isimli TÜBİTAK projesine (No. 110K393) dahil edilmiştir.

yapılmış olan bir yayındır (örn. Gates 1981, McClellan 1989, Heinz 1992, Bergoffen 2005).

Bu bağlamda 2000 yılında Prof. K. Aslıhan Yener başkanlığında yeniden başlatılan Açıana Höyük, antik Alalah Kenti yeni dönem kazılarında elde edilen çanak çömleğin seriasyon ve tipoloji çalışmaları, seramik uzmanı ve kazı eş-başkan yardımcısı Dr. Mara Horowitz denetiminde halen devam etmektedir. Ancak 15 yıllık kazı çalışmalarının sonucunda, Orta Tunç ve Geç Tunç dönemlerine özgü bazı formlar ve seramik grupları tespit edilmiş olup, kronolojik gösterge olarak kullanılabilmektedirler (Horowitz 2015). Bu nedenle, Açıana Höyük'te elde edilen bu yeni veriler referans alınarak, daha önce geniş bir tanımlama altında M.Ö. 2. Binyıl'a tarihlenen bölgedeki diğer höyüklerin çanak çömlekleri tekrar incelenip, Orta Tunç ve Geç Tunç malzemesi ayrı ayrı sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Yeni elde ettiğimiz bulgular ışığında, Orta Tunç'tan Geç Tunç'a geçişte Amik Ovası'ndaki yerleşim dağılımında ne gibi değişiklikler görüldüğü de yeniden incelenmiştir.

Açıana Höyük M.Ö. 2. Binyıl Çanak Çömlek Seriasyonu Kronolojik Göstergeleri

Yüzey Araştırması malzemesine geçmeden önce, Açıana Höyük çanak çömlek çalışmalarında gözlemlenen Orta Tunç ve Geç Tunç Çağları'na özgü kronolojik göstergelere kısaca değinmek gerekir. En önemli kronolojik göstergelerden biri, pişirme kaplarında kullanılan katkı maddeleri ve kapların formlarındaki değişiktir (Horowitz 2012). Orta Tunç'ta pişirme kapları form olarak daha derin ve yuvarlak bir forma sahip olup, katkı maddesi olarak kalsit kullanılmıştır (Resim 1h). Geç Tunç dönemine geçiş ile birlikte ise, pişirme kapları daha sığ ve yayvan bir forma sahip olup katkı maddesi olarak deniz kabuğu kullanılmıştır (Resim 2f). Açıana'da son yıllarda yapılan kazılarda açığa çıkarılan Demir Çağı tabakalarında da benzer şekilde deniz kabuğu katkılı pişirme kapları elde edilmiştir. Ancak Demir Çağı'na ait örnekler boyunsuz çömlek formunda olduğundan iki dönem arasındaki ayırım bu şekilde yapılabilmektedir.

Orta Tunç'tan Geç Tunç'a geçişte görülen en önemli farklılıklardan bir diğeri ise açık formlu seramiklerdeki değişimdir. Orta Tunç Dönemi'nde yoğun

olarak görülen ‘s’profilli kaseler (Resim 1a-b) ve kanca ağızlı kaseler (Resim 1c) Geç Tunç Dönemi’ne devam etmemiş olup, bunların yerine konik biçimli tabaklar (Resim 2a-b) ve sıg kaseler (Resim 2c) üretilmeye başlanmıştır.

M.Ö. 2. Binyıl’a özgü olup, içinde farklı dönemlere ait çanak çömlek parçaları bulunan bir torbada kolayca ayırt edilebilen grupların başında kuşkusuz Suriye-Kilikya Boyalıları gelmektedir (Resim 1e-g). Orta Tunç’ta Kilikya, Amik Ovası ve Kuzeybatı Suriye’de görülen en yaygın boyalı seramik gruplarından olan Suriye-Kilikya Boyalıları, Amik kronolojisinde Orta Tunç’un başlamasının bir göstergesi olarak kabul edilirken, istisnasız tüm Orta Tunç tabakalarında örneklerine rastlanan Açıana Höyük, Suriye-Kilikya boyalılarına ait en geniş repertuara sahip höyüklerden biridir (Woolley 1955, Heinz 1992). Orta Tunç II döneminde ortaya çıkan bir diğer önemli seramik grubu ise Gri Açıklı seramiklerdir. Açıana Höyük’ün Geç Tunç I dönemine tarihlenen 6. ve 5. Tabakalarında ise Gri Açıklı seramik grubunun bir uzantısı olan Siyah Baskı Bezemeli seramikler (Resim 2g) üretilmiş olup, Geç Tunç II’de söz konusu iki seramik grubunun da örneklerine rastlanmamıştır.

Düz Basit Seramik gruplarına baktığımızda ise yine Orta-Geç Tunç Çağı geçişinde form açısından bir takım değişiklikler görmek mümkündür (Horowitz 2015). Örneğin, yuvarlak gövdeli boyunsuz çömlekler hem Orta Tunç hem Geç Tunç Dönemi’nde yaygın olarak görülmektedir, ancak çizi bezemeli örnekler Orta Tunç’a özgüdür (Resim: 1d). Depolama kaplarına bakıldığında ise, açık formlu ve yivli ağıza sahip olanlar yine Orta Tunç’a özgü olup, omuz kısımlarının halat biçimli kabartma bezemeyle süslenmeleri oldukça yaygın bir gelenektir (Resim 1i). Geç Tunç’taki depolama kapları ise çoğunlukla kapalı ve yuvarlak gövdeli forma sahip olup, Orta Tunç malzemesinden farklı olarak, saman katkılıdır.

Yalnızca Geç Tunç Çağı’na özgü Düz Basit Seramik formlarının başında ise silindirik biçimli kap altlıkları gelmektedir (Resim: 2e). İlk olarak Geç Tunç I’de ortaya çıkan bu seramiklerin Mitanni kültürü etkili olduğu düşünülmektedir. Geç Tunç II dönemine baktığımızda ise Açıana Höyük’ün çeşitli alanlarında yapılan kazılarda matara parçaları ve minyatür adak kaplarının (Resim: 2d) elde edildiği

görülmektedir. Benzerlerinin Hitit merkezlerindeki adak havuzlarında yaygın olarak görüldüğü bu adak kapları, Geç Tunç II'de Açıana Höyük'teki Hitit etkisi ve varlığının bir göstergesi olarak kabul edilmektedir (Yener ve Akar 2013).

Amik Ovası M.Ö. 2. Binyıl Çanak Çömleklerinin Yeniden Değerlendirilmesi

Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması projesinin 2015 sezonunda yapılan çalışmalarda, hem Braidwood'un yayınında (1937) hem de yeniden başlatılan yüzey araştırmasının monografında (Yener 2005) M.Ö. 2. Binyıl'a tarihlenen höyüklerden 40 tanesinin çanak çömlekleri yeniden değerlendirilmiş, Orta veya Geç Tunç olarak ayrı ayrı sınıflandırılmış ve fotoğraflanarak belgelenmiştir. Böylelikle, önceki yıllarda yapılan çalışmalar ile birlikte, M.Ö. 2. Binyıl'a tarihlenen 89 höyüğün tamamının çanak çömleklerinin yeniden gözden geçirilmesi çalışması tamamlanmış ve bunlar içerisinde 75 höyüğün malzemesinde yukarıda bahsi geçen kronolojik göstergelere rastlanmıştır.

Yeniden değerlendirilen Amik Ovası çanak çömlekleri incelendiğinde toplam 39 höyükte kalsit katkılı pişirme kabı parçası görülmüştür (Resim 3). Ağız ve gövde parçalarının yanı sıra, Açıana'daki pişirme kaplarında da yaygın olarak görülen kulp parçaları da Kızılkaya ve Tell Abdal gibi birçok höyükte bulunmuştur. Çoğu örnekte yüzey işlemi görülmezken, Tell Qirmidah ve Tell Keleş'te astarlı ve açkılı örneklerle rastlanmıştır. Omuz kısmına yerleştirilen halat biçimli kabartma motifli oldukça yaygındır. Gölbaşı Höyük ve Hisarlık Tepesi pişirme kaplarında ise kalsitin yanı sıra iri mika parçaları da katkı maddesi olarak kullanılmıştır. Pişirme kaplarının dışında, Akpınar Höyük'te elde edilen yüksek kaideli kase ve Tell Wasfe'de bulunan üst kısmı yivli ve iç kısmı kabartma ile süslü sığ kase, kalsit katkılı seramiklerde farklı forma sahip tek örneklerdir.

Bir diğer Orta Tunç göstergesi olan 's'profilili sığ kaseler Amik Ovası'nda 22 höyükte (Resim: 4), kanca ağızlı kaseler ise 15 höyükte bulunmuştur (Resim: 5). Çoğu kase Düz Basit seramik grubuna ait olup yüzey işlemi görülmezken, Güzel Höyük ve Tell Kirmit'te açkılı örneklerle rastlanmıştır.

Yine Orta Tunç döneminde sıkça görülen ağzı yivli ve açık formlu depolama kapları ise ovada 37 höyükte tespit edilmiştir (Resim: 6). Açıçana'dakilere benzer şekilde omuz kısmında halat biçimli kabartma bulunan örnekler, aralarında Hisarlık Tepesi, Tell Bahlılâh ve Tell Selâm'ın da bulunduğu birçok höyükte görölmüşür. Tomsa Höyük'te ise tarak çizgi bezemeli örneklere de rastlanmıştır

Tipik motifleri ve kısıtlı sayıdaki kap formları ile kolayca farkedilen Suriye-Kilikya Boyalıları'nın örnekleri 34 höyükte bulunmuştur (Resim: 7). En sık rastlanan kap formları kase, krater, küçük boyunsuz çömlek ve sürahidir. Boya bezemesinin yanı sıra, Karatepe ve Soğuksu Höyük'teki örneklerde bir de kabartma bezemeler mevcuttur. Sürahilerin dışında, Tell Hıjar'da yatay delikli kulba sahip bir krater, Tell Wasfe'de ise yivli dikey kulplu bir fincan örneğine rastlanmıştır

Gri Açıklı Seramik grubuna ait ağız, gövde ve dip parçaları ovada 10 yerleşimde tespit edilmiştir (Resim 8). Tell Ermeneia'da rastlanan örnek dışında elde edilen bütün parçalar kanca biçimli ağıza sahip kaselere aittir. Ağız parçalarının yanı sıra elde edilen dip parçaları, Açıçana Höyük'te de oldukça yaygın olduğu üzere, istisnasız olarak halka biçimli diplerdir.

Hem Orta hem Geç Tunç'ta görülen yuvarlak gövdeli çömlek örnekleri ovada 29 yerleşimde bulunmuştur. Çömleklerin çoğunda yüzey işlemleri görölmezken, sıvazlı çömlek parçalarına da rastlanmıştır. Ağız parçalarının yanı sıra, tarak çizgi bezemeli gövde parçaları da birçok yerleşimde bulunmuştur (Resim: 9). Tarak çizgi bezemesi çoğunlukla iki ya da üç set halinde yatay olarak uygulanmıştır. Ancak Tell Salıhiyyah ve Tell Saluq'un da aralarında bulunduğu birkaç höyükte hem düz hem dalgalı yatay çizgi motiflere sahip gövde parçaları da bulunmuştur.

Geç Tunç Dönemi'nin göstergelerinden bahsederken silindirik kap altlıkları, matara ve minyatür adak kaplarını vurgulamış olsak dahi, bu formların örneklerine ovadaki hiçbir yerleşimin seramik buluntuları arasında rastlanmamıştır. Amik Ovası'ndaki Çatal Höyük'ün ne yüzey araştırması ne de kazı malzemesinde benzer adak kaplarının örneklerine rastlanmamış olması, Hitit materyal kültürünün bu bölgede kısıtlı olarak gözlemlendiğini vurgular niteliktedir (Pucci 2013: 100).

Benzer şekilde, yalnızca Geç Tunç I'de üretilen Siyah Baskı Bezemeli seramik örneklerine de Amik Ovası'ndaki yerleşimlerin hiçbirinde rastlanmamıştır. Bu nedenle Geç Tunç Çağı göstergesi olarak yalnızca deniz kabuğu katkılı pişirme kapları ile konik biçimli tabak ve sığ kaseler referans alınabilmektedir.

Deniz kabuğu katkılı pişirme kaplarına ait ağız ve gövde parçalarına Amik Ovası'ndaki 28 yerleşimde rastlanmıştır (Resim: 10). Bu dönemin pişirme kaplarını karakterize eden deniz kabuğuna ek olarak Tell Ermeneia'daki örneklerde siyah, Çatal Höyük'tekilerde ise kırmızı taşçıkların pişirme kaplarının üretiminde katkı maddesi olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Tabak parçaları ovada toplam 21 höyükte tespit edilmiştir (Resim: 11). Hem konik hem de yuvarlak forma sahip tabaklar çoğunlukla ya düz ya da hafif içe çekik ağız kenarına sahiptirler. Düz Basit seramik grubuna ait örneklerin yanı sıra, Boztepe, Tell Hasanuşağı, Tell Mirmiran ve Ayrancı Doğu gibi birçok höyükte kırmızı astarlı tabak parçalarına rastlanmıştır. Şerit Bant Boya bezemeli tabak örnekleri ise yalnızca Tell Uzunarab ve Çatal Höyük'te elde edilmiştir.

Geç Tunç Çağı kronolojik göstergelerinin sonuncusu olan, yuvarlak ya da konik biçimli sığ kase parçaları ovadaki 26 höyükte gözlemlenmiştir (Resim: 12). Çoğu kasede yüzey işlemi bulunmazken, Gökçeoğlu ve Gölbaşı Höyük'te astarlı örnekler rastlanmıştır. Açıcana'da olduğu gibi ovadaki diğer höyüklerde de sığ kaselerin düz, içe çekik ya da çekiç biçimli gibi farklı ağızlara sahip olduğu görülmüştür.

Amik Ovası M.Ö. 2. Binyıl Höyüklerinin Yerleşim Dağılımları

Amik Ovası'nda farklı dönemlere ait yerleşim dağılımlarına dair bugüne kadar yapılmış birtakım çalışma ve yayınlar mevcuttur (Verstraete ve Wilkinson 2000, Casana ve Wilkinson 2005). Ancak bizler, yukarıda özetlenen yeni veriler ışığında M.Ö. 2. Binyıl'da Amik Ovası'nda görülen yerleşim dağılımındaki muhtemel değişimleri yeniden değerlendirebilmek adına bir ön çalışma yapmış bulunmaktayız. Bu bağlamda, elde edilen bu yeni bulgular göz önünde

bulundurularak Amik Ovası'nda M.Ö. 2. Binyıl'a tarihlenen tüm höyükler, "Orta Tunç", "Geç Tunç" veya "Orta ve Geç Tunç" şeklinde olmak üzere yeniden tanımlanmıştır. Bu yeni veriler Coğrafi Bilgi Sistemi programı ArcGIS'e aktarılmış ve yeni haritalar oluşturulmuştur (Harita: 1). Yerleşimler boyutları açısından dört farklı kategoriye ayrılmıştır; 0,1-1 hektar boyutunda höyükler küçük, 1-3 hektar boyutundakiler orta, 3-8 hektar boyutundakiler büyük ve 8 hektardan büyük yerleşimler çok büyük olarak sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırma sırasında, höyüklerin muhtemel alt şehirlerinin göz önünde bulundurulmadığını ve bu hususa önümüzdeki yıllarda yapılacak çalışmalar ile açıklık getirmeyi hedeflediğimizi belirtmek isteriz.

Önceki çalışmalar ile karşılaştırıldığında, elde edilen yeni verilerin ufak tefek farklar dışında genel olarak eski çalışmalar ile aynı çizgide olduğu görülmüştür. Ovadaki höyüklerin yerleri göz önünde bulundurulduğunda, nehir yatakları ve antik yolların yer seçiminde önemli bir etken olduğunu görmekteyiz. M.Ö. 2. Binyıl boyunca ovanın güney kısmının, diğer kısımlara göre daha yoğun biçimde iskan edilmiştir ve Aççana Höyük, Tell el-Judaidah ve Çatal Höyük gibi büyük yerleşimlerin etrafında bir kümeleşme mevcuttur. Ovanın orta ve kuzey kısımlarına baktığımızda ise, görece daha dağınık bir yerleşim düzeni vardır.

Ovadaki höyükleri dönemsel olarak ayrı incelediğimiz zaman, Orta Tunç Çağı'nda toplam 66 yerleşim olduğunu görmekteyiz. Ovanın güney kısmının yanı sıra, orta ve kuzey kısımlarında da yalnızca küçük ve orta büyüklükteki yerleşimlerin değil, büyük höyüklerin de var olduğu gözlemlenmiştir. Geç Tunç Çağı'nda ovadaki yerleşim dağılımına baktığımızda ise, 66 höyükten yalnızca 35 tanesi iskan edilmeye devam etmiş, 31'i ise terk edilmiştir. Terk edilen bu yerleşimlerin çoğunlukla ovanın orta ve güney kısımlardaki höyükler olduğu görülmektedir. Yalnızca Geç Tunç'ta iskan gören höyüklerin sayısı ise 12'dir ve büyük bir höyük olan Karataş (AS 151) dışındaki diğer tüm höyüklerin küçük ya da orta boyutta olduğu ve genel olarak ovanın en yoğun bölgesi olan güney kısmında bulunduğu görülmüştür. Orta Tunç'tan Geç Tunç'a geçişte ovadaki yerleşim dağılımında gözlemlenen en büyük fark ise, yerleşim sayısının 66'dan 46'ya düşmesidir.

Amik Ovası'nın M.Ö. 2. Binyıl yerleşimlerinin yeniden incelenmesi projesi halen devam etmektedir ve ileriki yıllarda yapacağımız çalışmalar ışığında burada sunduğumuz sonuçların değişmesi mümkündür. Yeniden başlatılan yüzey araştırmasının ilk monografında (Yener 2005) M.Ö. 2. Binyıl'a tarihlenen tüm höyükler incelenmiş olsa dahi, bu çalışma sırasında listede olmayan ve yalnızca poşetlerini değiştirmek için açtığımız bazı höyüklerin malzemesi arasında söz konusu döneme ait seramik parçalarına rastlanmıştır. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda yapılacak arazi çalışmasının yanı sıra depo çalışması da bir yandan devam edecek ve diğer höyüklerin malzemesi de sistematik olarak yeniden incelenip değerlendirilecektir.

Teşekkürler

Amik Ovası Bölgesel Yüzey Araştırması Projesinin iznini sağlayan T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, Hatay Arkeoloji Müzesi'ne ve proje sırasında bizden desteklerini eksik etmeyen bakanlık temsilcimiz Hatay Arkeoloji Müzesi'nden uzman arkeolog Volkan Gül'e teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

Acerol, S. A.

2011 The Black Impressed Ware of Tell Atchana/Alalakh.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Koç Üniversitesi.

Bergoffen, C.

2005 *The Cypriot Bronze Age Pottery from Sir Leonard Woolley's Excavations at Alalakh (Tell Atchana)*. Contributions to the Chronology of the Eastern Mediterranean 5. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Vienna.

Bulu, M.

2016 An Intact Palace Kitchen Context from Middle Bronze Age Alalakh: Organization and Function. *Proceedings of the 9th International*

Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, 9–13 June 2014, Basel, R. A. Stucky, O. Kaelin ve H.-P. Mathys (ed.), 301-314. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Braidwood, R. J.

1937 *Mounds in the Plain of Antioch: An Archaeological Survey*. Oriental Institute Publications 48. University of Chicago Press, Chicago.

Casana, J. J. ve T. J. Wilkinson

2005 Settlement and Landscapes in the Amuq Region. *The Amuq Valley Regional Projects, Volume I. Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*, K. A. Yener (ed.), 25-65. Oriental Institute, University of Chicago, Chicago.

Gates, M.-H.

1981 Alalakh Levels VI and V: A Chronological Reassessment. *Syro-Mesopotamian Studies* 4(2):11-50.

Heinz, M.

1992 *Tell Atchana/Alalakh: Die Schichten VII-XVII*. Alter Orient und Altes Testament Band 41. Verlag Butzon & Bercker, Kevelaer.

Horowitz, M. T.

2015 The Evolution of Plain Ware Ceramics at the Regional Capital of Alalakh in the 2nd Millennium BC. *Plain Pottery Traditions of the Eastern Mediterranean and Near East: Production, Use, and Social Significance*, C. Glatz (ed.), 153-182. Left Coast Press, Walnut Creek.

2012 History in a Cookpot: New Approaches to Local Pottery at Middle/Late Bronze Age Tell Atchana/Alalakh. 113th AIA Annual Meeting, Philadelphia’da verilen bildiri.

McClellan, T. L.

1989 The Chronology and Ceramic Assemblages of Alalakh. *Essays in Ancient Civilization Presented to Helene J. Kantor*, J. A. Leonard ve B. B. Williams (ed.), 181-212. SAOC 47. The Oriental Institute, Chicago.

Pucci, M.

2013 Chatal Höyük in the Amuq: Material Culture and Architecture during the Passage from the Late Bronze Age to the Early Iron Age. *Across the Border: Late Bronze-Iron Age Relations between Syria and Anatolia. Proceedings of a Symposium held at the Research Center of Anatolian Studies, Koç University, Istanbul, May 31-June 1, 2010*, A. K. Yener (ed.), 89-112, Leuven.

Verstraete, J. ve T. J. Wilkinson

2000 The Amuq Archaeological Survey. *American Journal of Archaeology* 104(2):179-192.

Woolley, C. L.

1955 *Alalakh: An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*. Reports of the Research Committee of the Society of Antiquaries of London 18. Oxford University Press, London.

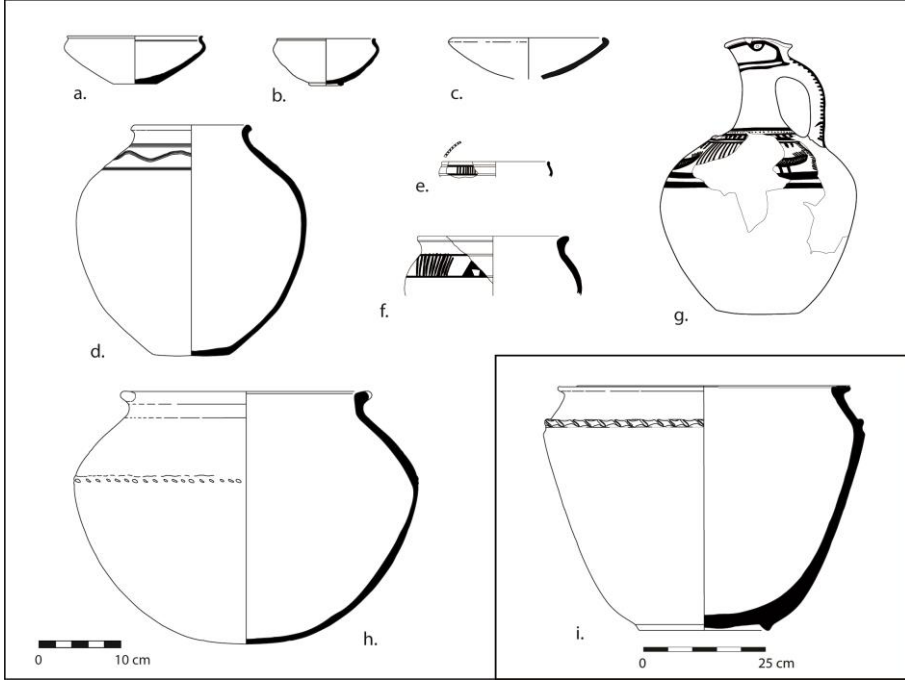
Yener, K. A. (editör)

2005 *The Amuq Valley Regional Projects. Vol.1, Surveys in the Plain of Antioch and Orontes Delta, Turkey, 1995-2002*. OIP 131. Oriental Institute, University of Chicago, Chicago.

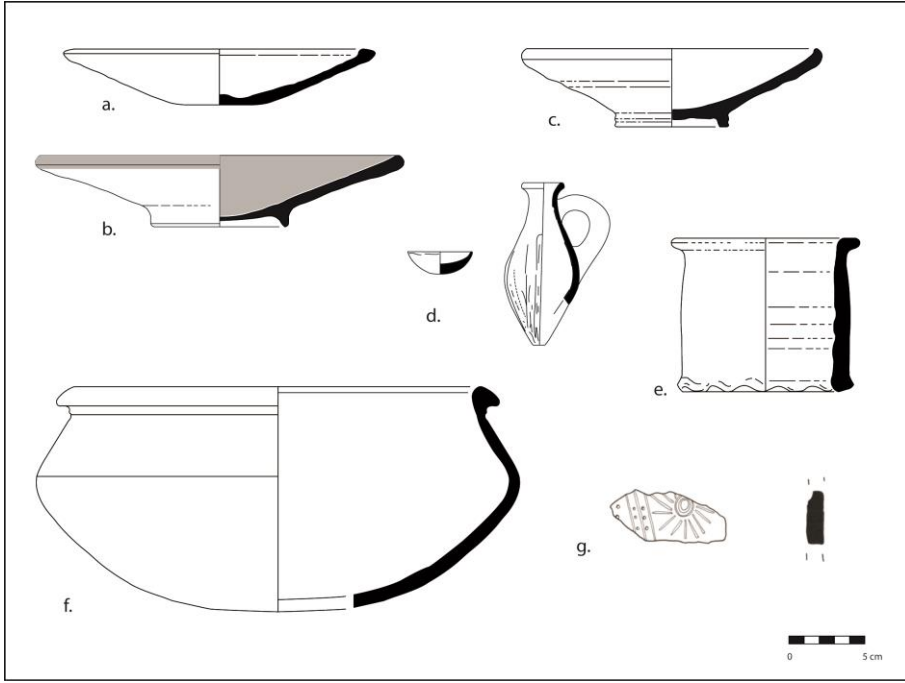
Yener, A. K. ve M. Akar

2013 Alalah-Aççana Höyük. *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu*, M. Doğan-Alparslan ve M. Alparslan (ed.), 264-271. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

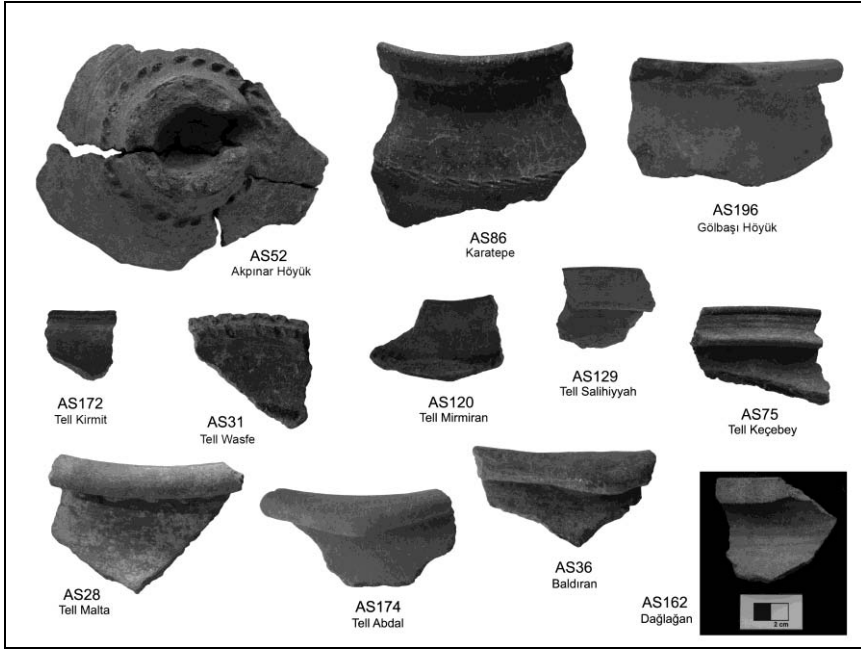
Resim Listesi

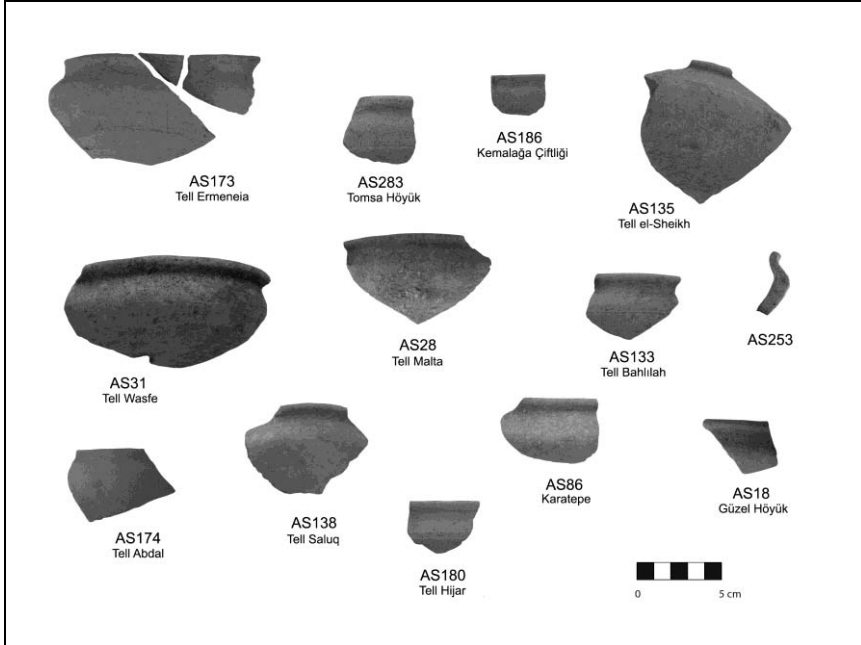
Resim 1: Aççana Höyük Seramik Seriasyonu, Orta Tun Çağı Gstergeleri. a. ‘s’profilli kase (Bulu 2016: fig. 6.5), b. ‘s’ profilli kase (Bulu 2016: fig. 6.2), c. Kanca ağızlı kase (Horowitz 2015: fig. 7.4.8), d. Tarak izi bezemeli mlek (Bulu 2016: fig. 7.21), e. Suriye-Kilikya Boyalı, kase (Bulu 2016: fig. 6.10), f. Suriye-Kilikya Boyalı, krater (Bulu 2016: fig. 6.16), g. Suriye-Kilikya Boyalı, srahi (Bulu 2016: fig. 6.18), h. Kalsit katkılı pişirme kabı (Bulu 2016: fig.7.19), i. Aık formu, ağzı yivli depolama kabı (Bulu 2016: fig. 7.27).

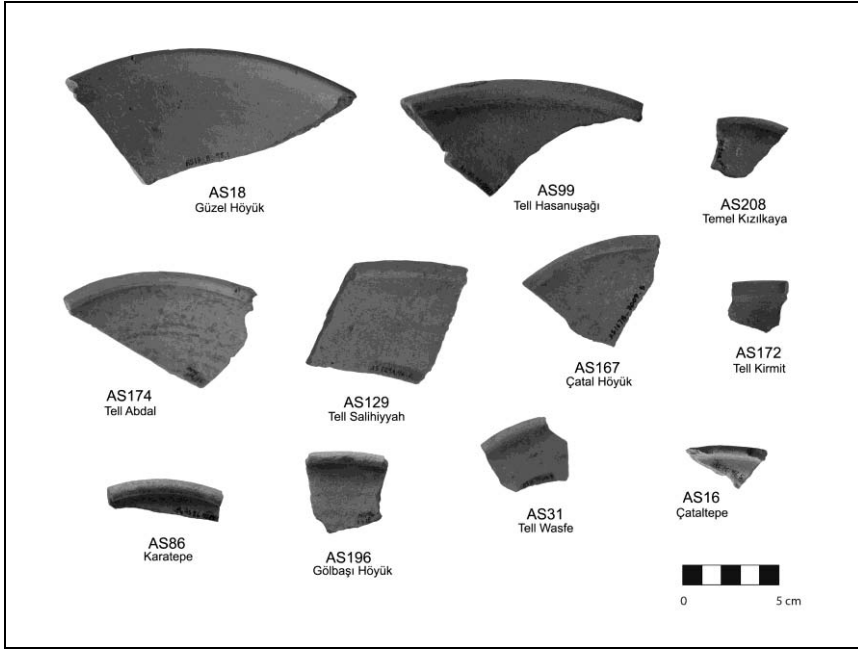
Resim 2: Aççana Hyk Seramik Seriasyonu, Ge Tun Çağı Gstergeleri. a. Dz Basit Seramik, konik biçimli tabak (Horowitz 2015: fig. 7.5.2), b. Kırmızı Astarlı, konik biçimli tabak (Horowitz 2015: fig. 7.5.7), c. Konik biçimli sığ kase (Horowitz 2015: fig. 7.5.1), d. Minyatr adak kapları (Horowitz 2015: fig. 7.7.1-2), e. Silindirik kap altlığı (Horowitz 2015: fig. 7.5.10), f. Deniz kabuğu katkılı pişirme kabı (Alalah Kazıları Arşivi), g. Siyah Baskı Bezemeli Seramik parçası (Acerol 2011: pl. 40, Cat. 8).

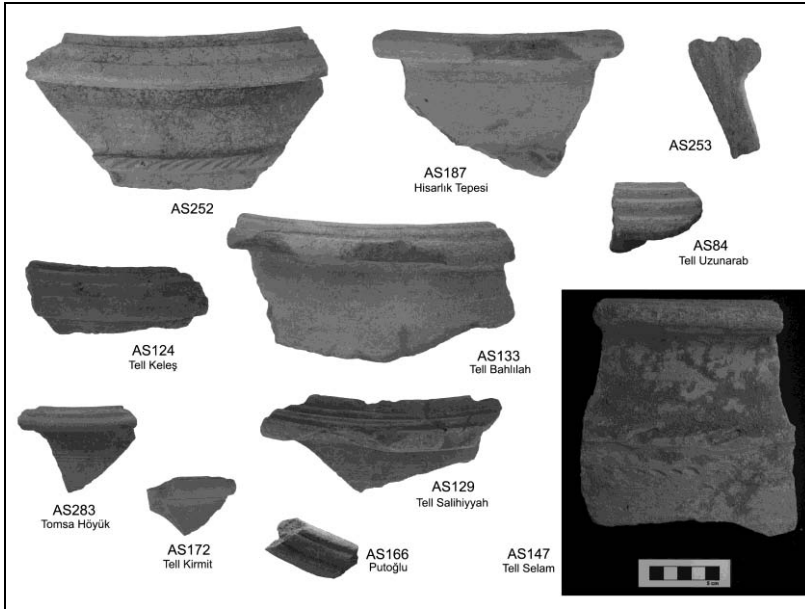
Resim 3: Kalsit Katkılı Pişirme Kabı Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

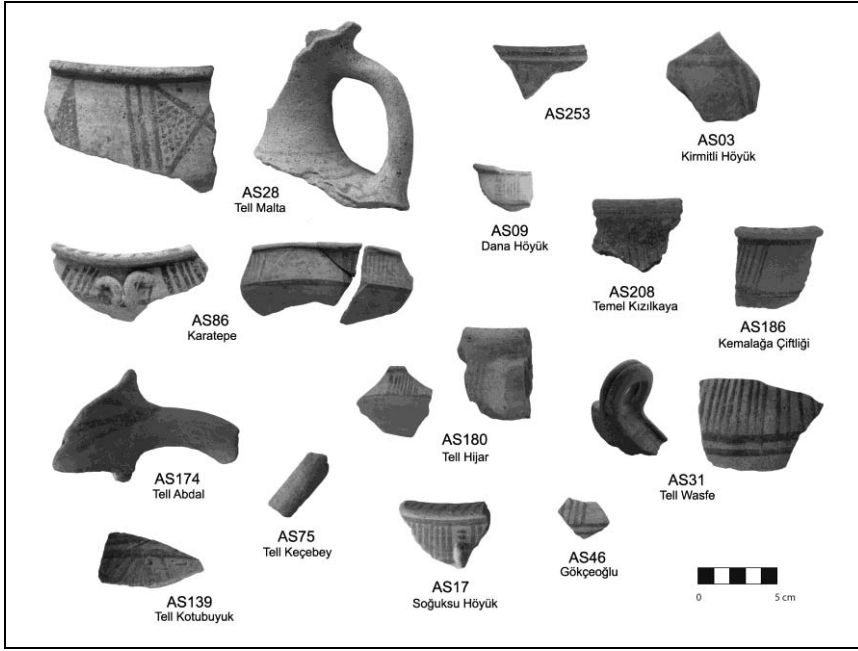
Resim 4: 's'profilili Kase Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

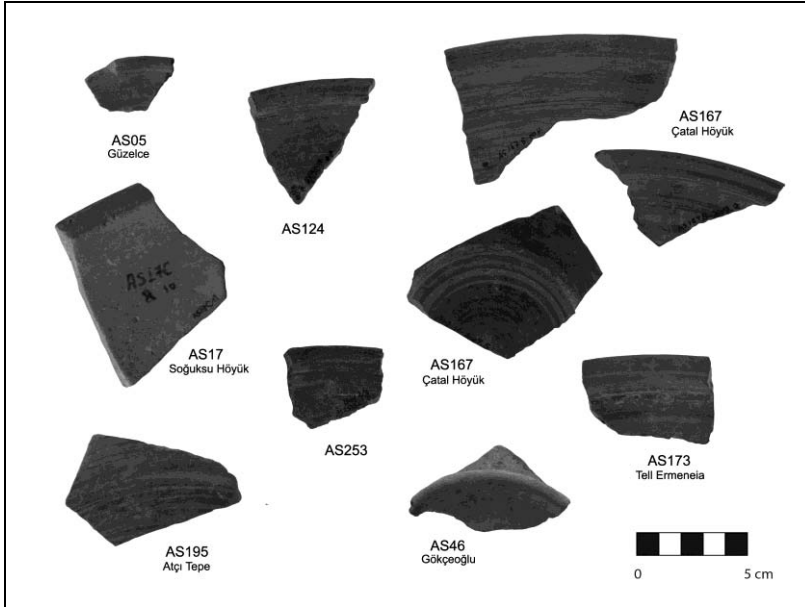
Resim 5: Kanca Ağızlı Kase Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

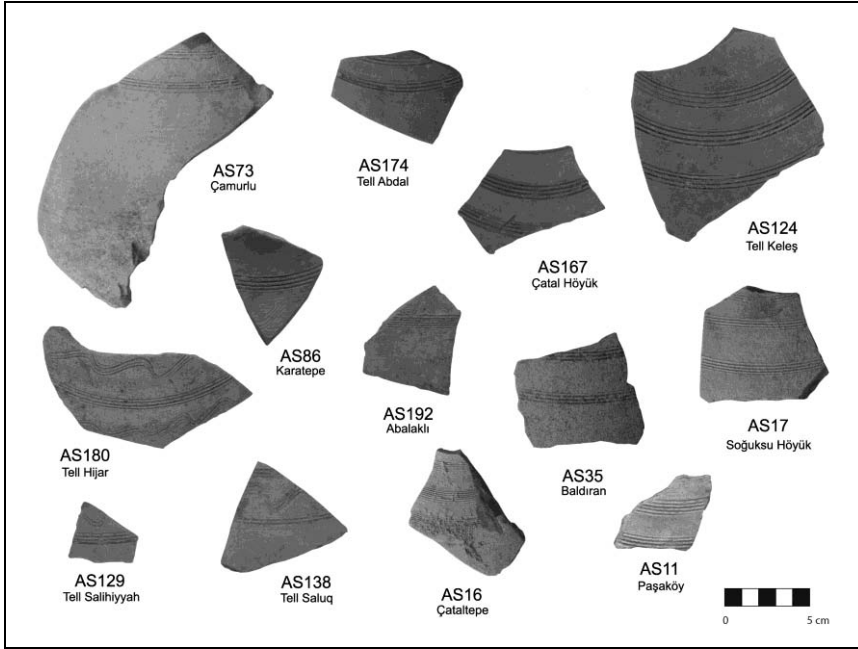
Resim 6: Açık Formlu, Ağzı Yivli Depolama Kabı Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

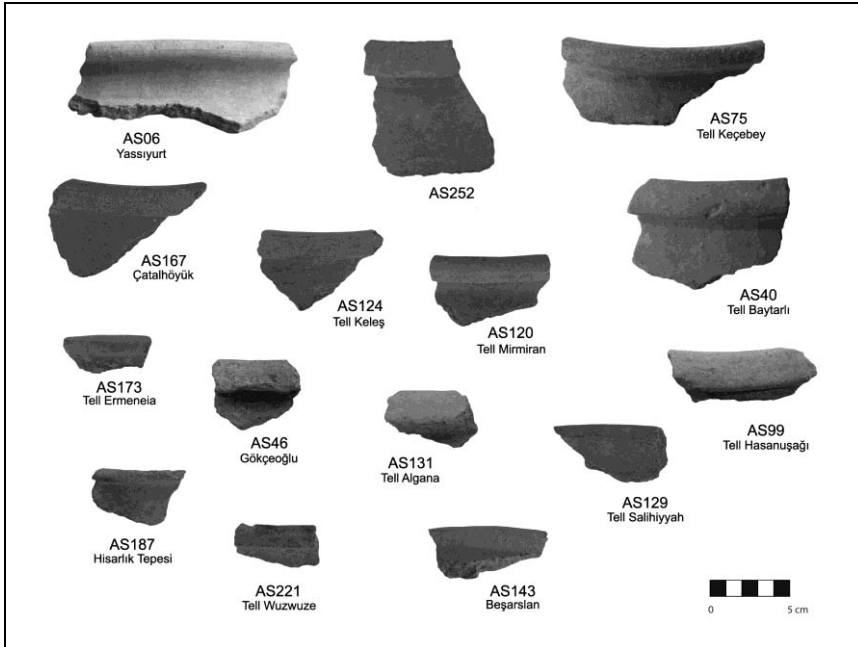
Resim 7: Suriye-Kilikya Boyalıları Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

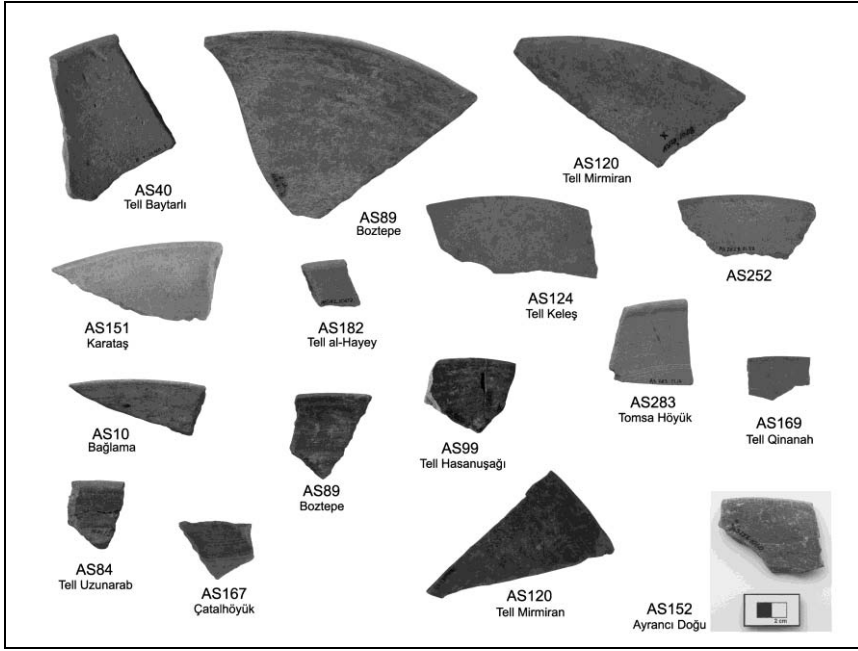
Resim 8: Gri Açıklı Seramik Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

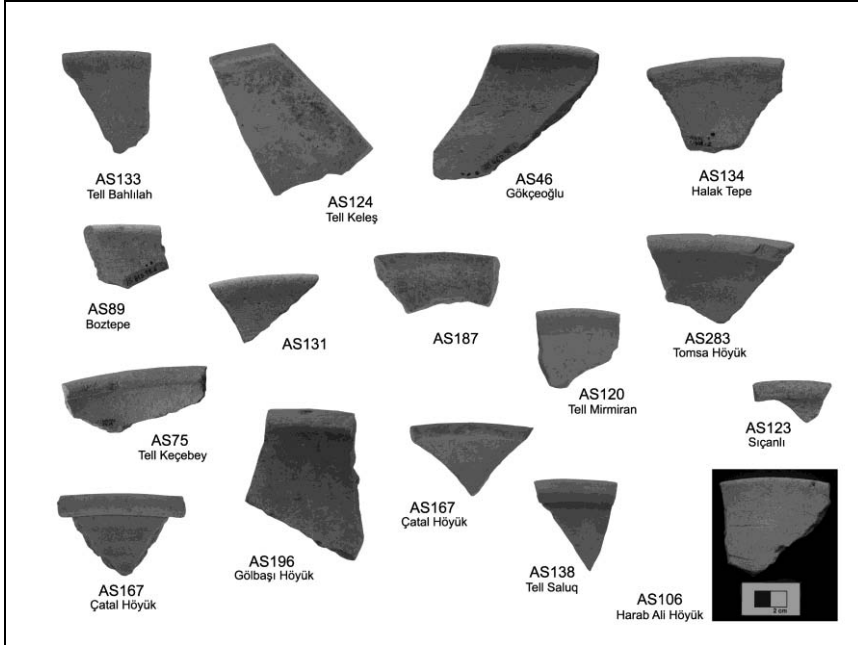
Resim 9: Tarak Çizi Bezemeli Çömlek Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

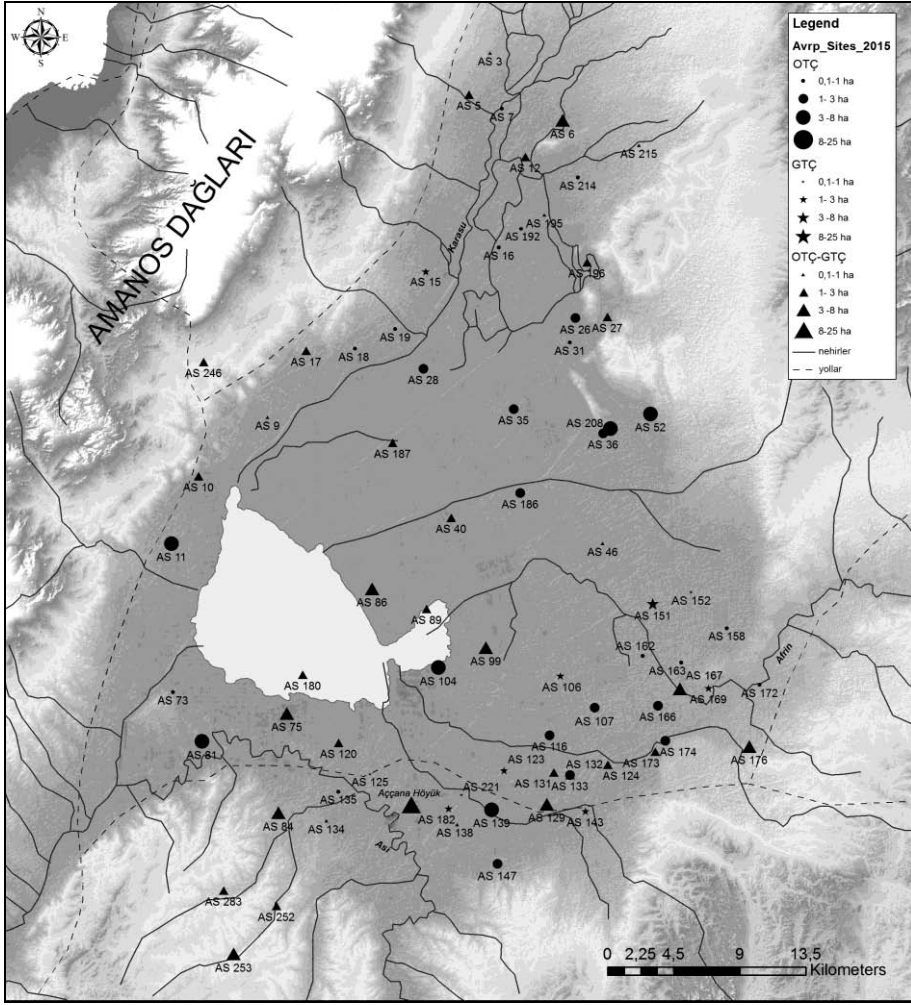
Resim 10: Deniz Kabuğu Katkılı Pişirme Kabı Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

Resim 11: Konik Biçimli Tabak Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

Resim 12: Konik Biçimli Sığ Kase Parçaları (Fotoğraf: M. Bulu).

Harita 1: Amik Ovası M.Ö. 2. Binyıl Höyükleri Dağılımları, Yeni Değerlendirme (Harita: M. Akar ve M. Bulu).

BURSA İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI - 2015

*Mustafa ŞAHİN

Bursa İli ve İlçelerinde sürdürdüğümüz yüzey araştırmasına 2015 yılında da devam edilmiştir. 05.02 – 29.06.2015 tarihleri arasında yürütülen yüzey araştırması İznik, Keles ve Nilüfer ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırması ağırlıklı olarak Bursa'nın merkez ilçelerinden Nilüfer'de Bursa Arkeoloji Müzesi'nin de koordinasyonunda yürütülmüş ve sezon ilçenin 23 mahallesi ziyaret edilmiştir. Diğer ağırlıklı çalışma İznik İlçe merkezi ve çevre mahallelerinde olmuştur. Keles'te ise sadece Tazlak Tepe olarak bilinen alanda zemin etüdü çalışması yapılmıştır.

2015 yılı çalışmaları planlandığı gibi Şubat ayında başlamış ve Haziran ayı ortalarına kadar aralıksız bir şekilde devam etti. Yüzey araştırması esnasında konular heyet üyesi uzman meslektaşlar arasında paylaştırıldı ve araştırmanın sonunda başkanlığımıza teslim edilen raporlar araştırma başkanının/başkanlarının ismi ile aşağıda metne eklendi.

Nilüfer Araştırmaları

2015 yılı yüzey araştırmasında araştırma yapılan ilçelerinden birisi mahalleleri ile birlikte Nilüfer İlçesi olmuştur (Resim: 1). Bu kampanyada, Akçalar,

* Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle – Bursa.

E-mail: mustafasahin@uludag.edu.tr

Yüzey araştırmasının İznik'te sürdürülen bölümü Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü ve Bursa Büyükşehir Belediyesi, Keles araştırmaları Keles Belediyesi, Nilüfer araştırmaları ise Nilüfer Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Yusuf ULCAY'a, Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Recep ALTEPE'ye, Keles Belediye Başkanı Mehmet TEKE'ye, Nilüfer Belediye Başkanı Mustafa BOZBEY'e minnettarız. Kültür Bakanlığı adına Bakanlık Temsilcisi olarak aramıza katılan Ahmet Bayram ÜNER'e uyumlu ve yardımsever çalışmalarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca büyük bir özveri ve gayretle çalışmaların her aşamasına katkıda bulunan Uludağ Üniversitesi öğretim elemanları Prof. Dr. Hüseyin S. BAŞKAYA, Prof. Dr. İlker KÜÇÜK, Doç. Dr. Nil KÜÇÜK, Doç. Dr. Derya Şahin, Arş. Gör. A. Ali ALTIN, Arş. Gör. Gonca GÜLSEFA, Arş. Gör. Serap ALA, Arş. Gör. Hazal ÇITAKOĞLU, Arş. Gör. Nur Deniz ÜNSAL, lisansüstü öğrencilerim Asiye Gözde ARI, M. Uğur EKMEKÇİ, Faruk YOLSAL, Murat AKIN, Mine ÖZKILINÇ'a teşekkürü bir borç biliriz. Ayrıca Nilüfer Belediyesi Tarih, Kültür ve Turizm bürosu çalışanları Onur ULUTAŞ, Nurgül ÇETİN, Evrim KÖKSAL' a bizlere katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Alaaddinbey, Badırğa, Balkan, Başköy, Büyük Balıklı, Çalı, Çatalağıl, Çaylı, Fadıllı, Gökçeköy, Gölyazı, Hasanağa, İrfaniye, Karacaoba, Kayapa, Kızılcıklı, Konaklı, Kurtuluş, Özlüce, Tahtalı, Ürünlü, Yaylacık ve 30 Ağustos Zafer olmak üzere ilçenin 24 mahallesi ziyaret edilebilmiştir. Söz konusu mahallerde yapılan incelemeler hali hazırda detaylı bir şekilde yayınlandığından elde edilen veriler burada tekrarlanmamıştır².

Yüzey araştırmasında tespit ettiğimiz kadarıyla defneciler kaçak kazılar ile kültür varlıkları için büyük risk oluşturmaktadırlar. Hemen hemen her mahalleye dağılan taş eserler dikkat çekmektedir. Nilüfer İlçesi'nin kültür varlığı açısından en önemli mahallesi Gölyazı'dır. Apollonia a.R. antik kentinin bulunduğu mahallede yoğun bir şekilde kaçak kazılar devam etmektedir. Nekropol sahası ve antik tiyatro gibi alanlarda başlatılacak kurtarma kazıları ile yapılacak alan düzenlemeleri antik kentin tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması konularında önemli rol oynayacaktır. Kız Ada olarak bilinen ada üzerinde ise Apollon Tapınağı bulunmaktadır. Burada yoğun bitki örtüsü nedeniyle tapınak ve kült alanından geriye kalanların M.P. Le Bas – S. Reinach'ın çizimleri dışında ne olduğu tam olarak bilinmemektedir³. yangın riski bulunmaktadır. Bitki örtüsünün temizlenmesi hem koruma, hem de adayı turizme kazandırma açısından fayda sağlayacaktır.

Keles Araştırmaları

Bursa'nın Keles İlçesi, Belenören ile Akçapınar mahalleleri arasında kalan Tazlak Tepe Mevkiinde Kiel Üniversitesi ile birlikte⁴ 28.03.2015 tarihinde toplam yüz ölçümü yaklaşık 1 Hektara varan A ve B Alanları üzerinde Jeomanyetik ve Jeoradar yöntemleri ile jeofiziksel çalışmalar yapılmıştır (Resim: 2). Ölçümlerin

² M. Şahin, "2015 Yılı Nilüfer İlçesi Yüzey Araştırmaları", M. Şahin – S. Sevim- D. Yavaş (Eds), *Odryses'ten Nilüfer'e Uluslararası Nilüfer Sempozyumu 13-15 Kasım 2015 Nilüfer-Bursa* (Bursa 2016), 733-764. - M. Şahin, *Nilüfer İlçesi Arkeolojik Kültür Envanteri I* (Baskında).

³ M.P. Le Bas – S. Reinach, *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure* (Paris 1888), Pl. 45-49.

⁴ E. Erkul, Dr. H. Stümpel, Kiel Üniversitesi, Yer Bilimleri Enstitüsü, Jeofizik Bölümü, Kiel – Almanya
Çalışma ekibi: K. Rusch ve öğrenciler; Wehner, C. Milde, L. Beckel, T. Fröchtenicht, R. Bernd, M. Weise

amacı, bu alanda E. Schwertheim tarafından öne sürülen Zeus Kült Alanına ait izlerin jeofiziksel yöntemlerle tespit edilmesidir.

Jeofiziksel Yöntemlerin Uygulanması

1- Jeomanyetik

Jeomanyetik alan değişimleri fluxgate gradient manyetometresi ile ölçülmüştür. Bunun için 6 adet gradient sensörü 50 cm aralıklarla bir el arabasına monte edilmiştir. Her bir sondajın içinde biri sondajın üst kısmında diğeri alt kısmında olmak üzere düşey doğrultuda birbirinden 60 cm aralıklı iki sensör yerleştirilmiştir. Bu iki sensörün ölçüm değerlerinin farkı alınmaktadır. Arazide manyetik sensor taşıyıcısı el arabası ilerleme doğrultusunda yürütüldüğünde 50 cm aralıklı birbirine paralel 6 manyetik profil üzerinde saniyede 20 değer kayıt edilmiştir. El arabası yaklaşık 0.6 m/s hız ile yürütülmüş ve Differencial-GPS ile arazi koordinatları saniyede 1 kez ölçülerek el arabası üzerine monta edilmiş olan dizüstü bilgisayara aktararak gidiş yönü on-line olarak kontrol edilmiştir.

2- Jeoradar

Jeoradar ölçümleri GSSI-SIR-3000 aleti ve 400 MHz anten ile gerçekleştirildi. Ölçüm profillerinin koordinatları Diffrencial-GPS-Sistemi ile kayıt edildi. Profiller 30 cm aralıklı ölçüldü. Profil için her 2 cm bir taranarak kayıt edildi. Değerlendirmeler sırasında 2 boyutlu profiller üzerinden hız kestirimi yapıldı ve derinlikler hesaplandı. Ayrıca 2 boyutlu profiller bir data prizmasında bir araya getirilip yere paralel zaman kesitleri oluşturuldu.

Ölçüm Sonuçları

1- Jeomanyetik

A ve B- ölçüm alanlarında toplam olarak yaklaşık 1 Hektarlık bir alan jeomanyetik ölçümler ile taranabilmiştir. Ölçüm alınan A ve B alanlarının jeomanyetik haritalama sonuçları fotoğraf üzerinde gri renkli yüzeyler ile gösterilmiştir (Resim: 3).

s E. Schwertheim, *Die Inschriften von Hadrianoi und Hadrianeia*, I.K. 33 (1987), 133 vd.

2- Jeoradar

Jeomanyetik haritası çıkarılmış olan A ve B ölçüm alanları üzerinde jeomanyetik sonuçlara da dayalı olarak seçilmiş olan kısımlarda toplam alanı yaklaşık 0.3 Hektar olan iki alan jeoradar ölçümler ile taranabilmiştir. A Alanı üzerine yapılmış olan jeoradar ölçümlerinin zaman kesiti gösterilmektedir (Resim: 4).

Sonuç

A ve B ölçüm alanlarında yapılmış olan jeomanyetik ölçümlerin sonuçları A Alanın kuzey kısmında herhangi bir değişim göstermemekle birlikte güneye uzanan kısmında kuvvetli manyetik anomaliler göstermektedir (Resim: 3-5). Bu denli kuvvetli manyetik anomaliler yapı malzemesi olarak kullanılmış pişmiş malzemelerden kaynaklanabilir. Manyetik anomalileri üreten yer altındaki yapıların derinliklerini ve geometrilerini detaylı olarak ortaya çıkarabilmek için yüksek çözünürlüklü jeoradar ölçümlere ihtiyaç duyulmuştur.

Resim 4’de gösterilmiş olan jeoradar sonuçlarında jeomanyetik ölçümlerde görülen manyetik anomalilerin 10ns ile 30ns arasındaki zaman kesitinde de temel olabilecek yapılardan gelen yansımalar göstermektedir. Bu yansımaların yaklaşık olarak yüzeyden 0,5 m ile 1.5 m derinlikten geldiği hesaplanmıştır. Kırmızı çerçeve içinde olası yapı temelleri gözlenmektedir.

B ölçüm alanının kuzey batı ucunda da geniş çaplı manyetik anomaliler gözlenmekte fakat diğer kısımlarında bunlara benzer anomaliler görülmemekle birlikte küçük çaplı anomaliler dikkat çekmektedir (Resim 5). Jeofiziksel anomalilerin bulunduğu alanlarda yapılacak arkeolojik sondajlar, jeofiziksel anomalilerin daha detaylı olarak anlaşılmasına ve olası arkeolojik yapıların tespit edilmesine önemli katkıları sağlayabilecektir.

İznik Yüzey Araştırması

İznik (Nikaia) Yüzey Araştırması 2013 yılından beri Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün izniyle Uludağ Üniversitesi ve Bochum Ruhr 572.....

Üniversitesi işbirliğinde sürdürülmektedir. Amaç İznik'in antik anıtlarını mümkün olduğunca kapsamlı bir şekilde belgelemektir. Bu kapsamda Bithynia'nın önemli bir merkezi olarak Nikaia, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ'a kadar olan zaman dilimi içerisinde kendi geleneği içinde değerlendirilecektir⁶.

2015 Yüzey Araştırması Kampanyası 24 Mart – 08 Nisan 2015 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Çalışmalar İznik'in şehir surları ile çevrili bölümünde yapılan devşirme malzeme araştırmaları, şehir surları üzerindeki çeşitli bölümlerin (özellikle surlar üzerindeki kapıların) belgelenmesi, şehir içinde çeşitli bölgelerde sürdürülen jeofizik araştırmalar ve İznik'in yakın çevresindeki bölgelerin araştırılması olmuştur. Bu tip farklı metotların kullanılma amacı, Nikaia anıtlarının spesifik korunma durumlarını anlamaya çalışmaktır.

İznik'te, şehrin Helenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait çeşitli kalıntılar günümüze kadar oldukça zengin bir şekilde korunagelmıştır. Antik yerleşim merkezleri çoğunlukla yeni yerleşimle emsalsiz bir şekilde tahrip olmaktadır. Eski gezgin ve araştırmacıların farklı yaklaşımlarına rağmen günümüzde arkeolojik kalıntılar büyük oranda ulaşılamaz durumdadır. Bunların ortaya çıkarılmasını engelleyen önemli etkenlerden biri, İznik kentinin kesintisiz bir şekilde yerleşim görmüş olmasıdır. Bu yüzden antik şehir bölgesi içerisinde büyük boyutlu kazıların yapılması mümkün değildir. Buna karşın özellikle şehir surları ve onlardan

⁶ 2015 kampanyasına Bursa (Murat Akın, Mustafa Uğur Ekmekçi, Faruk Yolsal) ve Bochum'un (A. Ali Altın, Mine Özkılınç) yanı sıra, Kiel Christian Albrechts Üniversitesi (Dr. Harald Stümpel, Dipl. Ing. Ercan Erkul, Katharina Rutsch, Bernhard Weise, Carina Birgit Milde, Ina Wehner, Lars Beckel, Ruth Behrendt, Tomke Fröchtenicht), Kocaeli Üniversitesi (İsmail Kaplanvural, Aybala B. Yücel, Elif Batıgün, Fırat Çiçek, Yasin Genç, İpek Gençdoğan, Buse Sena Ekşi, Seyitnur Jabbarov, Yusuf Rahimov), Beuth Hochschule Berlin (Prof. Ing. Michael R. Breuer, Sascha Hoffmann, Marko Koch, Maria Panoscha), Berlin Freie Üniversitesi (Barbora Weissova) ve Berlin Teknik Üniversitesi'nden (Dipl. Ing. Ayşe Dalyancı, MSc, Dipl. Ing. Tillmann Maria Kühnel) meslektaşlar ve öğrenciler katılmıştır. Destek ve katkılarından dolayı adı geçenlere teşekkür ederiz.

Ayrıca İznik'in yerel makamları, özellikle İznik Kaymakamı Sayın Hüseyin Karameşe ve İznik Müzesi uzmanları ve

Bursa Rölöve ve Anıtlar Müdürü Sayın Aylin Kırılancık bize desteklerini esirgemişlerdir.

Yüzey araştırmasının İznik bölümü ayrıca TÜBİTAK (Proje No. 114K269), Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından BUAP(F)-2014/6 numaralı ve "Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi Nikaia'sında (İznik) Arkeolojik Yüzey Araştırması ve Tarihendirme" başlıklı proje, Deutsche Forschungsgemeinschaft - DFG (BE 3219/2-1) ve Berlin Freie Üniversitesi'nin 'Exzellenz-Cluster' TOPOI (Proje No. A-6-6-1) finansal destekleriyle sürdürülmüştür. Yukarıda adları anılan ve bilimsel araştırmalarımızı destekleyen tüm kurumlara içten teşekkürlerimizi sunarız.

daha eski kemerli anıtlar (Lefke Kapı, İstanbul Kapı, Yenişehir Kapı) gibi bazı antik yapılar çok iyi durumdadır. Daha yeni yapıların inşa edilmesinde kullanılmış veya bugünkü şehir sakinlerinin, örneğin bahçe süsü olarak, bir şekilde hayatlarına entegre edilmiş antik yapı parçaları da önemli kanıtlardır. Çok sayıdaki yapı elemanı (sütunlar, bezemeli üst yapı elemanları vs.), mezar anıtlarına ait parçalar (lahitler, ostothekler vs.), yazıtlı parçalar ve seyrek olarak heykel ve kabartma parçaları da bu belgelere dahildir. Söz konusu belge sayılabilecek kalıntılar her bir türdeki tekil parçaların araştırılması için bir veri tabanı sağlamakta, diğer taraftan onların araştırılan alandaki dağılımı belirli durumlar altında şehrin Antik Dönem'deki topoğrafyasının anlaşılmasına imkan tanımaktadır. Alan araştırmaları, şehir içerisinde halen tarım alanı olarak kullanılan bölgelerde mümkün olabilmıştır. Örneğin kırsal özelliğini hala koruyabilen İznik'te birçok zeytin bahçesi veya nadasa bırakılmış tarım alanları bulunmaktadır. Proje içerisinde bu tür alanlarda eski yapı kalıntıları jeofizik yöntemlerle araştırılmıştır. Bu araştırmalarda bulunan duvar sıraları şehir planının rekonstrüksiyonu için bir temel nokta teşkil edecektir. Yapılaşma olmayan alanlar aynı zamanda gelecekteki kazılar için avantaj sağlamaktadır. Ayrıca İznik'in imara açılmamış yakın çevresinde de antik yerleşime ait çok sayıda iz bulunmaktadır. Bu izler şehir çekirdeğinin içerisindeki diğer kanıtlarla birlikte, yerleşimin tamamının birbirleriyle olan ilişkisini anlamaya yardımcı olacaktır.

Şehir İçinde Sürdürülen Devşirme Malzeme Araştırmaları

2013 yılında başlanan İznik şehir merkezindeki devşirme malzemelerin kaydedilmesi çalışmaları bu kampanya ile birlikte tamamlanmıştır. Geçmişteki araştırmaların ağırlık noktasını şehir surunun iç sırasındaki yeniden kullanılmış olan mimari elemanların belgelemesi şeklinde yürütülmüştür⁷. Bu kampanyada dış sur da incelenebilmiştir. Böylece yerleşimin tamamı sokak sokak gezilmiş, caddelerin üzerinde, ev duvarlarında ve bahçelerde karşılaşılan tüm antik yapı elemanları kaydedilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde aşağıdaki ön sonuçlara ulaşılmıştır.

⁷ Prof. Dr. Christof BERNs, Institut für Archäologische Wissenschaften, Ruhr-Universität Bochum, Am Bergbaumuseum 31, D-44791 Bochum.

Çok sayıdaki yapı elemanının yanı sıra, her defasında Nikaia'daki anıt gruplarının varlığı hakkında bilgilerimizi geliştirmeyi sağlayan heykel ve kabartmalı anıt parçaları bulunmuştur. Buna örnek olarak bir evin bahçesinde bulduğumuz gırland bezemeli şerit biçiminde bir frize sahip çatı formlu lahit kapağı verilebilir (Resim 6). Bu örnek yörede tercih edilen basit çerçeve dekorlu lahit tekneleri ve kapakların oluşturduğu kontekstler göz önünde bulundurulduğunda debdebeli bezemesi ile dikkat çekmektedir.

İç surun inşasında kullanılan devşirme malzemeler alansal dağılımları bakımından incelendiğinde, iç sur sırasının güneydoğu ve güneybatı bölümlerinde özellikle çok sayıda mezar anıtına ait yapının kullanıldığı görülmektedir. Güney bölümdeki bir kule tamamıyla devşirme malzemelerle kaplanmış, kulenin alt bölümünde yaklaşık yirmi tane Roma dönemine ait mezar anıtı parçası saptanmıştır. Yakın çevrede, Roma İmparatorluk Dönemi'nde malzemeleri sistematik bir şekilde şehir surlarının inşasında kullanılmış büyük bir nekropol sahası bulunuyor olmalıdır.

Son olarak devşirme malzemelerin dağılımı İznik'in geç dönem şehir tarihi hakkında da bilgiler vermektedir. Her iki sur sırasının varlığı hususunda, ilk sur sırasının İ.S. 3. yüzyıl ortalarında, devşirme malzeme kullanılmadan inşa edildiğini saptayabiliyoruz. Bu dönemde antik şehir, beklendiği gibi, sağlam bir şekilde ayakta ve yapıları halen kullanımdaydı. Buna karşılık, birinci sur sırasının, muhtemelen Erken Bizans Dönemi'nde, çeşitli kulelerle tamamlanması ve sur üzerindeki yürüme alanlarının yükseltilmesi sırasında çok sayıda devşirme malzeme kullanılmıştır. Bu evrede ayrıca, tiyatro veya stoa gibi kamusal yapılardan getirilen mimari elemanlar da bulunmaktadır. Diğer yandan, Laskaridler Dönemi'nde (13 yüzyıl) inşa edilen ikinci sur sırasında az sayıda devşirme malzeme bulunmaktadır. Ayrıca, burada söz konusu olan, yapı malzemesinin içine daha ziyade tesadüfen katılmış, çoğunlukla küçük boyutlu parçalardır. Açıkça görülüyor ki, bu evrede artık Antik Dönem'e ait fonksiyonunu yitirmiş, yağmalamaya uygun büyük bir yapı artık bulunmamaktadır.

Rölöve Çalışmaları ve Yapı İncelemeleri

Projenin bir diğer ağırlık noktasını yapı incelemeleri ve rölöve çalışmaları oluşturmaktadır. Bu kapsamda kentin en iyi korunmuş anıtlarından biri olan şehir surları doktora tez çalışması olarak ele alınmaktadır. Çalışmanın en önemli hedeflerinden biri İznik sur duvarlarının eksiksiz olarak belgelenmesi ve yapının zaman içinde geçirdiği değişimleri kavrayabilmek için farklı yapı evrelerinin tespit edilmesidir. Bu temel üzerinden anıt tarihsel bir kaynak olarak değerlendirilecek ve Geç Roma ve Bizans Dönemi savunma yapılarının gelişimi ortaya konabilecektir. Neticede İznik Surlarının hangi işlevlere sahip olduğu ve surların uzun kullanım süreci içinde bu işlevlerin uğradığı değişiklikler açığa çıkartılmış olacaktır.

Bu çerçevede 2015 kampanyasındaki amacımız korunmuş üç şehir kapısının kapsamlı rölöveleri ve detaylı belgelendirilmeleri olmuştur. Bu rölöve ve belgeler surların yapısal ve tarihsel değerlendirilmelerinde temel oluşturacaktır. Rölövelerin çıkartılmasında her kapı için farklı bir teknik yöntem uygulanmıştır. Yöntemlerin seçiminde kapıların mekânsal kurguları göz önünde bulundurulmuştur. Lefke Kapı karmaşık yapısı sebebiyle belgelenmesi en zor yapı olduğundan burada yersel lazer tarama yöntemi uygulanmıştır. Bu uygulama Berlin Beuth Teknik Yüksel Okulu'nun katkılarıyla gerçekleştirilebilmiştir. Prof. Michael Breuer yönetiminde Maria Panoscha ve Sascha Hoffmann lisans tez çalışmaları kapsamında kapının taramasını yapmışlardır. Kapıyı oluşturan mekanlar 17 farklı sabit istasyondan yüksek hassasiyette taranmıştır. Bu çalışmanın bir sonraki aşaması nokta bulutlarının temizlenerek rölöve çizimlerine altlık oluşturacak ortofotoların üretilmesi olacaktır. Çalışmanın odak noktasında yüksek detay seviyesine sahip olan ve kapının merkezinde yer alan Roma Dönemi'ne ait Zafer Takı bulunmaktadır.

Diğer bir Roma takını bünyesinde barındıran İstanbul Kapı'da fotogrametri yöntemi kullanılmıştır. Kapı, çeşitli açılardan çekilmiş çok sayıda fotoğraf aracılığı ile üç boyutlu modellenmiştir. Lefke ve İstanbul Kapılarının içinde bulunan ve ilk bakışta birbirinin aynı gibi görünen bu iki Roma takının karşılaştırılması anıtların plan ve uygulanması ile ilgili ilginç veriler sunabilir.

§ Prof. Ing. Michael R. Breuer, Beuth Hochschule für Technik, Luxemburger Str. 10, Haus Bauwesen, Raum 144, 13353 Berlin- Germany.

Son olarak, Yenişehir Kapı'da ise total station ile alınmış noktalar yardımıyla geleneksel metotlarla rölöve çalışmalarına başlanılmıştır. Bu çalışmalar Berlin Teknik Üniversitesi'nden Tilmann Kühnel, Bursa Uludağ Üniversitesi'nden Mustafa U. Ekmekçi, Faruk Yolsal ve Murat Akın tarafından desteklenmiştir. Yapıda kullanılan blokların çeşitliliği ve yapıdaki konumları göz önünde bulundurulduğunda, bu kemerli kapının aslında daha erken bir döneme ait olduğu ve Bizans Dönemi'nde taşınarak bugünkü yerinde yeniden inşa edildiği düşünülmektedir. Buradaki araştırmalar özellikle bu soruyu cevaplamaya yönelik yapılacaktır.

Kapıların belgelenmesi duvarın yapım sürecini ve aşamalarını anlamaya, farklı yapı evrelerinin ortaya çıkmasına ve kapıların tarihsel açıdan değerlendirilmelerine yönelik önemli bir adım olmuştur.

İznik Jeofizik Araştırmalar

2015 kampanyasında toplam beş alan jeofizik yöntemler kullanılarak araştırılmıştır. Ana amaç antik cadde akslarını açığa çıkarmak ve şehir çıkışındaki yolların kenarında Nekropol alanlarının bulunup bulunmadığı sorusunu araştırmaktır. Yenişehir Kapı'nın güney çıkışında bulunan arazide 2013 yılında başlayan araştırmalar tamamlanmıştır. Yeni araştırmalar şehir içinde aşağıda belirtilen alanlarda yapılmıştır: Göl Sokak'ın yanında bulunan bir zeytin bahçesi ve ekilmemiş arazi (şehir surunun kuzeybatı bölümü yakınlarında), İsmail Bey Hamamı'nın arkasındaki zeytinlik (şehir surunun kuzeydoğu bölümü yakınlarında), şehir merkezindeki İznik Şehit Sedat Pelit Anadolu Lisesi Bahçesi'nde (antik dönemdeki her iki ana caddenin kesişme noktasının yakınında). 2007 yılında uluslararası bir yaz okulu kapsamında, şehrin doğu kıyısındaki Deniz Sokak yanında bulunan arazide zemin etüdü yapılmış ve çok iyi sonuçlar alınmıştır⁹. 2015 sezonunda söz konusu arazinin ekilmemiş olan bölümlerinde tekrar ve daha genişletilmiş bir araştırma yapılmıştır (Resim: 7).

⁹ Ph. Niewöhner – W. Rabbel – H. Stümpel – R. Pałka – Ş. Barış, *Eine neu entdeckte byzantinische Kirche in İznik / Nikaia*, *IstMitt* 60, 2010, 475-490.

2013 yılında, Yenişehir Kapı önünde, jeomanyetik, jeoelektrik ve jeoradar ölçümleri gerçekleştirilmiş ve anıtsal bir mezar yapısının kalıntıları olduğu anlaşılan büyük bir yapı keşfedilmiştir. 2015 yılında alınan jeoradar ölçümlerinde başka bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Böylelikle bu alanda, Roma Dönemi'ndeki diğer şehirlerde olduğu gibi, yoğun inşa görmüş bir nekropol alanının olmadığı açıkça görülmüştür.

Deniz Sokak yakınlarında jeoradar ölçümleri ile 2007 yılında keşfedilen kilisenin çevresinde tespit edilen yapı kalıntıları, kent içinde yoğun bir inşa faaliyetin olduğu konusunda ipuçları vermektedir. Birbirine dik açılı, paralel bir şekilde devam eden duvar sıralarının, dik açılı bir cadde sistemiyle bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Jeomanyetik (İsmail Bey Hamamı) ve ayrıca Jeoradar (Göl Sokak; Şehit Pelit Lisesi) ölçümler, sözü edilen diğer alanlarda da yapıların olduğuna işaret etmektedir. Fakat kesin bilgiler için, söz konusu alanlarda arkeolojik kazılar yapılması gerekmektedir.

Yakın Çevre Yüzey Araştırmaları

21 Mart – 9 Nisan tarihleri arasında, İznik'in yakın çevresinde sürdürülen yüzey araştırmasında amacımız, İznik hinterlandında öncü bir yüzey araştırması gerçekleştirerek bölgenin arkeolojik potansiyelini ve gelecekte yoğun yüzey araştırmaları için en uygun alanı belirlemektir. Bu kapsamda araştırmalarımızın odak noktasını oluşturan nekropol alanları, taş ocakları, yerleşim yerlerine işaret eden, mimariye bağlı pişmiş toprak parçalar ve seramiklerin yoğun olarak bulunduğu alanlar incelenmiştir.

Çalışmalar metodolojik olarak her bir modern köyün merkezinin ve yakın çevresinin ayrı ayrı olarak araştırılması biçiminde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda örneğin köy merkezinde ve çevresinde bulunan devşirme malzemeler incelenmiş, köylüler ile konuşularak çevre hakkında bilgiler alınmıştır. Bu ön bilgilerden yola çıkarak yukarıda sözü edilen alanlarda çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamda İznik'i çevreleyen aşağıda belirtilen köyler ziyaret edilmiştir (kuzeyden güneye): Tacir, Gürmüzlü, Ömerli, Orhaniye, Boyalıca, İnikli, Elbeyli, Çakırca, Hisardere, Dereköy, Karatekin, Kaynarca, Çiçekli, Hocaköy, Çamdibi, Dırazali ve Göllüce.

Kaynarca ve Karatekin köyleri dışındaki tüm köylerde, özellikle köy çeşmelerinde veya köy meydanını çevreleyen yapıların çevresinde çok sayıda devşirme malzemeler bulunmaktadır. Bu tür devşirme malzemelerin varlığı modern köylerin yakın çevresindeki antik yerleşimlere işaret etmesi bakımından son derece önemlidir. Bu antik yerleşimlerin lokalizasyonu ancak sistematik yoğun yüzey araştırmalarıyla mümkün olabilecektir.

İznik çevresinde, kentin antik dönemdeki yapılarına ve mezar anıtlarına mermer sağlayan, üzerlerinde eski çalışma izleri gözlenebilen çeşitli taş ocakları tespit edilmiştir. İznik çevresindeki tepelerin eteklerinde bulunan bu taş ocakları, birbirine yakın konumda bulunan İznik'in yaklaşık 2 km kuzeydoğusundaki Deliktaş ve Sarıkaya taş ocakları ve bunların kuş uçuşu yaklaşık 200 m. güneydoğusunda bulunan küçük boyutlu taş ocağı ve Deliktaş'ın hemen altındaki Kınırkölkaya Mevkiinde bulunan taş ocağı, İnikli, Ömerli ve Dereköy mahalle merkezlerinin yakınlarında bulunan taş ocaklarıdır. Deliktaş ve çevresinde bulunan ocaklardan mavi-gri renkli mermer, Ömerli ve İnikli Taş Ocakları'ndan beyaz renkli mermer, Dereköy'deki ocaktan ise kırmızı-beyaz şeritli gri mermer elde edildiği görülmüştür. Bunların arasından Dereköy'de bulunan mermer ocağı, gerek ilginç mermer yapısı gerekse çevrede bulunan yarı işlenmiş sütunları ile ayrıca dikkat çekmektedir (Resim: 8).

İznik çevresinde bulunan nekropol alanlarının lokalizasyonu çalışmaları çerçevesinde, önceki yıllarda müze envanter defterlerinden elde edilen bilgiler vasıtasıyla, lahit, ostothek, mezar steli vb. parçaların çıkarıldığı alanların ve ayrıca İznik çevresindeki görünür durumdaki tüm mezarların GPS koordinatları alınmıştır. Bu veriler GIS tabanlı bilgisayar programları vasıtasıyla haritalara aktarılacak. Böylelikle İznik çevresindeki nekropol alanlarının bir haritasının çıkarılabilmesi mümkün olacaktır. Bu kampanya sırasında ayrıca iki yeni nekropol alanı daha tespit

edilmiştir. Bunlardan ilki Deliktaş yakınlarında Kınkıralkaya Mevkii olarak bilinen alandaki pışmış toprak kiremitlerle inşa edilmiş çeşitli mezar yapılarıdır. Bunlar birbirine çok yakın konumda bulunan, dikdörtgen planlı, kiremit örgü birkaç mezarın yanı sıra, tabanında büyük boyutlu kiremitlerin, üst yapısında ise büyük boyutlu iki kiremidin kullanıldığı basit mezarlardır (Resim 9). Aynı tipte mezarların bulunduğu diğer bir alan Çiçekli Köyü, Kurbanlık Sırtı mevkii olarak bilinen tepe üzerindeki alandır. Burada da Kınkıralkaya Mevkii mezarlarıyla benzerlik gösteren dikdörtgen planlı kiremit örgü bir mezar ve iki kapama kiremidiyle oluşturulan bir mezar göze çarpmaktadır.

Köylüler tarafından verilen bilgiler sayesinde, kentin hinterlandındaki yerleşimlere işaret eden, yoğun seramikler bulunan beş alan belirlenebilmiştir. Söz konusu alanlarda gözlemlenen bu seramikler yardımıyla bu yerleşimleri kabaca tarihlemek mümkün olmuştur. Bu yerleşimlerden ilki Deliktaş'ın güneybatısında bulunan ve çevredeki taş ocaklarıyla ilişkili olması gereken yerleşimdir. Seramiklere göre bu yerleşimi Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlemek mümkündür. Diğer bir yerleşim Orhaniye Köyü sınırları içerisinde, köyün güneydoğusunda bulunan bir tarla içerisindeki yerleşimdir. Bu yerleşimde görülen bir Megara Kasesi parçası ve birkaç ince seramik parçasını Helenistik – Roma dönemlerine tarihlemek mümkündür. Karatekin yakınlarındaki prehistorik dönemlerde yerleşim gördüğü bilinen Karadın Höyük'ün doğu eteğine bitişik tarım arazilerinde gözlemlenen seramikler, bu alanın Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde iskan gördüğüne işaret etmektedir (Resim 10). Höyüğün doğu tarafında saptanan yerleşimin Osmanlı Dönemi içerisinde höyüğün tepe noktasına taşındığı tahmin edilmektedir. Ömerli'de, antik taş ocağı dışında, ocağın yakınlarında bulunan arazilerde Roma ve Geç Roma dönemlerine tarihlenebilecek seramikler de gözlemlenmiştir. Bu alanda bulunan Geç Roma Dönemine ait amphora parçası, ilk gözlemlere göre, kırsal yerleşimler içerisindeki ticari faaliyetleri göstermesi açısından önemlidir. Aynı derecede önemli olarak, Elbeyli Köyü'nde Mahmut Bey Çiftliği olarak bilinen alan yakınlarında, civardaki bir hamam ve camii ile bağlantılı olması gereken ve çok sayıdaki boyalı Osmanlı seramiği parçası ile temsil edilen Osmanlı yerleşimi, köyün yaklaşık 1 km kuzeydoğusunda bulunmaktadır.

İznik Depremleri Saha Çalışması Raporu

İznik'te yaşanan depremlerin tarihlenmesine yönelik jeolojik incelemelere ilk olarak bu sezon başlanmıştır¹⁰. İlk araştırma alanı Nikaia'ya su taşıyan aquadukt kalıntısında olmuştur. Lefke Kapı önünden başlayan aquadukt, İznik'in doğusundaki tarlaları geçtikten sonra kuzeybatı-güneydoğu yönünde 500 metre ilerledikten sonra kabaca doğu-batı yönünde çeyrek bir dönüş yapacak şekilde ilerler karstik masifler üzerinde yükselen bir mağaranın güneyinde yeniden belirerek Abdülvahap Tepesi'ne kadar devam eder. Google Earth topografik verilerine göre aquaduktün normal su akış yönü şu an için bilemediğimiz bir sebepten dolayı zıt yönde akmaktadır. Bu gözlemden yola çıkılarak güneye doğru dağılan ve İznik'in doğu ve güneydoğusundaki alüvyal ovaları geçen başka bir aquaduktün araştırılmasına başlanmıştır. Toprak altında bulunan arkeolojik kalıntıları harita veri bankamıza aktarmak için normalden farklı olarak negatif iletkenlikle görüntüleme sağlayan EM31 sistemi kullanılmıştır.

İlk olarak yeraltındaki aquaduct boyunca iki geometrili ölçümler yapılmıştır: a) aquaducte paralel izler, b) aquaductün enine paralel izler. İki geometri de birbirine benzer sonuçlar vermiştir. Aquaductün görülmesi oldukça zordur ve en büyük/güçlü iletkenlik karbon masiflerle zeytin tarlalarını birbirinden ayırmaktadır. Mağaranın batısında yapılan ek ölçümlere göre, aquaduct mağaranın önünden batıya doğru kabaca doğrusal bir hat çizerek ilerlemektedir.

Daha sonra, çalışma alanı bilinen aquaductün güneyini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Verilere göre asıl hat güçlü bir şekilde ve doğruca doğu-batı istikametinde negatif iletkenlik göstermektedir.

İznik-Mekece Fayı

İznik-Mekece Fayı, Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın büyük segmentlerinden birisidir ve günümüzde göl etrafında tespiti, fay hattının erozyon ve sedimantasyon süreçlerine bağlı olarak tektonik aktivasyonunun güçsüz olması ve bölgedeki güçlü

¹⁰ Yacine Benjelloun – Doctorant. ISTerre - Université Joseph Fourier – OSUG, Maison des Géosciences
- 1381 rue de la piscine - 38400 Saint Martin d'Hères, Bureau 240

antropik etkilerden dolayı oldukça güçtür. EM31 kullanmanın buradaki amacı potansiyel gömülü hatların ve fay tarafından gömülen daha eski sedimanların tespitini gerçekleştirmektir. EM31 ölçümleri gölün doğusunda ve batısında alüvyal ovalarda gerçekleştirilmiştir.

Genel olarak fayların haritalanması DEM (dijital elevation model: dijital yükseliş modeli) üzerinden ve topografik yarların uydudan görünür olduğu fotoğraflar üzerinden yapılmıştır. Yarlar özellikler gölün batısında yüksek oranda fark edilebilir şekilde pozitif ya da negatif ayrımlarla doğrusal olarak ve doğu-batı doğrultusunda görülmektedir. Görünüşe göre bazı iletkenlik anomalilerinin yönü değişmiştir.

Arkeolojik ve Arkeosismik Çalışmalar

Çalışmalardaki bir diğer ana amaç da İzmit'te yer alan antik yapılarıdaki eski deformasyonların izlerin tespit edilmesi ve bu deformasyonları bölgedeki tarihsel sismik hareketlerle ilişkilendirilmesidir. Arazi çalışmalarının bu bölümünde odak noktasını şehir surları ve aquaduct olmuştur. Bunlara ek olarak şehirdeki tiyatro, camiler, hamamlar ve mezarlar gibi diğer anıtlar üzerinde de incelemelerde bulunulmuştur. Bu incelemelerde muhtemel sismik kökenli izlerin yanı sıra yapının imar aşaması, kullanılan malzemeler, farklı yapım veya kullanım aşamaları, onarımlar gibi arkeolojik ve mimari arka plan da göz önünde bulundurulmuştur.

Aquaduct, dikkatli bir şekilde incelenen arkeolojik kalıntılardan ilkidir. Daha ziyade şehre yakın olan ve kuzeye bakan tarafı detaylı olarak araştırılmıştır. Burada farklı dokulardaki materyaller, teknikler ve muhtemel yapı aşamaları tanımlanmıştır. Bunlarla bağlantılı olan deformasyonlar sistematik olarak belgelenmiş ve ölçümleri yapılmıştır. Tuğla, harç ve dış karbon katılaşmalarından örnekler alınmıştır. Aquaduct, aquaduct kanalı ve modern yer seviyesine dair topografik ölçümler gerçekleştirilmiştir. En detaylı incelemeler Sarı Saltuk Türbesi'ne giden merdivenlerden önce yapılmıştır. Bu noktadan sonra aquaductün yapılış aşamaları daha istikrarlıdır. Burada aşağıdaki inşa teknikleri tespit edilmiştir: Kemerler basit tuğla ve opus vitatum mixtum (1-2 yatak tuğla, 1 dikey tuğla)

teknikleriyle yapılmış, kemerlerde traverten molozlar kullanılmış, opus vitatum tekniği büyük kireçtaşı molozlar veya büyük traverten “bloklarla” uygulanmış, orijinal kanalın dış yüzey kaplaması farklı kayalarla oluşturulmuş opus incertum tekniği ile yapılmıştır.

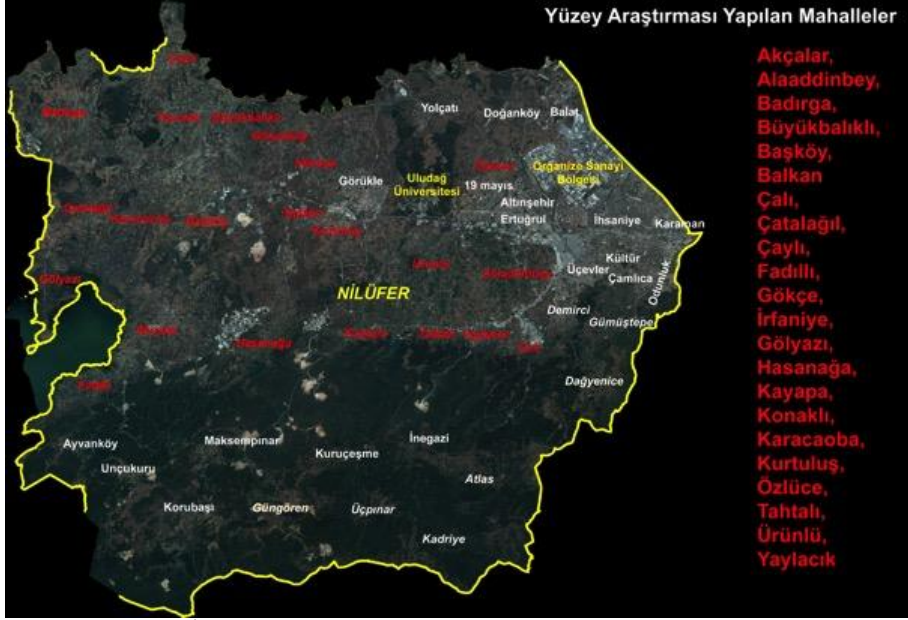
Genel olarak bakıldığında kullanılacak inşa malzemesi öz kütlesine bağlı olarak inşa sırasında seçildiği anlaşılmaktadır. Yapının temeli sistematik olarak kireç taşıdan yapılırken üst kısımlarda çoğunlukla traverten kullanılmıştır. Bazı yerlerde kopmuş olan traverten parçalar, “gömülü” tuğla kemerlerin sonradan kireç harçla doldurulup ardından traverten ile kaplandığına işaret etmektedir. Bu durum birkaç soruyu akla getirmektedir: Aquaduct daha dar ve daha alçak mıydı? Daha sonraki bir dönemde mi genişletildi?

İznik Sur Duvarları

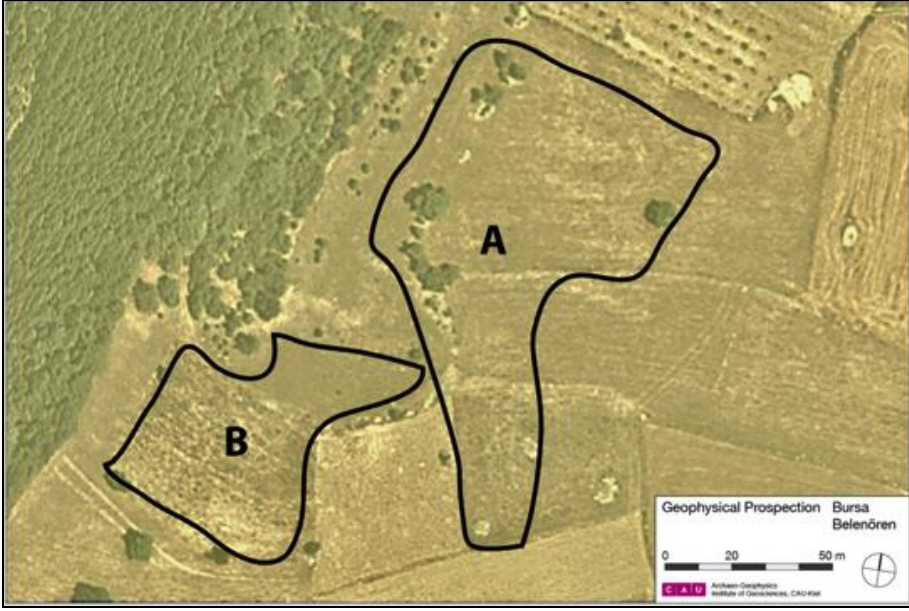
İznik sur duvarları boyunca belirlenen deformasyonlar şunlardır: yıkılmış tuğla dizileri, dökülmüş dış kaplama, kuleler ve ana duvar arasındaki çatlaklar ve kırılmalar, birleşmiş çatlaklar, açıklıklardan dolayı oluşan çatlaklar, bloklarda ve tuğlalarda etkili çatlaklar ve kırılmalar, blok köşelerinde kopmalar, yan olarak farklı yönlerde doğru kaymış bloklar, dönmüş ve devrilmiş bloklar, yıkılmış tonoz merkezi, duvarlarda kaymış kısımlar, devrilmiş sütunlar, eğilmiş kuleler ve duvarlar, duvar köşelerinde kırılmalar, dışa doğru itilmiş çökmüş pencereler.

Bursa Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü’nün de desteği ile yaklaşık 6 ay sürdürülen yüzey araştırmaları sonucunda, İznik, Keles ve Nilüfer ilçelerinde çalışmalarımız planladığımız gibi tamamlanmıştır.

Resim Listesi

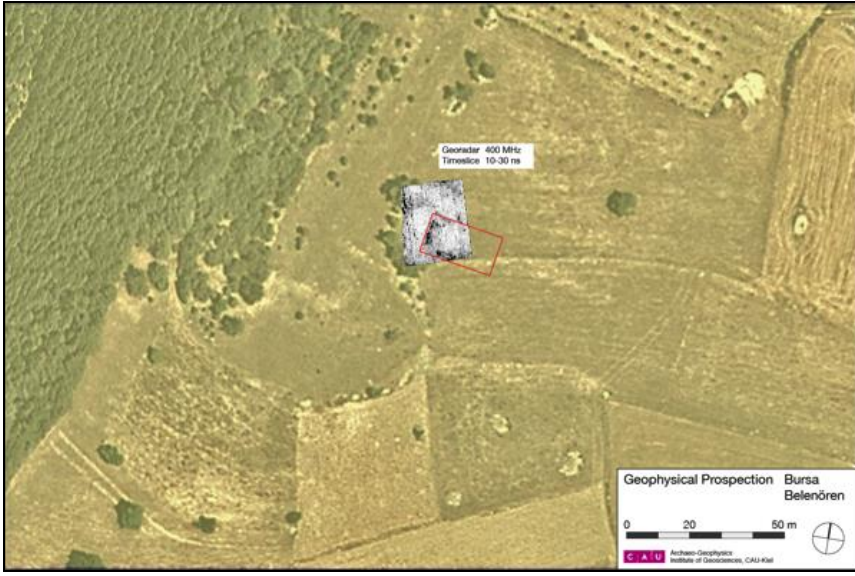
Resim 1: Nilüfer İlçesi'nde ziyaret edilen mahalleler

Resim 2: Jeofiziksel ölçüm alınan A- ve B- alanlarının yerlerini gösteren Google uydu haritası.

Resim 3: A- ve B-ölçüm alanlarında elde edilen jeomanyetik tarama sonuçlarının haritası (gri renkli yüzeyler). Kırmızı çerçeve içinde olası yapı temelleri gözlenmektedir.

Resim 4: A- alanında elde edilen jeoradar tarama sonuçlarının haritası zaman kesiti olarak gösterilmektedir (gri renkli yüzeyler). Kırmızı çerçeve içinde olası yapı temelleri gözlenmektedir.

Resim 5: A- ve B-ölçüm alanlarında elde edilen jeomanyetik ve jeoradar tarama sonuçlarının haritası (gri renkli yüzeyler).

Resim 6 - Girland bezemeli şerit biçiminde bir frize sahip çatı formlu lahit kapağı

Resim 7: 2015 yılında zemin etüdü yapılan sahalar

Resim 8 :Sütun gövde parçalarına ait bir örnek.

Resim 9 :Basit mezar odalarına ait örnek.

Resim 10: Karadin Höyük'ün doğu eteğinde toplanan seramik örnekleri

2015 YILI GELİBOLU YARIMADASI SESTOS ANTİK KENTİ VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

* Reyhan Körpe

Çanakkale İli, Eceabat İlçesi sınırları içinde 2013'den bu yana devam ettiğimiz araştırmalarımız bu yıl 1-15 Eylül 2015 tarihleri arasında yapılmıştır. On beş gün süren yüzey araştırmasında Eceabat ilçe sınırlarında yer alan bölgelerde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. (Resim: 1). Araştırmamıza Bakanlık temsilcisi olarak Çanakkale Koruma Kurulu Arkeologu Fuat DURMUŞ katılmıştır. Araştırmamıza özverili katkılarından dolayı Fuat Yılmaz'a teşekkürlerimizi sunarız.

2015 yılı çalışmalarımızda aşağıdaki alanlarda yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir:

- 1- Kilye Ovası, Poyraz Tepe Güney Yamaçları
- 2- Bigalı Ovası
- 3- Ece Limanı
- 4- Büyük Kemikli Burnu
- 5- Kireçtepe Batısı
- 6- Anafartalar Ovası, Softa Tepe
- 7- Anafartalar Ovası, Yılgın Tepe
- 8- Anafartalar Ovası, Lalebaba
- 9- Büyük Anafartalar Köyü Çamlıtekke Mevkii
- 10-Seddülbahir

* Doç. Dr. Reyhan KÖRPE, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Tarih Bölümü, rkorpe@comu.edu.tr

1-Kilye Ovası, Poyraz Tepe Güney Yamaçlarında Yapılan Çalışmalar:

İsmi Roma döneminde kurulmuş antik **Coela** kentinden alan Kilye Ovası, Gelibolu Yarımadasının batısında, Eceabat ilçesinin yaklaşık 5 km. doğusundadır. Ova aynı ismi alan Kilye Koyunun kuzeyinden Kaba Tepe'ye doğru uzanmaktadır (Resim : 2).

Kilye Ovasında 2013 yılında burada yaptığımız araştırmalarda koydan yaklaşık 3 km. içeride, ovaya ismini veren Coela antik kentine ait kalıntıları ilk defa tespit etmiştik. 2014 yılında antik kentin çevresinde bulunduğunu düşündüğümüz nekropol ve benzeri kalıntıları tespit etmek amacıyla bölgedeki araştırmalarımızı genişlettik. 2015 yılında gene ovada bulunan antik yerleşim ve kalıntıların tespitine yönelik çalışmalarımız devam etti. Araştırmamızın bir amacı da 20. Yüzyılın başlarında Kilye ovasında bulunan ve arkeoloji literatürüne “*Kilye İdolü*” olarak giren mermer idolün ait olduğu höyük ya da höyükleri tespit edebilmektir.

Bu bölgede yaptığımız yüzey araştırmasında Poyraz Tepe'nin kuzey batısındaki yamaçlardaki tarlalar üzerinde seyrek olarak seramik ve tuğla parçalarına rastlandı. Arazinin aşağısına doğru artan bu parçalar bir yerleşimden ziyade bu bölgede olması muhtemel antik mezarları işaret etmektedir. Kilye Deresi ve kara yolu ile Poyraz Tepe arasındaki tarlalar arasında antik kalıntılar yoğunlaşmaktadır. Yamaçlara yakın tarlalardaki buluntular bu kısımda bulunan küçük antik yerleşimlere ait olmalıdır. Ayrıca araştırma sahasında yer yer kalıntılara rastladığımız yakın dönem bina izleri ve kalıntıları bölgenin antik dönemlerdeki kullanımı hakkında da bir fikir vermektedir. Yüzeyde gördüğümüz antik seramiklerin yanı sıra Osmanlı seramikler ve yakın dönem kalıntıları Poyraz Tepenin güney yamaçlarında antik dönemden bu yana tarım amaçlı küçük çiftlik yerleşimlerinin bulunduğunu göstermektedir. Antik dönem buluntuları Geç Roma döneminden daha erkene gitmemektedir.

2- Bigalı Ovasında Yapılan Çalışmalar:

Bu bölgedeki diğer bir yüzey araştırma alanımız Bigalı Ovasında olmuştur. Tıpkı Kilye Ovası gibi, Bigalı Ovası da Çanakkale Boğazına açılmaktadır. Eceabat'tan 8 km, Kilye Koyundan ise yaklaşık 3 km. doğuda bulunur. Yaklaşık 5 km. uzunluğunda ve en geniş yeri yaklaşık 2 km. olan ince uzun bir vadi şeklindedir. Ovanın ortasından akan Bigalı deresi Çanakkale Boğazına dökülür (Resim: 3-4).

Bu bölgede yüzey araştırması yapmamızın nedeni ovanın Sestos antik kentinin hemen batısında bulunmasıdır. Bu nedenle antik kentin hintarlandında bulunması muhtemel yerleşimleri tespit etmek amacıyla, öncelikle ovanın doğusundan başlayarak detaylı bir yüzey araştırması gerçekleştirildi.

Araştırmalarımız Bigalı Deresi ile onun doğusunda yer alan yamaçlar ve ovadaki tarlalarda yapıldı. Çalışmalarda ovanın iç kısmında, denizden yaklaşık 1,5 km. içeride, Bigalı Köyüne giden kara yolunun batısında yer alan yonca tarlası içinde yoğun bir şekilde prehistorik seramik ve çakmak taşı aletler bulundu. Buluntular bu alanda yaklaşık 200 X 200 metre boyutlarında küçük bir prehistorik yerleşim olduğunu göstermektedir. Topografik anlamda hiçbir şekilde belirgin olmayan höyük olasılıkla tarla sürümleriyle iyice düzeltilmiştir.

Höyük 2008 yılında bölgede yüzey araştırması yapan Onur Özbek Tarafından tespit edilmiş ve yakında bulunan bir kuyudan dolayı Hacı Hüsrev Höyük olarak adlandırılmıştır. Özbek, bulunan seramik malzemelerinden yola çıkarak höyüğü Erken Neolitik döneme tarihlememiştir. Fakat bizim yüzeyde gördüğümüz seramik parçalarının bazıları Kalkolitik ve Erken Tunç dönemine benzemektedirler. Höyüğün Yarımada'nın en eski yerleşimlerinden biri olmasının yanı sıra, şimdiye kadar Kilye Koyu yakınlarında tespit edilen tek Kalkolitik dönem yerleşimi olması önemini bir kat daha artırmaktadır. Kalkolitik-Erken Tunç mermer idolünün bu civardan bir yerden bulunduğu bilinmekle birlikte şimdiye kadar yakınlarda böyle bir yerleşim tespit edilememiştir.

Höyüğün bulunduğu arazide çakmak taşı yonga ve alet benzeri buluntuların yanı sıra diğer taş aletlerden de ele geçmiştir. Gene Özdoğan araştırmalarında bu bölgeye çok yakın bir yerde Geç Paleolitik döneme ait taş aletler bulmuştur. Kilye ovasının doğusunda da gene aynı şekilde benzer bir Geç Paleolitik dönem kalıntılarının varlığını söyleyebiliriz. Bulunan parçaların incelenmesi ve gelecek yıl aynı arazide, özellikle yamaçlarda çalışmaları genişleterek devam ettiğimizde bu konudaki bilgilerimiz daha da netleşecektir.

3- Ece Limanında Yapılan Çalışmalar:

Eceabat'ın yaklaşık 15 km. kuzeyinde Saros körfezi kıyısında bulunan Ece limanındaki araştırmalarımız 2013 yılında başlamıştır. Bu bölgede araştırma yapmamızın nedeni Ece Limanının antik çağlarda Sestos'un Ege Denizine açılan bir limanı olması nedeniyle. Antik kentin biri Çanakkale Boğazında, diğeri de Ege Denizinde olmak üzere iki limanının olduğu bilinmektedir. Fakat şimdiye kadar bu bölgede herhangi bir araştırma yapılmadığı için arkeolojik buluntularla kanıtlanmış değildi. Ayrıca antik kaynakları yorumlayan araştırmacılar Ece Limanı yakınlarında Drabos antik kentinin de bulunduğunu söylemekteydiler (Resim : 5-6).

2013 yılında bu konuya açıklık getirmek amacıyla başlatılan araştırmada Ece limanının doğusundaki derenin kenarındaki tarla ile bu tarlanın batısındaki tepenin yamacı incelenmiş ve tarla içinde Roma dönemi seramikleri ile birlikte Türbe Tepenin doğu yamaçlarından dereye doğru uzanan küçük bir Prehistorik höyük tespit edilmişti.

2015 yılında bu bölgede tespit ettiğimiz en önemli yerleşim yeri İncir Limanı olarak adlandırılan doğudaki koy içindedir. Gelibolu Yarımadasında varlığı bilinen antik yerleşimlerden biri olan **Drabos**, eskiçağ tarihçileri tarafından Ece Limanı civarına yerleştirilmekteydi. M.Ö. 7. Yüzyılda kurulduğu düşünülen bu küçük kentin tam olarak nerede olduğu şimdiye kadar tespit edilmiş değildi. Ece Limanı civarında Prehistorik ve Geç Roma-Bizans yerleşimlerine ait kalıntıları

bulmamıza rağmen Sestos'un da limanı olan **Drabos'a** ait Arkaik ve Klasik kalıntılara henüz rastlamamıştık. 2015 yılında İncir Limanı'na açılan bu küçük koy içinde çok sayıda boyalı çatı kiremitleri, mermer parçaları ile birlikte Arkaik, Klasik ve Hellenistik dönemlere tarihlediğimiz seramik parçaları bulduk. Yerleşim batısındaki Karakol Tepesi ve doğusundaki denize adeta sur duvarı gibi inen yarlar ile denizden gelen saldırılara karşı korunurken, arkasını ise yüksek tepelere yaslamaktadır. Son derece korunaklı bir konumda olan yerleşim ayrıca bölgedeki diğer küçük antik yerleşimlerin konumlandırılmaları hakkında da fikir vermektedir.

4- Büyük Kemikli Burnunda Yapılan Çalışmalar:

Ece Limanı'nda lokalize ettiğimiz Drabos antik kenti Gelibolu Yarımadası'ndaki şimdiye kadar tespit edilemeyen çok sayıdaki yerleşimden sadece biridir. Yarımada'da antik kaynaklarda ismi geçen pek çok yerleşim halen arkeolojik kalıntılarla belirlenmiş değildir. Yarımada'da antik yerleşimleri gösteren haritalar üzerindeki konumlandırmalar çoğunlukla antik kaynakların yorumlanmasıyla yapılmıştır. Bu yorumlara göre Gelibolu Yarımadası'nın batısındaki Suvla Körfezinin kuzeyinde ve güneyinde iki antik kentin bulunması gerekir. Haritalar üzerinde burada kuzeyde bulunan Büyük Kemikli Burnu üzerinde **Limnai**, güneydeki Küçük Kemikli Burnu üzerinde ise **Alopekonnesos** kentlerinin bulunması gerekir. Fakat bu bölgede sadece Küçük Kemikli Burnu yakınında yer alan Lale Baba üzerinde bir antik yerleşime ait kalıntılar bulunmuştur (Resim: 7).

Büyük Kemikli Burnu üzerinde ve civarına olduğu düşünülen Limnai antik kentinin tespiti 2015 çalışmalarımızın en önemli amaçlarından biri olmuştur. Araştırmalarımız bu bölgede Büyük Kemikli Burnunun en ucundan başlayarak Kireç Tepenin güney yamaçlarından denize kadar inen arazi üzerinde olmuştur. Burnun büyük ölçüde kayalık ve kıraç yapısı büyük bir yerleşime olanak vermese de, gene de yer yer antik seramiklere rastlanmıştır. Gerek bu bölgede, gerekse burnun doğusuna doğru yamaçlarda ele geçen seramiklerin tamamı Geç Roma dönemine aittir. Büyük Kemikli Burnunda uçtan itibaren 3 km. uzunluğunda ve doğusunda 3

km. genişliğindeki bir alan tamamen taranmış ve antik bir kent boyutlarında yerleşime rastlanılmamıştır.

5- Kireçtepe Batısında Yapılan Çalışmalar:

Büyük Kemikli Burnunda başlatmış olduğumuz araştırmalarımız doğruya doğru genişleyerek, Kireç Tepe'nin batısındaki bölgede devam etmiştir. Sadece Kireç Tepenin hemen altındaki yamaçta bulunan ağılların civarındaki tarlalarda çok daha yoğun seramiklere rastlandı. Fakat sadece birkaç tarlada tespit ettiğimiz bu buluntular da küçük bir yerleşime ait olmalıdır. Buradaki tarlalardan dikkatle toplanan seramikler incelendiğinde çoğunlukla arazinin diğer kısımlarında bulunanlar gibi Geç Roma dönemine aittir (Resim No: 8).

Bu bölgede büyük bir antik yerleşime ait kalıntılara rastlayamasak da, Büyük Kemikli burnuna giden yoldan yaklaşık 500 m. doğuda, antik döneme ait bir taş ocağı bulundu. Etrafta görülen Geç Roma dönemi seramiklerinin ise başka bir küçük yerleşim ya da çiftliğe ait olduğu düşünülmektedir.

6- Anafartalar Ovası, Softa Tepe ve Civarında Yapılan Çalışmalar:

Kireç Tepe batısında başlayan çalışmalar Büyük Kemikli Burnuna giden kara yolunun güneyinde de devam etti. Yolun güneyinden Tuz Gölü kıyısına kadar arazi taraması yapıldı. Ele geçen seramik buluntular çoğunlukla Geç Roma dönemine aittirler. Bölgede bu zamana ait çiftliklere ait olduğunu düşündüğümüz bu kalıntılardan yola çıkarak bölgede en az altı Roma çiftliğinin var olduğunu söylenebilir (Resim No : 9).

Bu bölgedeki yüzey araştırmalarımızda seramik buluntuların yanı sıra Softa Tepe ile Tuz Gölünün tam arasında kalan tarlalar içinde bazı çakmak taşı yonga ve yumrular bulunmuştur. 2008 yılında bizim araştırma yaptığımız yere yakın tarlalarda Onur Özbek de benzer parçalara rastlamıştır.

7- Anafartalar Ovası, Yılgın Tepe’de Yapılan Çalışmalar:

Büyük Kemikli Burnu ve civarında Limnai antik kentinin yerini tespit etmeye yönelik çalışmalarımız bir sonuç vermeyince dikkatimizi civarda bulunan diğer olası tepelere yönelttik. Bazı antik kaynaklar Limnai’ın bulunduğu yer ile ilgili verdiği tariflerde kentin Saros Körfezi kıyısındaki Kardias ile Küçük Kemikli Burnu üzerinde bulunan Alopekonesos arasında, bazıları ise Alopekonesos ile güneyde bulunan Sestos arasında bulunduğunu bildirmektedir. Bu durumda bu kentin Tuz Gölü’nün biraz daha güneyinde bir yerlerde olma ihtimali belirmiştir. Böylece Tuz Gölü’nün güney doğusunda bulunan Yılgın Tepe ve çevresinde araştırma yapmak gerekmiştir (Resim No : 10).

Tepenin üzerinde ve yamaçlarında yaptığımız yüzey araştırmasında antik kent boyutlarında bir yerleşime ait olabilecek arkeolojik buluntulara rastlanmamıştır. Buluntular seyrek olarak rastlanan Geç Roma seramiklerinden ibarettir.

2015 yılı araştırmalarımızın en önemli amaçlarından biri olan Limnai antik kentinin lokalizasyonu konusunda Büyük Kemikli Burnundan itibaren Anafartalar ovasının neredeyse bütün kuzey ve kuzey doğu bölümü araştırılmış oldu. Gelecek yıllarda bu bölgedeki çalışmalarımız ovanın doğu kısımlarında devam edecektir.

8- Anafartalar Ovası, Lalebaba’da Yapılan Çalışmalar:

Gelibolu Yarımadası’nın kuzeyinde, Saros körfezine bakan Suvla koyunda bulunan iki antik kentten biri olan **Alopekonesos** günümüzde Küçük Kemikli Burnu üzerindeki Lele Baba Tepesinin batısındaki burun üzerine yerleştirilmektedir. Bölgenin en eski kentlerinden biri olan **Alopekonesos**, M.Ö. 7. yüzyılda **Miletoslular** tarafından kurulmuştur. Tilki ya da tilki yavrusu anlamına gelen kentin adı, bastığı sikkeler üzerindeki tilki kabartmasıyla da uyumaktadır. M.S. 2. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş olan kent, bu tarihten sonra halkının yeni kurulan **Coela’ya** taşınması sonucu terk edilmiştir. **Alopekonesos** ilk defa 1915

Çanakkale savaşları sırasında Lale Baba yakınlarında bulunan bir yazıt nedeniyle bu tepe üzerinde lokalize edilmiştir. Burun üzerinde şimdiye kadar herhangi bir arkeolojik araştırma yapılmamış olması nedeniyle antik kentin nereye kadar yayıldığı bilinmemektedir (Resim No : 11-12).

Yaklaşık 1000 m. uzunluğunda ve 200 m. genişliğinde ok ucu şeklindeki burnun uç kısmından itibaren yaklaşık 700 m’lik batı ucunda buluntular yoğunlaşmaktadır. Antik kentin asıl yerleşimi bu kısımda olmalıdır. Yüzeyde Arkaik dönemden, Hellenistik dönem sonlarına kadar çok sayıda ve çeşitli seramik parçaları bulundu. Seramikler dışında çatı kiremitleri, pithos ve tuğla parçaları, mimari terrakota, kandil, ağırşak ve benzeri arkeolojik buluntulara rastlandı. Yerleşimin batısında sur olduğunu düşündüğümüz bir yükselti burunu ana karadan ayırmaktadır. Arazide bulduğumuz küçük bir bronz sikkenin ön ve arka yüzü anlaşılmamakla birlikte M.Ö. 4-2. yüzyıla ait bir şehir sikkesi olduğu bellidir.

Burun üzerinde yapılan yoğun tarımsal faaliyetler ve tarla sürümleri nedeniyle antik kent büyük ölçüde düzleştirilmiş durumdadır. Kentin sur duvarları ve yapılarına ait mimari taşlar bu tarımsal faaliyetler sırasında çıkartılmış ve taşınmıştır. Fakat buna rağmen burun üzerinde düzeltilememiş yükseltiiler altında bulunan kalıntılar hakkında bir fikir verebilir. Bu kısımlarda araştırmamız sırasında yüzeyde mermer parçaları görülmüştür. Çıkan bu mermer parçaların işlevi ve tarihleri anlaşılamamıştır. Mermer parçalarının kalite ve cinsi daha önce burada bulunan ve günümüzde Çanakkale Arkeoloji Müzesinde sergilenmekte olan atlet heykelinin mermerleri ile uyushmaktadır.

Lalebaba ve çevresindeki çalışmalarımız gelecek yıllarda devam edecektir.

9- Büyük Anafartalar Köyü Çamlıtekke Mevkiinde Yapılan Çalışmalar:

Anafartalar ovasında yapmış olduğumuz araştırmalarda bölgede antik kalıntıların bulunduğu yerler hakkında da bilgi toplanmıştır. Büyük Anafartalar Köyü yakınlarında bulunan Çamlıtekke mevkiinde birtakım antik taşların bulunduğu

bilgisi üzerine bu civarda araştırma yapıldı. Çamlıtekke mevki, Büyük Anafartalar Köyünün yaklaşık 1 km. doğusunda, Büyük Anafarta-Yalova köy yolunun üzerinde bulunmaktadır (Resim No : 13).

Yapılan araştırmada Çamlıtekke olarak bilinen yerin Büyük Anafarta-Yalova köy yolunun hemen solunda yer alan Osmanlı dönemine ait antik devşirme taşların kullanıldığı küçük bir mezarlık olduğu görüldü. Taşların dönemsel ve mimari anlamda benzerliği bunların aynı antik yapıdan buraya taşınmış olabileceğini göstermektedir.

Mezarlık çevresinde yaptığımız yüzey araştırmasında tarlalar içinde Osmanlı dönemine ait çeşitli tuğla ve seramik kalıntılarına rastlandı. Çamlıtekke burada bulunan bir Osmanlı yerleşimine ait bir mezarlığın günümüze kalan kısmı olmalıdır.

10-Seddülbahir Köyü Civarında Yapılan Çalışmalar:

Çalışma alanımız içinde yer alan Seddülbahir Gelibolu Yarımadasının en batı ucunda yer almaktadır. Bu bölgede 2014 yılında başladığımız araştırmalara iki yerleşim yerinde devam edilmiştir (Resim No : 14-15).

a) Karaağaçlı Tepe’de (Protesilaos) Yapılan Çalışmalar:

Yarımadanın batı ucunda bulunan Seddülbahir köyü sınırları içindeki Karaağaçlı Tepe antik çağlarda Protesilaos Tümülüsü olarak tanınmaktaydı. Fakat buradaki asıl önemli kalıntı prehistorik höyüğün kendisidir. 19. yüzyılda Schliemann ve 1919-21 yıllarında Fransızlar tarafından kazılar yapılan höyük, ilk defa 1980’li yıllarda Mehmet Özdoğan tarafından görülmüş ve tarihlenmiştir.

Karaağaçlı Tepe höyüğünde yapmış olduğumuz yüzey araştırmasında özellikle doğu ve kuzey eteklerindeki tarlalar incelenmiştir.

Karaağaçlı Tepe üzerinde gelecek yıl çok daha detaylı çalışma düşünülmektedir. Öncelikle tepenin yayılım alanının tam olarak tespiti yapılacaktır. Daha önceleri denize yakın bir yerde bulunan höyük zaman içinde yakınında bulunan derenin alüvyonları ile denizden içeride kalmıştır. Günümüzde Morto Koyu olarak bilinen bu koyun geçmişte höyüğe ne kadar yaklaştığı yapılacak jeomorfolojik çalışmalarla daha iyi anlaşılabacaktır.

b) Elaeus Antik Kentinde Yapılan Çalışmalar:

Antik yerleşim günümüzde Seddülbahir köyünün batısında, Morto koyuna bakan tepe üzerinde yer almaktadır. Çanakkale Şehitler Abidesi bu antik kentin batı ucunda bulunur. M.Ö. 7. Yüzyılın sonlarında Atinalılar tarafından kurulan **Elaeus**, Gelibolu Yarımadasının en önemli kentlerinden biridir. 1915'te Çanakkale savaşları sırasında açığa çıkan bazı kalıntılar nedeniyle, savaş sırasında nekropolünde Fransızlar tarafından yapılan kısa süren kazılar dışında antik kentte herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

2014 yılında antik kentte yaptığımız araştırmalarda burada Justinianus'un (527-565) inşa ettirmiş olduğu kalenin sur duvarları tespit edilmişti. Bu yıl sur duvarının batı yönde nereye kadar uzandığını saptayabilmek üzere yerleşimin batısında araştırmalar yapıldı. Sura ait bazı parçalar görülmekle birlikte, büyük kısmının tahrip olduğu görüldü. Bu antik kentteki çalışmalarımız gelecek yıllarda da devam edecektir.

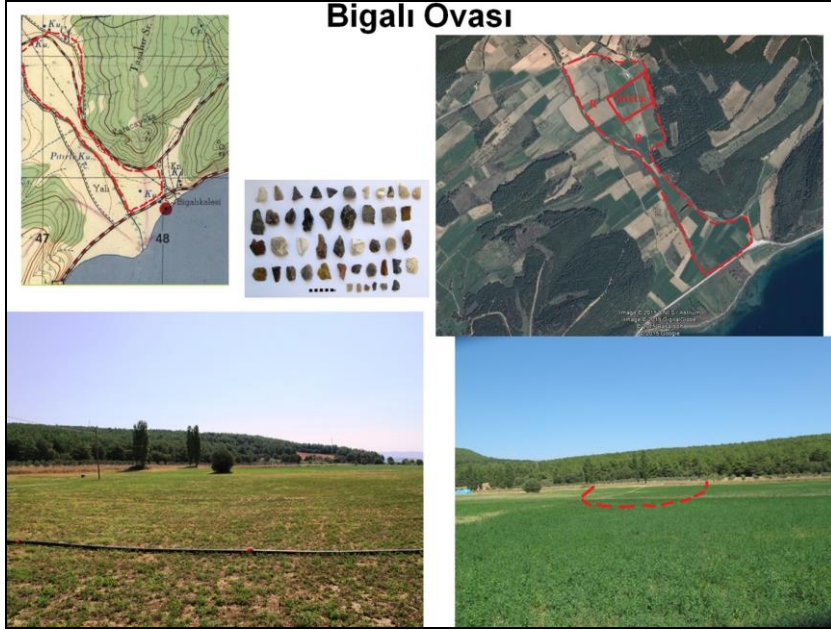
Resim Listesi

Resim 1: 2015 Yılı Gelibolu Yarımadası Sestos antik kenti ve çevresinde yapılan yüzey araştırması alanları

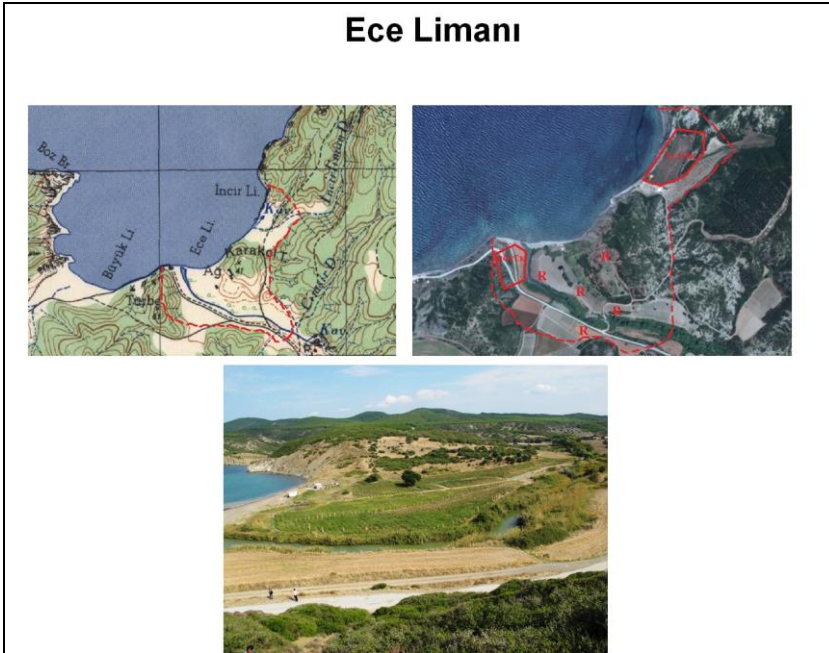
Resim 2: Kilye Ovası, Poyraz Tepe Güney Yamaçlarında Yapılan Çalışmalar

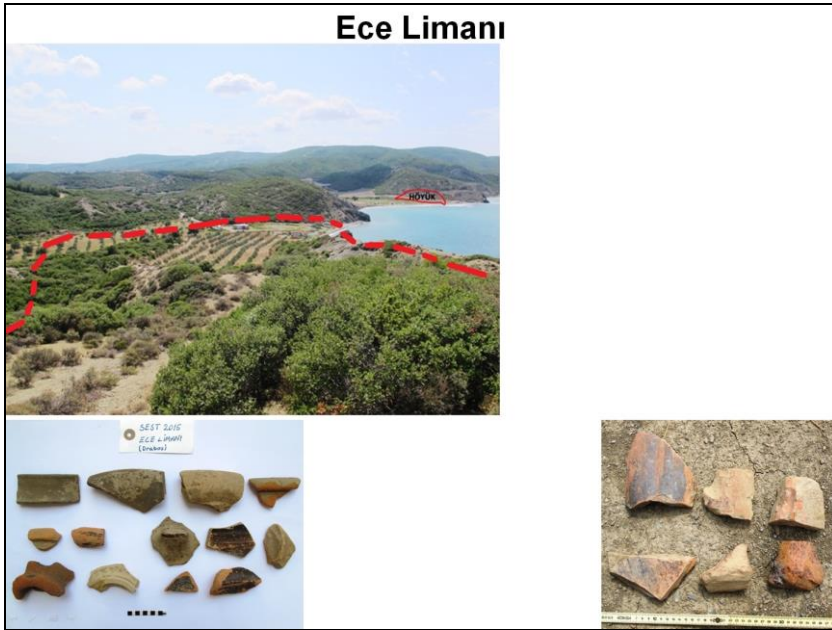
Resim 3: Bigalı Ovasında Yapılan Çalışmalar

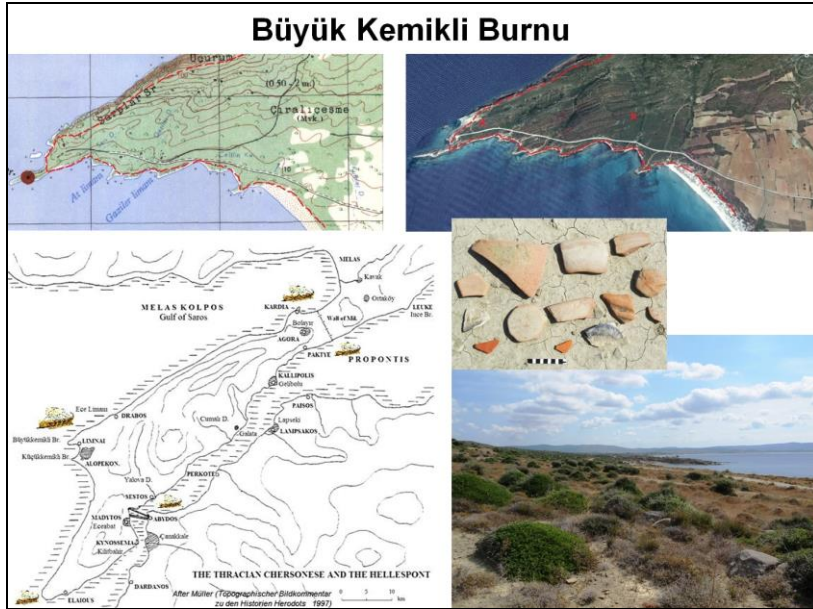
Resim 4 : Bigalı Höyük üzerinde bulunan parçalar.

Resim 5: Ece Limanında Yapılan Çalışmalar

Resim 6: Drabos antik yerleşiminin yayılım alanı ve yüzeyde bulunan parçalar

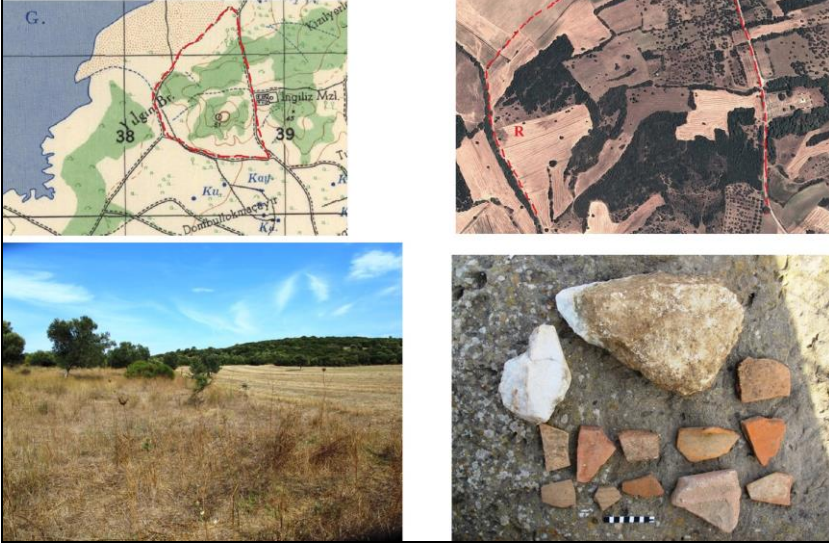

Resim 7: Büyük Kemikli Burnunda Yapılan Çalışmalar

Kireçtepe Batısı

.....605

Anafartalar Ovası, Yılğın Tepe

Resim 10: Anafartalar Ovası, Yılğın Tepe’de Yapılan Çalışmalar

Anafartalar Ovası, Lalebaba

Resim 11: Anafartalar Ovası, Lalebaba’da Yapılan Çalışmalar

Resim 12: Lalebaba’da bulunan seramik parçaları ile Çanakkale Arkeoloji müzesinde bulunan sikke ve atlet kabartması

Resim 13: Büyük Anafartalar Köyü Çamlıtekte Mevkiinde Yapılan Çalışmalar

Seddülbahir

Resim 14: Seddülbahir Köyü Civarında Yapılan Çalışmalar ve Karaağaçlı Tepe Höyüğü

Resim 15: Eleus Antik Kentinde Yapılan Çalışmalar

Resim 17: Elaeus antik kenti üzerindeki Bizans kalesine ait sur duvarları

2015 YILI KIRŞEHİR, YOZGAT İLLERİNDE YAPILAN YÜZEY ARAŞTIRMALARI

ıSachihiro OMURA

2015 yılı Kırşehir ve Yozgat illerinde yapılan yüzey araştırmaları, Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izini ile Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü adına 5-20 Kasım 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bakanlık temsilcisi olarak İstanbul Arkeoloji Müzesinden Arkeolog Neşe Demirtaş görevlendirilmiştir.

1. Yüzey Araştırmalarının Amacı

1986 yılından 2008 yılına kadar tarafımızdan İç Anadolu'da yapılan yüzey araştırmalarında höyük, düz yerleşim yeri ve tümülüs ile beraber yaklaşık toplam 1500 site alanı gezilmiştir.

İki yıl ara verildikten sonra, 2011 yılında Kırşehir ilinde yeniden yüzey araştırmalarına başlandı ve 2011-2014 yıllarında Kırşehir ili, Kaman, Ortaköy, Merkez, Mucur, Boztepe ve Çiçekdağı ilçelerinde yüzey araştırmaları yapılmıştır. 2011-2014 yıllarında gezilen höyüklerin çoğu 1986, 1987, 1988, 1989 ve 2001 yıllarında da araştırılmıştı.

Kırşehir, Yozgat İllerinde yapılan yüzey araştırmaların amacını dört noktada

Özetlenebilir:

1. Bu bölgede yeni höyükleri, düz yerleşim yerlerini ve tümülüsleri tespit etmek,

ı Dr. Sachihiro Omura, Dr. Sachihiro OMURA, Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi-Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, sachiomura@nifty.com

2. 1986 yılından beri sürdürdüğümüz Kaman-Kalehöyük kazılarında gün ışığına çıkarılan çanak-çömlek ve diğer eserlerin, Orta Anadolu'daki yayılış alanını tespit etmek,

3. Özellikle son yıllarda Kaman-Kalehöyük'te tespit edilen Eski Tunç Çağı, ve bundan sonra Kaman-Kalehöyük'te tespit edilecek olan Kalkolitik ve Neolitik yerleşim yerlerini bu bölgede takip etmektir. Kaman-Kalehöyük'te şimdiye kadar yapılan kazılarda tespit edilen I. kat-Osmanlı, Bizans, II. kat-Demir Çağı, III. kat-Geç-Orta Bronz Çağı, ve IV. kat-Eski Tunç Çağı kültür katlarının altında, son yıllarda bulunan seramik, obsidiyen aletleri, ve pişmiş topraktan yapılmış heykelticiklere dayanarak, V. kat olarak Kalkolitik, ve VI. kat olarak Neolitik Çağ beklenmektedir.

4. 1986, 1987, 1988, 1989 ve 2001 yıllarında Kışehir, Yozgat illerinde tespit edilen höyüklerin, düz yerleşim yerlerin ve tümülüslerin şimdiki durumlarının nasıl olduğunu tespit etmektir.

2. 2015 Yılı Yüzey Araştırma Alanı (Harita)

2015 yılı yüzey araştırmaları Kırşehir ili, Akpınar, Çiçekdağı, Akçakent ilçeleri ile Yozgat ili Yerköy ve Merkez ilçelerinde gerçekleştirilmiştir.

2015 yılı araştırmalarda toplan 21 höyük ve 3 düz yerleşim yeri gezilmiştir. Tablo 1'de görüldüğü gibi Kırşehir ilinde Çiçekdağı, Akçakent, Akpınar ilçelerinde 14, Yozgat ilinde Yerköy ve Merkez ilçelerinde 10 eski yerleşim yeri araştırılmıştır. Höyüklerin büyüklüğü doğu-batı, kuzey-güney istikametinde aşağı-yukarı 100 m, yüksekliği ortalama 10-15 m arasındadır.

Tablo 2'den toplanan bilgiler şunlardır:

1. 2015 yılında araştırılan bölgede görülen eski yerleşim yerlerinin çoğu höyük şeklindedir. Düz yerleşim yeri çok azdır.

2. 2015 yılında ilk defa gezilmiş höyük ancak 4 tanedir. Diğer höyükleri 1987, 1988, 1989, 2001, 2014 yıllarında araştırılmıştı. Aşağı yukarı 25-28 yıl önce
612.....

gezilen höyüklerin şimdiki durumun nasıl olduğunu öğrenmek için tekrar bu bölge ele alınmıştı. 1988 yılında gezilen Karaboğaz hariç, höyüklerin hepsi çok iyi durumdadır. Karaboğaz'ın kuzey tarafında taş ocağı açılmış ve eski yerleşim yerinin kuzey kısmı tamamen yok olmuştur.

3. 2015 yılında gezilen bölgede Neolitik malzemelere, hiç rastlanmamıştır. 2011-2013 yıllarında yapılan yüzey araştırmalarda aynı sonuca varılmıştır. Buna göre, Kırşehir ve Yozgat illerinde Neolitik kültürün pek belirgin olmadığı söylenebilir.

4. Kalkolitik malzemeler de araştırma bölgesinde pek görülmemektedir. Özellikle Alişar ve Alacahöyük'te bulunan tipik Kalkolitik seramiklere hiç rastlanmamıştır.

5. Eski Tunç Çağına ait malzemeler hemen hemen her höyükte ele geçmiştir. 2015 yılı araştırma alanında Eski Tunç Çağı kültürünün çok belirgin olduğunu söylemek mümkündür. Toplanan ve incelenen Eski Tunç Çağı seramik parçalarının Eski Tunç Çağının geç safhasına ait olduğu söylenebilir. Bu sonuç, 2011-2014 yıllarında ele geçen sonuçları ile aynıdır.

6. Orta Tunç Çağına ait seramik malzemelere Hanyeri'nden başka yerde pek fazla ele geçmemiştir.

7. Geç Tunç Çağı'nın malzemeleri de Eski Tunç Çağı'nın malzemelerine nazaran pek fazla değildir.

8. Erken Demir Çağı malzemelerine hiç rastlanmamıştır. Boyalı seramikler, el yapımı seramikler veya krater şeklinde büyük vazo gibi Kaman-Kalehöyük'ün IIc katında tespit ettiğimiz seramikler ile karşılaştırabilen örnekler hiç bulunamamıştır.

9. Orta Demir Çağı olarak, Kaman-Kalehöyük'ün IIc katına ve Alişar Höyüğü'nün 4. katına tarihlendirilmektedir. Kaman-Kalehöyük ve Alişar Höyük'te açığa çıkarılan seramikleri, özellikle stilize edilmiş geyik, keçi ve konsantrik daireleri ile nakışlı seramikleri ele alınarak, bu bölgenin Orta Demir Çağın kültür yayılımı takip edilmiştir. Ancak yukarıda izah edildiği gibi, bu tür boya ile nakışlı seramikler çok az bulunmuştur.

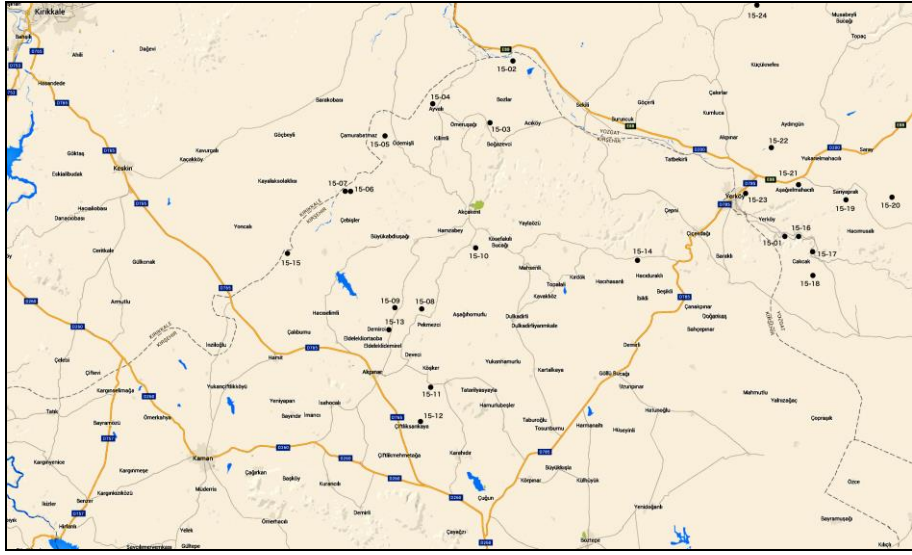
10. Geç Demir Çağın malzemeleri hemen hemen her höyük'te ve düz yerleşim yerlerinde ele geçmiştir. Özellikle, Orta Demir Çağı'ndan sonra birden bire

Geç Demir Çağın merkezlerinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Özellikle kale şeklindeki Güllühüyük'te, Yozgat Merkez ilçesindeki Büyük Nefes Köyü'ndeki Büyük Kale'de bol sayıda toplanmıştır. Bu durumu Kırşehir ilinin Merkez, Çiçekdağı, Boztepe, Mucur ve Akpınar ilçelerinde de aşağı yukarı aynı sonuca varılmıştır.

11. Helenistik Döneme girdikten sonra, bu bölgenin yerleşim yeri olarak zayıfladığı tespit edilmiştir. Roma Dönemi'nin malzemeleri ise Yozgat ilinde Büyük Kale'de çok sayıda tespit edilmiş olmakla beraber, diğer yerleşim yerlerde hiç tespit edilmemiştir.

2015 yılı yüzey araştırmalarında ele geçen Eski Tunç Çağı'nın boyalı seramiklerin tarihlendirilmesi için onlar ile beraber tespit edilen tırnak baskılı seramik üzerinde biraz durmak gerekmektedir. Gök, Küçük Kale ve Kadı'da boyalı seramikler ile beraber tırnak baskılı seramikleri keşfedilmiştir. İki tür seramiklerin arasında hamur ve profil bakımından çok benzerlik vardır. Bu tırnak baskılı seramikler ile boyalı seramiklerin benzerleri Alacahöyük'te açığa çıkarılan Kral mezarlarında da bulunmuştur. Alacahöyük'te tespit edilen Eski Tunç Çağın mezarlıkları, M.Ö. 3 binin ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Buna göre, 2015 yılında tırnak baskılı ile beraber ele geçen boyalı seramikler de M.Ö. 3. binin ikinci yarısına tarihlendirmek mümkün olabilir.

Yozgat Merkez ilçesinde tespit edilen Büyük Kale'de bulunan Eski Tunç Çağı'na ait boyalı seramikler ile Delice yatağında toplanan boyalı seramikler arasında astar bakımından çok büyük farklılık görülmektedir. Büyük Kale'nin boyalı seramikleri Boğazköy civarında tespit edilen Eski Tunç Çağın ikinci yarısına ait Çiradere seramiği grubuna girebilir. Gök'te ele geçen boyalı seramiklerin Büyük Kale'den farkı, krem kalın astarlı, çok iyi perdahlı ve siyah veya kahverengi boya ile nakışlı olmasıdır. Ele geçen seramik parçalarına göre çoğu küçük kap şeklindedir. 2011-2015 yıllarında yapılan yüzey araştırmalarına göre, bu tür boyalı seramikler yalnız Delice Irmak yatağında yer alan höyüklerde toplanmıştır. Yani hamur, profiller ve motifler bakımından Eski Tunç Çağının ikinci yarısına tarihlenen bu tür boyalı seramik, Delice Irmak yatağındaki bölgesel seramik olma ihtimali vardır.

Harita 1

Numara	İsim	İl	İlçe	Köy	Şekil	K				D				Yükselik	KG U.	DB U.
15-01	Höyük	Yozgat	Yerköy	Delice	Höyük	39	35	57	34	32	08	18	145	55		
15-02	Gök	Kırşehir	Çiçekdağı	Konurkale	Höyük	39	47	23	34	09	23	4	129	202		
15-03	Kaleevci	Kırşehir	Çiçekdağı	Kaleevci	Höyük	39	43	10	34	07	12	16	150	150		
15-04	Höyük	Kırşehir	Alçakent	Ayvalı	Höyük	39	44	11	34	02	41	5	48	71		
15-05	Kadı	Kırşehir	Alçakent	Avanoğlu	Höyük	39	41	56	33	58	23	37	180	220		
15-06	Büyük Kale	Kırşehir	Alçakent	Kelismailuşağı	Höyük	39	39	01	33	55	26	26	307	310		
15-07	Kaçık Kale	Kırşehir	Alçakent	Kelismailuşağı	Höyük	39	39	05	33	55	12	12	121	257		
15-08	İbiğin burumu	Kırşehir	Alpınar	Pekmezci	Düz	39	31	02	34	01	43	7	161	100		
15-09	Harim	Kırşehir	Alpınar	Boyalık	Höyük	39	31	15	33	58	46	2.5	81	67		
15-10	Güllübiyik	Kırşehir	Alçakent	Güllübiyik	Höyük	39	35	18	34	06	18	20	120	300		
15-11	Güzyurdu	Kırşehir	Alpınar	Köşker	Höyük	39	26	22	34	02	20	6	97	142		
15-12	Sankaya	Kırşehir	Alpınar	Çiftlik Sankaya	Höyük	39	23	36	34	02	25	-	135	220		
15-13	Kale	Kırşehir	Alpınar	Boyalık	Höyük	39	29	39	33	59	03	15	200	250		
15-14	Çukurargaç	Kırşehir	Çiçekdağı	Hacıduraklı	Höyük	39	34	24	34	19	31	4	118	94		
15-15	Hanyeri	Kırşehir	Alpınar	Hanyeri Sankaya	Höyük	39	34	42	33	51	25	3	216	120		
15-16	Konak	Yozgat	Yerköy	Kördeve	Höyük	39	36	02	34	33	29	9	57	36		
15-17	Taşlı Geçit	Yozgat	Yerköy	Kördeve	Höyük	39	34	43	34	34	44	5	82	60		
15-18	Höyük	Yozgat	Yerköy	Karaoşmanoğlu	Höyük	39	32	48	34	34	52	16	125	78		
15-19	Kalenin Önü	Yozgat	Yerköy	Sarıyaprak	Höyük	39	38	04	34	37	16	20	116	72		
15-20	Höyük	Yozgat	Merkez	Hamzalı	Höyük	39	38	16	34	41	04	33	160	150		
15-21	Karaboğaz	Yozgat	Yerköy	Aşağı Elmahacı	Düz	39	39	05	34	33	22	-	75	75		
15-22	Artepe	Yozgat	Yerköy	Kömüşören	Düz	39	41	36	34	31	18	45	28	32		
15-23	Höyük tepesi	Yozgat	Yerköy	-	Höyük	39	38	39	34	28	44	9	140	170		
15-24	Büyük Kale	Yozgat	Merkez	Büyük nefes	Höyük	39	51	18	34	30	11	13	130	100		

Tablo 1

Numara	İsim	Paleolitik	Neolitik	Kalkolitik	Eski Tunç	Orta Tunç	Gec. Tunç	Erken Demir	Orta Demir	Gec. Demir	Hellenistik	Roma	Bizans	İslam
15-01	Höyük									○				
15-02	Gök			⊙						○	△			87-17,18,01-39,40,14-23
15-03	Kalevevi			⊙	○	○				○				87-16,01-37
15-04	Höyük			○	○					⊙				87-14,01-41
15-05	Kadı			○	○				○					87-11,01-42
15-06	Büyük Kale			○	○	△			○	○				87-13,01-11
15-07	Küçük Kale			○	○					△				87-15,01-12
15-08	İnsan burun			○	○					△				87-21,01-16
15-09	Herin			△	○	○				⊙			△	87-39,01-15
15-10	Güllühöyük			○	○	○			○	○	△			87-09,01-36
15-11	Gayrusa			○	○	○				○	○			87-36,01-06
15-12	Sarıkeçe									⊙			○	
15-13	Kale					△				⊙	○		△	87-28,01-14
15-14	Çukunargaz			○		○				○	△			88-46,01-28
15-15	Hayıri			△	⊙	○				△				86-21,01-10
15-16	Konak			△		○				○	○			88-10,88-51
15-17	Paşa Geçit			○	△	○				△			△	
15-18	Höyük			○	△	△				△				88-09,88-53
15-19	Kalenin Önü			○		○				○	○			89-49
15-20	Höyük			○	○	○			○	○				89-50
15-21	Karabogaz			○	○	○				○	○			89-56
15-22	Aktepe			⊙	△					△	△			
15-23	Höyük tepesi			○					○	○			△	
15-24	Büyük Kale			⊙		△				○	⊙	⊙		89-58

LEGEND ⊙:Yığın ○:Orta △:Az

Tablo 2

NOTION ARCHAEOLOGICAL SURVEY, 2014-2015

¹Christopher Ratté,
²Felipe Rojas,
³Angela Commito,

Notion is a largely unexplored ancient city on the west coast of Turkey, 15 km northwest of Ephesus (Map 1). Situated on two promontories jutting into the Aegean Sea, its isolated location has ensured that the site is only lightly buried, making it an ideal candidate for archaeological survey. We know from textual sources that Notion had a long life, extending from at least ca. 500 BC until the late Roman period. Of particular interest is its relationship with two neighboring locations: the sanctuary of Apollo at Claros, 1.5 km to the north, and the city of Colophon, 15 km to the northwest. Together, these three sites and the enclosing valley form a classic Mediterranean microenvironment, with Notion providing crucial access to the sea.

In many ways Notion thus encapsulates the long-term history of the Mediterranean city, but two seasons of archaeological survey suggest that its particular history was more complicated than at first appears. Most interesting is evidence indicating that the site identified as Notion was intensively occupied for only a few centuries, between the 3rd century BC and the 1st century AD. Was Notion originally situated elsewhere? If so, why was it relocated to this site? Why was the new city apparently so short lived? And what happened to the population afterward? We will return to these questions at the end of this report.

Notion lies on the east side of the mouth of the Hales River, near the modern village of Ahmetbeyli (Photo: 1). Its two promontories are joined by a narrow ridge, and the more or less level area on top, approximately 35 ha, is enclosed by 3.5 km long fortifications (Map: 2). The walls are preserved to heights

1 Professor of Classical Archaeology, University of Michigan, ratte@umich.edu
2 Assistant Professor of Archaeology, Brown University, felipe_rojas@brown.edu
3 Visiting Assistant Professor of Classics, Union College, commitoa@union.edu
.....617

of over 4 m in some sections, and almost the entire circuit is visible, including numerous gates and towers. Within the fortifications, the layout of the city is remarkably clear. The bedrock is exposed in many places, including two large artificially leveled terraces, and the foundations of literally hundreds of walls are visible. The locations of numerous streets are immediately apparent, showing that the city is a grid-planned town, organized around a large central square, presumably the Agora. Other monuments recorded by the earliest visitors to the site and still visible today include two small temples on the western edge of the city, the Bouleuterion on the eastern edge of the Agora, the Theater farther to the east, and a second large square on the eastern side of the city.

The identification of the site rests on its location. Among other considerations, all the literary sources agree that Notion was the port of Colophon, and the Hales River valley provides the closest and most direct connection between Colophon and the sea. Indeed the name Notion – τό Νότιον, “the southern place,” as in English Southbury or Southwick – seems to refer to its location with respect to Colophon. The earliest literary references to Notion date to the late 6th and 5th centuries BC. According to Hecataeus (*FrGrHist* 1A, 1, F fr. 233), Notion was a city of Ionia, while Herodotus considers it one of the cities of Aeolis (1.149.3). Thucydides (3.34) describes Notion as “a city of the Colophonians,” and Aristotle (*Pol.* 1303b) cites the combination of Notion and Colophon as an example of a city united politically but subdivided geographically, and therefore susceptible to civil unrest. During the Peloponnesian war, an important sea battle fought off the coast of Notion in 406 led to the downfall of the Athenian general Alcibiades (Xen. *Hell.* 1.5.11-14; Diod. 13.71).

Inscriptions show that in the late 4th century BC, Notion and Colophon formed a sympolity, after which the twin cities shared laws and a calendar.⁴ According to Pausanias (1.9.7; 7.3.4), when the early Hellenistic warlord Lysimachus captured Colophon in 294 BC, part of the city’s population was resettled at nearby Ephesus, and Notion may also have been implicated in this resettlement. At this time

⁴ R. Etienne and L. Migeotte, “Colophon et les abus des fermiers des taxes,” *BCH* 122 (1998) 143-157, with references.

the port city was apparently renamed Colophon-by-the-sea, and the inland city, now known as Old Colophon, lost its importance and prestige. Historical sources for the Roman period are meager, but we know that a bishop of Colophon – possibly New Colophon or Notion – took part in the First Council of Ephesus in 431.⁵

The history of Notion thus touches on numerous subjects of contemporary interest, including the formation of new cultural identities associated with the so-called Ionian and Aeolic migrations, the effects of the Persian conquest and the Peloponnesian wars on the cities of western Anatolia, the consolidation of local communities in the Hellenistic period through institutions such as synoikism and sympolity, and Romanization and the advent of Christianity. Earlier archaeological research has been very limited. The site was identified by the German archaeologist Carl Schuchhardt in 1886, and small-scale excavations were carried out by a French team in 1922-23 and by Turkish teams in 1985-86 and again in 1994.⁶

A new archaeological survey of Notion was started by the University of Michigan and Brown University in 2014. Two seasons of a 4-year program of investigation have now been carried out: a 2-week preliminary reconnaissance by a team of 10 persons in 2014, and a month-long program of research by a team of 13 persons in 2015. Work to date has focused largely on the area within the city walls and has involved the following components: photogrammetric mapping and geophysical prospection; documentation and study of specific aspects of the architecture and infrastructure of the city, including the city plan, Agora, civic and sacred buildings, fortifications, and water supply; collection of surface finds; geological investigations; and site conservation and management.

Mapping and Geophysical Prospection. As already noted, Notion's remarkable surface legibility makes it an ideal candidate for archaeological survey.

⁵ See R. Price and M. Gaddis, eds., *The Acts of the Council of Chalcedon. Translated Texts for Historians* 45, Vol. 1 (Liverpool 2007) 298, 336; Colophon was also represented by the bishop of Pitane at the Council of Chalcedon in 451, *Eid.*, Vol. 2, 232.

⁶ C. Schuchhardt, "Kolophon, Notion und Klaros," *AthMitt* 11 (1886) 398-434. R. Demangel and A. Laumonier "Fouilles de Notion (1921)," *BCH* 47 (1923) 353-386; *Eid.*, "Fouilles de Notion (1921), deuxième partie," *BCH* 49 (1925) 322-346. E. Atalay, "1985 Yılı Notion Kazıları," *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Vol. 2 (Ankara 1986) 249-264; *Ibid.*, "1986 Notion Kazıları," *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Vol. 1 (Ankara 1987) 147-169. M. Büyükkolancı, "1994 Yılı Notion Kazıları," *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri* (Ankara 1996) 371-381.

We began the examination of the urban area by making a detailed topographic map and site plan, using a combination of methods including aerial photogrammetry and geophysical prospection. The former was carried out in 2015 with the aid of unmanned aerial vehicles (lightweight eBee drones); the imagery taken by these drones was used to produce high-resolution models and orthorectified photographs of the entire site (using Terra3D software by Pix4D; Photo 2).⁷ A geomagnetic survey was begun in 2014 and is still underway (using a Bartington Grad 601-2 fluxgate gradiometer; Map: 3). These methods produce partly overlapping, partly complementary data. Most obviously, geophysical prospection has given us a much better record than aerial surveying of structures obscured by tree cover, such as the shops of the north stoa of the Agora, as well as of subterranean features. Close study of the aerial imagery and geophysical data helps us identify features which we then examine on the ground and record in a GIS and database (identifying specific architectural blocks, for example, or specifying whether wall joints are bonded or unbonded). Using these methods, we are making a detailed feature-by-feature map of the site, which will provide an unusually complete record of an ancient city plan (Map: 2).

Architectural Documentation. The geophysical survey, study of aerial imagery, and examination of visible remains have clarified essential aspects of the city plan. On the west side of the city, the distance between the centerlines of east-west streets ranges from 64.0 to 64.8 m. North-south streets are more closely spaced, at 33.35 m between centerlines. The proportions of the blocks are thus close to 1:2, or 110 X 220 Ionic feet (0.295 m). The grid on the east side of the city seems to be slightly different, with blocks closer to 1:1 in proportions. In both areas, the closest parallels are provided by late Classical and Hellenistic cities such as Priene and Heracleia under Latmos.⁸ We have not yet begun thorough study of the houses that occupied these blocks, but it is worth noting that we have documented 47 in-situ threshold blocks, which record the original ground levels wherever they are found, and provide good entry points, literally and figuratively, to the study of the domestic architecture of the site (Photo: 3). Further investigation of domestic areas may help

⁷ The work was undertaken by A. Gribovskiy and C. Serrano of Drone Adventures.
⁸ F. Rumscheid, *Priene: A Guide to the "Pompeii of Asia Minor"* (Istanbul 1999) 26-35; A. Peschlow-Bindokat, *Herakleia am Latmos* (Istanbul 2005) 109-21.

us to understand the later history of the site – if we detect evidence for multiple building phases, for example – as well as its larger cultural milieu – for example, similarities with or differences from the houses of Priene. One important point of interest is the almost total lack of mortared rubble or brick construction.

Embedded in the city grid, the Agora is an oblong area enclosed by porticos on all four sides (Photo 4). On the south is a split-level double colonnaded stoa. The upper level apparently opens onto the Agora, the lower level onto an east-west street running south of the Agora at an elevation ca. 2.5 m below the Agora level. Behind the east stoa at the northeast corner of the Agora lies the Bouleuterion, a rectangular structure opening on to the east (see below). The exterior dimensions of the Agora are 130 X 97 m, similar to the size of the Agora at Heracleia, which is 135 X 90 m in area, much larger than the Agora at Priene, at 92 X 95 m. Its proportions are 3:4, or 330 X 440 Ionic feet.⁹

In addition to the general study of the city plan and Agora, we have begun more detailed architectural study of the monumental buildings beginning with 1) the small temple identified by previous excavators as a Heroon but possibly a Temple of Apollo¹⁰ (Drawing 1) and the Bouleuterion. The latter is of particular interest. Its rectangular outline and seating arrangement are typical of the Classical and Hellenistic periods, and it is larger in plan (24.2 X 30.5 m) than any other comparable building – considerably larger than the Bouleuteria of Priene (20 X 21 m) and Heracleia (20 X 26 m), and larger also than both the Old and the New Bouleuteria at Athens (23 m square and 16 X 22 m, respectively).¹¹

Fortifications. The fortifications of Notion are the city's best-preserved monument, conspicuous both by land and by sea. The walls were surveyed in detail with an RTK-GNSS in 2015, and graphic and photographic documentation is underway. They are built largely out of white and blue-grey marble, with some use

⁹ Dimensions for the agorai of Priene and Heracleia taken from R. Martin, *Recherches sur l'Agora grecque* (Paris 1951) Table 1.

¹⁰ As suggested by E. Laflı, and A. Cumalıoğlu, "The Agoras of Notion in Ionia," in A. Giannikouri, ed., *The Agora in the Mediterranean from Homeric to Roman Times* (Athens 2011) 271-277.

¹¹ D. Gneisz, *Das antike Rathaus: das griechische Bouleuterion und die frühromische Curia* (Wien 1990) 309-12 (Athens), 322 (Heracleia), 346-47 (Priene).

of a distinctive reddish conglomerate (Photo 5). The masonry is isodomic, in some places trapezoidal isodomic, except in cases of repair. The walls are 2.5 m thick and stood over 4 m high. A total of 16 certain and 29 possible towers have been recorded. Three gates are apparent on the north (landward) side of the walls, as well as three possible gates on the west, one definite and one possible gate on the south, and one definite and one possible gate on the east. The most distinctive feature of the trace of the wall is the salient at the northwest corner, which was probably connected with a gate opening onto the harbor at the mouth of the Hales. In general, the walls are similar to other fortifications of the late Classical and Hellenistic periods, such as the walls of Priene, Colophon, Heracleia under Latmos, and Ephesus.¹²

Architectural details of the walls may illuminate not only concerns with defense at the time they were built but also the more general social and historical circumstances of their construction. In the north and best-preserved section, for example, the walls exhibit different kinds of stone and different construction techniques, possibly because they were built in episodes over a long period of time, or by contractors responsible for different parts of the wall. In either case, their piecemeal construction might suggest that they were financed and constructed at local initiative, rather than by Lysimachus or a comparable figure, but continued detailed documentation and analysis will be necessary to test this hypothesis.

The walls also exhibit evidence for the later history of the city, especially on the south and west sides, which have been extensively repaired. Two different kinds of repairs are attested: one exhibiting large spolia set in hard white mortar, the other smaller scale dry laid limestone blocks (Photo 6). There is no internal or external date for these repairs – similar repairs in other wall circuits are often associated with the late Roman period, but there is no reason why these could not be earlier. The west side of the wall occupies the steepest and most precarious slope, so might have started to fail and require repair relatively soon after it was built.

¹² A.W. McNicoll, *Hellenistic Fortifications from the Aegean to the Euphrates* (Oxford 1997) 48-53 (Priene), 67-70 (Colophon), 75-81 (Heracleia), and 94-101 (Ephesus).

Water Supply. By the conclusion of the 2015 field season, a total of 14 cisterns had been identified on the site. Eight of these have been measured, drawn, and photographed, and laser scans were made of two cisterns, producing detailed three-dimensional models (Photo 7 and Drawing 2). All the cisterns were cut into the native rock, in some places schist, in others marble, in still others, especially in the area of the “Heroon” or Temple of Apollo, banded schist and marble. The cisterns are flask or bottle-shaped, with narrow openings, widening out as they descend. In several cases, the upper parts of the shafts are built out of rubble masonry, supporting schist or limestone cover slabs, or in one case a stone vault (Photo 7 and Drawing 2). As preserved, the cisterns range in capacity from about 4.5 to over 50 cubic meters, but since all the known cisterns are partially filled with earth and debris, they may originally have been much larger. Most of the cisterns are located on the east-west ridge that runs through the center of the site, but it is possible that they were much more numerous in the residential areas on the north and south slopes, where they have been buried by erosion. Given the multiplicity of methods for water supply at comparable Hellenistic towns such as Priene,¹³ it is likely that at Notion, too, additional and higher-quality water was brought into town via at least one aqueduct from a source farther inland.

Collection of Surface Finds. Systematic collection of surface finds was begun in 2015. Significant quantities of diagnostic pottery were recovered, of which the vast majority date to between the 3rd century BC and the 1st century AD, including a generous representative sample of the typical late Hellenistic and early Roman fine table wares commonly found in Asia Minor, such as Hellenistic mold-made bowls, Eastern Sigillata A, early Eastern Sigillata B, Western Sigillata, and Roman lead glaze ware (Photo 8), as well as of common transport amphorae, such as those from Rhodes and Kos. Remarkable is the almost total absence of recognizable later Roman fine wares such as African Red Slip ware, or of late Roman amphora types.

¹³ H. Fahlbusch, “Wasserwirtschaftliche Anlagen des antiken Priene,” in *Wasserhistorische Forschungen. Schwerpunkt Antike* (Siegburg 2003) 55-80; D. Crouch, “Priene’s streets and water supply,” in N. de Haan and G.C.M. Jansen, eds., *Cura Aquarum in Campania* (Leiden 1996) 137-143.

Geological Investigations. The bedrock of Notion consists of marble, schist, and conglomerate rock. All three stones are used in the architecture of the site and were presumably, at least to a significant extent, quarried locally. A number of large quarry cuttings are visible, especially on the east and west promontories (Photo 9). In addition, as noted above, the civic and sacred areas on the crown of the ridge that runs through the center of the city rest on broad, level terraces hewn out of the native rock – they were thus in effect large open-area quarries. One puzzle is the source of the conglomerate rock used for building at Notion (in the construction of seats of the Bouleuterion and Theater, and in the foundations of the temples). The local outcroppings are not very extensive, and it is possible that this stone was transported from other sources to the north or east; alternatively, local sources may have been completely exhausted.

Site Conservation and Management. Notion is a well-preserved archaeological site, situated just 20 minutes' drive from Ephesus, one of Turkey's premier tourist destinations. Unfortunately, Notion is also subject to occasional illicit excavation, and the coast both east and west of the site is frequented by smugglers. The first objective of a site management plan is to secure the preservation of the site, but we also hope it will be possible to pave the way for responsible development of its cultural and ecological potential, in connection with the attractive harbors on both sides of the ancient city, and neighboring archaeological resources such as nearby Claros. Work has begun on a site management plan, which will be developed by an architectural firm specializing in historic preservation in close consultation with the local community and with local authorities including the Izmir Museum (Map 4). To these ends, the site management plan will take the following concerns into consideration: security, conservation, accessibility, signage and tourist paths, landscaping, and feasibility studies for the restoration of the Bouleuterion and other major monuments.

Conclusion. Although Notion existed as a city at least as early as the time of Hecataeus in the later 6th and early fifth 5th century BC, the earliest evidence for occupation of the substantial planned town overlooking the mouth of the Hales River dates to the late Classical or Hellenistic period, that is, the 4th to 1st centuries
624.....

BC. It has long been clear that the major visible monuments of the city belong to this era, and the collection and study of surface finds has provided much better chronological resolution. A notable result is the paucity of pottery and other small finds datable to before the 3rd century BC – but on reflection, that is not terribly surprising. We would not have expected the earliest pottery from the site to be present on the surface in the same quantities as later pottery, and in any case the development of the city plan was clearly the result of a radical expansion or relocation of the original settlement. It is possible that habitation was much more restricted before this period, or indeed that the original settlement was situated elsewhere, such as closer to the harbor and the Hales River, in which case it is now likely buried beneath river-borne silt. In this respect, Notion seems to resemble Priene not only in its fortifications and city plan, but also, not surprisingly, in the attendant historical circumstances.

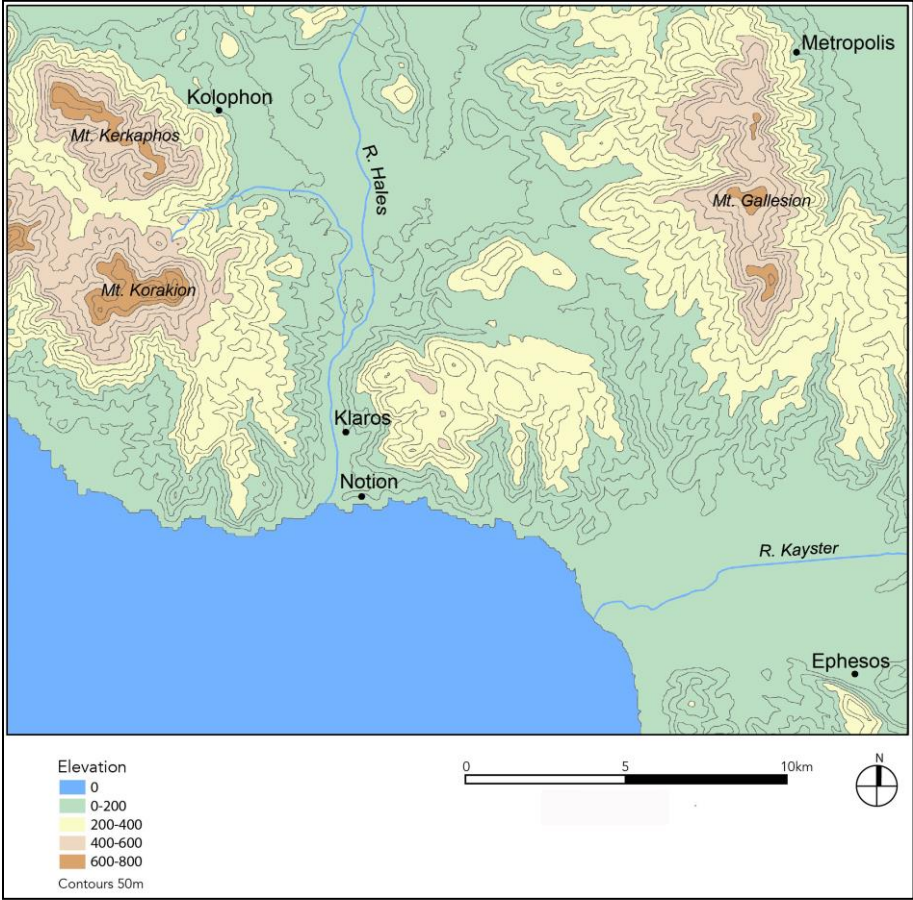
In the case of Notion, the development of the area on top of the promontories next to the harbor and the establishment of a new city plan may or may not be related to one of the epigraphically attested events in the history of the surrounding region, such as the resettlement attributed to the Macedonian general Lysimachus of portions of the population of Colophon at Ephesus in 294 BC. Whatever the precise circumstances of the “re-founding” of the city, many other communities of western Asia Minor shared similar experiences in this period, as local populations and foreign warlords engaged in complicated and shifting maneuvers in pursuit of their sometimes conflicting, sometimes mutual interests. One of the objectives of our project is to examine how archaeology can help us to understand the circumstances of this particular example: to distinguish, for example, between top-down and bottom-up initiatives in the construction of features such as the city wall.

A more surprising result of preliminary research is the almost total absence of pottery later than the 1st century AD, although this is as noted consistent with many aspects of the architecture of the site, including the rarity of mortared rubble construction. This narrow window of occupation is remarkable, since the re-founding of the city was an enormously ambitious undertaking. Our first two

seasons of research have already illuminated the radical transformation of the local landscape required for the creation of a new city, the measures taken to provide water to a site with no natural springs, and the mobilization of labor required for massive infrastructure projects such as the construction of the fortification walls and the terracing of residential districts. Despite these investments by a people whose sense of the life-span of cities certainly extended over many centuries, the new site may have been largely abandoned within ca. 300 years. Here again, Notion is not unlike Priene, which was also largest and most prosperous in the Hellenistic period; much of the western side of that city was destroyed by earthquake, landslide, and fire in the late 2nd century BC and never reoccupied.¹⁴

The eclipse of Notion was probably less dramatic and more gradual. Perhaps fewer of the inhabitants of Colophon and other nearby communities than had been expected were willing to relocate to the new town, or resources for the development of the town were inadequate. It is also possible that the project quickly fell victim to changing circumstances, such as the increasing nucleation of the regional population at the nearby metropolis of Ephesus. Ongoing, finer-grained analysis of both architecture and surface finds may help to clarify this picture, showing whether habitation lasted longer in certain areas of the site than in others, as well as distinguishing between different forms of occupation. For even if Notion did not live up to the dreams of the people or authorities responsible for the development of the new city, the community did continue to exist until the late Roman period. Did certain sectors of the town remain inhabited while others were abandoned? What made these areas more attractive than others for long-term occupation, and what do these choices tell us about the relationship between the surviving community and the larger region, including the harbor and the sanctuary at Claros? These are among the questions to be addressed in future field seasons. Close study of cities such as Notion and Priene reminds us that the life cycles and the life spans of ancient cities could vary tremendously. Each city requires its own biography, and a better biography of Notion is the aim of our research.

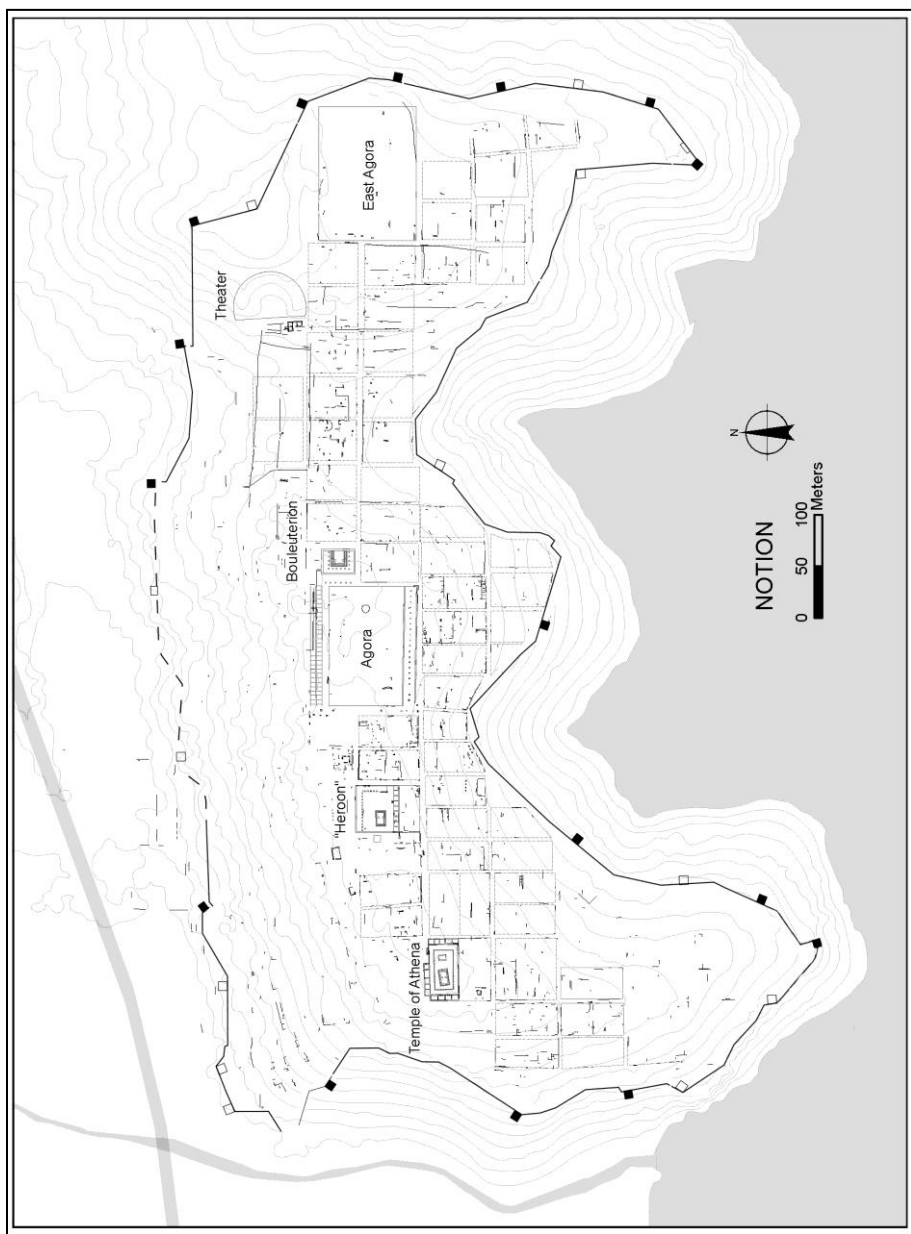
¹⁴ F. Rumscheid, *Priene: A Guide to the "Pompeii of Asia Minor"* (Istanbul 1999) 86, with references.

Map 1: Map of region around Notion

Photo :1 Aerial view of Notion, looking northeast

Map 2: City plan of Notion (revised June 2016)

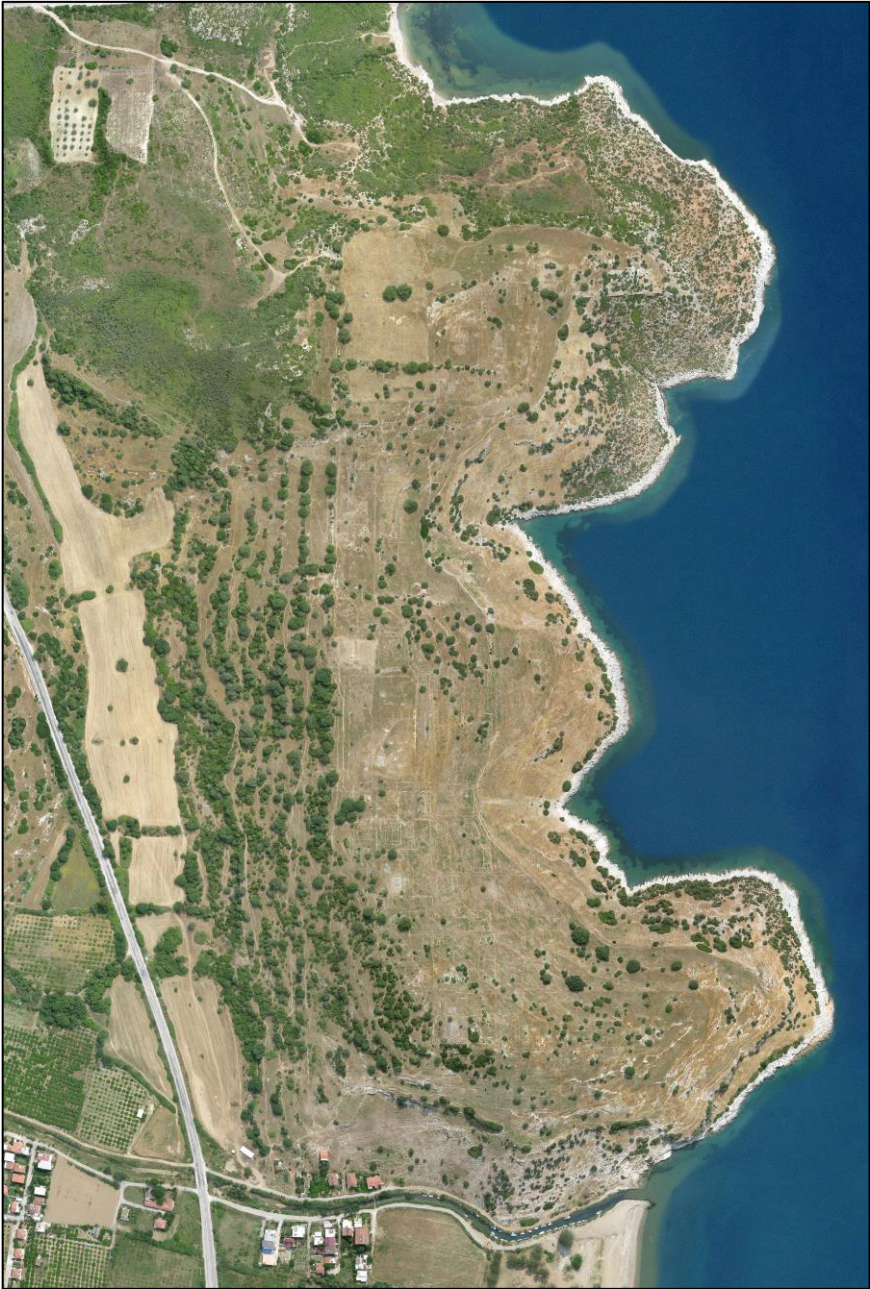

Photo 2 :Orthorectified photomosaic of Notion

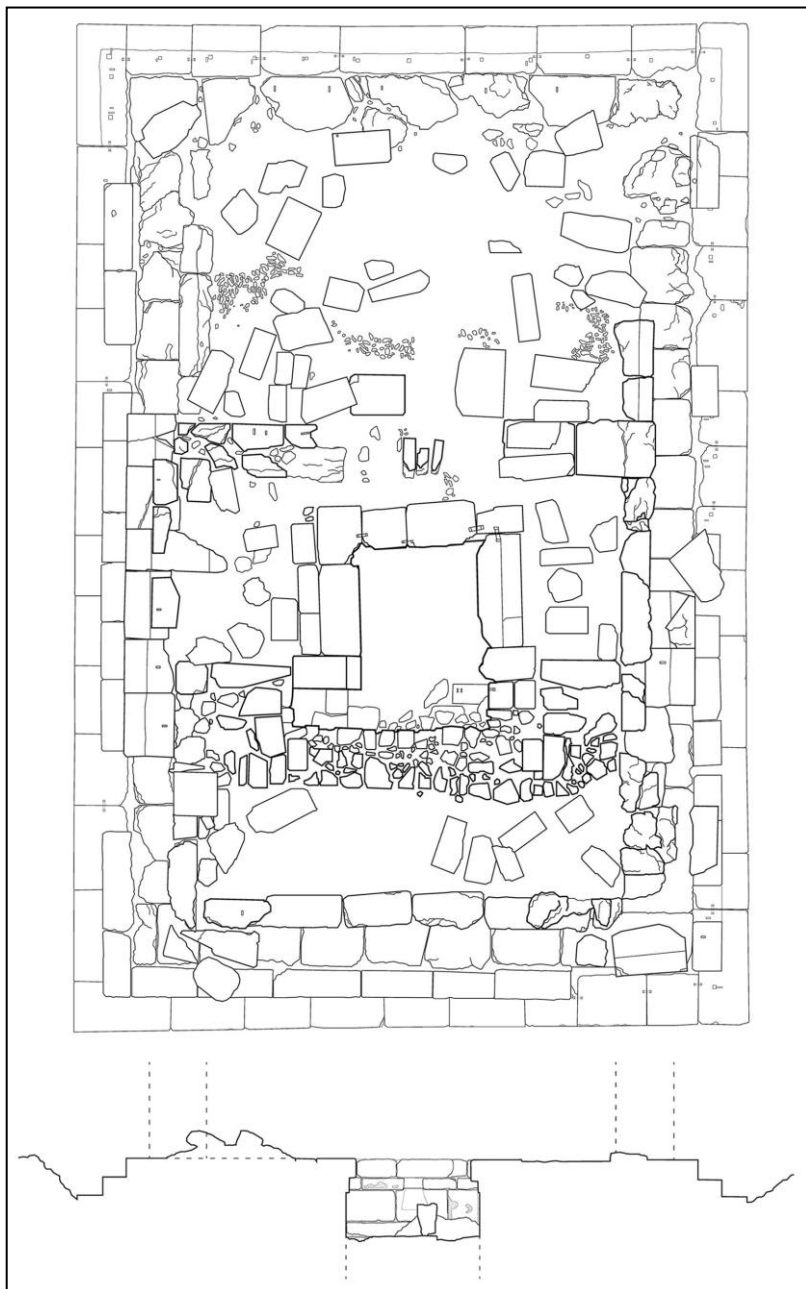
Map 3: Plot of results of magnetic survey of center and east side of site

Photo 3 :View of threshold on south side of site, looking southeast

Photo 4 :Orthorectified photomosaic of Agora

Drawing 1 : Plan and N-S section (looking east) of “Heroon” or Temple of Apollo

Photo 5:Detail of east fortification wall, showing isodomic masonry, looking west

Photo 6 :Detail of west fortification wall, showing repair, looking east

Photo 7 :View of cistern

Drawing 2 : Laser scan of cistern

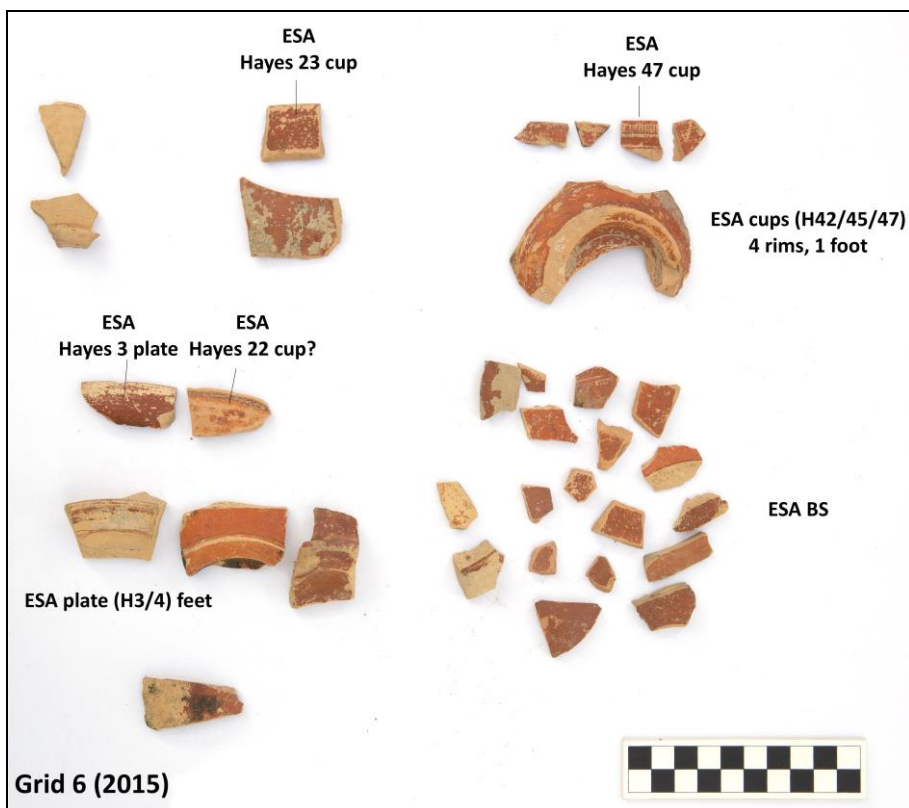

Photo 8 :Eastern Sigillata A plates and cups collected from the area of the Temple of Athena, including examples of the late 2nd century BC to Augustan period (Hayes Form 3; Forms 22 and 23) at left, and the early to mid-1st century AD (Hayes Forms 45 and 47) at top right.

Photo 9 : View of quarry on west promontory, looking north

Map 4 : Preliminary site management plan

2015 YILI UYLUPINAR (ERKEN KIBYRA) YERLEŞİMİ YÜZEY ARAŞTIRMASI

1F. Eray DÖKÜ
2İsmail BAYTAK

Uylupınar YüzeY Araştırması, Burdur-Denizli-Muğla-Antalya İllerinin kesişim noktasında yer alan Gölhisar İlçesi merkez alınarak 2012 yılından itibaren devam etmektedir. Araştırma projesi, çalışma sahasını genişletmiş; Çavdır, Tefenni, Karamanlı İlçelerini de kapsayarak sürekliliğini devam ettirmiştir. Bölgede Neolitik Dönem'in sonlarından zamanımıza kadar kesintisizce izlenen kültür hareketliliği yapılan çalışmalarla da kanıtlanmıştır. Araştırma sahası, bu özelliği ile bilim dünyasına ve bölge yerleşim arkeolojisine oldukça önemli sonuçlar sunar.

2015 yılı çalışmaları, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Kibyra Kazı Başkanlığı destekleriyle Yrd. Doç. Dr. F. Eray Dökü başkanlığında ve Yrd. Doç. Dr. İsmail Baytak yardımcılığında yürütülmüştür. Akdeniz Üniversitesi Eski Çağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Nihal Tümer başkanlığında epigraflardan oluşan bir ekip projeye dahil olup önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Arkeoloji Bölümü yüksek lisans öğrencileri Duygu Karakurt, D.Can Eryıldız, Büşra Kavak arazi çalışmalarında bulunmuşlardır. Ayrıca; Bakanlık Temsilcisi olarak Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nden Alime Çankaya katılmış olup çalışmalarımıza çok önemli katkılar sağlamıştır.

2015 çalışma sezonunda Çavdır, Tefenni, Karamanlı İlçeleri köyleri sınırlarında tespit çalışmaları ve önceki araştırma sezonlarda belgelenen Demir Çağ

1 Yrd. Doç. Dr. F. Eray DÖKÜ, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İstiklal Yerleşkesi, 15030-BURDUR.

2 Yrd. Doç. Dr. İsmail BAYTAK, Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, Kampüs, 21280-DİYARBAKIR.

yerleşimleri ve yerleşimlerle bağlantılı, sayıları her yıl çoğalan taş yığma (Çağıl) Tümülüslerin yayılım alanını tespit etmek bu yılki çalışmalarımızın en önemli amaçlarından olmuştur. Alanlarında tespit edilen yerleşimlerin dönemlere göre dağılımı, coğrafi bilgi sistemine girilerek aralarındaki ilişkilerin tanımlanması, yazıtlarla desteklenerek bölgenin bilinmezliklerine dair yeni tezler üretebilmemizi sağlamıştır. Bu doğrultuda merkezi Uylupınar olarak başlatılan projenin seyri, zaman içinde genişlemiştir. 2015 yılında yapılan çalışmalar ve tespit edilen mevkiiler ise aşağıdaki gibidir.(Hrt.1-2)

ÇAVDIR İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:

Burdur İli'nin 90 km. güneybatısında, yer alan ilçede yerleşim modellemelerine baktığımızda yerleşim yeri olarak Burdur-Antalya-Denizli-Fethiye yol güzergâhlarının kesiştiği yerde bulunmaktadır. Bu işlevini antik dönem ve öncesinde de aralıksız sürdürdüğü araştırmalarımızla ispatlanmıştır.

Bu alanda ilk olarak Çavdır girişindeki Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi sonlarına kadar kültür sürekliliği olan Çavdır Höyük'te çalışmalar sürdürülmüştür. Çavdır İlçe merkezinde Jandarma Karakolu bahçesi içi yazıtlı ve kabartmalı mimari bloklar üzerinde gerekli incelemelerde bulunulmuş ve belgelemeler tamamlanmıştır.(Resim:1) İlçe ve köylerde yapılan sistematik yüzey taraması şu şekilde yürütülmüştür.

Karaköy Köyü sınırlarında 3 km. kadar batıda, Çavdır-Karaköy karayolu üzerinde Killik Mevkii olarak bilinen alanda, güneye bakar vaziyette 2 adet Lykia tipi kaya mezarı ve hemen yolun üzerinde 1 adet Roma Dönemi kaya mezarı görülmüştür. Birincisi 165x143 cm. ölçülerinde iki klineli bir odaya sahip, 92x47 cm. ölçülerinde Lykia tipi bir kaya mezarıdır. İkincisi de, 194x177 cm. ölçülerinde iki klineli bir odaya sahip, 135x60 cm. ölçülerinde Lykia tipi bir kaya mezarıdır. Üçüncüsü ise 185x170 cm. ölçülerinde iki klineli bir odaya sahip, 85x44 cm. ölçülerinde kapı girişi olan basit Roma dönemi bir kaya mezarıdır.(Resim:2)

KARAMANLI İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:

Burdur İli'nin 62 km. güneybatısında, yer alan ilçede yerleşim modellemelerine baktığımızda Karamanlı ovası ve çevresiyle Neolitik Çağ'dan Roma Dönemi sonlarına kadar kültür geçişini sağlamıştır. İlçe merkezinde Jandarma Karakolu bahçesi içi mimari bloklar ile Manca (Harmankaya) ve Bademli köyleri ile çevrelerinde yapılan sistematik yüzey taraması şu şekilde yürütülmüştür.

Manca (Harmankaya) Köyü Araştırmaları:

Karamanlı İlçe merkezinin 5 km. güneybatısında yer alan Manca Köyü içerisinde ve çevresinde planlanan sistematik yüzey taraması incelemelerinde bu sezonda sadece önceden tescili yapılmış ve bilim dünyasına kazandırılmış olan köyün kuzeyindeki Çeçtepe Tümülüsü ve çevresinde çalışılmıştır.(Resim:3) Burada 1998 yılında Burdur Müze Müdürlüğüne H.Ali Ekinci başkanlığında kurtarma kazısı yapılmıştır. Daha öncesinde Klasik Döneme tarihlenen mezar alanında yapılan incelemeler sonucunda Uylupınar yerleşiminde daha önce tespit ettiğimiz Demir Çağı seramik repertuarı içerisinde gözlenen seramik buluntuların benzeri çanak çömlek parçaları bulunmuştur.

Bademli Köyü Araştırmaları:

Karamanlı İlçe merkezinin 10 km. kuzeydoğusunda yer alan Bademli Köyü içerisinde ve çevresinde yaptığımız sistematik yüzey taraması incelemelerinde bu sezonda önceden tescili yapılmış ve 2004 yılında Burdur Müze Müdürlüğüne kazısı tamamlanarak bilim dünyasına kazandırılmış yan yana 3 adet olan Bademli Üç Tepeler(Üç Güzeller)Tümülüsleri ile Bademli yolu sapağında, yolun 100 m. içerisinde oldukça yayvan ve yüksek İlk Tunç Çağı buluntuları veren tescilli Bademli Höyük ve çevresinde çalışılmıştır.(Resim:16) Ayrıca yapılan tespit çalışmalarında aşağıda değinilen Taş Yığma Tümülüslerin çevresinde yoğun olarak Roma Dönemi çanak çömleği ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla bu Tümülüsler Uylupınar yerleşimi Taş Yığma Tümülüsleri gibi Demir Çağı'na değil, Roma

Dönemi içlerine tarihlenmesi gereklidir. Böylece bu gömü geleneğinin Roma Dönemini de içine alacak şekilde kullanılmış olduğu izlenir.

Bademli Köyüstü Tümülüsler: Köyün kuzeydoğusunda Mürseller yolu üzerinde 1,3 km. mesafede bir tepelik üzerinde 16,5 m. çapında taş yığılması belirgin ve 110x75 cm. ölçülerinde phallosu bulunan birinci tümülüs ile hemen yanında 12 m. çapa sahip bir mezarın kaçak kazılardan dolayı sadece taş yığılması izlenebilen ikinci bir tümülüs yer almaktadır.(Resim:4)

Bademli Batısı Tümülüsler: Köy sınırlarında, Burdur yolunun 2 km. kuzeyinde tarla yolu üzerinde göle bakar vaziyette yerleştirilmiş 2 adet tümülüs tespit edilmiştir. İlki, 15 m. çapa sahip taş yığılması belirgin, kayaya oyularak yapılan dromoslu 165x155 cm. ölçülerinde mezar odası klineli olup beşik çatıya sahipken, ikincisi de alt kotta 18 m. çapta taş yığılma bir tümülüstür.

Bayraktepe Tümülüsü: Köy içerisinde üzerinde büyükçe bir bayrak direği ve hemen altında yatır/dede olarak adlandırılan bir mezar yapısının bulunduğu tepede, 20 m. çapında moloz taş örgüsü belirgin olan ortası kazılmış bir tümülüs vardır. Alan içi ve çevresinde oldukça kalın cidarlı pithos ve tuğla parçalarına rastlanmıştır.

Mitol Tepe Tümülüsleri: Köyün 2 km. kuzeydoğusunda Mürseller yolu üzerinde yer almaktadır. Daha önceden tescili yapılan ve gerekli belgelenmeleri olan 20 m. çapa sahip tümülüste yapılan çalışmalarda Bademli Batısı Kaya Mezarı Tümülüsü ile benzer bir tipte olduğu ve diğerine göre üzerinde yaklaşık 3 m. taş yoğunluğuna sahip olduğu tespit edilmiştir (Resim:5). Doğuya bakar vaziyette kapıya sahip olan mezar yapısının 255x180 cm. ölçülerinde bir odası bulunmakta olup dromos genişliği de 140 cm.dir. Bunun yanında mezarın hemen güney alt yamacında mezara ait 170x95 cm. ölçülerinde 1 adet oldukça iri bir phallos belgelenmiştir. Tümülüs'ün hemen batısında yer alan 13 m. çapa sahip, düşük kotta toprak yoğunluklu diğer bir taş yığılma Tümülüs yer almaktadır.

TEFENNİ İLÇESİ ARAŞTIRMALARI:

Burdur İli'nin 70 km. güneybatısında, yer alan ilçede yerleşim modellemelerine baktığımızda ova yerleşimlerinde iklimin ve özellikle ırmakların etken olduğu bir topoğrafya söz konusudur. Bölgede yaz aylarında kuruyan ve çay denilebilecek nitelikte çok sayıda akarsu vardır. Ortalama 1200 m. rakımı olan ilçenin batı kısmı tamamen ormanlık olup en yüksek dağı Eşeler Dağı'dır. Tefenni İlçesi'ne bağlı Yuvalak, Hasanpaşa, Beyköy (Resim:16), Başpınar, Bayramlar, Belkaya, Çaylı, Ece, Sazak, Karamusa, Seydiler, Yaylaköy, Yeşilköy ve Yuva köyleri ile çevrelerinde yapılan sistematik yüzey taraması şu şekilde yürütülmüştür.

Yuvalak Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 2,5 km. güneyinde yer alan Yuvalak Köyü ve çevresinde yapılan çalışmalarda köy içi ve çevresinde yoğun halde mimari bloklar, kaya kabartmaları ve yerleşim izlerine rastlanılmıştır. Özellikle Büyük ve Küçük Asar alanlarında yoğun halde Demir Çağ, Hellenistik, Roma ve Geç Antik Çağ kültür izleri tespit edilmiştir.

Köy İçi Mimari Bloklar: Köy Cami bahçesi ve bahçe duvarı içerisinde devşirme olarak kullanılan sütun tamburları, ezgi taşı, dibek taşı, postament ve farklı mimari bloklar tespit edilmiştir. Köy içinde Kocadere Mevkisi'nde 1 adet kartal figürü betimli lahit kapağı ile köy girişinde kırık halde, kısa kenar alınlık kısmında bir phiale yer alan 1 adet lahit kapağı bulunmuş ve belgelenmiştir. Köy İlkokul bahçesinde, 1 adet kırık halde phallos ile hemen köyün 150m batısında Guluk Bahçesi olarak adlandırılan alanda tarla içerisinde 165x85 cm. ölçülerinde ikinci bir phallos tespit edilip belgelenmiştir. Tespit edilen phallosların köyün hemen yakınında yer alan Ahatlı Mevkii Tümülüslerine ait olabileceği düşünülmektedir.(Resim:6)

Ahatlı Mevkii Tümülüsleri: Köyün 350 m. güneyinde tepelik bir alanda birbirine yakın iki adet tümülüs tespit edilmiştir. Birinci Tümülüs üzeri moloz taş

yığma olup, 150x300 cm. ölçülerinde 167 cm. yüksekliğinde mezar odasının bir kısmı ana kaya ile bir kısmı ise kesme blok taşla yapılmış olup üzeri de büyük dikdörtgen işlenmemiş taşlarla kapatılmıştır. İkinci Tümülüs, doğu-batı doğrultuda yerleştirilmiş 260 cm.lik dromosu izlenen, 163x255 cm. ölçülerinde 162 cm. yüksekliği olan mezar odası mevcuttur. İşçiliğinden ve etrafta izlenen seramiklerden iki tümülüs de benzer mimari özellikleriyle Roma Dönemi'ne tarihlendirilmelidir.(Resim:7)

Kocataş Kaya Kabartmaları: Tümülüsler ile karşılıklı duran, Kocataş Mevkisi olarak bilinen alanda tescili bulunan ve M.Özsait tarafından yayınlanmış, monoblok bir kaya üzerinde 67 adet Kakasbos betimi bulunan bir Roma Dönemi açık hava tapınağıdır.(Resim:8)

Büyük-Küçük Asar ve Kocakuştaşı Mevkiileri: Köyün yaklaşık 2 km. kadar kuzeybatısında 2 ayrı yükselti halinde kale işlevli yerleşim ve nekropol izleri barındıran önemli yerleşim yerleridir. M.Özsait tarafından incelenmiş alanda yeni değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Kaya Kabartması(Herakles?): Köyün hemen üstündeki su deposunun 20 m. kadar altında kuzeye bakar vaziyette, bir büst şeklinde kaya üzerine yüksek bir kabartma olarak yapılmış, 47x52cm ölçülere sahip, yoğun tahrip izlerine rastlanılan ve de önceki yıllarda M.Özsait tarafından Herakles olarak anlamlandırılan kaya kabartmasıdır.

Khamasorion Mezar: Herakles kabartmasının 50m kuzeyinde doğu-batı doğrultulu 176x70cm ölçülerinden ve 52 cm. derinliğe sahip, kapağı mevcut olmayan monoblok bir kayaya oyulmuş 1 adet lahit tekne (khamasorion) mezardır.

Eğriboru Kabartması: Kocapınar/Kocadere yolu üzerinde Karanlıkdere yanı Eğriboru olarak adlandırılan alanda patika yol üzerinde, 1 m. yükseltisi olan monoblok bir kaya yüzeyinde 61x48 cm. ölçülerinde üçgen alınlıklı bir çerçeve içerisinde betimlenmiş şekilde tanımlanamayan bir figür yer almaktadır.

Dionysos Kabartması: Kocadere/Kocapınar vadisi içerisinde köyün 2 km. batısında, Kocakuş Taşı güneyinde yer alan kaynak dibinde düz bir kaya üzerinde betimlenmiş bir kabartmadır. Kabartmada 50x47 cm. ölçülerinde üzüm salkımlarından oluşan bir çerçeve içerisinde ayakta duran figürün sol elinde bir mızrak(ya da Thyrsos?) sağ elinde bir kap ve hemen sağ ayak ucunda bir hayvan betimlenmiştir. M.Özsait tarafından bu kabartma çerçevesini oluşturan asma ve üzüm sarmalları nedeniyle Dionysos olarak adlandırılmıştır. Bu kabartma halen köye gelen içme suyunun kayadan çıkan kaynağında yer almaktadır ki, bir kaynak koruyucusu ya da kaynağın tanrısı olmalıdır.

Yuvalak Tümülüsü: Yuvalak Köyü sınırları içerisinde Tefenni karayolunun güney kanadında oldukça yüksek bir tepe üzerinde yerleştirilmiştir. Demir Çağ Dönemi'ne tarihlenen ve kazısı 2008-2010 yılları arasında Burdur Müzesi tarafından tamamlanmış görkemli bir Lydia tipi Tümülüs'tür. Bu alanda yeni inceleme ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır.

Güllük Mevkii Yerleşimi ve Nekropolü: Yuvalak Tümülüsü karşısında ova yüzeyinden yükselen ilk yükseltide Güllük olarak bilinen alanda yerleşimin ve nekropolün bir arada olduğu yapı duvar izleri mezar çukurları, seramik kırıkları ve kaçak kazı çukurları yer almaktadır. Burada tespit edilen buluntularda Geç Hellenistik ve Roma Dönemi kültür izlerine rastlanmıştır.(Resim:17-8) Burada ovaya hakim iki ayrı tepede yerleşim alanını gören oldukça geniş bir nekropol alanı gözlemlenmiş olup 2 adet olasılıkla Roma Dönemine ait olan taş yığma tümülüs tespit edilmiştir.

Seydiler Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 7,5 km. güneydoğusunda yer alan Seydiler Köyü ve çevresinde yapılan sistematik yüzey taraması incelemelerinde, Seydiler Höyük ve Kırk Şehitlik Mevkisi çevresinde yoğun yapı ve kültür izlerine rastlanılmıştır.(Resim:19)

Seydiler Höyük: Köyün 2 km. kadar kuzeybatısında göl havzası içerisinde oldukça yüksek ve büyük çapta tescilli bir höyük olup, M. Özsait tarafından yayını yapılmıştır. Höyüğün kuzey kısmı kaçak kazı faaliyetleri sırasında tahrip edilmiş, çevresinde de tarım faaliyetlerinden dolayı daralma söz konusu olup yüzeyinde Kalkolitik (Kuruçay boyalı), İlk Tunç Çağı I-II, Son Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemlerine dair seramik izleri mevcuttur.(Resim:9) Yine aynı mevkiide höyüğe bakar vaziyette konumlandırılmış 250x130 cm. ölçülerinde kırık halde, derinliği mevcut ve kapak taşı yerinde bir adet Roma Dönemi khamasorion mezar tespit edilmiştir.

Kırkşehitlik Mevkii Yerleşimi ve Nekropolü: Köyün 3 km. batısında, Seydiler Höyük yakınında, Kırkşehitlik Mevkisi olarak bilinen hakim üç tepe üzerinde yer alan bölge mezarlık alanından dolayı bu ismi almıştır. Bu mevkide yoğun halde Hellenistik ve Roma Dönemi malzemesi tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Olasılıkla erken dönemlere tarihlenen höyüğün geç dönem yerleşim izleri bu bölgededir. Bölge genelinde yoğun olarak görülen taş yığma Tümülüs geleneği burada da 11-15 m. çapları arasında 3 adet olarak görülmüş olup buluntuları Roma Dönemini işaret eder. Bölgenin doğusunda ovaya bakar vaziyette konumlandırılmış Roma dönemi bir anıt mezara ait eksedra blok taşları mevcut alan tespit edilmiş olup yakınında da bu mezara ait olması muhtemel bir adet sunak tespit edilmiştir. Kırk Şehitlik Mevkisi ile Seydiler Höyük arasındaki tali yol üzerinde yol çalışması sırasında açığa çıkmış 52x56 cm. ölçülerinde dört satırlık yazıtlı blok tespit edilmiştir.

Bayramlar Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 10 km. güneydoğusunda yer alan Bayramlar Köyü içerisinde ve çevresinde yapılan yüzey taraması incelemelerinde yerleşime dair izlerden çok nekropol izlerine rastlanılmış olup tüm belgeleme işlemleri yerinde yapılmıştır. Köy kahvesi girişi ve bahçe duvarı içerisinde toplam 5 adet phallos, 1 adet sunak, 1 adet lahit kapağı görülmüş olup Çardak Yakası Mevkisii'nden getirilmiş

olduğu tespit edilmiştir. Yapılan incelemeler ve belgeleme çalışmaları ile nekropol alanının yeri tespit edilmiştir. Köy odası duvarında 66x63 cm. ölçülerinde 1 adet yazıtlı mimari blok izlenir.(Resim:10) Yazıt üzerinde mezarın sahibine ait olduğu düşünülen kabartma figürü mevcuttur. Aynı evin içerisinde bulunan bu yazıtlı parçaya ait ikinci bir blokta çerçeve içerisine yerleştirilmiş bir hayvana ait olabilecek gövde ve kuyruk kısmı yer almaktadır.

Harmanyeri Mevkii(Mezarlık yanı): Köy'ün hemen 200 m. kadar kuzeyinde ortak alan olarak kullanılan Harmanyeri ve Köy Mezarlığı çevresinde yapılan incelemeler sonucunda mimari blok ve sütun tamburları ile sunak ve yazıtlı-portreli lahit kapakları görülmüştür.(Resim:11)

Yassıkaya(Tilkitaşlar) Mevkii: Bayramlar Köyü ile Hasanpaşa Köyü Işıklar Mah. yolunun güneyindeki ufak yükseltiler ve yamaçlarda nekropol (Tümülüs mezar, Khamasorion mezar, Kaya mezarı) izlerine rastlanılmış olup burasının Roma Dönemi'nde nekropol olarak kullanılmış olması ve mezar tipi olarak oldukça çeşitli mimariler sunmasıyla da oldukça önemlidir. Taş Yığma Tümülüs yoğunluğu, yapılan incelemeler ile köy kahvesinde yer alan phallosların yerini tespit etmemiz açısından büyük kolaylık sağlamıştır. Alanda, Yassıkaya Deresi'nin kuzeyinde, doğu-batı doğrultuda uzanan 33x16m ölçülerinde duvar izleri çok net görülebilen bir yapı ve çevresinde yoğun miktarda Roma Dönemi seramik ve tuğla izleri ile oldukça belirgin Taş Yığma Tümülüs izleri görülmüş ve de belgelenmiştir.

Yassıkaya Tümülüsleri: Tilki Taşlar Mevkisi'nde yapılan çalışmalarda, kaçak kazılar ile tahrip edilmiş üst yığması taş ve toprak olan bir Roma Dönemi Tümülüsü tespit edilmiştir. 224x118 cm. ölçülerinde mezar odasının bir bölümü iyi işçilikle ana kayadan oyulmuş olup dromosu ise 160x70 cm. ölçülerindedir. Mezarın kapı girişi 32 cm. kalınlıkta olup yükseltisi ise 47 cm.dir. Yassıkaya Altı Mevkisii'nde, Yassıkaya Deresi yanında Tilkitaşlar Mevkisii'nin doğusunda yoğun halde bir kaçak kazı tahribatı olan ikinci bir Tümülüs daha tespit edilmiştir. Burada mezar odası yan duvarlarına ait 135x105 cm. ölçülerinde bir bloğun çukur

içerisinden muhtemelen iş makinasıyla çıkarılıp moloz taşlar arasına atıldığı izlenmiştir.

Khamasorion Mezarlar: Yassıkaya Altı Mevkisi'nin altındaki Deliktaş'ta yer alan 182x96 cm. ölçülerinde bir adet Roma Dönemi khamasorion bulunmuş ve belgeleme işlemleri yapılmıştır. İkinci aynı tipte mezarda, aynı mevkinin batı kısmında monoblok bir kaya içerisine hafif güneye yatık vaziyette dikdörtgen formda bir khamasorion olup onu çevreleyen taş yığma izleri rahatlıkla izlenebilmektedir.

Kaya Mezarları: Yassıkaya Altı Mevkisi'nde, monoblok büyükçe bir kayanın kuzey kısmında mezar kapısının çok azı görülebilen 180x150 cm. ölçülerinde düz damlı mezar odası olan, mezar kapı sürgü izleri belirgin bir Roma dönemi kaya mezarı tespit edilmiştir. Aynı mevkiide Hasanpaşa yolunun hemen üzerinde yola 200 m. mesafede güneye bakar vaziyette monoblok bir kayaya oyulmuş basit planlı mezar odasına sahip, düz damlı-girişli 90x142 cm. ölçülerinde bir diğer kaya mezarı tespit edilmiştir.

Hasanpaşa Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 12 km. güneydoğusunda yer alan Hasanpaşa Köyü içerisinde ve çevresinde yapılan sistematik yüzey taraması incelemelerinde, 2014 sezonunda tespitini yapmış olduğumuz alanlar daha da geniş tutularak tüm belgeleme işlemleri yerinde yapılmıştır. Köy içerisinde ve park alanında gerekli incelemeler ve belgelenmelerde, Camii kapısı yan girişine konulan 97x52 cm. ölçülerinde 13 satır yazıtı bulunan, sol altta 23 cm. uzunluğunda kadın figürü kabartması belirgin 1 adet sunak belgelenmiştir.

Yazıtta; *Kornelios Sessullios, torunu; Loukios Ioullos Pronon karısı Phrima ile birlikte, yeğeni; Tertulla ise, kızı; Tertulla Sestullia Sekounda'ya iyi niyetinden dolayı (bunu adadılar)* ifadesi geçmektedir.

Aktepe Kalesi: Tefenni-Korkuteli yolu üzerinde Hasanpaşa yol ayrımında oldukça uzun ve yüksekçe bir tepede üzerinde doğu-batı doğrultulu sur duvarları çok net izlenebilen ve daha önce M.Özsait tarafından tespit edilen alanda, Demir Çağı, Hellenistik Dönem ve Roma Dönemlerine ait çanak çömlek parçaları izlenmiştir.(Resim:20)

Sarısekinlik Mevkii: Köyün 5 km. güneydoğusunda Ayderesi yolu üzerinde, Yaylaköy ve Hasanpaşa'yı gören bir düz alanda kaçak kazı izlerinden ve izlenebilen duvarlardan dolayı Tümüls yoğunluğu mevcut bir alan tespit edilmiştir. Mezar çukuru içerisinde ve çevresinde Demir Çağı ve Roma seramikleri ile kaba çatı kiremitlerine rastlanmıştır.

Eriklişeki ve Bikavak Mevkileri: Köyün güneyinde Eriklişeki olarak bilinen bölgede bulunan muhtemelen taş kesim alanı olarak kullanılmış alanda, 190x110 cm. ölçülerinde, 125 cm. yüksekliğinde lahit teknesi formunu veren içi henüz işlenmemiş 1 adet dikdörtgen blok yer almaktadır. Eski köy mezarlığının bulunduğu tepede izleri çok az görülebilen taş yığma tümülüsler ile dere kenarında bir adet haç kazıma motifi ve yanında daha önce tespiti yapılan fakat şimdi tahribat sebebiyle görülemeyen Kakasbos kabartması yer almaktadır.

Gedelüstü Mevkii: Hasanpaşa Böğet Havuzu Mevkiisi'nin doğusunda Gedelüstü Mevkiisi'nde sınırları çok az belirgin olan 7-16 m. çapları arasında 5 adet Taş Yığma Tümülüs tespit edilmiş ve belgelenmiştir. Belgeleme işlemleri sırasında yapılan incelemelerde Tümülüs kaçak kazı çukurları içerisinde Demir Çağı seramiklere rastlanılmıştır. Tepelik alanda Tavşancıl Deresi'ne bakan yamaçta görülen 15 m. çapında yuvarlak bir yapı izine rastlanılmış ve gerekli belgelemeler yapılmıştır. Yine aynı bölgede yer alan önceki yıllarda belgelediğimiz Kaleyeri Mevkiisi'nde de incelemelerde bulunulmuştur.

Tavşancıl Mevkii: 2014 yüzey araştırması sezonu içerisinde incelemelerde bulunduğumuz bu mevkide sistematik bir şekilde yapılan çalışmalar ile yerleşim ve nekropol alanlarının muazzam genişliği ortaya çıkmıştır. Alanda Tunç Çağı, Demir

Çağı ve Roma Dönemleri kültür izlerine rastlanılmıştır.(Resim:20) Bu alanda tüm zirve ve yamaçlar yeniden taranmıştır. Kaynarcaüstü Kaya Mezarı Altı Mevkiisi'nde 7 adet farklı çaplarda(7-10 m. arası), Yedikavaklar Çeşmesi Altı Mevkiisi'nde 3 adet farklı çaplarda(3-6 m. arası), Tavşancıl Girişi Mevkiisi'nde 3 adet farklı çaplarda (3-5 m. arası) taş yığma Tümülüs tespit edilmiş ve belgelenmiştir.

Tavşancıl Üstü Mevkii: Bölge zirvelerinde yapılan çalışmalarda Güllü Pınar Mevkiisi'nde, kuzey-güney doğrultusunda oldukça derin bir kaçak kazı çukuruna sahip çevresinde 5 adet mimari blok bulunan 3 m. derinliğinde ve yaklaşık 9 m. çapında bir Tümülüs tespit edilmiştir. Tümülüs alanının güneyinde, zirveye yakın oldukça geniş iki teras halinde düzenlenmiş alanda Kilise Mevkiisi olarak adlandırılan Roma dönemi yapı duvar izleri ve mimari blokları mevcut, çatı kiremidi ve seramik kırıkları tespit edilmiştir. Tümülüs'ün kuzeyinde yüksekçe bir kayalık üzerinde Kilise Yeri olarak adlandırılan alanın açık olan güney ve batı kısımlarında 2 m. genişliğinde; alt kısımlarında büyük kesme bloklar, üstünde ise moloz taş örgü kullanılan 27 m. uzunluğunda bir sur duvarı mevcuttur.

Çürükin Mevkii: Köyün 7 km. güneydoğusunda Ayderesi yolu üzerinde yer almakta olup yerleşim ve nekropol izleri ile bölgede çokça karşılaştığımız kakasbos örnekleri görülebilmektedir. Kakasbos kabartmasının 400 m. doğusunda, İnönü Mevkii altında düz bir teras kenarında, mezar çukuru hafif izlenebilen, yığma taşları gözlenebilen ve çukur içerisinde Demir Çağı seramikleri görülen bir Tümülüs tespit edilmiştir. Çürükin alt kodlarında, iki küçük tepelik üzerine kurulmuş oldukça yoğun duvar temel izleri görülebilen bir Roma yerleşimi tespit edilmiştir. Alanda yoğun halde mezar çukuru ve podyumlu bir lahit mezar teknesi ile bir adet üzerinde asker(?) betimi olan kaya kabartması bulunmuştur. Bunun yanı sıra Roma Dönemi'ne tarihleyebileceğimiz seramikler ele geçmiştir.

Işıklar(Aşıklar) Mah. Araştırmaları: Hasanpaşa'nın 2 km. batısında yer almakta olup oldukça yoğun mimari blok, yerleşim ve nekropol izleri görülebilmektedir. Mahalle camisi ve ev bahçesi ile yol üzerinde birçok mimari blok görülmüş ve belgelenmiştir. Camii bahçe duvarı ve kapı girişi ile bahçe içerisinde 9

adet mimari blok, camii karşısında bulunan evin bahçe girişinde 1 adet toplamda ise 10 adet mimari blok belgelenmiştir. Mahalle girişinde hemen yolun sol sınırında 54x57 cm. ölçülerinde, üst kısmı 18 cm. çapında oyulmuş muhtemelen dibek olarak kullanım görmüş bir adet postament belgelenmiştir. Bu bloğun Kavakdibi mahallesinden getirildiği bilgisi alınmıştır.

Yeşilköy Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 15 km. güneyinde yer alan Yeşilköy Köyü içerisinde ve çevresinde yapılan yüzey taraması incelemelerinde, köy girişinde yolun sağında oldukça geniş ve büyük bahçe duvarı olan bir evin bahçe kapısının sol kanadında söve niyetine kullanılmış 1 adet postament, postament üzerinde 1 adet (120x55 cm. ölçülerinde 6 sıra yazıtı okunabilen) üzerinde *Artemeis*, *Daikrates* *Mokhesis* ve *Masas*, babaları *Heraklides Menis* isimleri geçen harfleri düzensiz formda işlenmiş bir sunak, evin merdiven girişinde de 1 adet (46x26 cm. ölçülerinde, 10 cm kalınlığında) sağa dönük vaziyette at üzerinde elinde sopasıyla *Hermaios* yazıtlı bir Herakles betimlemesi ve sağ üstte güneş (Kibyra I, No: 208, Sy: 203) olmak üzere toplamda 4 adet mimari blok görülmüş ve belgeleme işlemleri yerinde yapılmıştır. Yine köy girişinde sol tarafta teraslar halinde bölünmüş oldukça geniş bir yayılım alanı olan, Roma dönemi izleri görülebilen yerleşim ve nekropol izlerine rastlanılmıştır. Alanda 1 adet 165x84 cm. ölçülerinde lahit kapağı ve hemen yanında 110x100 cm. ölçülerinde 2 silme ile çevrelenmiş kare bir blok tespit edilmiştir.

Üyük Mevkii: Köyün 3 km. kadar kuzeydoğusunda Bağnaz Çayı'nın hemen üzerindeki köye bakan tepelik alanda yerleşim ve nekropol izlerine rastlanılmıştır. Alanda Roma Dönemi'ne ait 3 adet izleri görülebilen Tümülüs, 1 adet aslan kabartmalı kapağa sahip khamasorion ve yapı duvarı izlerine rastlanılmıştır. Tümülüslerden kuzey alt kotta olanı yoğun kaçak kazı tahribatına uğramış olup yaklaşık 11 m. çapında çagıl yığma izine sahiptir. Yapının 4 m. uzunluğunda dromosu ve 2x2 m. ölçülerindeki mezar odası rahatlıkla izlenilebilmektedir. Aynı alanda batı yamaçta tarla anının üzerinde 237x78 cm. ölçülerinde, çok az izi

görülebilen monoblok kaya üzerine işlenmiş tekne ve hemen önünde kaçak kazıcılar tarafından tahrip edilmiş yatık vaziyette duran 205x80 cm. ölçülerinde aslanlı lahit kapağı görülmüştür.(Resim:13)

İğdelitarla Mevkii: Yeşilköy ile Çaylı köyleri arasından geçen Bağnaz Çayı'nın doğu kısmında yer alan İğdelitarla olarak bilinen alanda nekropol izlerine rastlanılmıştır. Alanda 1 adet lahit teknesi, çok sayıda mezar çukuru ve yoğun şekilde çatı kiremitleri ve az sayıda Roma Dönemi'ni işaret eden çanak çömlek izlerine rastlanılmıştır.

Çaylı Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 13 km. güneyinde yer alan Çaylı Köyü içerisinde ve çevresinde Damtaş ve Yellik Mevkii'lerinde çalışılmıştır.

Damtaş Kaya Mezarı: Köyün üst kesiminde Yellik yolu üzerindeki tarlaların alt kodunda, şimdiki baraj göletine yakın bir yamaçta Bağnaz Çayı'nın doğu kısmında yer alan İğdelitarla olarak bilinen alanda, Yeşilköy Üyük Mevkisi'ne bakar bir vaziyette yerleştirilmiş, 1 adet basit tek odalı kaya mezarı olup gerekli belgeleme işlemleri yapılmıştır.(Resim:14)

Yellik Mevkii Yerleşimi ve Nekropolü: Çaylı Köyü'nün güneydoğusunda bulunan Yellik Mevkisi'nde yapılan çalışmalarda, zirve kısmında oldukça uzun ve kalın sur duvar izleri, alt güney kotlarda yerleşim izleri, yapı duvarları, 1 adet sarnıç, heykeller, kabartmalı bloklar ve nekropol izleri(sandık mezar, podyumlu lahit mezar, khamasorion mezar, yatan aslan kabartmalı ve yatan insan figürlü lahit kapakları) tespit edilmiştir. Bu alanda büyükçe bir yerleşime ait olabilecek oldukça zengin ve çeşitli nerdeyse bir kente ait nekropol alanı diyebileceğimiz materyaller yer almaktadır. Yellik Yaylası güney yamacında Taşoluk Mevkisinde nekropol alanı olarak kullanılmış ve izleri görülebilen 16 adet sandık mezar, 2 adet khamasorion mezar, 7 adet podyumlu lahit mezar bunlara ait olan 2 adet aslanlı lahit kapağı ile tespit edilmiş ve belgeleme işlemleri yapılmıştır.(Resim:15)

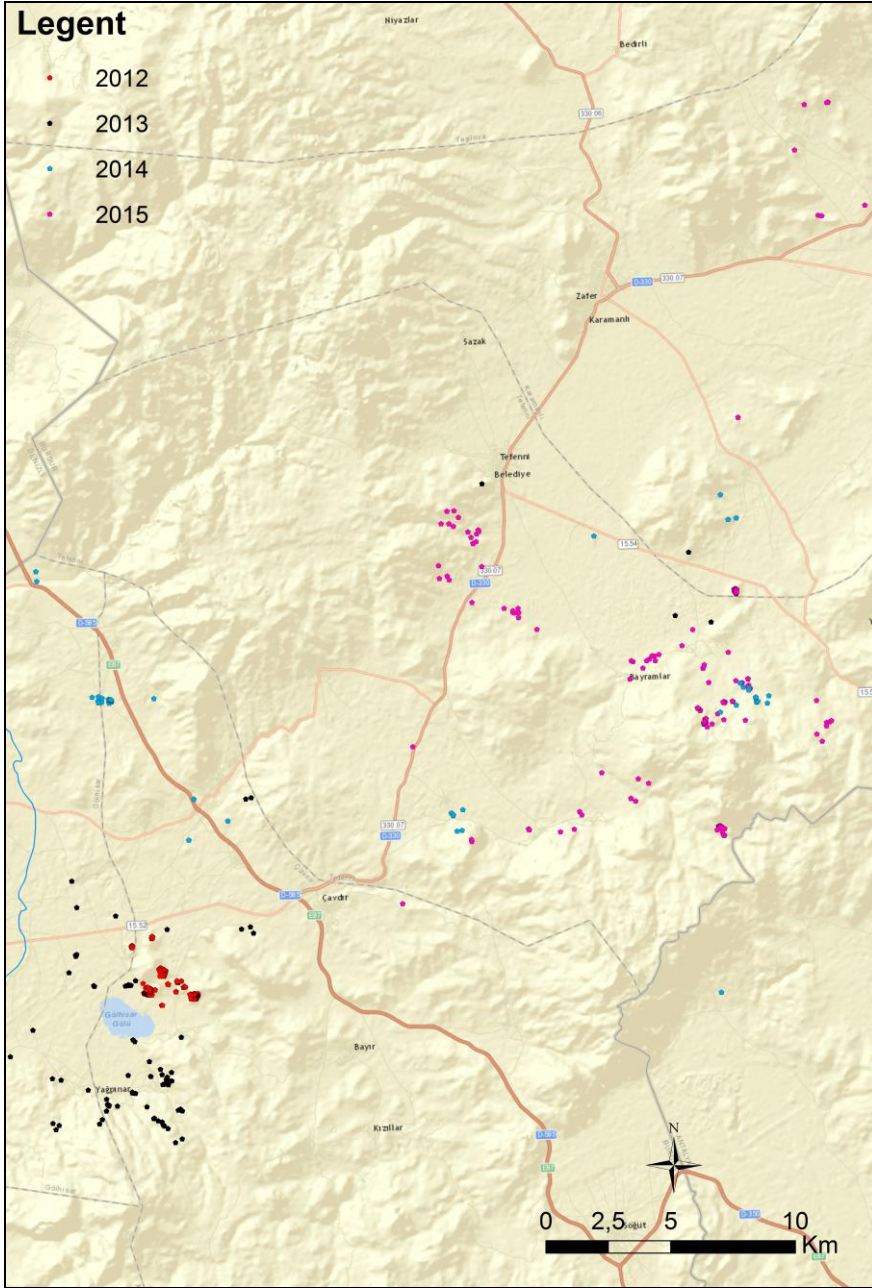
Başpınar Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 16 km. güneyinde yer alan Başpınar Köyü içerisinde 6 adet mimari blok, 1 adet postament (Kozlarım Mevkii) ve 1 adet 110x48 cm. ölçülerinde sunak tespit edilmiş olup epigrafik ve mimari belgelerle yapılarak gerekli çalışmalar yapılmıştır.

Düven Kayası: Karamusa ile Başpınar köyü sınırları içerisinde yer alan tüm ovaya ve bölgeye hakim oldukça yüksek bir alan olup, 2014 yüzey sezonunda bir kısmını çalıştığımız Düvenkayası eteklerinde bu sezon zirve kısmı incelenmiştir. Zirve teraslarında; Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi yerleşim izleri, kakaspos kabartmaları ve nekropol alanları yer almaktadır. Bunun yanında yöre insanı bu görkemli kayalık alanı yağmur duası için halen tapınım amaçlı kullanmaktadır. Zirvede kuzey-güney doğrultulu 1 m. mevcut yükseklikte ve 550 cm. mevcut uzunluğu bulunan 80 cm. kalınlığında bir duvar yapısı tespit edilmiş. Mevcut kayalıkların arasına örme duvar uygulanarak alanın çevrelendiği teraslarda boyalı Demir Çağı ve Roma Dönemine ait seramiklere rastlanılmıştır.

Beyköy Köyü Araştırmaları:

Tefenni İlçe merkezinin 12 km. güneybatısında yer alan Beyköy Köyü'nde hemen karayolunun kenarında bulunan tescilli yapılmış ve bilim dünyasına kazandırılmış olan Beyköy Höyük'te çalışılmıştır. Höyük, İlk Tunç Çağı I-II, Son Tunç Çağı ve Roma Dönemi buluntularına sahip, çok az yükselti ve oldukça yayvandır. Yayvanlığı muhtemelen üzerinde sürekli tarım yapılıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Harita 1:2012-2015 yılları araştırma çalışma sahasını gösterir fiziki harita.

Resim 1: Çavdır Jandarma Bahçesi Mimari Bloklar

Resim 2 : Killik Mevkii Kaya Mezarları

Resim 3 :Manca Çeçtepe Tmls

Resim 4 : Bademli Köyüstü Tömölüsleri

Resim 5 : Bademli Mitoltepe Tmlsleri

Resim 6 :Yuvalak Köyiçi mimari bloklar(Cami-ilkokul-köy girişi)

Resim 7 :Ahatlı Mevkii Tümülüs

Tefenni Yuvalak Köyü Kocataş kabartmaları

Tefenni merkez lojman kabartmalar

Resim 8 :Tefenni Kabartmaları

Resim 9 :Seydiler Höyük

Resim 10:Bayramlar Köy Odası Yazıtlı Stel Kabartma

Resim 11 :Bayramlar Köyiçi mimari bloklar ve Harmanyeri

Resim 12 :Yassıkaya Nekropol Alanı

Resim 13 :Yeşilköy Üyük Yatan aslanlı lahit

2015 ŞEREF HÖYÜK / KOMAMA VE ÇEVRESİ YÜZEY ARAŞTIRMALARI

*Ralf BECKS
B. Ayça POLAT BECKS
Hüseyin METİN

Burdur İli Bucak İlçesi sınırlarında kalan Şeref Höyük / Komama ve çevresinde 2014'ten bu yana Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün resmi izinleri ile yürütülen Şeref Höyük / Komama YüzeY Araştırmaları, 2015 sezonu arazi çalışmaları 01-20 Eylül 2015 tarihleri gerçekleşmiştir. Bu sezonda Şeref Höyüğün kuzey egemenlik sahasını oluşturan Eski Kestel Gölü çevresindeki tespit ve belgeleme çalışmalarına devam edilmiş ve toplam 27 buluntu yerinde incelemeler gerçekleştirilmiştir (Harita: 1). Tüm kalıntılar ve yüzeY malzemesi yerinde belgelenmiş, detaylı fotoğraflanmış, GPS ve Total Station ile ölçülerek haritaya işlenmiştir. 2015 yılı araştırmalarımız Eski Kestel Gölü çevresinin arkeolojik zenginliğini ve çok yönlülüğünü bir kez daha ortaya koymuş, yeni keşfedilen pek çok yerleşim antik kaynaklarda adı geçen kentleri lokalize etme yolunda önemli ipuçları sunmuştur. Gerek yerleşimler, gerekse kaya kutsal alanları kendi içlerinde karşılaştırıldığında, bunların yer seçimi, konumlandırma, planlar ve yapım teknikleri gibi pek çok başlıklarda büyük benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Araştırmamızın ikinci senesinde elde ettiğimiz sonuçlar bölgenin önemini bir kez

* Doç. Dr. Ralf BECKS, e-mail: ralfbecks@mehmetakif.edu.tr, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Doç. Dr. B. Ayça Polat BECKS, e-mail: aycapolat@mehmetakif.edu.tr, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN, e-mail: hmetin@mehmetakif.edu.tr, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Burdur/TÜRKİYE.

Verdikleri izinle çalışmamızı olanaklı kılan T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne teşekkürlerimiz sunarız. Bakanlık temsilcisi olarak araştırmamızda görev yapan Çankırı Müzesi uzmanlarından sayın Halit ERSOY ve Genel Müdürlüğümüz uzmanlarından sayın İsmail SARIPINAR'a içtenlikle teşekkür ederiz. Sağladıkları maddi olanaklarla çalışmamıza destek veren Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü'ne ve Suna-İnan KIRAC Vakfı Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED) teşekkürü bir borç biliriz. 2015 yılı Şeref Höyük / Komama YüzeY Araştırmasına adı geçen bilim insanları ve öğrenciler katılmıştır: T.C. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü'nden Doç. Dr. Ralf BECKS (Araştırma Başkanı), Doç. Dr. B. Ayça POLAT BECKS, Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN; Öğr. Gör. Salih SOSLU, arkeologlar Nazım ÜLKÜ, Numan Emin ÜNVER, Arkeoloji öğrencisi Murat Arpacı. Ekip üyelerine gayretli ve özverili çalışmaları için teşekkür ederiz.

daha gözler önüne sermiş, önümüzdeki yıllarda yapacağımız yeni keşifler adına ipuçları ortaya koymuştur.

Şeref Höyük / Komama Burdur İli, Bucak İlçesi sınırları içerisinde kalan Ürkütlü Köyü yakınındadır (Harita: 1). Geç Kalkolitik Dönem'den başlayan neredeyse kesintisiz stratigrafisi Geç Antik Çağa dek devam eder. Projemiz çerçevesinde Şeref Höyük / Komama, Prehistorik Dönem'den itibaren tüm dönemler boyunca geniş bir zaman diliminde, hinterlandıyla birlikte araştırılmaktadır. Bu sayede Kalkolitik-Tunç Çağları'nda Burdur-Antalya Kültürü'nün bir parçası olan Şeref Höyüğün çevresiyle bir bütün olarak değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Çağlar boyunca bölgedeki yerleşim sistemleri ve hiyerarşisinin anlaşılması, alan kullanımında zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin gözlenmesi yanıt aranan sorulardan bazılarıdır.

Bu amaçla 2015 yılında, Eski Kestel ve Anbahan Gölleri'ni içine alacak şekilde; Seydiköy ile Bucak Ovası'nı ayıran yükseltilerden başlanarak güneye doğru sırasıyla Onaç Mahallesi, İncirdere, Üzümlübel, Kuşbaba, Kestel, Keçili, Heybeli, Yüreğil ve Ürkütlü Köylerinin arazileri taranmıştır. Ziyaret edilen 27 buluntu yerinden 15 tanesi daha önce literatüre girmeyen yerler olup, ilk kez ekibimizce keşfedilmiştir. Mağara yerleşimleri, kaya kutsal alanları, kent dışı mahalleler ve kırsal yerleşimlerin aralarında sayılabileceği buluntu yerleri; özellikle bölgedeki yerleşim organizasyonunu, arazi kullanımını ve kült pratiklerini tespiti noktasında önemli veriler sağlamıştır.

Kocadağ Yerleşimi

Komama'nın kuzey sınırını teşkil ettiği bilinen² Seydiköy'e geçit veren tepe sırasının orta kesiminde konumlanan, 1130 m. yükseltiye sahip kayalık tepe üzerinde tespit edilmiştir (Harita: 1). Onaç Mahallesi ile İncirdere Köyü arasında yer alır. Ekibimizce keşfedilen yerleşimlerden biri olan Kocadağ çok geniş bir yayılım alanına sahiptir. Aşılagelenin aksine etrafı surla çevrili değildir. Yerleşimin

¹ Özşait 1996, 361-389; Özşait 2007, 696-715.

² Polat Becks 2014, 215-227.

oturduğu dağın güneydoğu eteklerine açılıp kısa süre zarfında kapatılan taş ocağı nedeniyle kısmen zarar görmüştür. Yüzeyde el yapımı kaba çanak çömlek parçaları yanı sıra, çakmaktaşı ve obsidyenden yapılma aletler; ayrıca birkaç parçayla temsil edilen Roma Sigillatalarına rastlanmıştır (Resim: 1). Kocadağ yerleşimi bir-iki odalı, köşeleri yuvarlatılmış dörtgen plan sergileyen, kerpiç ve taşla inşa edilmiş, çatıları pişmiş toprak kiremitlerle örtülü basit yapılar içerir. El yapımı çanak çömleğin tarihlenmesi kesin olmamakla birlikte, Pisidia Bölgesi'nde çoğu zaman Demir Çağı olarak yorumlanmaktadır. Demir Çağı ve Roma Dönemi'nde geniş alana yayılan Kocadağ, kırsal karakterli yayla yerleşimlerinin güzel bir örneğini oluşturur ve güneybatı Pisidia / Milyadeis'te arazi kullanımı ve yerleşim tiplerine dair önemli bilgiler sağlar.

Sivritepe Yerleşimi

Sivritepe Yerleşimi İncirdere Köyü'nün 1 km. kadar güneybatısında kalan, yüksek, 1047 m. rakımlı, konik formlu tepede konumlanmıştır (Harita: 1). İlk kez 2015 yılında ziyaret edilen yerleşimin ayrıntılı anlatım veya fotoğraflarına bilimsel yayınlarda rastlanmazken, bazı eski haritalarda işaretlendiği bilinmektedir. Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen yerleşim alanı, tepenin zirvesi yanı sıra, teraslar halinde güney ve doğu yamaçlara yayılım gösterir. Güneybatı yamaca açılan ve kısa zaman sonra kapatılan taş ocağı, yerleşimi kısmen tahrip etmiştir. Teraslarda taş temelli, dörtgen planlı, çok mekânlı yapılara ait kalıntılar mevcuttur. Yüzey keramikleri oldukça kalitelidir. Sık rastlanan formlar arasında ince cidarlı DSA grubu kaseler, bardaklar, tabaklar ve testiler sayılabilir. Ayrıca aralarında bant bezemeli örneklerin de yer aldığı bol miktarda pithos parçaları ile karşılaşmıştır. Yerleşimin üst kesiminde, tepenin zirvesinde in antis planda, küçük bir tapınağa ait kalıntılar ve kayaya oygu sunu çanağı tespit edilmiştir. Muhtemel tapınak ve sunağın güneyinde yarı ana kayaya oygu yarı örgü tekniğinde inşa edilmiş, kabaca yuvarlak planda sarnıca ait kalıntılar durur (Resim: 2). Düzgün kesilmiş bloklarla inşa edilen sarnıçta, diğer yapıların aksine harç kullanılmıştır.

İncirdere Mağarası

İncirdere Köyü arazisinde geçen yıl keşfedilen İncirdere Mağarası (Harita: 1) durum tespiti ve belgeleme amacıyla yeniden ziyaret edilmiştir. Mağaranın giriş kısmında ve galeri içlerinde çok derin olmayan, kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır. İncirdere Mağarası'nın Geç Kalkolitik Dönem'de kullanıldığı, yüzey keramiklerinin, mal ve form grupları açısından güneybatı Anadolu'da bilinen diğer yerleşimlerle karşılaştırılması sonrası anlaşılmıştır³. Bu yıl bulunan keramikler bu sonuçları destekler niteliktedir. Ağız içi baklava bezemeli, el yapımı çanak parçaları Burdur-Antalya Kalkolitik Kültürü'nün, bir mağara yerleşimi olan İncirdere'de de hakim kültür olduğunu gözler önüne serer.

Aladağ kaya mezarı

Antik Dönem'de arazi kullanımında belli bir dağılım şeması olduğunu bize hatırlatan bir diğer buluntu Aladağ Kaya Mezarı'dır (Harita: 1). Ekibimizce keşfedilen kaya mezarı tek odalı, fasad süslemesi olmayan, tek klineli, yöre kaya mezarlarının tipik bir örneğidir (Resim 3). Eski Kestel Gölü havzasını doğudan sınırlayan kaya kütlesi üzerine açılan mezar, göle yönlendirilmiştir. Güğüp ve İncepınar örnekleri⁴ ile benzer yapısından yola çıkarak Hellenistik veya Roma Dönemi'ne tarihlendiği düşünülmektedir.

İnüstü Yerleşimi

Üzümlübel Köyü'nün 1 km. kadar doğusunda kalan İnüstü Tepe üzerinde, etrafı duvarla çevrelenmiş yerleşim tespit edilmiştir (Harita: 1). Kalınlığı 1,85 ile 2 m. arasında değişen bir çevreleme düzensiz polygonal duvar, kuru duvar tekniğinde, ocak atığı taşlardan yapılmış olup 2-3 taş sırası yüksekliğinde koruna gelmiştir (Resim: 4). Ancak etrafta fazlaca bir duvar yıkığı olmaması orijinal yüksekliğinin de çok fazla olmadığını düşündürmektedir. Alanda taş konsantrasyonlarına

³ Becks 2015 a, 1-7; Becks 2015 b, 33-43.

⁴ Becks – Polat Becks – Metin 2015 a, 185-192; Becks – Polat Becks – Metin 2015 b, 48-50; Becks – Polat Becks – Metin 2016 b, 247-266.

rastlanmakla birlikte, plan veren bir yapı kalıntısı tespit mevcut değildir. Yüzey malzemeleri arasında kaba ve el yapımı parçalara, çarkta çekilmiş malzemelerin eşlik ettiği görülür. Kaya kütlelerinin güneye bakan yamacında, küçük bir kaya sığınağı tespit edilmiştir. Açıklığı yaklaşık 5 m.yi bulmaktadır, derinliği 4 m.'yi bulan sığınağın ön kesiminde ve yamaçlarda yerleşimdekine benzer yüzey keramiklerine rastlanmıştır.

Küçük Şarman Tepe

Üzümlübel Köyü'nün 2 km. kadar güneybatısında kalan yerleşimde ekibimizin ilk tespitleri geçtiğimiz yıl yapılmış olup, 2015 sezonunda Total Station yardımıyla plan çıkartma çalışmalarına başlanmıştır (Harita: 1, Resim: 5). Öncelikle tüm yerleşim alanı detaylıca dolaşarak iç yapılaşma ve suru duvarının hattı sorularına yanıt aranmıştır. Yerleşimin en yüksek ve dik uçurumlu kenarı olan doğu yönünde surun olmadığı bir kere daha onaylanmıştır. Buna karşın batı yönünde alçalarak devam eden güney yamaçta geçen yıl ki gözlemlerin aksine sur duvarının kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Tıpkı batı yüzde olduğu gibi büyükçe blokların kullanıldığı bu kısımda atkı taşları da mevcuttur. Ancak uçurumlu kenarların hemen kıyısından geçirilen surlar çoğu noktada, kaymanın etkisiyle neredeyse tamamen yok olduğu, sadece birkaç noktada izinin kaldığı gözlenmiştir. Yerleşim içerisinde yoğun yapılaşmanın olduğu, yapıların belli bir sistem dahilinde, yan yana sıralanarak alana inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapıların duvarları arasında bazen dar sokakların varlığı gözlenir. Söz konusu yapıların inşa teknikleri ve duvar örgü stilleri birbirleriyle aynıdır ve batı sur örgüsüyle benzerdir. Hepsinin bir plan dahilinde tek seferde inşa edildiklerini düşünmek yanlış olmayacaktır. Plan çıkartma çalışmalarında öncelikle sur hattı üzerinde durulmuş, kurtinler ve kule yapısı ölçülerek işlenmiştir. Bilgisayar ortamında planın detaylandırma çalışmaları devam etmektedir. Önümüzdeki yıllarda iç yapılaşmanın daha detaylı olarak plana işlenmesi düşünülmektedir. Yüzey malzemeleri yok denecek kadar azdır. Olan parçalar bir hayli aşınmıştır. İyi durumdaki birkaç parça M.Ö. 1. yy.ın ikinci yarısına

⁵ Becks – Polat Becks – Metin 2016 a, 255-262.

işaret eder. Rastlanan malzemeler arasında kırmızı astarlılar, akıtmalılar mevcuttur. Formlar arasında maşrapa, kyliks, krater sayılabilir.

Kuşbaba- Kocataş Kalesi

Kocataş Kalesi geçtiğimiz yıl yüzey araştırmalarımız çerçevesinde ilk kez keşfedilen yerleşimlerden biridir. Kuşbaba Köyü'nün yer aldığı vadinin doğu yamacında, batı yakadaki Gavurini yerleşiminin tam karşısındadır (Harita: 1). Aralarında 900 m. mesafe bulunan iki yerleşim, her iki taraftan aynı zamanda doğal bir geçit olan Kuşbaba Vadisi'ni kapatmaktadır. 2015 yılında Total Station yardımıyla plan çıkartma çalışmaları yapılmıştır. Doğu-batı doğrultulu kale kabaca trapez formudur. Batıdan doğuya yükseltisi azalan eğimli araziye oturmaktadır. En yüksekteki batı ucu, eklenen kare planlı bir kule ile güçlendirilmiştir. 2,5 m. yüksekliğe dek koruna gelen kulenin duvarlarında büyük boyutlu, polygonal bloklar kullanılmış; köşe düzeltisi ile köşeleri belli edilmiştir. Önündeki duvar yıkıntısının miktarından orijinal yüksekliğinin 3,5 m.yi geçtiği anlaşılmaktadır. Kulenin iç kısmında, tabanın belli bir seviyeye kadar küçük taş ve toprakla doldurularak yükseltildiği görülmektedir. Kalenin güneydoğu yamacı uçurumla sonlanan dik bir eğime sahip olduğundan, sur bedeni bu yönde tamamen yıkılmıştır. En iyi izlenen kısım kuzey sur bedenidir (Resim 6). Aynı şekilde batı kesimde iyi korunmuştur. Kuleye yakın kesimlerde büyük bloklar tercih edilmişken, kuleden uzaklaştıkça taşların boyutlarının küçüldüğü gözlenir. Surun kalınlığı 1,95 ile 2,10 m. arasında değişmektedir. Doğu kesimde dış hatta paralel, bir iç duvar izlenmektedir. Kuzey duvarı içinden devam eden bu ikinci hat ile doğu kesim önünde adeta kapalı bir avlu oluşturulmakta ve batı kesim iç kale haline getirmektedir. Diatēkhisma olarak adlandırılacak bu duvarının kalınlığı 1,75-1,80 arasındadır.

Kocataş Kalesi'nin 100 m. kadar doğusunda, büyük düzensiz bloklardan yapılmış kare planlı bir yapıya ait kalıntılara rastlanmıştır. Yapı büyük ölçüde tahrip olmuş, sadece 1 sıra temel taşları koruna gelmiştir. İlk kez tespit edilen yapı kalıntısı 5,90 x 6,25 m. ölçülerdedir. Muhtemel bir kule olduğu düşünülmektedir.

Deliktaş Mevkii

2015 yılı çalışmaları kapsamında ilk kez ziyaret edilmiştir. Kuşbaba'nın yaylası Başgöz Yaylası üzerinden bir yolla ulaşılan yerleşim adını doğal jeolojik oluşum kaya kemerinden alır. Bu mevkii Kocabaş Kalesi'nin de üzerinde yer aldığı dağın doğuya, Kestel Köyü'ne bakan dik uçurumlu yarı yüksek kesimindedir (Harita: 1). Halk arasında eşkıya yatağı olarak bilinmektedir. Deliktaş'ın güneydoğusundaki yamaçlarda istinat duvarı ve yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Bunlar 1-2 odalı basit yapılar olup rastlanan keramiklerden anlaşıldığı kadarıyla 18-19. yy.larda kullanılmıştır. Keramikler arasında testi, güveç ve çömlek parçaları çoğunluktadır. Bilindiği kadarıyla literatüre girmemiş bir yerleşimdir.

2015 yılı çalışmalarının bir diğer ağırlık noktasını Kestel Köyü Dutdere Vadisi oluşturur (Harita: 1). Civardaki en büyük ve görkemli antik yerleşim olan Kaynar Kalesi buradadır. Etrafındaki daha küçük yerleşimleri ile geniş yayılım alanı vardır. Bunlar arasında yüksekçe tepeler üzerine kurulu etrafı çevreleme duvarları ile korumaya alınalar yanı sıra, suru olmayan yerleşim dışı mahalleler, kırsal küçük çiftlikler, çiftlik grupları, işlikler ve kaya kutsal alanları mevcuttur.

Kestel Asar Tepe

Yüksekçe tepeler üzerinde etrafı duvarlarla çevrili basit yerleşmeler arasında Kestel Asar Tepe sayılabilir (Harita: 1). İlk kez ekibimizce tespit ve belgeleme çalışmalarının yapıldığı Asar Tepede, yerleşimin oturduğu tepenin üzerine, güney kesimde taş ocağı açılarak kapatılmış ve bu yöndeki savunma duvarı ocak açımı sırasında tahrip edilmiştir. Yerleşim içerisinde yer yer taş konsantrasyonlarına ve ana kayada düzelti izlerine rastlanır. Yüzeyde pithos parçaları ve çatı kiremitleri mevcuttur. Yüzey keramikleri M.S. 3. yy. ve sonrasına işaret etmektedir. Geç Antik ve Bizans Dönemleri'nde de kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kestel Beşiktaş/Pınarbaşı Nekropolü

Kestel Köyü'nün kuzey batısında, kısım halk arasında Beşiktaş mevki olarak bilinen Roma Dönemi nekropol alanı vardır (Harita: 1). Aktif olarak tarım amaçlı kullanılan tarlalarda lahit ve podium mezarlara ait parçalar mevcuttur (Resim: 7). Araştırmamız kapsamında alan detaylı olarak dolaşmış ve yüzeydeki tüm kalıntılar GPS ile ölçülerek haritaya işlenmiştir.

Dutdere İşlikler ve Kaya Kabartması

Dutdere Mahallesi içerisinde işlik alanı ve kaya kabartması tespit edilmiştir. Kaynar Kalesi'ne çıkan yol üzerindeki mahallenin içerisinde, kayalık tepenin vadiye bakan yamaçlarında kayaya oygu mekanlara rastlanır (Harita: 1). Bunlardan biri içinde sığ bir tekne ve kaya duvarı üzerinde pres kolu yuvası izlenmektedir. Yüzey keramiklerinden M.S. 1.-3. yy.lar arasında kullanıldığı anlaşılar. İşliklerin hemen yanında oldukça aşınmış halde kaya kabartması dikkati çeker. Üçgen alınlıklı naiskos içinde merkezde örtülü tanrıça, iki yanında ona doğru yönlendirilmiş iki atlı figürün yer aldığı kabartma, yörede iyi bilinen Dioskurlar ve Tanrıça kabartmalarının tipik örneğidir. Bölgedeki yerel inanç sistemleri ve kült pratiklerinin anlaşılması noktasında tipik ve güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Ağıllıtaş Kaya Kutsal Alanı ve Çiftlikler

Kaynar Kalesi'ne çıkan yol üzerindeki aynı vadide Ağıllıtaş Mevkii'nde kaya kutsal alanı ve çiftlik yerleşmeleri mevcuttur (Harita: 1). Vadinin kuzey kesiminde bol miktarda keramik ve çatı kiremitlerinin izlendiği, yapılara ait kalıntıların mevcut olduğu çiftlik yerleşimi vardır. Yüzey malzemesi tıpkı Dutdere'de olduğu gibi M.S. 1.-3. yy.ları işaret etmektedir. Vadinin güney kesiminde yüksek ve dik uçurumlu kayalık tepe üzerinde kaya kutsal alanı ve çeşitli mekanlara ait kalıntılara rastlanmıştır. Kuzey kesimde ana kayaya oygu 12 x 5,20 m. ölçülerinde, batı bitiminde 3 basamaklı merdivenin oyulduğu mekan mevcuttur. Güneye bakan yamaçta ise üçgen alınlıklı naiskos içinde 3 figürün izlendiği kaya kabartmasına rastlanmıştır (Resim: 8).

Gurbet Tepe Yerleşimi

Vadinin üst kesimlerinde Gurbet Tepe olarak bilinen mevkiide çok sayıda yapı kalıntısı içeren yerleşime rastlanmıştır (Harita 1). Yoğun kaçak kazı çukurlarının izlendiği Gurbet Tepe’de, ana kayaya oygu hatıl yuvası çevresinde dinamit delikleri açıldığı görülmüştür (Resim: 9). Hemen önündeki kaçak kazı çukurunda tunç bir kaba ait parçalara rastlanmıştır (Resim: 9). Çok sayıda nitelikli ve büyük yapılara ait kalıntıların çevresinde yoğun keramik ve pithos parçaları izlenmektedir.

Erikli Çayır Yerleşimi

Benzer bir yerleşim Kaynar Kalesi’nden derin bir vadiyle ayrılan Erikli Çayır’dır (Harita: 1). Tıpkı Gurbet Tepe gibi etrafında sur olmayan bu yerleşimde de yoğun yapılaşmanın izlenmektedir. Genelde dörtgen plan sergileyen çok odalı yapılarda kısmen ana kaya kullanılmıştır. Yüzeyde çatı kiremitleri, pithos parçaları, keramikler ve metal cüruflarına rastlanmıştır. Ayrıca döşem olarak kullanılan pişmiş topraktan ve kaba kesilmiş basit taşlardan yapılma küp biçimli tesseralar hemen her yapının içerisinde gözlenir (Resim: 10). Yapıların yakınında, kayaların adeta bir ada gibi kümелendiği kesimde, kaya kabartması ile karşılaşılmasıdır. Üçgen alınlıklı, naiskos içinde atlı betimi içeren kabartmanın altında aşınma nedeniyle tam okunamayan 2 satırlık Hellence yazıt mevcuttur.

Akpınar Yerleşimi

Akpınar Yerleşimi Kaynar Kalesi’nin 700 m. kadar batısındadır (Harita: 1). Etrafını çevreleyen kuru duvar tekniğinde, düzensiz polygonal çevreleme duvarının koruna gelen yüksekliği bir buçuk metreyi bulmaktadır (Resim: 11). Yerleşim içinde ana kaya yüzeyde izlenirken, yapı kalıntıları görülmez. Bunun tek istisnası kuzey kesimdeki çevreleme duvarına yaslı; duvarla aynı kavsi çizen, kabaca dörtgen plandaki ardışık iki mekandır. Bunlar compound olarak adlandırılan yapılara benzemektedir.

Kaynar Kalesi

Eski Kestel Gölü havzasındaki kent karakteri taşıyan en büyük yerleşme Kaynar Kalesi, 2015 çalışmaları kapsamında yeniden ziyaret edilmiş, özellikle kent akropolisi üzerinde durularak korunagelen mimarinin belgelenmesine başlanmıştır (Harita: 1). Kabaca üçgen plana sahip akropolisin polygonal ve trapezoidal pseudo isodomos örgülerinin bir arada kullanıldığı nitelikli surları plana işlenmiştir (Resim: 12). Sur duvarı kalınlığı 1,25 – 2,10 m. arasında değişirken, koruna gelen yükseltisi bazı noktalarda 5 m.yi bulmaktadır.

Akropolis içerisinde yoğun yapılaşma dikkati çeker. Güneydoğu kesimde, aşağı şehre açılan tali kapının hemen gerisinde çatılarının çıktığı yüzeydeki yoğun kiremitlerden anlaşılan çok mekanlı yapılara ait kalıntılarla karşılaşmıştır.

Kuzey kesimde ve güney kesimde bazı mekanların çevresinde ostoteklere ait kırık parçalar dikkati çeker. Aşağı şehir ve nekropolislerde durum tespiti amaçlı kontroller yapılmış, özellikle nekropolis alanında kaçak kazı çukurlarıyla karşılaşmıştır. Kaynar Kalesi yörede en yoğun kaçak kazı tahribatın yaşandığı kentlerden biridir.

Ürkütlü Asar Tepe

2015 yılında ilk kez ekibimizce detaylı olarak belgelenen yerleşimlerden biri Ürkütlü Köyü yakınlarındaki Asar Tepe'dir (Harita 1). Etrafı ardıc ve çam ormanları ile çevrili Ürkütlü Asar Tepe bir yandan yükseltisi; öte yandan Korkuteli'ni Bucak ve Burdur'a bağlayan yolların kavşağındaki konumuyla çok geniş bir alana hakimdir. Korunaklı ve ulaşılması çok güç konumuna rağmen etrafı güçlü surlarla çevrenmiştir. Farklı işçilik özelliklerinin bir arada kullanıldığı gösterişli kurtinleri, çok sayıda kule ve bastionla desteklenmiştir (Resim: 13). Yapılara ait izlere hem surla çevrili alan içinde, hem de güneyde surun olmadığı kesimde rastlanmıştır. Genelde dörtgen planlı çok mekanlı yapılarda, su basman seviyesine kadar büyük taşların kullanıldığı gözlenir. Keramiklerden Geç Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde kullanıldığı anlaşılmaktadır. 2015 yılında 680.....

GPS ile ölçülen surlar, plana işlenmiştir. Ürkütlü Asar Tepe’de önümüzdeki yıllarda plan çıkartma çalışmalarına devam edilecektir.

Şeref Höyük

Araştırmaların merkezini oluşturan Şeref Höyük’te 2015 yılında Total Station yardımıyla ölçüm çalışmalarına başlanmıştır. Önümüzdeki yıllarda yapılması planlanan jeofizik yüzey taramalarına temel oluşturmak amacıyla höyüğün yüzeyi ölçülerek eş yükselti eğrilerini içeren topografik haritası oluşturulmuştur(Resim:14). Çalışmalar sırasında höyük yüzeyinde izlenebilen mimari kalıntıların ilk tespitleri yapılmıştır. Höyüğün çift kademeli yükseltisinin altta olanında, güney yamacında, büyük düzgün kesilmiş bloklardan yapılmış podium benzeri yapıya ait temel kalıntıları ile karşılaşmıştır.

KAYNAKÇA

BECKS, R. (2015)a

“Ein Neues Survey-Projekt in Sw-Pisidien: Şeref Höyük – Komama und Umgebung”, *Pisidia Yazıları. Hacı Ali Ekinci Armağanı*, (eds) H. Metin, B.A. Polat Becks, R. Becks, M. Fırat, İstanbul, 1-7.

BECKS, R. (2015)b

“Eine chalkolithische Höhlensiedlung in Pisidien: İncirdere Mağarası”, *ADALYA XVIII*, 33-43.

BECKS, R. – B.A. POLAT BECKS – H. METİN (2015)a

“Güneybatı Pisidia’da Yeni Bir Araştırma: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014”, *ANMED 13*, 185-192.

BECKS, R. – B.A. POLAT BECKS – H. METİN (2015)b

“Pisidia’da Yeni Bulgular: Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler Dergisi 39*, 48-50.

BECKS, R. – B.A. POLAT BECKS – H. METİN (2016)a

“Şeref Höyük / Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2015”, *ANMED* 14, 255- 262.

BECKS, R. – B.A. POLAT BECKS – H. METİN (2016)b

“Şeref Höyük – Komama ve Çevresi Yüzey Araştırması 2014 Çalışmaları”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, C.1, Ankara, 247-266.

ÖZSAİT M. – ÖZSAİT N. (1996)

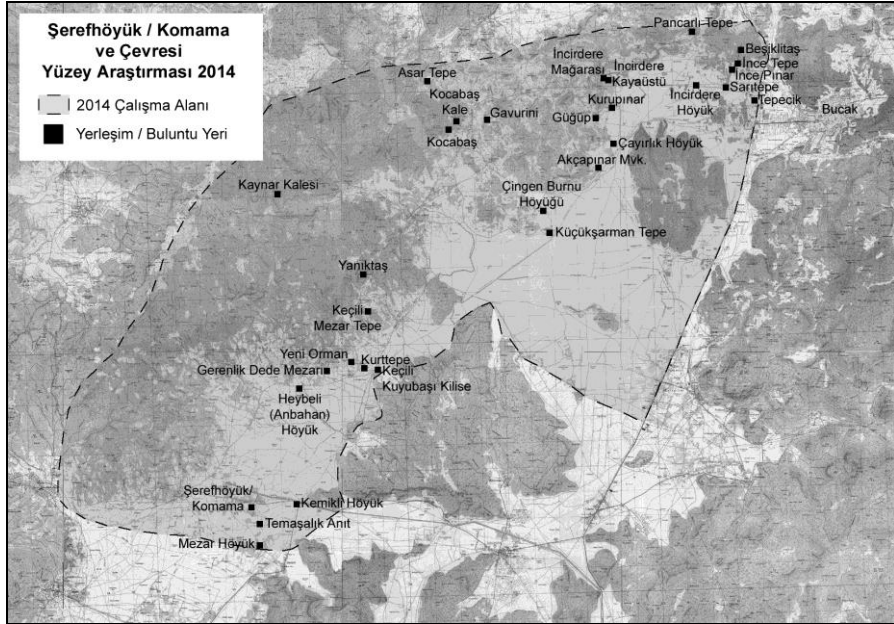
“Şeref Höyük: Komama”, *Anadolu Araştırmaları XIV*, 361-389.

ÖZSAİT, M. (2007)

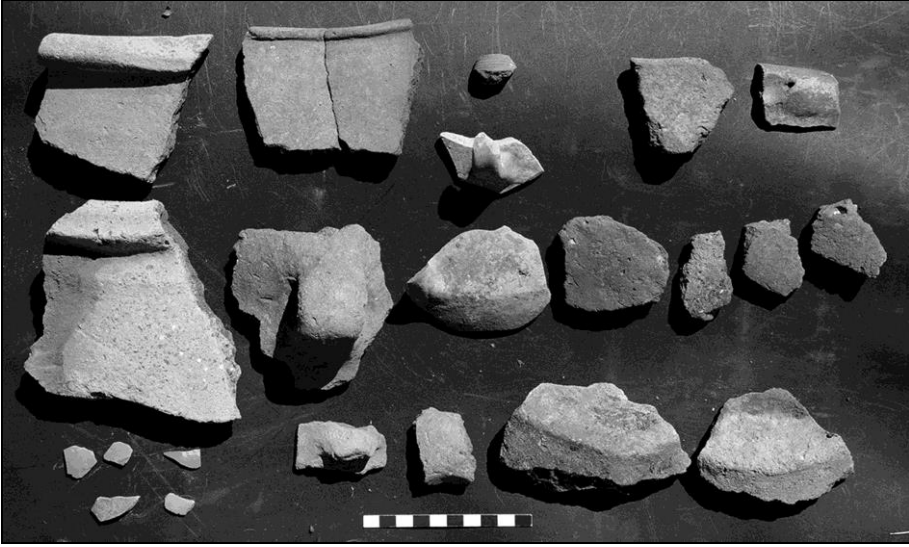
“Arkeolojik Verilerin Işığı Altında Burdur”, *I. Burdur Sempozyumu Bildirileri*, Cilt1, 696-715.

POLAT BECKS, B.A. (2014)

“Komama'nın Kuzey Territoriumunda Yeni Keşfedilen Bir Yerleşme: Pancarlı Tepe / A Newly Discovered Settlement In The Northern Territory Of Komama: Pancarlı Tepe”, *MAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11, 215-227.

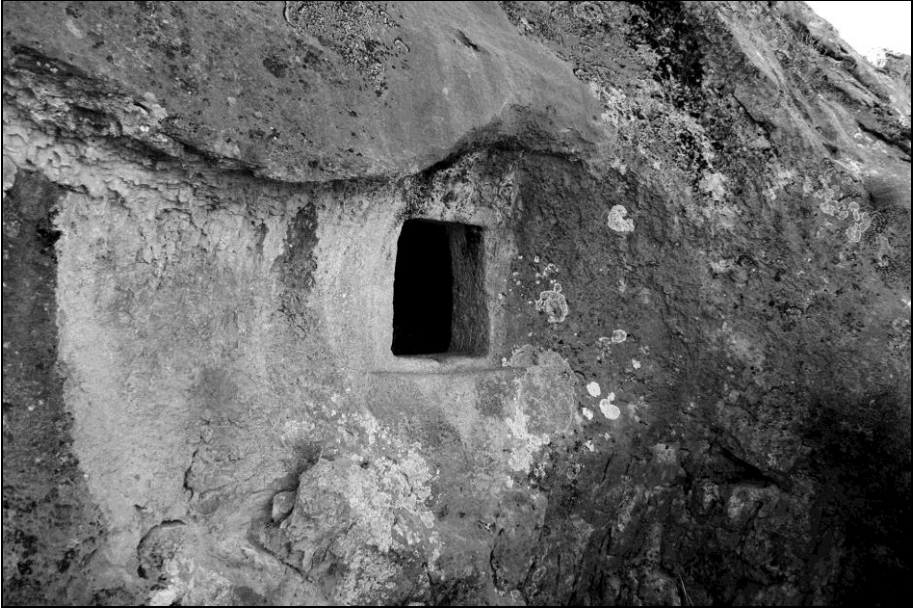
Harita 1: 2015 sezonunda çalışılan alan ve ziyaret edilen yerleşimler

Resim 1: Kocadağ yerleşimi, yüzey keramiklerinden örnekler

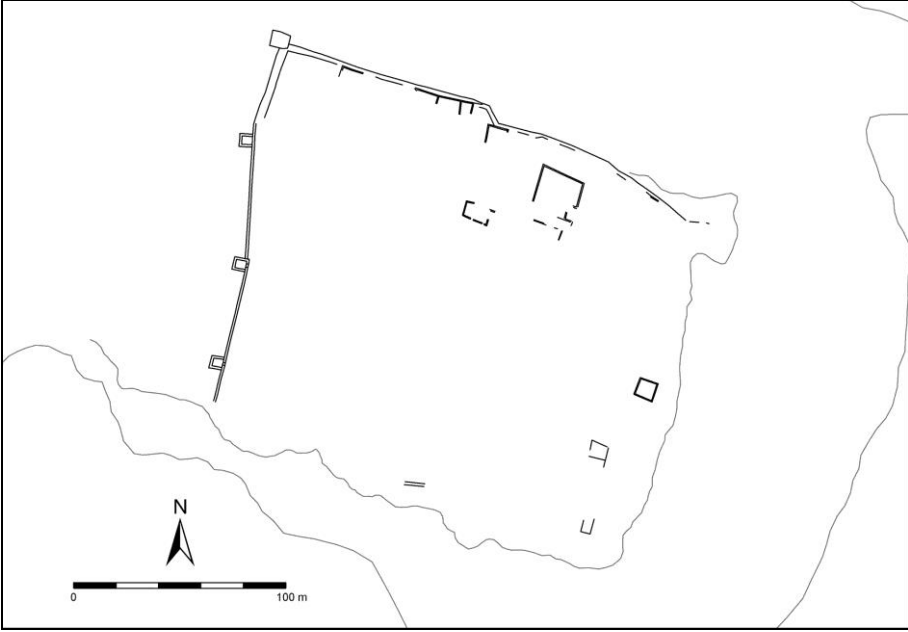
Resim 2 : Sivritepe Yerleşimi, yuvarlak planlı sarnıç

Resim 3 :Aladağ kaya mezarı

Resim 4 :İnüstü Yerleşimi'nin etrafını dolaşan sur kalıntısı

Resim 5 :Küçük Şarman Tepe'nin 2015 yılında çıkartılan planı

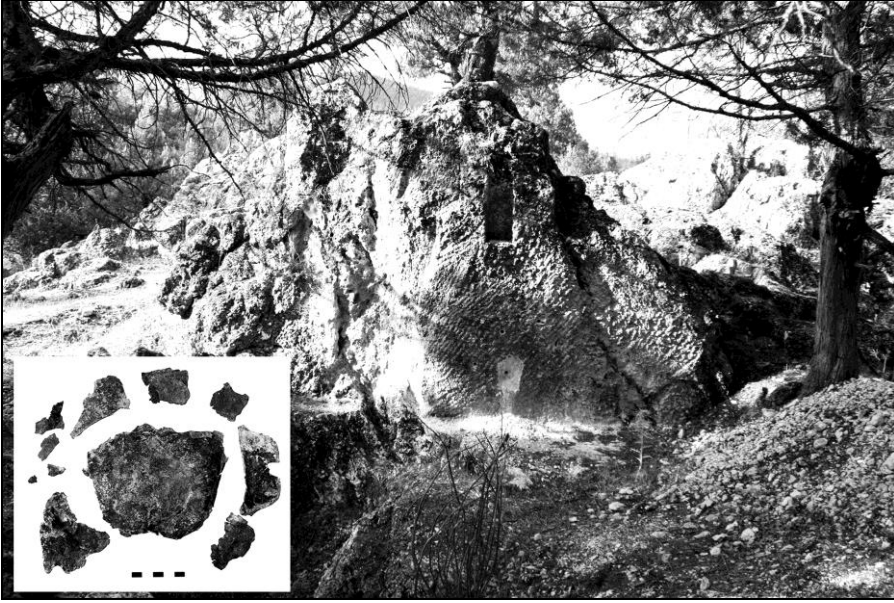
Resim 6 :Kocataş Kalesi, kuzey kurtini

Resim 7 : Kestel Köyü Beşıktaş/Pınarbaşı Nekropolünde tespit çalışmaları

Resim 8 :Ağıllıtaş kaya kabartması

Resim 9 : Gurbet Tepe, kayaya oygu mekan ve çevresinde bulunan tunç kaba ait parçalar

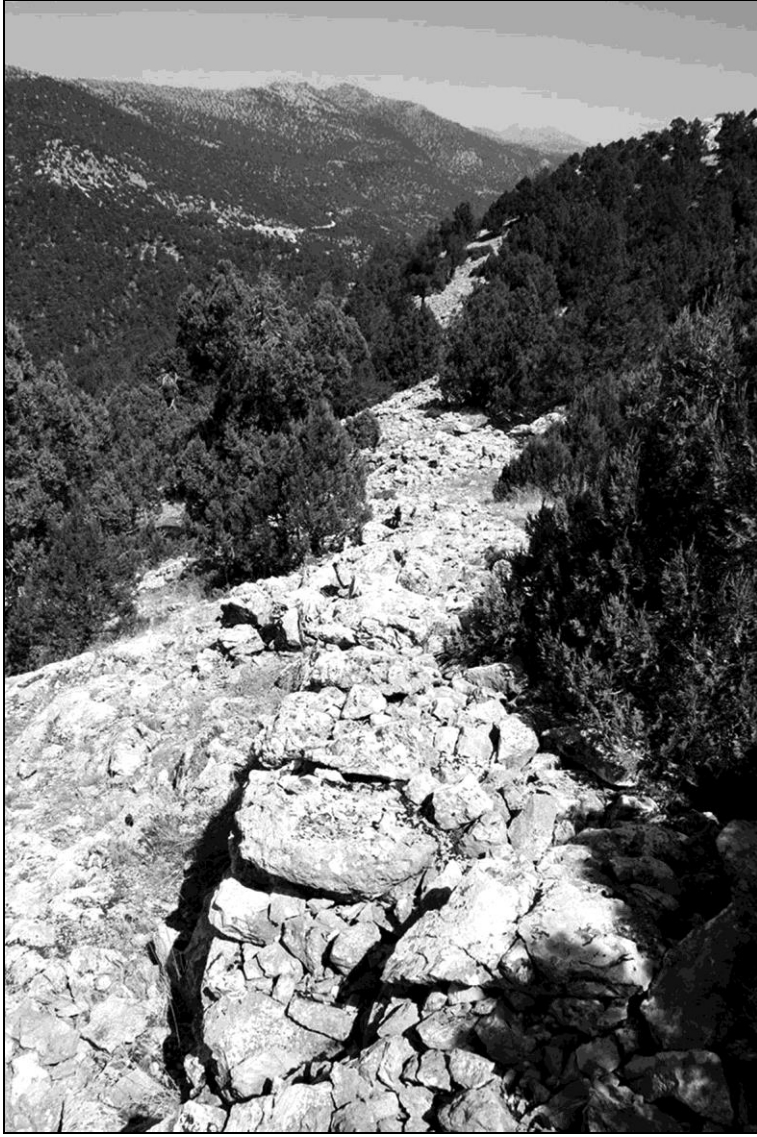
Resim 10 :Erikli Çayır'da pek çok yapının tabanında rastlanan taş ve pişmiş toprak teserralar

Resim 11 :Akpınar Yerleşimini çevreleyen basit surlar

Resim 12: Ürkütlü Asar Tepe, batı kurtini

Resim 13 :Temaşalık temenosu, triton kabartması

Resim 14 :Şeref Höyük'te topografik plan çıkartma amaçlı yapılan ölçümler

KARIA BÖLGESİ BİZANS DÖNEMİ DUVAR RESİMLERİ ÜZERİNE İNCELEMELER ‘LATMOS BÖLGESİNDEKİ ÇALIŞMALAR’

Hatice Özyurt ÖZCAN*

Bizans Dönemi duvar resimlerinin Muğla’ya bağlı ilçelerdeki örneklerinin tespit ve belgelenmesine yönelik yaptığımız yüzey araştırmasının 3. sezonu Bafa Gölü çevresinde gerçekleştirilmiştir.

Kuzeyde Aydın, güneyde Muğla Milas İlçesi sınırlarında kalan Bafa Gölü ve bugün kıyıdan 30 km içeride bulunan Latmos Dağları, tarih öncesi dönemde Ege Denizinin kıyısında yer almakta, Mykale ve Didyma yarım adaları arasındaki karanın içine uzanan körfezin doğusunu meydana getirmekteydi. Latmos Körfezinin zamanla alüvyonlarla dolması güneydoğu kısmının denizle ilişkisinin kesilmesine ve Bafa Gölü olarak adlandırılan bir iç deniz haline gelmesine neden olmuştur.

Bu coğrafyanın iskânı tarih öncesine kadar gitmektedir. M.Ö. 2 bin’de Hitit İmparatorluğu’nun bir parçası olduğu, I. Binde Bafa çevresindeki yerleşimcilerin kıyıdan dağlara çekilip Latmos Kentini kurdukları ve İ.Ö. 300 civarında eski Latmos’un sadece 300 m. batısındaki Heraklea Kentinde Helenistik bir kralın yönetiminde küçük, yeni bir krallığın olduğu, denizle bağlantısının kesilmesiyle bölgenin Roma Dönemi’nde önemini yitirdiği ve sebeple kente az sayıda gösterişsiz

*DÜZELTME : 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II. Cildinde yayınlanan, Yrd. Doç. Dr. Hatice Özyurt ÖZCAN’ın “Karia Bölgesi Bizans Dönemi Duvar Resimleri Üzerine İncelemeler-2014 Muğla’nın Bodrum İlçesindeki Çalışmalar” başlıklı makalesinde, yazar adı olarak, teknik bir hatadan dolayı, *Hüseyin* Özyurt ÖZCAN ismi verilmiştir. Doğrusu Hatice Özyurt ÖZCAN olacaktır.

* Y.Doç.Dr. Muğla Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Muğla. ozyurthatice@mu.edu.tr
1 Peschlow-Bindokat 2006, 13.

birkaç yapı inşa edildiği yönündeki tarihi bilgiler günümüze ulaşan kalıntılarla desteklenmektedir².

‘Beş Parmak’ dağları olarak da adlandırılan Latmos Dağları, 1300 m. yüksekliğe ulaşan dorukları, konumu ve yarıklarla dolu heybetli kayalık ve engebeli arazisinin ulaşım güçlüğü ve iyi saklanma olanakları sağlaması nedeniyle M.S.7. yüzyıldan itibaren Arap Yarımadası'ndan ve Yemen'den gelen Hristiyan rahipler tarafından yeniden keşfedilmiştir. 9.yy'dan itibaren piskoposluk merkezi haline gelen³ ve bu dönemde Latros olarak tanınan bölgede 13.yy kadar devam eden Hristiyan yaşam içinde günümüze sadece bir kaçının ulaştığı çok sayıda manastır inşa edilmiştir. Bunların bazılarında duvar resmi kalıntılarına rastlanmıştır.

1. Yediler Manastırı:

Bölgenin en büyük manastırları olan Yediler, Latmos kenti sınırları içinde kalan Gölyaka köyünde bulunmaktadır. Kaynaklarda ‘Kellibara’ olarak da adlandırılan manastırda yapılaşma, 10. yy'dan itibaren başlayıp 13. yy kadar devam etmiştir. Etrafı surlarla çevrili olan manastırda iki kilise ve bir şapel bulunmaktadır⁴. Manastırda duvar resmine, iki mekânda rastlanmıştır.

Tonozlu yapı (Resim: 1) Manastır'ın doğusunda tonozlu dikdörtgen formlu, kuzey ve güney kısımları açık bir mekân tespit edilmiştir. Bu mekânın doğu tonozu üzerinde, iki parça halinde korunmuş Meryem ve Aziz figürlerinin yer aldığı, bir kısmı tahrip olmuş bir kısmı ise, is tabakası ile kaplanmış detaylı ve özenli bir işçilik gösteren, 12- 13. yy özellikleri taşıyan duvar resimleri yer almaktadır.

İnziva Yapısı (Resim: 2) tonozlu yapının güneyinde tek nefli, tek apsisli, batısında enine dikdörtgen düzenlemeli bir narteksi bulunan kilise yer almaktadır. Kilisenin batısında, narteks girişinin kuzey duvarı köşesindeki merdivenler

² Peschlow- Bindokat 2005, 16-19

³ Peschlow- Bindokat 2005, 26-27.

⁴ Ragia 2008, 301-302.

⁵ Peschlow 1996, 70, Abb.92.

yürüme kodunun altındaki kare bir mekâna inişi sağlamaktadır. Üzeri tonozla örtülü tek bir açıklığı olan mekânın doğusunda derince bir kemer içine alınmış bir niş bulunur. Bu kemerin iç kısmı ve nişin yüzeyi fresko resimlerle bezenmiştir. Kemer iç kısmında iç içe geçmiş bitkisel motiflerden oluşan süslemelere yer verilirken nişin yüzeyinde, iki tabakadan oluşan resimlerde figüratif süslemeler yapıldığı çok net olmasa da anlaşılmaktadır. Ayrıca mekânın yan duvarlarında da son derece belirsiz fresko kalıntılarına rastlanmıştır.

2. Kiselik Manastırı⁶

Bölgedeki diğer önemli manastır kalıntısı Bafa gölünün doğu kıyısında, Kapıkırı Köyü ve antik Herakleia Kenti kalıntılarından yaklaşık 3 km uzaklıktaki Kiseliktir (Resim. 7). 200-250 m yükseklikteki bir tepenin güneydoğu yamacına kurulmuş manastırdan, yalnız çevre duvarına ait olabilecek parçalarla bir kilise günümüze gelebilmiştir⁷. Trikonkhos planlı kilisenin güneyinde bir ek yapı ile doğusunda bir şapel bulunmaktadır. Manastırda duvar resimlerine şapel içinde rastlanmıştır.

Şapel: Güney duvarı ve apsisinin bir bölümü yıkık olan şapelin kuzey duvarı ve apsisinde yer alan duvar resimlerinin bir kısmı mekân içindeki toprak dolgu altında kalırken bir kısmı, yürüme zemini hizasında görülebilmektedir. Üzeri bitkisel bir bezemeye sahip şerit halinde uzanan freskolar, beyaz ve kırmızı renklerden oluşmaktadır.

Latmos Dağı ve eteklerinde tek başına duran ya da eğimli bir şekilde başka bir kayaya dayanır biçimdeki yassı kaya kütleleri, literatürde kubbemsi ya da petekli çözümler olarak adlandırılan aşınma biçimleriyle keskin ya da yuvarlak profilli nişlere, iç kısımlarında ise oyuk mekânlar meydana getirmiş yüzeylere sahiptir. Doğal yollarla biçimlenmiş bu mekânların bazıları tarih öncesi döneme ait resimlerle bezelidir. Neolitik dönem resimleri için gizli sığınaklar oluşturan bu kayalar,

⁶ Peschlow 1996, 79, Abb. 110-111.

⁷ Mercangöz 1990, 136.

⁸ Peschlow- Bindokat 2006, 24

Ortaçağ'da Hristiyanlık dönemi resimlerine de ev sahipliği yapmıştır⁹. İçleri doğal oyuklu bu mağaralar, Ortaçağ'da manastır güzergâhları üzerinde keşişlerin tek başlarına çile doldukları çilehane ya da inziva mekânı olarak kullanılmıştır.

Yediler Mağarası¹⁰ : Yediler Manastır'ına ait kalıntıların bulunduğu¹¹ alanın 200 m. ilerisindeki Yediler Mağarası (Resim:3), tonozla benzer üst yapısı ve dikdörtgen biçimli iç mekân düzenlemesine sahip¹² bir kaya kütesidir (Resim: 1). İnziva yeri olarak kullanıldığı düşünülen bu mekânın içi sıvanarak, XII- XIII. yüzyılın başlarına tarihlenen duvar resimleri ile bezenmiştir¹³ (Resim: 2).

Mekânda, İsa'nın yaşamına ait sahnelerin bağımsız birer ikona biçiminde sunulmasına olanak sağlayan ikonik çevrim uygulanmıştır. Mekânın duvar yüzeyinde tonozdan zemine kadar altı üstü iki resim kuşağı, her bir kuşakta ise doğu-batı doğrultusunda üçer sahne yer almaktadır. Yan yana sıralanan kompozisyonlar birbirinden kırmızı şeritlerle ayrılmış ancak üst kuşaktakiler, tonoz hizasında çerçevelenmemiştir. Bugün sadece üst kuşaktakileri mevcut olan resimler, kronolojik bir düzende doğudan başlayarak saat yönünde batı ve kuzey duvarları dolaşmaktadır. Yapı içinde on iki yortuya (dodekaorton) ait, 'gömüte konuş' tasvirine kadar araya İncil'den başka öyküler eklenmeden, altı sahneye yer verilmiştir. Bunlar İsa'nın, çocukluk (mabede takdim), yetişkinlik (vaftiz, metamorfosis), mucizeleri (lazarusun diriltilmesi), passion (çarmıhta İsa, gömüte konuş, anastasis) dönemlerinden oluşan sahnelerdir.

Pantokrator Mağarası¹⁴: Ak Avlu Mevkiinde bulunan Mağaranın içi doğal oyuk bir taş kütesi şeklindedir (Resim:4).. Yüzeyi sıvanarak resimlerle bezenmiştir. Mor renkli düz şeritlerle birbirinden ayrılmış İsa'nın göğe yükselişi, Theodokos Meryem ve Azizlerden oluşan üç sahne iç mekânı bezemektedir.

⁹ Wiegand 1913, 190-221; Peschlow-Bindokat 2006, 88-89.

¹⁰ Wiegand 1913, 34- 40; Restle 1967, 80- 81; Prolovič 2004, 376-377.

¹¹ Peschlow- Bindokat 2005, 182; Janin 1975, 441- 451; Wiegand 1913, 35.

¹²Kaya kitlesinin ek duvarlar ve apsisle bir kilise biçimine dönüştürülmüş olabileceğini ileri süren rekonstrüksiyon çalışmaları yapılmıştır. Bkz., Prolovič 2004, 376-377, fig. 2-5.

¹³ Wiegand 1913, 34- 40; Restle 1967, 80- 81; Prolovič 2004, 377.

¹⁴ Wiegand 1913, 90, Abb.114.

İsa'nın göğsü yükselişi: Mekânın orta kısmına yarım daire formu dış çerçevenin merkezine bir mandorla içinde tahtta oturur vaziyette Pantokrator İsa tasviri yapılmıştır. Arkalıksız süslü bir taht üzerindeki İsa'nın bir eli taktis pozisyonunda diğer eli üzeri yazılı bir metin tutmaktadır. Mandorla, karşılıklı iki melek figürü tarafından taşınmaktadır. Meleklerin üst ve alt kısımlarında sembolleri ile tasvir edilmiş dört İncil yazarına yer verilmiştir.

Theotokos Meryem: Göğsü yükseliş sahnesinin hemen altında yer alan ikinci panoda kaya dokusunun dışa doğru çıkıntı yaptığı alanın ortasında, üzeri baldakenle örtülü bir taht içinde kucağında çocuk İsa ile resmedilmiş Theotokos Meryem tasviri bulunmaktadır. Kompozisyonun merkezini oluşturan Meryem'in sağında baş kısımları korunmuş beş aziz figürü, solunda ise sadece bir figür tanımlanabilmektedir.

İsa Mağarası¹⁵: Latmos antik kentinin kuzeyinde, Pantokrator mağarasının kuzeydoğusunda ulaşılması güç ve yolu kaya parçaları ile kapanmış İsa mağarası çevredeki mağaraların en büyüğüdür (Resim:5). Mağara, kuzeye doğru eğimli bir şekilde duran ve iç kısmı doğal aşınmaya uğrayarak tonozlu bir mekân halini almış, devasa bir kaya parçasından oluşur. 4x 2.5 m boyutlarında olan mekanın en yüksek yeri 2.5 m dir. Bizans döneminde batı girişi bir duvarla örülerek bu kısma bir kapı açıklığı yapılmıştır. Mağaranın içinde, duvar dibindeki bir yarıktan ele geçen taş aletler ve kemik parçaları, daha erken dönemlerde de buranın kullanıldığını göstermektedir¹⁶.

Mağaranın kuzey duvarı kırmızı şeritlerle birbirinden ayrılmış iki bölümden oluşmaktadır. üst kısımda dikdörtgen formu panolarda doğum, vaftiz, çarmıha geriliş ve göğsü yükselişten oluşan İsa'nın yaşamına ait sahneler yer verilirken alt kısımda, uzun bir bordür halindeki tek bir panoda madalyonlar içine alınmış aziz tasvirleri bulunmaktadır. Mavi zemin üzerindeki resimler Orta Bizans dönemi özellikleri göstermektedir.

¹⁵ Peschlow 1996, 84, Abb. 117.

¹⁶ Peschlow 2006, 90, Abb. 90c, d, e.

Haçlı Mağara¹⁷:

Gölyaka köyünden yaklaşık 4 km. uzaklıkta, etrafı ağaçlarla çevrili bir alanda, geniş bir giriş açıklığı bulunan dikine dikdörtgen düzenlemeli en yüksek yeri yaklaşık 3.30 m. olan, 1.95 m. eninde ve 4.20 m. uzunluğundaki mekân, ileriye doğru alçalarak devam etmektedir (Resim: 6). Girişten itibaren bezenen mağaranın resim kompozisyonlarında, bitkisel motifler, haç ve mermer taklidi hâkimdir.

1 Nolu haç: 98 cm. çapındaki dairesel bir dış çerçevenin içine bir latin haçı yerleştirilmiştir. Uçları damla motifi ile sonlanmış olan haçın gövdesi taş bezemeleri ile süslenmiştir. Koyu kiremitten açık renge doğru giden üç halkadan oluşan madalyonun etrafını uçları helezon şeklinde kıvrılan bitkisel motifler çevrelemektedir.

2 Nolu haç: 40 cm. çapındaki mavi zeminli madalyonu, uçları yelpaze şeklinde genişleyen bir Latin haçı kaplamaktadır. Madalyonun alt kısmında dal şeklinde uzanan çiçek motiflerine yer verilmiştir. Çerçevenin içindeki diğer alanları kalp formu motifler süslemektedir.

Panolar: Küçük haçın hemen altından başlayan 15 cm lik yazı kuşağının devamında 54 cm. uzunluğunda, 55 ile 65 cm arasında değişen genişliklere sahip panolar bulunmaktadır. Bu dörtgene yakın panoların içine, kırmızı, siyah ve sarı renklerle mermer taklidi bezemeler yapılmıştır.

KAYNAKÇA:

Peschlow-Bindokat, A 2005, Latmos'da bir Karia Kenti Herakleia (çev. F. Özcan), İstanbul.

Peschlow-Bindokat, A 2006, Tarih Öncesi İnsan Resimleri, Latmos Dağları'ndaki Prehistorik kaya resimleri (çev. I. Işıklıkaya), İstanbul.

¹⁷ Wiegand 1913, 93-94.

- Peschlow, U. 1995, 'Latmos', Reallexikon zur byzantinischen Kunst V, 651- 716.
- Peschlow, U. 1996, 'Die Latmos region in Byzantinischer zeit'Der Latmos. Eine Unbekannte Gebirgslandschaft an Der Turkischen Westkuste (Ed. A. Peschlow-Bindokat), Mainz.
- Prolović, J. 2004, 'Die Wandmalereien des Klosters Yediler am Latmos', W. Hörandner et al.(yay ?), Wiener Byzantinistik und Neograecistik, Symposium Wien 2002, Viyana.
- Janin, J. 1975, Les églises et les monastères des grands centres byzantins, Paris.
- Mercangöz, Z. 1990, 'Bafa Gölü Kiselikteki Manastır Kilisesi', Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi, 5, 117- 138.
- Ragia, E. 2008, Latros An Unkown Monastic Center in Westren Asia Minor, Ant. Stamoulis Publication.
- Restle, M. 1967, Byzantine Wall Painting in Asia Minor I- III, Irish University Press.
- Wiegand, Th. 1913, Der Latmos. Milet. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen seit dem Jahre 1899. Bd.III, I, Berlin.

Resim listesi

Resim 1:Tonozlu yapı

Resim 2: İnziva yapısı

Resim 3: Yediler Mağarası

Resim 4: Pantokrator Mağarası

Resim 5: İsa Mağarası

Resim 6 : Haçlı Mağara

Resim 7: Kiselik Manastırı